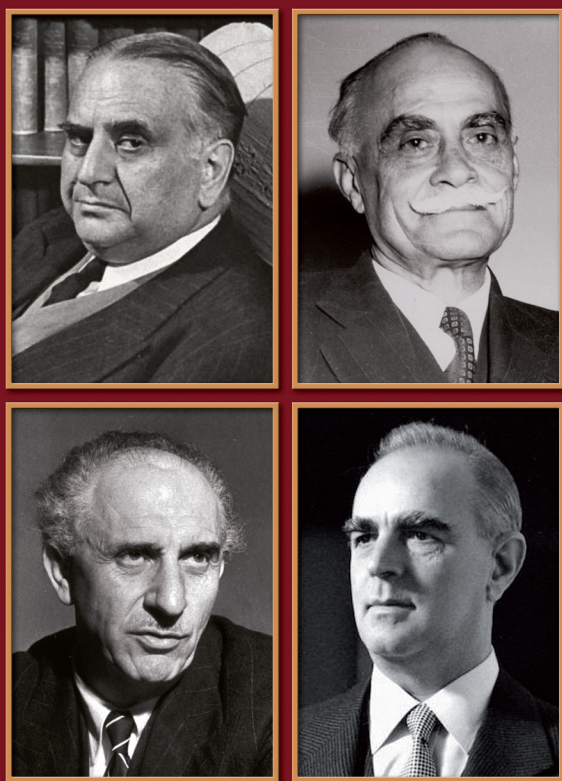

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΕΚΙΡΗΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

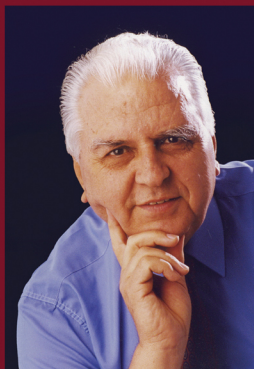
Εκλογές - Εκλογικά συστήματα - Κυβερνήσεις - Πρωθυπουργοί -
Υπουργοί - Βασιλείς - Πρόεδροι Δημοκρατίας - Δημοτικές
και Νομαρχιακές εκλογές - Δήμαρχοι - Νομάρχες - Συντάγματα -
Δημοψηφίσματα και άλλα μεγάλα πολιτικά γεγονότα

ΤΟΜΟΣ Γ' (1940-1967)

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2021

Ο Βασίλης Μπεκίρης γεννήθηκε στην Κάτω Αχαΐα το 1934. Είναι νυμφευμένος με τη Συμβολαιογράφο Λήμπτρα Αποστολοπούλου, με την οποία έχει αποκτήσει τέσσερις γιους.

Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Πολιτικές Επιστήμες στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

Διετέλεσε αρχηγός της ΕΡΕΝ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Νέων) Νομού Αχαΐας και Διευθυντής του Πολιτικού Γραφείου του τέως Πρωθυπουργού Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

Άσκησε τη δικηγορία στην πόλη των Πατρών και ανακηρύχθηκε επίτιμος δικηγόρος από τον Δικηγορικό Σύλλογο των Πατρών το 2019.

Αντατάχθηκε στο δικτατορικό καθεστώς της 21ης Απριλίου 1967. Συνελήφθη και εφυλακίσθη τον Μάιο του 1968 και τον Νοέμβριο του 1973, με παράλληλη παραπομπή στο Στρατοδικείο Αθηνών.

Πολιτεύθηκε με τη Νέα Δημοκρατία το 1974 και εξελέγη Βουλευτής Αχαΐας. Επανεξελέγη Βουλευτής στις εκλογές 1977, 1981, 1985, 1989, 1990 και 1993.

Εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της Ν.Δ. σε δύο κοινοβουλευτικές περιόδους.

Διετέλεσε επανειλημμένα Πρόεδρος της ΟΚΕ Παιδείας (Ομάδα Κοινοβουλευτικού Έργου), Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος της Ν.Δ. και Πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων.

Εκπροσώπησε επανειλημμένα τη Βουλή των Ελλήνων σε πολλά Συνέδρια στο εξωτερικό.

Υπήρξε μέλος της Διεθνούς Οργάνωσης Young Leaders και της Πολιτικής Επιτροπής του NATO (The Greek Association for European Atlantic Cooperation). Επίσης, υπήρξε μέλος της Διεθνούς Επιτροπής εναντίον του Απαρτχάιντ.

Εισηγήθηκε πολλά νομοσχέδια στη Βουλή των Ελλήνων, κυριότατα σε θέματα Παιδείας, Γεωργίας, Δικαιοσύνης, Οικονομικών, Εργασίας, Μεταφορών και Επικοινωνιών.

Χρημάτισε μέλος των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών Παιδείας, Γεωργίας, Οικονομικών, Δικαιοσύνης, Μεταφορών και Επικοινωνιών κ.ά.

Θεωρείται ένας από τους ομιλητικότερους Βουλευτές της Βουλής των Ελλήνων. Έχει πραγματοποιήσει πάνω από 400 ομιλίες στη Βουλή των Ελλήνων και έχει καταθέσει 2.500 ερωτήσεις.

Έχει δημοσιεύσει πολλά άρθρα πολιτικού και ιστορικού περιεχομένου σε εφημερίδες των Πατρών και των Αθηνών και έχει ομιλήσει σε πολλά Διεθνή και Εθνικά Συνέδρια.

Συμμετείχε στην Κυβέρνηση Κ. Μητσοτάκη ως Υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων επί τριάντα δύο μήνες. Κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Υπουργείο Παιδείας συνεργάστηκε στενά με τους Υπουργούς Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλο και Γ. Σουφλιά, με τους οποίους δημιούργησε έργο σημαντικό.

Συνέβαλε στην ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης της Παιδείας της περιόδου 1990-1993, ειδικότερα στον τομέα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τέλος, έχει γράψει ακόμα τα βιβλία: «Ο Πολιτικός Παναγιώτης Κανελλόπουλος», «Η πατριωτική δράση του Π. Κανελλόπουλου στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο Σπαραγμό», «Πολιτικές παραλειπόμενα», «Πώς φθάσαμε στην 21η Απριλίου 1967», «Οι αγώνες μου για μια καλύτερη Παιδεία», «Από τα Δεκεμβριανά στον Εμφύλιο Σπαραγμό», «Τα κορυφαία πολιτικά γεγονότα της Μεταπολίτευσης», «Οι προτάσεις μας για μια καλύτερη Αχαΐα», «Από τον Εθνικό Διχασμό στη Μικρασιατική Καταστροφή και την εκτέλεση των Έξ» και «Οι διακεκριμένες προσωπικότητες της Μεταπολίτευσης».

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ
ΤΌΜΟΣ Γ' (1940-1967)

Σχεδιασμός-Επιμέλεια-Σύνταξη ευρετηρίου: Δημήτρης Ζαζάς

Μακέτα εξωφύλλου: Π. Ζευγώλης - Π. Τζοανάκης

Α΄ Έκδοση: Ιανουάριος 2021

Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία: Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων της Βουλής των Ελλήνων
Αθ. Αθανασιάδης, Ευ. Ζουρνατζής, Π. Σιδηρόπουλος

© Βουλή των Ελλήνων και
Βασίλης Μπεκίρης, 2020

ISBN (set): 978-960-560-194-2

ISBN (τ. Γ'): 978-960-560-198-0

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΕΚΙΡΗΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ
ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

ΤΟΜΟΣ Γ' (1940-1967)

Εκλογές - Εκλογικά συστήματα - Κυβενήσεις - Πρωθυπουργοί -
Υπουργοί - Βασιλείς - Πρόεδροι Δημοκρατίας - Δημοτικές και
Νομαρχιακές εκλογές - Δήμαρχοι - Νομάρχες - Συντάγματα -
Δημοψηφίσματα και άλλα μεγάλα πολιτικά γεγονότα

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2021

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κάθε συγγραφέας όταν αποφασίζει να γράψει ένα βιβλίο παρωθείται από ορισμένα κίνητρα. Τα κίνητρα αυτά μπορεί να είναι γενικά, να αφορούν και άλλους πολλούς ή και ατομικά, να αφορούν δηλαδή μόνο τον συγγραφέα. Στη συγγραφή αυτού του βιβλίου υπάρχουν και τα δύο κίνητρα. Προσωπικά είχα αναζητήσει ένα τέτοιο βιβλίο και όταν ήμουν νέος και ευρισκόμουν στο στάδιο της επιλογής της πολιτικής μου σταδιοδρομίας, αλλά και αργότερα ως ώριμος πλέον πολιτικός. Ήθελα δηλαδή να μελετήσω πώς γίνονταν στο παρελθόν οι εκλογικές αναμετρήσεις μεταξύ των κομμάτων και πώς εξελέγονταν οι Βουλευτές. Επίσης, ήθελα να μάθω ποία κόμματα μετείχαν στις εκλογικές αναμετρήσεις και ποία εκλογικά συστήματα εφαρμόζονταν σε κάθε εκλογική αναμέτρηση. Ιδιαίτερα όμως ήθελα να πληροφορηθώ ποίο κόμμα κέρδιζε σε κάθε εκλογική αναμέτρηση και πώς σχηματιζονταν οι Κυβερνήσεις. Όμως, περισσότερο ήθελα να μάθω για τους Αρχηγούς των κομμάτων που μετείχαν στις εκλογές και ποιοι εξ αυτών γίνονταν Πρωθυπουργοί. Δεν παραλείπω να αναφέρω το ενδιαφέρον μου για τους Βασιλείς, τους Προέδρους Δημοκρατίας και τις αρμοδιότητες που τους παρείχαν τα ισχύοντα Συντάγματα. Τέλος, με ενδιέφερε για την εκλογή των τοπικών αρχόντων, δηλαδή για τις εκλογές των Δημάρχων και Προέδρων Κοινοτήτων ως και για την εκλογή των αιρετών Νομαρχών.

Όλα τα ανωτέρω με ώθησαν στη συγγραφή του παρόντος βιβλίου, διότι πιστεύω ότι την αγωνία που είχα προσωπικά εγώ θα την έχουν και πολλοί νέοι της περιόδου αυτής, που θα ήθελαν να ασχοληθούν με την πολιτική. Και τούτο διότι κάθε νέος στα πρώτα του βήματα θα χρειάζεται κάποιο «μπούσουλα», επειδή συνήθως η ιστορία επαναλαμβάνεται και ορισμένα γεγονότα που είχαν γίνει στο παρελθόν να επαναλαμβάνονται και στο μέλλον. Όμως το βιβλίο αυτό είναι χρήσιμο και για τους εν ενεργεία πολιτικούς, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις θα βρεθούν στην ανάγκη να αναφερθούν σε ορισμένα πολιτικά γεγονότα του πρόσφατου παρελθόντος. Ενδιαφέρον όμως έχει η παρούσα έκδοση και για τους παλαιούς πολιτικούς, οι οποίοι είχαν ζήσει όλα αυτά τα πολιτικά γεγονότα, αλλά λόγω χρόνου τα είχαν ξεχάσει και όλοι θα θέλουν να τα επαναφέρουν στη μνήμη τους, για να τα διηγούνται στους νεώτερους με μεγαλύτερη ακρίβεια.

Πέραν των ανωτέρω, ποιος νέος πολίτης δεν θα ήθελε να πληροφορηθεί για τις εκλογικές αναμετρήσεις του Ελευθερίου Βενιζέλου, του Κωνσταντίνου Καραμανλή ή και των άλλων Πρωθυπουργών που κυβέρνησαν τη χώρα μας; Ποιος Έλληνας δεν θα ενδιαφερόταν να μάθει για τις Κυβερνήσεις του Εθνικού Διχασμού, τα γεγονότα της Επανάστασης του '22, την εκτέλεση των έξι και τις εκλογές ή τις Κυβερνήσεις που οδήγησαν τη χώρα στη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936; Επίσης, ποιος Έλληνας δεν θα ήθελε να φρεσκάρει στη μνήμη του τα γεγονότα της Κατοχής και τις Κατοχικές Κυβερνήσεις, ή τις Κυβερνήσεις που προηγήθηκαν των εκλογών του 1946; Αλλά μήπως δεν είχαν ιδιαίτερο εν-

διαφέρον οι Κυβερνήσεις που οδήγησαν την Ελλάδα στη νίκη εναντίον των Κομμουνιστών και στην εν συνεχεία ανασυγκρότηση της χώρας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο Σπαραγμό; Ποιος νέος και παλαιοί που έζησαν τα γεγονότα δεν θα ήθελαν να μάθουν ποιοι ήσαν εκείνοι του βοήθησαν να ανασυγκροτηθεί η χώρα μας και η οικονομία μας μετά την κατοχή και τον εμφύλιο σπαραγμό; Ποία πρόσωπα ήσαν εκείνα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο εκείνη την περίοδο; Ποιος δεν θέλει να μάθει για τον στρατάρχη και Πρωθυπουργό Αλέξανδρο Παπάγο; Ποίος δεν θέλει να πληροφορηθεί το μεγάλο έργο του Κων/νου Καραμανλή ο οποίος ήταν Πρωθυπουργός από το 1956-1963; Ποιος επίσης δεν θέλει να μάθει για τον ρόλο του Γεωργίου Παπανδρέου, για την αποστασία και τις κυβερνήσεις των αποστατών;

Όμως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για όλους τους αναγνώστες έχει και η περίοδος της αποστασίας, της δικτατορίας της 21ης Απριλίου 1967, της αποκατάστασης της Δημοκρατίας και της δημοκρατικής πορείας της χώρας από το 1974-2004, όπου η Ελλάδα έζησε την καλύτερη περίοδο, χωρίς πολέμους, χωρίς κινήματα και επαναστάσεις και με ανεπτυγμένο σε μεγάλο βαθμό το βιοτικό επίπεδο ολόκληρου του Ελληνικού λαού. Όλα αυτά και άλλα πολλά πολιτικά γεγονότα θα βρει ο αναγνώστης της παρούσας έκδοσης και θα γίνει κάτοχος όλων των πολιτικών γεγονότων του 20ού αιώνα.

Τέλος στο πόνημα αυτό ο αναγνώστης θα πληροφορηθεί για την μεγάλη προσφορά του Κων/νου Καραμανλή την περίοδο μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας και την κατάλυση της χούντας και του χουντικού καθεστώτος της 21ης Απριλίου 1967. Επίσης ποιος νέος δεν θέλει να μάθει για το τεράστιο έργο του μεγάλου ηγέτη Κων/νου Καραμανλή, για την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, για το Δημοψήφισμα της 8ης Δεκεμβρίου 1974 και την κατάργηση της Βασιλείας, για τα μεγάλα συνέδρια της Νέας Δημοκρατίας στη Χαλκιδική, για την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ (1979) η οποία οφείλεται μόνον στη μεγάλη προσπάθεια του Κων/νου Καραμανλή; Ακόμη ποιος νέος δεν θα ήθελε να μάθει για τα λάθη και τα έργα του Ανδρέα Παπανδρέου, για το μεταρρυθμιστικό έργο του Κων/νου Μητσοτάκη, των πολιτικών που εφάρμοσε ο Κων/νος Σημίτης και ο Κώστας Καραμανλής;

Για όλα αυτά προσωπικά αισθάνομαι ιδιαίτερα ικανοποιημένος, διότι με το πόνημά μου αυτό θα φανώ χρήσιμος και θα ικανοποιήσω μία μεγάλη μερίδα του Ελληνικού λαού, που ενδιαφέρεται για την πολιτική και τους πολιτικούς του 20ού αιώνα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εις τον Γ' τόμο του παρόντος πονήματος ο αναγνώστης θα έχει την ευκαιρία να μελετήσει τα σπουδαιότερα πολιτικά γεγονότα της περιόδου 1940-1967 καθώς και τις πολιτικές προσωπικότητες που διέπρεψαν την περίοδο αυτή. Ειδικότερα στον τόμον αυτό περιλαμβάνονται γεγονότα μετά τον πόλεμο που κήρυξε η Ιταλία εναντίον της Ελλάδος την 28η Οκτωβρίου 1940 καθώς και γεγονότα μετά την επίδοση του τελεσιγράφου που παρέδωσε ο πρεσβευτής της Ιταλίας Γκράτσι στον πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά. Επίσης αναφέρονται γεγονότα με το μεγάλο «ΟΧΙ» του Ι. Μεταξά στο προκλητικό τελεσίγραφο του Μουσολίνι, την κήρυξη του πολέμου, τον ιστορικό διάλογο Ι. Μεταξά Γκράτσι, τα ληφθέντα μέτρα για την κήρυξη του πολέμου, την μεγάλη επίθεση του ιταλικού στρατού εναντίον της Ελλάδος, την πρώτη ημέρα του πολέμου, τα σχέδια επίθεσης των Ιταλών, την αρχική υποχώρηση και τη σύμπτυξη των ελληνικών μονάδων. Στη συνέχεια έχουμε την ηρωική αντίσταση των Ελλήνων την 2η ημέρα του πολέμου, τις ηρωικές προσπάθειες του Κ. Δαβάκη και το θρυλικό παράδειγμα του έτους έκβασης του ελληνοϊταλικού πολέμου.

Μετά τα πρώτα γεγονότα, ο ελληνικός λαός παρακολούθησε με μεγάλη θλίψη τον θάνατο του πρωθυπουργού Ι. Μεταξά, τα δημιουργηθέντα προβλήματα, τη μεγάλη συγκίνηση του ελληνικού λαού και του στρατού για τον αδόκητο θάνατο, την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Αλ. Κορυζή, την εισβολή στην Ελλάδα των Γερμανών, τη μοιραία συνάντηση του βασιλέως Γεωργίου Β' με τον πρωθυπουργό, την αυτοκτονία του πρωθυπουργού Αλ. Κορυζή. Στην πορεία νέος πρωθυπουργός ορκίστηκε ο Εμμανουήλ Τσουδερός, οι Γερμανοί κατέλαβαν την Ελλάδα, ενώ από την Ελλάδα αποχώρησε ο βασιλιάς Γεώργιος ο Β', η κυβέρνηση Εμμ. Τσουδερού με άγνωστη πορεία και μεγάλες περιπέτειες ανά τον κόσμο.

Μετά την εισβολή και την κατάληψη της Ελλάδας ακολούθησε η μεγάλη περιπέτεια της Κατοχής με την πείνα του ελληνικού λαού και τα άλλα δεινά τα οποία υπέστη η χώρα μας από τα γερμανικά και τα ιταλικά στρατεύματα, τα οποία επισώρευσαν πολλά δεινά στον τόπο μας και τον ελληνικό λαό. Στη συνέχεια είχαμε την Εθνική Αντίσταση, την πρώτη κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου, τις πρώτες παραιτήσεις υπουργών για να ακολουθήσει η παραίτηση της κυβέρνησης Τσολάκογλου και να ορκισθεί νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Λογοθετόπουλο, την εμφάνιση νέων μεγάλων οικονομικών προβλημάτων, την παραίτηση της κυβέρνησης του Λογοθετόπουλου και την αναζήτηση νέου πρωθυπουργού από τον πολιτικό κόσμο, για την ανάληψη της πρωθυπουργίας.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι οι περισσότεροι πολιτικοί εκείνη την περίοδο είχαν εξαφανισθεί. Μοναδική εξαίρεση ήταν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο οποίος από τις πρώτες ημέρες της Κατοχής άρχισε να σκέπτεται τη δημιουργία αντιστασιακών οργανώσεων ώστε να δυσχεράνει το έργο των κατακτητών.

Έτσι, τον Ιούνιο του 1941, σε ειδική συνάντηση που είχε με τον απόστρατο αξιωματικό της Αεροπορίας Κώστα Περρίκο προχώρησαν στην ίδρυση της ΠΕΑΝ (Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζομένων Νέων) και άρχισαν να συνεργάζονται και να ενισχύουν τις ομάδες του αντάρτικου στρατού που είχε ιδρύσει το Σύνταγμα 5/42. Όμως οι μεγάλες δραστηριότητες του Π. Κανελλόπουλου έγιναν γνωστές στις κατοχικές δυνάμεις, οι οποίες άρχισαν να τον αναζητούν για να τον συλλάβουν. Αφού δεν μπόρεσαν να τον συλλάβουν τον καταδίκασαν ερήμην εις θάνατον. Προ αυτής της κατάστασης ο Π. Κανελλόπουλος αναγκάστηκε να αναχωρήσει για το εξωτερικό και μετά από ένα περιπετειώδες ταξίδι έφθασε, στις 17 Απριλίου 1942, στο Κάιρο, όπου ήταν ο προορισμός του. Η άφιξη στο Κάιρο του Π. Κανελλόπουλου χαροποίησε όλους τους Έλληνες της περιοχής και ιδιαίτερα χαροποίησε τον Γεώργιο Β' αλλά και τον πρωθυπουργό Εμμ. Τσουδερό, οι οποίοι ήθελαν να μπει οπωσδήποτε στην κυβέρνηση, διότι στο πρόσωπό του έβλεπαν έναν νέον πολιτικό με μεγάλη μόρφωση και σπουδαίο πολιτικό μέλλον.

Στη συνέχεια ο Π. Κανελλόπουλος στο ξενοδοχείο, όπου διέμενε, συναντήθηκε με τον πρωθυπουργό Εμμ. Τσουδερό, ο οποίος του πρότεινε να γίνει μέλος της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης. Την ίδια πρόταση επανέλαβε και ο βασιλιάς Γεώργιος Β'. Μάλιστα ο βασιλιάς του τόνισε πως εξέφραζε και την επιθυμία των συμμάχων.

Από την πλευρά του ο Π. Κανελλόπουλος έφερε ορισμένες αντιρρήσεις και έθεσε ορισμένους όρους. Οι σπουδαιότεροι από τους όρους που έθεσε ο Π. Κανελλόπουλος έγιναν δεκτοί από τον πρωθυπουργό. Πρέπει, τέλος, να επισημάνουμε ότι πολλές πιέσεις ασκήθηκαν προς τον Π. Κανελλόπουλο από τον βασιλιά και την βρετανική κυβέρνηση και, επί πλέον, ο πρωθυπουργός τον διαβεβαίωσε ότι σε ένα περίπου μήνα θα αναλάμβανε και το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Μετά από όλες τις ανωτέρω κινήσεις ο Π. Κανελλόπουλος εκάμφθη και στις 3 Μαΐου 1942 ορκίσθηκε υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και αντιπρόεδρος της κυβέρνησης με όλες τις αρμοδιότητες που είχε ζητήσει.

Στην πορεία ο Π. Κανελλόπουλος επεσκέφθη την βρετανική κυβέρνηση και έθεσε σθεναρά τις εθνικές διεκδικήσεις που είχαν υποσχεθεί οι Άγγλοι επίσημα στον ελληνικό λαό. Βέβαια η ανακαίνιση των εθνικών διεκδικήσεων ικανοποίησαν τον ελληνικό λαό όχι όμως και τους Άγγλους. Έτσι, πολλοί Άγγλοι επίσημα άρχισαν να βάλλουν εναντίον του αντιπροέδρου της ελληνικής κυβερνήσεως και μάλιστα ο ίδιος ο πρωθυπουργός Ουίνστον Τσώρτσιλ είπε στον Έλληνα βασιλιά τα εξής: «Καλός είναι ο Κανελλόπουλος, αλλά μας δημιουργεί προβλήματα». Τα πράγματα, ωστόσο, στην πορεία άλλαξαν και όταν επέστρεψε από το Λονδίνο ο Π. Κανελλόπουλος, στις 11 Φεβρουάριου 1943, βρήκε αναστατωμένες τις δύο ελληνικές ταξιαρχίες. Μέσα στο στράτευμα είχαν εισχωρήσει διάφορα στοιχεία τα οποία είχαν αναστατώσει πολλούς αξιωματικούς. Μάλιστα πολλές αποσταθεροποιητικές κινήσεις κατέληξαν σε ανταρσίες που εκδηλώθηκαν στη Β' ταξιαρχία και εν συνεχεία στην Α'. Μετά από αυτές τις κινήσεις ο Π. Κανελλόπουλος μετέβη στη Συρία όπου είχαν την έδρα τους οι δύο ταξιαρχίες. Όμως, τα πράγματα δεν ήταν καθόλου καλά και αφού παρέμεινε 20 ημέρες στη Συρία, χωρίς αποτέλεσμα, αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή του, μήπως εκτονωθεί η κατάσταση. Την παραίτησή του υπέβαλε την 8η Μαρτίου 1943 και αμέσως έγινε αποδεκτή από τον πρωθυπουργό Εμμ. Τσουδερό, ο οποίος κρά-

τησε ο ίδιος το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Μετά την αποδοχή από τον πρωθυπουργό της παραίτησής του, την οποία δεν περίμενε ο Π. Κανελλόπουλος γράφει στο ημερολόγιό του (11.3.1943) τα εξής: «Ο Τσουδερός θα τρίβει τα χέρια του. Κέρδισε μια μάχη χωρίς να πολεμήσει. Εγώ την έχασα αφού πολέμησα. Και θα εξακολουθώ να πολεμάω».

Αργότερα και συγκεκριμένα την 7η Απριλίου 1943 ορκίσθηκε η Γ' κατοχική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ι. Ράλλη, ο οποίος ήταν γιος του τ. πρωθυπουργού Γ. Ράλλη. Οι δικαιολογίες του Ι. Ράλλη για την ορκωμοσία του ως πρωθυπουργού και τα τεθέντα ερωτήματα είχαν ιδιαίτερη σημασία. Το ενδιαφέρον του Ι. Ράλλη για τα εθνικά θέματα και τα προβλήματα του ελληνικού λαού ήσαν εκείνα που προέβαλε ιδιαίτερα. Η ίδρυση των ευζωνικών ταγμάτων και οι προβληθείσες αντιρρήσεις. Η τελική συνεργασία των ευζωνικών ταγμάτων με τους Γερμανούς και η αντίθεση του Ι. Ράλλη.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκε η ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) από την κυβέρνηση του Βουνού με αρχικό πρωθυπουργό τον Ευρ. Μπακιρτζή και αργότερα τον Αλ. Σβώλο. Οι λόγοι που προκάλεσαν την ίδρυση της κυβέρνησης του Βουνού, τα ληφθέντα μέτρα και οι απόψεις διαφόρων για το ρόλο και τη σημασία της ίδρυσης της ΠΕΕΑ, αναφέρονται λεπτομερώς στις οικείες σελίδες του βιβλίου.

Μετά τα ανωτέρω γεγονότα είχαμε το κίνημα του Ναυτικού, την παραίτηση του πρωθυπουργού Εμμ. Τσουδερού και την ορκωμοσία νέας κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Σοφ. Βενιζέλο. Βέβαια η κυβέρνηση του Σοφ. Βενιζέλου παρέμεινε στην εξουσία 12 ημέρες και αφού είχαμε την καταστολή των κινημάτων του στόλου και του στρατού οδηγήθηκε σε αναγκαστική παραίτηση. Αργότερα και συγκεκριμένα την 17η Απριλίου 1944 έφθασε στο Κάιρο ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος είχε διαδοθεί ότι είχε κληθεί για να ορκισθεί πρωθυπουργός. Τελικά παρά τις αντιδράσεις ο βασιλιάς Γεώργιος Β' στις 25.4.1944 κάλεσε τον Γ. Παπανδρέου και του έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως. Μετά την εντολή ο Γ. Παπανδρέου συνάντησε μεγάλες αντιδράσεις και δυσκολεύθηκε πολύ να σχηματίσει κυβέρνηση. Έτσι τον Μάιο του 1944 ο Γ. Παπανδρέου ορκίσθηκε πρωθυπουργός χωρίς κυβέρνηση και χωρίς υπουργούς. Στην πορεία είχαμε τις δύο κυβερνήσεις του Γ. Παπανδρέου στο Κάιρο, τις αποφάσεις του Συνεδρίου του Λιβάνου, το «Εθνικό Συμβόλαιο», την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης Παπανδρέου και την άρνηση του Κ.Κ.Ε. να μετάσχει. Άλλα γεγονότα της περιόδου ήταν η σταδιακή μείωση της ενίσχυσης προς τον ΕΛΑΣ από τους Άγγλους και η ενίσχυση μόνον στο ΕΔΕΣ, η αλλαγή στάσης του Κ.Κ.Ε. και η συμμετοχή 6 υπουργών στην κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου, η συνάντηση στη Ρώμη Γ. Παπανδρέου-Τσώρτσιλ και η απόφαση μεταφοράς της κυβέρνησης στην Ιταλία, οι ανησυχίες του πρωθυπουργού για την Ελλάδα και οι θέσεις του Τσώρτσιλ. Τελικά, η κυβέρνηση μετεφέρθη στην Ιταλία, στις 2 Σεπτεμβρίου 1944, και εγκατεστάθη σε μία πολίχνη έξω από τη Νάπολη.

Την περίοδο εκείνη (Σεπτέμβριος του 1944) το μεγαλύτερο πρόβλημα που απασχολούσε την κυβέρνηση ήταν η ομαλή μετάβαση της χώρας μας στη νομιμότητα μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Έτσι αποφασίσθηκε να γίνει η Διάσκεψη της Καζέρτας (26.9.1944) όπου απεφασίσθη όλες οι ανταρτικές δυνάμεις να τεθούν υπό τας διαταγές της ελληνικής κυβερνήσεως. Κατόπιν και μετά την αποχώρηση των Γερμανών άρχισε η επαναλειτουργία του ελληνικού κρά-

τους, με σημαντικές πρωτοβουλίες του υπουργού της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλου, ο οποίος ήλθε πριν από την κυβέρνηση και έλαβε σημαντικές και μεγάλες πρωτοβουλίες. Τελικά η ελληνική κυβέρνηση έφθασε στην Αθήνα την 18 Οκτωβρίου 1944. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου είχε υποβάλει την παραίτησή της όταν ευρίσκετο ακόμη στην Ιταλία. Όμως ο βασιλιάς ανέθεσε εκ νέου στον Γ. Παπανδρέου νέα εντολή οπότε στις 23 Οκτωβρίου 1944 ορκίσθηκε η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Βέβαια το πρώτο μέτρο της νέας κυβέρνησης ήταν ο αφοπλισμός των οργανώσεων και η αποστράτευση των αντάρτικων ομάδων. Ως ημέρα αποστράτευσης ορίσθηκε η 10η Δεκεμβρίου. Οι αντάρτικες ηγεσίες, ωστόσο, αρνήθηκαν να παραδώσουν τα όπλα οπότε άρχισαν συνέχεια διαπραγματεύσεις μεταξύ της κυβερνήσεως και των ανταρτών. Εν τω μεταξύ το ΕΑΜ αποφάσισε την οργάνωση μεγάλου συλλαλητηρίου και έλαβε και άλλα μέτρα. Στις αποφάσεις του το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να απαγορευτεί το συλλαλητήριο της 3ης Δεκεμβρίου. Όμως παρά την απαγόρευση το συλλαλητήριο έγινε με αποτέλεσμα να φονευθούν 28 άτομα ενώ τραυματίστηκαν πολλές δεκάδες και από τις δύο πλευρές. Μετά τα ανωτέρω διεδόθη ότι ο πρωθυπουργός ήταν έτοιμος να παραιτηθεί αλλά έμεινε στη θέση μετά από μήνυμα του Τσώρτσιλ που έλεγε: «*Θέλω τον Παπανδρέου στο πηδάλιο και θα του δώσω την πλήρη και ανεπιφύλακτον υποστήριξή μου*». Έτσι ο Γ. Παπανδρέου άλλαξε στάση και παρέμεινε ως πρωθυπουργός της χώρας.

Μετά τα αιματηρά γεγονότα της 3ης Δεκεμβρίου 1944 ακολούθησε μία δύσκολη περίοδος για την χώρα με πολλά εκκρεμή προβλήματα. Την όλη κατάσταση την παρακολουθούσε ο πρωθυπουργός της Αγγλίας Ουίνστον Τσώρτσιλ ο οποίος, ανήμερα των Χριστουγέννων, έφθασε με το επιτελείο του στην Αθήνα και αμέσως άρχισε τις επαφές με πολιτικούς και άλλους παράγοντες. Μάλιστα, πραγματοποίησε και μεγάλη σύσκεψη με όλους τους αρχηγούς των ελληνικών κομμάτων, οι οποίοι έλαβαν τον λόγο και ο καθένας εξέφρασε τις απόψεις του. Επί πλέον τους είπε ότι δεν θα φύγετε από εδώ εάν δεν βρείτε λύση στα πολιτικά προβλήματα. Έτσι φεύγοντας από την Ελλάδα όρισε αντιβασιλέα τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και πρωθυπουργό τον Νικόλαο Πλαστήρα οι οποίοι ορκίσθηκαν στις 3 Ιανουαρίου του 1945.

Στην πορεία το 1945 ήταν το έτος της πολιτικής αστάθειας με πολλές κυβερνητικές αλλαγές. Έτσι μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας που σήμανε το τέλος του πρώτου γύρου του εμφυλίου πολέμου είχαμε την δραματική παραίτηση της κυβέρνησης του Νικολάου Πλαστήρα και την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης του Π. Βούλγαρη. Ακολούθησε η κυβέρνηση του αντιβασιλέα Δαμασκηνού για να ακολουθήσει η τέταρτη κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Π. Κανελλόπουλο ο οποίος ορκίσθηκε πρωθυπουργός σε ηλικία 43 ετών. Τέλος πέμπτος πρωθυπουργός για το 1945 ορκίσθηκε ο Θεμιστοκλής Σοφούλης ο οποίος διεξήγαγε και τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946. Νικητής των εκλογών εξήλθε ο Συνασπισμός του Λαϊκού κόμματος με την επωνυμία Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων (ΗΠΕ) με ποσοστόν 55,12% εκλέγοντας 206 βουλευτές από τους 354 που ήταν το σύνολον. Δεύτερο κόμμα ήλθε η Εθνική Πολιτική Ένωση (Συνασπισμός Γ. Παπανδρέου Σ. Βενιζέλου Π. Κανελλόπουλου) που συγκέντρωσε ποσοστόν 19,28% και εξέλεξε 86 βουλευτές. Τα άλλα κόμματα συγκέντρωσαν μικρότερα ποσοστά και αναφέρονται στα οικεία κεφάλαια. Μετά τις εκλογές σχηματίσθηκε προσωρινή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Π. Πουλίτσα και

ακολούθησε η νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη αρχηγό του Λαϊκού κόμματος. Αργότερα και συγκεκριμένα την 2α Σεπτεμβρίου 1946 η κυβέρνηση πραγματοποίησε το Δημοψήφισμα για να αποφασίσει ο ελληνικός λαός για την επάνοδο ή μη του βασιλέως Γεωργίου Β'. Βέβαια η πλειοψηφία του ελληνικού λαού με ποσοστό 68,5% ψήφισαν υπέρ της επανόδου του βασιλέως και έτσι ο βασιλιάς Γεώργιος ο Β' επανήλθε πανηγυρικά στην Ελλάδα την 28η Σεπτεμβρίου 1946.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι από το τέλος του 1946 η κυβέρνηση Κ. Τσαλδάρη δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τα μεγάλα οικονομικά προβλήματα που είχαν συσσωρευτεί στη χώρα μετά την αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα. Επί πλέον μεγάλο πρόβλημα αντιμετώπιζε η χώρα από τους αντάρτες κομμουνιστές που είχαν βγει στα βουνά και απειλούσαν την κατάλυση της Δημοκρατίας. Εν τω μεταξύ η αγγλική κυβέρνηση η οποία είχε αναλάβει την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας, άρχισε να αντιμετωπίζει δικά της οικονομικά προβλήματα και στις 21.2.1947 ειδοποίησε ότι από την 1.4.1947 θα σταματούσε κάθε βοήθεια προς τη χώρα μας. Παράλληλα οι Άγγλοι ειδοποίησαν ότι θα απέσυραν τα αγγλικά στρατεύματα τα οποία υπήρχαν στην Ελλάδα.

Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις ο πρωθυπουργός μετέβη στις ΗΠΑ και ζήτησε από τον Αμερικανό πρόεδρο να αναλάβει και να ενισχύσει οικονομικά την Ελλάδα. Βέβαια οι Αμερικανοί δέχθηκαν να ενισχύσουν την Ελλάδα υπό τον όρον ότι θα σχηματισθεί κυβέρνηση με την συμμετοχή και άλλων κομμάτων με εξωκοινοβουλευτικό πρωθυπουργό. Βέβαια η ηγεσία του Λαϊκού κόμματος δέχθηκε την πρόταση αυτή και σχηματίστηκε οικουμενική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Δημ. Μάξιμο πρώην διοικητή της Εθνικής Τράπεζας και τη συμμετοχή επτά άλλων κομμάτων. Έτσι στην κυβέρνηση Δ. Μαξίμου μετείχαν οι εξής αρχηγοί κομμάτων: Γ. Παπανδρέου, Π. Κανελλόπουλος, Σ. Βενιζέλος, Στ. Γονατάς, Γ. Αλεξανδρής και Ν. Ζέρβας. Η κυβέρνηση αυτή ονομάστηκε «επτακέφαλη» διότι την αποτελούσαν επτά αρχηγοί κομμάτων και επετέλεσε σημαντικό και μεγάλο έργο. Συγκεκριμένα διαπραγματεύτηκε και έλαβε μεγάλη βοήθεια οικονομική, η οποία έμεινε γνωστή ως «δόγμα Τρούμαν» και η οποία βοήθεια έσωσε την Ελλάδα από ενδεχόμενη οικονομική καταστροφή και από ενδεχόμενη κατάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές.

Τελικά το Κογκρέσο ενέκρινε να δοθούν στην Ελλάδα 300.000.000 δολάρια και 100.000.000 στην Τουρκία. Εκτός από το «δόγμα Τρούμαν» η χώρα μας βοηθήθηκε και από το σχέδιο «Μάρσαλ». Εν τω μεταξύ την 1η Απριλίου 1947 απεβίωσε ο βασιλιάς Γεώργιος Β', τον οποίον διαδέχθη στο θρόνο ο αδελφός του Παύλος Α', διότι ο ίδιος δεν είχε παιδιά για να τον διαδεχθούν.

Από την αντίθετη πλευρά είχαμε άλλες εξελίξεις. Έτσι την 24 Δεκεμβρίου 1947 το Κ.Κ.Ε. με ανακοίνωσή του από τον ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» ανέφερε την ίδρυση της Δημοκρατικής κυβέρνησης του Βουνού με πρωθυπουργό τον Μάρκο Βαφειάδη. Στόχος της ηγεσίας του Κ.Κ.Ε. ήταν να καταληφθεί η Κόνιτσα και να εγκατασταθεί εκεί η κυβέρνηση του Βουνού. Η Κόνιτσα δεν κατελήφθη και η κυβέρνηση του Βαφειάδη εξακολουθούσε να παραμένει στα βουνά.

Εν τω μεταξύ η κυβέρνηση Μαξίμου κάτω από το βάρος των μεγάλων προβλημάτων αναγκάστηκε να παραιτηθεί την 29ην Αυγούστου 1947. Τότε με παρέμβαση των Αμερικανών πρωθυπουργός ορκίστηκε ο Θεμ. Σοφούλης με την

σύμφωνη γνώμη του αρχηγού του Λαϊκού κόμματος Κ. Τσαλδάρη και του βασιλέως Παύλου Α'. Έτσι η νέα κυβέρνηση Θεμ. Σοφούλη ορκίστηκε στις 7 Σεπτεμβρίου 1947. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε ανασχηματισμός της κυβέρνησης, με συμμετοχή του Π. Κανελλόπουλου ως υπουργού Στρατιωτικών του Αλ. Παπάγου ως αρχιστρατήγου των Ενόπλων Δυνάμεων, του Αλ. Διομήδη ως αντιπροέδρου και με συμμετοχή του Σοφ. Βενιζέλου.

Στην πορεία και ενώ όλα έβαιναν καλά και οι επιχειρήσεις εναντίον των κομμουνιστών σε όλα τα μέτωπα βρίσκονταν προς το τέλος, απέθανε ο πρωθυπουργός Θεμ. Σοφούλης. Ο θάνατός του δημιούργησε πολλά προβλήματα και δυσκολεύονταν στην εξεύρεση νέων προσώπων. Τελικά με πρόταση, πάλι, των Αμερικανών συνεφώνησαν όλοι να ορκισθεί πρωθυπουργός ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Αλ. Διομήδης. Έτσι η νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Αλ. Διομήδη ορκίστηκε την 3η Ιουνίου 1949. Βέβαια η κυβέρνηση Διομήδη ακολούθησε την πολιτική Θεμ. Σοφούλη, στην οποίαν μετείχαν όλα τα κόμματα.

Μετά από όλα τα ανωτέρω φθάσαμε στο τέλος του εμφυλίου πολέμου. Ύστερα από τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία όλες οι αντάρτικες δυνάμεις συγκεντρώθηκαν στο Γράμμο και στο Βίτσι που εθεωρούντο απόρρητα οχυρά. Οι επιχειρήσεις στο Γράμμο και το Βίτσι άρχισαν στις αρχές Αυγούστου και τελείωσαν στο τέλος του μήνα. Το σχέδιο που εφαρμόστηκε από τις ένοπλες δυνάμεις (σχέδιο «Πυρσός») προέβλεπε τρεις φάσεις, οι οποίες εφαρμόστηκαν κατά γράμμα. Έτσι ο εθνικός στρατός περισσότερον ορμώμενος και περισσότερον αποφασισμένος κατάφερε μετά από σκληρές μάχες να καταλάβει το Βίτσι και το Γράμμο. Η νίκη αυτή ουσιαστικά έκρινε το τέλος του εμφυλίου πολέμου, ο οποίος επισώρευσε πολλά δεινά στον τόπο μας διότι εκτός από τα θύματα και τις υλικές ζημιές κληροδότησε και ένα διχαστικό πνεύμα, το οποίον πληρώσαμε πολύ ακριβά.

Μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου ακολούθησαν οι βουλευτικές εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950 στις οποίες μετείχαν 29 κόμματα λόγω της απλής αναλογικής. Κανένα κόμμα δεν κέρδισε την πλειοψηφία και σχηματίσθηκαν κυβερνήσεις με τη συμμετοχή περισσότερων κομμάτων. Πρώτα η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως δόθηκε στον Σοφοκλή Βενιζέλο ο οποίος σχημάτισε κυβέρνηση με τη συμμετοχή περισσότερων κομμάτων η οποία ορκίστηκε την 23η Μαρτίου 1950. Ύστερα από την παραίτηση του Σ. Βενιζέλου η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης εδόθη στον Ν. Πλαστήρα, ο οποίος όρκισε την κυβέρνηση την 15.4.1950. Η κυβέρνηση Πλαστήρα παρέμεινε στην εξουσία μέχρι 18.8.1950 και τότε αναγκάστηκε να παραιτηθεί διότι ήλθε σε σύγκρουση με τον βασιλιά, ο οποίος κατήγγινε την ποινή του θανάτου και παρείχε γενική αμνηστία. Στην πορεία είχαμε τρεις συνεχόμενες κυβερνήσεις με πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Μάλιστα η τελευταία κυβέρνηση του Σ. Βενιζέλου παρέμεινε στην εξουσία ένα περίπου χρόνο και παρητήθη την 27.10.1951. Πριν από την παραίτηση της κυβερνήσεως παραγματοποιήθηκαν τα εξής μεγάλα γεγονότα: Έγιναν οι δημοτικές εκλογές της 15.4.1951, εντάχθηκε η χώρα μας στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, πραγματοποιήθηκε η εκτέλεση του Ν. Μπελογιάννη και των συντρόφων του και έγινε και η δίκη των Αεροπόρων.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι η κυβέρνηση Σ. Βενιζέλου είχε δεσμευθεί να ψηφίσει την ενισχυμένη αναλογική για να διεξαχθούν οι εκλογές το Σεπτέμβριο του 1951. Μετά τη δήλωση αυτή ο στρατάρχης Αλ. Παπάγος υπέβαλε την πα-

ραίτησή του από τις ένοπλες δυνάμεις και άρχισε να σχεδιάζει για την κάθοδο του στις εκλογές. Έτσι μετά την προκήρυξη των εκλογών για τις 9.9.1951 ανακοίνωσε ότι θα κατέβει στις εκλογές επικεφαλής του κόμματος του «Ελληνικού Συναγερμού». Μετά την ανακοίνωση αυτή προσεχώρησαν μεταξύ άλλων ο Π. Κανελλόπουλος, ο Στέφανος Στεφανόπουλος, ο Σπ. Μαρκεζίνης κ.ά. Στη συνέχεια διεξήχθησαν οι εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου αλλά κανένα κόμμα δεν συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία. Έτσι, ο Ελληνικός Συναγερμός με ποσοστό 36,53% εξέλεξε 114 βουλευτές, η ΕΠΕΚ (Πλαστήρα) με ποσοστό 23,49% εξέλεξε 74 βουλευτές, το κόμμα των Φιλελευθέρων με ποσοστό 19,4% εξέλεξε 52 βουλευτές και τα άλλα κόμματα με μικρότερα ποσοστά εξέλεξαν ολιγοτέρευτους βουλευτές. Ασφαλώς τα αποτελέσματα των εκλογών δεν ικανοποίησαν κανένα. Στην πορεία ο Ελληνικός Συναγερμός αρνήθηκε κάθε συνεργασία και ζήτησε αλλαγή εκλογικού συστήματος, την ψήφιση του πλειοψηφικού και την προκήρυξη νέων εκλογών. Μετά την άρνηση του Ελληνικού Συναγερμού η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως εδόθη στο δεύτερο κόμμα την ΕΠΕΚ. Έτσι ο Ν. Πλαστήρας όρκισε την κυβέρνησή του την 28η Οκτωβρίου 1951. Εκείνη την περίοδο η κυβέρνηση του Ν. Πλαστήρα ψήφισε μετά από μεγάλες καθυστερήσεις το Σύνταγμα του 1952 ή Σύνταγμα Κύρκου-Καραμάνου, το οποίο αρνήθηκε να ψηφίσει το κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού διότι θεωρούσε ότι η Βουλή εκείνη ήταν απλή και όχι αναθεωρητική. Αργότερα, ωστόσο, ο Ελληνικός Συναγερμός σιωπηρώς εδέχθη το Σύνταγμα του 1952 και σαν κυβέρνηση το εφήρμοσε.

Στη συνέχεια η χώρα οδηγήθηκε στις εκλογές της 16ης Νοεμβρίου 1952 τις οποίες κέρδισε ο Ελληνικός Συναγερμός και με ποσοστό 49,22% εξέλεξε 240 βουλευτές. Δεύτερο κόμμα ήλθε ο Συνασπισμός κομμάτων του κέντρου (ΕΠΕΚ Κόμμα Φιλελευθέρων, ΣΚΕΑΔ κ.λπ.) που με ποσοστό 34,22% εξέλεξε 57 βουλευτές. Τα άλλα κόμματα δεν εξέλεξαν κανένα βουλευτή. Έτσι μετά τη θριαμβευτική νίκη ο Αλ. Παπάγος όρκισε στις 19 Νοεμβρίου 1952 την κυβέρνησή του. Μετά την ορκωμοσία της η κυβέρνηση προχώρησε στο μεγάλο έργο της. Βέβαια ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της περιόδου ήταν η υποτίμηση της δραχμής με τα πολλά ευεργετικά αποτελέσματα.

Όμως ο πρωθυπουργός Αλ. Παπάγος, δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει το έργο του διότι απεβίωσε στις 4 Οκτωβρίου 1955. Μετά τον θάνατό του ο βασιλιάς Παύλος Α΄ έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Κωνσταντίνο Καραμανλή ο οποίος ήταν ο πιο πετυχημένος υπουργός στην κυβέρνηση Παπάγου. Αμέσως μετά την εντολή ο νέος πρωθυπουργός σχημάτισε την κυβέρνησή του η οποία ορκίσθηκε στις 5.10.1955. Εν τω μεταξύ όλοι σχεδόν οι βουλευτές του Ελληνικού Συναγερμού ψήφισαν την κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή και δεν ακολούθησαν τους δύο αντιπροέδρους, τον Π. Κανελλόπουλο και τον Στ. Στεφανόπουλο, οι οποίοι περίμεναν να διαδεχθούν τον Αλ. Παπάγο. Στην πορεία ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής ίδρυσε το νέο κόμμα του, την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ), άλλαξε τον εκλογικό νόμο και προχώρησε σε εκλογές που διεξήχθησαν την 19η Φεβρουάριου 1956. Τις εκλογές αυτές τις κέρδισε η ΕΡΕ του Κ. Καραμανλή η οποία με ποσοστό 47,38% εξέλεξε 165 βουλευτές ενώ η Δημοκρατική Ένωση στην οποία είχαν ενωθεί όλα τα κόμματα από την Δεξιά μέχρι την Αριστερά ήρθε πρώτο κόμμα με 48,15% και εξέλεξε λόγω του τριφασικού εκλογικού συστήματος 132 βουλευτές. Έτσι μετά τη θριαμβευτική νίκη ο Κωνσταντίνος Καραμανλής όρκισε στις 29 Φεβρουάριου 1950 τη νέα του κυ-

βέρνηση, η οποία άρχισε το μεγάλο έργο που είχε να λύσει πολλά και μεγάλα προβλήματα που καθυστέρούσαν επί πολλά χρόνια.

Στην πορεία και μετά την αλλαγή του εκλογικού συστήματος και την καθιέρωση της ενισχυμένης αναλογικής πολλά στελέχη της ΕΡΕ μεταξύ των οποίων ο Γ. Ράλλης και ο Π. Παπαληγούρας ήλθαν σε αντίθεση με τον πρωθυπουργό και αμέσως ο πρωθυπουργός τους διέγραψε από το κόμμα και προκήρυξε εκλογές για τις 11 Μαΐου 1959. Βέβαια και στις εκλογές αυτές πρώτο κόμμα ήλθε η ΕΡΕ και με ποσοστόν 40,16% εξέλεξε 171 βουλευτές. Η μεγάλη όμως έκπληξη των εκλογών ήταν η ΕΔΑ η οποία με ποσοστόν 24,42% εξέλεξε 79 βουλευτές και έγινε αξιωματική αντιπολίτευση. Τρίτο ήλθε το κόμμα των Φιλελευθέρων το οποίο με ποσοστό 20,67% εξέλεξε 36 βουλευτές. Βέβαια όλοι τις ευθύνες τις επέρριψαν στον Γ. Παπανδρέου που είχε δεχθεί το εκλογικό σύστημα. Τέταρτο κόμμα ήλθε η ΠΑΔΕ και πέμπτο κόμμα ήταν η Ένωση Λαϊκών κομμάτων με την οποία εξελέγησαν ο Π. Κανελλόπουλος και ο Π. Παπαληγούρας. Μετά τα ανωτέρω αποτελέσματα ο Κ. Καραμανλής σχημάτισε την τρίτη κυβέρνησή του για να συνεχίσει το έργο το οποίο άρχισε ως πρωθυπουργός το 1955.

Βέβαια αργότερα, 1η Ιανουαρίου 1959, ορκίσθηκε ως αντιπρόεδρος της κυβέρνησης ο Π. Κανελλόπουλος ο οποίος βοήθησε σημαντικά στην συνέχιση του έργου του Κ. Καραμανλή και ιδιαίτερα στις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και στις διαπραγματεύσεις για την σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Ειδικότερα η σύνδεση της χώρας μας με την ΕΟΚ επετεύχθη κατόπιν σκληρών διαπραγματεύσεων και υπεγραφή στην αίθουσα Τροπαίων της Βουλής, την 9η Ιουλίου 1961, παρουσία των ηγετών της ΕΟΚ. Στη συνέχεια και συγκεκριμένα την 29η Οκτωβρίου 1961 διεξήχθησαν οι βουλευτικές εκλογές τις οποίες και πάλι κέρδισε η ΕΡΕ με αύξηση των δυνάμεών της. Έτσι η ΕΡΕ με ποσοστό 50,79% εξέλεξε 176 βουλευτές. Δεύτερο κόμμα ήλθε η Ένωση Κέντρου η οποία με ποσοστό 33,69% εξέλεξε 100 βουλευτές. Τα άλλα κόμματα με μικρότερα ποσοστά εξέλεξαν λιγότερους βουλευτές.

Έτσι η νέα κυβέρνηση του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή, η τέταρτη κατά σειράν συνέχισε το μεγάλο έργο της αλλά αυτή τη φορά με πολλά εμπόδια και μεγάλες δυσκολίες. Εκτός βέβαια από τη σκληρή αντιπολίτευση της Ενώσεως Κέντρου άρχισαν να φαίνονται στον ορίζοντα τα πρώτα σημεία της διάστασης μεταξύ πρωθυπουργού και βασιλέως. Μετά από τις ανωτέρω ενδείξεις είχαμε την πρώτη διάσταση μεταξύ βασιλέως και πρωθυπουργού. Συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 1963, το βασιλικό ζεύγος ετοιμάζετο να επισκεφθεί την Αγγλία κατόπιν προσκλήσεως της βασίλισσας της Αγγλίας. Η κυβέρνηση όμως ήταν αντίθετη με την επίσκεψη διότι η κα Αμπατιέλου σύζυγος εξόριστου κομμουνιστού στην Ελλάδα απειλούσα με συλλαλητήρια εναντίον της Ελλάδος εάν πραγματοποιείτο η επίσκεψη. Κατόπιν όλων των ανωτέρω ο Κ. Καραμανλής στις 8 Ιουνίου 1963 επεσκέφθη τον βασιλιά Παύλο και συζήτησαν το πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί. Οι βασιλείς επέμεναν και ο πρωθυπουργός υπέβαλε την παραίτησή του. Εισηγήθηκε, ωστόσο, στον βασιλιά να διαλύσει τη βουλή και να προκηρύξει εκλογές. Ο βασιλιάς δεν άκουσε τον πρωθυπουργό και έδωσε εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Π. Πιπινέλη ο οποίος ήταν υπουργός στην κυβέρνηση Κ. Καραμανλή. Μετά από όλα τα ανωτέρω ο Κ. Καραμανλής ανεχώρησε για τη Ζυρίχη αφού προηγουμένως όρισε Διοικούσα Επιτροπή του κόμματος της ΕΡΕ υπό τον Π. Κανελλόπουλο. Αμέσως μετά ο Π. Πιπινέλης όρ-

κισε την κυβέρνησή του η οποία ψηφίστηκε από βουλευτάς μόνον της ΕΡΕ. Η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να μείνει πολύ διότι προκηρύχθηκαν εκλογές για την 3η Νοεμβρίου 1963 με υπηρεσιακή κυβέρνηση. Εν τω μεταξύ μετά την προκήρυξη των εκλογών επέστρεψε στην Ελλάδα ο Κ. Καραμανλής και ηγήθηκε του κόμματός του στις εκλογές.

Στις εκλογές κανένα κόμμα δεν συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία. Πρώτο κόμμα ήλθε η Ένωση Κέντρου η οποία με ποσοστό 42,4% εξέλεξε 118 βουλευτάς. Δεύτερο κόμμα ήλθε η ΕΡΕ και με ποσοστό 39,37% εξέλεξε 132 βουλευτάς. Τα άλλα κόμματα με μικρότερα ποσοστά εξέλεξαν λιγότερους βουλευτάς.

Μετά από τα ανωτέρω αποτελέσματα ο βασιλιάς χωρίς να καλέσει τους άλλους αρχηγούς έδωσε εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γ. Παπανδρέου, χωρίς να έχει την απαιτούμενη πλειοψηφία. Έτσι ο Γ. Παπανδρέου την 8η Νοεμβρίου 1963 όρκισε την κυβέρνηση μειοψηφίας.

Κατόπιν όλων των ανωτέρω ο Κ. Καραμανλής αναχώρησε οριστικά για το Παρίσι με άλλο επώνυμο για να μην το αντιληφθούν οι φίλοι του και αντιδράσουν. Μετά την αναχώρηση του Κ. Καραμανλή, ο Π. Κανελλόπουλος κάλεσε την κοινοβουλευτική ομάδα της ΕΡΕ με θέμα την εκλογή αρχηγού όπως του είχε πει φεύγοντας ο Κ. Καραμανλής. Από τους παρόντες βουλευτές όλοι ψήφισαν τον Π. Κανελλόπουλο πλην ενός. Έτσι ο Π. Κανελλόπουλος εξελέγη αρχηγός της ΕΡΕ.

Και ενώ στην ΕΡΕ συνέβαιναν τα ανωτέρω γεγονότα, η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου αφού έδωσε μεγάλες παροχές προς όλες τις κοινωνικές τάξεις παραιτήθη της εξουσίας και προκήρυξε βουλευτικές εκλογές για τις 16 Φεβρουαρίου 1964. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι στις εκλογές αυτές κατέβηκαν όλα τα κόμματα όπως στις εκλογές της 3.11.1963. Οι μόνες διαφορές ήσαν ότι στην ΕΡΕ νέος αρχηγός ήταν ο Π. Κανελλόπουλος και από την Ένωση Κέντρου έλειπε πλέον, λόγω θανάτου, ο Σοφ. Βενιζέλος. Τελικά οι εκλογές διεξήχθησαν από Υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ι. Παρασκευόπουλο διοικητή της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος. Οι εκλογές διεξήχθησαν σε ομαλό πολιτικό κλίμα με μεγάλο νικητή την Ένωση Κέντρου. Έτσι η Ένωση Κέντρου συγκέντρωσε ποσοστό 53% (52,8%) και εξέλεξε 171 βουλευτάς ενώ η ΕΡΕ με ποσοστόν 35,2% εξέλεξε 107 βουλευτάς και κατέλαβε τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Τέλος, η ΕΔΑ με ποσοστόν 11,8% εξέλεξε 32 βουλευτάς. Μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων ο νέος πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου όρκισε τη νέα του κυβέρνηση την 19η Φεβρουαρίου 1964.

Όπως είναι γνωστόν, τον Βασιλιά Παύλο Α΄ μετά τον θάνατόν του τον διεδέχθη στο βασιλικό θρόνο ο γιος του Κωνσταντίνος ο Β΄. Ο νέος βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄ ανήλθε στο θρόνο σε ηλικία 24 ετών και διεδέχθη μία πολύ άσχημη πολιτική κατάσταση. Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι έξη μήνες πριν την άνοδό του στο θρόνο και συγκεκριμένα τον Σεπτέμβριο του 1964, ο Κωνσταντίνος είχε νυμφευθεί την πριγκίπισσα Άννα-Μαρία κόρη του βασιλιά της Δανίας Φρειδερίκου.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι εκείνη την περίοδο η πολιτική κατάσταση της χώρας ήταν πολύ άσχημη. Τότε ο πρωθυπουργός ήθελε να αλλάξει τον υπουργό Εθνικής Άμυνας Πέτρο Γαρουφαλιά και να αναλάβει ο ίδιος το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Ο βασιλιάς αρνήθηκε διότι ο πρωθυπουργός ήθελε το

Υπουργείο αυτό για να διευκολύνει τον γιο του Ανδρέα Παπανδρέου ο οποίος ήταν αναμεμειγμένος στο μεγάλο σκάνδαλο του ΑΣΠΙΔΑ που εκδικαζόταν εκείνη την περίοδο στο Στρατοδικείο Αθηνών. Μετά από τα ανωτέρω ο πρωθυπουργός υπέβαλε την παραίτησή του η οποία έγινε αμέσως δεκτή και τότε ο βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον τότε πρόεδρο της Βουλής Γεώργιο Αθανασιάδη-Νόβα. Βέβαια στην πορεία ο νέος πρωθυπουργός σχημάτισε την κυβέρνησή του από στελέχη της Ενώσεως Κέντρου τα οποία είχαν αποχωρήσει από το κόμμα τους. Όμως η κυβέρνηση αυτή δεν κατάφερε να ψηφισθεί στη Βουλή αφού έλαβε μόνον 131 ψήφους (99 της ΕΡΕ, 8 του κόμματος του Σπ. Μαρκεζίνη και 24 από ανεξάρτητους βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου). Εναντίον της ψήφισαν 167 βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου και της ΕΔΑ.

Μετά την καταψήφιση της κυβερνήσεως του Γ. Αθανασιάδη-Νόβα εδόθη διερευνητική εντολή στο Στ. Στεφανόπουλο ο οποίος ζήτησε την ψήφο των βουλευτών της Ενώσεως Κέντρου. Με την άρνηση των τελευταίων ο Στ. Στεφανόπουλος παρέδωσε την εντολή.

Στην πορεία η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως εδόθη στον Ηλ. Τσιριμώκο. Ο Ηλ. Τσιριμώκος απεδέχθη την εντολή και σχημάτισε την δεύτερη κυβέρνηση των «Αποστατών». Αλλά και η κυβέρνηση αυτή είχε την ίδια τύχη. Έλαβε 135 ενώ 159 ήσαν εναντίον της. Μετά την καταψήφισή του ο Ηλ. Τσιριμώκος παρέμεινε ως υπηρεσιακός πρωθυπουργός και εισηγήθηκε τη σύγκλιση του Συμβουλίου του Στέμματος, στο οποίον μετείχαν οι αρχηγοί των κομμάτων της Βουλής και οι πρώην πρωθυπουργοί υπό την προεδρία του βασιλέως. Βέβαια το Συμβούλιο δεν πήρε καμία απόφαση, εξέφρασε όμως την άποψη ότι κυβέρνηση πρέπει να δώσει η παρούσα βουλή.

Μετά τα ανωτέρω εδόθη εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Στ. Στεφανόπουλο ο οποίος σχημάτισε την κυβέρνηση «Εθνικής Ανάγκης». Τελικά αφού απεσπάσθησαν και άλλοι βουλευτές από την Ένωση Κέντρου η νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Στ. Στεφανόπουλο ορκίσθηκε την 17η Σεπτεμβρίου 1965. Όμως στην πορεία η κυβέρνηση δεν είχε καμία συγκεκριμένη πολιτική και είχε απογοητεύσει ολόκληρο τον ελληνικό λαό. Περισσότερο απογοητευμένος ήταν ο Π. Κανελλόπουλος ο οποίος είχε στηρίξει τις κυβερνήσεις των Αποστατών. Έτσι ο Π. Κανελλόπουλος έστειλε ένα προφητικό υπόμνημα στον βασιλιά και αμέσως άλλαξε το πολιτικό σκηνικό. Στην πορεία είχαμε μυστική συνάντηση του βασιλέως με τον Π. Κανελλόπουλο στην Πάτρα ανήμερα της εορτής του Αγίου Ανδρέα. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν μυστικές συναντήσεις Π. Κανελλόπουλου Γ. Παπανδρέου και βασιλέως στα ανάκτορα όπου ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις για την απομάκρυνση των Αποστατών από την εξουσία, την ψήφιση της απλής αναλογικής, για να γίνουν εκλογές με υπηρεσιακή κυβέρνηση κ.ά.

Μετά την συμφωνία των ανακτόρων ο Π. Κανελλόπουλος αφού συζήτησε το θέμα με πολλά στελέχη μετέβη στα ανάκτορα και δήλωσε στον βασιλιά ότι η ΕΡΕ αίρει την εμπιστοσύνη της από την κυβέρνηση Στ. Στεφανόπουλου. Στην πορεία πραγματοποιήθηκε η παραίτηση της κυβέρνησης Στ. Στεφανόπουλου και εδόθη εντολή να σχηματίσει υπηρεσιακή κυβέρνηση ο Ι. Παρασκευόπουλος. Βέβαια ο Ι. Παρασκευόπουλος ετοίμασε την κυβέρνησή του η οποία ορκίσθηκε την 22α Δεκεμβρίου 1966. Αμέσως ακολούθησε διάγγελμα του βασιλέως προς

τον ελληνικό λαό και δηλώσεις του Ανδρέα Παπανδρέου εναντίον του πατέρα του Γ. Παπανδρέου, ο οποίος απήντησε με σκληρότερες δηλώσεις εναντίον του γιου του. Μέσα σ' αυτό το κλίμα εμφανίσθηκε η κυβέρνηση στη βουλή και μετά από πενήνήμερη συζήτηση, η κυβέρνηση στις 14 Ιανουαρίου 1967 πήρε ψήφο εμπιστοσύνης. Συγκεκριμένα υπέρ της κυβερνήσεως ψήφισαν 217 (Ενωση Κέντρου, ΕΡΕ) ενώ 61 βουλευτές ψήφισαν εναντίον.

Στην πορεία η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου έφερε στη βουλή προς συζήτηση νομοσχέδιο για την απλή αναλογική. Παράλληλα ο εισαγγελέας κατέθεσε αίτηση για άρση της ασυλίας των βουλευτών Αν. Παπανδρέου και Παύλου Βαρδινογιάννη, διότι και οι δύο κατηγορούντο διά εσχάτη προδοσία. Βέβαια η αίτηση του εισαγγελέα για την άρση της ασυλίας των δύο βουλευτών ζητήθηκε την εποχή κατά την οποίαν στο Στρατοδικείο Αθηνών διεξήγето η δίκη του ΑΣΠΙΔΑ με κατηγορούμενους αξιωματικούς οι οποίοι ανήκαν στο περιβάλλον του Ανδρέα Παπανδρέου. Όμως εκείνη την περίοδο συνεζήτειτο στην Βουλή το νομοσχέδιο της απλής αναλογικής και η οξυνθείσα κατάσταση μεταφέρθηκε στη Βουλή διότι οι βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου κατέθεσαν τροπολογία ώστε η ασυλία των βουλευτών να παραταθεί και μετά τη διάλυση της βουλής. Προ αυτής της καταστάσεως η κυβέρνηση αναγκάστηκε να παραιτηθεί διότι δεν μπορούσε να προστεθεί μία τέτοια άσχετη τροπολογία μετά από όλο τον θόρυβο που είχε δημιουργηθεί για τον ΑΣΠΙΔΑ και τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Κατόπιν όλων των ανωτέρω γεγονότων και μετά από πολλές συζητήσεις του βασιλέως με όλους τους πολιτειακούς παράγοντες, κατέληξε ότι η μοναδική λύση για την έξοδο της χώρας από αυτή την κατάσταση ήταν η ανάθεση της εντολής κυβερνήσεως στον Π. Κανελλόπουλο. Έτσι ο Π. Κανελλόπουλος έλαβε την εντολή αυτή στις 3 Απριλίου 1967 και όρκισε την κυβέρνησή του.

Μετά την ορκωμοσία της κυβερνήσεως Π. Κανελλόπουλου τα πράγματα άλλαξαν προς το καλύτερο. Αμέσως άλλαξε στάση ο Γ. Παπανδρέου και διεμήνυσε προς τον νέο πρωθυπουργό ότι θα έχουν τηλεφωνική επαφή και ότι ο ίδιος εμπιστευόταν τον Π. Κανελλόπουλο για τη διεξαγωγή τίμιων εκλογών. Εκείνο όμως που ενίσχυσε περισσότερο τον νέο πρωθυπουργό ήταν το τηλεγράφημα του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Έτσι όλη η παράταξη συσπειρωμένη και ενωμένη πέριξ του νέου πρωθυπουργού Π. Κανελλόπουλου, ρίχθηκε στην προεκλογική μάχη για την εκλογική νίκη. Βέβαια μετά την ορκωμοσία της κυβερνήσεως ο πρωθυπουργός αντί για προγραμματικές δηλώσεις και ψήφο εμπιστοσύνης από τη βουλή προχώρησε στη διάλυση της βουλής και την προκήρυξη βουλευτικών εκλογών για την 28η Μαΐου 1967. Τελικά οι εκλογές της 28ης Μαΐου 1967 δεν έγιναν ποτέ διότι οι συνταγματάρχες με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπαδόπουλο την νύκτα της 21ης Απριλίου 1967 κατέλυσαν το δημοκρατικό πολίτευμα και εγκαθίδρυσαν το δικτατορικό καθεστώς της 21ης Απριλίου 1967.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η κήρυξη του πολέμου της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδας την 28η Οκτωβρίου 1940. Η επίδοση του τελεσίγραφου στον Ιωάννη Μεταξά και το περιεχόμενό του

Το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940 το Γενικό Επιτελείο Στρατού εξέδωσε ανακοίνωση, όπου εξήγγειλε την επίθεση των ιταλικών δυνάμεων εναντίον της Ελλάδας. Μεταξύ άλλων η ανακοίνωση έγραφε και τα εξής: «*Αι Ιταλικά στρατιωτικά δυνάμεις προσβάλλουν από την 5η πρωινή σήμερον τα ημέτερα τμήματα προκαλύψεως της Ελληνοαλβανικής μεθορίου. Αι ημετέραι δυνάμεις αμύνονται του πατρίου εδάφους*». Πράγματι, οι ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις είχαν προσβάλλει ελληνικές θέσεις από την 5η πρωινή, ενώ από τις 9.30' π.μ. πραγματοποίησαν τους πρώτους βομβαρδισμούς εναντίον του Πειραιά, του Τατοΐου και των Πατρών. Τί προηγήθηκε όμως των εχθροπραξιών; Πώς ο ελληνικός λαός και ο πρωθυπουργός Ι. Μεταξάς πληροφορήθηκαν τα γεγονότα που είχαν σχέση με την κήρυξη του πολέμου εναντίον της Ελλάδας; Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι του ανακοινωθέντος προηγήθηκαν τα εξής γεγονότα.

Κατ' αρχήν ο πρωθυπουργός από τις 25 Οκτωβρίου είχε πληροφορήσει το Υπουργικό Συμβούλιο για πιθανή ιταλική επίθεση κατά τις τρεις προσεχείς ημέρες. Έτσι, τη νύκτα της 27ης προς την 28η Οκτωβρίου, ο πρωθυπουργός δέχθηκε στο σπίτι του, στην Κηφισιά, τον πρεσβευτή της Ιταλίας Γκράτσι. Συγκεκριμένα, η ώρα ήταν 2.30' π.μ. όταν τον ξύπνησαν για να δεχθεί τον Ιταλό επισκέπτη. Προτού όμως τον δεχθεί, ο Ι. Μεταξάς αντελήφθη τον λόγο της επίσκεψης και έδωσε εντολή να αφυπνισθούν τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου και οι αρχηγοί των Επιτελείων και να σπεύσουν όλοι στο Υπουργείο των Εξωτερικών, όπου θα τους συναντούσε για επείγουσα σύσκεψη. Στη συνέχεια ο πρωθυπουργός δέχθηκε τον Ιταλό πρεσβευτή Γκράτσι στο σαλόνι του σπιτιού του, όπου ο Ιταλός διπλωμάτης άρχισε να ψελλίζει ότι ήταν επιφορτισμένος από την κυβέρνησή του να του διαβιβάσει μία επείγουσα ανακοίνωση. Βέβαια, με τρεμάμενη τη φωνή ο Γκράτσι είπε τα εξής: «*Εξοχότατε η Κυβέρνησίς μου με επεφόρτισε να σας επιδώσω μίαν επείγουσα ανακοίνωσιν*». Στη συνέχεια ο Ιταλός πρεσβευτής παρέδωσε τον φάκελο κλειστό, χωρίς κανένα σχόλιο. Ο πρωθυπουργός άνοιξε τον φάκελο και άρχισε να διαβάζει το θρασύ τελεσίγραφο που ήταν γραμμένο στα γαλλικά: «*Αι χείρες του...* », σημειώνει ο Γκράτσι, «*... έτρεμαν ελαφρά και διά μέσου των γυαλιών του είδα τους οφθαλμούς του δακρύζοντα*».

Πρέπει να τονίσουμε, ιδιαίτερα, ότι η ανακοίνωση περιείχε όλες εκείνες τις ψευδείς αιτιάσεις που προέβαλαν εναντίον μας επί σειράν μηνών, ο Μουσολίνι, ο Τσιάνο και ο ιταλικός τύπος. Ανυπόστατοι ισχυρισμοί, δικαιολογίες θρασύτατες, επιχειρήματα καθ' ολοκληρίαν αβάσιμα. Το πλήρες κείμενο του τελεσίγραφου είχε ως εξής:

«*Η Ιταλική Κυβέρνησις ηναγκάσθη επανειλημμένως να διαπιστώσῃ ὅτι κατὰ*

Ο πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς, ο οποίος τα ξεμερώματα της 28ης Οκτωβρίου 1940 εδέχθη στην οικία του τον Ιταλό πρεσβευτή Γκράτσι

την εξέλιξιν της παρούσης συρράξεως η Ελληνική Κυβέρνησις έλαβεν και ετήρησεν στάσιν, η οποία αντίκειται όχι μόνον προς τας ομαλάς σχέσεις ειρήνης, αλλά και καλής γειτονίας μεταξύ δύο χωρών, αλλά και προς τα καθορισμένα καθήκοντα τα απορρέοντα διά την Ελληνική Κυβέρνησιν εκ της ιδιότητος αυτής ως ουδέτερου κράτους.

Κατ' επανάληψιν ευρέθη η Ιταλική Κυβέρνησις εις την ανάγκην να ανακαλέση την Ελληνική Κυβέρνησιν εις την εκπλήρωσιν των καθηκόντων της και να διαμαρτυρηθή εναντίον της συστηματικής παραβιάσεως των, παραβιάσεως η οποία είναι εξαιρετικούς σοβαρά, δεδομένου ότι η Ελληνική Κυβέρνησις εδέχθη όπως ο Αγγλικός στόλος χρησιμοποιήση κατά την εξέλιξιν των πολεμικών επιχειρήσεων, τα χωρικά ύδατα, τα παράλια της και τους λιμένας της,

ηυνόησε τον ανεφοδιασμόν των εναερίων Βρετανικών δυνάμεων, επέτρεψε την οργάνωσιν εις το Ελληνικό Αρχιπέλαγος μιας υπηρεσίας στρατιωτικών πληροφοριών εναντίον της Ιταλίας, Η Ελληνική Κυβέρνησις είναι πλήρως εν γνώσει των γεγονότων, τα οποία υπήρξαν αντικείμενον από μέρους της Ιταλίας διπλωματικών διαβημάτων, εις τα οποία η Ελληνική Κυβέρνησις, ήτις εν τούτοις θα ώφειλε να είχεν αντίληψιν των σοβαρών συνεπειών της στάσεώς της δεν απήντησε διά της λήψεως ουδενός μέτρου προς προστασίαν της ουδετερότητός της, αλλά τουναντίον, δια της εντάσεως της δράσεώς της προς ενίσχυσιν των ενόπλων Βρετανικών δυνάμεων και της συνεργασίας αυτής μετά των εχθρών της Ιταλίας.

Η Ιταλική Κυβέρνησις κατέχει αποδείξεις ότι η συνεργασία αύτη είχε προβλεφθή και κανονισθή υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως ακόμη και δια συνεννοήσεων στρατιωτικής, ναυτικής και αεροπορικής φάσεως. Η Ιταλική Κυβέρνησις δεν αναφέρεται μόνον εις την Βρετανική εγγύησιν την οποίαν η Ελλάς είχε δεχθή ως τμήμα ενεργείας κατευθυνόμενης εναντίον της ασφαλείας της Ιταλίας, αλλά και εις τας ρητάς και καθωρισμένας υποχρεώσεις, τας αναληφθείσας υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως όπως θέση εις την διάθεσιν των δυνάμεων των ευρισκομένων εις πόλεμον προς την Ιταλίαν σπουδαίας στρατιωτικές θέσεις εντός του Ελληνικού εδάφους, συμπεριλαμβανομένων αεροπορικών βάσεων εν Θεσσαλία και Μακεδονία προοριζομένων δι' επίθεσιν εναντίον του Αλβανικού εδάφους.

Η Ιταλική Κυβέρνησις δέον σχετικώς να υπενθυμίση στην Ελληνική Κυβέρ-

νησιν τας προκλητικούς ενεργείας τας διεξαχθείσας εναντίον του Αλβανικού έθνους διά της τρομοκρατικής πολιτικής την οποίαν υιοθέτησε εναντίον του πληθυσμού της Τσαμουριάς και διά των εμμόνων προσπαθειών προς δημιουργίαν ανωμαλιών εκείθεν των συναφών της. Και δι' αυτό τούτο το γεγονός ευρέθη η Ιταλική Κυβέρνησις, πλην ματαίως, εις την ανάγκην να υπενθυμίση εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν τας αναπόφευκτους συνεπείας εις παρόμοια πολιτική θα είχαν όσον αφορά την Ιταλία. Η Ιταλία δεν δύνασται να ανεχθή εφ' εξής πάντα ταύτα. Η ουδετερότης της Ελλάδος απέβη ολονέν και περισσότερον απλώς και καθαρώς φαινομενική.

Η ευθύνη διά την κατάστασιν ταύτην επιπίπτει πρωτίστως επί της Αγγλίας και επί της προθέσεώς της όπως περιπλέκη πάντοτε άλλες χώρες εις τον πόλεμον.

Η Ιταλική Κυβέρνησις θεωρεί έκδηλον ότι η πολιτική της Ελληνικής Κυβερνήσεως έτεινε και τείνει να μεταβάλη το ελληνικόν έδαφος, ή τουλάχιστον να επιτρέψη όπως το ελληνικόν έδαφος μεταβληθή εις βάσιν πολεμικής δράσεως εναντίον της Ιταλίας. Τούτο δεν θα ηδύνατο να οδηγήση ή εις μίαν ένοπλον ρήξιν μεταξύ της Ιταλίας και της Ελλάδος, ρήξιν την οποίαν η Ιταλική Κυβέρνησις έχει πάσαν πρόθεσιν να αποφύγη. Όθεν, η Ιταλική Κυβέρνησις κατέληξεν εις την απόφασιν να ζητήσει από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν -ως εγγύησιν δια την ουδετερότητα της Ελλάδος και ως εγγύησιν διά την ασφάλειαν της Ιταλίας- το δικαίωμα να καταλάβη διά των ενόπλων αυτής δυνάμεων, διά την διάρκειαν της σημερινής προς την Αγγλίαν ρήξεως, ωρισμένα στρατηγικά σημεία του ελληνικού εδάφους. Η Ιταλική Κυβέρνησις ζητεί από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν όπως μη εναντιωθή εις την κατάληψιν ταύτην και όπως μη παρεμποδίση την ελευθέραν διέλευσιν των στρατευμάτων των προοριζομένων να την πραγματοποιήσωσι. Τα στρατεύματα ταύτα δεν παρουσιάζονται ως εχθροί του ελληνικού λαού και η Ιταλική Κυβέρνησις δεν προτίθεται ποσώς, διά της προσωρινής κατοχής στρατηγικών τινών σημείων, επιβαλλομένης υπό της ανάγκης των περιστάσεων και εχούσης καθαρώς αμυντικόν χαρακτήρα, να θίξη οπωσδήποτε την κυριαρχίαν και την ανεξαρτησίαν της Ελλάδος.

Η Ιταλική Κυβέρνησις ζητεί από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν όπως δώση αυθωρεί εις τας στρατιωτικάς αρχάς τας αναγκαίας διαταγάς ίνα η κατοχή αυτή δυνηθή να πραγματοποιηθή κατά ειρηνικόν τρόπον. Εάν τα ιταλικά στρατεύματα ήθελον συναντήση αντίστασιν, η αντίστασις αυτή θα καμφθή διά των όπλων και η Ελληνική Κυβέρνησις θα έφερε τας ευθύνas, αι οποίαι ήθελον προκύψη εκ τούτου.

Αθήναι τη 28η Οκτωβρίου 1940/XIX»

Ο Ιταλός πρεσβευτής στην Αθήνα
Εμμανουέλε Γκράτσι

**Το μεγάλο ΟΧΙ του Ι. Μεταξά στο προκλητικό τελεσίγραφο
του Μουσολίνι και η κήρυξη του πολέμου. Ο ιστορικός διάλογος
Μεταξά-Γκράτσι και τα ληφθέντα μέτρα για τον πόλεμο**

Μετά την παράδοση και την ανάγνωση του τελεσίγραφου, το οποίο ουσιαστικά αξίωνε την άνευ όρων παράδοση της Ελλάδας εις τον ιταλικόν φασισμόν, ο Ιωάννης Μεταξάς σήκωσε τα μάτια του και κοιτάζοντας τον Γκράτσι, επακολούθησε ο εξής διάλογος:

Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ: «*Alors c'est la guerre!*» (Λοιπόν, έχουμε πόλεμο!)

ΓΚΡΑΤΣΙ: «Δεν είναι απαραίτητο. Η Ιταλική Κυβέρνησις ελπίζει ότι θα δεχθήτε την αξίωσίν της και θα αφήσετε τα Ιταλικά στρατεύματα να διέλθουν διά να καταλάβουν τα στρατηγικά, σημεία της χώρας».

Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ: «Και ποία είναι τα στρατηγικά σημεία περί των οποίων ομιλεί η διακοίνωσις;»

ΓΚΡΑΤΣΙ: «Δεν είμαι εις θέσιν να σας είπω εξοχώτατε. Η Κυβέρνησις μου δεν με ενημέρωσε».

ΜΕΤΑΞΑΣ: «Και εντός πόσου χρόνου αναμένετε την απάντησιν;»

ΓΚΡΑΤΣΙ: «Μέχρι της 6ης πρωινής (!)»

Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ: «Εν τοιαύτη περιπτώσει η διακοίνωσις αύτη αποτελή κήρυξιν πολέμου της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδος».

ΓΚΡΑΤΣΙ: «Όχι εξοχώτατε. Είναι τελεσίγραφον».

Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ: «Ισοδύναμον προς κήρυξιν πολέμου».

ΓΚΡΑΤΣΙ: «Ασφαλώς όχι, διότι πιστεύω ότι θα παράσχετε τας διευκολύνσεις τας οποίας ζητή η Κυβέρνησις μου».

Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ: «Όχι, ούτε λόγος δύναται να γίνη περί ελευθέρας διελεύσεως, ακόμη όμως και αν υπετίθετο ότι θα έδίδα μία τοιαύτην διαταγήν -την οποίαν δεν είμαι διατεθειμένος να δώσωείναι τώρα τρεις το πρωί. Πρέπει να ετοιμασθώ, να κατέβω εις τας Αθήνας, να ξυπνήσω τον Βασιλέα, να καλέσω τον Υπουργόν των Στρατιωτικών και τον Αρχηγόν του Γενικού Επιτελείου Στρατού, να θέσω εις κίνησιν όλας τας στρατιωτικές τηλεγραφικάς υπηρεσίας, ούτως ώστε μία τοιαύτη απόφασις να καταστή δυνατόν να γίνη γνωστή εις τα πλέον προκεχωρημένα τμήματά μας των συνόρων. Όλα αυτά είναι πρακτικώς αδύνατα. Η Ιταλία, η οποία δεν μας παρέχη καν τη δυνατότητα να εκλέξωμεν μεταξύ πολέμου και ειρήνης κηρύσσει ουσιαστικώς τον πόλεμον εναντίον της Ελλάδας».

Οι τελευταίες φράσεις του πρωθυπουργού Ι. Μεταξά προς τον Γκράτσι δημιουργούν ορισμένα ερωτηματικά: Γιατί ελέχθησαν οι τελευταίες φράσεις του Ι. Μεταξά; Μήπως ο Ι. Μεταξάς επεδίωκε να κερδίσει χρόνο, να αποσπάσει μία προθεσμία ολίγων ωρών για να θέσει σε πλήρη συναγερμό τις ένοπλες δυνάμεις; Ή μήπως ήθελε, όπως υπεστήριζαν ορισμένοι επικριτές του, τη διευθέτηση του ζητήματος; Πάντως, η αοριστία των ιταλικών απαιτήσεων δικαιολογούσε μια τέτοια πιθανότητα, δηλαδή τη διευθέτηση του ζητήματος. Εξ άλλου, όπως είναι γνωστόν, ο Ι. Μεταξάς είχε βολιδοσκοπήσει επανειλημμένα τους Γερμανούς για τις εδαφικές αξιώσεις του Ιταλού δικτάτορα Μουσολίνι. Αλλά η απάντηση των Γερμανών ήταν απογοητευτική για την Ελλάδα και για τον λόγο αυτό ο Ι. Μεταξάς είχε εγκαταλείψει τη συζήτηση για το θέμα αυτό. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι στις προθέσεις του Μουσολίνι ήταν πάντοτε η κατάληψη της Κέρ-

κυρας και του παραλιακού τμήματος της Ηπείρου. Βέβαια, αργότερα άνοιξε περισσότερο η όρεξή του και ήθελε να καταλάβει την Ήπειρο, τη Δυτική Μακεδονία και τις υπόλοιπες προς νότον περιοχές, φθάνοντας μέχρι την Αθήνα. Βέβαια, ο Ι. Μεταξάς γνώριζε τις αρχικές βλέψεις του Ιταλού δικτάτορα, χωρίς να γνωρίζει τις νεώτερες απαιτήσεις του. Το τηλεσίγραφο όμως ξεκαθάριζε τις απαιτήσεις του Μουσολίνι και δεν άφηνε καμία υπόνοια για τις ευρύτερες κατακτητικές βλέψεις των Ιταλών. Η σύνταξη όμως του τηλεσίγραφου ήταν αόριστη και έτσι μπορούσε να αφήσει την εντύπωση ότι ο Ντούτσε θα μπορούσε να ικανοποιηθεί με την κατοχή περιορισμένων εδαφικών ελληνικών εκτάσεων. Μήπως, άραγε, ο Ι. Μεταξάς εσκέπτετο όλα τα ανωτέρω τη στιγμή που υπέβαλε τις ανωτέρω ερωτήσεις στον Ιταλό πρεσβευτή Γκράτσι; Και μήπως ήταν και αυτός ο λόγος που του προέβαλε και τα χρονικά όρια της τρίωρης προθεσμίας; Όμως ο Ιταλός πρεσβευτής δεν έδειξε καμία προθεσμία να προχωρήσει σε συζητήσεις, διότι έτσι είχε διαταχθεί, οπότε ο Έλληνας πρωθυπουργός κατάλαβε τις προθέσεις του και έτσι δεν απέμενε να κάνει τίποτε άλλο παρά να αποδεχθεί το γεγονός του πολέμου.

Μετά από όλα τα ανωτέρω, ο Ι. Μεταξάς σηκώθηκε από τη θέση του και είπε ψυχρά και παγερά προς τον εκπρόσωπο της ιταλικής Κυβέρνησης:

Ι. ΜΕΤΑΞΑΣ: «Πολύ καλά, λοιπόν, έχομεν πόλεμον».

Τότε ο Γκράτσι σηκώθηκε για να φύγει και ο πρωθυπουργός τον προέπεμψε με ευγένεια μέχρι την έξοδο και ο Ιταλός πρεσβευτής έφυγε χωρίς να ανταλλαγεί κανένας χαιρετισμός μεταξύ των δύο ανδρών.

Μετά την αποχώρηση του Ιταλού πρεσβευτή αμέσως ο Ι. Μεταξάς ειδοποίησε όλους τους αρμοδίους, συμπεριλαμβανομένου και του πρεσβευτή της Μεγάλης Βρετανίας Παλερέτ. Στη συνέχεια ο πρωθυπουργός μετέβη στο Υπουργείο Εξωτερικών, όπου την 5η πρωινή ώρα προήδρευσε του Υπουργικού Συμβουλίου.

Εκεί ο πρωθυπουργός, αφού έκανε την σχετική ενημέρωση, κάλεσε τους τυχόν διαφωνούντες υπουργούς να παραιτηθούν. Κανείς όμως εκ των υπουργών δεν παραιτήθηκε και όλοι συμφώνησαν με τους χειρισμούς του. Στη συνέχεια, υπέγραψε πρώτος τα διάφορα Διατάγματα γενικής επιστράτευσης και κήρυξης της χώρας σε εμπόλεμη κατάσταση και ανήγγειλε την ανάληψη της Γενικής Αρ-

Ο πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς, ο οποίος μετά την ανάγνωση του τηλεσίγραφου είχε έναν σύντομο διάλογο με τον Γκράτσι και αμέσως είπε το μεγάλο ΟΧΙ στο προκλητικό τηλεσίγραφο του Μουσολίνι κι αμέσως ξεκίνησε τις διαδικασίες κήρυξης πολέμου εναντίον της Ιταλίας

χηγίας των ενόπλων δυνάμεων από τον βασιλιά Γεώργιο Β΄ και την ανάθεση της αρχηγίας του στρατού ξηράς στον αντιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο.

Εν τω μεταξύ από τις 6 π.μ. οι Αθηναίοι άρχισαν να ξυπνούν από τους συριγμούς των σειρήνων. Ο λαός της Αθήνας βγήκε στους δρόμους και μέσα σε λίγη ώρα ολόκληρη η πρωτεύουσα έπλεε στα γαλάνολευκα. Εκείνο, όμως, που συνέβη εκείνο το πρωί στην Αθήνα είναι αδύνατον να περιγράψει. Εκτός βέβαια από τον μεγάλο ενθουσιασμό που είχε καταλάβει τα πλήθη, μεγάλες ομάδες στρατεύσιμων πολιτών έσπευδαν τραγουδώντας προς τα κέντρα στρατευσίμων για να φορέσουν το χακί και να υπερασπισθούν τα πάτρια εδάφη. Παράλληλα, προς τα ανωτέρω άρχισαν να κυκλοφορούν σε έκτακτες εκδόσεις οι εφημερίδες, οι οποίες γίνονταν ανάρπαστες από τους πολίτες, ενώ το ραδιόφωνο μετέδιδε συνεχώς το πρώτο ανακοινωθέν και τα Διαγγέλματα του πρωθυπουργού και του βασιλιά Γεωργίου Β΄.

**Η μεγάλη επίθεση του ιταλικού στρατού εναντίον της Ελλάδας
την πρώτη ημέρα του πολέμου. Τα σχέδια επίθεσης των Ιταλών
και η αρχική υποχώρηση και σύμπτυξη των ελληνικών μονάδων**

Μετά το «ΟΧΙ» του Ι. Μεταξά τα ιταλικά στρατεύματα από τις 5.30΄ το πρωί εισέβαλαν στο ελληνικό έδαφος και βομβάρδισαν την περιοχή Πεπέλη Κακαβιάς, πιστεύοντας ότι θα καταλάβουν εξ απροόπτου τους άνδρες της VIII Μεραρχίας, στην οποία έλαχε ο κλήρος να υπερασπίσει τα ελληνικά εδάφη. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι ο στρατηγός Κατσιμήτρος είχε ενημερωθεί από την 4η πρωινή από τον αντισυνταγματάρχη Κορυζή την επίδοση του ιταλικού τελεσίγραφου και το «ΟΧΙ» του Έλληνα πρωθυπουργού. Μετά την ενημέρωσή του ο στρατηγός Κατσιμήτρος γνωστοποίησε τα διαδραματισθέντα εις τους Διοικητές των μονάδων, προτρέποντάς τους να αμυνθούν: «... μετά λύσης κατά του ύπουλου και ανανδρου επιδρομέας, όστις θέλει να εισέλθη εις το ιερόν της πατρίδος μας έδαφος και αναμνησθήτε των ένδοξων παραδόσεών μας. Δείξατε εις αυτόν ότι δυνάμεθα να του δώσωμεν την αύτην απάντησιν ην έδωσαν και οι πρόγονοί μας εις τους Πέρσες επιδρομείς. Ο Θεός ας ευλογήση τα όπλα μας και ας βοηθήση τον τίμιον αγώνα μας, διότι θα πολεμήσωμεν υπέρ βωμών και εστιών και υπέρ της τιμής και της ελευθερίας της πατρίδος».

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να τονίσουμε, ότι η ιταλική επίθεση πραγματοποιήθηκε μισή ώρα προτού εκπνεύσει η προθεσμία του τελεσίγραφου που όριζε ως ώρα επίθεσης την 6η πρωινή. Επίσης, είναι ανάγκη να τονίσουμε, ότι ο στρατηγός Κατσιμήτρος και οι επιτελείς του διέταξαν σύμπτυξη των μεθοριακών φυλακίων και υποχώρηση, ώστε να αποφύγουν αφ΄ ενός μεν το ιταλικό πυροβολικό και αφ΄ ετέρου να προετοιμασθούν για αμυντικό αγώνα. Κατ΄ αυτόν τον τρόπο τα μεθοριακά φυλάκια της Κακαβιάς, των Δρομάδων και της Μερτζάνης κατελήφθησαν από τους Ιταλούς, ενώ τα ελληνικά στρατεύματα περιορίστηκαν σε αμυντικό αγώνα και σε αγώνα δολιοφθοράς, καταστρέφοντας στην υποχώρησή τους τις γέφυρες της Μερτζάνης και της Μεσογέφυρας. Μία άλλη προσπάθεια των ελληνικών στρατευμάτων για να καταστρέψει τη γέφυρα Μπουραζάνης απέτυχε. Αξίζει όμως να τονίσουμε, ότι οι μονάδες προκατάλη-

ψης, τη διεύθυνση των οποίων είχε ο επικεφαλής της Μεραρχίας Πυροβολικού Παν. Μαυρόγιαννης, που γνώριζε πολύ καλά την περιοχή, πέτυχε σημαντική νίκη κατά την πρώτη ημέρα του πολέμου, διότι κατάφερε να εξουδετερώσει τα ιταλικά άρματα μάχης που κινούνταν προς τη Μεσογέφυρα.

Η σύμπτυξη των ελληνικών μονάδων που βρίσκονταν στην προκάλυψη συνεχίστηκε μέχρι αργά το βράδυ της 28ης Οκτωβρίου 1940. Η σύμπτυξη αυτή έγινε σε πολλά σημεία, όπως στο στενωπό Χάνι του Δελβινακίου και στη Βίγλα-Δέμα, όπου υπήρξαν πολλές δυσκολίες, ενώ τα εχθρικά τμήματα κατάφεραν να καταλάβουν το Κρυονέρι και το Χάνι Δελβινακίου. Όμως, παρά την τακτική της υποχώρησης, από το απόγευμα της 28ης Οκτωβρίου οι ελληνικές μονάδες κατείχαν τις καθορισθείσες θέσεις στην περιοχή Καλπακίου και ήταν έτοιμες να αποκρούσουν την εχθρική επίθεση. Εν τω μεταξύ, στον τομέα της Θεσπρωτίας το ιταλικό ιππικό, στην προσπάθειά του να περάσει τον ποταμό Καλαμά, εδέχθη την επίθεση του ελληνικού πυροβολικού και αναγκάστηκε να υποχωρήσει με πολύ μεγάλες απώλειες.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι το ιταλικό σχέδιο απέβλεπε στην κατάληψη της χώρας μας από τρεις δρόμους: α) από την οδό Κορυτσάς προς Φλώρινα (ζώνη Μεγάλης Πρέσπας-Γράμμου), βόρειος Τομέας, β) από την οδό Πίνδου (ζώνη Γράμμου-Κόνιτσας), κεντρικός Τομέας και γ) από την οδό της ακτής (ζώνη Κόνιτσας-Κονίσπολη), νότιος Τομέας. Βέβαια, οι δύο πρώτες εισβολές θα υποβοηθούσαν την τρίτη, που ήταν και η βασική και απέβλεπε σε μεγάλη κυκλωτική κίνηση κατά μήκος της παραλίας.

Βάσει του ανωτέρω σχεδίου και μετά από όσα αναφέραμε πιο πάνω, συμπερασματικά μπορούμε να πούμε τα εξής: Στον βόρειο Τομέα, την πρώτη ημέρα οι Ιταλοί περιορίστηκαν σε παρενοχλήσεις που κατέληξαν σε συμπλοκές επί της κεντρικής γραμμής. Στον κεντρικό Τομέα η Μεραρχία Αλпинιστών (Τζούλια), αφού ανάγκασε τις εκεί ελάχιστες δυνάμεις μας να συμπτυχθούν, πέτυχε να σχηματίσει έναν επικίνδυνο θύλακα μεταξύ Γράμμου και Γκαμήλας. Και στον νότιο Τομέα η Μεραρχία πεζικού «Φερράρα» και η θωρακισμένη «Κένταυρος» κατόρθωσαν να προχωρήσουν προς το Καλπάκι περνώντας μέσα από την κοιλάδα του Δρίνου, ενώ παράλληλα, άλλες ιταλικές δυνάμεις που βρίσκονταν αριστερά, επετέθησαν με κατεύθυνση Φιλιάτες-Κονίσπολη και ανάγκασαν τα εκεί αμυνόμενα τμήματά μας να υποχωρήσουν και να συμπτυχθούν προς τη γραμμή άμυνας Ελαίας-Καλαμά ποταμού.

Έτσι, η πρώτη μέρα του ελληνοϊταλικού πολέμου είχε αποβεί εις βάρος μας, με μια εξαίρεση που αφορούσε την εκμηδένιση μιας επίθεσης με τανκς στον Τομέα της Μερτζάνης. Η επίθεση των τανκς ήταν εντυπωσιακή και προς στιγμή έσπειρε τον φόβο και τον πανικό στους στρατιώτες μας. Τελικά, όμως, τα δύο πρώτα τανκς έπεσαν σε βαθιά αντιαρματική τάφρο και ακινητοποιήθηκαν, στη συνέχεια άλλα τανκς έπεσαν σε ναρκοπέδια και ανατινάχθηκαν και άλλα κατεστράφησαν από το ελληνικό πυροβολικό. Έτσι, η επίθεση ανακόπηκε και όσα τανκς είχαν διασωθεί υποχώρησαν συνοδευόμενα από την ιαχή «ΑΕΡΑ», «ΑΕΡΑ» των Ελλήνων στρατιωτών, οι οποίοι είχαν ενθουσιασθεί και είχαν ενθαρρυνθεί από την υποχώρηση των Ιταλών, με αποτέλεσμα να βγουν από τα χαρακώματα και να καταδιώκουν τους υποχωρούντες Ιταλούς.

Μετά την ανωτέρω υποχώρηση των ιταλικών τανκς, οι Έλληνες απέβαλαν το δέος το οποίο τους είχε καταλάβει από τη μεγάλη διαφήμιση των ιταλικών

τανκς. Έτσι, ένας μεγάλος θρύλος γεμάτος απειλές είχε καταρρεύσει και από εκείνη τη στιγμή τα περιώνυμα άρματα μάχης είχαν πάψει να αποτελούν για τους Έλληνες στρατιώτες πηγή φόβου και ανησυχίας.

Τέλος, την πρώτη ημέρα του πολέμου είχαμε πολλά θύματα, κυρίως στην Πάτρα, μετά από βομβαρδισμούς που πραγματοποίησε η ιταλική αεροπορία σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, εκτός από την Πάτρα, βομβάρδισε τον Πειραιά, το Τατόι, τη διώρυγα της Κορίνθου, το λιμάνι της Πρέβεζας και άλλες περιοχές. Ειδικότερα στην πόλη των Πατρών, η οποία ήταν ανυπεράσπιστα, τα εχθρικά αεροπλάνα είχαν τη δυνατότητα να κατεβαίνουν μέχρι 200 μέτρα και από εκεί να ρίχνουν τις βόμβες τους. Βέβαια, ο αρχικός βομβαρδισμός δεν είχε ανησυχήσει τους κατοίκους της Πάτρας και πολλοί Πατρινοί παρακολουθούσαν ακάλυπτοι και αμέριμνοι τα ιταλικά αεροπλάνα, τα οποία έριπταν βόμβες. Ένεκα όλων των ανωτέρω, τα θύματα ήσαν πάρα πολλά. Πενήντα νεκροί και εκατόν πενήντα τραυματίες. Έτσι, η Πάτρα πλήρωσε πολύ ακριβά το τίμημα του πολέμου με τον ανωτέρω βαρύτατο φόρο αίματος.

**Η ηρωική αντίσταση των Ελλήνων τη 2η ημέρα του πολέμου
και οι ηρωικές προσπάθειες του Κ. Δαβάκη. Ο θρύλος του Κ. Δαβάκη
παράδειγμα στην έκβαση του ελληνοϊταλικού πολέμου**

Τη δεύτερη ημέρα του πολέμου, 29η Οκτωβρίου 1940, τα ιταλικά στρατεύματα στο νότιο Τομέα συνέχισαν να προελαύνουν προς το κεντρικό Μέτωπο, πιστεύοντας ότι ο δρόμος προς τα Γιάννενα θα ήταν ελεύθερος. Όμως διαφύσθηκαν στις προβλέψεις τους, διότι στη γέφυρα «Άγιοι» αιφνιδιάσθηκαν από σφοδρούς κανονιοβολισμούς, οι οποίοι τους έπληξαν βαρύτατα. Βέβαια, οι κανονιοβολισμοί που τους έπληξαν τους αναχαίτισαν και αρχικώς τους διεσκόρπισαν.

Στην πορεία όμως οι Ιταλοί ανασυντάχθηκαν και εξαπέλυσαν και νέα επίθεση, η οποία και αυτή απεκρούσθη. Μετά έγιναν και πολλές άλλες επιθέσεις των Ιταλών εναντίον των Ελλήνων, οι οποίες και αυτές απαντήθηκαν. Σε όλες αυτές τις επιθέσεις οι Ιταλοί είχαν πολλές απώλειες, χωρίς να εκπληρώσουν τον αντικειμενικό τους στόχο, που ήταν η προέλασή τους προς τα Γιάννενα. Έτσι, η δεύτερη ημέρα του πολέμου βρήκε τους Ιταλούς σταματημένους και τους Έλληνες να κρατούν γερά τις θέσεις των.

Την ίδια τύχη είχαν οι Ιταλοί και στα νοτιότερα τμήματα, όπου είχαν καταβάλλει απεγνωσμένες προσπάθειες να περάσουν τον ποταμό Καλαμά, αλλά και εκεί απεκρούσθησαν από τις ελληνικές δυνάμεις. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η 8η Μεραρχία με επικεφαλής τον στρατηγό Κατσιμήτρο, μαζί με τα άλλα τμήματα τα οποία την ενίσχυαν, είχαν τοποθετηθεί σε ισχυρές θέσεις και περίμεναν την μεγάλη εξόρμηση των Ιταλών την επομένη ή την μεθεπόμενη ημέρα. Βέβαια, οι επιτυχίες της προηγούμενης ημέρας είχαν αναπτρώσει το ηθικό των μαχόμενων στρατιωτών και έτσι η 8η Μεραρχία, η λεγόμενη Μεραρχία της «Ηπείρου», είχε αποδείξει το υψηλό της μαχητικό φρόνημα.

Όμως η κατάσταση στο κεντρικό μέτωπο της Πίνδου ήταν λιγότερο ενθαρρυντική και γρήγορα ίσως να γίνονταν και επικίνδυνη. Οι λόγοι ήσαν πολλοί με

κυριότερο λόγο τη δυσαναλογία των δυνάμεων. Ειδικότερα, ενώ η ιταλική Μεραρχία «Τζούλια» διέθετε περίπου 12.000 άνδρες ή και περισσότερους, τα αμυντικά εκεί τμήματα αριθμούσαν περίπου 2.000 άνδρες. Συγκεκριμένα, εκεί υπήρχαν μονάχα δύο τάγματα στρατού, με μικρή δύναμη ιππικού και μία ορεινή πυροβολαρχία. Η ανωτέρω δύναμη ήταν το θρυλικό «Αποσπασμα της Ηπείρου» υπό την ηγεσία του αντισυνταγματάρχη Κ. Δαβάκη. Βέβαια, από φυσικής απόψεως, η περιοχή ήταν φανταστική. Ορεινοί όγκοι ύψους 2.500 μέτρων, με βαθιές χαράδρες και εφιαλτικούς κρημνούς καθιστούσαν τις επιχειρήσεις εκεί δυσχερείς έως ακατόρθωτες. Εκτός, όμως, από τα ανωτέρω, η περιοχή ήταν εξαιρετικά κρίσιμη και από στρατηγικής σκοπιάς. Είχε δε τόση μεγάλη σημασία από στρατηγικής απόψεως, ώστε πολλοί υπεστήριζαν ότι εάν οι Ιταλοί κατόρθωναν να περάσουν από εκεί, τότε ο δρόμος ανοιγόταν ελεύθερος για την περαιτέρω πορεία τους.

Αναφέραμε παραπάνω τη δυσαναλογία των δυνάμεων μεταξύ Ιταλών και Ελλήνων στην ανωτέρω περιοχή. Ένα ακόμη μειονέκτημα για τους Έλληνες ήταν η έλλειψη στοιχειωδών οχυρωμάτων, πράγμα που καθιστούσε ευάλωτη την περιοχή. Μέσα στα ανωτέρω πρέπει να προστεθεί και η σχετικά πρόσφατη τοποθέτηση ως Διοικητού του «Αποσπάσματος Πίνδου». Και τούτο διότι ο διοικητής του Αποσπάσματος Κ. Δαβάκης είχε σχεδόν πριν δύο μήνες τοποθετηθεί στην ανωτέρω μονάδα. Εκτός των άλλων ο Κ. Δαβάκης είχε ανακληθεί πρόσφατα, αφού πριν δυο χρόνια τον είχαν αποστρατεύσει, επειδή εθεωρείτο εχθρός του καθεστώτος, διότι είχε αναμειχθεί σε κάποια μυστική οργάνωση και είχε συμμορφωθεί από όργανα του Μανιαδάκη. Ο Κ. Δαβάκης ήταν αξιωματικός με μεγάλη και αναγνωρισμένα προσόντα, με ευρύτατη επιτελική κατάρτιση και με στρατιωτική ιδιοφυΐα. Ήταν ο μοναδικός από τους Έλληνες αξιωματικούς, ο οποίος είχε προσβλέψει ότι ο μελλοντικός πόλεμος θα διεξαγόταν με διαφορετικούς τρόπους από εκείνους που είχε διεξαχθεί ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Επίσης, πρέπει να τονισθεί ότι τις επιτελικές του ικανότητες συμπλήρωναν τα έμφυτα ηγετικά του προτερήματα. Ήταν γεννημένος για «ηγέτορας», δηλαδή από τους αξιωματικούς που ήξεραν να εμπνέουν και να συνεπαίρνουν τους στρατιώτες και να τους οδηγούν προς τα εμπρός.

Όπως αναφέρθηκε παρά πάνω ο Κ. Δαβάκης είχε φθάσει στην Πίνδο πριν

Ο συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Δαβάκης, έφιππος μπροστά από τον σταθμό διοίκησης του Αποσπάσματος Πίνδου στο Επταχώρι. Οι άνδρες του υπέμειναν επί δύο ημέρες το βάρος της Μεραρχίας «Τζούλια»

από δύο μήνες. Αμέσως είχε διαπιστώσει την έλλειψη ακόμα και στοιχειωδών αμυντικών έργων. Για τον λόγο αυτό εξήτησε σχετικές πιστώσεις, αλλά οι προϋστάμενες αρχές ενέκριναν μικρά ποσά, τα οποία δεν επαρκούσαν ούτε για την κάλυψη στοιχειωδών αμυντικών αναγκών. Ο Κ. Δαβάκης, ωστόσο, και με αυτά τα ελάχιστα χρήματα κατόρθωσε να κατασκευάσει ορισμένα ερείσματα αντίστασης στη γραμμή άμυνας Γράμμος-Σταυρός-Σμόλικας. Βέβαια, για την ολοκλήρωση των ανωτέρω έργων βοήθησαν και οι κάτοικοι της περιοχής προς τους οποίους ο Κ. Δαβάκης τους είχε εμπνεύσει το «πατριωτικό φιλότιμο».

Είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι το χρονικό διάστημα που βρέθηκε στην περιοχή ο Κ. Δαβάκης ως Διοικητής του αποσπάσματος, μέχρι την ημέρα που πραγματοποιήθηκε η ιταλική εισβολή, είχε αξιοποιήσει στον υπέρτατο βαθμό ψυχολογικά όχι μόνον τους στρατιώτες για τον επικείμενο μεγάλο αγώνα, αλλά και τον άμαχο πληθυσμό της περιοχής. Για τον λόγο αυτό, όταν εκδηλώθηκε η μεγάλη επίθεση των Ιταλών, το πνεύμα αντίστασης στο στρατό και το λαό της περιοχής ευρίσκετο σε υψηλό επίπεδο. Και όλα αυτά φάνηκαν κατά τρόπο εκπληκτικό όταν δόθηκε η αποκαλούμενη «Μάχη της Πίνδου», η οποία συνετέλεσε στην συντριβή της ιταλικής επίθεσης.

Αναφέρουμε όλα τα ανωτέρω, για τον Κ. Δαβάκη, διότι η ηρωική του προσπάθεια ήταν η μοναδική στην ιστορία του ελληνοϊταλικού πολέμου και αποτέλεσε το σύμβολο της περιόδου εκείνης. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι ο θρύλος που τον περιέβαλε οφείλονταν κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι οι μάχες που εδόθησαν στην Πίνδο, με πολεμικό μένος ασυγκράτητο, με ηρωισμούς συγκλονιστικούς και με πνεύμα αυτοθυσίας, συνετέλεσαν ώστε να μην περάσει ο εχθρός. Και το σπουδαιότερο όλων το γεγονός ότι τόσοι λίγοι κατόρθωσαν να συγκρατήσουν τόσους πολλούς.

Η ηρωική προσπάθεια του Κ. Δαβάκη αποτέλεσε παράδειγμα και πολλοί υποστήριζαν ότι η Μάχη της Πίνδου έσωσε την Ελλάδα, αφού έκρινε την έκβαση του ελληνοϊταλικού πολέμου.

Ο θάνατος του Ιωάννου Μεταξά και τα δημιουργηθέντα προβλήματα. Η συγκίνηση λαού και στρατού για το θάνατο του πρωθυπουργού και η αποφυγή των συνεπειών

Και ενώ ο αγώνας των Ελλήνων συνεχιζόταν στο αλβανικό μέτωπο και όλοι περίμεναν τη νέα μεγάλη επίθεση, ο πρωθυπουργός της χώρας, Ιωάννης Μεταξάς, απεβίωσε στις 29 Ιανουαρίου 1941 από λοίμωξη του αίματος.

Ο θάνατος του Ι. Μεταξά δημιούργησε προβλήματα όχι μόνον στην κυβέρνηση, αλλά και σε πολλούς άλλους τομείς. Κυρίως όμως ο θάνατος του Ι. Μεταξά έθιξε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, το οποίο έμεινε στην κυριολεξία ακέφαλο. Τυπικά η αρχηγία του καθεστώτος περιήλθε στο νέο πρωθυπουργό Αλ. Κορυζή, στην ουσία όμως η εξουσία είχε περιέλθει στα χέρια του υπουργού Δημοσίας Τάξεως Κ. Μανιαδάκη και μέχρι ενός σημείου είχε περιέλθει και στα χέρια του παρασκηνιακού παράγοντα Ι. Διάκου. Από την πλευρά του στρατεύματος δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα, διότι τον στρατό τον ήλεγχε ο Βασιλιάς διά του αρχιστράτηγου Αλ. Παπάγου. Εδώ, όμως, υπήρχε ένα μεγάλο πρόβλημα, διότι ο Παπάγος είχε κοντά του ως βοηθούς δύο γερμανόφιλους αξιωματικούς,

τον αρχηγό και τον υπαρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Συγκεκριμένα, ο Παπάγος είχε δίπλα του τον στρατηγό Μελισσηνό, ο οποίος ήταν αρχηγός του Επιτελείου και τον υπαρχηγό Στρίμπερ. Αλλά γερμανόφιλος, επίσης, ήταν και ο νέος υπουργός των Στρατιωτικών Παπαδήμας. Εκτός όμως από τους ανωτέρω, γερμανόφιλοι ήταν και ορισμένοι Διοικητές Σωμάτων, αλλά και Διοικητές Μεραρχιών. Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε ότι την περίοδο εκείνη δρούσαν σε όλα τα παρασκήνια πολλοί πράκτορες, οι οποίοι εργάζονταν υπέρ της Γερμανίας και εναντίον των Δυτικών συμμάχων. Μάλιστα, πολλοί πράκτορες προσπαθούσαν να πλησιάσουν το διάδοχο Παύλο και την σύζυγό του Φρειδερίκη. Ειδικότερα, στον Παύλο είχαν υποσχεθεί να τον ανεβάσουν στο θρόνο, μετά από πραξικόπημα το οποίο θα έκαναν οι γερμανόφιλοι αξιωματικοί. Βέβαια, οι περισσότερες συζητήσεις γίνονταν με τη φιλοδοξία σύζυγο του διαδόχου Φρειδερίκη, η οποία βιαζόταν να ανέλθει στο θρόνο.

Από όλα τα ανωτέρω αποδεικνύεται ότι η κατάσταση μετά το θάνατο του πρωθυπουργού Ιωάννη Μεταξά δεν ήταν καθόλου καλή. Προβλήματα πολλά παρουσιάστηκαν όχι μόνον στην κυβέρνηση, αλλά και στο παλάτι, μέχρι και το μικρό ανάκτορο του διαδόχου Παύλου. Επίσης, προβλήματα δημιουργήθηκαν όχι μόνον στο κυβερνητικό σχήμα και στο πρωθυπουργικό γραφείο, αλλά και στο Γενικό Επιτελείο Στρατού. Έτσι, το καθεστώς της 4ης Αυγούστου υπέστη εσωτερική διάσπαση με την εμφάνιση πεμπτοφαλαγγιτών, οι οποίοι είχαν εισηγηθεί όχι μόνον στην κυβέρνηση, αλλά και στην στρατιωτική ηγεσία. Όλοι διεκδικούσαν κάτι από ένα κράτος το οποίο στην ουσία είχε μείνει ακέφαλο. Και ενώ στην Ελλάδα συνέβαιναν όλα τα ανωτέρω, ο Χίτλερ ετοιμαζόταν για την επιδρομή του στα Βαλκάνια και ο ελληνικός στρατός μακριά από όλες τις διαλυτικές ενέργειες που ετοιμάζονταν στα παρασκήνια, εξακολουθούσε να μάχεται με την ίδια ορμή, παρά το γεγονός ότι τον τελευταίο καιρό μετρούσε μεγάλες απώλειες σε νεκρούς και τραυματίες.

Και ενώ συνέβαιναν όλα τα ανωτέρω στην πολιτική ζωή του τόπου και στο παρασκήνιο, οι Έλληνες θρηνούσαν για το θάνατο του πρωθυπουργού Ι. Μεταξά. Βέβαια, μεγάλο ήταν το πένθος των Ελλήνων στην ύπαιθρο και στις μικρότερες πόλεις της Ελλάδας. Λιγότερο θρήνησαν το θάνατο του Μεταξά οι

Στη φωτογραφία εικονίζεται μία από τις συχνές εμφανίσεις της πολιτικής και θρησκευτικής ηγεσίας, που αποσκοπούσαν στην προετοιμασία της κοινής γνώμης εν όψει των δύσκολων ημερών. Είναι χαρακτηριστικό το πατρικό βλέμμα του αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου, ο οποίος παρακολουθεί την εγκάρδια συνάντηση βασιλέως και Ι. Μεταξά

Στο φωτογραφικό στιγμιότυπο διακρίνεται ο υπουργός Δημοσίας Τάξεως Κωνσταντίνος Μανιαδάκης της κυβέρνησης Ι. Μεταξά, στον οποίο περιήλθαν στην ουσία όλες οι εξουσίες μετά τον θάνατο του πρωθυπουργού

μεγάλες πόλεις, διότι εκεί υπήρχαν οι σκληρές μνήμες από τις διώξεις του δικτατορικού καθεστώτος εναντίον όσων ήσαν αντίθετοι με το καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Μεγάλες όμως συγκινήσεις υπήρξαν μεταξύ των μαχόμενων στρατιωτών, είτε αυθόρμητες είτε υποκινούμενες. Και τούτο διότι όλοι θυμούνταν το μεγάλο «ΟΧΙ» του Ι. Μεταξά τη νύκτα της 28ης Οκτωβρίου 1940.

Εκείνο όμως που πρέπει να επισημανθεί ιδιαίτερα είναι το γεγονός ότι ο θάνατος του Μεταξά δεν δημιούργησε φαινόμενα απόγνωσης, όπως συμβαίνει με το θάνατο μεγάλων προσωπικοτήτων. Διότι εάν είχε συμβεί κάτι τέτοιο, θα είχε προκαλέσει κύματα ηττοπάθειας στο στρατό και το λαό. Ο στρατός και ο λαός εξακολουθούσαν να κατέχονται από το ίδιο αγωνιστικό πάθος και να πιστεύουν στη μεγάλη νίκη της Ελλάδας. Αξίζει στο σημείο αυτό να τονίσουμε, ότι οι

Έλληνες ήσαν χαλυδωμένοι από τις δοκιμασίες του πολέμου και ιδιαίτερα από τις νίκες του ελληνικού στρατού εναντίον μιας ολόκληρης αυτοκρατορίας και δεν έβλεπαν τίποτα άλλο παρά τη νίκη και το θρίαμβο του ελληνικού στρατού, που ήταν θρίαμβος για την Ελλάδα και όλους τους Έλληνες. Έτσι, το ηθικό του ελληνικού λαού και του ελληνικού στρατού ήταν ακμαίο και αυτό ήταν ό,τι καλύτερο για την περίοδο εκείνη του πολέμου.

Βέβαια, ο θάνατος του Ι. Μεταξά ήλθε σε μία χρονική στιγμή που η δόξα της Ελλάδας είχε απλωθεί σε όλο το διεθνή χώρο. οι ξένες εφημερίδες και ιδιαίτερα οι αγγλικές έγραψαν πολλά κολακευτικά λόγια για το θανόντα Έλληνα Πρωθυπουργό. Ειδικότερα, οι *Times* του Λονδίνου έγραψαν πολλά άρθρα στα οποία εξήραν την προσωπικότητα και το έργο του Ι. Μεταξά, ιδιαίτερα κατά την περίοδο του πολέμου. Αλλά και η βρετανική κυβέρνηση μετείχε στο πένθος της Ελλάδας και εκήρυξε δημόσιο πένθος με μεσίστιες σημαίες σε όλα τα δημόσια κτίρια.

**Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Αλ. Κορυζή
και η εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα. Η μοιραία συνάντηση
του βασιλιά με τον πρωθυπουργό και η αυτοκτονία του Αλ. Κορυζή**

Ο θάνατος του πρωθυπουργού Ιωάννου Μεταξά δημιούργησε ένα μεγάλο κενό. Η επιλογή από τον βασιλιά Γεώργιο Β΄ του Αλέξανδρου Κορυζή, διοικητού της Εθνικής Τράπεζας, προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση σε μεγάλη μερίδα του ελληνικού λαού, διότι η χώρα εκείνη την περίοδο εχρειάζετο μία ισχυρή προσωπικότητα να ηγηθεί του ελληνοϊταλικού πολέμου, ο οποίος ευρίσκετο σε εξέλιξη. Ποιοι όμως επηρέασαν τον βασιλιά να επιλέξει ως πρωθυπουργό τον Αλ. Κορυζή; Εδώ οι απόψεις διχάζονται. Άλλοι υποστηρίζουν ότι ο βασιλιάς Γεώργιος ήθελε πρωθυπουργό άτομο στο οποίο θα επέβαλε τις απόψεις του. Άλλοι υποστηρίζουν ότι η εκλογή του πρωθυπουργού Αλεξ. Κορυζή οφειλόταν στις παρασκηνιακές πιέσεις παραγόντων της 4ης Αυγούστου και συγκεκριμένα στην εισήγηση των Διάκου και Μανιαδάκη. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι από την εποχή της ιταλικής εισβολής στην Αλβανία, τα δύο ανωτέρω πρόσωπα, τα οποία ήταν στενοί συνεργάτες του Ι. Μεταξά, επηρέαζαν σημαντικά και τον βασιλιά. Μετά το θάνατο του Μεταξά, ο Διάκος και ο Μανιαδάκης θα εξελιχθούν σε πραγματικούς συμβούλους και θα επηρεάζουν καθοριστικά τον βασιλιά στις μεγάλες του αποφάσεις. Η ανωτέρω άποψη ευθυγραμμίζεται με πολλούς, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο βασιλιάς στήριζε το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου και μετά το θάνατο του Ι. Μεταξά ανέλαβε και τις ευθύνες, όπως τούτο αποδεικνύεται από το Διάγγελμα που εξέδωσε μετά το θάνατό του, όπου μεταξύ άλλων αναφέρει και τα εξής: *«Αποτίνων τιμήν προς την μνήμην αυτού, διαβεβαιώ τον λαόν το ότι μέχρι τούδε επιτελέσθεν έργο εις όλα τα πεδία, το πολιτικόν, το στρατιωτικόν και ως το πεδίο της εργατικής και αγροτικής μεταρρυθμίσεως και της εθνικής οργανώσεως της Νεολαίας θα συνεχισθή με την αυτήν πνοήν. Το γεγονός ότι ο Πρόεδρος και τα μέλη της νέας Κυβερνήσεως, την οποίαν περιβάλλω με την αυτήν ως και μέχρι σήμερον εκτίμησιν, υπήρξαν επί μακράν συνεργάται του εκλιπόντος, είναι περί τούτου εγγύησις»*.

Κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες και μέσα στα πλαίσια του αλβανικού πολέμου, ο Αλ. Κορυζής απεδέχθη τον διορισμό του ως πρωθυπουργού, ενώ παράλληλα ορκίσθηκε ως υπουργός Εξωτερικών, υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, υπουργός Στρατιωτικών, Ναυτικών και Αεροπορίας, καλύπτοντας έτσι όλες τις θέσεις που είχε ο Ι. Μεταξάς. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ορκωμοσία του Αλ. Κορυζή πραγματοποιήθηκε στις 29 Ιανουαρίου 1941. Παράλληλα με την ορκωμοσία του πρωθυπουργού και σταδιακά μέχρι την 18 Απριλίου 1941, μετείχαν στην κυβέρνηση του Αλ. Κορυζή οι εξής υπουργοί: Άγης Ταμπακόπουλος υπουργός Δικαιοσύνης, Ιωάννης Δουρέντης υπουργός Εσωτερικών, Ανδρέας Αποστολίδης υπουργός Οικονομικών, Ιωάννης Αρβανίτης υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Άγγελος Οικονόμου υπουργός Συγκοινωνίας, Γεώργιος Κυριακού υπουργός Γεωργίας, Ηλίας Κριμπάς υπουργός Εθνικής Προνοίας, Γεώργιος Νικολαΐδης υπουργός Σιδηροδρόμων και Αυτοκινήτων, Κωνσταντίνος Κοτζιάς υπουργός διοικητής Πρωτεύουσας, Κωνσταντίνος Μπορμπούλης υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ, Νικόλαος Σπέντζας υφυπουργός Θρησκευμάτων και Παιδείας, Στ. Πολυζωγόπουλος υφυπουργός Συγκοινωνίας, Νικόλαος Παπαδήμας υφυπουργός Στρατιωτικών, Ιππ. Πα-

παβασιλείου υφυπουργός Ναυτικών, Π. Οικονομάκος υφυπουργός Αεροπορίας, Α. Δημητράτος υφυπουργός Εργασίας, Χ. Αλεβιζάτος υφυπουργός Συνεταιρισμών, Θεόδωρος Νικολούδης υφυπουργός Τύπου και Τουρισμού, Γεώργιος Ζαφειρόπουλος υφυπουργός Αγορανομίας, Κωνσταντίνος Μανιαδάκης υφυπουργός Δημοσίας Ασφαλείας, Α. Τζίφος υφυπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Μ. Κυριακόπουλος υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας.

Ο νέος πρωθυπουργός Αλ. Κορυζής, μετά την ανάληψη των καθηκόντων, συνέχισε την πολιτική την οποία είχε χαράξει ο προκάτοχός του Ιωάννης Μεταξάς, συνεργαζόμενος άριστα με τον βασιλιά Γεώργιο Β' και τους επιτελείς του Ι. Μεταξά. Κρίσιμη βέβαια στιγμή για την Ελλάδα και τον Αλ. Κορυζή ήταν η 6η Απριλίου 1941, όταν ο Αλ. Κορυζής απέρριψε το αίτημα των Γερμανών για απομάκρυνση των βρετανικών δυνάμεων από την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, ο Αλ. Κορυζής απέρριψε τελεσίγραφο το οποίο του είχε επιδώσει ο Γερμανός πρεσβευτής Έρμποχ-Σένμπεροχ. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι το τελεσίγραφο το επέδωσε ο Γερμανός πρεσβευτής στον Έλληνα πρωθυπουργό μισή ώρα μετά την έναρξη της γερμανικής εισβολής, κατά σαφή παράβαση της σχετικής Σύμβασης της Χάγης, όπου υπό αυτές τας συνθήκας ο πόλεμος χαρακτηρίζεται «αιφνίδιος». Έτσι, στις 5.15' το πρωί της 6ης Απριλίου 1941, τα γερμανικά στρατεύματα επετέθησαν από την Κομοτηνή μέχρι το Τριεθνές. Οι ελληνικές δυνάμεις αντέδρασαν σθεναρά, αλλά δεν μπορούσαν να συγκρατήσουν τις μεγαλύτερες και πιο καλά οπλισμένες γερμανικές δυνάμεις. Από την άλλη πλευρά ο βασιλιάς, ο πρωθυπουργός και ο αρχιστράτηγος ευρίσκονται σε διαρκείς συσκέψεις προς αντιμετώπιση της κατάστασης. Ειδικότερα, στην Ήπειρο η κατάσταση είχε προσλάβει δραματική μορφή. Οι διοικήσεις των στρατιωτικών μονάδων ζητούσαν την κατάπαυση των εχθροπραξιών. Ο βασιλιάς, η κυβέρνηση και ο αρχιστράτηγος επέμεναν στη συνέχιση του αγώνα, διότι αυτό εξυπηρετούσε τα εθνικά συμφέροντα. Εκείνη την περίοδο και συγκεκριμένα στις 16 Απριλίου 1941, ο υπαρχηγός του Επιτελείου του τμήματος της Στρατιάς Ηπείρου, συνταγματάρχης Θ. Γρηγορόπουλος, εμφανίσθηκε στον αρχιστράτηγο Αλ. Παπάγο και του παρέδωσε έκθεση και άλλα έγγραφα που περιέγραφαν την κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή της Ηπείρου. Η άφιξη του Γρηγορόπουλου δημιούργησε μεγάλες ανησυχίες και ακολούθησαν πολλές συσκέψεις. Σε μία από αυτές τις συσκέψεις του αρχιστράτηγου με τον Γρηγορόπουλο, παρέστησαν ο Ιωάννης Διάκος, ο υφυπουργός Στρατιωτικών Ν. Παπαδήμας, ο υφυπουργός Ασφαλείας Κ. Μανιαδάκης και άλλοι επιτελείς. Στη σύσκεψη αυτή ο υφυπουργός Στρατιωτικών δήλωσε τα εξής: *«Απερχόμενης της Κυβερνήσεως προσεχώς, θα ηδύνατο να πραγματοποιηθή η ζητούμενη παρά του στρατού λύσις διά της συνθηκολόγησης».*

Μετά από όλα τα ανωτέρω και λόγω της κρισιμότητας της κατάστασης, το πρωί του Μεγάλου Σαββάτου πραγματοποιήθηκε στα ανάκτορα Τατοΐου μεγάλη σύσκεψη υπό την προεδρία του βασιλέως Γεωργίου, στην οποία μετείχαν οι εξής: ο Βρετανός πρεσβευτής, ο στρατηγός Ουίλσον, ο πτέραρχος Ντ' Αλμπιάκ, ο ναύαρχος Τερλ, ο Αλ. Παπάγος, ο στρατηγός Χέιγουντ και ο συνταγματάρχης Κιτριλάκης. Στη σύσκεψη αυτή ο Αλ. Παπάγος εξέθεσε την τραγική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο ελληνικός στρατός και ειδικότερα η στρατιά της Ηπείρου. Οι Βρετανοί που μετείχαν στη σύσκεψη δήλωσαν ότι θα μπορούσαν να κρατήσουν τις Θερμοπύλες μέχρι τις 6 Μαΐου, εφ' όσον τα ελ-

Ο Αλέξανδρος Κορυζής, ο οποίος επιλέχθηκε ως πρωθυπουργός ύστερα από τον θάνατο του Ι. Μεταξά, αυτοκτόνησε στις 18 Απριλίου 1941

ληνικά στρατεύματα συνέχιζαν τον αγώνα στην Ήπειρο. Από την ανωτέρω πρόταση των Βρετανών προέκυπτε η σκέψη ότι οι σύμμαχοί μας ετοιμάζονταν να αποδώσουν ευθύνες για τις εξελίξεις που θα ακολουθούσαν. Τελικά, στη σύσκεψη αυτή δεν ελήφθη καμία απόφαση.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας, 18 Απριλίου 1941, συνήλθε το Υπουργικό Συμβούλιο υπό την προεδρία του βασιλιά Γεωργίου Β'. Εκεί ο υφυπουργός Στρατιωτικών Ν. Παπαδήμας ανακοίνωσε στο Υπουργικό Συμβούλιο τηλεγράφημα του υποστράτηγου Γ. Μπάκου, διοικητού Σώματος Στρατού, ο οποίος έγραφε τα εξής: «Εξορκίζω Υμάς εν ονόματι του Θεού λάβετε άμεσον απόψασιν ίνα μη θρηνήσωμεν ερείπια άνευ προηγουμένου». Μετά την ανάγνωση του τηλεγραφήματος ακολούθησε στο Υπουργικό Συμβούλιο συζή-

τηση. Εκεί οι περισσότεροι υπουργοί υπεστήριζαν ότι η άμυνα έπρεπε να συνεχισθεί. Ο υφυπουργός Στρατιωτικών έκρινε ότι μόνη διέξοδος ήταν η άμεση αναχώρηση της κυβέρνησης και του βασιλιά. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι ο πρωθυπουργός Αλ. Κορυζής, μετά το τέλος της συζήτησης πρότεινε στον βασιλιά να ανατεθεί η κυβέρνηση σε άλλα πρόσωπα, περισσότερο δυναμικά. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε, ότι λέγοντας ο πρωθυπουργός πρόσωπα δυναμικά, εννοούσε οπωσδήποτε στρατιωτικούς. Στην πρόταση του πρωθυπουργού ο βασιλιάς απάντησε ότι θα σκεφθεί την πρότασή του. Στη συνέχεια και μετά τη λήξη του Υπουργικού Συμβουλίου ακολούθησε σύσκεψη, στην οποία μετείχαν ο βασιλιάς, ο πρωθυπουργός, ο υφυπουργός Στρατιωτικών και ο διάδοχος Παύλος. Ακολούθησε σύσκεψη του βασιλιά με τον πρωθυπουργό, για το περιεχόμενο της οποίας δεν γνώρισε κανένας. Μετά τη σύσκεψη ο Κορυζής αναχώρησε για το σπίτι του. Μετά την αναχώρηση, ο Σακελλαρίου γράφει τα εξής: «Ο Κορυζής εξήλθε πελιδνός από το ιδιαίτερο γραφείο του Βασιλέως. Χωρίς να ειπεί λέξιν εις ουδένα, επήρε το παλτό του και το καπέλο του, κατέβηκε γρήγορα τα σκαλιά του ξενοδοχείου της Μεγάλης Βρετανίας, εμβήκε εις το αυτοκίνητό του, επήγε κατ' ευθείαν εις το σπίτι του και εκλειδώθηκε εις την κάμαράν του και αυτοκτόνησεν... Αμέσως όμως μετά την εσπευσμένην αναχώρησιν του Κορυζή, ο Βασιλεύς εφώναξεν τον Διάκον, του είπε κάτι στο αυτί και αμέσως ο Διάκος κατευθύνθη δρομέως προς το σπίτι του Κορυζή, όπου έφθασε τη στιγμήν που ακούστηκαν οι πυροβολισμοί της αυτοκτονίας. Όταν ο Διάκος επέστρεψε εις την Μ. Βρετανία με την είδησιν της αυτοκτονίας του Πρωθυπουργού, ο ψυ-

χικός κλωνισμός όλων επεδεινώθη με την γενική αναστάτωση της πολιτικής κρίσης». Ο βασιλεύς καταφανώς ταραγμένος, απήντησε εις τας ερωτήσεις των υπουργών: «Δεν του είπα τίποτα να του κατοφανή. Ξαφνικά μου εφίλησε το χέρι, εσηκώθηκε να φύγει και μου είπε ότι πάει σπίτι του, δι' υποθέσεις του».

Γιατί όμως αυτοκτόνησε ο πρωθυπουργός Αλ. Κορυζής; Ποια ήταν η αιτία που οδήγησε τον πρωθυπουργό στην αυτοκτονία; Για τα αίτια της αυτοκτονίας ελέχθησαν πάρα πολλά, αλλά κανένας δεν γνωρίζει την πραγματικότητα. Ο ίδιος ο Αλ. Κορυζής δεν άφησε κανένα σημείωμα και δεν είπε σε κανέναν τίποτα. Ο μόνος που θα μπορούσε να υποψιασθεί τους λόγους της αυτοκτονίας ήταν ο βασιλιάς Γεώργιος Β', ο οποίος δεν είπε και αυτός τίποτα. Έτσι, το μυστήριο παραμένει αδιευκρίνιστο, με αποτέλεσμα ο καθένας να καταλήγει στα δικά του συμπεράσματα.

**Ο νέος πρωθυπουργός Εμμ. Τσουδερός και η κατάληψη της Ελλάδας
από τους Γερμανούς. Η αποχώρηση από την Ελλάδα
της κυβέρνησης, του βασιλιά και οι μεγάλες τους περιπέτειες**

Η αυτοκτονία του πρωθυπουργού Αλ. Κορυζή δημιούργησε τεράστια προβλήματα και προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στον ελληνικό λαό. Και όλα αυτά διότι ενώ στην Ελλάδα τα πάντα κατέρρεαν μετά την εισβολή των Γερμανών, ο βασιλιάς και οι άλλοι παράγοντες ησυχάζουν για την ανεύρεση νέου πρωθυπουργού. Από την πλευρά του ο Βασιλιάς Γεώργιος, ο αρμόδιος για την επιλογή πρωθυπουργού, επιθυμούσε να διορίσει πρωθυπουργό μια δευτερεύουσα προσωπικότητα, για να υπακούει στις εντολές των Ανακτόρων. Όμως αυτή τη φορά, εκτός των άλλων, τον βασάνιζε και το γεγονός ότι η κυβέρνηση και ο ίδιος θα μετέβαιναν στην Κρήτη για τη συνέχιση του αγώνος εναντίον των Γερμανών. Έτσι, ο κρητικός λαός θα έβλεπε με μεγάλη δυσαρέσκεια εάν ο νέος πρωθυπουργός προήρχετο από το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Στην ουσία ο κρητικός λαός θα ήθελε ο νέος πρωθυπουργός να προήρχετο από τον Φιλελεύθερο χώρο. Την άποψη αυτή την είχαν και οι Άγγλοι, οι οποίοι ήθελαν την συμπαραστάση του κρητικού λαού, διότι από εκεί θα συνεχίζονταν ο αγώνας εναντίον των Γερμανών.

Με βάση όλα τα ανωτέρω, ο βασιλιάς Γεώργιος Β' άρχισε τις διαβουλεύσεις για την επιλογή του νέου πρωθυπουργού. Έτσι, μετά τον αποκλεισμό του Κοτζία, υπουργού του Ι. Μεταξά, ο βασιλιάς πρότεινε την πρωθυπουργία στον Θεμ. Σοφούλη, αρχηγό του κόμματος των Φιλελευθέρων. Αλλά και αυτός για δικούς του λόγους αρνήθηκε να δεχθεί, οπότε ο βασιλιάς πρότεινε την πρωθυπουργία στον στρατηγό Αλ. Μαζαράκη. Ο Αλ. Μαζαράκης φάνηκε αρχικώς πρόθυμος να δεχθεί την πρόταση και ζήτησε να συνεργασθεί με άλλους στρατηγούς. Πολλοί όμως εξ αυτών έθεσαν το πρόβλημα της συνθηκολόγησης, πράγμα το οποίο ανάγκασε τον Αλ. Μαζαράκη να επιστρέψει τη βασιλική εντολή. Τελικά ο βασιλιάς πρότεινε την πρωθυπουργία σε δύο ακόμα στρατηγούς, τον Πιτσικά και τον Παναγιωτάκο, οι οποίοι ήσαν και αυτοί αρνητικοί. Μετά τις τελευταίες αρνήσεις των στρατηγών, ο βασιλιάς πρότεινε την εντολή στον Εμμανουήλ Τσουδερό, ο οποίος ήταν κρητικής καταγωγής και ανήκε στο κόμμα

των Φιλελευθέρων. Η αποδοχή όμως σχηματισμού κυβέρνησης από τον Εμ. Τσουδερό προκάλεσε τις αντιδράσεις πολλών αξιωματούχων της 4ης Αυγούστου. Μάλιστα ο αρχηγός του Στόλου Σακελλαρίου αντέδρασε δημόσια, λέγοντας: «Δεν μας φθάνουν τα παθήματα από τον Κορυζή, πάλι με σαράφη θα κάνουμε πόλεμο;». Βέβαια ο Σακελλαρίου, με τον όρο «Σαράφη» εννοούσε την τραπεζική ιδιότητα του Εμμ. Τσουδερού.

Εκτός όμως από τις ανωτέρω αντιδράσεις και άλλα στελέχη της 4ης Αυγούστου αντέδρασαν με σκληρές δηλώσεις. Οι αντιδράσεις, ωστόσο, δεν επηρέασαν τον βασιλιά, ο οποίος είχε ήδη λάβει τις αποφάσεις του και καμία πλέον δύναμη δεν μπορούσε να τον επηρεάσει. Πάντως, παρά τις αντιδράσεις και τις σκέψεις του βασιλιά για την απομάκρυνση των στελεχών της 4ης Αυγούστου από την κυβέρνηση, η νέα βασιλική κυβέρνηση Τσουδερού περιελάμβανε και ορισμένα στελέχη της Μεταξικής παράταξης, όπως τον Κ. Μανιαδάκη, τον Ν. Κουλούδη, τον Δημητράτο κ.ά. Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου με τις οικογένειές τους έφυγαν για την Κρήτη την 22α Απριλίου 1941, με το αντιτορπιλικό «Βασίλισσα Όλγα». Μαζί τους ανεχώρησε ο διοικητής και ο υποδιοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Βαρβαρέσσος και Μαντζαβίνος.

Την άλλη μέρα, 23 Απριλίου 1941, ημέρα της εορτής του βασιλιά Γεωργίου και μάλιστα πολύ πρωί, 5.30 π.μ. ο βασιλιάς Γεώργιος, ο πρωθυπουργός Εμμ. Τσουδερός και ο Άγγλος πρεσβευτής αναχώρησαν από την παραλία του Σκαρμαγκά με υδροπλάνο για την Κρήτη, όπου έφθασαν μετά από μιάμιση ώρα ταξίδι.

Είναι ανάγκη επίσης να επισημάνουμε, ότι την προηγούμενη της αναχώρησής του για την Κρήτη ο πρωθυπουργός, συνέστησε τους ανώτατους αξιωματούχους και στον αρχιστράτηγο Αλ. Παπάγο να παραιτηθούν από τα αξιώματά τους και να αποσυρθούν από τα γραφεία τους για να μην υπογράψουν πράξεις παράδοσης και να μην βρεθούν στην ανάγκη να παραδοθούν στον εχθρό. Μετά από τις ανωτέρω συστάσεις και λίγες ώρες αργότερα, ο αρχιστράτηγος Αλ. Παπάγος υπέβαλε την παραίτησή του, η οποία έγινε δεκτή τηλεγραφικώς από τον βασιλιά Γεώργιο.

Στην Κρήτη η ελληνική κυβέρνηση, ο βασιλιάς και οι ακολουθίες τους παρέμειναν μέχρι τις παραμονές της κατάληψης του νησιού από τους Γερμανούς. Μετά την Κρήτη ο πρωθυπουργός και ο βασιλιάς κατευθύνθηκαν στην Αλεξάνδρεια, όπου η αιγυπτιακή κυβέρνηση εξέφρασε τις αντιρρήσεις της για μόνιμη εγκατάσταση του βασιλιά και της ελληνικής κυβέρνησης, με εξαίρεση τους στρατιωτικούς υπουργούς και των στρατιωτικών δυνάμεων. Αργότερα βέβαια, όταν η κατάσταση έδειξε ότι οι σύμμαχοι θα ήσαν νικητές, οι αιγυπτιακές αρχές θα δεχθούν να εγκατασταθεί η ελληνική κυβέρνηση στο Κάιρο.

Μετά την άρνηση της αιγυπτιακής κυβέρνησης οι Έλληνες επίσημοι αναχώρησαν για τη Νότιο Αφρική, όπου είχαν πρόσκληση από τον πρωθυπουργό της χώρας Γιαν Σματς. Εκεί έφθασαν στις 7 Ιουλίου, όπου στην πρωτεύουσα της χώρας ο πρωθυπουργός Γιαν Σματς επεφύλαξε στους Έλληνες επισήμους θερμή και εγκάρδια υποδοχή. Στη Νότιο Αφρική ο βασιλιάς, ο διάδοχος, ο πρωθυπουργός και η ελληνική κυβέρνηση μαζί με τον διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, παρέμειναν μέχρι την 25 Αυγούστου 1941. Στη συνέχεια αναχώρησαν αεροπορικώς από το Κέιπ-Τάουν για το Λονδίνο, όπου ήταν συμφωνημένη η

μόνιμη εγκατάσταση όλων των παραγόντων της ελληνικής Πολιτείας. Στην αγγλική πρωτεύουσα έγιναν δεκτοί στο σταθμό του Λονδίνου από τη βασιλική οικογένεια, τον πρωθυπουργό Τσώρτσιλ, τον υπουργό των Εξωτερικών Ήντεν και από εκπροσώπους της βρετανικής Κοινοπολιτείας.

Στη βρετανική πρωτεύουσα ο βασιλιάς και η ελληνική κυβέρνηση ανέπτυξαν μεγάλη δραστηριότητα και προέβαλαν διεθνώς όλα τα προβλήματα της κατεχόμενης χώρας μας, καθώς και τα προβλήματα του ελληνικού λαού. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στο Λονδίνο ευρίσκοντο όλα τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, εκτός ενός κλιμακίου με τα Πολεμικά Υπουργεία, το οποίο παρέμεινε στην Αίγυπτο δίπλα στις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις που μάχονταν στο πλευρό του συμμαχικού στρατού. Το κλιμάκιο αυτό με επικεφαλής τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης ναύαρχο Σακελλαρίου, ήταν πλήρως εξαρτημένο από τους Βρετανούς, οι οποίοι ήλεγχαν τα μέσα επικοινωνίας, αλλά και τους Έλληνες αξιωματικούς που έρχονταν στην Αίγυπτο από την κατεχόμενη Ελλάδα.

Είναι ανάγκη επίσης εδώ να επισημάνουμε, ότι το πρώτο χρονικό διάστημα και μέχρι το τέλος του 1942 η κατάσταση ήταν μελαγχολική, διότι η κυβέρνηση Τσουδερού δεν γνώριζε τίποτα από αυτά που γίνονταν στην Ελλάδα. Προς αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης η κυβέρνηση του Εμμ. Τσουδερού εξέδωσε στο Λονδίνο την πρώτη Συντακτική Πράξη, η οποία προέβλεπε τον τρόπο ασκήσεως των κρατικών εξουσιών «μέχρις απελευθερώσεως της υπό του εχθρού κατεχόμενης πατρίδος και της εισαγωγής και λειτουργίας ελεύθερου Συνταγματικού πολιτεύματος».

Στη συνέχεια και συγκεκριμένα στις 18 Οκτωβρίου, ο Εμμ. Τσουδερός ενημέρωσε τον υπουργό των Εξωτερικών της Αγγλίας Ήντεν περί της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα, τονίζοντας ιδιαίτερα την ανυποληψία των παλαιών πολιτικών κομμάτων και την αποστροφή του ελληνικού λαού από το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Μάλιστα, στην ίδια επιστολή ο Εμμ. Τσουδερός τόνιζε ότι ήταν δύσκολη η αναζήτηση νέων πολιτικών ανδρών. Τους μόνους νέους πολιτικούς που θα μπορούσε να ξεχωρίσει ήταν ο Π. Κανελλόπουλος, ο Γ. Παπανδρέου, ο Ι. Σοφιανόπουλος και ο Γ. Μυλωνάς. Στις αρχές του 1942 και συγκεκριμένα τον Μάρτιο μήνα, ο βασιλιάς Γεώργιος Β' και ο πρωθυπουργός Εμμ. Τσουδερός μετέβησαν στην Αίγυπτο με στόχο την οργάνωση

Μετά την αυτοκτονία του πρωθυπουργού Αλ. Κορυζή και ύστερα από πολλές διαβουλεύσεις πρωθυπουργός ορίστηκε ο Εμμανουήλ Τσουδερός, στέλεχος του κόμματος των Φιλελευθέρων και Κρητικός στην καταγωγή

Ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄, ο οποίος μετά την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα ακολούθησε την ελληνική κυβέρνηση αρχικά στην Κρήτη, ύστερα στην Αίγυπτο και τελικά στη Ν. Αφρική.

των εθνικών Ενόπλων Δυνάμεων. Τότε δημιουργήθηκαν οι πρώτες στρατιωτικές μονάδες, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν μονάδες στο Ναυτικό και την Αεροπορία.

Ενώ, λοιπόν, όλα έβαιναν καλά στην οργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων, απότομα άρχισαν οι διενέξεις μεταξύ Βασιλοφρόνων, Δημοκρατικών και Κομμουνιστών αξιωματικών. Προς αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής ο Εμμ. Τσουδερός σκέφθηκε να καλέσει από την Ελλάδα μετριοπαθείς πολιτικούς, οι οποίοι θα αναλάμβαναν μαζί του τις ευθύνες. Μεταξύ των πολιτικών που σχεδίαζε να καλέσει ήταν και ο Π. Κανελλόπουλος, ο οποίος έφθασε στην Αίγυπτο τον Απρίλιο του 1942. Όταν ο Π. Κανελλόπουλος έφθασε στην Αίγυπτο τον επεσκέφθησαν στο ξενοδοχείο όπου διέμενε ο βασιλιάς Γεώργιος και ο πρωθυπουργός Εμμ. Τσουδερός, οι οποίοι του πρότειναν να εισέλθει

στην κυβέρνηση. Μάλιστα ο βασιλιάς του είπε ότι την είσοδό του στην κυβέρνηση την επιθυμούν όλες οι συμμαχικές χώρες και ιδιαίτερα οι Άγγλοι.

Στις προτάσεις του βασιλιά και του πρωθυπουργού ο Π. Κανελλόπουλος έθεσε ορισμένους όρους, τους οποίους ο βασιλιάς και ο πρωθυπουργός απεδέχθησαν. Έτσι, στις 3 Μαΐου 1942, ο Π. Κανελλόπουλος ορκίστηκε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, με την υπόσχεση ότι μετά από ένα μήνα θα αναλάμβανε και το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης. Εν τω μεταξύ από τον Ιανουάριο του 1943 δημιουργήθηκαν ταραχές στις δύο ελληνικές ταξιαρχίες που είχαν την έδρα τους στη Συρία, διότι διέρρευσαν πληροφορίες για αντικατάσταση των Διοικήσεων. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν διάφορα επεισόδια, τα οποία διαδέχονταν το ένα το άλλο. Μάλιστα, τον Μάρτιο του 1943 εκδηλώθηκε στάση στη Β' ταξιαρχία, η οποία επεξετάθη και στην Α' ταξιαρχία, με αίτημα να απομακρυνθούν όλοι οι αξιωματικοί που είχαν υπηρετήσει το καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Μετά την αναγγελία των στάσεων στις δύο ταξιαρχίες, ο αντιπρόεδρος και υπουργός Εθνικής Αμύνης, Π. Κανελλόπουλος, μετέβη στη Βηρυτό, όπου αποδοκιμάστηκε από τους στασιαστές μέχρι του σημείου να διατρέξει κίνδυνο και η ίδια η ζωή του. Εκτός των ανωτέρω οι στασιαστές ζήτησαν από τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης να σχηματισθεί κυβέρνηση αποτελούμενη από τους Γ. Ρούσσο, Γ. Μπουρδάρα, Εμμανουήλ Σοφούλη και Β. Καραπαναγιώτη. Ο Π. Κανελλόπουλος, ευρισκόμενος προ αυτής της κατάστασης και βλέποντας ότι οι στασιαστές είχαν άριστη οργάνωση, αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή του. Μαζί του υπέβαλε παραίτηση και ο υφυπουργός

Επ. Τσέλλος. Στη συνέχεια υπέβαλαν τις παραιτήσεις τους ο υπουργός Παιδείας Σέκερης, οι Υπουργοί των Ναυτικών και της Αεροπορίας, καθώς και ο αρχηγός του Στόλου.

Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις έφθασαν στις 14 Μαρτίου 1943 στο Κάιρο από το Λονδίνο ο βασιλιάς Γεώργιος και ο πρωθυπουργός Εμ. Τσουδερός. Πρώτη τους δουλειά ήταν να ανασχηματίσουν την κυβέρνηση. Έτσι, στη νέα κυβέρνηση εισήλθαν οι εξής: Ο Γ. Ρούσσος ως αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, ο Βύρων Καραπαναγιώτης ορκίστηκε ως υπουργός Στρατιωτικών, υπουργός Κοινωνικής Προνοίας και Αντιλήψεως ο Εμμανουήλ Σοφούλης. Στη συνέχεια θα ορκισθούν ο Σοφοκλής Βενιζέλος ως υπουργός των Ναυτικών και ο ναύαρχος Βούλγαρης ως υπουργός Αεροπορίας. Ο ευρισκόμενος στο Λονδίνο υπουργός των Οικονομικών Κυριάκος Βαρβαρέσσος αντέδρασε κατά της νέας κυβερνήσεως και τον Ιούνιο παραιτήθη για να διορισθεί πρέσβης στις ΗΠΑ.

*Ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ κατά την διάρκεια επίσκεψης
στις ελληνικές μονάδες της RAF στην Αίγυπτο*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Κατοχή – Πείνα – Εθνική Αντίσταση

Η υποδούλωση της χώρας μας από τις δυνάμεις του Άξονα (Γερμανία, Ιταλία, Βουλγαρία) είχε ενσπείρει σε όλους τους Έλληνες μεγάλο πανικό και ολόκληρη η χώρα είχε βυθιστεί σε εθνικό πένθος. Οι Έλληνες δεν μπορούσαν να συνειδητοποιήσουν πώς οι ήρωες των βουνών της Ηπείρου μετατράπηκαν σε υπόδουλους και κανένας δεν μπορούσε να ανεχτεί την εχθρική κατοχή. Και τούτο διότι οι Έλληνες, φύσει φιλελεύθεροι άνθρωποι, δεν ανέχονταν τους διαφόρους περιορισμούς που επέβαλαν τα στρατεύματα κατοχής σε όλους τους πολίτες της χώρας μας. Η απαγόρευση της κυκλοφορίας, η λογοκρισία και ο περιορισμός της κυκλοφορίας των εφημερίδων λόγω ακριβώς της λογοκρισίας, καθώς επίσης πολλά άλλα περιοριστικά μέτρα είχαν αγανακτήσει στο έπακρο τον ελληνικό λαό.

Και μέσα σ' αυτό το κατοχικό κλίμα αρχίζει σιγά, σιγά να εμφανίζεται και η μάστιγα της πείνας. Οι κατοχικές δυνάμεις συγκέντρωναν όλα τα τρόφιμα, τα οποία παρήγε η χώρα μας και τα προωθούσαν στις δικές τους χώρες (Γερμανία, Ιταλία, Βουλγαρία) ή τα μέτωπα, όπου μάχονταν οι δυνάμεις του Άξονα. Αρχικά η πείνα εμφανίστηκε στην Αθήνα και εν συνεχεία επεκτάθηκε στα μεγάλα αστικά κέντρα. Συνέπεια της πείνας ήταν η εκδήλωση διαφόρων ασθενειών και οι θάνατοι από αυτές.

Χιλιάδες Έλληνες, ειδικότερα στην Αθήνα και τις μεγάλες πόλεις, πέθαναν από την πείνα. Πολλοί αναγκάστηκαν να πουλήσουν τις περιουσίες τους ή τα κοσμήματα τους για ένα κομμάτι ψωμί. Λόγω δε της αφόρητης κατάστασης που επικρατούσε στις πόλεις, πολλοί αστοί αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην ύπαιθρο για να μοιραστούν ένα κομμάτι βομπούτας ή λίγη σταφίδα με τους κατοίκους της.

Πρέπει εδώ να πούμε ότι πολλοί άνθρωποι την περίοδο εκείνη έτρωγαν μόνο χόρτα, διότι υπήρχε παντελής έλλειψη τροφίμων. Επίσης, πρέπει να πούμε ότι πολλοί, εκμεταλλευόμενοι την πείνα, πουλούσαν σκύλους ή γάτες για κρέατα, καθώς υπήρχε μεγάλη έλλειψη.

Όμως την κατάσταση αυτή δεν μπορούσαν να την ανεχτούν οι Έλληνες. Από τις πρώτες ημέρες της Κατοχής άρχισαν να σκέφτονται πώς θα απαλλάσσονταν από τον ζυγό των κατακτητών και τι θα μπορούσαν να κάνουν ώστε να παρεμβάλουν εμπόδια στο έργο των στρατευμάτων κατοχής.

Ειδικότερα, όμως, η ιδέα της αντίστασης κατά των κατακτητών άρχισε να φουντώνει στους Έλληνες μετά την κατάληψη της Κρήτης από τους Γερμανούς (30.5.1941). Έναυσμα της αντίστασης αποτέλεσε η ηρωική πράξη δύο νεαρών, τότε, Ελλήνων, του Μανόλη Γλέζου και του Αποστόλη Σάντα, οι οποίοι, αψηφώντας τους κινδύνους, κατέβασαν τη γερμανική σημαία (σβάστικα) από τον ιερό βράχο της Ακρόπολης.

Τον Ιούνιο του 1941, ο αξιωματικός της αεροπορίας Κώστας Περρίκος, υπό την καθοδήγηση και εποπτεία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, προχώρησε στη συγκρότηση της πρώτης αντιστασιακής οργάνωσης, της Στρατιάς των Σκλαβωμένων Νικητών, την οποία αργότερα ονόμασε ΠΕΑΝ (Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζόμενων Νέων).

Στη συνέχεια, το Σεπτέμβριο του 1941, ο συνταγματάρχης Ναπολέον Ζέρβας ίδρυσε τον ΕΔΕΣ (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) και τον Οκτώβριο του ιδίου έτους ιδρύθηκε από τέσσερα κόμματα η Οργάνωση ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Μάλιστα, το ιστορικό ιδρυτικό κείμενο του ΕΑΜ υπέγραψαν οι: Λ. Αποστόλου (ΚΚΕ), Χρ. Χωμενίδης (ΣΚΕ), Ηλ. Τσιριμώκος (ΕΛΑ) και Απ. Βογιατζής (ΑΚΕ).

Το «παρών» στην εθνική αντίσταση έδωσε και η ελληνική επαρχία, με πρώτη, βέβαια, τη μεγαλόνησο Κρήτη. Εκεί ιδρύθηκαν αντιστασιακές οργανώσεις, όχι μόνο στις πόλεις, αλλά και στα μεγάλα χωριά. Στην ηπειρωτική Ελλάδα καθυστέρησαν οι οργανώσεις, διότι εκεί υπήρχε ο μεγαλύτερος όγκος των στρατευμάτων κατοχής.

Παρά ταύτα ιδρύθηκαν αντιστασιακές οργανώσεις σε διάφορα μέρη της Ελλάδος. Έτσι, στην Πελοπόννησο ιδρύθηκε η Νέα Φιλική Εταιρεία και το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, στην Ήπειρο το Πατριωτικό Μέτωπο, στη Θεσσαλία οι Ομάδες Εφόδου, στην Ανατολική Μακεδονία ο Ιερός Λόχος. Βέβαια ιδρύθηκαν αντιστασιακές οργανώσεις και σε άλλες περιοχές, με μικρότερη, όμως, εμβέλεια. Έτσι, η ιδέα της αντίστασης σιγά σιγά πέρασε σε όλους τους Έλληνες και όλοι ήθελαν να αγωνιστούν εναντίον των κατακτητών.

Η πρώτη κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου και οι προβληθείσες δικαιολογίες.

**Οι παραιτήσεις υπουργών, η παραίτηση Τσολάκογλου
και η ορκωμοσία της νέας υπό τον Λογοθετόπουλο κυβέρνησης**

Μετά την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου, την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα και την αποχώρηση από την Αθήνα του βασιλιά Γεωργίου Β' και της κυβέρνησης του Εμμανουήλ Τσουδερού, οι γερμανικές αρχές εγκατέστησαν τη δική τους κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον αντιστράτηγο Γεώργιο Τσολάκογλου. Η κυβέρνηση Τσολάκογλου ορκίστηκε την 30ή Απριλίου 1941 ενώπιον του πρωθυερέος του Αγίου Γεωργίου Καρύτση, μετά την άρνηση του αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρύσανθου, ο οποίος δικαιολογώντας την άρνησή του σε εκπρόσωπο της κυβέρνησης δήλωσε μεταξύ άλλων και τα εξής: *«Η Εθνική Κυβέρνηση την οποία όρκισα, εξακολουθεί να υφίσταται και να συνεχίζει τον πόλεμο. Άλλην Κυβέρνησιν δεν δύναμαι να ορκίσω πλην τούτου δεν γνωρίζω τι εγράφη και υπεγράφη εις το μετά τον Γερμανών συμβόλαιον και δεν γνωρίζω, εάν αύριον, κατ' εντολήν των Γερμανών, δεν θα αποκηρύξετε την μετά των Άγγλων συμμαχίαν μας, όπερ εθνικώ θα είναι ολεθριώτατον. Εις τοιαύτας δε υπόπτους και αντεθνικάς ενεργείας δεν είναι δυνατόν να δώσει η Εκκλησία τον όρκον και την ευλογίαν της. Η Εκκλησία πρέπει να μένει μακριά από τοιαύτα πράγματα»*.

Η ορκισθείσα πρώτη κατοχική κυβέρνηση είχε την ακόλουθη σύνθεση: Πρω-

θυπουργός ο αντιστράτηγος Γεώργιος Τσολάκογλου, αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Προνοίας και Παιδείας ο καθηγητής Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος, υπουργός Εσωτερικών ο αντιστράτηγος Παναγιώτης Δεμέστιχας, υπουργός Δικαιοσύνης και προσωρινώς Επισιτισμού ο Αντώνης Λιβιεράτος, υπουργός Αμύνης ο αντιστράτηγος Γεώργιος Μπάκος, υπουργός Συγκοινωνίας, Μεταφορών και Τ.Τ.Τ. ο αντιστράτηγος Σωτήρης Μουτούσης, υπουργός Εργασίας και προσωρινώς Γεωργίας ο υποστράτηγος Χαράλαμπος Κατσιμήτρος, υπουργός Εθνικής Οικονομίας και προσωρινώς Οικονομικών ο Πλάτων Χατζημιχάλης, υφυπουργός Ασφαλείας ο αντιστράτηγος Νικόλαος Μάρκου.

Μετά την ορκωμοσία του ανωτέρω πρώτου κλιμακίου, η κυβέρνηση συμπληρώθηκε με τους εξής υπουργούς: υπουργός Εργασίας ορκίσθηκε ο αντιστράτηγος Αναστάσιος Ρουσσόπουλος, υπουργός Επισιτισμού ο συνταγματάρχης ε.α. Δ. Πολύζος, υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας ο πλοίαρχος ε.α. Ιάσων Παπαδόπουλος, Διοικητής Μακεδονίας ορκίσθηκε ο αντιστράτηγος Νικόλαος Ραγκαβής, ο οποίος κατείχε τη θέση αυτή από την εποχή που πρωθυπουργός ήταν ο Κορυζής, Γενικός Διοικητής Κρήτης ανέλαβε ο Εμμανουήλ Λουλακάκης κατόπιν πιέσεων πολλών καταγόμενων από την Κρήτη. Τέλος, στρατιωτικοί χρησιμοποιήθηκαν σε πολλές κυβερνητικές θέσεις. Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να αναφέρουμε, ότι περί το τέλος Μαΐου 1941 ο πρωθυπουργός Τσολάκογλου, πιεζόμενος από διάφορους πολιτικούς παράγοντες και στρατιωτικούς συνεργάτες του, εδέχθη να ορκισθεί ως υπουργός Οικονομικών ο Σωτήρης Γκοτζαμάνης, ο οποίος δεν είχε καλή φήμη και διεδίδοντο πολλά εις βάρος του. Ευνοούμενος ο Γκοτζαμάνης του κατακτητή, επέκτεινε τις δραστηριότητές του και σε άλλες αρμοδιότητες, με αποτέλεσμα να αναγκάσει σε παραίτηση τους υπουργούς της κυβέρνησης Α. Λιβιεράτο και Π. Χατζημιχάλη.

Μετά την ορκωμοσία της κυβέρνησης ο πρωθυπουργός Τσολάκογλου απηύθυνε από το ραδιόφωνο Διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό. Στο διάγγελμά του ο πρώτος κατοχικός πρωθυπουργός κατηγορούσε την ευρισκόμενη στην Κρήτη κυβέρνηση ότι *«ετράπη εις φυγήν και δεν είχε δικαίωμα να απαιτεί από τους Έλληνες θυσίες που θα ισοδυναμούσαν με σφαγιασμό και αυτοκτονία»*. Πώς όμως έφθασε στο σημείο να γίνει πρωθυπουργός ο αντιστράτηγος Τσολάκογλου; Πώς επετεύχθη η συνθηκολόγηση; Στα ερωτήματα αυτά και άλλα πολλά δίδει ο ίδιος εξηγήσεις στα απομνημονεύματά του, τα οποία εδημοσίευσε το 1959 η σύζυγός του. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Γεώργιος Τσολάκογλου μετά την κατοχή κατεδικάσθη εις θάνατον, η ποινή του μετετράπη σε ισόβια κάθειρξη και απεβίωσε στις φυλακές το 1948. Εκεί, λοιπόν, στα απομνημονεύματά του αναφέρει ότι η συνθηκολόγηση έπρεπε να γίνει για να αποτραπεί η αιχμαλωσία του Στρατού. Για δε τον σχηματισμό κυβέρνησης και την ανάληψη από τον ίδιο της πρωθυπουργίας, υποστηρίζει ότι ήταν εθνική ανάγκη να σχηματίσει κυβέρνηση και να γίνει και ο ίδιος πρωθυπουργός. Στη συνέχεια ο Τσολάκογλου ανατρέπει στο παρελθόν και στα γεγονότα που προηγήθηκαν του πολέμου. Συγκεκριμένα, αναφέρει τη σύσκεψη που έγινε στο Υπουργείο Εξωτερικών την 21η Μαΐου 1940 υπό την προεδρία του Ι. Μεταξά. Στη σύσκεψη αυτή είχαν λάβει μέρος οι αντιστράτηγοι Πιτσίκας, Δράκος, Τσολάκογλου, Μπακόπουλος, Παπαδόπουλος, Κοσμάς και ο αρχιστράτηγος Αλ. Παπάγος. Επίσης, παρόντες ήσαν οι υπουργοί Στρατιωτικών, Ναυτικών και Αεροπορίας. Μεταξύ άλλων στην ανωτέρω σύσκεψη ο Ι. Μεταξάς υπεστήριζε ότι η Ελλάδα δεν είχε επιθετικές

διαθέσεις, αλλά εάν εδέχετο επίθεση θα προέβαλε αντίσταση. Στη συνέχεια ο πρωθυπουργός αναφέρθηκε στην οικονομική κατάσταση της χώρας και τις ελλείψεις του Στρατού σε αεροπλάνα,άρματα μάχης και άλλα εφόδια, τα οποία ήσαν αναγκαία για έναν ενδεχόμενο πόλεμο.

Βέβαια, ο Τσολάκογλου στα απομνημονεύματά του χαρακτήριζε αδικαιολόγητες τις ελλείψεις που υπήρχαν στον Στρατό, με στόχο να δικαιολογήσει τη συνθηκολόγηση. Όμως παρά τις ελλείψεις η κυβέρνηση Μεταξά κατάφερε να προετοιμασθεί γρήγορα και με επιτυχία για έναν ενδεχόμενο πόλεμο.

Σε άλλο σημείο αναφέρει, ότι οι συνταγματάρχες του Α΄ και Β΄ Σώματος επρόκειτο να αντικατασταθούν, διότι είχαν υποδείξει την εξαιρετική λύση για την αποτροπή πολεμικής περιπέτειας με τη Γερμανία. Επί του θέματος αυτού ο Τσολάκογλου είχε ρωτήσει τον αρχιστράτηγο Αλ. Παπάγο, ο οποίος

απάντησε αρνητικά και προσθέτοντας τα εξής: «*Η Ελληνική Κυβέρνησις, εάν εγίνετο πρότασις, θα προσήρχετο σε ειλικρινείς διαπραγματεύσεις*». Στη συνέχεια, προσπαθώντας να πείσει ο Τσολάκογλου για την αναγκαιότητα της συνθηκολόγησης της Στρατιάς Ηπείρου, αναφέρει τις μαρτυρίες των καθηγητών του Πανεπιστημίου Γ. Μπαλή και Κ. Τριανταφυλλόπουλου, καθώς και των πολιτικών Θ. Τσάτσου και Μ. Κύρκου. Οι μαρτυρίες όμως αυτές δεν μπορούσαν να παίξουν κάποιο ρόλο, διότι προήρχοντο από πρόσωπα τα οποία δεν μπορούσαν να αποφασίσουν αν έπρεπε να γίνει συνθηκολόγηση ή να συνεχισθεί ο πόλεμος. Μία τέτοια απόφαση θα έπρεπε να ληφθεί από τον Ανώτατο Άρχοντα, την κυβέρνηση και τον αρχιστράτηγο. Τέλος, ο Τσολάκογλου επικαλείται και τις απόψεις του μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρίδωνος, του οποίου η άποψη δεν μπορούσε να ληφθεί υπόψη για τους ανωτέρω αναφερομένους λόγους.

Για το άλλο μεγάλο θέμα του σχηματισμού κυβέρνησης, ο Τσολάκογλου αναφέρει σειρά προσωπικοτήτων του πολιτικού και όχι μόνον κόσμου, οι οποίοι τον είχαν επισκεφθεί κατόπιν προσκλήσεώς του και οι οποίοι είπαν ότι ήταν προτιμότερο να σχηματισθεί μια κυβέρνηση παρά η Ελλάδα να γίνει προτεκτοράτο. Μεταξύ των προσωπικοτήτων αναφέρει και τα εξής ονόματα: Γονατά, Σβώλου, Καρτάλη, Πάγκαλου, Παπανδρέου, Κανελλόπουλου, Μάξιμου, Ρούφου, Μερκούρη, Στ. Στεφανόπουλου, Οθωναίου κ.ά. οι μόνοι που δεν απεδέχθησαν την πρόσκληση ήταν ο Π. Τσαλδάρης και ο Π. Μαυρομιχάλης, οι οποίοι

Ο στρατηγός Γεώργιος Τσολάκογλου, ο οποίος ήταν ο πρώτος κατοχικός πρωθυπουργός και ο οποίος ορκίστηκε την 30ή Απριλίου 1941 από έναν απλό ιερέα διότι ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρύσανθος αρνήθηκε να ορκίσει κυβέρνηση, η οποία θα συνεργαζόταν με τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής

παρέμειναν πιστοί στις αρχές τους, διότι και οι δύο ήσαν Βασιλόφρονες. Επίσης και ο Ι. Ράλλης, ο οποίος απέφυγε τη συνάντηση.

Διασταυρώσεις για τα ανωτέρω δεν υπάρχουν. Πολλοί από τους ανωτέρω διέψευσαν ότι συνηγόρησαν για να γίνει πρωθυπουργός ο Τσολάκογλου, ενώ άλλοι, μετά την πτώση της Ελλάδας, έβλεπαν την πτώση της Δικτατορίας, από την οποία είχαν υποστεί μεγάλες ταλαιπωρίες.

Εκτός όμως από τα ανωτέρω, ο Τσολάκογλου στα απομνημονεύματά του αναφέρει και ορισμένες επιστολές διαφόρων προσωπικοτήτων, οι οποίοι συμφωνούσαν με την απόφασή του να ορκισθεί πρωθυπουργός. Μεταξύ αυτών αναφέρει και επιστολή του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, ο οποίος συμφωνούσε με την απόφαση Τσολάκογλου.

Από την πλευρά του ο Τσολάκογλου, δικαιολογώντας τον σχηματισμό κυβέρνησης, υπεστήριζε ότι απεδέχθη την πρόταση για να αποτρέψει την αιχμαλωσία του Στρατού και να προστατεύσει τον ελληνικό λαό από τα δεινά των κατακτητών. Όμως τα γεγονότα τον διέψευσαν, διότι η αιχμαλωσία του Στρατού δεν πραγματοποιήθηκε, μιας και ο Χίτλερ στις 3 Μαΐου προέβη σε δήλωση που απέτρεπε την αιχμαλωσία του Στρατού. Όσον αφορά την αποτροπή των δεινών, αυτά δεν απεφεύχθησαν διότι ο ελληνικός λαός πλήρωσε πολύ ακριβά τη γερμανική κατοχή στη χώρα μας.

Όσον αφορά τον τομέα της κοινωνικής προνοίας, ο Τσολάκογλου είχε υποσχεθεί πάρα πολλά. Στην πραγματικότητα πέτυχε ελάχιστα. Ο μεγάλος αριθμός των πολιτών ελάχιστα είχε βοηθηθεί. Εξυπηρετήθησαν ορισμένοι πολιτικοί και στρατιωτικοί, που εύρισκαν τους κατάλληλους ανθρώπους στην κατάλληλη θέση. Κάτι τέτοιο συνέβη με το Στρατιωτικό Νοσοκομείο ΝΙΜΙΤΣ, όπου πολλοί οι οποίοι είχαν τους κατάλληλους ανθρώπους κατάφερναν να εξυπηρετηθούν. Η συντριπτική, όμως, πλειοψηφία του ελληνικού λαού υπέφερε στην κυριολεξία, διότι εκτός από την έλλειψη κοινωνικής προνοίας αντιμετώπισε και τη μεγάλη πείνα, ειδικότερα τον χειμώνα του 1941-1942. Στον τομέα αυτό η κυβέρνηση Τσολάκογλου δεν μπόρεσε να κάνει τίποτα και έτσι ο ελληνικός λαός υπέφερε πάρα πολύ, όπως αναλυτικά αναφέρουμε σε άλλα κεφάλαια.

Άλλο μεγάλο κακό για τον Ελληνισμό την περίοδο εκείνη, ήταν ότι δεν απετράπη η έλευση των ιταλικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, καίτοι είχαν ηττηθεί στον ελληνοϊταλικό πόλεμο. Επίσης, δεν απεφεύχθη η κατάληψη της Δυτικής Θράκης και της Ανατολικής Μακεδονίας από βουλγαρικά στρατεύματα.

Πέραν των ανωτέρω, συνέβησαν μερικά περιστατικά, τα οποία μαρτυρούν ότι οι Γερμανοί δεν εσέβοντο τίποτα το ελληνικό. Έτσι, την παραμονή της Πρωτοχρονιάς 1942 Γερμανοί αξιωματικοί κατέλαβαν το Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην αίθουσα τελετών έγραφαν τα εξής: «Ο παρών χώρος επιτάσσεται διά τας ανάγκας των Ενόπλων Γερμανικών Στρατιωτικών Δυνάμεων Κατοχής». Εκεί οι γερμανικές δυνάμεις θα εόρταζαν διάφορα γεγονότα. Από την πλευρά της η κυβέρνηση Τσολάκογλου δεν αντέδρασε καθόλου. Αργότερα και συγκεκριμένα στις 5 Ιανουαρίου 1942 οι Γερμανοί θα εκτελέσουν στο σκοπευτήριο Καισαριανής τους πρώτους οκτώ αξιωματικούς του Ναυτικού και της Αεροπορίας.

Εκτός όμως από τα ανωτέρω, με την πάροδο του χρόνου και συγκεκριμένα από τον χειμώνα 1941-1942 εμφανίστηκαν τα πρώτα οικονομικά προβλήματα. Συγκεκριμένα, οι αρχές κατοχής άρχισαν να λυμαίνονται την ύπαιθρο και να απαιτούν μεγάλα ποσά για τις δαπάνες των στρατευμάτων Κατοχής και τα άλλα

έξοδα τα οποία καθημερινώς εδημιουργούντο. Μετά από τα ανωτέρω, οι υπουργοί της κυβέρνησης άρχισαν να παραιτούνται, εκτός του Γκοτζαμάνη, ο οποίος πειθαρχούσε σε όλες τις εντολές των Γερμανών κατακτητών. Βέβαια, όλα αυτά τα γεγονότα ανάγκασαν τον Τσολάκογλου να υποβάλει την παραίτησή του.

Η υποβολή της παραίτησης του Τσολάκογλου προβλημάτισε πάρα πολύ τους κατακτητές. Παρά τους προβληματισμούς άρχισαν να αναζητούν τον νέο πρωθυπουργό. Τα πρόσωπα τα οποία προτάθηκαν ήταν τα εξής: ο Ι. Ράλλης, ο Ι. Σοφιανόπουλος, ο Γ. Μερκούρης, ο ναύαρχος Οικονόμου και ο Ματούσης από τη Λάρισα. Από τους ανωτέρω δεν εκρίθη κανένας κατάλληλος και μερικοί εξ αυτών δεν απεδέχθησαν να γίνουν πρωθυπουργοί. Τότε οι Γερμανοί επανήλθαν στον Τσολάκογλου αλλά αυτός επέμενε στην παραίτησή του. Μετά την άρνηση του Τσολάκογλου οι Γερμανοί απεφάσισαν να παραμείνει το ίδιο Υπουργικό Συμβούλιο, να προεδρεύει και να ασκεί καθήκοντα πρωθυπουργού ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Λογοθετόπουλος. Μετά από τα ανωτέρω ο Τσολάκογλου απεχώρησε από την κυβέρνηση στις 15 Νοεμβρίου 1942 και ο Λογοθετόπουλος ορκίστηκε ως πρωθυπουργός στις 2 Δεκεμβρίου 1942.

Τέλος, για την ιστορία πρέπει να αναφέρουμε, ότι ο Τσολάκογλου εκλήθη να δικασθεί ως δοσίλογος στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσίλογων. Βέβαια, οι κατηγορίες ήταν η πράξη της συνθηκολόγησης και ο σχηματισμός κυβέρνησης, η οποία υπήχθη στην κηδεμονία του εχθρού. Για τις πράξεις αυτές καταδικάσθη στην ποινή του θανάτου, η οποία αμέσως μετετράπη σε ισόβια κάθειρξη και απέθανε στη φυλακή το 1949.

**Ο νέος κατοχικός πρωθυπουργός Κ. Λογοθετόπουλος και τα εμφανισθέντα
νέα οικονομικά προβλήματα. Η παραίτηση του Λογοθετόπουλου
και η αναζήτηση νέου πρωθυπουργού από τον πολιτικό κόσμο**

Ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος ορκίστηκε πρωθυπουργός την 2α Δεκεμβρίου 1942. Προηγουμένως ήταν αντιπρόεδρος στην κυβέρνηση Τσολάκογλου. Μετά την παραίτηση Τσολάκογλου και αφού οι Γερμανοί δεν εύρισκαν άλλον για πρωθυπουργό, ο Κ. Λογοθετόπουλος ασκούσε χρέη πρωθυπουργού, αφού προήδρευε του Υπουργικού Συμβουλίου. Τελικά, ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος, καθηγητής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ορκίστηκε πρωθυπουργός στις 2 Δεκεμβρίου 1942 ενώπιον του αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Δαμασκηνού.

Ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος παρέμεινε πρωθυπουργός μέχρι και την 6η Απριλίου 1943. Η περίοδος της πρωθυπουργίας ήταν πάρα πολύ δύσκολη και αντιμετώπισε πολλά και δύσκολα προβλήματα. Πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε, ότι την περίοδο εκείνη είχαν αρχίσει να εμφανίζονται πολλά προβλήματα τα οποία είχαν σχέση με την οικονομία της χώρας μας. Τότε οι αρχές κατοχής ελυμαίνοντο την ύπαιθρο χώρα και απαιτούσαν από τους κατοίκους την καταβολή τεράστιων ποσών για τις δαπάνες τους και γενικά για τα έξοδα κατοχής. Τα γεγονότα αυτά μαζί με πολλά άλλα προβλήματα ανάγκασαν τον πρωθυπουργό Κ. Λογοθετόπουλο να υποβάλει την 6η Απριλίου 1943 την παραίτηση της κυβέρνησής του.

Μετά την παραίτησή του και λίγο καιρό πριν την απελευθέρωση της χώρας από τους Γερμανούς, ο Κ. Λογοθετόπουλος κατέφυγε στη Γερμανία. Εκεί παρέμεινε μέχρι τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα παρεπέμφθη στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσίλογων, για να δικασθεί για αδικήματα εσχάτης προδοσίας, τα οποία διέπραξε κατά τη διάρκεια της Κατοχής ως υπουργός και πρωθυπουργός των κατοχικών κυβερνήσεων. Το Ειδικό Δικαστήριο Δοσίλογων εξέδωσε την απόφασή του τον Φεβρουάριο του 1946. Με την απόφαση αυτή ο Κ. Λογοθετόπουλος καταδικάστηκε στην ποινή του θανάτου. Η ποινή όμως μετετράπη σε ισόβια κάθειρξη και αποφυλακίστηκε το 1952.

Στην απολογία του το 1948 ο Κ. Λογοθετόπουλος για τη δράση του, υπεστήριζε ότι έλαβε μέρος στην κυβέρνηση Τσολάκογλου, διότι πίστευε ότι θα απήλλαζε τον ελληνικό λαό από τα δεινά που τον ανέμεναν. Για την παραίτηση του Τσολάκογλου υπεστήριζε ότι οφείλετο σε ψυχικό κάματο και όχι στην οικονομική κατάσταση της χώρας, όπως ο ίδιος υπεστήριζε. Βέβαια, ο Λογοθετόπουλος, σε αντίθεση με τον Τσολάκογλου, ήταν αισιόδοξος για την οικονομική κατάσταση της χώρας. Και τούτο διότι είχε πιστέψει στην αισιοδοξία του Γκοτζαμάνη, ο οποίος τον Σεπτέμβριο του 1942 είχε μεταβεί με επιτελείο οικονομολόγων στο Βερολίνο και εν συνεχεία στη Ρώμη. Παρά τη συμφωνία, ωστόσο, που υπεγράφη τη 2α Δεκεμβρίου 1942, η κατάσταση δεν βελτιώθηκε. Οι χρηματικές απαιτήσεις των Γερμανών είχαν αυξηθεί σημαντικά και η οικονομική κατάσταση των Ελλήνων γινόταν μέρα με τη μέρα χειρότερη. Την περίοδο εκείνη ο πρωθυπουργός Κ. Λογοθετόπουλος απείλησε με παραίτηση στην περίπτωση που η οικονομική κατάσταση δεν εβελτιώνετο μέχρι την 31η Μαρτίου 1943. Η κατάσταση η οικονομική δεν βελτιώθηκε και οι αρχές κατοχής εξακολουθούσαν να ζητούν από τους Έλληνες πολίτες διαρκώς περισσότερα χρήματα. Βέβαια, η οικονομία καλυτέρευσε κάπως μετά από μικρή βελτίωση που παρατηρήθηκε στο επισιτιστικό και στην πτώση της τιμής της χρυσής λίρας. Όλα αυτά οφείλοντο στην υποχώρηση του στρατηγού Ρόμελ, η οποία προκάλεσε την πτώση της χρυσής λίρας, συνεπεία της οποίας επήλθε πανικός στους μαυραγορίτες.

Πέραν όμως από όλα τα ανωτέρω, η κατάσταση στην Ελλάδα γινόταν χειρότερη, διότι γίνονταν περισσότερες συλλήψεις και αυξάνονταν συνεχώς οι

Ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος, καθηγητής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος ήταν αντιπρόεδρος στην κυβέρνηση Τσολάκογλου ορκίστηκε πρωθυπουργός την 2α Δεκεμβρίου 1942 μετά την παραίτηση του πρώτου κατοχικού πρωθυπουργού Γ. Τσολάκογλου

εκτελέσεις Ελλήνων πατριωτών. Από την άλλη μεριά, η ένταση της Εθνικής Αντίστασης και οι αυξανόμενες αντιδράσεις εναντίον των στρατευμάτων κατοχής είχαν καταστήσει τη θέση της κυβέρνησης Λογοθετόπουλου πάρα πολύ δύσκολη. Βέβαια, η κατάσταση αυτή είχε επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον πρωθυπουργό Κ. Λογοθετόπουλο, πράγμα το οποίο είχαν αντιληφθεί και οι Γερμανοί κατακτητές. Η κατάσταση όμως επηρέασε ακόμη περισσότερο τους Γερμανούς, διότι οι γιορτές για την 25η Μαρτίου 1943 έγιναν με μεγάλο ενθουσιασμό.

Εκτός από τα ανωτέρω, ο Κ. Λογοθετόπουλος δεν απέκρυψε ποτέ και τα φιλοβασιλικά του αισθήματα. Μάλιστα, σε συνομιλία που είχε με τον Altenburg, ο οποίος ήταν πληρεξούσιος του Ράιχ στην Ελλάδα, δεν απέκρυψε τα αισθήματά του για τον βασιλιά Γεώργιο Β', με τον οποίο είχε προσωπική φιλία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, μεταξύ άλλων είπε στον Γερμανό πληρεξούσιο και τα εξής: *«Τι σας ενδιαφέρει το ζήτημα του Βασιλέως; Εάν μεν νικήση η Γερμανία, αυτή δύναται τότε να παρεποδίση την έλευσίν του εις την Ελλάδα, εάν όμως ηττηθή, ο Βασιλεύς οπωσδήποτε θα επανέλθη και ουδείς θα ζητήση την γνώμην της Γερμανίας»*.

Όλα τα ανωτέρω γεγονότα, σε συνδυασμό με τη διαφαινόμενη δυσарέσκεια των κατακτητών στο πρόσωπο του πρωθυπουργού, ανάγκασαν τον Κ. Λογοθετόπουλο να υποβάλει την παραίτησή του την 6η Απριλίου 1943, συμμορφούμενος προς την απαίτηση των αρχών κατοχής. Επί πλέον, μετά την παραίτησή του ο πρωθυπουργός, δήλωσε ότι παραιτήθηκε προκειμένου να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας πολιτικό πρόσωπο, όπως ζητούσαν οι αρχές κατοχής.

Η πρωθυπουργία βέβαια του Κ. Λογοθετόπουλου κάλυψε μικρό χρονικό διάστημα και αντιμετώπισε πολλά και μεγάλα προβλήματα. Για το λόγο αυτό πρέπει να κριθεί επιεικώς, τοσούτον μάλλον, καθόσον ο ίδιος δεν ήταν πολιτικός και η Κυβέρνηση κάλυψε μικρό χρονικό διάστημα.

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στην πρώτη γραμμή του αντιστασιακού αγώνα ιδρύει την ΠΕΑΝ και ενισχύει τον Δημήτριο Ψαρρό

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, από τις πρώτες ημέρες της Κατοχής, άρχισε να σκέφτεται τη δημιουργία αντιστασιακών οργανώσεων, ώστε να δυσχεράνει το έργο των κατακτητών.

Έτσι, τον Ιούνιο του 1941, σε ειδική συνάντηση που είχε με τον παλιό του φίλο, απόστρατο αξιωματικό της αεροπορίας, Κώστα Περρίκο, τον ενθάρρυνε να προχωρήσει στην ίδρυση αντιστασιακής οργάνωσης που θα είχε στόχο τη διανομή φυλλαδίων, αλλά και τη δημιουργία προσκομμάτων στον κατακτητή. Ο Κανελλόπουλος όχι μόνο ενθάρρυνε τις σκέψεις του Περρίκου, αλλά του συνέστησε και ορισμένα άλλα πρόσωπα τα οποία ήθελαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους εναντίον των κατακτητών. Μεταξύ των προσώπων αυτών ήταν οι Γιάννης Κατεβάκης και Αθανάσιος Σκούρας, οι οποίοι μαζί με τον Κώστα Περρίκο εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς το 1943.

Με την καθοδήγηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου ο Περρίκος προχώρησε στην ίδρυση της αντιστασιακής οργάνωσης Στρατιά των Σκλαβωμένων Νικη-

τών, η οποία αργότερα μετονομάστηκε σε ΠΕΑΝ (Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζόμενων Νέων).

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι, από τις αρχές του καλοκαιριού του 1941, πολλοί αξιωματικοί προσέτρεχαν στον Π. Κανελλόπουλο και άλλοι εξ αυτών του ζητούσαν τρόπους για να δημιουργήσουν αντιστασιακές οργανώσεις ή να ενταχθούν στις υπάρχουσες και άλλοι του ζητούσαν πληροφορίες για να φύγουν στη Μέση Ανατολή.

Η μεγάλη προσέλευση αξιωματικών στον Κανελλόπουλο σήμαινε ότι κανένας άλλος από τους αρχηγούς των κομμάτων δεν τους ενθάρρυνε και έτσι όλοι έτρεχαν να συναντήσουν το νέο πολιτικό ηγέτη, ο οποίος με κίνδυνο της ζωής του όχι μόνο τους έδινε συμβουλές που ήθελαν, αλλά τους υποδείκνυε και τρόπους δράσης.

Ιδιαίτερη συνεργασία, όμως, είχε με το συνταγματάρχη Δημήτριο Ψαρρό, το μετέπειτα ηγέτη του αντάρτικου σώματος, τον οποίο εκτέλεσαν οι ΕΛΑΣίτες για ιδεολογικές διαφορές. Συγκεκριμένα, ο Ψαρρός ζήτησε τη βοήθεια του Κανελλόπουλου για να μεταβεί στη Θεσσαλονίκη και να μελετήσει τις δυνατότητες ίδρυσης εκεί αντιστασιακών οργανώσεων. Πράγματι, ο Δ. Ψαρρός μετέβη στη Θεσσαλονίκη, αλλά οι συνθήκες δεν ευνόησαν την υλοποίηση του σχεδίου του.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο Κανελλόπουλος βοήθησε τον Ψαρρό στο σχέδιό του διότι στη Μακεδονία υπήρχαν και οι Βούλγαροι κατακτητές, οι οποίοι έκαναν μεγάλη ζημιά στην περιοχή.

Έτσι, ο Ψαρρός, αφού δεν μπόρεσε στη Μακεδονία να βρει τους κατάλληλους ανθρώπους, ίδρυσε στην Παρνασσίδα το Σύνταγμα 5/42, αλλά ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος δεν είχε μετά συνεργασία μαζί του, διότι εν τω μεταξύ είχε αναχωρήσει για τη Μέση Ανατολή. Πέραν τούτων, ο Κανελλόπουλος ανέθεσε στο στενό του συνεργάτη Επαμεινώνδα Τσέλλο την οργάνωση υπηρεσίας κατασκοπίας και μεταβίβασης πληροφοριών στο βρετανικό στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Στο έργο αυτό πρωτοστάτησε και ο στενός, επίσης, φίλος του προέδρου, δικηγόρος Αγησίλαος Βλάχος. Η υπηρεσία αυτή εξελίχτηκε αργότερα στην περίφημη οργάνωση «Όμηρος», η οποία τέθηκε υπό την ηγεσία του τότε συνταγματάρχη Στ. Κιτριλάκη και του τότε αντισυνταγματάρχη Κ. Δόβα, μετέπειτα αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Η οργάνωση «Όμηρος» ήταν τμήμα της ευρύτερης οργάνωσης «Θέρος», στην οποία υπηρέτησαν, εκτός των ανωτέρω, και άλλοι γενναίοι αξιωματικοί, όπως ο Π. Σπηλιωτόπουλος, ο Θρ. Τσακαλώτος κ.λπ.

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος άρχισε τον αντιστασιακό αγώνα πρώτος από όλους τους πολιτικούς αρχηγούς και ίδρυσε την πρώτη αντιστασιακή οργάνωση την ΠΕΑΝ (Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζομένων Νέων)

Αλλά σημαντική ήταν η προσφορά του Παναγιώτη Κανελλόπουλου και στον τομέα της ενημέρωσης των Ελλήνων πολιτών. Προς το σκοπό αυτό ανέθεσε στους δημοσιογράφους Θ. Καρανικολό, Θ. Παπακωνσταντίνου, Γ. Ανδρουλιδάκη και Κ. Ζαφειρόπουλο, οι οποίοι ήταν φίλοι του από το Ενωτικό Κόμμα, την έκδοση του μαχητικού έντυπου *Μαχομένη Ελλάδα*. Επίσης, στο συνεργάτη του Θ. Χρηστίδη, μετέπειτα πρεσβευτή και μόνιμο αντιπρόσωπο της Ελλάδας στον ΟΟΣΑ, ανέθεσε τον τομέα της καθοδήγησης της ενωτικής νεολαίας. Στο μαχητικό αυτό τμήμα πρωτοστάτησαν πολλοί νέοι, οι οποίοι μετά την Κατοχή διέπρεψαν στην πολιτική και σε άλλους τομείς.

Στον τομέα της διαφώτισης σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο Κωνσταντίνος Καλλίας, στέλεχος του Ενωτικού Κόμματος και μετέπειτα βουλευτής και υπουργός, ο οποίος υπήρξε στενός συνεργάτης του προέδρου Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

Αξιομνημόνευτη, όμως, είναι και η δράση των δυο αδερφικών φίλων του προέδρου, Κωνσταντίνου Τσάτσου και Ιωάννη Θεοδωρακόπουλου. Συγκεκριμένα, ο Τσάτσος, ο οποίος ήταν ακόμα καθηγητής και δίδασκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, κατά την πρώτη επέτειο της 28ης Οκτωβρίου ύψωσε τη φωνή του μέσα στο αμφιθέατρο και ξεσήκωσε τους φοιτητές εναντίον των κατακτητών. Το γεγονός αυτό προκάλεσε παραλήρημα ενθουσιασμού μεταξύ των φοιτητών, οι οποίοι με μαχητικό τόνο έψαλαν τον εθνικό ύμνο.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι τόσο ο Κωνσταντίνος Τσάτσος όσο και η σύζυγός του, Ιωάννα, καθώς και ο αδερφός του, Θεμιστοκλής Τσάτσος, καθ' όλη τη διάρκεια της Κατοχής είχαν στενή συνεργασία με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο και βοήθησαν σημαντικά στον αντιστασιακό αγώνα.

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και ο άλλος αδερφικός φίλος του Κανελλόπουλου, Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, ο οποίος είχε γίνει μέλος της επιτροπής εθνικού αγώνα του Ενωτικού Κόμματος και ανέπτυξε μεγάλη αντιστασιακή δράση.

Τέλος, υπάρχει και μια πλειάδα άλλων συνεργατών του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, οι οποίοι προέρχονταν από το Ενωτικό Κόμμα και οι οποίοι διακρίθηκαν ως στενοί συνεργάτες του προέδρου κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Πολλοί εξ αυτών εκτελέστηκαν για την αντιστασιακή τους δράση και άλλοι φυλακίστηκαν ή στάλθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Όλα αυτά μαρτυρούν την αντιστασιακή δράση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της εχθρικής κατοχής και μέχρι την αναχώρησή του για το εξωτερικό. Η δράση του αυτή ήταν η αίτια να διώκεται διαρκώς από τις κατοχικές δυνάμεις και στη συνέχεια να καταδικαστεί ερήμην σε θάνατο.

Εάν την ίδια δραστηριότητα είχαν επιδείξει και άλλοι πολιτικοί της περιόδου εκείνης, τα πλήγματα εναντίον των κατακτητών θα ήταν μεγαλύτερα. Δυστυχώς, οι περισσότεροι κρύφτηκαν και γι' αυτό η ευθύνη τους είναι μεγάλη, διότι, πέραν των άλλων, άφησαν ελεύθερο το πεδίο να δράσουν άλλες δυνάμεις, με τα γνωστά αποτελέσματα.

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ορκίζεται αντιπρόεδρος της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης

Όπως ελέχθη σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, έπειτα από περιπετειώδες ταξίδι τεσσάρων ημερών, κατάφερε να φτάσει σώος στα παράλια της Μικράς Ασίας. Στη συνέχεια, και αφού ξεπέρασε τις διατυπώσεις των τοπικών Αρχών, έφτασε στο Κάιρο, που ήταν ο τελικός προορισμός του, στις 17 Απριλίου 1942. Η άφιξή του στην αιγυπτιακή πρωτεύουσα χαροποίησε όλους τους Έλληνες που βρίσκονταν εκείνη την περίοδο στην Αίγυπτο. Ιδιαίτερα, όμως, χαροποίησε το βασιλιά Γεώργιο Β' και τον πρωθυπουργό Εμμανουήλ Τσουδερό, οι οποίοι ήθελαν να μπει οπωσδήποτε στην κυβέρνηση ο νέος πολιτικός με τη μεγάλη μόρφωση και το σπουδαίο πολιτικό μέλλον.

Από τους πρώτους επισκέπτες που είχε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στο ξενοδοχείο Mena House όπου είχε καταλύσει, ήταν ο πρωθυπουργός Εμμανουήλ Τσουδερός, ο οποίος από την πρώτη στιγμή του πρότεινε να γίνει μέλος της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης.

Πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε ότι τέτοια πρόταση του είχε μεταφέρει πέντε μήνες πριν, όταν ακόμα βρισκόταν στην Ελλάδα, ο φίλος του Ιωάννης Λέκκας. Τότε την πρόταση την είχε απορρίψει, διότι δεν είχε καν σκεφτεί να φύγει από την Ελλάδα, αφού στόχος του ήταν να οργανώσει τον αντιστασιακό αγώνα.

Εκτός, όμως, από τον πρωθυπουργό, την ίδια πρόταση του έκανε και ο τότε βασιλιάς Γεώργιος, ο οποίος ήθελε να εισέλθει οπωσδήποτε ο Π. Κανελλόπουλος στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση. Σε μία από τις πολλές συναντήσεις που είχαν, του είχε πει ότι εάν υπήρχαν δυσκολίες στις διαπραγματεύσεις με τον πρωθυπουργό, θα ήταν ευτυχής αν μπορούσε να παρέμβει φιλικά. Μάλιστα, ο βασιλιάς του τόνισε ότι την είσοδό του στην κυβέρνηση ήθελαν και οι σύμμαχοι, και ιδιαίτερα οι Άγγλοι. Προς την ίδια κατεύθυνση είχαν κινηθεί και πολλοί τοπικοί παράγοντες και ιδιαίτερα οι στρατιωτικοί που ζούσαν εκείνη την περίοδο στην Αίγυπτο.

Από την πλευρά του, ο Κανελλόπουλος έφερε αρχικά αντιρρήσεις και στο τέλος έθεσε ορισμένους όρους, από την αποδοχή των οποίων εξαρτάτο η είσοδός του στην κυβέρνηση. Οι σπουδαιότεροι από τους όρους αυτούς ήταν οι εξής:

1. Να γίνει από τον πρωθυπουργό μια καθαρή δήλωση, με περιεχόμενο την αναγνώριση της κυριαρχίας του ελληνικού λαού. Δηλαδή να δηλωθεί ότι ο ελληνικός λαός, μετά τον πόλεμο, θα ρυθμίσει όπως αυτός θέλει όλα τα προβλήματα που συνδέονται με τη ζωή του έθνους.

2. Να λείψουν από τις υπεύθυνες πολιτικές, στρατιωτικές και διπλωματικές θέσεις όσοι έχουν ή είχαν έντονες δικτατορικές αντιλήψεις. Να φύγουν ο ναύαρχος Σακελλαρίου από αντιπρόεδρος και υπουργός Ναυτικών, μερικοί ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματικοί της Ξηράς από τις θέσεις που κατείχαν και ο Νικολαΐδης από την πρεσβεία της Νότιας Αφρικής.

3. Να του ανατεθεί η αποκλειστική διαχείριση της κυβερνητικής εξουσίας στη Μέση Ανατολή, καθώς και η διεύθυνση συντονισμού των πολεμικών ενεργειών στην κατεχόμενη Ελλάδα και στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

4. Να του δοθεί ο τίτλος του αντιπροέδρου του υπουργικού συμβουλίου, γιατί ως φορέας καθαρά πολιτικής ευθύνης πρέπει να ξεχωρίζει από τους άλλους υπουργούς, που ως υπηρεσιακοί θα είχαν περιορισμένη ευθύνη.

Ο αντιπρόεδρος της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλος απευθύνεται προς τον λαό της κατεχόμενης Ελλάδας από τον ραδιοφωνικό σταθμό του Καΐρου (2 Ιουνίου 1942)

5. Να γίνουν υφυπουργοί οι τρεις υπουργοί των πολεμικών υπουργείων και να ανατεθεί στον ίδιο το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

Ο πρωθυπουργός Εμμανουήλ Τσουδερός δέχτηκε όλους τους όρους του Παναγιώτη Κανελλόπουλου πλην του τελευταίου. Ζήτησε να κρατήσει ο ίδιος το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και σε ένα μήνα που θα έφευγε με το βασιλιά για την Αγγλία θα του μεταβίβαζε με διάταγμα τις αρμοδιότητες του υπουργού Εθνικής Άμυνας χωρίς τον τίτλο. Ο Π. Κανελλόπουλος δε δέχτηκε την πρόταση του πρωθυπουργού. Έπειτα, όμως, από πολλές πιέσεις που του ασκήθηκαν από το βασιλιά και τη βρετανική κυβέρνηση και τη διαβεβαίωση του πρωθυπουργού ότι σε ένα μήνα θα υπέβαλλε την παραίτησή του από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και θα το αναλάμβανε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, εκείνος κάμθηκε

και δέχτηκε να εισέλθει στην κυβέρνηση. Έτσι, στις 3 Μαΐου 1942 ορκίστηκε υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου και αντιπρόεδρος της κυβέρνησης με όλες τις αρμοδιότητες που είχε ζητήσει.

Άγγλοι και στρατιωτικοί ανατρέπουν τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο από την αντιπροεδρία της κυβέρνησης

Η ανακίνηση των εθνικών μας διεκδικήσεων από τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο ικανοποίησε οπωσδήποτε τον ελληνικό λαό, όχι όμως και την αγγλική κυβέρνηση. Ήδη Άγγλοι επίσημοι σιγοψιθύριζαν σε συζητήσεις ότι ο αντιπρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης δεν έπρεπε να θέσει το θέμα τόσο δυναμικά και τόσο επιτακτικά. Τη δυσaréσκεια της αγγλικής κυβέρνησης εξέφρασε και ο ίδιος ο πρωθυπουργός της Αγγλίας, Γουίνστον Τσόρτσιλ, όταν είπε στο βασιλιά Γεώργιο ότι «καλός είναι ο Κανελλόπουλος, αλλά μας δημιουργεί προβλήματα».

Η φράση αυτή είχε ανησυχήσει πολύ τον Κανελλόπουλο, αλλά δεν μπορούσε να κάνει πίσω και να εγκαταλείψει τις εθνικές διεκδικήσεις. Βέβαια, εκ των υστέρων, διαπιστώθηκε ότι χρειαζόταν πιο συνετή πολιτική. Όμως μην ξεχνάμε ότι, εκείνη την περίοδο, ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ήταν 40 ετών, δηλαδή πολύ νέος για ένα τόσο μεγάλο αξίωμα όπως ήταν το αξίωμα του αντιπροέδρου της

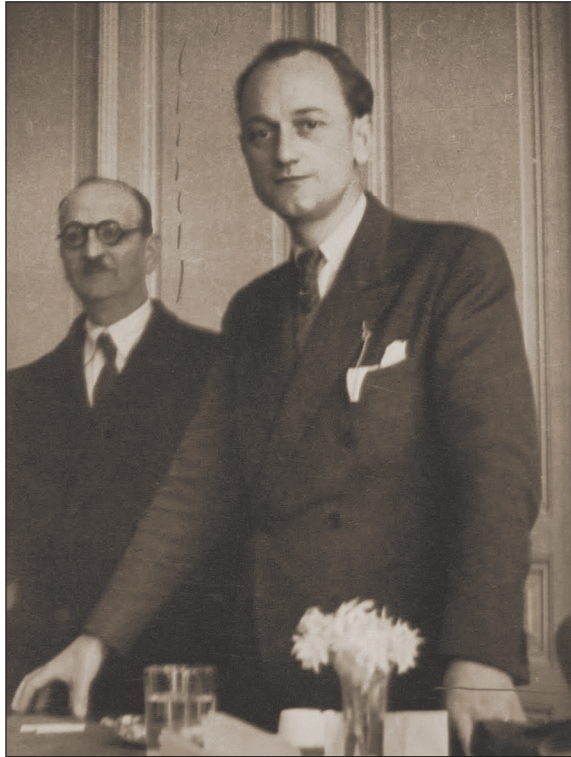
κυβέρνησης. Το νεαρό, λοιπόν, της ηλικίας του και ο έντονος πατριωτισμός που τον διακατείχε από την εποχή που πολεμούσε στα βουνά της Αλβανίας τον έκαναν περισσότερο διεκδικητικό σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη της ελληνικής κυβέρνησης. Βέβαια, ο πρωθυπουργός Εμμανουήλ Τσουδερός είχε διαπιστώσει τον έντονο πατριωτισμό του Π. Κανελλόπουλου και συνεχώς προσπαθούσε να τον πείσει ότι δεν έπρεπε να είναι τόσο διεκδικητικός και τόσο απαιτητικός στα εθνικά μας θέματα. Από την πλευρά του, ο Κανελλόπουλος είχε λάβει υπόψη του τις παραινήσεις του πρωθυπουργού και γνώριζε ότι οι ενέργειές του θα είχαν αντίκτυπο στην πολιτική του εξέλιξη, αλλά ποτέ δε μετάνιωσε γι' αυτές.

Όλες αυτές οι σκέψεις τον βασάνιζαν ενώ βρισκόταν ακόμα στο Λονδίνο και είχε έντονη την αίσθηση ότι η προσπάθειά του αυτή θα έμενε χωρίς συνέχεια και ότι επιστρέφοντας στο Κάιρο θα αντιμετώπιζε άλλα προβλήματα, που θα δημιουργούσαν οι αγγλικές μυστικές υπηρεσίες στη Μέση Ανατολή.

Έτσι, όταν επέστρεψε από το Λονδίνο στο Κάιρο, στις 11 Φεβρουάριου 1943, βρήκε αναστατωμένες τις δύο ελληνικές ταξιαρχίες. Μέσα στο στράτευμα είχαν παρατηρηθεί περιέργες κινήσεις, οι οποίες είχαν ανησυχήσει πολλούς αξιωματικούς. Ο στρατηγός Ζυγούρης, τον οποίο είχε ορίσει επικεφαλής των δύο ταξιαρχιών πριν την αναχώρησή του για το Λονδίνο, στην ουσία δεν είχε αναλάβει τα καθήκοντά του, διότι οι δύο διοικητές των ταξιαρχιών, Κατσώτας και Μπουρδάρας, δεν ανέχονταν να ηγηθεί του στρατεύματος. Γι' αυτή την ενέργεια των διοικητών των ταξιαρχιών δεν είχε ενημερώσει κανένας στο Λονδίνο τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης.

Ο μόνος που του είχε στείλει μια επιστολή, που όμως δεν έφτασε στο Λονδίνο, ήταν ο συνταγματάρχης Χρήστος Τσιγάντες, ο οποίος, μεταξύ άλλων, του έγραφε και τα εξής: «Ενώ εσείς αγωνίζεσθε στο Λονδίνο για την απελευθέρωση της Δωδεκανήσου, ο Καλύμνιος συνταγματάρχης Χατζησταυρής έγινε όργανο των κομμουνιστών και ξεσηκώνει τον στρατό εναντίον σας. Είναι ανάγκη να πάει στο Λονδίνο ο Χατζησταυρής για τα προβλήματα της Δωδεκανήσου».

Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε ότι οι κομμουνιστές που είχαν διεισδύσει στο στρατό, μαζί με τους απότακτους του 1935, υποδαυλιζόμενοι από τις αγγλικές μυστικές υπηρεσίες είχαν δημιουργήσει κατάσταση αποσταθεροποίησης στο στράτευμα. Οι αποσταθεροποιητικές αυτές κινήσεις κατέληξαν σε ανταρσίες,

Αγγλοι στρατιωτικοί, τον Μάρτιο του 1943, ανατρέπουν τον αντιπρόδρο της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλο

που εκδηλώθηκαν πρώτα στη Β' Ταξιαρχία του Μπουρδάρα και εν συνεχεία στην Α' Ταξιαρχία, όπου διοικητής ήταν ο Πανσανίας Κατσώτας. Έτσι, ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος αναγκάστηκε στις 26 Φεβρουάριου να μεταβεί στη Συρία, όπου στρατοπέδευαν οι δυο ταξιαρχίες, με στόχο να επιβάλει την τάξη και να ορίσει το στρατηγό Ζυγούρη επικεφαλής τους.

Τα πράγματα, όμως, δεν ήταν τόσο απλά. Η προπαγάνδα είχε προχωρήσει τόσο πολύ, ώστε η κατάσταση να μην μπορεί να ελεγχθεί. Όλοι οι στρατιωτικοί ήταν εναντίον όλων και κανείς δε γνώριζε γιατί διαμαρτύρονταν. Αφού αγωνίστηκε επί δέκα περίπου ημέρες χωρίς αποτέλεσμα, στο τέλος ο Π. Κανελλόπουλος αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή του, με τη σκέψη ότι θα εκτονωνόταν η κατάσταση και ίσως ο πρωθυπουργός να μην έκανε δεκτή αυτή την παραίτηση.

Την παραίτηση την υπέβαλε τηλεγραφικά την 8η Μαρτίου 1943 από τη Βηρυτό, αφού τη διοίκηση των ταξιαρχιών είχε αναλάβει ο διοικητής της αγγλικής 9ης Στρατιάς, στρατηγός Χολμς. Για όλα αυτά ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος γράφει στο βιβλίο του *Τα Χρόνια του Μεγάλου Πολέμου* (σελ. 76) τα εξής: «Έπρεπε να πληρώσω το μέγα λάθος μου που εις μάτην είχε επισημάνει 10 μήνες πριν ο παλιός μου φίλος Παναγιώτης Πιπινέλης. Το λάθος μου ήτο ότι είχα δείξει εμπιστοσύνη εις ανθρώπους που ήσαν αδιόρθωτοι και ανάξιοι εμπιστοσύνης. Δεν εφантаζόμην ότι και εν ώρα πολέμου -όταν ο ελληνικός λαός υφίστατο μαρτυρία θα έμεναν προσκεκολλημένοι εις παλαιάς κακάς συνήθειας και θα εγίνοντο, μάλιστα, συνειδητά όργανα (άλλοι απλώς και μόνον θύματα) κομμουνιστικών επιτροπάτων τα οποία υπό τα όμματά των οργανώθησαν κατά τη διάρκεια της διαμονής μου στο Λονδίνο. Και αυτό δεν έγινε μάθημα ούτε σε εκείνους που με διεδέχθησαν εις τα τρία πολεμικά υπουργεία. Έτσι εξερράγη, ένα έτος μετά, το μέγα κίνημα του Απριλίου 1944, το οποίον συνεκλόνησε τον στρατό, τον στόλο και την αεροπορία».

Η παραίτηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου από την κυβέρνηση ικανοποίησε ορισμένους οι οποίοι ήθελαν να απαλλαγούν από την αγνή φωνή του μεγάλου πατριώτη που υπεραμυνόταν πάντοτε των ελληνικών συμφερόντων. Μεταξύ αυτών που ικανοποιήθηκαν από την παραίτηση του αντιπροέδρου της κυβέρνησης ήταν και εκείνοι οι Έλληνες που, ενώ ο Κανελλόπουλος αγωνιζόταν στο Λονδίνο για τα εθνικά μας δίκαια, έδωσαν την ευκαιρία στις αγγλικές μυστικές υπηρεσίες να σκεφτούν ότι δε θα ήταν και άσχημο να πέσει ο «ενοχλητικός» αντιπρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης, ο οποίος είχε το θράσος να ανακινήσει άκαιρα και με τρόπο εντονότερο του δέοντος το Βορειοηπειρωτικό, το Δωδεκανησιακό και το Κυπριακό.

Πάντως, πολλοί Άγγλοι αξιωματούχοι που βρίσκονταν εκείνη την περίοδο στην Αίγυπτο είχαν μεσολαβήσει για να μη γίνει αποδεκτή η παραίτηση του αντιπροέδρου της ελληνικής κυβέρνησης, διότι ο Κανελλόπουλος είχε προσφέρει μεγάλες υπηρεσίες στους συμμάχους.

Όμως ο Εμμ. Τσουδερός έκανε αμέσως δεκτή την παραίτηση και μάλιστα το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας το κράτησε ο ίδιος.

Μετά την αποδοχή της παραίτησης από τον πρωθυπουργό, ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος γράφει στο ημερολόγιό του (11.3.1943) τα εξής: «Ο Τσουδερός θα τρίβει τα χέρια του. Κέρδισε μια μάχη χωρίς να πολεμήσει. Εγώ την έχασα αφού πολέμησα. Και θα εξακολουθήσω να πολεμώ».

Η κατοχική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ι. Ράλλη και οι θέσεις πολιτικών ανδρών για τις κατοχικές κυβερνήσεις

Τρίτος και τελευταίος κατοχικός πρωθυπουργός ορκίστηκε ο Ιωάννης Ράλλης. Ο Ι. Ράλλης είχε προταθεί να ορκισθεί πρωθυπουργός μετά την παραίτηση του Τσολάκογλου, αλλά τότε δεν απεδέχθη την πρόταση των κατακτητών. Μετά όμως την παραίτηση του Λογοθετόπουλου, οι αρμόδιοι γερμανικοί παράγοντες άρχισαν να αναζητούν για πρωθυπουργό κάποια προσωπικότητα δυναμική, η οποία θα προήρχετο από τον στρατιωτικό χώρο. Για το λόγο αυτό αρχικώς εστράφησαν προς τον Θ. Πάγκαλο, ο οποίος απέρριψε την πρόταση των Γερμανών. Μετά την απόρριψη της πρότασης από τον Θ. Πάγκαλο, εστράφησαν προς τον Ι. Ράλλη, αφού προηγουμένως έκαναν δεκτούς τους όρους που είχε θέσει ο Ι. Ράλλης το 1942, όταν και πάλι του είχε γίνει πρόταση για την πρωθυπουργία. Στη νέα πρόταση των Γερμανών ο Ι. Ράλλης επεφυλάχθη να απαντήσει, διότι ήθελε να μελετήσει την κατάσταση που επικρατούσε την περίοδο εκείνη στον ελλαδικό χώρο. Και όλα αυτά, διότι την περίοδο εκείνη η κατάσταση είχε χειροτερέψει και τα μέτρα τα οποία σχεδίαζαν να λάβουν οι κατοχικές δυνάμεις θα οδηγούσαν τη χώρα σε εμπόλεμη κατάσταση και οι Γερμανοί τη φορά αυτή δεν θα είχαν να αντιμετωπίσουν τακτικό στρατό, αλλά αντάρτικο στρατό μαζί με ολόκληρο τον ελληνικό λαό, ο οποίος αντιδρούσε στα οξύτατα προβλήματα τα οποία είχαν επιβληθεί. Όλα αυτά τα προβλήματα ανησυχούσαν τον Ι. Ράλλη, ο οποίος εσκέπτετο ότι εάν δεν υπήρχε Ελληνική Κυβέρνηση θα καλούσαν οι Γερμανοί βουλγαρικό στρατό, οπότε η Ελλάδα θα μετατρέπετο σε πραγματικό προτεκτοράτο. Έτσι και κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες ο Ι. Ράλλης ορκίστηκε ως πρωθυπουργός την 7η Απριλίου 1943. Το μεγάλο όμως ερώτημα το οποίο ετέθη και την περίοδο εκείνη, αλλά και αργότερα, ήταν το εξής: Έπρεπε ο Ιωάννης Ράλλης να αναλάβει την πρωθυπουργία της χώρας εκείνη την περίοδο ή έπρεπε η χώρα να μετατραπεί σε προτεκτοράτο; Βέβαια, η απάντηση διχάζει τις απόψεις και υπάρχουν απαντήσεις και για τις δύο απόψεις.

Ο ίδιος ο Ι. Ράλλης σε Διάγγελμά του την 12η Οκτωβρίου 1944, κατά την αποχώρησή του από την πρωθυπουργία, δικαιολογώντας γιατί εδέχθη να κυβερνήσει τη χώρα την περίοδο της κατοχής, γράφει τα εξής: «*Το συμφέρον μου και ως πολιτικού και ως ανθρώπου μοι επέβαλε να μην φθείρω το πολιτικόν μου κεφάλαιο (...). Το πολιτεύεσθαι όμως εστί στρατεύεσθαι και εις ευτυχείς και εις ατυχείς στιγμάς*».

Η άποψη όμως του Ι. Ράλλη έτυχε και αυστηράς κριτικής. Πολλοί υποστήριζαν ότι δεν έπρεπε να αναλάβει την πρωθυπουργία, όχι για να μην φθαρεί ως πολιτικός, αλλά κυρίως για να μην συμπράξει σε ενέργειες που ήθελαν οι Γερμανοί. Και πράγματι, ο Ι. Ράλλης δεν εδέχθη τότε αξίωση των εχθρικών στρατευμάτων κατοχής θίγουσα τα εθνικά συμφέροντα. Από την άλλη πλευρά βοήθησε κάθε εθνική οργάνωση και κάθε τι το οποίο συνέφερε τους Έλληνες και την Ελλάδα. Πρέπει επίσης να αναφέρουμε, ότι κατά τη θητεία του ως πρωθυπουργός ο Ι. Ράλλης εξέδωσε περίπου 2.000 νόμους. Εξ αυτών, όπως ο ίδιος αναφέρει, μόνον για 13 κατηγορήθηκε ότι ήσαν φιλοκατοχικοί.

Μεγάλο, όμως, ενδιαφέρον είχε επιδείξει ο Ι. Ράλλης για τα θέματα ασφαλείας. Ο ίδιος αναφέρει ότι ένας από τους όρους που είχε θέσει για να δεχθεί την πρωθυπουργία, ήταν η δημιουργία τεσσάρων ταγμάτων ευζώνων, δύο για την Αθήνα

Τρίτος κατοχικός πρωθυπουργός διετέλεσε ο Ιωάννης Ράλλης, ο οποίος ορκίσθηκε την 7η Απριλίου 1943

και δύο για τη Θεσσαλονίκη. Αρχικώς, βέβαια, την πρόταση αυτή την απέρριψαν και οι Γερμανοί και οι Ιταλοί. Αργότερα όμως, όταν έγινε πρωθυπουργός ο Ι. Ράλλης, το θέμα αυτό το επανέφερε και τελικά οι κατακτητές το δέχθηκαν. Έτσι, τα τάγματα επανδρώθηκαν με το σύστημα των προσωπικών προσκλήσεων και όχι με εθελούσια κατάταξη, διότι υπήρχε κίνδυνος να καταταγούν επικίνδυνα στοιχεία ή και κομμουνιστές ακόμα. Κατά την άποψη του Ι. Ράλλη, τα τάγματα αυτά προσέφεραν σημαντικές υπηρεσίες. Πολλοί επώνυμοι πολιτικοί, όπως ο Στ. Γονατάς και ο Θεόδωρος Πάγκαλος, υπεστήριζαν ότι τα τάγματα των ευζώνων ήταν αναγκαία, διότι χρησιμοποιήθηκαν εναντίον των κομμουνιστών, οι οποίοι είχαν εξαπολύσει επίθεση εναντίον όλων εκείνων που δεν συμφωνούσαν με την κομ-

μουνιστική θεωρία. Μάλιστα, ο Γ. Παπανδρέου στο Συνέδριο του Λιβάνου θα αποδώσει την ίδρυση των ευζωνικών ταγμάτων στην τρομοκρατία που είχαν εξαπολύσει στην ύπαιθρο οι άνθρωποι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ειδικότερα, μετά τη δολοφονία του Ψαρρού και των τριακοσίων ανδρών που τον ακολούθησαν, οι διασωθέντες διά να σωθούν προσέφυγαν στα τάγματα ευζώνων.

Αναφέρεται χαρακτηριστικά η περίπτωση του λοχαγού Δεδούση, ο οποίος ανήκε στην οργάνωση του ΕΚΚΑ και ο οποίος για να διασωθεί αυτός και οι άνδρες που τον ακολουθούσαν προσέτρεξαν στα τάγματα ευζώνων Πατρών. Πρέπει, ωστόσο, να επισημάνουμε, ότι πολλοί από τα Τάγματα Ασφαλείας, όπως ονομάστηκαν αργότερα, ευσυνείδητα συνεργάζονταν με τους Γερμανούς, όπως απεδείχθη στα μπλόκα Κοκκινιάς, Νέου Κόσμου, Καισαριανής, Παγκρατίου κλ.π.

Τελικά, όπως υποστηρίζουν οι περισσότεροι συγγραφείς και αντικειμενικοί πολιτικοί παράγοντες, τα Τάγματα Ασφαλείας απέτυχαν στην αποστολή τους. Άλλες ήταν οι σκέψεις του πρωθυπουργού Ι. Ράλλη, όταν τα δημιούργησε και άλλη πορεία ακολούθησαν. Οι συγκρούσεις σε πολλές περιπτώσεις απέβησαν σε βάρος των Ελλήνων και διευκόλυναν την αναίμακτη σχεδόν αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα. Πολλοί τέλος υποστηρίζουν, ότι ξέφυγαν από τους αρχικούς στόχους και εξυπηρέτησαν τελικά περισσότερο τα γερμανικά συμφέροντα.

Μετά από όλα τα ανωτέρω, τίθενται τα εξής ερωτήματα: 1) Έπρεπε να αναλάβει την πρωθυπουργία ο Ι. Ράλλης; 2) Ήταν ανάγκη να δημιουργηθούν οι κυ-

βερνήσεις Κατοχής; Κατ' αρχήν ο υιός του Ι. Ράλλη, Γεώργιος Ράλλης, τέως πρωθυπουργός και αρχηγός της Ν.Δ., δεν ενέκρινε την απόφαση του πατέρα του. Πολλοί όμως πολιτικοί υπεστήριζαν ότι οι κυβερνήσεις Κατοχής ήταν αναγκαίες για τον τόπο και τον ελληνικό λαό. Κατ' αρχήν ο Στ. Γονατάς και ο Θ. Πάγκαλος υπεστήριζαν ότι οι κυβερνήσεις Κατοχής ήσαν αναγκαίες για την άμυνα της χώρας εναντίον του κομμουνισμού, από την άλλη πλευρά ο Θεμ. Σοφούλης, παρά την αντίθεση με τον Ι. Ράλλη, προσήλθε στο Δικαστήριο και υποστήριζε ότι ο Ι. Ράλλης εσχημάτισε την κυβέρνηση για να ανακουφίσει τον ελληνικό λαό από τα δεινά της Κατοχής.

Επίσης, ο Γ. Ράλλης αναφέρεται στον Στ. Γονατά, ο οποίος ενεργούσε κατ' εντολήν του Ν. Πλαστήρα, στον Αλέξανδρο Σβώλο, στον Ι. Σοφιανόπουλο και στον Δ. Γληνό. Όλοι ο ανωτέρω ήσαν σύμφωνοι ότι οι κατοχικές κυβερνήσεις αποτελούσαν ανάγκη και ότι έγιναν με στόχο να εξυπηρετήσουν τον πάσχοντα ελληνικό λαό. Κατηγορεί, όμως, ο Γεώργιος Ράλλης τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, επειδή όρκισε την κυβέρνηση του Ι. Ράλλη και επέισε τον Ν. Λούβαρη να μετάρχει στην κυβέρνηση ως υπουργός Προνοίας.

Τέλος, ο Γεώργιος Ράλλης υπεστήριζε ότι η κυβέρνηση του πατέρα του βοήθησε οικονομικά τους δικαστές και τους δημοσιογράφους με την αύξηση των μισθών των και τη χορήγηση συντάξεων. Επίσης, ο Ι. Ράλλης επιχορήγησε διάφορα Κοινωφελή Ιδρύματα παρά τις αντιδράσεις των Γερμανών και βοήθησε πολλές οικογένειες αξιωματικών που βρίσκονταν στην Αίγυπτο και υπηρετούσαν στον ελληνικό Στρατό.

Η ίδρυση της ΠΕΕΑ ή κυβέρνησης του Βουνού

Μετά τη διάσκεψη του Μυροφύλλου-Πλάκας (15-17 Φεβρουάριου 1944), όπου και οι δύο αντίπαλες παρατάξεις ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ κατέληξαν σε συμφωνία για κατάπαυση των εχθροπραξιών μεταξύ των, το ΕΑΜ προχώρησε σε διάσπαση των συμφωνιών με την ίδρυση της ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης). Η ΠΕΕΑ ιδρύθηκε 10 ημέρες μετά τη συμφωνία Μυροφύλλου-Πλάκας και απεκλήθη και «Κύβερνση του Βουνού». Για την ιστορία πρέπει να αναφέρουμε, ότι Πρόεδρος της ΠΕΕΑ, δηλαδή πρωθυπουργός και γραμματέας Εξωτερικών, ορίστηκε ο υποστράτηγος Ευρ. Μπακιρτζής, γραμματέας Στρατιωτικών ο αντιστράτηγος Μάντακας, γραμματέας Εσωτερικών ο Γ. Σιάντος, γραμματέας Δικαιοσύνης και προσωρινώς Οικονομικών, Παιδείας και Κοινωνικής Προνοίας ο Ηλ. Τσιριμώκος και γραμματέας Γεωργίας ο Κ. Γαβριηλίδης και προσωρινώς Εθνικής Οικονομίας.

Βέβαια, η ίδρυση της ΠΕΕΑ, δηλαδή της κυβέρνησης του Βουνού όπως την αποκαλούσαν, προκάλεσε ποικίλα σχόλια και θεωρήθηκε αντίπαλη της νόμιμης ελεύθερης κυβέρνησης του Εξωτερικού. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την περίοδο εκείνη υπήρχαν τρεις ελληνικές κυβερνήσεις: 1) Η κατοχική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Ι. Ράλλη, 2) η επίσημη ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου με πρωθυπουργό τον Εμμ. Τσουδερό και κατόπιν τον Γ. Παπανδρέου και 3) η λεγόμενη κυβέρνηση του Βουνού. Βέβαια, η αντιπαλότητα της κυβέρνησης του Βουνού προς την εθνική ελεύθερη κυβέρνηση απεδείχθη και από τα γεγονότα

που ακολούθησαν. Ένα από τα γεγονότα ήταν το εξής: Ένα μήνα μετά τη δημιουργία της η ΠΕΕΑ, δηλαδή η κυβέρνηση του Βουνού, άλλαξε πρωθυπουργό και πρωθυπουργός διορίστηκε ο Αλ. Σβώλος. Η σύνθεση της ΠΕΕΑ με πρόεδρο τον Αλ. Σβώλο ήταν η εξής: Αλ. Σβώλος πρόεδρος και γραμματέας Εξωτερικών, Παιδείας και Θρησκευμάτων και Λαϊκής Διαφώτισης, υποστράτηγος Ευρ. Μπακιρτζής αντιπρόεδρος και γραμματέας Επισιτισμού, Γεώργιος Σιάντος γραμματέας Εσωτερικών, Εμμανουήλ Μάντακας γραμματέας Στρατιωτικών, Κώστας Γαβριηλίδης γραμματέας Γεωργίας, Ηλίας Τσιριμώκος γραμματέας Δικαιοσύνης, καθηγητής Πέτρος Κόκκαλης γραμματέας Κοινωνικής Προνοίας, Σταμάτης Χατζήμπης γραμματέας Εθνικής Οικονομίας, καθηγητής Άγγελος Αγγελόπουλος γραμματέας Οικονομικών και Νικόλαος Ασκούτσης γραμματέας Συγκοινωνίας.

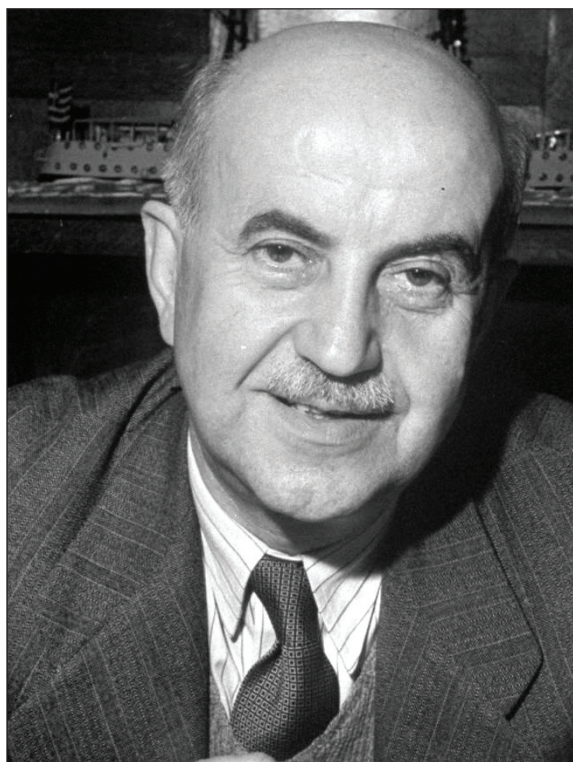

Υστερα από τη διάσπαση των συμφωνιών Μυροφίλου μεταξύ ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ το ΕΑΜ προχώρησε στην ίδρυση της ΠΕΕΑ (κυβέρνηση του Βουνού) με πρώτο πρωθυπουργό τον υποστράτηγο Ευρυπίδη Μπακιρτζή

Μετά τον ορισμό των Γραμματέων η ΠΕΕΑ προχώρησε στην προκήρυξη εκλογών για Συντακτική Συνέλευση, την οποία ονόμασε «Εθνικό Συμβούλιο». Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι στις εκλογές που προκηρύχθηκαν ψήφισαν 1.500.000 περίπου Έλληνες και εξελέγησαν 184 «Εθνοσύμβουλοι». Στη συνέχεια οι Εθνοσύμβουλοι συγκεντρώθηκαν στο χωριό Κορυσχάδες της Ευρυτανίας, όπου συνεδρίαζε η ιδιότυπη Εθνοσυνέλευση.

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να αναφέρουμε, ότι πριν από την ΠΕΕΑ οι απελευθερωμένες περιοχές είχαν οργανωθεί με θεσμούς Λαϊκής Αυτοδιοίκησης και Δικαιοσύνης. Οι θεσμοί αυτοί είχαν εγκριθεί από το καλοκαίρι του 1943, όχι μόνον από τον ΕΛΑΣ, αλλά και από το Γενικό Στρατηγείο Ανταρτών, στο οποίο μετείχαν και οι αντιστασιακές οργανώσεις του ΕΔΕΣ, του ΕΚΚΑ και αντιπρόσωποι της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής στην Ελλάδα. Όλα τα ανωτέρω γίνονταν, διότι οι πολιτικές εξελίξεις έτρεχαν με μεγάλη ταχύτητα και οι αντιστασιακές οργανώσεις έβλεπαν μία μεγάλη κινητικότητα στην εξόριστη βασιλική κυβέρνηση στο Κάιρο όσο και στην κατοχική κυβέρνηση του Ι. Ράλλη.

Όλες οι ανωτέρω εξελίξεις οδήγησαν την ηγεσία του ΕΑΜ και του ΚΚΕ να ιδρύσει την ΠΕΕΑ, ώστε αυτή η νέα πολιτική οργάνωση να αποτελέσει τον τρίτο άξονα στην πολιτική ζωή της χώρας, με το κύρος και τη δυναμική της Αντίστασης, τόσο με την ένοπλη μορφή της στην ύπαιθρο χώρα όσο και με τους μαχητικούς διεκδικητικούς αγώνες στις πόλεις. Έτσι, με την ίδρυση της ΠΕΕΑ δημιουργήθηκε ένας νέος μηχανισμός με Γραμματείες (Υπουργεία), με τοποθέ-

Ένα μήνα μετά την ίδρυση της κυβέρνησης του Βουνού την πρωθυπουργία ανέλαβε ο Αλέξανδρος Σβώλος

τηση Διοικητικών Επιτροπών και Διοικητών στις επαρχίες και με τη δημιουργία ενός ευρύτατου αντιπροσωπευτικού σώματος του Εθνικού Συμβουλίου, που θα νομιμοποιούσε όλες τις αποφάσεις όλων των οργάνων. Το Εθνικό Συμβούλιο συγκροτήθηκε μέσα από τεράστια εκλογική διαδικασία, τόσο στις απελευθερωμένες όσο και στις κατεχόμενες περιοχές.

Πέραν των ανωτέρω η ΠΕΕΑ με πράξεις της (νόμους) και αποφάσεις της οργάνωσε την Λαϊκή Αυτοδιοίκηση και την Δικαιοσύνη, υπήγαγε στην εξουσία της τον ΕΛΑΣ και τακτοποίησε ζητήματα στρατολογίας και ιεραρχίας. Επί πλέον ίδρυσε την Εθνική Πολιτοφυλακή, οργάνωσε ένα απαραίτητο φορολογικό σύστημα σε είδος, τη λεγόμενη «Εθνική Εισφορά στην παραγωγή» και τέλος εξέδωσε χαρτονομίσματα και «ομολογίες» με αντίκρισμα το σάρι.

Τέλος, προχώρησε σε αποφάσεις που είχαν σχέση με το μέλλον και τη μεταπολεμική οργάνωση του κράτους. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούμενη η ΠΕΕΑ κατήρτισε «σχέδιο για την Παιδεία», επίσης προχώρησε σε νόμο για τους Συνεταιρισμούς, για «τα κατώτερα όρια αποδοχών των μισθωτών» και εξίσωσε τους μισθούς ανδρών και γυναικών. Επίσης, με άλλο νόμο προχώρησε στην προστασία των δασών, καθώς και για τη διοίκηση και διαχείριση «δασών και δασικών βοσκοτόπων».

Μετά από όλες τις ανωτέρω εξελίξεις η ΠΕΕΑ μετείχε τον Απρίλιο του 1944 στο Συνέδριο του Λιβάνου, μαζί με εκπροσώπους του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Επίσης, στο τέλος του καλοκαιριού του 1944, μετά από πολλές συζητήσεις, οι εκπρόσωποι των ανωτέρω οργανώσεων (ΠΕΕΑ, ΚΚΕ, ΕΑΜ) μετείχαν με εκπροσώπους τους στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Βέβαια, μετά την απελευθέρωση της χώρας από τους Γερμανούς και την έλευση της κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου στην Ελλάδα η ΠΕΕΑ και το Εθνικό Συμβούλιο αυτοδιαλύθηκαν επίσημα στις 5 Νοεμβρίου 1944. Όμως για το ρόλο και τη σημασία της ίδρύσεως της ΠΕΕΑ διατυπώθηκαν πολλές και αντιτιθέμενες απόψεις. οι αριστεροί συγγραφείς και τα στελέχη της ΠΕΕΑ υποστήριζαν ότι η οργάνωση αυτή ήταν μια πραγματική εκπροσώπηση του λαού και μία κυβέρνηση η οποία ήθελε να εκφράσει τις απόψεις της ελληνικής κοινωνίας. Αντίθετα, κατά την άποψη των δεξιών η ΠΕΕΑ απέβλεπε στη διεκδίκηση της κυβερνητικής εξουσίας από το ΕΑΜ, το οποίο ήταν προέκταση του ΚΚΕ. Όμως ιδιαίτερη σημασία έχει η άποψη του ιστοριογράφου Σ. Γρηγοριάδη, ο οποίος

γράφει για την ΠΕΕΑ τα εξής: *«Η ΠΕΕΑ ήταν ουσιαστική Κυβέρνησις. Οι νέες προσωπικότητες, οι μη ΕΑΜικές, που επάνδρωσαν ή ακολούθησαν την ΠΕΕΑ, είχαν αληθινή πολιτική υπόσταση πάνω στα Βουνά. Το Εθνικό Συμβούλιο ήταν πραγματικό όργανο Δημοσίου ελέγχου. Και η νέα ενωτική πολιτική την οποία η ΠΕΕΑ εμφανίζονταν ότι προωθούσε ήταν ειλικρινής. Οι γνώμες έως σήμερα διχάζονται»*. Βέβαια, ο Σ. Γαβριηλίδης συνεχίζει την κριτική και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ΠΕΕΑ ήταν ουσιαστικό όργανο του Κομμουνιστικού Κόμματος και προσπαθεί στη συνέχεια με επιχειρήματα να αποδείξει τη βασιμότητα των απόψεών του. Άλλοι συγγραφείς, όπως ο Γ. Δαφνής και άλλοι, γράφουν και αυτοί τις απόψεις τους και καλείται ο κάθε αναγνώστης να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα.

Το κίνημα του Ναυτικού και η παραίτηση Τσουδερού. Πρωθυπουργός ο Σοφοκλής Βενιζέλος

Όπως έχει λεχθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, η κατάσταση στις ένοπλες δυνάμεις που υπήρχαν εκείνη την περίοδο στη Μέση Ανατολή δεν ήταν καθόλου καλή. Έναν περίπου χρόνο πριν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος είχε παραιτηθεί από αντιπρόεδρος της κυβέρνησης εξαιτίας της ακαταστασίας στις ένοπλες δυνάμεις. Η ίδια, λοιπόν, κατάσταση εξακολουθούσε να επικρατεί και μετά το Μάρτιο του 1944. Συγκεκριμένα, στις 2 Απριλίου 1944, 14 αξιωματικοί παρουσιάστηκαν στον πρωθυπουργό Εμμανουήλ Τσουδερό και τον υπουργό Στρατιωτικών, Σοφοκλή Βενιζέλο, και ζήτησαν να αναγνωριστεί η κυβερνητική επιτροπή του βουνού.

Εκείνη την περίοδο είχαν φτάσει στο Κάιρο πληροφορίες για φασαρίες στο Β' Σύνταγμα Πυροβολικού, στο Τάγμα Κασασίν, στη 13η Μοίρα Ελαφρού Βομβαρδισμού κ.α.

Η όλη κατάσταση είχε ανησυχήσει την κυβέρνηση Τσουδερού και πολλοί ήταν εκείνοι που ζητούσαν από τον πρωθυπουργό να παραιτηθεί, διότι η κατάσταση στο στρατό ήταν ανεξέλεγκτη. Μάλιστα, ορισμένοι είχαν το θάρρος να πουν στον πρωθυπουργό ότι είχε γίνει πολύ αντιπαθητικός και προκαλούσε μεγάλη δυσπιστία.

Βέβαια, όλοι αυτοί που προετοιμάζαν την αποχώρηση του Τσουδερού από την πρωθυπουργία προπαρασκεύαζαν το έδαφος για να γίνει πρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης ο Σοφοκλής Βενιζέλος, γιος του εθνάρχη Ελευθερίου Βενιζέλου και υπουργός Στρατιωτικών στην κυβέρνηση Τσουδερού. Με την πρόταση αυτή ο Π. Κανελλόπουλος δε συμφωνούσε, διότι ήθελε να γίνει ένα σοβαρότερο σχήμα, με ευρύτερη συμμετοχή και με την έγκριση των ξένων πρεσβειών, οι οποίες θα έπρεπε να βολιδοσκοπηθούν. Συγκεκριμένα, ο Κανελλόπουλος για το θέμα σχηματισμού κυβέρνησης υπό τον Σ. Βενιζέλο είχε πει τα εξής: *«Βλέπω ασυναρτησίες και επιπολαιότητες. Ό,τι περνάει από το χέρι μου θα το κάνω για να βοηθήσω τον Βενιζέλο και τους άλλους να μην πέσουν σε παγίδες»*.

Όμως το κλίμα ήταν πολύ άσχημο για τον πρωθυπουργό και στις 3 Απριλίου αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Το γεγονός αυτό έδωσε την ευκαιρία στους ανθρώπους του Βενιζέλου να τον πλησιάσουν και να τον πείσουν, μαζί με την πα-

Ο πρωθυπουργός Εμμανουήλ Τσουδερός, ο οποίος κατόπιν πιέσεων αναγκάστηκε να παραιτηθεί στις 3 Απριλίου 1944

Μετά την παραίτηση του Εμμ. Τσουδερού πρωθυπουργός ορκίστηκε ο Σοφοκλής Βενιζέλος, μέχρι τότε υπουργός Στρατιωτικών της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης

ραίτησή του, να υποδείξει ως πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Πράγματι, ο Τσουδερός αποδέχτηκε την πρόταση του Βενιζέλου και των φίλων του και μαζί με το τηλεγράφημα που έστειλε στο βασιλιά έκανε και σχετική ανακοίνωση στον Τύπο, όπου ανέφερε τους λόγους της παραίτησής του και υποδείκνυε για νέο πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο.

Εν τω μεταξύ, η παραίτηση Τσουδερού δεν ήταν «ξεθύμασμα» της κατάστασης, όπως περίμενε ο Σοφοκλής Βενιζέλος. Ήδη η Επαναστατική Επιτροπή είχε επισκεφθεί στις 4 Απριλίου τον Βενιζέλο, προτού ορκιστεί, και του ζήτησε να αναγνωρίσει την κυβέρνηση του ΕΑΜ στα βουνά. Πέραν τούτων οι κινήσεις στις διάφορες στρατιωτικές μονάδες είχαν αυξηθεί και η κατάσταση ήταν άκρως ανησυχητική. Και ενώ περνούσαν οι ημέρες, ο Σοφοκλής Βενιζέλος ασκούσε καθήκοντα πρωθυπουργού χωρίς να έχει ορκιστεί και χωρίς να έχει κανένα νομικό έρεισμα.

Τότε ακριβώς εκδηλώθηκε το κίνημα του Ναυτικού στην Αλεξάνδρεια και στο Πορτ Σάιντ. Η κατάσταση ήταν ανεξέλεγκτη. Μάλιστα παρενέβησαν και οι Άγγλοι για να επιβάλουν την τάξη και να επέλθει ηρεμία στο ναυτικό. Εν τω μεταξύ έφτασε, επιτέλους, στις 11 Απριλίου 1944 ο βασιλιάς Γεώργιος και αμέσως προήδρευσε του υπουργικού συμβουλίου. Στη συνέχεια είδε διάφορους πολιτικούς ηγέτες, προκειμένου να ακούσει τις απόψεις τους σχετικά με την παραίτηση Τσουδερού και την ανάθεση της πρωθυπουργίας στον Σοφοκλή Βενιζέλο. Μετά τις διαβουλεύσεις, και συγκεκριμένα στις 14 Απριλίου 1944, ορκίστηκε πρωθυπουργός ο Σοφοκλής Βενιζέλος.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι η κυβέρνηση Βενιζέλου ανέθεσε την αρχηγία του στόλου στον Πέτρο Βούλγαρη και απομάκρυνε τον Κωνσταντίνο

Αλεξανδρή και το επιτελείο του. Έτσι, η νέα ηγεσία του ναυτικού, στις 3 η ώρα το πρωί της 23ης Απριλίου 1944, έκανε την πρώτη προσπάθεια για να κατασταλεί το κίνημα του Ναυτικού. Η προσπάθεια αυτή στέφθηκε από επιτυχία, αλλά στοίχισε τη ζωή σε 9 άτομα, ενώ υπήρχαν και πάνω από 40 τραυματίες. Στη συνέχεια, η δεύτερη επιχείρηση για καταστολή του κινήματος έγινε στις 24 Απριλίου, κατά την οποία οι στασιαστές παραδόθηκαν και έτσι δεν υπήρξαν θύματα. Και ενώ έληξε η περιπέτεια με τη στάση του Ναυτικού, περιπλέχτηκε πάλι το πολιτικό ζήτημα. Η άφιξη του Γεωργίου Παπανδρέου στο Κάιρο δημιούργησε προβλήματα στην κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου.

Η δωδεκαήμερη πρωθυπουργία του Σοφ. Βενιζέλου, η καταστολή των κινημάτων στο στόλο και στο στρατό και η αναγκαστική παραίτησή του

Μετά την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, ο νέος πρωθυπουργός Σοφοκλής Βενιζέλος ορκίσθηκε την 14η Απριλίου 1944, ανήμερα τη Μεγάλη Παρασκευή. Εκτός όμως από την πρωθυπουργία, ο Σοφ. Βενιζέλος ορκίσθηκε και υπουργός Εξωτερικών, Στρατιωτικών, Ναυτικών, Αεροπορίας και Δικαιοσύνης. Μετά την ορκωμοσία του πρωθυπουργού, σταδιακά ορκίσθησαν και οι εξής υπουργοί: Ε. Τζανακάκης υπουργός Προνοίας και Κρατικής Αντιλήψεως και Εργασίας, Ιωάννης Δεμέστιχας υπουργός Εσωτερικών, Παιδείας και υφυπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Γ. Μαντζαβίνος υφυπουργός Οικονομικών. Μετά την ορκωμοσία ο πρωθυπουργός, Σοφοκλής Βενιζέλος, έκανε δηλώσεις όπου μεταξύ άλλων τόνισε και τα εξής: *«Η σχηματισθείσα νέα Κυβέρνηση θα είναι Κυβέρνηση προσωρινή μέχρις ότου σχηματισθεί Κυβέρνηση Πανελληνίου μορφής»*. Στη συνέχεια ο πρωθυπουργός κάλεσε τα πολιτικά κόμματα της Ελλάδας και τις οργανώσεις ΕΑΜ, ΕΚΚΑ και ΕΔΕΣ, να στείλουν αντιπροσώπους για να συζητήσουν όλα τα προβλήματα που απασχολούσαν τη χώρα και τον ελληνικό λαό. Στην πορεία ο Σοφ. Βενιζέλος επικοινωνήσε με τους πρεσβευτές των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης. Στις συζητήσεις που είχε ο Έλληνας πρωθυπουργός με τους πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων, προέκυψαν τα εξής: Ο Αμερικανός πρεσβευτής υπεσχέθη ότι θα στηρίξει την Ελλάδα, ζήτησε όμως «σύνεση και αποφυγή ακροτήτων». Αντίθετα, ο πρεσβευτής της Σοβιετικής Ένωσης διεμαρτυρήθη για τις συλλήψεις που είχαν γίνει, αλλά ο Βενιζέλος τις συλλήψεις τις απέδωσε στις συμμαχικές δυνάμεις.

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι ο νέος πρωθυπουργός, δύο μέρες μετά την ορκωμοσία του και συγκεκριμένα ανήμερα το Πάσχα, μετέβη στην Αλεξάνδρεια και γιόρτασε τη μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης μαζί με τους Έλληνες της Αλεξάνδρειας. Κυρίως όμως ο πρωθυπουργός Σοφ. Βενιζέλος μετέβη στην Αλεξάνδρεια, διότι εκείνη την περίοδο είχε στασιάσει το Πολεμικό Ναυτικό και η 1η Ταξιαρχία. Μάλιστα η μονάδα αυτή εκείνη την περίοδο είχε προγραμματισθεί να μεταβεί στην Ιταλία, διότι είχε προγραμματισθεί η επίθεση των συμμαχικών δυνάμεων εναντίον της Ρώμης. Μετά όμως από την ανταρσία που είχε γίνει, η Ελλάδα εστερήθη της τιμής να μετάσχει στην είσοδο των συμμαχικών δυνάμεων στην ιταλική πρωτεύουσα. Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να τονισθεί ότι οι αντάρτες του Ναυτικού, εκτός των άλλων είχαν καταλάβει τα

κτίρια του Υπουργείου Ναυτικών και του Στόλου, τα οποία βρίσκονταν στην Αλεξάνδρεια. Οι Άγγλοι, όμως, αντέδρασαν και τους εξέδιωξαν, αλλά οι στασιαστές κατέλαβαν του Φρουραρχείο και τη Σχολή Δοκίμων. Τελικά, επακολούθησε η προσχώρηση στην ανταρσία των πληρωμάτων διαφόρων πλοίων, οπότε οι στασιαστές εγκαταστάθηκαν σε αυτά.

Οι ανωτέρω εξελίξεις ώθησαν τον πρωθυπουργό Σοφ. Βενιζέλο στην απόφαση να κτυπήσει τους στασιαστές και να αποκαταστήσει την τάξη στις μονάδες του Ναυτικού. Παράλληλα ο Άγγλος διοικητής του Βρετανικού Στόλου, ναύαρχος Κάννινγκαμ, δήλωσε αγανακτισμένος, ότι εάν δεν επιβάλει την τάξη η ελληνική κυβέρνηση θα αναλάμβανε να αποκαταστήσει την τάξη ο αγγλικός στόλος. Επί πλέον, ο ναύαρχος Κάννινγκαμ πρόσθεσε ότι σε περίπτωση που παρέμβαινε ο αγγλικός στόλος, τότε «το Πολεμικό Ναυτικό της Ελλάδας θα έπαυε υφιστάμενο για πολλά έτη». Προ αυτής της κατάστασης, ο πρωθυπουργός Σοφ. Βενιζέλος προκάλεσε σύσκεψη των ευρισκόμενων στο Κάιρο Ελλήνων τέως υπουργών και βουλευτών, τους οποίους ενημέρωσε για τις απειλές του ναύαρχου Κάννινγκαμ. Στη σύσκεψη μετείχαν ο Γ. Παπανδρέου, ο Π. Κανελλόπουλος, ο Γ. Εξηντάρης, ο Περ. Αργυρόπουλος, ο Π. Μαυρομιχάλης, ο Γ. Βασιλειάδης, ο Γ. Μπουρδάρας κ.ά. Οι συσχεφθέντες, μετά την ενημέρωση, εξουσιοδότησαν τον πρωθυπουργό να λάβει κάθε μέτρο, ώστε να αποφευχθεί η σύγκρουση μεταξύ αγγλικών και ελληνικών ναυτικών και στρατιωτικών δυνάμεων.

Παράλληλα με τις ανωτέρω ενέργειες, ο πρωθυπουργός Σοφ. Βενιζέλος έδωσε εντολή στο ναύαρχο Αλεξανδρή να δράσει αμέσως, ενώ παράλληλα εξήτησε από τον Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο να παρέμβει αμέσως στον Άγγλο πρωθυπουργό Ουίνστον Τσώρτσιλ, για να αποτραπεί η βύθιση των πλοίων του ελληνικού στόλου. Εκτός των ανωτέρω, ο ναύαρχος Αλεξανδρής πραγματοποίησε σύσκεψη και ανέλυσε σε ομάδα αξιωματικών σχέδιο για την ανακατάληψη των πλοίων που είχαν στασιάσει. Το σχέδιο αυτό της ανακατάληψης δεν πραγματοποιήθηκε, διότι το μυστικό διέρρευσε και ενημερώθηκαν οι στασιαστές. Αμέσως, όμως, ο πρωθυπουργός κάλεσε τον ναύαρχο Αλεξανδρή, τον οποίο επετίμησε και αμέσως τον αντικατέστησε με τον υπουργό Αεροπορίας ναύαρχο Π. Βούλγαρη. Ο νέος ναύαρχος, Π. Βούλγαρης, αντικατέστησε όλους τους διευθυντές και διατήρησε στη θέση του τον αρχιεπιστολέα Ι. Τούμπα. Ο Π. Βούλγαρης εκείνη την περίοδο διέθετε ελάχιστες δυνάμεις, αλλά ήταν πολύ τολμηρός

Η δωδεκαήμερος πρωθυπουργία του Σοφοκλή Βενιζέλου και η αναγκαστική του παραίτηση

και αποφασιστικός. Η δύναμη που διέθετε ήταν 250 άνδρες εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν αξιωματικοί, δόκιμοι και ορισμένοι αξιωματικοί του στρατού. Όλοι αυτοί ενήργησαν ορμητική έφοδο κατά του αντιτορπιλικού «Ιερά» και κατά των κορβετών «Αποστόλης» και «Σαχτούρης». Μετά την έφοδο επακολούθησαν σκληρές μάχες επί των καταστρωμάτων των πλοίων. Η μάχη διήρκησε μία περίπου ώρα και στοίχισε 4 νεκρούς και 40 περίπου τραυματίες. Τα υπόλοιπα πλοία παρεδόθησαν χωρίς καμία παρέμβαση. Στη συνέχεια παρεδόθησαν τα πληρώματα και των άλλων πλοίων, καθώς και η επαναστατημένη 1η Ταξιαρχία. Έτσι και το τελευταίο κίνημα στη Μ. Ανατολή κατεστάλη, αλλά οι συνέπειες ήταν βαρύτατες. Εκτός των θυμάτων, η μεγαλύτερη συνέπεια ήταν η αποδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων, πράγμα το οποίο εστοίχισε πολύ εκείνη την κρίσιμη περίοδο.

Μετά την καταστολή των κινημάτων και την αποκατάσταση της τάξεως στο στρατό, ο πρωθυπουργός Σοφ. Βενιζέλος επεσκέφθη τον πρεσβευτή Λήπερ και εξέφρασε τα παράπονά του, διότι η αγγλική πρεσβεία διέδιδε ότι προετοιμάζεται για πρωθυπουργός ο Γεώργιος Παπανδρέου. Ο Λήπερ παραδέχθη ότι είχε κληθεί ο Γ. Παπανδρέου στην πρεσβεία για να συζητηθεί το θέμα της υπ' αυτόν αναλήψεως της πρωθυπουργίας, λόγω του ότι διέμενε στην Ελλάδα και εγνώριζε καλύτερα την κατάσταση και διότι με τη μεγάλη του εμπειρία θα μπορούσε να διαπραγματευθεί καλύτερα την εθνική ένωση των Ελλήνων. Στη συνέχεια ο Σοφ. Βενιζέλος ερώτησε γιατί δεν του είχε ανατεθεί αμέσως η πρωθυπουργία; Τότε ο Άγγλος διπλωμάτης απάντησε ότι προεκρίθη αυτός (Σοφ. Βενιζέλος) επειδή ενέπνεε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και θα μπορούσε να καταστείλει τις στάσεις. Τέλος, ο Λήπερ υπενθύμισε στον Σοφ. Βενιζέλο, ότι ο ίδιος είχε δηλώσει ότι η πρωθυπουργία για αυτόν θα είναι προσωρινή. Τέλος, ο Σοφ. Βενιζέλος ερώτησε τον Άγγλο πρεσβευτή: «Ωστε πρέπει να εγκαταλείψω την Αρχή;» και ο Άγγλος διπλωμάτης του απάντησε: «Είναι το πατριωτικό σου καθήκον».

Η τελευταία απάντηση του Άγγλου διπλωμάτη οδήγησε τον Σοφ. Βενιζέλο να ζητήσει εγγράφως από τον βασιλιά την παραίτηση της υπ' αυτόν Κυβέρνησης. Βέβαια, ο βασιλιάς δεν ήθελε την παραίτηση του Σοφ. Βενιζέλου, αλλά όπως δήλωσε ο ίδιος τον πίεζαν προς αυτή την κατεύθυνση οι Άγγλοι. Έτσι, ο πρωθυπουργός Σοφοκλής Βενιζέλος, μετά από δώδεκα ημέρες στον πρωθυπουργικό θώκο και μία μεγάλη επιτυχία την αποκατάσταση της τάξεως στο Ναυτικό οδηγήθηκε στην παραίτηση.

Πρωθυπουργός ο Γεώργιος Παπανδρέου

Ο Γεώργιος Παπανδρέου έφτασε στο Κάιρο το Μεγάλο Σάββατο 17 Απριλίου 1944. Η άφιξη του είχε ανησυχήσει το περιβάλλον και τον ίδιο τον πρωθυπουργό Σοφοκλή Βενιζέλο, διότι είχε διαδοθεί ότι ο Παπανδρέου είχε κληθεί για να ορκιστεί πρωθυπουργός.

Στην πρώτη συνάντηση που είχαν ο πρωθυπουργός με τον Γεώργιο Παπανδρέου παρέστη και ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, προσκληθείς από τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Βέβαια, ο Παπανδρέου ένιωθε μεγάλη απογοήτευση όταν πληροφορήθηκε την κατάσταση που επικρατούσε στη Μέση Ανατολή. Στην

πρώτη αυτή συνάντηση ο Παπανδρέου ήταν επιφυλακτικός και δεν εκδήλωσε την επιθυμία του για την πρωθυπουργία. Όμως οι Άγγλοι, οι οποίοι ήθελαν να τον επιβάλουν ως πρωθυπουργό της Ελλάδας, άρχισαν να βολιδοσκοπούν τους Έλληνες πολιτικούς που βρίσκονταν εκείνη την περίοδο στο Κάιρο.

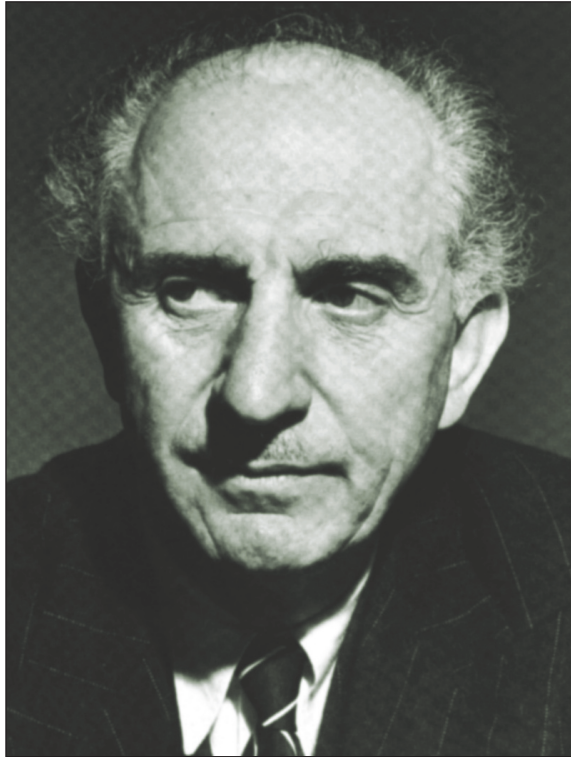
Σε μια τέτοια συνάντηση που είχε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος με τον Λήπερ, ο οποίος ήταν πρεσβευτής της Αγγλίας, ο Άγγλος διπλωμάτης μίλησε ανοιχτά υπέρ του Γεωργίου Παπανδρέου, ενώ κατηγορήσε τον Βενιζέλο ότι «είναι άπειρος» και είπε ότι «η σημερινή κυβέρνηση δεν είναι κυβέρνηση». Στις κρίσεις του Λήπερ για την κυβέρνηση και τον πρωθυπουργό ο Π. Κανελλόπουλος ήταν επιφυλακτικός. Ήθελε να μη γίνει αμέσως ανασυγκρότηση της κυβέρνησης και να σχηματιστεί μια κυβέρνηση με συμμετοχή και άλλων προσώπων. Ο Παπανδρέου, όμως, ήταν βιαστικός και ήθελε αμέσως να ορκιστεί πρωθυπουργός.

Όλες αυτές τις κινήσεις των Άγγλων και του Παπανδρέου ο πρωθυπουργός Σ. Βενιζέλος τις παρακολουθούσε με μεγάλη αγωνία. Είχε ανησυχήσει, μάλιστα, πάρα πολύ από τη στάση των Άγγλων και δεν μπορούσε να εξηγήσει πού οφειλόταν η αλλαγή συμπεριφοράς τους. Σε κάποια στιγμή ο Βενιζέλος συναντήθηκε με τον Λήπερ και τον ρώτησε εάν οι Άγγλοι επιθυμούσαν να είναι ο ίδιος πρωθυπουργός της Ελλάδας. Τότε ευθέως ο Λήπερ απάντησε ότι οι Άγγλοι επιθυμούσαν να γίνει πρωθυπουργός ο Γ. Παπανδρέου. Η στάση του Λήπερ εξέπληξε τον Σοφοκλή Βενιζέλο, ο οποίος του δήλωσε ότι «εγώ δεν έχω θέση και θα υποβάλω την παραίτησή μου». Και τότε ο Λήπερ είπε ψυχρά ότι «αυτό είναι πολύ πατριωτικό εκ μέρους σας».

Ύστερα από αυτή την όντως συγκλονιστική συζήτηση, ο πρωθυπουργός Σ. Βενιζέλος, με επιστολή του στο βασιλιά Γεώργιο, υπέβαλε την παραίτησή του.

Η εξέλιξη αυτή στενοχώρησε πάρα πολύ τον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος ανέλαβε πρωτοβουλία αφενός μεν να πείσει τον Σοφοκλή Βενιζέλο να μην μείνει στην παραίτησή του και αφετέρου παρακάλεσε τον Παπανδρέου να μην είναι βιαστικός και να γίνει κάποια προεργασία, ώστε να δημιουργηθεί ένα ευρύτερο κυβερνητικό σχήμα.

Βέβαια, ούτε ο ένας ούτε ο άλλος άκουσαν τις παραινέσεις του Κανελλόπουλου και επέμειναν στις θέσεις τους. Στη συνέχεια ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος διαμήνυσε στο βασιλιά να μην προχωρήσει στην εντολή σχηματισμού κυβέρνη-

Ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος ορκίστηκε πρωθυπουργό την 26η Απριλίου 1944 στο Κάιρο χωρίς κυβέρνηση και δίχως υπουργούς

σης πριν ακούσει τους πολιτικούς που βρίσκονταν εκείνη την περίοδο στο Κάιρο. Αλλά και ο βασιλιάς ενήργησε πολύ βιαστικά και έτσι στις 25 Απριλίου 1944 κάλεσε τον Γεώργιο Παπανδρέου και του έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης.

Μετά την εντολή, ο Παπανδρέου συνάντησε μεγάλες αντιδράσεις, διότι πολλοί από τους ισχυρούς πολιτικούς που ζούσαν εκείνη την περίοδο στο Κάιρο δε δέχονταν να συμμετάσχουν στην κυβέρνηση. Περιττό να πούμε ότι ο Γ. Παπανδρέου έκανε πρόταση για συμμετοχή στην κυβέρνηση και στον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος αρνήθηκε με το αιτιολογικό ότι δεν μπορούσε να γίνει μέλος μιας κυβέρνησης πριν το Συνέδριο του Λιβάνου, το οποίο θα συγκαλείτο σε λίγες ημέρες. Η στάση του Κανελλόπουλου και του Σ. Βενιζέλου είχαν δυσαρεστήσει τον Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος σε κάποια στιγμή είπε ότι «δεν μπορώ να σχηματίσω κυβέρνηση χωρίς τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο και τον Σοφοκλή Βενιζέλο».

Τελικά, στις 26 Απριλίου 1944, ο Γεώργιος Παπανδρέου ορκίστηκε πρωθυπουργός, χωρίς κυβέρνηση και χωρίς υπουργούς.

**Οι δύο κυβερνήσεις του Γ. Παπανδρέου στο Κάιρο και οι αποφάσεις
του Συνεδρίου του Λιβάνου. Οι ανησυχίες του πρωθυπουργού
για την Ελλάδα και οι θέσεις του Τσώρτσιλ**

Η καταστολή του κινήματος στο στόλο και στην 1η Ταξιαρχία σήμανε και το τέλος της κυβέρνησης Σοφ. Βενιζέλου. Οι Άγγλοι ειδοποίησαν τον πρωθυπουργό ότι είχε τελειώσει η αποστολή του και έπρεπε να υποβάλει την παραίτησή του. Και όλα αυτά διότι οι Άγγλοι πίστευαν ότι ο Σοφ. Βενιζέλος δεν ακολουθούσε την αγγλική πολιτική και είχε αρχίσει να στρέφεται προς την αμερικανική πολιτική. Εν τω μεταξύ οι Άγγλοι είχαν εκλέξει ως πρωθυπουργό τον Γ. Παπανδρέου, τον οποίο είχαν καλέσει να έλθει επειγόντως από την Ελλάδα στο Κάιρο. Ο Γ. Παπανδρέου κατά τη διάρκεια της Κατοχής, ευρισκόμενος στην Ελλάδα, είχε αναπτύξει αντιστασιακή δράση, με αποτέλεσμα να συλληφθεί και να φυλακισθεί επί τρεις μήνες. Επίσης, την περίοδο εκείνη είχε κάνει δηλώσεις εναντίον του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος, το οποίο θεωρούσε υπαίτιο του Εμφυλίου πολέμου, που είχε αρχίσει στα βουνά της Ελλάδας. Την ίδια περίοδο ο Γ. Παπανδρέου είχε αναπτύξει αλληλογραφία με πολλούς Άγγλους επισήμους και κυρίως με τον υπουργό Μακ Μίλαν, τον Πρεσβευτή Λήπερ κ.ά. Κατόπιν όλων αυτών, η αγγλική πολιτική τον προέκρινε ως κατάλληλο για την πρωθυπουργία. Έτσι, ο Γ. Παπανδρέου την 26η Απριλίου 1944 ορκίστηκε ως πρωθυπουργός και ως υπουργός Εξωτερικών, Δικαιοσύνης και Οικονομικών.

Την 1η Μαΐου ο Γ. Παπανδρέου ορκίστηκε ως υπουργός Στρατιωτικών και Ναυτικών και στις 4 Μαΐου ορκίστηκε ως υπουργός Οικονομικών ο Γ. Μαντζαβίνος. Όταν ανέλαβε την πρωθυπουργία ο Γ. Παπανδρέου, μεταξύ άλλων προέβαλε το σύνθημα «μία Πατρίς μία Κυβέρνησις, ένας Στρατός». Το σύνθημα αυτό αποτέλεσε τη βάση για το Εθνικό Συμβόλαιο του Λιβάνου. Ειδικότερα όμως, στις προγραμματικές δηλώσεις αναφέρθηκε και στον στρατό, τονίζοντας τα εξής: «Ο στρατός δεν μπορεί να ανήκει εις πρόσωπα, ούτε εις

κόμματα, ούτε εις οργανώσεις, ούτε εις τάξεις. Ανήκει μόνον εις το έθνος. Ο στρατός δεν βουλεύεται. Βουλεύεται μόνον ο λαός και την θέλησιν αυτού εκφράζει η νόμιμος Κυβέρνησις, της οποίας τας διαταγάς οφείλει να εκτελεί ο στρατός».

Οι Άγγλοι, όπως ήδη ελέχθη, στηρίζαν από την αρχή την κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου. Μάλιστα, ο πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας Ουίνστον Τσώρτσιλ έστειλε στις 30 Απριλίου τηλεγράφημα στον Έλληνα πρωθυπουργό, Γ. Παπανδρέου, όπου μεταξύ άλλων έγραφε και τα εξής: «Είμαι ευτυχής ότι εδείξατε την απαιτούμενη σταθερότητα χαρακτήρος, όπως αναλάβατε την Πρωθυπουργία της Ελλάδος κατά την παρούσα περίοδο, ότε η λάμψις αυτής μεταξύ των εθνών έχει αμαυρωθή. Η Κυβέρνησις της Αυτού Μεγαλειότητος θα σας παράσχη πάσαν υποστήριξιν εις το υπέρτατον έργον και καθήκον σας, της κατευθύνσεως όλων των Ελληνικών δυνάμεων εναντίον του εχθρού όστις ανά πάσα στιγμήν δύναται να αρχίση να κλονίζεται ή να υποχωρή». Στη συνέχεια ο Βρετανός πρωθυπουργός στο τηλεγράφημά του έγραφε: «Το Ελληνικό έθνος, όταν αποκατασταθή η ελευθερία στην Ελλάδα, θέλη εκλέξη την μορφήν του πολιτεύματος υπό το οποίο επιθυμή να ζήση, είτε τούτο θα είναι Βασιλεία, είτε Δημοκρατία. Ο Βασιλεύς είναι υπηρέτης του λαού του. Είμαι βέβαιος ότι αυτός ουδόλως επιθυμή να επιβάλη εαυτόν επί του Ελληνικού έθνους. Έχων αρχίση τον πόλεμον κατά της Ιταλίας κατά τρόπον νικηφόρον έχει τώρα δέσμευσιν τιμής να ευοδώση τούτον μέχρι τέλους κατά των Γερμανών. Ουδείς έχει το Συνταγματικόν δικαίωμα να σταθή μεταξύ Αυτού και του καθήκοντος του τούτου». Απαντώντας στο τηλεγράφημα Τσώρτσιλ ο Γ. Παπανδρέου και σχολιάζοντας το πολιτειακό υπέμνησε μεταξύ άλλων τα εξής: «Το πολιτειακό ζήτημα διά τους Έλληνας έχει παύση υφιστάμενον διότι εμείναμεν σύμφωνοι ότι θα λυθή με ελεύθερον και γνήσιαν ετυμηγορίαν, εις την οποίαν όλοι θα πειθαρχήσωμεν».

Στη συνέχεια και συγκεκριμένα στις 17 Μαΐου 1944 πραγματοποιήθηκε το Συνέδριο του Λιβάνου, στο οποίο μετείχαν εκπρόσωποι των ελληνικών κομμάτων και των αντιστασιακών οργανώσεων (λεπτομέρειες βλ. Βασ. Μπεκίρη, *Πολιτικά Γεγονότα του 20ού αιώνα*, τόμ. ΣΤ'). Ιδιαίτερη σημασία είχε το ψηφισθέν εθνικό πρόγραμμα, το οποίο ο Γ. Παπανδρέου ονόμασε «Εθνικό Συμβόλαιο». Οι εργασίες του Συνεδρίου του Λιβάνου έληξαν την 21η Μαΐου 1944, όποτε εξεδόθη επίσημη ανακοίνωση, στην οποία ετονίζετο η ομόθυμη υπογραφή του, που θα αποτελούσε τον εθνικό χάρτη για τη νέα πορεία του ελληνικού έθνους. Μετά το Συνέδριο του Λιβάνου ο Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου επέστρεψε στο Κάιρο και την 22α Μαΐου 1944 υπέβαλε στον βασιλιά Γεώργιο την παραίτηση της υπ' αυτόν κυβερνήσεώς του. Ο βασιλιάς Γεώργιος αμέσως έδωσε στον Γ. Παπανδρέου νέα εντολή για τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης. Η ενέργεια αυτή του βασιλιά προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις. Πρώτος αντέδρασε ο Σοφ. Βενιζέλος, ο οποίος χαρακτήρισε την ενέργεια του βασιλιά ως αντισυνταγματική. Όμως εκείνη την περίοδο που δεν υπήρχε Βουλή, ο βασιλιάς είχε αυτό το δικαίωμα, το οποίο εφαρμόσθηκε και αργότερα από τον αντιβασιλιά Δαμασκηνό.

Έτσι, ο Γ. Παπανδρέου μετά τη νέα εντολή άρχισε τις διαβουλεύσεις για τον σχηματισμό της νέας κυβέρνησης. Το πρώτο κλιμάκιο της κυβέρνησης αποτελέσθηκε από τους εξής: Γ. Παπανδρέου πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών, Σ. Βενιζέλος αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Γ. Σακαλής υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Φ. Δραγούμης υφυπουργός Εξωτερικών και Λ. Λαμπριανίδης

Ο Γεώργιος Παπανδρέου στο Συνέδριο του Λιβάνου

υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ. Αργότερα, και μετά από τρεις ημέρες, ορκίσθηκε ο Α. Μυλωνάς ως υπουργός Ναυτικών, διότι οι Άγγλοι αρνήθηκαν να ορκισθεί ως υπουργός Ναυτικών ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Σοφ. Βενιζέλος. Την ίδια ημέρα ορκίσθηκε ως υπουργός Αεροπορίας ο Π. Ράλλης και ο πρωθυπουργός ως υπουργός Στρατιωτικών. Στις 8 Ιουνίου 1944 ορκίσθηκε ως υπουργός Ανασυγκρότησης και Οικονομικών ο Π. Κανελλόπουλος, ο Θεμ. Τσάτσος ως υπουργός Δικαιοσύνης, ο Χρ. Σγουρίτσας ως υπουργός Παιδείας, ο Δ. Λόντος ως υπουργός Προνοίας, ο Γ. Καρτάλης ως υπουργός Τύπου και Πληροφοριών, ο Σπ. Θεοτόκης ως υπουργός Επισιτισμού, ο Γ. Βασιλειάδης ως υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας και ο Κ. Ρέντης ως υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών, Εργασίας και Συγκοινωνίας προορίζονταν για το ΕΑΜ, το οποίο καθυστερούσε στην εξεύρεση προσώπων. Αργότερα όμως το ΚΚΕ ανακοίνωσε ότι διαφωνούσε και για τη συμμετοχή στην κυβέρνηση και για το Σύμφωνο του Λιβάνου. Πολλά όμως από τα στελέχη του ΕΑΜ που μετείχαν στο Συνέδριο του Λιβάνου διεφώνησαν με την απόφαση του ΚΚΕ. Όμως στην πορεία άρχισαν να διαφοροποιούνται. Έτσι, στις 7 Ιουλίου, από τα βουνά της Ελλάδας εστάλησαν προς την κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου δύο τηλεγραφήματα, τα οποία κατήγγειλαν την κυβέρνηση ότι είχε παραβιάσει το Σύμφωνο του Λιβάνου. Το ένα από αυτά τα τηλεγραφήματα το υπέγραφε ο Σαράφης και το άλλο ο Πορφυρογένης. Σε άλλο τηλεγράφημά τους προς την κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου οι Σιάντος, Χατζήμπεης και Μπαρκιτζής υπεστήριζαν ότι η κυβέρνηση έθετε νέους όρους για την είσοδο της ΠΕΕΑ στην κυβέρνηση και πρότεινε νέο πρωτόκολλο για τη Συμφωνία του Λιβάνου. Βέβαια, ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου απέρριψε τα νέα αιτήματα και επέμεινε στη χαραχθείσα γραμμή.

Τελικά, στις αρχές Ιουλίου 1944 το ΕΑΜ, η ΠΕΕΑ και ο ΕΛΑΣ ευρέθησαν σε αδιέξοδη κατάσταση, διότι ο Άρης Βελουχιώτης επέμενε σε πόλεμο με τις άλλες ανταρτικές ομάδες (ΕΔΕΣ κ.λ.π.), ο Αλ. Σβώλος επεδίωκε συνδιαλλαγή και ο

Σιάντος ήθελε πολιτική διείσδυση στις άλλες ανταρτικές ομάδες. Από την άλλη πλευρά ο ΕΛΑΣ είχε στερηθεί των ενισχύσεων από τις συμμαχικές χώρες, η ΠΕΕΑ δεν προσέλκυε πλέον προσωπικότητες στην Αθήνα και τις άλλες πόλεις και η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου ελάμβανε όλο και πιο σκληρά μέτρα. Επί πλέον εκείνη την περίοδο, το θέρος του 1944, τα μέλη της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής σταδιακά αποχωρούσαν από την Ελλάδα, αλλά και εκείνα που είχαν παραμείνει ενίσχυαν μόνον τις οργανώσεις του ΕΛΕΣ, διότι οι σύμμαχοι είχαν πλέον αντιληφθεί το ρόλο που έπαιξαν το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ.

Και ενώ είχε διαμορφωθεί η ανωτέρω περιγραφείσα κατάσταση, ο Σιάντος επεσκέφθη τον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου, στον οποίο είπε ότι η ΠΕΕΑ θα διαλυθεί εάν δεν μετείχαν στην κυβέρνηση 6 άτομα προερχόμενα από την ΠΕΕΑ και το ΕΑΜ.

Τελικά, μετά από πολλές διαπραγματεύσεις, συμφωνήθηκε με την κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου να μετάσχουν εκπρόσωποι του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ. Έτσι, στις 2 Σεπτεμβρίου 1944 ορκίσθηκαν ως Υπουργοί οι εξής: ο Αλ. Σβώλος ως υπουργός Οικονομικών, ο Ηλ. Τσιριμώκος ως υπουργός Εθνικής Οικονομίας, ο Μ. Πορφυρογένης ως υπουργός Εργασίας, ο Ι. Ζέβγος ως υπουργός Γεωργίας, ο Ν. Ασκούτσης ως υπουργός Δημοσίων Έργων και ο Α. Αγγελόπουλος ως υφυπουργός Οικονομικών. Έτσι, στη νέα κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου μετείχαν πλέον εκπρόσωποι του ΚΚΕ, του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ. Πρέπει όμως εδώ να τονισθεί, ότι τρεις ημέρες πριν την ορκωμοσία των ανωτέρω είχαν αποχωρήσει από την κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου ο Σοφ. Βενιζέλος, ο Αλ. Μυλωνάς και ο Κ. Ρέντης.

Την ορκωμοσία των νέων μελών της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας συνόδευσε Διάγγελμα του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου, όπου ετονίζοντο τα εξής: Η πραγματοποίηση της εθνικής ενότητας με τον σχηματισμόν της νέας κυβέρνησης, της οποίας το κυβερνητικό πρόγραμμα εστηρίζετο στο Εθνικό Συμβόλαιο του Λιβάνου. Στη συνέχεια στο διάγγελμα ο πρωθυπουργός αναφερόταν στην απελευθέρωση της χώρας και την αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας. Στο ίδιο διάγγελμα ο πρωθυπουργός καταδίκασε τα Τάγματα Ασφαλείας και τον Εμφύλιο Πόλεμο και τόνιζε τα εξής: *«Παυσάτε διαμάχην. Συνεργασθείτε εναντίον των βαρβάρων κατακτητών προς απελευθέρωσιν της ιεράς πατρίδος... Παύσατε την αυτοδικίαν. Η απόδοσις Δικαιοσύνης είναι δικαίωμα του Κράτους»*.

Από τα ανωτέρω τίποτα δεν πραγματοποιήθηκε, απλώς ακολούθησε μία περίοδος συγκεκαλυμμένης ανακωχής, για να φθάσουμε στα Δεκεμβριανά, με αποκλειστική ευθύνη της Κομμουνιστικής ηγεσίας (ΕΑΜ, ΕΛΑΣ κ.λ.π.).

Όμως στο σημείο αυτό είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι στις 21 Αυγούστου του 1944, ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου συναντήθηκε στη Ρώμη με τον Άγγλο πρωθυπουργό Ουίνστον Τσώρτσιλ. Από τη συνάντηση αυτή τίποτα το ουσιαστικό δεν επετεύχθη, καμία εγγύηση από τον Άγγλο πρωθυπουργό δεν εδόθη. Συνεφωνήθη μόνον να μεταφερθεί η έδρα της ελληνικής κυβέρνησης στην Ιταλία, για να βρίσκεται κοντά στις εξελίξεις. Έτσι, στις 7 Σεπτεμβρίου 1944 η ελληνική κυβέρνηση εγκατεστάθη στην Κάβα ντε Τιρέντι, πλησίον της Νεάπολης, όπου ήταν εγκατεστημένη και η προσωρινή ιταλική κυβέρνηση του στρατάρχη Μπαντόλιο.

Και ενώ η ελληνική κυβέρνηση μετεφέρετο στην Ιταλία, ο ελληνικός στρατός πολεμούσε τον εχθρό στο ιταλικό έδαφος, σημειώνοντας μεγάλες επιτυχίες.

Έτσι, η ελληνική ταξιαρχία υπό τον Τσακαλώτο κατέλαβε το Ρίμινι σημειώνοντας μία από τις μεγαλύτερες επιτυχίες του συμμαχικού στρατού.

Εκτός των ανωτέρω, την ελληνική κυβέρνηση εκείνη την περίοδο την απασχολούσαν τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα της χώρας και η άρνηση των Βουλγάρων να εγκαταλείψουν την Μακεδονία και τη Θράκη. Για το λόγο αυτό έπρεπε να επέμβουν οι σύμμαχοι εναντίον των Βουλγάρων, αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα έπρεπε να έλθουν συμμαχικές δυνάμεις, οι οποίες είχαν εμπλακεί στο γαλλικό μέτωπο. Ούτε και η ελληνική ταξιαρχία δεν μπορούσε να έλθει στην Ελλάδα, διότι εμάχετο στο ιταλικό έδαφος. Όλα αυτά είχαν ανησυχήσει σε μεγάλο βαθμό τον πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου, ο οποίος στις 18 Σεπτεμβρίου απέστειλε προς τον βασιλιά Γεώργιο Β' το ακόλουθο τηλεγράφημα: *«Η κατάσταση επιδεινείται ραγδαίως εις Βαλκάνια και Ελλάδα και ευρίσκομαι εδώ με εσταυρωμένας τας χείρας. Μου είναι ακατανόητος η πλήρης εγκατάλειψις. Το ΕΑΜ καταλαμβάνη βαθμιαίως άπασαν την εκκενούμενη Ελλάδα. Βούλγαροι Υπουργοί κατέρχονται εις Θράκην και Μακεδονίαν προς συνεννόησιν με το ΕΑΜ. Και ανεγράφη πληροφορία Ρόιτερ εκ Κωνσταντινουπόλεως, ην αδύνατο να πιστέψω, ότι βουλγαρικός στρατός βαδίζει προς Θεσσαλονίκη».*

Κατόπιν όλων των ανωτέρω, ο Άγγλος πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ, από το Κεμπέκ του Καναδά, έστειλε στον Έλληνα πρωθυπουργό το ακόλουθο τηλεγράφημα: *«Δύνασθε να είσθε βέβαιος ότι τα προβλήματά σας, συμπεριλαμβανομένου και του ζητήματος της Βουλγαρίας, απασχολούν την φροντίδα και τη σκέψιν μας και ότι εξακολουθείτε να έχετε την πλήρη υποστήριξή μας. Εν τω μεταξύ είμεθα πεπεισμένοι ότι θα συγκρατήσετε ισχυρώς την Κυβέρνησίν σας κατά τας επικείμενας κρίσιμους ημέρας».*

Βέβαια, ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου στην απάντησή του προς τον Τσόρτσιλ επιμένει στην ανάγκη παρουσίας βρετανικών δυνάμεων στην Ελλάδα και μέχρι των τούρκικων ακτών.

Η ελληνική κυβέρνηση μεταφέρεται στην Ιταλία. Οι Αριστεροί μετέχουν στην κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου

Στις 18 Αυγούστου 1944 ο πρωθυπουργός αναχώρησε για την Ιταλία για να συναντήσει τον εκεί ευρισκόμενο πρωθυπουργό της Αγγλίας, σερ Ουίνστον Τσόρτσιλ. Η μετάβαση του πρωθυπουργού στην Ιταλία αναστάτωσε ολόκληρη την κυβέρνηση και τούτο διότι όχι μόνο δεν ενημέρωσε κανέναν πρωθυπουργό, αλλά ούτε πήρε μαζί του κάποιον εκ των συνεργατών του. Εκείνοι που εξέφρασαν πολλά παράπονα ήταν οι υπουργοί Βενιζέλος, Ρέντης και Μυλωνάς. Μάλιστα, και οι τρεις ήθελαν να υποβάλουν τις παραιτήσεις τους και ο Κανελλόπουλος προσπαθούσε να τους συγκρατήσει. Η κατάσταση ήταν πολύ κρίσιμη για την κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου. Ο ίδιος ο πρωθυπουργός, δικαιολογώντας το γεγονός ότι δεν πήρε μαζί του άλλους υπουργούς ή συνεργάτες στη συνάντηση με τον Τσόρτσιλ, είπε τα εξής: *«Με κατηγορούν ότι δεν πήγα μαζί μου άλλους υπουργούς ή υπηρεσιακούς συνεργάτες. Μα δεν πήγα για διαπραγματεύσεις. Ούτε είχα το δικαίωμα, αφού ο Τσόρτσιλ δεν είχε συνοδευθεί από κανέναν υπουργό, να ζητήσω να κάνω διαπραγματεύσεις σε ειδικά θέματα. Τα*

μεγάλα θέματα έθιξα και όσο για τη διατύπωσή τους, σε αυτό έχουμε μείνει όλοι σύμφωνοι. Η συνάντηση έγινε μόνο για να γνωριστούμε. Αγαπητοί μου, φρέσκος αέρας ήταν η κουβέντα μας. Τον είπα τον Τσόρτσιλ μεγάλο άνδρα, με είπε σπουδαίον. Φρέσκος αέρας ήταν η συζήτηση».

Όσον αφορά το θέμα της επιστροφής του βασιλιά, ο Παπανδρέου είπε τα εξής: «Ακριβώς έρχομαι να σας αναγγείλω ότι εδήλωσα στον Τσόρτσιλ ότι ο βασιλεύς δεν μπορεί να γυρίσει στην Ελλάδα, παρά μόνον εάν κληθεί από τον λαό με δημοψήφισμα. Κανονίσαμε να φύγει αυτές ακριβώς τις ημέρες για το Λονδίνο, όπου και θα μείνει». Και μετά τη δήλωση αυτή, οι τρεις υπουργοί της κυβέρνησης, Βενιζέλος, Ρέντης και Μυλωνάς, επέμειναν στις παραιτήσεις τους, καίτοι αρχικά είχαν εξαρτήσει την παραμονή τους στο κυβερνητικό σχήμα από το θέμα της μη επιστροφής του βασιλιά.

Ο Π. Κανελλόπουλος, ο οποίος είχε κάνει μεγάλες προσπάθειες να μην επιμείνουν οι τρεις στις παραιτήσεις τους, μετά τα ανωτέρω, εκνευρισμένος τους είπε: «Τέσσερα χρόνια τώρα δεν ακούω από το στόμα των παλαιών κομμάτων τίποτε άλλο παρά τούτο: αν δεν λυθεί το ζήτημα της μη επιστροφής του Γεωργίου δεν συνεργαζόμαστε με τη Μέση Ανατολή, δεν μπαίνουμε στην κυβέρνηση, δεν συμμαχούμε με όσους δεν συμφωνούν, δεν κάνουμε τούτο, δεν κάνουμε εκείνο, δεν..., δεν..., δεν... Τώρα λύθηκε το ζήτημα και αντί να ικανοποιηθείτε, φεύγετε από την κυβέρνηση. Ομολογώ ότι δεν καταλαβαίνω τίποτε».

Εκτός των ανωτέρω δηλώσεων, επιστρέφοντας από τη Ρώμη ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ανακοίνωσε στα μέλη του υπουργικού συμβουλίου ότι επιθυμία του Τσόρτσιλ ήταν να μεταφερθεί η ελληνική κυβέρνηση αμέσως στην Ιταλία και πιο συγκεκριμένα δίπλα στη Νάπολη, στο Γενικό Στρατηγείο του Γουίλσον. Στην απόφαση αυτή ορισμένα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου έφεραν αντιρρήσεις, αλλά ο πρωθυπουργός ήταν ανένδοτος, διότι, όπως είπε, ήταν απόφαση του Τσόρτσιλ.

Και ενώ συνέβαιναν αυτά, έφτασαν από την Ελλάδα στις 2 Σεπτεμβρίου 1944 και ορκίστηκαν οι νέοι υπουργοί της ΠΕΕΑ, του ΕΑΜ και του ΚΚΕ καταλαμβάνοντας τα εξής Υπουργεία: Αλέξανδρος Σβώλος, υπουργός Οικονομικών, Άγγελος Αγγελόπουλος, υφυπουργός Οικονομικών, Ηλίας Τσιριμώκος, υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Νικόλαος Ασκούτσης, υπουργός Συγκοινωνιών, Μιλτιάδης Πορφυρογένης, υπουργός Εργασίας, και Γιάννης Ζέβγος, υπουργός Γεωργίας.

Το γεγονός αυτό ήταν πολύ σημαντικό, διότι για πρώτη φορά εκπρόσωποι του ΚΚΕ μετείχαν σε ελληνική κυβέρνηση. Μετά την ορκωμοσία των νέων μελών της κυβέρνησης, πραγματοποιήθηκε το πρώτο υπουργικό συμβούλιο, με τη συμμετοχή και των νέων υπουργών, και εκεί αποφασίστηκε η άμεση μεταφορά της κυβέρνησης στην Ιταλία. Έτσι, στις 7 Σεπτεμβρίου 1944 η κυβέρνηση βρέθηκε στην Ιταλία και εγκαταστάθηκε σε μια πολίχνη μία ώρα έξω από τη Νάπολη, στην περιοχή Σαλέρνο (Cava del Tirreni=Τυρρηνικό Σπήλαιο).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Τα προβλήματα που δημιούργησε στην Ελλάδα η αποχώρηση των Γερμανών και η συμφωνία της Καζέρτας

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που απασχολούσε την ελληνική κυβέρνηση ήταν η ομαλή μετάβαση στην έννομων τάξη μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής από τη χώρα μας. Και ήταν μεγάλο το πρόβλημα αυτό, διότι η κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα ήταν πολύ συγκεχυμένη.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι εκείνη την περίοδο, Σεπτέμβριος 1944, στη χώρα μας υπήρχε ο στρατός του ΕΛΑΣ, ο στρατός του ΕΔΕΣ του Ναπ. Ζέρβα που ήλεγχε περισσότερο την περιοχή της Ηπείρου και τα Τάγματα Ασφαλείας, τα οποία είχαν συνεργαστεί με τα στρατεύματα κατοχής.

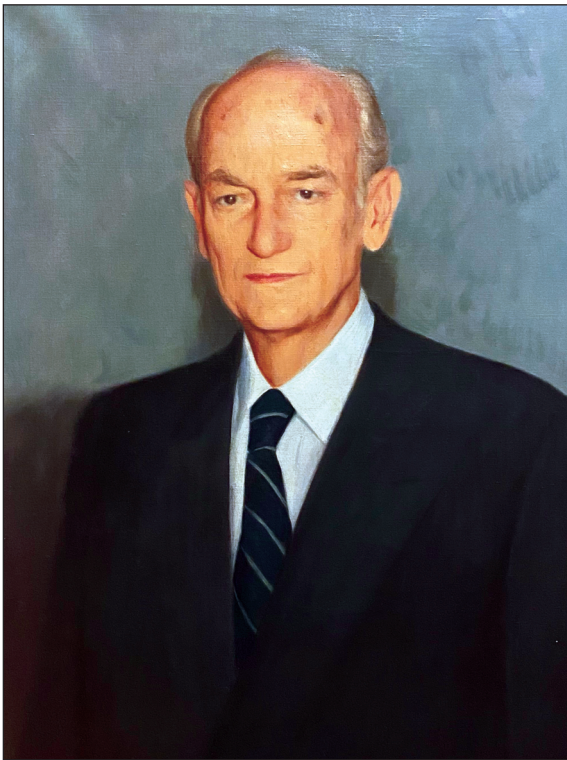
Το μεγάλο λοιπόν ερώτημα ήταν, ποιος θα επέβαλε την τάξη στην Ελλάδα; Βέβαια καμία από τις δυνάμεις που ανέφερα πιο πάνω. Δηλαδή ούτε ο ΕΛΑΣ, ούτε το ΕΔΕΣ αλλά ούτε περισσότερο τα Τάγματα Ασφαλείας.

Μια περίπτωση που θα αποδέχονταν όλοι ήταν να αναλάμβαναν το έργο αυτό οι συμμαχικές δυνάμεις. Τούτο όμως ήτο αδύνατον διότι όταν αποχωρούσαν οι Γερμανοί από την Ελλάδα οι συμμαχικές δυνάμεις είχαν πολλά μέτωπα ακόμα ανοικτά και ως εκ τούτου η περίπτωση αυτή απεκλειόταν εκ των πραγμάτων. Άλλη λύση ήταν να αναλάβει την υπόθεση αυτή ο ελληνικός στρατός. Και τούτο όμως ήτο αδύνατον, διότι οι ελληνικές δυνάμεις ήσαν ελάχιστες (ταξιαρχία Ριμίνι, Ιερός Λόχος και ελάχιστες δυνάμεις στην Αίγυπτο) και ως εκ τούτου δεν μπορούσαν να αναλάβουν μια τέτοια αποστολή.

Όλα αυτά τα προβλήματα απασχολούσαν και την ελληνική κυβέρνηση αλλά και τους συμμάχους, ειδικότερα τους Άγγλους, υπό την επιρροή των οποίων ευρίσκετο η χώρα μας. Έτσι απεφασίσθη να γίνει η Διάσκεψη της Καζέρτας (26 Σεπτεμβρίου 1944) και να ασχοληθεί με το μεγάλο αυτό πρόβλημα το οποίο εφαινότο και δύσκολο αλλά και άλυτο.

Στη Διάσκεψη αυτή πήραν μέρος οι εξής: Από πλευράς συμμάχων ο στρατηγός Γουίλσον, αρχιστράτηγος των συμμαχικών δυνάμεων εις το θέατρο Μεσογείου, και ο Μακ Μίλαν (μετέπειτα πρωθυπουργός) υπουργός της βρετανικής κυβερνήσεως για θέματα Μεσογείου. Από ελληνικής πλευράς πήραν μέρος ο πρωθυπουργός της ελληνικής κυβερνήσεως Γεώργιος Παπανδρέου, ο Σ. Σαράφης εκπρόσωπος του ΕΛΑΣ και ο Ν. Ζέρβας εκπρόσωπος του ΕΔΕΣ.

Η συμφωνία η οποία υπεγράφη από τους ανωτέρω την 26η Σεπτεμβρίου 1944 προέβλεπε τα εξής: Όλες οι αντάρτικες δυνάμεις που δρούσαν στην Ελλάδα τίθενται υπό τας διαταγάς της ελληνικής κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητας, η οποία θέτει τας δυνάμεις αυτάς υπό τας διαταγάς του στρατηγού Σκόμπυ. Ειδικώς ως προς την Αθήνα ουδεμία ενέργεια επιτρέπεται άνευ αμέσου διαταγής του στρατηγού Σκόμπυ.

Ο Π. Κανελλόπουλος ως υπουργός της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου επέστρεψε στην Ελλάδα πριν από την κυβέρνηση και ύστερα από την αναχώρηση των Γερμανών επιλύοντας αρκετά από τα προβλήματα που απασχολούσαν τη χώρα

Τα Τάγματα Ασφαλείας χαρακτηρίζονται ως όργανα του εχθρού. Εφ' όσον δεν θα παραδίδονται θα τυγχάνουν της μεταχειρίσεως εχθρικών σχηματισμών. Ο στρατηγός Ζέρβας θα εξακολουθεί να δρα εντός των εδαφικών ορίων της συμφωνίας της Πλάκας. (Πρέπει εδώ να διευκρινισθεί ότι η συμφωνία της Πλάκας συνήφθη μεταξύ ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ και ΕΚΚΑ με άμεση συμμετοχή του συνταγματάρχη Κ. Γουντχάουζ, στις 29 Φεβρουάριου 1944 και απεφασίσθη ο ΕΔΕΣ να ελέγχει την περιοχή της Ηπείρου).

Ο στρατηγός Σ. Σαράφης (δηλαδή ο ΕΛΑΣ) θα εξακολουθεί να δρα εις τα υπόλοιπα τμήματα της Ελλάδος, εξαιρέσει της Αττικής, όπου άπασαι αι δυνάμεις τίθενται υπό τας διαταγάς του στρατηγού Π. Σπηλιωτόπουλου, της Πελοποννήσου, όπου αι δυνάμεις τίθενται υπό τας διαταγάς αξιωματικού υποδεικνυομένου υπό του στρατηγού Σαράφη (αρχηγού του ΕΛΑΣ)

μετά συμφωνία της ελληνικής κυβερνήσεως «εις επόμενο στάδιο και της Θράκης συμπεριλαμβανομένης και της Θεσσαλονίκης», όπου τον Στρατιωτικόν Διοικητήν θα ορίσει η ελληνική κυβέρνηση.

Η τελευταία αυτή εξαίρεση περιεχόμενη όπως και οι δύο άλλες εις την διαταγήν του Σκόμπυ που ενσωματώθηκε εις την συμφωνία της Καζέρτας ήτο πολύ σαφής. Όχι όμως ολιγότερον ασαφής ήταν και η σχετική προς την Πελοπόννησο φράσις. Βέβαια, στην Πελοπόννησο δεν ορίστηκε Διοικητής και παρέμεινε σιωπηρώς ως στρατιωτικός αρχηγός ο Άρης Βελουχιώτης. Σαφής όμως και αποτελεσματική ήταν κατ' ουσίαν μόνο η παράγραφος της ενσωματοθείσης εις την συμφωνία της Καζέρτας διαταγής του Σκόμπυ, η οποία ανεγνώριζε τον στρατηγό Π. Σπηλιωτόπουλον αποκλειστικά αρμόδιον διά την Αττικήν.

Η παράγραφος αυτή γράφει ο Π. Κανελλόπουλος στα *Χρόνια του Μεγάλου πολέμου* μαζί με το σημείο της συμφωνίας που όριζε, ότι ουδεμία ενέργεια επιτρέπεται εις τας Αθήνας άνευ αμέσου διαταγής του στρατηγού Σκόμπυ, κατέστη ουσιαστική και νομική προϋπόθεσις της σωτηρίας της Ελλάδος.

Και τούτο διότι ο Γ. Παπανδρέου υπέγραψεν τη συμφωνία της Καζέρτας ως πρωθυπουργός της κυβερνήσεως «Εθνικής Ενότητος», στην οποίαν μετείχαν και οι κομμουνιστές. Πέραν τούτων, τη συμφωνία υπέγραψε και ο αρχηγός του ΕΛΑΣ στρατηγός Σαράφης και έτσι νομικώς εξασφαλιζέτο και έναντι της συμμάχου Σοβιετικής Ενώσεως το δικαίωμα του Σκόμπυ να κτυπήσει εις την Αττική οποιονδήποτε ήταν αντίθετος προς τας διαταγάς του.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι αρχιτέκτων της συμφωνίας αυτής ήταν ο τότε υπουργός και μετέπειτα πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας Μακ Μίλαν.

Τα ανωτέρω τα αναφέρει στο βιβλίο του (σσ. 70-71) ο τότε πρεσβευτής της Αγγλίας στην Ελλάδα Λήπερ και προσθέτει τα εξής: «Αυτό το κείμενο είναι ακριβώς εκείνο που έδωσε εις τον Στρατηγόν Σκόμπυ την εξουσία να εκδώσει τας διαταγάς που έπρεπε να εκδώσει το Δεκέμβριο του 1944 εις τας Αθήνας». Και με τις διαταγές αυτές επεκράτησαν αι δυνάμεις της εθνικής κυβερνήσεως και των συμμάχων και βγήκε η χώρα από το μεγάλο αδιέξοδο, στο οποίο είχε οδηγηθεί.

Έτσι η συμφωνία της Καζέρτας υπήρξε σωτήρια για την Ελλάδα και αν δεν είχε γίνει, ίσως η χώρα να είχε οδηγηθεί στο παραπέτασμα.

Η αποχώρηση των Γερμανών και η επαναλειτουργία του ελληνικού κράτους. Σημαντικές πρωτοβουλίες του Π. Κανελλόπουλου πριν την άφιξη της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου

Η άφιξη του Παναγιώτη Κανελλόπουλου στην Πελοπόννησο μετά την αποχώρηση των Γερμανών δεν είχε μόνο ως στόχο το σταμάτημα των αδελφοκτόνων σφαραγμών, αλλά και τη σταδιακή ανασυγκρότηση και επαναλειτουργία της κρατικής μηχανής. Και τούτο διότι, φεύγοντας οι Γερμανοί, αυτόματα καταργήθηκε και η κατοχική κυβέρνηση. Το κενό εξουσίας που δημιουργήθηκε έπρεπε να καταλάβει αμέσως η ελληνική κυβέρνηση, που ήταν, όμως, στο εξωτερικό. Γι' αυτό μέχρι την άφιξη της ελληνικής κυβέρνησης ο Π. Κανελλόπουλος ανέλαβε σημαντικές πρωτοβουλίες και έλαβε πολλές κυβερνητικές αποφάσεις, πέρα βέβαια από τις αρμοδιότητες που είχε ως υπουργός Ανασυγκροτήσεως της ελληνικής κυβέρνησης. Οι πρωτοβουλίες και οι αποφάσεις του κάλυπταν όλους τους τομείς της κρατικής μηχανής.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι, φεύγοντας οι Γερμανοί από την Ελλάδα, κατέστρεφαν τα πάντα (δρόμους, γέφυρες και ό,τι άλλο είχε σχέση με την κρατική υποδομή). Βέβαια, σημαντική εδώ ήταν η βοήθεια των Άγγλων, οι οποίοι προσπαθούσαν με τα τεχνικά μέσα που διέθεταν να αποκαταστήσουν τις ζημιές που έκαναν οι Γερμανοί και να επουλώσουν τις πληγές του πολέμου.

Έτσι, ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, με τη βοήθεια του οργανωμένου αγγλικού στρατού, δραστηριοποιήθηκε προς κάθε κατεύθυνση και προσπαθούσε να θέσει σε επαναλειτουργία το ανύπαρκτο κράτος.

Ένα από τα πρώτα μέληματα του εκπροσώπου της ελληνικής κυβέρνησης, όταν έφτασε στην Καλαμάτα, ήταν η έκδοση και η κυκλοφορία χαρτονομισμάτων, διότι οι δημόσιοι και οι τραπεζικοί υπάλληλοι έπρεπε να πάρουν τον μισθό τους για να μπορέσουν να επιβιώσουν. Σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε με τους διευθυντές των τραπεζών Καλαμάτας αποφασίστηκε η έκδοση ειδικών τραπεζογραμματίων, που τύπωσε το υποκατάστημα της Τράπεζας της Ελλάδος στην Καλαμάτα, με την υπογραφή του Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

Ένα άλλο μέλημα του εκπροσώπου της ελληνικής κυβέρνησης ήταν ο ορισμός εκπροσώπων που θα διοικούσαν τις περιφέρειες, τους νομούς και τις επαρ-

χίες. Έτσι, από την Πάτρα δημιούργησε μία επιτροπή, η οποία θα αντικαθιστούσε τη ΔΕΠ (Διοικούσα Επιτροπή Πελοποννήσου) που είχε ορίσει η ΠΕΕΑ και ήταν τριμελής.

Η νέα Διοικούσα Επιτροπή Πελοποννήσου ήταν επταμελής και της αποτελούσαν οι εξής: τρία μέλη της παλαιάς ΔΕΠ (Μητροπολίτης Ηλείας, Βουρνάς και Πετρουλάκης), ο Κωνσταντίνος Γκότσης (τέως υπουργός και βουλευτής Αχαΐας), ο Βάσος Στεφανόπουλος (τέως βουλευτής Ηλείας), ο Πέτρινος και ο Ηλιόπουλος. Με τη συμπλήρωση της επιτροπής έπαυσε η μονοκομματική εκπροσώπησή της και έτσι η επιτροπή έγινε οικουμενική.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι απ' όλες τις περιοχές που περνούσε (Καλαμάτα, Τρίπολη, Πύργο, Πάτρα) ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης όριζε άτομα τα οποία θα ασκούσαν προσωρινή διοίκηση στους νομούς και στις επαρχίες.

Ειδικότερα για την Πάτρα πήρε τις εξής αποφάσεις: πρώτον, όρισε τον Πέτρο Μαμόπουλο ειδικό κυβερνητικό αντιπρόσωπο για την Αχαΐα, δηλαδή για ολόκληρη την Αχαΐα (επαρχία Πατρών, Αιγιαλείας, Καλαβρύτων). Δεύτερον καθόρισε τις αρμοδιότητες της ΔΕΠ (Διοικούσα Επιτροπή Πελοποννήσου), η οποία θα ήταν όργανο που θα συνεργαζόταν με τον υπουργό Ανασυγκροτήσεως. Τρίτον, αποφάσισε να διατηρηθεί η Αστυνομία Πόλεων με αρμοδιότητα την τάξη και τη γενική ασφάλεια και θα υπαγόταν διοικητικά στον εκπρόσωπο της ελληνικής κυβέρνησης. Τέταρτον, για τη χωροφυλακή αποφάσισε να διατηρηθεί ολόκληρη η δύναμη (500 περίπου αξιωματικοί και απλοί χωροφύλακες), να παραμείνει οπλισμένη στους στρατώνες, χωρίς καμία ανάμειξη στην ασφάλεια της Πάτρας, περιμένοντας προσωπική διαταγή από τον υπουργό Παναγιώτη Κανελλόπουλο. Πέμπτον, για την πολιτιοφυλακή αποφάσισε να διατηρηθεί και να τελεί υπό τις διαταγές του εκπροσώπου της ελληνικής κυβέρνησης.

Βέβαια, στην Πάτρα πήρε και άλλες αποφάσεις εκδίδοντας νέα χαρτονομίσματα μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος για τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων και για την εκτέλεση επειγόντων έργων (λιμενικά, γέφυρες κ.λ.π.).

Για την άσκηση καλύτερης και πιο συντονισμένης διοίκησης, ο ίδιος ο Π. Κανελλόπουλος, μαζί με τη Διοικούσα Επιτροπή Πελοποννήσου, εγκαταστάθηκε στο πάνω πάτωμα της Νομαρχίας Αχαΐας. Στο κάτω πάτωμα εγκαταστάθηκε ο Μαμόπουλος, ο οποίος είχε οριστεί διοικητής Αχαΐας, με όλες τις υπηρεσίες του και μαζί άρχισαν συντονισμένες ενέργειες για την επούλωση των πληγών που άφησαν οι κατακτητές.

Σημαντικό, όμως, ήταν το έργο του Παναγιώτη Κανελλόπουλου και στον κοινωνικό τομέα. Ιδιαίτερο πρόβλημα υπήρχε στην Καλαμάτα, όπου η εμφύλια σύρραξη είχε αφήσει, εκτός από τους νεκρούς και 600 περίπου τραυματίες, οι οποίοι ήσαν κατανεμημένοι στα τρία νοσοκομεία της πόλης.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι οι ελλείψεις των νοσοκομείων ήσαν τεράστιες. Παντελής έλλειψη φαρμάκων, χειρουργικών εργαλείων, νοσηλευτικού προσωπικού κ.λ.π. Προς αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος συνεργάστηκε αμέσως με τους εκπροσώπους του Ερυθρού Σταυρού και τους Άγγλους αξιωματικούς που τον ακολουθούσαν παντού.

Όλες αυτές οι ενέργειες είναι ενδεικτικές των αναγκών που αντιμετώπιζε ο ελληνικός λαός αμέσως μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Από την άλλη πλευρά διαφαίνεται και το έργο του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, που κάλυψε

όλα τα κενά εξουσίας και με γενναίες πρωτοβουλίες άρχισε να δημιουργεί τις αναγκαίες προϋποθέσεις για τη λειτουργία του νέου ελληνικού κράτους.

**Η άφιξη στην Ελλάδα της ελληνικής κυβέρνησης και η ορκωμοσία
της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου**

Όπως είναι γνωστόν, από τις αρχές του Σεπτεμβρίου 1944 είχε αρχίσει η σταδιακή αποχώρηση των στρατιωτικών στρατευμάτων κατοχής από τις διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Η αποχώρηση των Γερμανών δημιούργησε μεγάλα προβλήματα μεταξύ των στρατευμάτων του ΕΛΑΣ και των Ταγμάτων Ασφαλείας. Ειδικότερα, προβλήματα είχαν δημιουργηθεί στη νότια Πελοπόννησο, όπου χύθηκε άφθονο ελληνικό αίμα. Για να αντιμετωπισθεί αυτή η κατάσταση, η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας αποφάσισε να στείλει κάποιο μέλος της για να προλάβει τον εμφύλιο σπαραγμό. Βέβαια, το πρόσωπο το οποίο θα επιλεγόταν για μία τέτοια αποστολή έπρεπε να είναι διαλεκτικό, για να μπορέσει να κατευνάσει τα πνεύματα. Όλοι εκείνη τη στιγμή σκέφτηκαν ότι το πλέον ενδεδειγμένο πρόσωπο ήταν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Την άποψη αυτή είχε και ο πρόεδρος Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος στις 15 Σεπτεμβρίου 1944 κάλεσε τον Παν. Κανελλόπουλο, στον οποίο ο πρωθυπουργός είπε τα εξής: *«Θέλω να σου εμπιστευτώ την αποστολή να εκπροσωπήσεις την Κυβέρνηση στην Πελοπόννησο»*. Μετά την εντολή του πρωθυπουργού ο Π. Κανελλόπουλος ανεχώρησε για την Πελοπόννησο, όπου έφθασε στην Καλαμάτα και άρχισε τις συνομιλίες με τις αντιμαχόμενες παρατάξεις. Έτσι, μετά την Καλαμάτα ο Π. Κανελλόπουλος έφθασε στην Τρίπολη, όπου συναντήθηκε με τον Άρη Βελουχιώτη και σταμάτησε την αιματοχυσία μεταξύ ελασιτών και ταγματасφαιλιστών. Μετά την Τρίπολη ο Π. Κανελλόπουλος συνοδευόμενος από τον Άρη Βελουχιώτη προχώρησαν προς τον Πύργο και την Πάτρα, όπου συμφιλίωσαν παντού τις αντιμαχόμενες παρατάξεις.

Από την άλλη πλευρά, στις 26 Σεπτεμβρίου 1944, υπεγράφη στην Καζέρτα της Ιταλίας η συμφωνία στην οποία μετείχαν οι εξής: Από πλευράς συμμάχων ο στρατηγός Γουίλσον, αρχιστράτηγος των συμμαχικών δυνάμεων στη Μεσόγειο και ο Μακ Μίλαν υπουργός της βρετανικής κυβέρνησης, για θέματα Μεσογείου. Από ελληνικής πλευράς πήραν μέρος ο πρωθυπουργός της Ελληνικής κυβέρνησης Γεώργιος Παπανδρέου, ο Στέφανος Σαράφης, εκπρόσωπος του ΕΛΑΣ και ο Ναπολέων Ζέρβας, εκπρόσωπος του ΕΔΕΣ.

Η συμφωνία την οποία υπέγραψαν οι ανωτέρω προέβλεπε τα εξής: Όλες οι δυνάμεις που δρούσαν στην Ελλάδα ετίθεντο υπό τας διαταγές της ελληνικής κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Η ελληνική κυβέρνηση με τη σειρά της έθετε τις δυνάμεις αυτές υπό τας διαταγές του στρατηγού Σκόμπυ ειδικά ως προς τας Αθήνας ουδεμία ενέργεια επιτρεπόταν άνευ αμέσου διαταγής του. Τα Τάγματα Ασφαλείας χαρακτηρίζονταν ως Όργανα του εχθρού εφ' όσον δεν θα παραδίδονταν, θα ετύγχαναν της μεταχειρίσεως των εχθρικών σχηματισμών ο στρατηγός Ζέρβας θα εξακολουθούσε να δρα εντός των εδαφικών ορίων της Συμφωνίας της Πλάκας. Μετά από όλα τα ανωτέρω και την αποχώρηση την 12η Οκτωβρίου 1944 και του τελευταίου Γερμανού από την Αθήνα, άρχισαν οι

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος έφθασε στην Καλαμάτα επειδή δεν υπήρχε στην Ελλάδα κυβέρνηση και έλαβε όλα τα αναγκαία μέτρα για να λειτουργήσει το κράτος και να ανακουφισθούν οι πολίτες. Έτσι, προχώρησε στην έκδοση χαρτονομίσματος και στον διορισμό ικανών ανθρώπων που θα διοικούσαν τις περιφέρειες, τους νομούς και τους δήμους της χώρας. Το φωτογραφικό στιγμιότυπο από την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γ. Παπανδρέου

Αθηναίοι να πανηγυρίζουν και να γιορτάζουν την απελευθέρωση της χώρας από την γερμανική κατοχή.

Εν τω μεταξύ ο Παν. Κανελλόπουλος, αφού τακτοποίησε όλα τα προβλήματα στην Πάτρα και σε ολόκληρη την Πελοπόννησο, έφθασε στις 17 Οκτωβρίου 1944 στην Αθήνα, για να υποδεχθεί την 18 Οκτωβρίου την άφιξη στην Αθήνα του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου και της ελληνικής κυβέρνησης.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ελληνική κυβέρνηση, μόλις έφθασε στην Αθήνα εγκατεστάθηκε στο ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας. Στη συνέχεια, ο πρωθυπουργός και τα μέλη της ελληνικής κυβέρνησης ανέβηκαν για προσκύνημα στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης, όπου μέσα σε ατμόσφαιρα γενικού ενθουσιασμού ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ύψωσε και πάλι τη Γαλανόλευκη. Στη συνέχεια, ο πρωθυπουργός ομίλησε στην κατάμεστη από κόσμο πλατεία Συντάγματος. Στην ομιλία του ο Γ. Παπανδρέου εξήγγειλε τις προθέσεις της κυβερνήσεως και το πρόγραμμα που θα εφήρμοζε. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε, ότι ο λαός κραύγαζε υπέρ της Λαοκρατίας, γεγονός που ανάγκασε τον πρωθυπουργό να ακροβατήσει στην κυριολεξία μεταξύ δεξιάς και αριστεράς και να πει την περίφημη φράση του: «Πιστεύομεν και στη Λαοκρατίαν».

Μετά από όλα τα ανωτέρω πρέπει να επισημάνουμε, ότι όταν η κυβέρνηση και ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ευρίσκονταν ακόμη στην Ιταλία και συγκεκριμένα στο τελευταίο Υπουργικό Συμβούλιο, είχαν υποβάλει τις παραιτήσεις τους. Βέβαια, η παραίτηση του πρωθυπουργού είχε υποβληθεί στον βασιλιά Γεώργιο Β', ο οποίος δεν την έκανε δεκτή και του ανέθεσε και πάλιν την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως. Έτσι, στις 23 Οκτωβρίου 1944 ορκίσθηκε η

κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας με την ακόλουθη σύνθεση: Γ. Παπανδρέου πρωθυπουργός και προσωρινώς υπουργός Εξωτερικών και Στρατιωτικών, Φ. Μανωλίδης υπουργός Εσωτερικών, Π. Κανελλόπουλος υπουργός Ναυτικών, Π. Φικιώρης υπουργός Αεροπορίας, Ν. Αβραάμ υπουργός Δικαιοσύνης, Θεμ. Τσάτσος υπουργός Εφοδιασμού, Κ. Μαρούλης υπουργός Υγιεινής, Π. Ράλλης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Στ. Στεφανόπουλος υπουργός Μεταφορών, Δ. Λόντος υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Α. Θεολογίτης υπουργός Τ.Τ.Τ., Π. Χατζηπάνος υπουργός Παιδείας, Αλ. Σβώλος υπουργός Οικονομικών, Η. Τσιριμώκος υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Ν. Ασκούτσης υπουργός Δημοσίων Έργων, Μιλτ. Πορφυρογένης υπουργός Εργασίας, Ι. Ζέβγος υπουργός Γεωργίας, Γ. Καρτάλης υπουργός Άνευ Χαρτοφυλακίου, Φ. Δραγούμης υπουργός Εξωτερικών, Λ. Λαμπριανίδης υφυπουργός Στρατιωτικών, Π. Γαρουφαλιάς υφυπουργός Τύπου, Άγγ. Αγγελόπουλος υφυπουργός Οικονομικών, Κ. Βλαχοθανάσης υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ.

Μετά την ορκωμοσία της η κυβέρνηση της Εθνικής Ενότητας με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου άρχισε να λαμβάνει διάφορα μέτρα. Ένα από τα πρώτα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου σε συνεργασία με τον Σκόμπυ, ήταν οι ανακοινώσεις σχετικά με τον αφοπλισμό των οργανώσεων και η αποστράτευση των ανταρτικών ομάδων. Ως ημέρα αποστρατεύσεως ορίστηκε η 10η Δεκεμβρίου 1944. Στη συνέχεια, αποφασίσθηκε η αποστράτευση Πολιτοφυλακής του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, η οποία ετάσσετο υπό τας διαταγές της κυβερνήσεως μέχρι την 1η Δεκεμβρίου, οπότε θα διαλύετο. Μάλιστα, στην περιοχή της πρωτεύουσας, όπου λειτουργούσε η Αστυνομία Πόλεων, η Πολιτοφυλακή έπαυσε να υφίσταται. Τέλος, για την συγκρότηση τριάντα ταγμάτων της προσωρινής Εθνοφυλακής, η οποία θα ελάμβανε υπηρεσία την 1η Δεκεμβρίου 1944, εκλήθη η κλάση του 1935.

Ο Στάλιν και ο Τσώρτσιλ «μοιράζουν» τα Βαλκάνια. Η Ελλάδα υπό την απόλυτη επιρροή των Άγγλων

Όπως είναι γνωστόν, το θέμα της επιρροής των Άγγλων στην χώρα μας έχει συζητηθεί πάρα πολύ. Πολλοί δέχονται ότι η επιρροή και η παρέμβαση των Άγγλων ωφέλησε την χώρα μας. Άλλοι πιστεύουν ότι η επιρροή αυτή μας έχει βλάψει σημαντικά.

Βέβαια, άλλοι επιζητούσαν την επιρροή μιας άλλης δύναμης και συγκεκριμένα ήθελαν την επιρροή αυτή να την ασκούσε η Σοβιετική Ένωση.

Τι όμως είχε συμβεί στην πράξη; Τι έγινε και οι Άγγλοι απέκτησαν μετά την αποχώρηση των Γερμανών την απόλυτη επιρροή στην χώρα μας; Βέβαια τα ερωτήματα υπήρχαν και εξακολουθούν να υπάρχουν μέχρι σήμερα.

Πάντως στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να δώσουμε ορισμένες απαντήσεις, βάσει κειμένων και ο αναγνώστης καλείται να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι τον Ιούνιο του 1944 είχε γίνει μια προσωρινή ρύθμιση των σχέσεων Ρωσίας και Αγγλίας στα Βαλκάνια στη βάση να έχει το στρατιωτικό άρα και το πολιτικό «βέτο» στην Ελλάδα η Αγγλία και στην

Ρουμανία η Ρωσία που η διάρκειά τους ορίστηκε δοκιμαστικά να είναι τρίμηνη.

Μετά την εκπνοή του τριμήνου δεν έγινε καμία ανακαίνιση του θέματος για ανανέωση της προθεσμίας. Σιωπηρά η συμφωνία ίσχυε αφού δεν παρουσιάστηκε καμία προστριβή. Μάλιστα σε επίρρωση αυτής της σιωπηρής παράτασης αναφέρεται το εξής περιστατικό. Ο πρεσβευτής της Αγγλίας στην Μόσχα, Κλαρκ Κερ, σε τηλεγράφημα που έστειλε την 24.9.1944 στον υπουργό των Εξωτερικών Ήντεν αναφέρει τα εξής: *«Χθες βράδυ ο Πρεσβευτής των Ηνωμένων Πολιτειών και εγώ επιδώσαμε στο Στάλιν κοινό μήνυμα από τον Πρόεδρο Ρούσβελτ και τον Πρωθυπουργό Τσώρτσιλ σχετικά με την συνδιάσκεψη του Κεμπέκ. Σε μια στιγμή που βρήκα την ευκαιρία του είπα ότι πολύ σύντομα θα στείλουμε Βρετανικές δυνάμεις στην Ελλάδα»* και ο Στάλιν απάντησε: *«Ωραία, είναι πια καιρός»*.

Μετά από τα ανωτέρω και ενώ οι Έλληνες απολαμβάνουν την πρώτη γεύση της ελευθερίας, μετά την αποχώρηση των Γερμανών, στη Μόσχα επραγματοποιείτο μια ιστορική συνάντηση του Στάλιν με τον Τσώρτσιλ με την έγκριση, βέβαια, του προέδρου των ΗΠΑ Ρούσβελτ. Η συνάντηση εκείνη που έγινε στις 15 Οκτωβρίου 1944 επέτρεψε ορισμένους διακανονισμούς μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και Αγγλίας. Βέβαια οι διακανονισμοί αυτοί που αφορούσαν τα Βαλκάνια χαρακτηρίστηκαν από πολλούς ως *«πούλημα των μικρών λαών από τους μεγάλους»* και ως *«παζάρι για το μοίρασμα της Βαλκανικής Χερσονήσου μεταξύ των δύο μεγάλων δυνάμεων»*.

Βέβαια, στη διάσκεψη αυτή έγινε σαφής λόγος και για την Ελλάδα, όπου τα πρακτικά της διάσκεψης γράφουν τα εξής: *«Ο Πρωθυπουργός [εννοεί τον Τσώρτσιλ] ...δήλωσε ότι η Βρετανία οφείλει να είναι ηγετική δύναμη στη Μεσόγειο και ελπίζει ότι ο Στρατάρχης Στάλιν θα τον αφήσει να έχει τον πρώτο λόγο στην Ελλάδα, ακριβώς όπως ο Στρατάρχης Στάλιν στην Ρουμανία. Βέβαια η Βρετανική Κυβέρνηση θα διατηρεί επαφή με τη Σοβιετική Κυβέρνηση. Ο Στρατάρχης Στάλιν κατανοεί ότι η Βρετανία υπέφερε πάρα πολύ, όταν είχαν κοπεί οι επικοινωνίες της στη Μεσόγειο από τους Γερμανούς. Για την Βρετανία ήταν σοβαρό θέμα αν οι Μεσογειακοί δρόμοι δεν βρίσκονταν στα χέρια της. Συμφώνησε με τον Πρωθυπουργό [Τσώρτσιλ] ότι η Βρετανία πρέπει να έχει τον πρώτο λόγο στην Ελλάδα»*.

Μετά από τα ανωτέρω ήλθε και η οριστική συμφωνία. Βέβαια, η συμφωνία αυτή φαίνεται ξεκάθαρα στα απομνημονεύματα του Τσώρτσιλ, όπου ο Βρετανός πρωθυπουργός γράφει τα εξής: *«Η στιγμή ήταν κατάλληλη για μπιζνες και έτσι είπα: “Ας κανονίσουμε τις υποθέσεις μας στα Βαλκάνια. Τα στρατεύματά σας είναι στην Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Εκεί εμείς έχουμε συμφέροντα, αποστολές και πράκτορες. Ας μη μπλέκουμε σε μικροαντιθέσεις. Σε ό,τι αφορά τη Βρετανία και τη Ρωσία πώς θα πήγαινε να έχετε ενενήντα εκατοστά υπεροχή στη Ρουμανία, να έχουμε ενενήντα εκατοστά στην Ελλάδα και για την Γιουγκοσλαβία να πάει πενήντα-πενήντα”. Ενώ αυτό μεταφραζόταν, έγραφα σε ένα μισό φύλλο χαρτιού:*

Ρουμανία:

Ρωσία 90%

Άλλοι 10%

Σε μια ιστορική συνάντηση που έγινε στη Μόσχα τον Οκτώβριο του 1944 μεταξύ Τσώρτσιλ και Στάλιν, η Ελλάδα ετέθη υπό την επιρροή της Αγγλίας σε ποσοστό 90% και υπό την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης σε ποσοστό 10%

Ελλάδα:

Μεγάλη Βρετανία 90%

Ρωσία..... 10%

Γιουγκοσλαβία..... 50-50%

Ουγγαρία..... 50-50%

Βουλγαρία:

Ρωσία 75%

Άλλοι..... 25%

Το έσπρωξα [το χαρτί] στον Στάλιν που, στο μεταξύ είχε ακούσει τη μετάφραση. Για λίγο υπήρξε σιωπή. Στη συνέχεια πήρε το μπλε μολύβι του, το τσέκαρε και μας το ξανάδωσε. Τα πάντα κανονίστηκαν σε τόσο χρόνο, όσο παίρνει να γραφτούν.

Είχαμε, βεβαίως, εξετάσει επί πολύ και με ανησυχία τη θέση μας και αντιμετωπίζαμε διακανονισμούς μόνο για την άμεση πολεμική περίοδο. Και οι δύο πλευρές επιφυλαχθήκαμε να αντιμετωπίσουμε όλα τα ευρύτερα ζητήματα σ' αυτό που εμείς ελπίζαμε ότι θα ήταν η τράπεζα ειρήνης, όταν ο πόλεμος θα είχε κερδηθεί.

Μετά από αυτό υπήρξε μια μικρά σιωπή. Το γραμμένο χαρτί ήταν στο κέντρο του τραπεζιού. Ύστερα από λίγο είπα: "Δεν θα εθεωρείτο το μάλλον κυνικό, αν

φαινόταν ότι αντιμετωπίσαμε αυτά τα θέματα, τα τόσα μοιραία για εκατομμύρια ανθρώπους με ένα τόσο πρόχειρο τρόπο; Ας κάψουμε το χαρτί". Ο Στάλιν είπε: "Όχι φύλαξε το».

Αυτό το κείμενο που έχει ερεθίσει πολλούς, που παρουσιάζει τη Ρωσία και την Αγγλία ευθυγραμμισμένες στην κυνική «αγοραπωλησία» των λαών δεν είναι καταχωρημένο στα επίσημα αγγλικά πρακτικά εκείνης της συνεδρίασης. Μόνο στα απομνημονεύματα το περιέχει ο Τσώρτσιλ. Για ποιό, όμως, λόγο το απάλειψε από τα πρακτικά ο Βρετανός πρωθυπουργός; Για να μην υπάρχει αναγεγραμμένη σε επίσημα έγγραφα, μια τέτοια ωμή πράξη που κάποτε θα ερχόταν στη δημοσιότητα; Ή μήπως η πρόταση εκείνη αποτελούσε μια απλή κουβέντα του Τσώρτσιλ χωρίς συνέχεια; Και πως μπορούσε να γίνει ένας παρόμοιος διακανονισμός με ένα απλό χαρτάκι του Τσώρτσιλ, στο οποίο ο Στάλιν αρκέστηκε να ρίξει μια ματιά και το χάρισε κατόπιν στο κάτοχό του;

Βέβαια, όλο αυτό το περιστατικό είναι ένα πραγματικό μυστήριο που η Ρωσία μετά από 18 χρόνια κατά κάποιο τρόπο το διέψευσε στην επίσημη *Ιστορία των Μεγάλων υπέρ πατρίδας πολέμων* (Μόσχα 1962) όπου το κείμενο του Τσώρτσιλ χαρακτηρίζεται ως «επινόηση».

Όμως στην πραγματικότητα όλα όσα εγγράφησαν στο χαρτί του Τσώρτσιλ πραγματοποιήθηκαν. Μάλιστα ο πρεσβευτής των ΗΠΑ στη Μόσχα Χάριμαν που παρακολουθούσε τη διάσκεψη της Μόσχας την επόμενη ημέρα έστειλε στον Πρόεδρο Ρούσβελτ το ακόλουθο τηλεγράφημα: «Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, ο Πρωθυπουργός [Τσώρτσιλ] νομίζει ότι έχει ήδη αποκτήσει, την έγκριση του Στάλιν να μην βάλει το χέρι του και να χρησιμοποιήσει τη Σοβιετική επιρροή για να εμποδίσει τους Έλληνες κομμουνιστές από το να ασκήσουν φθοροποιό επιρροή...».

Οι συνεχείς διαπραγματεύσεις πριν από τα Δεκεμβριανά και οι παλινωδίες της ηγεσίας του ΚΚΕ

Όπως είναι γνωστό, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γεωργίου Παπανδρέου επέστρεψε από την Ιταλία στις 18 Οκτωβρίου 1944. Τα προβλήματα τα οποία αντιμετώπισε από την πρώτη στιγμή ήταν τεράστια. Φεύγοντας οι Γερμανοί άφησαν πίσω τους ερείπια. Τίποτα δεν είχε μείνει όρθιο σε αυτό τον τόπο.

Το σπουδαιότερο, όμως, πρόβλημα της κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου ήταν ο αφοπλισμός των αντάρτικων ομάδων και η εδραίωση της τάξης και της ασφάλειας στη χώρα μας. Προς αυτή τη κατεύθυνση κινούμενος ο πρωθυπουργός κήρυξε στις 5 Νοεμβρίου 1944 τη λήξη της Εθνικής Αντίστασης και ανακοίνωσε τη συμφωνία για τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ. Παράλληλα συγκροτήθηκε «Προσωρινή Εθνοφυλακή» και κλήθηκε η κλάση του 1936 για την επάνδρωσή της.

Πώς, όμως, θα γινόταν ο αφοπλισμός; Θα συμφωνούσαν όλοι να παραδώσουν τα όπλα; Εδώ πράγματι δημιουργήθηκε μεγάλο πρόβλημα, το οποίο ήταν πολύ δύσκολο να επιλυθεί.

Όλοι έβλεπαν τη μεγάλη δυσκολία του αφοπλισμού και όλοι διερωτώντο εάν τελικά θα συμφωνούσαν οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του Κομμουνιστικού

Κόμματος, που βρισκόταν πίσω τους. Η κυβέρνηση, όμως, είχε πάρει τις αποφάσεις της και προσπαθούσε να βρει τρόπο ώστε να συμφωνήσουν και οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Από την πλευρά του, όπως γράφει ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στο ημερολόγιό του, ο πρωθυπουργός έδειξε καλή διάθεση και προσπαθούσε να βρει τρόπο ώστε να πραγματοποιηθεί ο αφοπλισμός με τη σύμφωνη γνώμη όλων. Οι κομμουνιστές, ωστόσο, δημιουργούσαν προβλήματα και διαρκώς έθεταν νέους όρους, με αποτέλεσμα να παρατείνεται η εκκρεμότητα. Σ' αυτή τη φάση, και συγκεκριμένα από τις 26 Νοεμβρίου, ο Κανελλόπουλος αναγκάστηκε να αναμειχθεί ενεργά στην υπόθεση, με αντικειμενικό στόχο να βοηθήσει την κυβέρνηση και τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου να βγουν από το αδιέξοδο στο οποίο είχαν οδηγηθεί οι διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους του ΚΚΕ, οι οποίοι άλλαζαν συνεχώς απόψεις.

Έτσι, σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στις 26 Νοεμβρίου 1944 στο σπίτι του Γεωργίου Παπανδρέου με τους εκπροσώπους του ΚΚΕ (Σβώλο, Ζέβγο, Τσιριμώκο, Ασκούτση, Αγγελόπουλο), ο Π. Κανελλόπουλος τόνισε τα εξής: *«Η αντίδραση θα αφοπλισθεί ηθικά αν αφοπλισθεί υλικά η Άκρα Αριστερά. Αν γίνει αυτό, θα κερδίσει η Δημοκρατία. Διαφορετικά θα 'χουμε εμφύλιο πόλεμο που θα στοιχίσει στην Άκρα Αριστερά την πλήρη εξολόθρευσή της και σε όλους μας την απώλεια της Ελλάδος και της Δημοκρατίας».*

Τελικά, και ύστερα από πολλές συζητήσεις και διαπραγματεύσεις, φάνηκε ότι θα λυνόταν οριστικά το όλο πρόβλημα. Και τούτο διότι στις 27 Νοεμβρίου οι Υπουργοί της Κυβέρνησης και εκπρόσωποι του ΚΚΕ (Σβώλος, Ζέβγος και Τσιριμώκος) επισκέφθηκαν τον πρωθυπουργό και του επέδωσαν κείμενο το οποίο θα μπορούσε να υπογράψει ως απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για την οριστική λύση του ζητήματος που αφορούσε το στρατιωτικό πρόβλημα και γενικότερα το θέμα του αφοπλισμού των αντάρτικων ομάδων.

Η πρώτη φράση του κειμένου έλεγε, ότι στις 10 Δεκεμβρίου 1944 θα αποστρατεύονταν οι άντρες του ΕΛΑΣ και του Ζέρβα και ότι θα σχηματιζόταν μια ταξιαρχία του ΕΛΑΣ ισάριθμη με το άθροισμα της Ορεινής Ταξιαρχίας, του Ιερού Λόχου και ενός τμήματος του Ζέρβα που θα διατηρείτο.

Ο πρωθυπουργός συμφώνησε αμέσως με το κείμενο, το 'δωσε, όμως, στους εκπροσώπους των άλλων κομμάτων για να εκφράσουν τις απόψεις τους. Βέβαια, οι εκπρόσωποι όλων των κομμάτων συμφώνησαν με την πρόταση των εκπροσώπων του ΚΚΕ. Έπειτα από αυτή τη συμφωνία, ο πρωθυπουργός συγκάλεσε Υπουργικό Συμβούλιο για τις 28 Νοεμβρίου 1944, ώστε όλα τα μέλη να υπογράψουν το κείμενο, όπως αρχικά το είχαν προτείνει στον πρωθυπουργό οι Σβώλος, Ζέβγος και Τσιριμώκος. Πριν, όμως, συνέλθει το Υπουργικό Συμβούλιο, τηλεφώνησε ο Ζέβγος στον πρωθυπουργό και του ζήτησε να αναβληθεί, ενώ παράλληλα ζήτησε να επισκεφθεί ο ίδιος τον πρωθυπουργό στο σπίτι του, για να συζητήσουν πάλι το θέμα.

Πράγματι, στις 6 η ώρα το απόγευμα της 28ης Νοεμβρίου 1944, ο πρωθυπουργός υποδέχθηκε στο σπίτι του τον εκπρόσωπο του Κομμουνιστικού Κόμματος. Στη συνάντηση αυτή, όπου ήταν παρών και ο Π. Κανελλόπουλος, ο Ζέβγος ζήτησε να τροποποιηθεί το αρχικό κείμενο που είχαν παραδώσει στον πρωθυπουργό οι 3 εκπρόσωποι του ΚΚΕ. Με το νέο κείμενο ζητούσαν να διαλυθούν, εκτός του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, η Ορεινή Ταξιαρχία και ο Ιερός Λόχος. Την πρόταση αυτή ο πρωθυπουργός την απέρριψε αμέσως, λέγοντας ότι κάθε

νέα τροποποίηση ήταν απαράδεκτη. Στη συζήτηση πήρε μέρος και ο Π. Κανελλόπουλος, ο οποίος συμφώνησε με την άποψη του πρωθυπουργού και τόνισε τα εξής: «Προσωπικά δεν μπορώ να υιοθετήσω τη νέα πρόταση και να ανεχθώ πια την τακτική των συνεχών υπαναχωρήσεων». Την ίδια άποψη είχαν και ο Σβώλος και ο Τσιριμώκος, οι οποίοι, μάλιστα, απείλησαν με παραίτηση, διότι δεν μπορούσαν να ανεχτούν αυτές τις παλινδρομήσεις του ΚΚΕ.

Στις 30 Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε νέα συνάντηση των εκπροσώπων του ΕΑΜ (Σιάντος, Ζέβγος, Αγγελόπουλος) με τον πρωθυπουργό και τον Π. Κανελλόπουλο. Στη σύσκεψη επαναλήφθηκαν τα ίδια και οι δύο πλευρές έμειναν ανένδοτες στις θέσεις τους.

Τα αιματηρά γεγονότα της 3ης Δεκεμβρίου 1944

Μετά τη σύσκεψη που έγινε την 30ή Νοεμβρίου 1944 με τους εκπροσώπους του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχε περίπτωση συμβιβασμού, διότι και οι δύο πλευρές παρέμεναν ακλόνητες στις θέσεις τους. Έτσι, ολοταχώς η χώρα οδηγείτο σε εμφύλιο σπαραγμό.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι, σύμφωνα με την απόφαση της κυβέρνησης, η πολιτοφυλακή του ΕΑΜ θα έπρεπε να παραδώσει τα όπλα στα τμήματα της εθνοφυλακής που σχηματίστηκαν μετά την επιστράτευση των κληρωτών της κλάσης του 1936. Όμως αυτή αρνήθηκε να παραδώσει τα όπλα, οπότε η κατάσταση κατέστη ιδιαίτερα επικίνδυνη. Η κυβέρνηση δεν μπορούσε να ανεχτεί μια τέτοια κατάσταση, διότι δεν εκτελούνταν οι αποφάσεις της. Προς αντιμετώπιση του ζητήματος που ανέκυψε, ο πρωθυπουργός κάλεσε σε σύσκεψη τους υπουργούς που δεν ανήκαν στην ΕΑΜική παράταξη.

Στη σύσκεψη αυτή αποφασίστηκε να υπογράψουν όλοι οι υπουργοί την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου που διέταζε την ΕΑΜική πολιτοφυλακή να παραδώσει τα πάντα στην εθνοφυλακή.

Την απόφαση αυτή ο πρωθυπουργός την έστειλε να την υπογράψουν και οι έξι υπουργοί που προέρχονταν από την παράταξη του ΕΑΜ, λέγοντας τους ότι ήταν ζήτημα εμπιστοσύνης για την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας.

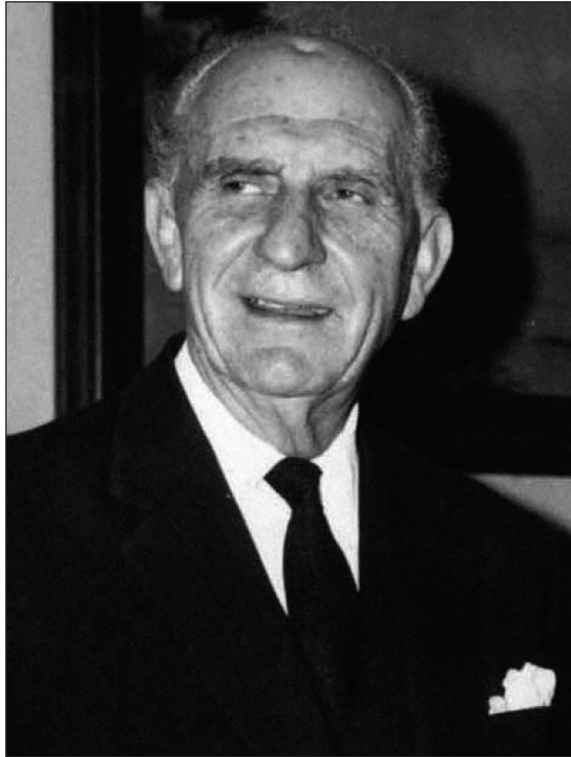
Βέβαια, την απόφαση αυτή δεν την υπέγραψαν οι ΕΑΜικοί υπουργοί της κυβέρνησης και κατόπιν τούτου υπέβαλαν την παραίτηση τους. Έτσι ξέσπασε και τυπικά η κρίση. Μετά την παραίτηση των 6 υπουργών που προέρχονταν από τον πολιτικό χώρο του ΕΑΜ, ο Γεώργιος Παπανδρέου συγκάλεσε το Υπουργικό Συμβούλιο για συμπλήρωση των κενών θέσεων και λήψη αποφάσεων προς αντιμετώπιση της κατάστασης, η οποία είχε φτάσει σε πολύ άσχημο σημείο.

Όλοι οι υπουργοί συμφώνησαν με την εισήγηση του πρωθυπουργού, ενέκριναν την πολιτική του και εκδήλωσαν την αλληλεγγύη τους προς το πρόσωπο του προέδρου της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Παράλληλα, στο Υπουργικό Συμβούλιο ενημερώθηκαν ότι το ΕΑΜ αποφάσισε τα εξής: 1) Την οργάνωση συλλαλητηρίου στην Αθήνα για τις 3 Δεκεμβρίου 1944, 2) Την κήρυξη γενικής απεργίας για τη Δευτέρα 4 Δεκεμβρίου 1944, 3) Την αναβίωση της πολιτικής επιτροπής του ΕΛΑΣ και, 4) Την έναρξη επαναστατικών ενεργειών. Όλα αυτά ανησύχησαν πάρα πολύ τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, αλλά κανένας δεν

πτοήθηκε και όλοι έμειναν σύμφωνα να συμπαρασταθούν στις αποφάσεις και τις ενέργειες του πρωθυπουργού.

Σ' αυτό το Υπουργικό Συμβούλιο αποφασίστηκε, επίσης, να απαγορευθεί το συλλαλητήριο, διότι υπήρχε κίνδυνος να δημιουργηθούν επεισόδια και να κλονιστεί η έννομη τάξη.

Παρά την απαγόρευση, το συλλαλητήριο έγινε. Πρέπει εδώ να πούμε ότι ο Σκόμπυ, ο οποίος ήταν ο αρχηγός των αγγλικών δυνάμεων στην Ελλάδα, είχε διαβεβαιώσει την κυβέρνηση ότι θα λάμβανε όλα τα μέτρα ώστε να μην πραγματοποιηθεί το συλλαλητήριο. Τελικά, το συλλαλητήριο έγινε και τα αγγλικά τεθωρακισμένα παρακολουθούσαν τους διαδηλωτές χωρίς να τους εμποδίσουν. Η κατάσταση ήταν ανεξέλεγκτη και σε κάποια φάση άρχισαν οι οδομαχίες μέσα στο κέντρο της Αθήνας. Μάλιστα, λίγο

Ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου αντιμετώπισε με αποφασιστικότητα τα Δεκεμβριανά

πιο πέρα από το ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία, οι ένοικοι παρακολούθησαν συμπλοκές διαδηλωτών και αστυνομικών. Αποτέλεσμα των συμπλοκών αυτών ήταν να φονευθούν 5-6 άτομα και να τραυματισθούν πάρα πολλοί. Τέτοια επεισόδια και συμπλοκές έγιναν και σε άλλα σημεία, με αποτέλεσμα να φονευθούν την Κυριακή 3 Δεκεμβρίου 1944, ημέρα του συλλαλητηρίου, περίπου 28 άτομα, ενώ παράλληλα τραυματίστηκαν πολλές δεκάδες και από τις δυο αντιμαχόμενες παρατάξεις.

Μετά τα αιματηρά γεγονότα της 3ης Δεκεμβρίου 1944 και τους 28 νεκρούς στην περιοχή των Αθηνών, η κατάσταση ήταν ανεξέλεγκτη και κανένας δεν μπορούσε να προβλέψει τι θα γινόταν την επόμενη ημέρα. Όλοι ήσαν απογοητευμένοι μηδέ εξαιρουμένων και των μελών της Εθνικής Κυβέρνησης. Ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου, λόγω της κρισιμότητας της κατάστασης εγκατέλειψε την οικία του και εγκαταστάθηκε και αυτός στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία, όπου είχαν εγκατασταθεί όλοι οι υπουργοί της Εθνικής Κυβέρνησης.

Πρέπει, επίσης, να τονίσουμε ότι αυτά τα γεγονότα είχαν επηρεάσει πολύ τον πρωθυπουργό, ο οποίος ήταν απογοητευμένος και βρισκόταν σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, χωρίς διάθεση να πάρει αποφάσεις.

Εν τω μεταξύ, την επομένη του συλλαλητηρίου έγινε και άλλο συλλαλητήριο, με αφορμή την κηδεία των φονευθέντων κομμουνιστών και με συνθήματα όπως «θάνατος στον Παπανδρέου». Η όλη κατάσταση είχε θορυβήσει τους υπουργούς της κυβέρνησης και ειδικότερα τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο, ο οποίος είχε διαπιστώσει μια κάποια αδράνεια εκ μέρους του πρωθυπουργού, που έδειχνε αμηχανία και αδυναμία να πάρει μέτρα για να αντιμετωπίσει την έκρυθμη κατάσταση.

Σύντομα διαδόθηκε ότι επρόκειτο να παραιτηθεί ο Γ. Παπανδρέου και ότι οι Άγγλοι ετοίμαζαν για πρωθυπουργό τον Θεμ. Σοφούλη. Ο Σοφούλης συνάντησε δυσκολίες στο σχηματισμό κυβέρνησης και έτσι άρχισε να επαναδραστηριοποιείται ο Γεώργιος Παπανδρέου.

Λέγεται ότι ήταν ο Λήπερ, πρεσβευτής της Αγγλίας στην Ελλάδα, ήθελε να αντικαταστήσει τον Γεώργιο Παπανδρέου με τον Θεμιστοκλή Σοφούλη. Ο Τσόρτσιλ, ωστόσο, είχε μεγάλη εμπιστοσύνη στον Έλληνα πρωθυπουργό και όταν ο Λήπερ του είπε να τον αντικαταστήσει, ο Βρετανός πρωθυπουργός του απάντησε ως εξής: *«Θέλω τον Παπανδρέου εις το πηδάλιο και θα του δώσω την πλήρη και ανεπιφύλακτον υποστήριξη μου»*. Έπειτα από αυτά τα λόγια, ο Γ. Παπανδρέου άλλαξε τελείως στάση και άρχισε να επιδεικνύει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις.

Η κατάσταση, όμως, δεν ήταν καθόλου καλή. Εάν εξαιρέσει κανείς το κέντρο της Αθήνας, γύρω από τη Μεγάλη Βρετανία, η υπόλοιπη περιοχή των Αθηνών, αλλά και ολόκληρη η Ελλάδα ελέγχονταν από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Η θέση και η στάση του Π. Κανελλόπουλου είχε παίξει σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου με τους εκπροσώπους του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ κατά την περίοδο προ των Δεκεμβριανών. Συμπαραστάθηκε πάρα πολύ στον Έλληνα πρωθυπουργό και πήρε μέρος σε όλες τις κρίσιμες συσκέψεις που έγιναν πριν από την 3η Δεκεμβρίου 1944. Στήριξε με αντικειμενικότητα τις θέσεις του Γ. Παπανδρέου και πίστευε ότι αμφότεροι έπραξαν στο ακέραιο το καθήκον τους, όπως το υπαγόρευε η εθνική τους συνείδηση. Συγκεκριμένα, στο βιβλίο του *Η ζωή μου* γράφει τα εξής: *«Παρακολούθησα από κοντά τις αγωνιώδεις προσπάθειες του Γεωργίου Παπανδρέου να αποτραπεί η σύγκρουση με το Κομμουνιστικό Κόμμα και επομένως και με το ΕΑΜ, που κατευθυνόταν από το ΚΚΕ. Διεπίστωσα τότε ότι ο Γεώργιος Παπανδρέου έκανε ό,τι μπορούσε να αποτραπεί η σύγκρουση. Μέχρι την τελευταία στιγμή, δηλαδή μέχρι τέλος Νοεμβρίου, αλλά και μέχρι τις 2 Δεκεμβρίου 1944, αγωνίστηκε για να αποτραπεί η σύγκρουση»*.

Σε άλλο σημείο του ίδιου βιβλίου (σ. 80) γράφει τα εξής: *«Γι' αυτό δεν μπορώ να αποδώσω την τελική ρήξη στο ότι ο Παπανδρέου, υπακούοντας σε εντολή του Τσόρτσιλ, αντέδρασε. Βρέθηκε σε αδιέξοδο. Έκανε ό,τι ήταν δυνατόν για να αποτραπεί η ρήξη. Και έζησα και εγώ τον αγώνα και την αγωνία του. Υποχωρήσαμε σε πολλά σημεία, αλλά δεν μπορούσαμε να διαλύσουμε τις μονάδες εκείνες (Ορεινή Ταξιαρχία, Ιερός Λόχος) που είχαν πρόσφατα δοξάσει το όνομα της Ελλάδος και οι οποίες ήταν οι μόνες που θα μπορούσαν κάπως να αντισταθμίσουν την ένοπλη δύναμη του ΕΛΑΣ»*.

Πρέπει να πούμε ότι οι υπηρεσίες του Π. Κανελλόπουλου προς τον τότε πρωθυπουργό ήταν σημαντικές, διότι ο Γεώργιος Παπανδρέου, όπως κάθε άνθρωπος σε δύσκολες περιστάσεις, χρειαζόταν τη συμβουλή ή την άποψη και κάποιου άλλου για την τελική λήψη αποφάσεων. Και σ' αυτό τον τομέα ο Κανελλόπουλος ήταν ο άνθρωπος που βρέθηκε πολύ κοντά στον τότε Πρωθυπουργό και από κοινού πήραν μεγάλες αποφάσεις, που βοήθησαν να βγει η χώρα από το αδιέξοδο στο οποίο την είχαν οδηγήσει τα γεγονότα της εποχής εκείνης.

Χριστούγεννα του 1944. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ φθάνει στην αιματοβαμμένη Αθήνα και παίρνει τολμηρές αποφάσεις για το μέλλον της Ελλάδας

Τα αιματηρά γεγονότα του Δεκεμβρίου του 1944 είχαν συγκλονίσει ολόκληρο τον ελληνικό λαό και κανένας δεν μπορούσε να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους η Ελλάδα είχε οδηγηθεί στον εμφύλιο αυτό σπαραγμό. Η Αθήνα, η πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, ήταν χωρισμένη στα δύο. Στην Αθήνα του κέντρου, που περιοριζόταν στην περιοχή γύρω από το ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας, όπου είχε εγκατασταθεί ολόκληρη η ελληνική κυβέρνηση και την υπόλοιπη Αθήνα την οποία ήλεγχαν οι δυνάμεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Ο πόλεμος διεξήγето μεταξύ των αγγλικών δυνάμεων που βρίσκονταν στην Αθήνα μαζί με την ελληνική αστυνομία και τις ένοπλες δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Σε καθημερινή βάση διεξάγονταν οδομαχίες, αλλά τα περισσότερα θύματα προήρχονταν από όλμους και οβίδες πυροβόλων όπλων που ερρίπτοντο στο κέντρο της Αθήνας.

Ο Π. Κανελλόπουλος περιγράφει στο *Ημερολόγιό* του πολλά γεγονότα, τα οποία σε καθημερινή βάση παρακολουθούσε πηγαίνοντας στο Υπουργείο Ναυτικών και στο Υπουργείο Οικονομικών. Πρέπει εδώ να τονισθεί, ότι ήταν ο μοναδικός υπουργός που πήγαινε κάθε μέρα στα Υπουργεία που του είχε εμπιστευθεί ο Γεώργιος Παπανδρέου. Όλοι οι άλλοι υπουργοί της κυβερνήσεως διηύθυναν τα Υπουργεία τους από το ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας, όπου ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι.

Το πόσο όμως κρίσιμη και επικίνδυνη ήταν η κατάσταση εκείνης της περιόδου μας την περιγράφει ο ίδιος ο Παν. Κανελλόπουλος στο *Ημερολόγιό* του. Μάλιστα την ημέρα των Χριστουγέννων του 1944 γράφει τα εξής: «25 Δεκεμβρίου. Χριστούγεννα. Τα πιο πικρά Χριστούγεννα της ζωής μου. Έχω έμπιστοσύνη στο μέλλον. Το παρόν είναι πολύ βαρύ. Ωστόσο το χρέος μου είναι να το σηκώσω στους ώμους μου και να το κάνω να χωρέσει στην καρδιά μου. Και αυτήν ακόμα την πικρή ώρα της Ελλάδος την αγαπάω. Αυτή τη στιγμή η ώρα είναι εννιά και κτυπάνε οι Χριστουγεννιάτικες καμπάνες. Βαράνε όμως και τα κανόνια. Ακούγονται και τα πολυβόλα». Και ενώ υπήρχε αυτή η επικίνδυνη και σκοτεινή για το μέλλον της Ελλάδας κατάσταση στην Αθήνα, ανήμερα των Χριστουγέννων έφθασε αιφνιδίως από το Λονδίνο ο πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας Ουίνστον Τσώρτσιλ αποφασισμένος να δώσει λύση στον εμφύλιο σπαραγμό των Ελλήνων. Η άφιξη του Τσώρτσιλ στην Αθήνα ενίσχυσε το ηθικό ολόκληρου του ελληνικού λαού, διότι όλοι πίστεψαν ότι ο δυναμικός Άγγλος πρωθυπουργός θα δώσει λύση στον εμφύλιο σπαραγμό που είχε διαιρέσει τους Έλληνες σε δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις.

Ο Τσώρτσιλ είχε πολλές συναντήσεις στην Αθήνα, προήδρευσε αρκετών συσκέψεων, στις οποίες μετείχαν εκπρόσωποι όλων των πολιτικών παρατάξεων καθώς και εκπρόσωποι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Σε μια μεγάλη σύσκεψη από ελληνικής πλευράς μετείχαν ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου και οι Σοφούλης, Καφαντάρης, Μάξιμος, Τσαλδάρης, Κανελλόπουλος, Θεοτόκης, Στ. Στεφανόπουλος, Ι. Σοφιανόπουλος, Π. Ράλλης, Γονατάς, Πλαστήρας, Αλεξανδρής, Μυλωνάς, ως και οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ Παρτσαλίδης, Σιάντος και Μάντικας. Από τους ξένους μετείχαν, εκτός του Τσώρτσιλ, ο Ήντεν, ο Μακ Μίλαν, ο Σκόμπυ, ο Αλεξάντερ και οι πρεσβευτές της Βρετανίας Λήπερ, των ΗΠΑ Μακ Βη και της Ρωσίας Ποπώφ.

Η άφιξη του Τσώρτσιλ στην Αθήνα και η συνάντησή του με τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Δαμασκηνό

Της συσκέψεως αυτής, κατόπιν επιθυμίας των Άγγλων, προήδρευσε ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Δαμασκηνός. Ο Τσώρτσιλ μίλησε για τις μεγάλες επιτυχίες των συμμάχων σε όλο το μέτωπο και έκανε ιδιαίτερη έκκληση στους Έλληνες πολιτικούς να βρεθεί τρόπος, ώστε να σταματήσει ο εμφύλιος σπαραγμός. Υπεσχέθη ότι ο Αγγλία θα βοηθήσει την Ελλάδα για να ανασυγκροτηθεί και ότι ο ίδιος θα είναι ένας πολύ καλός φίλος της Ελλάδας. Μετά την ομιλία του ο Τσώρτσιλ απεχώρησε από τη σύσκεψη και άφησε τους Έλληνες να τα βρουν μεταξύ τους.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι ο πρωθυπουργός της Αγγλίας κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ελλάδα έδωσε εντολές να τελειώσουν οι επιχειρήσεις το συντομότερο δυνατό, ώστε να ελέγχεται

ολόκληρη η περιοχή των Αθηνών και του Πειραιώς. Επίσης, μεθόδευσε το θέμα της Αντιβασιλείας και ανέλαβε ο ίδιος να πείσει τον βασιλιά Γεώργιο να δεχτεί ως αντιβασιλιά τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό. Επίσης, ο Τσώρτσιλ προετοίμασε το έδαφος για την αποπομπή του Γεωργίου Παπανδρέου από την κυβέρνηση, ώστε να ικανοποιήσει το αίτημα των κομμουνιστών και προετοίμασε το έδαφος για να ορκιστεί πρωθυπουργός ο στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας.

Τέλος, φεύγοντας ο Τσώρτσιλ από την Αθήνα προετοίμασε το έδαφος για μία συνάντηση του Σκόμπυ με τους εκπροσώπους των στασιαστών, με στόχο την κατάπαυση του πυρός και την αποκατάσταση της ηρεμίας και της τάξης στην περιοχή των Αθηνών.

Όπως αποδεικνύεται από τις ανωτέρω κινήσεις, η αποστολή του Τσώρτσιλ στην Αθήνα εστέφθη από επιτυχία και όλα έδειχναν ότι το 1944 θα έφευγε με πολλές ελπίδες για αποκατάσταση της τάξεως και της ασφαλείας στον τόπο μας.

Τέλος, πρέπει να πούμε ότι Έλληνες, πιθανόν εκπρόσωποι του ΕΑΜ, για να ευχαριστήσουν τον Τσώρτσιλ για τις υπηρεσίες που ήλθε να προσφέρει στην Ελλάδα, προσπάθησαν να ανατινάξουν το ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας όπου έμενε ο πρωθυπουργός της Αγγλίας και οι συνοδοί του. Τούτο συνάγεται από το γεγονός, ότι την πρωία της 26 Δεκεμβρίου 1944 στους αποχετευτικούς χώρους του ξενοδοχείου βρέθηκαν μεγάλες ποσότητες δυναμίτιδος, με στόχο να ανατινάξουν το ξενοδοχείο όπου έμενε ο πρωθυπουργός της Αγγλίας με τους συνεργάτες του.

Ευτυχώς η ανακάλυψη έγινε έγκαιρα και απεφύχθη κάτι το οποίο θα δημι-

ουργούσε τεράστια προβλήματα στη χώρα μας. Πρέπει, επίσης, να σημειώσουμε ότι η ζωή του Τσώρτσιλ κινδύνευσε για μία ακόμα φορά, όταν πηγαίνοντας στον Πειραιά με τεθωρακισμένο άρμα μάχης δίπλα του έσκασαν βλήματα όλμων.

Όλα αυτά ο μεγάλος Άγγλος πολιτικός τα αψήφησε, διότι στόχο είχε να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε μία σύμμαχο χώρα, η οποία οδηγείτο στον όλεθρο και στην καταστροφή.

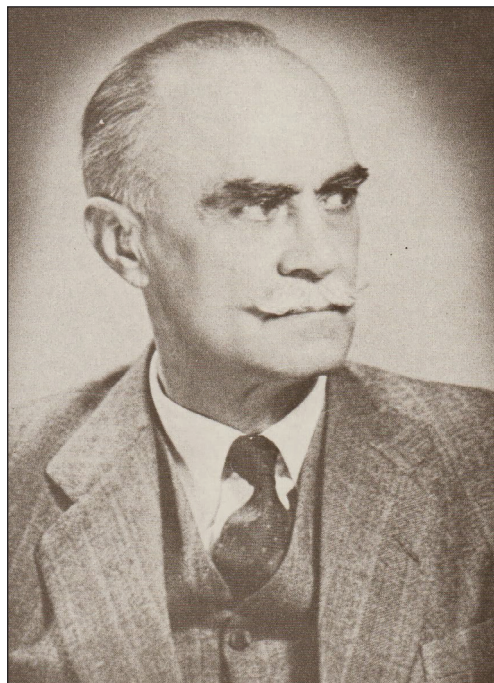
Ο Δαμασκηνός ορκίζεται αντιβασιλιάς και ο Ν. Πλαστήρας πρωθυπουργός με παρέμβαση της αγγλικής πολιτικής

Η τετραήμερη παραμονή του Τσώρτσιλ στην Αθήνα (25-29 Δεκεμβρίου 1944) απέδωσε καρπούς. Πρώτη μεγάλη αλλαγή την οποίαν επέβαλε στα κόμματα και στον βασιλιά Γεώργιο, ο οποίος ευρίσκετο στο Λονδίνο, ήταν η λειτουργία της Αντιβασιλείας ως απαραίτητου θεσμού για τη λειτουργία του πολιτεύματος. Μάλιστα, ο πρωθυπουργός της Αγγλίας επέλεξε και το πρόσωπο, δηλαδή τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος Δαμασκηνό, ο οποίος καθιερώθηκε ως αντιβασιλέας προτού ορκισθεί, όταν προήδρευσε στις 26 Δεκεμβρίου 1944 στη μεγάλη σύσκεψη στην οποία μετείχαν οι εκπρόσωποι όλων των ελληνικών κομμάτων, οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, μαζί με τους Άγγλους στρατιωτικούς Σκόμπι, Αλεξάντερ κ.λ.π. και τους πρεσβευτές στην Ελλάδα των ΗΠΑ, της Αγγλίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Μετά από το γεγονός αυτό, ο αρχιεπίσκοπος ήταν πλέον αντιβασιλιάς της Ελλάδας. Στην πορεία, αφού τον ενέκρινε και τυπικά ο βασιλιάς Γεώργιος, ο αρχιεπίσκοπος ορκίστηκε την 31η Δεκεμβρίου 1944.

Μετά την ορκωμοσία του Δαμασκηνού ως αντιβασιλέα, άρχισε η διαδικασία για την αντικατάσταση του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου. Ήδη στο προσκήνιο ελέγοντο πολλά από την ημέρα που είχε αναχωρήσει ο Τσώρτσιλ από την Ελλάδα. Βέβαια, διεδίδετο ότι ο Τσώρτσιλ είχε ορίσει ως διάδοχο του Γ. Παπανδρέου τον στρατηγό Νικόλαο Πλαστήρα. Όμως από την πλευρά του ο αντιβασιλέας έπρεπε να κάνει τις τυπικές διαβουλεύσεις με τους αρχηγούς των κομμάτων. Για τον λόγο αυτό ο αντιβασιλέας άρχισε να καλεί τους αρχηγούς των κομμάτων και να συζητά μαζί τους το θέμα της αντικατάστασης του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου. Πρέπει, όμως, εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Δαμασκηνός είχε αποκρυσταλλωμένη άποψη και συμφωνούσε και με τους Άγγλους, οι οποίοι ήθελαν αλλαγή της κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου. Με την άποψη αυτή συμφωνούσαν και οι ηγεσίες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Για το λόγο αυτό έπρεπε να θυσιασθεί ο Γεώργιος Παπανδρέου, για να επιτευχθεί συμφωνία με τα κόμματα της Αριστεράς. Όμως στη βάση της ανωτέρω σκέψης οι ευθύνες για τα Δεκεμβριανά θα βάραιναν τον Γεώργιο Παπανδρέου και την κυβέρνησή του. Για να αποφευχθούν τα ανωτέρω, ο Π. Κανελλόπουλος πρότεινε στον Δαμασκηνό να ορισθεί νέος πρωθυπουργός, αλλά αντιπρόεδρος στη νέα κυβέρνηση να είναι ο Γεώργιος Παπανδρέου, ώστε να υπάρξει συνέχιση της πολιτικής της προηγούμενης κυβέρνησης. Ωστόσο ο αντιβασιλέας Δαμασκηνός είχε πάρει τις αποφάσεις του και στις 2 Ιανουαρίου 1945 έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Νικόλαο Πλαστήρα. Βέβαια, στη νέα κυβέρνηση δεν μετείχε ούτε ο Γεώργιος Παπανδρέου, αλλά και κανένας υπουργός που μετείχε στην κυβέρνησή του.

Ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός μετά τις τυπικές διαδικασίες ορκίσθηκε αντιβασιλιάς στις 31 Δεκεμβρίου 1944

Ο Ν. Πλαστήρας μετά από πολλές διαβουλεύσεις έλαβε από τον αντιβασιλέα Δαμασκηνό την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης και ορκίσθηκε στις 3 Ιανουαρίου 1945

Μετά την εντολή ο νέος πρωθυπουργός είχε διαβουλεύσεις με αρχηγούς κομμάτων και διάφορες άλλες προσωπικότητες, για τη συμμετοχή τους στη νέα κυβέρνηση. Κατ' αρχήν επεσκέφθη τον Θεμ. Σοφούλη, από τον οποίο εξήτησε την συγκατάθεσή του και την ευχή του. Ο Σοφούλης βέβαια του έδωσε την ευχή του, όχι όμως και την συγκατάθεσή του, διότι ήταν πειραγμένος, διότι διεπίστωνε ότι δεν ετηρείτο η συνταγματική οδός. Στη συνέχεια, ο νέος πρωθυπουργός είχε συνεργασία με τον Στεφανόπουλο, Ρέντη και Μυλωνά, από τους ζήτησε τη βοήθειά τους για τη σύνθεση της νέας κυβέρνησης. Παράλληλα με τις ανωτέρω επαφές, ο Ν. Πλαστήρας ειδοποίησε τα κόμματα, ότι θα σχημάτιζε κυβέρνηση δι' επιλογής προσωπικοτήτων εκ των πολιτικών κομμάτων, χωρίς να δίδεται πολιτική χροιά στη νέα κυβέρνηση. Διευκρίνισε επίσης, ότι όσοι θα μετέχουν στη νέα κυβέρνηση θα μετέχουν ως προσωπικότητες και όχι σαν εκπρόσωποι κομμάτων, δι' αυτό και την επιλογή θα την έκανε ο ίδιος ο πρωθυπουργός. Βέβαια, η μέθοδος αυτή αποσκοπούσε στο να μην δημιουργηθεί κυβερνητική κρίση με την αποχώρηση ενός υπουργού, αλλά να θεωρηθεί ως προσωπικό θέμα του αποχωρήσαντος υπουργού.

Κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες η κυβέρνηση του στρατηγού Νικολάου Πλαστήρα ορκίσθηκε την 3η Ιανουαρίου 1945 με την ακόλουθη σύνθεση: Νικόλαος Πλαστήρας πρωθυπουργός, υπουργός Στρατιωτικών και προσωρινός υπουργός Ναυτικών, Αεροπορίας και Εμπορικής Ναυτιλίας, Ιωάννης Σοφιανόπουλος υπουργός Εξωτερικών, Νικόλαος Κολυβάς υπουργός Δικαιοσύνης, Περικλής Ράλλης υπουργός Εσωτερικών, Γεώργιος Σίδερης υπουργός Οικονομικών, Ιωάννης Γκλαβάνης υπουργός Γεωργίας, Λουκάς Σακελλαρόπουλος

υπουργός Δημοσίων Έργων, Μιχαήλ Μαυρογορδάτος υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ, Γεώργιος Μελάς υφυπουργός Εξωτερικών.

Μετά από λίγες ημέρες ορκίσθηκαν και οι εξής: Κωνσταντίνος Άμαντος υπουργός Παιδείας, Πέτρος Λεβαντής υπουργός Προνοίας, Δημήτριος Χατζίσκος υπουργός Εφοδιασμού και Ιωάννης Μακρόπουλος στη θέση του παραιτηθέντος υπουργού Γεωργίας Ιωάννη Γκλαβάνη.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ενώ από όλα σχεδόν τα κόμματα υπήρχαν εκπρόσωποι στη νεοορκισθείσα κυβέρνηση, δεν υπήρχε όμως κανένας εκπρόσωπος του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Τούτο βέβαια οφείλεται στο γεγονός ότι το ΕΑΜ ζητούσε να πάρει τα μισά Υπουργεία, πράγμα το οποίο απέκλεισε ο πρωθυπουργός Ν. Πλαστήρας. Βέβαια, από τις πρώτες ημέρες η κοινή γνώμη είχε αντιληφθεί ότι δεν κυβερνούσε τον τόπο ο Πλαστήρας. Στην ουσία τον τόπο τον κυβερνούσαν οι Άγγλοι μέσω του υπουργού των Εξωτερικών, Ι. Σοφιανόπουλου και του αντιβασιλέα Δαμασκηνού. Αυτοί οι δύο καθόριζαν την πολιτική της κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα και αυτοί ελάμβαναν τις αποφάσεις. Συγκεκριμένα, το κυβερνητικό πρόγραμμα έφερε τη σφραγίδα του Ι. Σοφιανόπουλου και όταν ο τελευταίος προέβη σε δηλώσεις εκ μέρους της κυβερνήσεως, ο πρωθυπουργός ενημερώθηκε εκ των υστέρων. Μάλιστα, αναφέρεται ότι ερήμην του πρωθυπουργού Ν. Πλαστήρα ο στρατηγός Σκόμπυ, κατόπιν επιμονής του πρεσβευτή Λήπερ, θα υπογράψει την 11η Ιανουαρίου 1945 την ανακωχή με το ΕΑΜ. Όταν δε ο Πλαστήρας επληροφορήθη τι είχε συμβεί, χαρακτηριστικά είπε τα εξής: «Καλά εγώ τι χρειάζομαι;».

Αυτά και άλλα συνέβαιναν με την κυβέρνηση του Ν. Πλαστήρα. Εκείνο όμως που ανησυχούσε όσους παρακολουθούσαν τα πολιτικά πράγματα, ήταν η καθυστέρηση της Διάσκεψης της Βάρκιζας, όπου όλοι οι εχέφρονες πολιτικοί περίμεναν να γίνουν πολλά και όλοι ήλπιζαν ότι εκεί ο Νικόλαος Πλαστήρας θα έπαιζε κάποιο αποφασιστικό ρόλο, όπως και έγινε στην πραγματικότητα.

1945: Πολιτική αστάθεια με πολλές κυβερνητικές αλλαγές

Το έτος 1945 θα μείνει στην ιστορία ως το έτος των πολλών κυβερνητικών αλλαγών. Μέσα στο έτος αυτό άλλαξαν πέντε κυβερνήσεις, με αποτέλεσμα να έχουμε πολιτική αστάθεια σε μια εποχή με πολλά εκκρεμή προβλήματα.

Πρώτη κυβέρνηση με την έναρξη του νέου έτους ήταν η κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα, η οποία ορκίστηκε ενώπιον του αντιβασιλέα Δαμασκηνού στις 3 Ιανουαρίου 1945. Η κυβέρνηση του στρατηγού Πλαστήρα έχει στο ενεργητικό της σημαντικό έργο, διότι όχι μόνο κατάφερε να υπογράψει τη Συμφωνία της Βάρκιζας, αλλά έθεσε και τις προϋποθέσεις για τη διενέργεια δημοψηφίσματος προκειμένου να αποφανθεί ο ελληνικός λαός για το πολιτειακό ζήτημα. Επίσης, σημαντικό ήταν το έργο της και στον οικονομικό τομέα, όπου έθεσε τις βάσεις για τη μελλοντική ανασυγκρότηση της χώρας.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι εάν η κυβέρνηση Πλαστήρα είχε μείνει στην εξουσία μέχρι τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 και εάν είχε τη δυνατότητα να επιβάλει την τάξη σε ολόκληρη τη χώρα, ίσως να είχε αποφευχθεί ο Εμφύλιος του 1946-1949.

Πρέπει, ακόμα, να σημειώσουμε ότι στόχος της κυβέρνησης Πλαστήρα ήταν η γεφύρωση του χάσματος που υπήρχε μεταξύ της άκρας Αριστεράς και της άκρας Δεξιάς. Για να επιτευχθεί, όμως, η γεφύρωση αυτή θα έπρεπε αφενός μεν το ΚΚΕ να συμμορφωθεί με τους όρους της Συμφωνίας της Βάρκιζας και αφετέρου να εξαρθρωθούν οι ακροδεξιές συμμορίες.

Η προσπάθεια αυτή του Πλαστήρα δεν άρεσε σε πολλούς και ορισμένοι καλοθελητές, για να σταματήσει, δημοσίευσαν κάτι επιστολές που είχε γράψει ο στρατηγός το 1941 και οι οποίες τον εξέθεταν για τη στάση του έναντι της Γερμανίας και του Χίτλερ. Βέβαια, εκείνοι που έφεραν στο φως της δημοσιότητας τις επιστολές αυτές είχαν συμφέρον να φύγει από την κυβέρνηση ο Πλαστήρας και να διακοπεί η ειρηνευτική του προσπάθεια. Η δημοσίευση των επιστολών ανάγκασε το στρατηγό Πλαστήρα να υποβάλει τον Απρίλιο του 1945 την παραίτηση του.

Με την παραίτηση του στρατηγού Πλαστήρα, οι Άγγλοι έχρισαν πρωθυπουργό, την 7η Απριλίου 1945, το ναύαρχο Πέτρο Βούλγαρη, ο οποίος είχε επιφορτισθεί με την κατάπνιξη του κινήματος του ναυτικού στην Αίγυπτο.

Ο νέος πρωθυπουργός ήταν αξιόλογος άνθρωπος, αλλά δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην πολιτική της ειρήνευσης που είχε ακολουθήσει ως πρωθυπουργός ο Νικόλαος Πλαστήρας. Πάντως, η κυβέρνηση του ναύαρχου Βούλγαρη αντιμετώπισε μεγάλα οικονομικά προβλήματα και αυτός ήταν ο λόγος που δεν μπορούσε να ακολουθήσει την ειρηνευτική πολιτική που είχε ακολουθήσει η προηγούμενη κυβέρνηση. Τα μεγάλα οικονομικά προβλήματα και ιδιαίτερα η αύξηση του πληθωρισμού, ο οποίος είχε λάβει επικίνδυνες διαστάσεις, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες που κατέβαλλε ο υπουργός Οικονομικών και αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Κυριάκος Βαρβαρέσος, ήταν η μία αιτία που ανάγκασε το ναύαρχο Πέτρο Βούλγαρη να υποβάλει την παραίτηση του, τον Οκτώβριο του 1945. Η άλλη ήταν η εμμονή του να διεξαχθούν οι βουλευτικές εκλογές τον Ιανουάριο του 1946, πράγμα που δεν ήθελαν τα περισσότερα κόμματα.

Μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Βούλγαρη ανέλαβε προσωρινά τη διακυβέρνηση ο αντιβασιλέας Δαμασκηνός, μέχρι τη 2α Νοεμβρίου 1945, οπότε ορκίστηκε πρωθυπουργός ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος.

Η κυβέρνηση του Κανελλόπουλου, από πλευράς σύνθεσης, ήταν ίσως η καλύτερη κυβέρνηση των τελευταίων πενήντα ετών. Την αποτελούσαν μεγάλες προσωπικότητες και ο ίδιος ο πρωθυπουργός είχε τοποθετήσει τον κατάλληλο άνθρωπο στην κατάλληλη θέση. Δυστυχώς, ο βίος της ήταν βραχύς (1-22 Νοεμβρίου 1945) και αναγκάστηκε να παραιτηθεί κατόπιν παρεμβάσεως της αγγλικής κυβέρνησης (περισσότερα στο κεφάλαιο με τίτλο «Η πρώτη πρωθυπουργία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου»).

Μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλου, ο Δαμασκηνός ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον αρχηγό του κόμματος των Φιλελευθέρων, Θεμιστοκλή Σοφούλη.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι την περίοδο εκείνη ήταν μεγάλη η επιρροή των Άγγλων στα ελληνικά πολιτικά πράγματα. Μάλιστα, τόσο είχε ωριμάσει η ιδέα για το σχηματισμό μιας κυβέρνησης συνασπισμού ευρύτερης αποδοχής, ώστε για το σκοπό αυτό ήρθε ο υφυπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας, Μακνίλ, ο οποίος μεθόδευσε την παραίτηση του Κανελλόπουλου και το σχηματισμό κυβέρνησης υπό τον Σοφούλη, με τη συμμετοχή των Καφαντάρη και Τσουδερού.

Την κυβέρνηση αυτή αρχικά τη στήριξε και το ΚΚΕ, το οποίο αργότερα ήρε την εμπιστοσύνη του. Η ωμή, ωστόσο, παρέμβαση του Άγγλου υφυπουργού Εξωτερικών δυσaráεστησε τον αντιβασιλέα Δαμασκηνό, ο οποίος υπέβαλε την παραίτηση του και αρνήθηκε να ορκίσει την κυβέρνηση Σοφούλη.

Τελικά, με παρέμβαση του Κανελλόπουλου, ο Δαμασκηνός κάμφθηκε και έτσι όρκισε την κυβέρνηση Σοφούλη την 3η πρωινή της 22ας Νοεμβρίου 1945.

Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι η παρέμβαση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου ήταν ουσιαστική και ότι ο Δαμασκηνός κάμφθηκε, διότι είχε τύψεις που με την παρέμβαση των Άγγλων αναγκάστηκε να παραιτηθεί η κυβέρνηση Κανελλόπουλου.

12.2.1945: Η συμφωνία της Βάρκιζας και το τέλος του πρώτου γύρου του Εμφυλίου

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι εντολές του πρωθυπουργού της Μεγάλης Βρετανίας, Γουίνστον Τσώρτσιλ, προς το στρατηγό Σκόμπυ, όταν ακόμα βρισκόταν στην Αθήνα, ήταν η ταχεία εκκαθάριση της πρωτεύουσας από τους ένοπλους στρατιώτες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Προς εκτέλεση αυτής της εντολής, ο Σκόμπυ, με την είσοδο του 1945 άρχισε τη μεγάλη επιχείρηση για να εκδιώξει τους ΕΑΜίτες από την περιοχή της Αθήνας. Προς αυτή την κατεύθυνση βοήθησαν τον αγγλικό στρατό η Ορεινή Ταξιαρχία, η Αστυνομία Πόλεων, καθώς και τα τριάντα ελληνικά τάγματα της εθνοφυλακής, που είχαν κληθεί στα όπλα με την επιστράτευση που είχε κάνει η κυβέρνηση Παπανδρέου.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Σκόμπυ, στις 5 Ιανουαρίου, ανακοίνωσε θριαμβευτικά ότι «*αι μάχαι εις τας Αθήνας και τον Πειραιάν κατέπαυσαν*» και ότι οι ΕΛΑΣίτες άρχισαν να υποχωρούν προς τα βόρεια, με επίκεντρο τη Λαμία.

Από την πλευρά της, η κυβέρνηση του Νικολάου Πλαστήρα είχε ως κύριο στόχο την αξιοποίηση της κατάστασης, την κατάπαυση του αδελφοκτόνου σπαραγμού και την επιβολή της τάξης προς κάθε κατεύθυνση.

Η άλλη πλευρά, δηλαδή η ηγεσία του ΚΚΕ (ΕΑΜ-ΕΛΑΣ), διαπίστωσε ότι ήταν μάταιος ο αγώνας, γι' αυτό άρχισε τις διαπραγματεύσεις με τη νέα κυβέρνηση και προσπαθούσε να βρει τρόπο για να απεμπλακεί από τον εμφύλιο σπαραγμό, ο οποίος είχε ξεκινήσει στην περιοχή των Αθηνών και σιγά-σιγά επεκτεινόταν και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Για την ηγεσία του ΚΚΕ ήταν μια μεγάλη ευκαιρία η νέα κυβέρνηση του Νικολάου Πλαστήρα.

Στις αρχές Φεβρουαρίου 1945, η ηγεσία του ΚΚΕ άρχισε συνομιλίες με την κυβέρνηση Πλαστήρα και στις 12 Φεβρουαρίου 1945 υπογράφηκε η περίφημη Συμφωνία της Βάρκιζας. Τη συμφωνία αυτή υπέγραψαν από την κυβέρνηση οι υπουργοί Εξωτερικών, Ι. Σοφιανόπουλος. Εσωτερικών, Π. Ράλλης, και Γεωργίας, Ι. Μακρόπουλος. ενώ από την αριστερή παράταξη ο Γ. Σιάντος, γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ, ο Δ. Παρτσαλίδης, γραμματέας της ΚΕ του ΕΑΜ, και ο Ηλ. Τσιριμώκος, γενικός γραμματέας του ΕΛΑ.

Το βασικότερο στοιχείο της Συμφωνίας της Βάρκιζας ήταν η αποστράτευση και ο αφοπλισμός του ΕΛΑΣ. Πέραν τούτου, όμως, η συμφωνία περιείχε και πολλά άλλα σημαντικά σημεία. Τα κυριότερα ήταν τα εξής:

1. Η κυβέρνηση αναλάμβανε την υποχρέωση να καταργήσει κάθε προηγού-

*Οι Ηλίας Τσιριμώκος, Γιώργης Σάντος και Μήτσος Παρτσαλίδης
υπογράφουν τη Συμφωνία της Βάρκιζας*

μενο ανελεύθερο νόμο, ώστε να εξασφαλίζεται η ελεύθερη εκδήλωση των πολιτικών και κοινωνικών φρονημάτων των πολιτών.

2. Η συμφωνία προέβλεπε την αμνήστευση όλων των πολιτικών αδικημάτων που τελέστηκαν από τις 3 Δεκεμβρίου 1944 έως τις 12 Φεβρουάριου 1945.

3. Έπαυε να ισχύει ο στρατιωτικός νόμος και αναστελλόταν αμέσως σε όλη την επικράτεια η ισχύς των άρθρων 5, 10, 12, 20 και 95 του Συντάγματος.

4. Συγκροτείτο εθνικός στρατός, τον οποίο θα αποτελούσαν στρατιώτες που θα καλούνταν προς εκπλήρωση των στρατιωτικών τους υποχρεώσεων. Ο Ιερός Λόχος θα παρέμενε ως είχε και εν συνεχεία θα συγχωνευόταν στον εθνικό στρατό.

5. Προβλεπόταν η αποστράτευση του ΕΛΑΣ, τακτικού και εφεδρικού, του ΕΛΑΝ και της εθνικής πολιτοφυλακής.

6. Για την εκκαθάριση των κρατικών μηχανισμών προβλέπονταν τα εξής: «Κριτήρια της εκκαθάρισεως θα είναι η επαγγελματική επάρκεια, ο χαρακτήρας και το ήθος, η συνεργασία μετά του εχθρού και η χρησιμοποίηση των υπαλλήλων ως οργάνων της δικτατορίας».

7. Ελευθερώνονταν αμέσως οι πολίτες που είχαν συλληφθεί από τον ΕΛΑΣ, τον ΕΛΑΝ ή την εθνική πολιτοφυλακή.

8. Τέλος, η συμφωνία προέβλεπε ότι μέσα στο 1945 θα διεξαγόταν ελεύθερο δημοψήφισμα, ώστε να τερματισθεί οριστικά και αμετάκλητα το πολιτειακό, και εν συνεχεία θα πραγματοποιούνταν εκλογές για την εκλογή Συντακτικής Συνέλευσης και την ψήφιση του νέου Συντάγματος της χώρας.

Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, με διαταγή του Στέφανου Σαράφη και του Άρη Βελουχιώτη που εκδόθηκε στις 16 Φεβρουάριου 1945, διαλύθηκε ο ΕΛΑΣ και στις 28 Φεβρουάριου 1945 παρέδωσαν τον οπλισμό τους όλα τα ένοπλα τμήματα του ΕΑΜ στους Άγγλους στρατιώτες. Έτσι έκλεισε τυ-

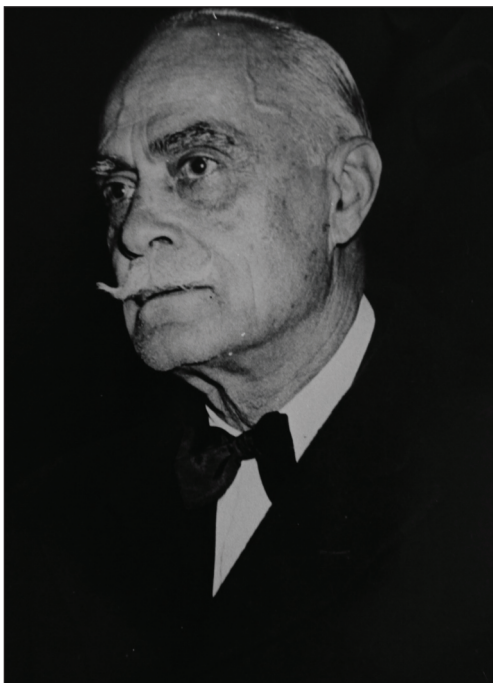
πικά ο λεγόμενος πρώτος γύρος του Εμφυλίου, για να αρχίσει έπειτα από λίγο ο δεύτερος γύρος, ο οποίος επισώρευσε πάμπολλα δεινά στη χώρα μας και κράτησε μέχρι το 1949.

**Η δραματική παραίτηση της κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα
και η ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Π. Βούλγαρη**

Μετά την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας, η κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα άρχισε το μεγάλο έργο της ανασυγκρότησης της χώρας και τη δημιουργία των προϋποθέσεων για το Δημοψήφισμα και τις βουλευτικές εκλογές. Και ενώ όλοι ησυχολούντο με το κυβερνητικό έργο, αιφνιδίως την 6η Απριλίου 1945 η εφημερίδα το *Ελληνικό Αίμα* δημοσίευσε επιστολή του πρωθυπουργού Ν. Πλαστήρα, την οποία είχε απευθύνει τον Ιούλιο του 1941 από τη Νίκαια της Γαλλίας, όπου τότε διέμενε στον πρεσβευτή της Ελλάδας στη Γαλλία Πέτρο Μεταξά και στην οποία επιστολή εξεθίαζε το χιτλερικό καθεστώς της Γερμανίας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι αντίγραφο της επιστολής είχε η εφημερίδα *Ελληνικό Αίμα* δώσει και στον κατοχικό πρωθυπουργό Ι. Ράλλη, για να την καταθέσει στο δικαστήριο των Δοσίλογων. Η διεύθυνση όμως της εφημερίδας, για να προλάβει την κατάθεση της επιστολής στο δικαστήριο των Δοσίλογων, αλλά αποβλεπούσα και σε μία δημοσιογραφική επιτυχία, δημοσίευσε την επιστολή Πλαστήρα την 6η Απριλίου 1945. Μετά τη δημοσίευση της επιστολής ο πρωθυπουργός, Ν. Πλαστήρας, επεσκέφθη τον αντιβασιλέα Δαμασκηνό και εξήτησε αναβολή της λήψης οποιασδήποτε απόφασης για μία εβδομάδα, για να «σωθούν τα προσχήματα». Όμως ο αντιβασιλέας ήταν ανένδοτος και δεν εκάμπτετο με κανέναν τρόπο. Τότε λέγεται ότι ο Πλαστήρας έβγαλε το περιστροφό του και απείλησε ότι θα αυτοκτονήσει ενώπιον του αντιβασιλέα. Το γεγονός αυτό συγκίνησε τον Δαμασκηνό και έτσι, εκείνη τη στιγμή δεν ελήφθη καμία απόφαση. Βέβαια, στη συνέχεια επληροφορήθη όλα τα γεγονότα ο πρεσβευτής της Αγγλίας Λήπερ και αξίωσε από τον αντιβασιλέα να ζητήσει εντός της ίδιας ημέρας την παραίτηση της κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα.

Εν τω μεταξύ την ίδια ημέρα το Λαϊκό Κόμμα υπέβαλε υπόμνημα προς τον αντιβασιλέα και ζητούσε την αντικατάσταση της κυβέρνησης δι' Υπηρεσιακής. Μετά από όλα αυτά ο αντιβασιλέας Δαμασκηνός, το βράδυ της 7ης Απριλίου 1945 ζήτησε εγγράφως την παραίτηση της κυβερνήσεως Νικολάου Πλαστήρα. Πράγματι, δύο ώρες αργότερα ο Ν. Πλαστήρας υπέβαλε την παραίτησή του.

Οι εξελίξεις ήσαν ραγδαίες, αλλά ο αντιβασιλέας είχε ήδη προπαρασκευάσει το έδαφος. Έτσι, μετά από τις τυπικές διαβουλεύσεις, η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως εδόθη στον ναύαρχο Πέτρο Βούλγαρη. Μάλιστα, το βράδυ της ίδιας ημέρας, 7 Απριλίου 1945, ορκίσθηκε η κυβέρνηση του Π. Βούλγαρη με την ακόλουθη σύνθεση: Πέτρος Βούλγαρης πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός Εξωτερικών, Εσωτερικών, Στρατιωτικών, Ναυτικών και Αεροπορίας, Γεώργιος Μαντζαβίνος υπουργός Οικονομικών, Γρηγόριος Κασσιμάτης υπουργός Εθνικής Οικονομίας και προσωρινώς Εργασίας, Κωνσταντίνος Τσάτσος υπουργός Προνοίας και προσωρινώς Δικαιοσύνης και Εσωτερικών, Ανάργυρος Δημητρακόπουλος υπουργός Δημοσίων Έργων και προσωρινώς Τ.Τ.Τ.,

Όταν οι Βρετανοί πείστηκαν πως ο Ν. Πλαστήρας δεν μπορούσε να κυβερνήσει, τον αντικατέστησαν με τον ναύαρχο εν αποστρατεία Πέτρο Βούλγαρη

Δημήτριος Μπαλάνος υπουργός Παιδείας και προσωρινώς Εφοδιασμού, Σπυρίδων Μάτεσις υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας και προσωρινώς Μεταφορών, Γεώργιος Λαμπρινόπουλος υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ, Διονύσιος Ζακυνθινός υφυπουργός Τύπου και Διαφώτισεως.

Μετά την ορκωμοσία του πρώτου κλιμακίου της κυβερνήσεως Π. Βούλγαρη και προς συμπλήρωση των υφιστάμενων κενών, σταδιακά ορκίσθησαν και οι εξής υπουργοί: Ιωάννης Σοφιανόπουλος υπουργός Εξωτερικών, Σωτήριος Σουλιώτης υπουργός Δικαιοσύνης, Νικόλαος Σμπαρούνης υπουργός Υγιεινής και Κοινωνικής Προνοίας, Ανδρέας Ζάκκας υπουργός Εργασίας, Τρύφων Καραντάσης υπουργός Μεταφορών, Παναγιώτης Κουτσομητόπουλος υπουργός Γεωργίας, Κωνσταντίνος Τσάτσος υπουργός Εσωτερικών, Μιχαήλ Πεσματζόγλου υφυπουργός Οικονομικών, Γεώργιος Αλεξανδρής υπηρεσιακός υφυπουργός Αεροπορίας, Κωνσταντίνος Καμπάς υπηρεσιακός υφυπουργός Υγιεινής και Κοινωνικής Προνοίας.

Στη συνέχεια ορκίσθησαν και ο Ιωάννης Παρασκευόπουλος ως υπουργός Εφοδιασμού, ο Αλέξανδρος Μερεντίνης ως υπουργός Βορείου Ελλάδος, ο Μάρκος Δράκος ως υφυπουργός Στρατιωτικών, ο Γεώργιος Οικονομόπουλος ως υπουργός Ηπείρου, ο Μιχαήλ Τσαμαδός ως υφυπουργός Εξωτερικών, ο Γρ. Κασσιμάτης ως υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, ο Νικόλαος Σμπαρούνης ως υπουργός Υγιεινής. Επίσης, στην πορεία ορκίσθησαν ο Κυριάκος Βαρβαρέσσος ως αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως και υπουργός Εφοδιασμού, ο Ι. Παρασκευόπουλος ως υπουργός Εθνικής Οικονομίας. Στη συνέχεια ορκίσθησαν και άλλοι υφυπουργοί, καλύπτοντας τα κενά που υπήρχαν στην κυβέρνηση ή προήρχοντο από διάφορες παραιτήσεις.

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι ο νέος πρωθυπουργός Π. Βούλγαρης είχε λάβει μέρος στο κίνημα του Ναυτικού πριν ένα χρόνο στην Αλεξάνδρεια και ήταν γνωστός για τα αντι-ΕΑΜικά του αισθήματα. Για το λόγο αυτό οι κομμουνιστές δεν εκάρισαν καθόλου με την πρωθυπουργοποίηση του Π. Βούλγαρη. Αντίθετα, ο τύπος της Αριστεράς, ο οποίος είχε καταγγείλει τον Ν. Πλαστήρα ως όργανο του Δαμασκηνού και τον Βούλγαρη ως όργανο των Άγγλων, τώρα συνέχισε με τις ίδιες καταγγελίες.

Πρέπει επίσης να επισημάνουμε, ότι τα μέλη του νέου Υπουργικού Συμβουλίου ανήκαν στον ευρύτερο Δημοκρατικό χώρο ή ήσαν πολιτικά ουδέτεροι. Περισσότερο γνωστός ήταν ο Κυριάκος Βαρβαρέσσος, ο οποίος ορκίσθηκε ως υπουργός Εφοδιασμού και έχοντας την εμπιστοσύνη των Άγγλων διαχειριζέτο το έργο της UNRPA για τη βοήθεια και την ανασυγκρότηση της χώρας.

Βέβαια, η κυβέρνηση του Π. Βούλγαρη διεκήρυξε από την πρώτη στιγμή ότι θα προετοίμαζε το έδαφος για να γίνει το συντομότερο δυνατόν το Δημοψήφισμα, ώστε να αποφανθεί ο λαός α) εάν επιθυμεί την επάνοδο του βασιλιά και β) για να γίνουν βουλευτικές εκλογές. Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι στην κυβέρνηση του Π. Βούλγαρη μετείχαν ως υπουργοί πρόσωπα του στενού περιβάλλοντος του Δαμασκηνού. Και αυτοί ήσαν ο υπουργός Εσωτερικών Κωνσταντίνος Τσάτσος και ο υπουργός Εξωτερικών Ιωάννης Σοφιανόπουλος.

Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετώπισε την περίοδο εκείνη η κυβέρνηση Βούλγαρη ήταν η εμφάνιση δεξιών οργανώσεων, όπως ο ΙΔΕΑ και η οργάνωση Χ, οι οποίες άρχισαν να συγκρούονται με αριστερές ομάδες, πράγμα το οποίο δημιουργούσε μεγάλα προβλήματα στην κυβέρνηση και στον Άγγλο πρεσβευτή Λήπερ. Έτσι, η κυβέρνηση Βούλγαρη, τρεις μήνες μετά την ανάληψη της εξουσίας, δεν μπορούσε να εφαρμόσει το νόμο και την τάξη. Όλα αυτά τα φαινόμενα εμπόδιζαν την κυβέρνηση στην προετοιμασία των εκλογικών καταλόγων που ήσαν απαραίτητοι για τη διεξαγωγή των εκλογών.

Τέλος, η κυβέρνηση Βούλγαρη αντιμετώπιζε μεγάλες δυσχέρειες στον οικονομικό τομέα. Ο οικονομολόγος Κυρ. Βαρβαρέσσος, ο οποίος είχε επιλεγεί από τον πρεσβευτή της Αγγλίας Λήπερ ως υπουργός Συντονισμού πήρε πολλά μέτρα για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού και για την αύξηση του εισοδήματος του κράτους, χωρίς όμως να μπορέσει να συγκρατήσει την κατάσταση η οποία μέρα με την ημέρα χειρότερει.

Εν τω μεταξύ η ήττα του Τσώρτσιλ στις αγγλικές εκλογές δημιούργησε περισσότερα προβλήματα στη χώρα μας. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο πρωθυπουργός Π. Βούλγαρης ήθελε να παραιτηθεί και ο Δαμασκηνός κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να τον συγκρατήσει. Αντίθετα, ο ίδιος ο Βούλγαρης δεν μπόρεσε να συγκρατήσει πολλούς υπουργούς του, όπως τον Ι. Σοφιανόπουλο και άλλους, οι οποίοι παραιτήθηκαν αμέσως μετά την εκλογή του Άτλη ως πρωθυπουργού της Μεγάλης Βρετανίας.

Βέβαια, η αλλαγή στην Αγγλία έπεισε τον Δαμασκηνό ότι έπρεπε να αλλάξει τη σειρά των ενεργειών που επέβαλε η συμφωνία της Βάρκιζας. Έτσι, έπρεπε να αναβληθεί το Δημοψήφισμα και να προηγηθούν οι βουλευτικές εκλογές. Προς αυτή την κατεύθυνση βοηθούσε και η αποχώρηση του Τσώρτσιλ από την κυβέρνηση και τούτο, διότι ο Τσώρτσιλ ήταν προστάτης του βασιλιά Γεωργίου.

Τελικά, ο Δαμασκηνός επεσκέφθη στις 9 Σεπτεμβρίου του 1945 το Λονδίνο και κατάφερε να πείσει την αγγλική κυβέρνηση, ώστε να γίνουν πρώτα οι εκλο-

γές και μετά το Δημοψήφισμα. Βέβαια, στην απόφαση αυτή συμφώνησαν και οι συμμαχικές κυβερνήσεις της Γαλλίας και των Ηνωμένων Πολιτειών.

Εν τω μεταξύ η κυβέρνηση Βούλγαρη είχε στην κυριολεξία διαλυθεί και για ένα διάστημα, τον μήνα Οκτώβριο του 1945, ο αντιβασιλέας Δαμασκηνός ήταν ταυτόχρονα πρωθυπουργός. Από την άλλη πλευρά ο Άγγλος πρεσβευτής, Λήπερ, ήθελε μία κεντροαριστερή κυβέρνηση, ενώ ο Δαμασκηνός προσπαθούσε να συνασπίσει τους βασιλικούς με τους αντιβασιλικούς. Και ενώ συνέβαιναν όλα αυτά, κυκλοφορούσαν φήμες ότι επρόκειτο να γίνει φιλοβασιλικό πραξικόπημα. Όλα τα ανωτέρω είχαν ανησυχήσει σε μεγάλο βαθμό τον αντιβασιλέα, ο οποίος απεγνωσμένα προσπαθούσα να βρει τρόπο για να βγει από το αδιέξοδο.

Και τότε ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησεως στον Παναγιώτη Κανελλόπουλο (2 Νοεμβρίου 1945), ελπίζοντας ότι έτσι η χώρα θα έβγαινε από το αδιέξοδο και θα οδηγείτο στην ομαλότητα.

Ο αντιβασιλιάς Δαμασκηνός ορκίζεται και πρωθυπουργός

Μετά τη δραματική παραίτηση του πρωθυπουργού Νικολάου Πλαστήρα, ο αντιβασιλιάς Δαμασκηνός έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον ναύαρχο Πέτρο Βούλγαρη. Ο Π. Βούλγαρης, αφού απεδέχθη την εντολή, σχημάτισε την κυβέρνησή του, η οποία ορκίσθηκε την 8η Απριλίου 1945. Η κυβέρνηση του Βούλγαρη αντιμετώπισε πάρα πολλά προβλήματα. Μεταξύ των σπουδαιότερων προβλημάτων που αντιμετώπισε ο πρωθυπουργός ήταν το οικονομικό και η διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος για την επιστροφή του βασιλιά και οι βουλευτικές εκλογές. Εκτός όμως από τον πρωθυπουργό, περισσότερο απασχολούσε τον αντιβασιλιά το θέμα της διεξαγωγής των βουλευτικών εκλογών και του Δημοψηφίσματος. Βέβαια, το θέμα αυτό είχε διχάσει και τον πολιτικό κόσμο. Έτσι, το Λαϊκό Κόμμα, ο Γ. Παπανδρέου, ο Στ. Γονατάς, ο Α. Αλεξανδρή και πολλοί άλλοι ηγέτες που εκπροσωπούσαν μικρότερες πολιτικές ομάδες, αξίωναν να προηγηθεί το Δημοψήφισμα και να αποφανθεί ο λαός για την επιστροφή του βασιλιά ή όχι μέσα στο φθινόπωρο του 1945. Αντίθετα, οι κομμουνιστές και οι προσκείμενες προς αυτούς ομάδες ζητούσαν την αναβολή κάθε προσφυγής στις κάλπες, επιδιώκοντας την ανάληψη της εξουσίας.

Κάτω από τις ανωτέρω συνθήκες ο αντιβασιλιάς μετέβη στο Λονδίνο για να συζητήσει με την αγγλική κυβέρνηση τα προβλήματα που απασχολούσαν τον ελληνικό λαό. Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι ο αντιβασιλιάς εκόμιζε στην Αγγλία και τη δική του άποψη, η οποία ήταν η εξής: «*Πρόταξη των εκλογών Αναθεωρητικής Βουλής και μετάθεση της λύσεως του πολιτειακού σε ευθετώτερον χρόνον, προκειμένου να καταστεί ευχερέστερη η συνεργασία όλων εκείνων που αντιμάχονταν τους Κομμουνιστάς*». Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι η διενέργεια των βουλευτικών εκλογών κατά την άποψη του αντιβασιλιά ετοποθετούνχο μετά την άνοιξη του 1946. Βέβαια, με το ταξίδι του στην Αγγλία δεν πέτυχε τίποτα το ουσιαστικό, διότι οι Άγγλοι εκείνη την περίοδο αντιμετώπιζαν σημαντικές δυσχέρεις.

Από την άλλη πλευρά η κυβέρνηση του Πέτρου Βούλγαρη αντιμετώπιζε πολλά και μεγάλα προβλήματα, με πρώτο πρόβλημα την άμεση διεξαγωγή των

βουλευτικών εκλογών. Προ αυτής της κατάστασης ο πρωθυπουργός, την 5η Οκτωβρίου 1945, ανακοίνωσε την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών την 20ή Ιανουαρίου 1946. Η ανακοίνωση των εκλογών ικανοποίησε μεγάλη μερίδα του ελληνικού λαού καίτοι δεν αναφέρετο τίποτε για το εκλογικό σύστημα, με το οποίο θα διεξήγοντο οι εκλογές, αλλά ούτε για τον αριθμό των εκλογικών εδρών. Εκτός όμως από εκείνους που ικανοποιήθηκαν από την ανακοίνωση των εκλογών, υπήρχαν και οι αντιφρονούντες. Έτσι, ο Θεμ. Σοφούλης, για να προλάβει οποιαδήποτε εκδήλωση αντιδράσεων μεταξύ των φίλων των, κάλεσε πολλά στελέχη του κόμματός του, στους οποίους εμπιστευτικά είπε ότι για την αδιάλλακτη στάση του ο πρωθυπουργός είχε την επικουρία των πρεσβευτών και ειδικότερα του

Ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, ο οποίος την 17η Οκτωβρίου 1945 εκτός από αντιβασιλιάς ορκίσθηκε για μικρό χρονικό διάστημα και πρωθυπουργός

Αμερικανού πρέσβη Μακ Βη. Από την πλευρά του όμως ο Αμερικανός πρέσβης, αμέσως προέβη σε διάψευση, οπότε ο Σοφούλης ανέφερε το όνομα του Άγγλου πρεσβευτή. Στη συνέχεια, από τη Διοικούσα Επιτροπή του Λαϊκού Κόμματος, ο Π. Μαυρομιχάλης εξήτησε διευκρινίσεις, οπότε ο Άγγλος πρεσβευτής, Λήπερ, προέβη σε κατηγορηματική διάψευση.

Μετά από τις ανωτέρω αντιδράσεις, ο πρωθυπουργός Π. Βούλγαρης εστάθμισε την κατάσταση και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν ήταν δυνατόν να προχωρήσει χωρίς προβλήματα, εάν δεν είχε στο πλευρό του τον αντιβασιλιά και τον πρεσβευτή της Αγγλίας Λήπερ.

Προ αυτής της κατάστασης ο πρωθυπουργός συναντήθηκε με τον πρεσβευτή Λήπερ και συζήτησε όλα τα εκκρεμή προβλήματα που απασχολούσαν την κυβέρνηση του και τον ελληνικό λαό. Από τη συνάντηση αυτή ο Π. Βούλγαρης έφυγε απογοητευμένος και αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή του. Μετά την παραίτηση, τόσο ο αντιβασιλιάς όσο και ο Άγγλος πρεσβευτής, αιφνιδιάστηκαν και παρακάλεσαν τον πρωθυπουργό να αναβάλει την ανακοίνωση της παραίτησης, μήπως βρεθεί τρόπος συζήτησης των εκκρεμών προβλημάτων. Βέβαια, ο πρωθυπουργός ανέβαλε για ένα 24ωρο την παραίτησή του. Μετά την παρέλευση του 24ώρου και συγκεκριμένα την μεσημβρία της 9ης Οκτωβρίου, ο πρωθυπουργός ανακοίνωσε επίσημα την παραίτησή του.

Μετά την παραίτηση του Π. Βούλγαρη ο αντιβασιλιάς Δαμασκηνός ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Θ. Σοφούλη, για να σχηματίσει Κυβέρνηση Συνασπισμού, υπό τον όρο ότι στην κυβέρνηση αυτή θα μετείχε και το

Λαϊκό Κόμμα. Βέβαια, ο Θεμ. Σοφούλης κράτησε την εντολή τρεις ημέρες, χωρίς να κατορθώσει να σχηματίσει κυβέρνηση, οπότε αναγκάστηκε να καταθέσει την εντολή. Στη συνέχεια, ο αντιβασιλιάς ανέθεσε την εντολή στο Λαϊκό Κόμμα, το οποίο αρνήθηκε να παραλάβει την εντολή. Κατόπιν η εντολή εδόθη στον Εμ. Τσουδερό, ο οποίος φοβούμενος τη διασάλευση της τάξεως επέστρεψε αυθημερόν την εντολή. Τέλος, ο Δαμασκηνός ανέθεσε την εντολή στον ανώτατο δικαστικό, Στ. Δημητρακάκη, ο οποίος κατέθεσε την εντολή διότι υπήρξαν διαμαρτυρίες από την κοινή γνώμη.

Μετά από τις ανωτέρω αρνήσεις και τις διάφορες φήμες που κυκλοφορούσαν περί ανάθεσης της εντολής σε πρόσωπα ύποπτα και ακατάλληλα για το αξίωμα του πρωθυπουργού, ο αντιβασιλιάς ανακοίνωσε αιφνιδίως την 17η Οκτωβρίου 1945 ότι αναλαμβάνει ο ίδιος την πρωθυπουργία. Έτσι, ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και αντιβασιλιάς Δαμασκηνός ορκίστηκε και πρωθυπουργός. Η σύνθεση της κυβέρνησης Δαμασκηνού ήταν η εξής: Α. Μ. Δαμασκηνός πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου, Ιωάννης Πολίτης υπουργός Εξωτερικών, Γεώργιος Μαντζαβίνος υπουργός Οικονομικών, Πέτρος Γουναράκης υπουργός Εσωτερικών, Βασίλειος Κυριακόπουλος υπουργός Δικαιοσύνης, Ιωάννης Παρασκευόπουλος υπουργός Εφοδιασμού, Παναγιώτης Κουτσομητόπουλος υπουργός Γεωργίας, Γρηγόρης Κασιμάτης υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Ανδρέας Ζάκκας υπουργός Εργασίας, Παναγιώτης Μαυρίκης υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Γεώργιος Οικονόμου υπουργός Παιδείας, Σπυρίδων Μάτεσης υπουργός Ναυτιλίας, Ανάργυρος Δημητρακόπουλος υπουργός Δημοσίων Έργων, Χρήστος Λούης υπουργός Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων και Τηλεφώνων, Α. Μερεντίτης υπουργός Στρατιωτικών, Δημήτριος Μαχάς υπουργός Μεταφορών, Βασίλειος Βοΐλας υπουργός Υγιεινής, Μιχάλης Πεσματζόγλου υφυπουργός Οικονομικών, Βασίλειος Δενδραμής υφυπουργός Τύπου και Πληροφοριών, Γεώργιος Αλεξανδρής υπηρεσιακός υφυπουργός Αεροπορίας, Κωνσταντίνος Καμπάς υπηρεσιακός υφυπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Αλέξανδρος Λεβίδης υπηρεσιακός υφυπουργός Παλιννοστήσεως Προσφύγων.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι όλοι οι υπουργοί της κυβερνήσεως του αντιβασιλιά Δαμασκηνού προήρχοντο από την κυβέρνηση Βούλγαρη και όλοι απεδέχθησαν να παραμείνουν στα Υπουργεία τους. Βέβαια και μετά την ορκωμοσία της κυβέρνησης Δαμασκηνού, ο αντιβασιλιάς συνέχισε την προσπάθεια για τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης, υπό την προεδρία βέβαια πολιτικής προσωπικότητας. Έτσι, στην αρχή ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Σοφοκλή Βενιζέλο και μετά την άρνησή του η εντολή εδόθη στον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος όρκισε την κυβέρνησή του την 1η Νοεμβρίου 1945.

Τέταρτος πρωθυπουργός μέσα στο 1945 ορκίζεται ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος σε ηλικία 43 ετών

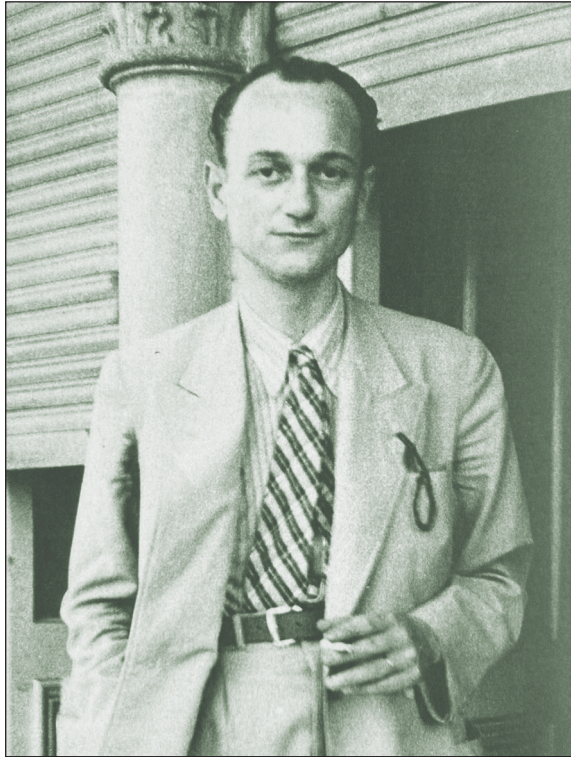
Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ορκίστηκε πρωθυπουργός σε ηλικία 43 ετών, την 1η Νοεμβρίου 1945. Η κυβέρνηση του θεωρήθηκε μία από τις καλύτερες κυβερνήσεις όλων των εποχών, διότι τα μέλη της ήταν εξέχουσες προσωπικότητες, που κάλυπταν όλους τους πολιτικούς χώρους, εκτός της άκρας Αριστεράς και

της άκρας Δεξιάς. Μάλιστα, ο τότε υφυπουργός Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Μακνίλ, ο οποίος γνώρισε πολύ καλά τόσο τον πρωθυπουργό όσο και τα μέλη της κυβέρνησής του, στο βιβλίο του *The Greek Dilemma* (σ. 219) γράφει τα εξής: «*Η Κυβέρνηση αυτή περιείχε ίσως, εν συγκρίσει προς όλες τας μεταπολεμικές Κυβερνήσεις της Ελλάδος, την ικανότεραν συλλογήν εγκεφάλων*».

Ωστόσο, ο ελληνικός Τύπος δεν υποδέχτηκε όπως έπρεπε τη νέα κυβέρνηση με το νέο πρωθυπουργό και το ρεαλιστικό και προοδευτικό πρόγραμμά του. Από την επομένη της ορκωμοσίας πολλές εφημερίδες έγραψαν άσχημα σχόλια, παρασυρμένες από τις ηγεσίες των παλαιοκομματικών, που ήταν αντίθετες με τις προοδευτικές και σύγχρονες αντιλήψεις του Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

Στην πορεία, όμως, άλλαξαν γραμμή και πολλές εφημερίδες άρχισαν να κατηγορούν τις παλαιοκομματικές ηγεσίες για τη στάση τους αυτή έναντι της νέας κυβέρνησης και να ενισχύουν τον νέο πρωθυπουργό για να πετύχει στην αποστολή του.

Έτσι, το *Εμπρός*, σε άρθρο του της 3ης Νοεμβρίου 1945, αφού επιτέθηκε εναντίον του αρχηγού των Φιλελευθέρων για την αυστηρή κριτική που άσκησε στη νέα κυβέρνηση, καταλήγει ως εξής: «*Αφήστε την πολλήν ευθυμίαν, κύριε αρχηγέ των Φιλελευθέρων. Αι περιπτώσεις είναι πολύ οδυνηραί. Σεις δεν τις εκτιμάτε. Ένα κυβερνητικό συνεργείο ανέβη εις τον Γολγοθάν που ονομάζεται εξουσία εις την σημερινήν Ελλάδα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Κανελλόπουλος και οι συνεργάται του εμπνέονται από μίαν ένθερμον φιλοδοξίαν να κάμουν καλόν εις τον τόπον. Ας τους αφήσουμε να εργασθούν*». Επίσης, η *Καθημερινή* του Αγγέλου Βλάχου, την ίδια ημερομηνία, έγραφε τα εξής: «*Η πρωθυπουργία της Ελλάδος δεν είναι αυτή την εποχή δώρον σπουδαίον. Ο νέος Πρωθυπουργός είναι νέος, εστάθη πάντοτε ενάρετος, ηθικός και γενναίος εις την υπηρεσίαν της χώρας. Πρέπει όλοι ασυζητητί να παραταχθώμεν κοντά εις τον νέον Πρωθυπουργόν και τους σύνεργάτας του, οι οποίοι έχουν από χθες έργον των να την σώσουν. Άλλως δεν αντιπολιτευόμεθα την Κυβέρνησιν, αντιπολιτευόμεθα την Ελλάδα*». Την ίδια γραμμή με την *Καθημερινή* ακολούθησαν και άλλες εφημερίδες, όπως η *Ακρόπολις*, το *Έθνος* κ.λπ. Σπουδαία, όμως, και σημαντικά ήταν και δύο άρθρα που δημοσίευσε στο *Νεολόγο* Πατρών ο Παναγής Βουρλούμης, μεγάλο στέλεχος του κόμματος των Φιλελευθέρων και στενός συνεργάτης (υπουργός Εθνικής Οικονομίας) του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, χάριν των εθνικών συμφερόντων, παρέδωσε την πρωθυπουργία το 1945

Εκτός από τους παλαιοκομματικούς, η κυβέρνηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου είχε να αντιμετωπίσει και πολλά άλλα προβλήματα. Τα περισσότερα τα κληρονόμησε από την κυβέρνηση του Πέτρου Βούλγαρη, η οποία, όπως ελέχθη, παραιτήθηκε εξαιτίας των πολλών δυσχερειών που η ίδια και οι συγκυρίες είχαν δημιουργήσει.

Το πρώτο σοβαρό πρόβλημα της κυβέρνησης Κανελλόπουλου ήταν το οικονομικό και ειδικότερα ο καλπάζων πληθωρισμός. Όμως το πρόβλημα αυτό δεν μπορούσε να λυθεί εύκολα, ούτε με θυσίες του ελληνικού λαού, ο οποίος μόλις είχε βγει από την τετραετή γερμανική κατοχή και ολόκληρη η Ελλάδα ήταν ερειπωμένη. Η μοναδική λύση για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων ήταν η βοήθεια από την Αγγλία και προς αυτή την κατεύθυνση άρχισε να κινείται η κυβέρνηση.

Επίσης, μεγάλο πρόβλημα για τη νέα κυβέρνηση του Κανελλόπουλου ήταν το Βορειοηπειρωτικό, όπου οι σύμμαχοι μας δεν τηρούσαν τις υποσχέσεις που είχαν δώσει. Και όχι μόνο αυτό, αλλά τον τελευταίο καιρό συμπεριφέρονταν φιλικά προς το νέο αλβανικό καθεστώς του Εμβέρ Χότζα, πράγμα το οποίο είχε δυσχερατήσει πάρα πολύ τον ελληνικό λαό και είχε επηρεάσει σημαντικά την ελληνική κυβέρνηση. Ο πρωθυπουργός ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητος στο θέμα αυτό και όχι μόνο κατέκρινε τους συμμάχους μας, οι οποίοι ξέχασαν τις υποσχέσεις που είχαν δώσει για τη Βόρειο Ήπειρο, αλλά επέτρεψε να γίνει συλλαλητήριο στην Αθήνα για να εκφράσει ο λαός την αγανάκτηση του για την ανέντιμη στάση των συμμάχων. Παράλληλα έκανε και αυστηρές δηλώσεις, οι οποίες δημοσιεύτηκαν στον ελληνικό Τύπο και ενίσχυσαν το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων.

Στις δηλώσεις του αυτές ο πρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης, μεταξύ άλλων, είχε τονίσει και τα εξής: *«Εκφράζω την οδύνη του ελληνικού έθνους διά την φιλικήν ενέργειαν η οποία εγένετο προς το εν Αλβανία διοικητικόν καθεστώς, του οποίου μόνος διεθνής τίτλος είναι αι βάρβαροι διώξεις κατά του πληθυσμού της ελληνικής Βορείου Ηπείρου. Ο ελληνικός λαός ελπίζει ακόμα ότι η τελική αναγνώρισις τοιούτου καθεστώτος δεν θέλει πραγματοποιηθή»*. Και καταλήγει στην ανακοίνωση του: *«Παρά ταύτα πιστεύω ότι και μετά τας νέας περιπέτειας τας οποίας υφίσταται η Ελλάς και ειδικότερον η Βόρειος Ήπειρος, το δίκαιον τελικώς θα επικράτηση»*.

Η δήλωση αυτή του Παναγιώτη Κανελλόπουλου για τη θέση του έναντι των συμμάχων, σε συνδυασμό με την πίεση που ασκούσε η κυβέρνηση του για τη λύση των οικονομικών προβλημάτων της χώρας, δημιούργησε άσχημες εντυπώσεις στην αγγλική κυβέρνηση, η οποία έθεσε αμέσως σε κίνηση το μηχανισμό για την ανατροπή της κυβέρνησης Κανελλόπουλου. Και ενώ οι Άγγλοι ήθελαν να απαλλαγούν από την κυβέρνηση, που δημιουργούσε συνεχώς προβλήματα στο συμμαχικό παράγοντα, ο ελληνικός λαός ήταν ικανοποιημένος από τις ενέργειες της, διότι έβλεπε μια κυβέρνηση η οποία με ρεαλιστική γλώσσα προσπαθούσε να λύσει τα άλυτα προβλήματά του.

Διερμηνεύοντας τα αισθήματα αυτά των Ελλήνων, η εφημερίδα των Αθηνών *Εστία*, με την υπογραφή του εκδότη της, Αχιλλέα Κύρου, σε κύριο άρθρο της στις 21 Νοεμβρίου 1945 έγραφε τα εξής: *«Η απάντησις, την οποίαν η ελληνική Κυβέρνησις έδωσε χθες εις τα όσα προσφάτως ελέχθησαν περί της παρελθούσης οικονομικής ενισχύσεως προς την Ελλάδα, φέρει τον κ. Π. Κανελλόπουλο πλη-*

σιέστερα προς τον ελληνικό λαό. Η ελληνική κοινή γνώμη, η οποία διατηρούσε όλες τας επιφυλάξεις διά μερικές ενέργειας του παρελθόντος ως και τον τρόπον συγκροτήσεως της σημερινής Κυβερνήσεως, εξετίμησεν ήδη την ανδρικότηταν με την οποίαν ο κ. Πρωθυπουργός διεβίβασε προς τους ισχυρούς της γης τον πόνον του ελληνικού λαού διά την απόφασιν περί αναγνώρισεως της Κυβερνήσεως Εμβέρ Χότζα. Αι χθεσιναί δηλώσεις, όμως, τον ανυψώνουν ακόμη περισσότερο εις την κοινήν συνείδησιν. Διότι απετέλεσαν την ποθούμενη παρ' όλων των Ελλήνων απάντησιν εις μίαν προσπάθειαν η οποία κατεβίβαζε το όλον ελληνικόν ζήτημα εις το ταπεινόν επίπεδον της οικονομικής ενισχύσεως μόνο. Με θετικά στοιχεία, ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως απέδειξεν ότι όταν έλαβεν η Ελλάς, κατά την διάρκειαν του πολέμου, οικονομικές ενισχύσεις εκ μέρους των συμμάχων της, τας εχρησιμοποίησεν όχι διά την στερέωσιν της οικονομικής της καταστάσεως, αλλά διά την μεγάλην πολεμικήν προσπάθειαν την οποίαν κατέβαλον υπέρ της κοινής συμμαχικής υποθέσεως. Η προσπάθεια, όμως, αυτή δεν εχρειάζετο μόνον χρήμα, αλλά και κάτι άλλο: αίμα, άφθονον, τίμιον ελληνικό αίμα. Και το αίμα αυτό δημιουργεί υποχρεώσεις, αι οποίαι δεν εξοφλούνται με χρήμα».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά από όλες τις ανωτέρω εξελίξεις οι Άγγλοι έθεσαν αμέσως σχέδιο για την απομάκρυνση του Π. Κανελλόπουλου και της κυβέρνησής του από την εξουσία. Για το λόγο αυτό ήλθε στην Αθήνα ο Άγγλος υφυπουργός των Εξωτερικών, ο οποίος κατήγγησε τον πρωθυπουργό και την κυβέρνησή του, παρά τις αντιδράσεις του αντιβασιλιά Δαμασκηνού, ο οποίος αγωνιζόταν να παραμείνει στην εξουσία η κυβέρνηση Κανελλόπουλου. Όμως παρά τις αντιδράσεις οι Άγγλοι σχημάτισαν άλλη κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Θεμιστοκλή Σοφούλη. Για την ιστορία πρέπει να αναφέρουμε ότι την κυβέρνηση Σοφούλη ηρνείτο να ορκίσει ο αντιβασιλιάς και αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, διότι ήταν θυμωμένος με τους Άγγλους, επειδή είχαν καταργήσει την κυβέρνηση Κανελλόπουλου, την οποία ο Δαμασκηνός ήθελε να διατηρήσει στην εξουσία. Το γεγονός αυτό το πληροφορήθη ο Π. Κανελλόπουλος και τα ξημερώματα της 22ας Νοεμβρίου του 1945 πήγε στην οικία του Δαμασκηνού και τον παρακάλεσε να πάνε μαζί για να ορκίσουν τη νέα κυβέρνηση του Θεμ. Σοφούλη. Βέβαια, μετά την παρέμβαση του Π. Κανελλόπουλου ο αρχιεπίσκοπος και αντιβασιλέας μετέβη μαζί με τον Π. Κανελλόπουλο και όρκισαν την κυβέρνηση Θεμ. Σοφούλη την 3η πρωινή της 22ας Νοεμβρίου 1945.

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφέρουμε τα ονόματα των υπουργών της Κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλου, η οποία εθεωρήθη ως η καλύτερη κυβέρνηση όλων των εποχών.

Η σύνθεση, λοιπόν, της κυβέρνησης Κανελλόπουλου ήταν η εξής: Παναγιώτης Κανελλόπουλος, πρόεδρος της Κυβέρνησης, υπουργός Ναυτικών και προσωρινά Εξωτερικών, Γεώργιος Οικονομόπουλος υπουργός Δικαιοσύνης, Χαράλαμπος Ψαρρός (αδερφός του μάρτυρα συνταγματάρχη Ψαρρού) υπουργός Εσωτερικών. Ο πανεπιστημιακός Γρηγόριος Κασιμάτης υπουργός Οικονομικών. Ο επίσης καθηγητής πανεπιστημίου Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων. Δημήτριος Κατάβολος, υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Εργασίας. Ο καθηγητής της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Επαμεινώνδας Κυπριονίδης, υπουργός Εφοδιασμού και προσωρινά Γεωργίας. Ο καθηγητής του Πολυτεχνείου Ανάργυρος Δημητρακόπουλος, υπουργός Δη-

μοσίων Έργων. Ο Βασίλειος Βοΐλας, υπουργός Υγιεινής. Ο υποστράτηγος Σπυρίδων Γεωργούλης, υπουργός Στρατιωτικών. Ο συνταγματάρχης Δημήτριος Μαχάς, υπουργός Μεταφορών. Ο Πανσανίας Κατσώτας, υπουργός Δημοσίας Τάξεως. Ο ναύαρχος Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας. Ο συνταγματάρχης Ν. Παναγόπουλος, υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας. Ο καθηγητής πανεπιστημίου Κωνσταντίνος Τσάτσος, υπουργός Τύπου και προσωρινά υπουργός Αεροπορίας. Ο Κωνσταντίνος Καλλίας, υπουργός ΤΤΤ. Ο Γεώργιος Β. Μαγκάκης, υπουργός παρά τω πρωθυπουργώ. Ο Δημήτριος Γαλάνης, υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας. Ο Παναγής Παπαληγούρας, υφυπουργός Εφοδιασμού. Ο Κωνσταντίνος Ρόκος, τακτικός καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, υφυπουργός Οικονομικών. Ο Νικόλαος Διγενόπουλος, Διοικητής Ανατολικής Μακεδονίας. Ο Άγγελος Τσουκαλάς, Γενικός Διοικητής Αιγαίου.

**Ο πέμπτος πρωθυπουργός για το 1945 Θεμιστοκλής Σοφούλης
και η οριστική απόφαση να διεξαχθούν οι εκλογές στις 31.3.1946**

Είναι γνωστό ότι με παρεμβάσεις των Άγγλων παραιτήθη η κυβέρνηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου και στη συνέχεια αναγκάστηκε να παραιτηθεί και ο αντιβασιλέας Δαμασκηνός. Βέβαια στην πορεία ο Δαμασκηνός πάλι με παρέμβαση των Άγγλων ανακάλεσε την παραίτησή του αλλά αρνήθηκε να ορκίσει την κυβέρνηση Σοφούλη, η οποία ήταν επιλογή του πρεσβευτή της Αγγλίας, Λήπερ. Επειδή η άρνηση του Δαμασκηνού να ορκίσει την κυβέρνηση Σοφούλη εθεωρήθη σαν παρέμβαση του Κανελλόπουλου, αναγκάστηκε ο τ. πρωθυπουργός να επισκεφθεί τον Δαμασκηνό στο σπίτι του και να τον πείσει να ορκίσει την κυβέρνηση Σοφούλη. Έτσι τη 3η πρωινή της 22ας Νοεμβρίου 1945 ορκίστηκε η νέα κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη παρουσία και του τ. πρωθυπουργού Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

Η σύνθεση της νέας κυβέρνησης ήταν η εξής: Θεμιστοκλής Σοφούλης πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου, Γεώργιος Καφαντάρης Α΄ αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Εμμανουήλ Τσουδερός Β΄ αντιπρόεδρος και υπουργός Συντονισμού, Ιωάννης Σοφιανόπουλος υπουργός Εξωτερικών και προσωρινώς Τύπου και Πληροφοριών, Κωνσταντίνος Ρέντης υπουργός Εσωτερικών και προσωρινώς Δικαιοσύνης, Θεόδωρος Μανέτας υπουργός Στρατιωτικών και προσωρινώς Αεροπορίας, Θεόδωρος Χαβίνης υπουργός Δημοσίων Έργων, Δημήτριος Μαχάς υπουργός Μεταφορών, Α. Ιωαννίδης υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας, Γεώργιος Βαραζάκης Υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Γεώργιος Καρτάλης υπουργός Εφοδιασμού, Χρυσός Ευελπίδης υπουργός Γεωργίας, Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας υπουργός Παιδείας, Σταμάτης Μερκούρης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Αλέξανδρος Μερεντίνης υπουργός Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος, Αλέξανδρος Μυλωνάς υπουργός Οικονομικών.

Μετά από λίγες ημέρες και συγκεκριμένα την 26η Νοεμβρίου 1946, η κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη συμπληρώθηκε με τους εξής υπουργούς: Νικόλαος Μανούσος υπουργός Εργασίας, Ευστάθιος Μαλαμίδας υπουργός Υγιεινής,

Γεώργιος Μπουρδάρας υπουργός Τ.Τ.Τ., Πέτρος Ευρυπαίος υπουργός Αεροπορίας, Ηρακλής Πετιμεζάς υπουργός Τύπου και Πληροφοριών, Ιωάννης Πελτέκης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Νικόλαος Καζαντζάκης υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Γεώργιος Παππάς υφυπουργός Εφοδιασμού, Δημήτριος Μαρσέλος υφυπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Γεώργιος Μαύρος υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ. Στη συνέχεια ο Θ. Μανέτας ανέλαβε το Υπουργείο Στρατιωτικών και προσωρινώς το Υπουργείο Ναυτικών, ο Μανούσος Βολουδάκης υπουργός Γενικός Διοικητής Κρήτης, Νικόλαος Κρασαδάκης υφυπουργός Παλινοστήσεως Προσφύγων, Κωνσταντίνος Γκότσης υπουργός Ναυτικών, Ιωάννης Γεωργάκης υφυπουργός Γενικής Διοίκησης Ιονίων Νήσων, Βασίλειος Κυρέλος υφυπουργός Γενικής Διοίκησης Νήσων Αιγαίου Πελάγους, Ανδρέας Ζάκκας υφυπουργός Εργασίας, Ιωάννης Δουμπάς υφυπουργός Γενικής Διοίκησης Κεντρικής Μακεδονίας, Ιωάννης Παπαδάκης υφυπουργός Γενικής Διοίκησης Ανατολικής Μακεδονίας, Μιχαήλ Μαυρογορδάτος υφυπουργός Γενικής Διοίκησης Θράκης, Δημήτριος Ανδρεάδης υφυπουργός Γενικής Διοίκησης Δυτικής Μακεδονίας, Κωνσταντίνος Δοξιάδης υφυπουργός Ανοικοδόμησης και Χρήστος Σολωμονίδης υφυπουργός Γενικής Διοίκησης Ηπείρου.

Αργότερα και συγκεκριμένα στις 29 Ιανουαρίου 1946 ο πρωθυπουργός μετά την παραίτηση του Ι. Σοφιανόπουλου τοποθέτησε ως υπουργό Εξωτερικών τον Κωνσταντίνο Ρέντη. Στην πορεία έγιναν κι άλλες αντικαταστάσεις, διότι πολλοί υπουργοί και υφυπουργοί παραιτούντο για διάφορους λόγους.

Η κυβέρνηση Σοφούλη περιελάμβανε στελέχη του κεντρώου χώρου κάτι το οποίο επεδίωκε ο Λήπερ από πολύ καιρό. Ιδιαίτερα όμως ικανοποιήθηκε ο Λήπερ από το γεγονός ότι κατάφερε να πείσει τον πρωθυπουργό για να συμπεριληφθούν στην κυβέρνηση στελέχη της μη κομμουνιστικής Αντίστασης όπως ο Καρτάλης, ο Γιωργάκης κ.ά.

Εδώ πρέπει να τονισθεί ότι ο Λήπερ είχε ιδιαίτερη εκτίμηση στο πρόσωπο του Γεωργίου Καρτάλη, ο οποίος την περίοδο εκείνη (1945) είχε παίξει σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας μας.

Όμως η κυβέρνηση Σοφούλη δεν είχε καλή πορεία. Από τις πρώτες ημέρες που σχηματίστηκε άρχισαν οι διαφωνίες μεταξύ των υπουργών. Βέβαια πρώτοι διαφωνούντες ήταν τα ηγετικά στελέχη Καφαντάρης και Τσουδερός που μετείχαν στη κυβέρνηση ως υπουργοί. Κυρίαρχο θέμα για τη διαφωνία τους ήταν η

Πέμπτος πρωθυπουργός για το 1945 ορκίστηκε ο εικονιζόμενος Θεμιστοκλής Σοφούλης

ημερομηνία των εκλογών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο πρωθυπουργός από τις πρώτες ημέρες είχε εξαγγείλει την ημερομηνία των βουλευτικών εκλογών για τις 31 Μαρτίου 1946 με το σύστημα της απλής αναλογικής. Η απόφαση αυτή για την απλή αναλογική εξόργισε την ηγεσία του Λαϊκού Κόμματος, που ήθελε άλλο σύστημα, ενώ ικανοποίησε τις ηγεσίες των μικρών κομμάτων. Βέβαια άλλα κόμματα όπως το κόμμα των Φιλελευθέρων του Σοφοκλή Βενιζέλου διαφώνησαν με την ημερομηνία των εκλογών και ζητούσαν να παραταθεί η ημερομηνία κατά δύο τουλάχιστον μήνες, ώστε να δοθεί η ευκαιρία για να οργανώσουν καλύτερα τον προεκλογικό τους αγώνα.

Πέραν των ανωτέρω υπήρχαν και άλλες διαφωνίες μεταξύ των μελών του Υπουργικού Συμβουλίου, όπως το μέγεθος του δανείου που θα χορηγούσε η αγγλική κυβέρνηση και θα ανακούφιζε την πίστη στην αξία της δραχμής, η χορήγηση αμνηστίας κ.ά.

Όμως σκληρή κριτική στη κυβέρνηση εκείνη την περίοδο άσκησε και το ΚΚΕ, το οποίο κατηγορούσε τη κυβέρνηση Σοφούλη ότι έδινε συγχωροχάρτι στη περίοδο της «δεξιάς τρομοκρατίας» και ότι συνεργάζονταν ανοικτά με τους Άγγλους ιμπεριαλιστές. Μάλιστα το ΚΚΕ απείλησε ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες δεν θα μετάσχει στις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946.

Η Κυβέρνηση Σοφούλη δεν είχε μόνον εσωτερικά προβλήματα. Άρχισε να έχει προβλήματα και στο εξωτερικό εξαιτίας μιας διαμαρτυρίας που υπέβαλε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ η Σοβιετική Ένωση για τη παρουσία βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα. Μετά τη διαμαρτυρία αυτή ο πρωθυπουργός ζήτησε από τον υπουργό των Εξωτερικών να ανασκευάσει τις κατηγορίες της Σοβιετικής Ένωσης. Όμως ο υπουργός των Εξωτερικών Σοφιανόπουλος εκώφευσε και αυτή ήταν η αιτία να απομακρυνθεί από την κυβέρνηση. Η απομάκρυνση του Σοφιανόπουλου εκλόνισε βέβαια τη κυβέρνηση, όμως έδειξε ότι ο πρωθυπουργός σέβεται τις συμμαχίες και τις προγραμματικές δεσμεύσεις της κυβέρνησής του.

Βέβαια η διαμαρτυρία της Σοβιετικής Ένωσης προς το Συμβούλιο Ασφαλείας συζητήθηκε την 1η Φεβρουάριου 1946. Στη συζήτηση αυτή έλαβε μέρος και ο υπουργός των Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας Ε. Μπέβιν, ο οποίος εξεφώνησε έναν εξαιρετικά αποφασιστικό λόγο τονίζοντας ότι *«τα βρετανικά στρατεύματα βρίσκονται στην Ελλάδα με μοναδικό σκοπό να εξασφαλίσουν ελεύθερες εκλογές. Μετά τις εκλογές...»*, συνέχισε ο Μπέβιν *«...τα βρετανικά στρατεύματα θα αποχωρήσουν από την Ελλάδα»*.

Εν τω μεταξύ ο πρωθυπουργός ήθελε ανασχηματισμό της κυβερνήσεώς και παράταση των εκλογών για δύο μήνες. Όμως οι Άγγλοι ήταν κάθετα αντίθετοι και δεν ήθελαν καμία συζήτηση για αναβολή των εκλογών. Μάλιστα στις 8 Φεβρουάριου 1946 ο πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας Λήπερ, έλαβε αυστηρές εντολές από την κυβέρνησή του να μην δεχθεί με κανέναν τρόπο αναβολή των εκλογών. Τις εντολές αυτές τις μετέφερε στον πρωθυπουργό, ο οποίος απάντησε μετά οκτώ (8) ημέρες και συνεφώνησε ότι οπωσδήποτε οι εκλογές θα διεξαχθούν στις 31 Μαρτίου 1946, όπως ακριβώς είχε προαναγγελθεί.

Όμως η απόφαση αυτή του πρωθυπουργού Θεμιστοκλή Σοφούλη για μη αναβολή των εκλογών, του στοίχισε πολύ ακριβά διότι απεχώρησαν από την κυβέρνηση ο Καφαντάρης, ο Καρτάλης και ο Μερκούρης, οι οποίοι μάλιστα δήλωσαν ότι θα απέχουν και από τις εκλογές. Βέβαια η αποχώρηση του Καρ-

τάλη δεν αποτέλεσε έκπληξη διότι μετείχε στη συντακτική επιτροπή της «Ελευθερίας», η οποία από τον Φεβρουάριο ζητούσε να αναβληθούν οι εκλογές για έξη μήνες. Επίσης, δεν αποτέλεσε έκπληξη η δήλωση του Ζαχαριάδη στη 2η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ όπου δήλωσε ότι το κόμμα θα απέχει από της εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946.

Έτσι η κυβέρνηση Σοφούλη και κάτω από όλες αυτές τις δύσκολες συνθήκες προπαρασκεύασε το έδαφος για να διεξαχθούν οι εκλογές την 31η Μαρτίου 1946.

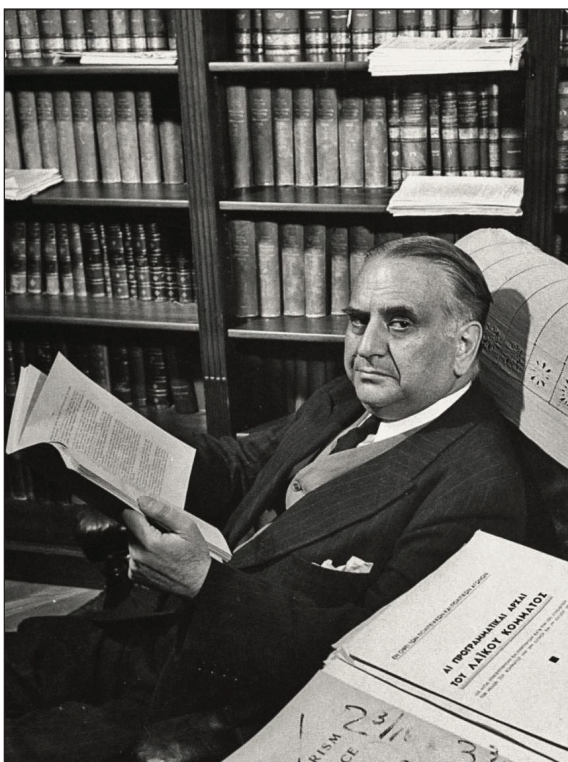
Η εκλογική Αναμέτρηση του 1946 και οι κυβερνήσεις των Παναγιώτη Πουλίτσα και Κωνσταντίνου Τσαλδάρη

Με μεγάλη αγωνία ο ελληνικός λαός μετά τη Δικτατορία του Ιωάννου Μεταξά (1936-1940) και την ιταλική και γερμανική κατοχή (1941-1944) περίμενε τις πρώτες βουλευτικές εκλογές, οι οποίες είχαν προγραμματισθεί να γίνουν την 31η Μαρτίου 1946. Βέβαια οι εκλογές αυτές έγιναν καθυστερημένα, διότι η χώρα μας μετά την απελευθέρωση (Οκτώβριος 1944) πέρασε από πολλές περιπέτειες. Αλλά και αυτές οι εκλογές λίγο έλλειψε να καθυστερήσουν κι άλλο, εάν η κυβέρνηση Σοφούλη είχε δεχθεί τις προτάσεις του ΚΚΕ και του αντιπροέδρου της κυβέρνησεως Γεωργίου Καφαντάρη που ζητούσαν και άλλη αναβολή.

Για την ιστορία πρέπει να πούμε ότι ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Σοφούλη και 11 υπουργοί της αριστερίζουσας πλευράς, είκοσι ημέρες πριν τις εκλογές (9.3.1946), υπέβαλαν την παραίτησή τους, διότι ο πρωθυπουργός δε δέχτηκε τη νέα αναβολή των εκλογών.

Από τις αρχές Ιανουαρίου του 1946 άρχισαν τα κόμματα να προετοιμάζονται για τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946. Ακόμη, ωστόσο, δεν είχε οριστικοποιηθεί το εκλογικό σύστημα με το οποίο θα διεξήγηντο οι εκλογές. Διαφωνία μεγάλη υπήρξε μεταξύ του αντιβασιλέως Δαμασκηνού, ο οποίος ήθελε το πλειοψηφικό για να περιορίσει τα κομμουνιστικά κόμματα και του πρωθυπουργού Θεμιστοκλή Σοφούλη, ο οποίος ήταν υπέρ της απλής αναλογικής. Τελικά, με παρέμβαση των Άγγλων καθιερώθηκε με τον αναγκαστικό νόμο 1020/27.2.1946 το σύστημα της απλής αναλογικής, όπως είχε εφαρμοσθεί στις εκλογές του 1936. Η μόνη διαφορά ήταν στον αριθμό των εδρών. Στις εκλογές του 1936 εξελέγησαν 300 Βουλευτές, ενώ με τον νέο αναγκαστικό νόμο του 1946 εξελέγησαν 354 Βουλευτές.

Παρά την αποχή του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας και του κόμματος του Καφαντάρη, οι εκλογές διεξήχθησαν κανονικά. Νικητής των εκλογών εξήλθε ο συνασπισμός του Λαϊκού Κόμματος με την επωνυμία Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων (ΗΠΕ), στη Διοικούσα Επιτροπή του οποίου μετείχαν ο Κ. Τσαλδάρης, ο Στυλιανός Γονατάς, ο Απόστολος Αλεξανδρής και ο Στέφανος Στεφανόπουλος. Το ποσοστό το οποίο πήρε ο Συνασπισμός του Λαϊκού Κόμματος ήταν 55,12% εκλέγοντας 206 βουλευτές από τους 354 που ήταν το σύνολο. Πρέπει εδώ να τονισθεί ότι η μεγάλη πλειοψηφία του Λαϊκού Κόμματος οφείλεται στο γεγονός ότι η ηγεσία του και όλα τα στελέχη είχαν ταχθεί υπέρ της επανόδου του βασιλέως Γεωργίου Β'.

Ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, ο οποίος υπήρξε ο μεγάλος νικητής στις εκλογές της 31.3.1946

Δεύτερο κόμμα ήλθε η Εθνική Πολιτική Ένωση (συνασπισμός Γ. Παπανδρέου, Σ. Βενιζέλου, Π. Κανελλόπουλου), που έλαβε ποσοστό 19,28% και εξέλεξε 68 βουλευτές. Τρίτο κόμμα ήλθε το κόμμα των Φιλελεύθερων (αρχηγός Θεμιστοκλής Σοφούλης), το οποίο με ποσοστό 14,39% εξέλεξε 48 βουλευτές. Τέταρτο ήλθε το Εθνικό Κόμμα Ελλάδος (ΕΚΕ) με αρχηγό τον Ναπολέοντα Ζέρβα, το οποίο έλαβε ποσοστό 5,96% και εξέλεξε 20 βουλευτές. Πέμπτο κόμμα ήλθε η Ένωση Εθνικοφρόνων με ποσοστό 2,94%, το οποίο εξέλεξε 9 βουλευτές. Τέλος τρία άλλα κόμματα (μικρά φιλοβασιλικά κόμματα, Ένωση αγροτικών κομμάτων και οι ανεξάρτητοι κεντρώοι υποψήφιοι) με ποσοστό 0,66%, 0,67% και 0,62% αντίστοιχα εξέλεξαν από έναν βουλευτή. Βέβαια στις εκλογές αυτές λόγω του συστήματος της απλής

αναλογικής, μετείχαν και πολλά άλλα μικρότερα κόμματα τοπικής ή εθνικής εμβέλειας, τα οποία όμως δεν εξέλεξαν κανέναν βουλευτή.

Στις εκλογές αυτές στο νομό Αχαΐας εκλέχτηκαν οι εξής: Από το συνασπισμό του Λαϊκού Κόμματος, κατά σειρά εξελέγησαν οι: Αθανάσιος Αντωνόπουλος με 10.022 ψήφους, Δημήτριος Στεφανόπουλος με 9.923, Βασίλειος Σαγιάς με 8.841, Αναστάσιος Μιχαλακόπουλος με 6.996, Θεόδωρος Κώης με 6.508, Πολυζώης Οικονομίδης με 6.246, Παναγιώτης Σωτηρόπουλος με 6.180 και Βασίλης Παπαρρηγόπουλος, από τη Β' κατανομή, με 5.857 ψήφους.

Από την Εθνική Πολιτική Ένωση οι Γεώργιος Παπανδρέου με 7.226 ψήφους, Παναγιώτης Κανελλόπουλος με 6.664 και Αθανάσιος Γιαννόπουλος με 3.821 ψήφους. Τέλος, από το κόμμα των Φιλελευθέρων εκλέχτηκε ο Φωκίων Ζαΐμης με 2.056 ψήφους.

Μετά τις εκλογές τα κόμματα της Αριστεράς έκαναν λόγο για μεγάλη νοθεία και για βία που ασκήθηκε στην ύπαιθρο, ανεβάζοντας πολύ υψηλά το ποσοστό αποχής. Οι παρατηρητές, ωστόσο, που είχαν έρθει από άλλες χώρες για να παρακολουθήσουν τις εκλογές έδιναν ποσοστό αποχής 9,3%. Το ποσοστό που έδινε το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας ήταν 43%. Τούτο, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, διότι οι κομμουνιστές είχαν κάθε λόγο να μιλούν για υψηλό ποσοστό αποχής, για να δείξουν ότι είχαν μεγάλη δύναμη στο λαό.

Κανείς, ωστόσο, δεν μπορεί να προσδιορίσει το ακριβές ποσοστό της αποχής. Πάντως, εκ των υστέρων, πολλοί κομμουνιστές ομολόγησαν ότι η αποχή του ΚΚΕ από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 ήταν μεγάλο πολιτικό λάθος. Μεταξύ αυτών και ο Γιάννης Πασσαλίδης, ο οποίος διαφώνησε με την ηγεσία του

κόμματος για την αποχή του 1946 και μάλιστα τη θεωρούσε «μεγάλο πολιτικό λάθος».

Ανάλογες θέσεις πήραν και πολλά άλλα στελέχη, αλλά η τότε ηγεσία ήταν ανένδοτη στην αρχική της απόφαση. Πολλοί υποστήριξαν ότι ήταν πολιτική απόφαση και άλλοι ότι η αποχή αυτή σηματοδότησε την έναρξη του τρίτου γύρου του Εμφυλίου.

Μετά την ανακοίνωση των εκλογικών αποτελεσμάτων και τη νίκη του Λαϊκού Κόμματος, έπρεπε να σχηματισθεί κυβέρνηση από το Λαϊκό Κόμμα. Όμως το Λαϊκό Κόμμα δεν είχε εκλεγμένο αρχηγό. Βέβαια, επικεφαλής του Λαϊκού Κόμματος ήταν ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, αλλά δεν είχε εκλεγεί νόμιμα από την κοινοβουλευτική ομάδα. Έτσι και μέχρις ότου τακτοποιηθεί το θέμα της εκλογής του αρχηγού του Λαϊκού Κόμματος, αποφασίστηκε με τη σύμφωνη

γνώμη και των αρχηγών των άλλων κομμάτων να σχηματισθεί μία προσωρινή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας Παναγιώτη Πουλίτσα. Πράγματι, την 4η Απριλίου 1946 ορκίστηκε η κυβέρνηση Πουλίτσα, στην οποία μετείχαν οι υπουργοί και οι αρχηγοί άλλων κομμάτων όπως ο Γ. Παπανδρέου, ο Π. Κανελλόπουλος, ο Σοφ. Βενιζέλος, ο Κ. Τσαλδάρης κ.ά. Η κυβέρνηση Πουλίτσα παρέμεινε μέχρι την 18η Απριλίου 1946 όποτε ορκίστηκε η νέα κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος με πρωθυπουργό τον Κ. Τσαλδάρη, ο οποίος στις 15 Απριλίου είχε εκλεγεί αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος. Τη νέα κυβέρνηση του Κ. Τσαλδάρη την αποτελούσαν οι εξής: Κωνσταντίνος Τσαλδάρης πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός Εξωτερικών, Πέτρος Μαυρομιχάλης υπουργός Στρατιωτικών και προσωρινώς Ναυτικών και Αεροπορίας, Ιωάννης Θεοτόκης υπουργός Εσωτερικών, Στέφανος Στεφανόπουλος υπουργός Συντονισμού, Δημήτριος Χέλμης υπουργός Οικονομικών, Πάνος Χατζηπάνου υπουργός Δικαιοσύνης, Στυλιανός Γονατάς υπουργός Δημοσίων Έργων και προσωρινώς Ανοικοδομήσεως, Νικόλαος Αβραάμ υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Δημήτριος Παπαδημητρίου υπουργός Μεταφορών, Αθανάσιος Πεερρωτής υπουργός Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων και Τηλεφώνων, Αντώνιος Παπαδήμος υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθανάσιος Παπαθανάσης υπουργός Γεωργίας, Απόστολος Αλεξανδράκης υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Δημήτριος Στεφανόπουλος υπουργός Εφοδιασμού, Γεώργιος Λαζανάς υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Αλέξανδρος Καλαντζάκος υπουργός Υγιεινής, Ανδρέας Στράτου υπουργός Εργασίας και Σπυρίδων Θεοτόκης υπουργός Δημοσίας Τάξεως.

Ο Γεώργιος Παπανδρέου με τον Σοφοκλή Βενιζέλου. Οι δυο τους συνεργάστηκαν αρμονικά με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο στις εκλογές του 1946

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι η κυβέρνηση του Κ. Τσαλδάρη μετά το δημοψήφισμα που έγινε στις 2 Σεπτεμβρίου 1946 και την επάνοδο στην Ελλάδα του βασιλιά Γεωργίου του Β', παραιτήθη καίτοι είχε μεγάλη πλειοψηφία στη Βουλή. Η παραίτηση του Κ. Τσαλδάρη οφείλετο στο γεγονός ότι ήταν εθνική επιταγή να σχηματισθεί μία υπερκομματική κυβέρνηση με την συμμετοχή των περισσότερων κομμάτων για την αντιμετώπιση του Εμφυλίου πολέμου, ο οποίος είχε αρχίσει και απειλούσε τη Δημοκρατία και την Ελλάδα. Έτσι, σχηματίστηκε η υπερκομματική κυβέρνηση του Δημητρίου Μάξιμου, στην οποία μετείχαν όλα τα κόμματα της Βουλής. Μετά τον Δημ. Μάξιμο σχηματίστηκαν κυβερνήσεις με πρωθυπουργό κυρίως τον αρχηγό των Φιλελευθέρων Θεμ. Σοφούλη, μέχρι τη νίκη του Εθνικού Στρατού στο Γράμμο και στο Βίτσι την 31η Αυγούστου 1949.

Το Δημοψήφισμα της 2ας Σεπτεμβρίου 1946 και η επάνοδος του βασιλέως Γεωργίου του Β'

Οι εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 έδωσαν απόλυτη πλειοψηφία στο Λαϊκό κόμμα και στους συμμάχους του από την Ενωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων (ποσοστό 54,5% και 206 έδρες). Με αυτό το ποσοστό μπορούσε άνετα η ηγεσία του να σχηματίσει αυτοδύναμη μονοκομματική κυβέρνηση. Παρ' όλα αυτά, το Λαϊκό κόμμα δε σχημάτισε μόνο του κυβέρνηση, αλλά προχώρησε σε συνεργασία με το δεύτερο κόμμα, που ήταν η Εθνική Πολιτική Ένωση των Παπανδρέου, Βενιζέλου και Κανελλόπουλου. Τη συνεργασία την επιδίωξε η ηγεσία του Λαϊκού κόμματος, διότι τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα ήταν πολλά και γι' αυτό χρειαζόταν μια κυβέρνηση ευρύτερης αποδοχής.

Ωστόσο, η Εθνική Πολιτική Ένωση ζήτησε από την ηγεσία του Λαϊκού κόμματος ο πρωθυπουργός να είναι εξωκοινοβουλευτική προσωπικότητα. Τελικά συμφώνησαν στο πρόσωπο του προέδρου του Συμβουλίου Επικρατείας, Παναγιώτη Πουλίτσα.

Η κυβέρνηση Πουλίτσα, όμως, ήταν βραχύβια, διότι τα δύο κόμματα που μετείχαν σ' αυτή διαφώνησαν ως προς την ημερομηνία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος για την επάνοδο του βασιλιά. Οι μεν Λαϊκοί βιάζονταν για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, οι δε εκπρόσωποι της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης προσπαθούσαν να παρατείνουν τη διεξαγωγή του.

Αποτέλεσμα της διαφωνίας αυτής ήταν να αποχωρήσουν οι Παπανδρέου, Βενιζέλος, Κανελλόπουλος, οπότε η κυβέρνηση Πουλίτσα αναγκάστηκε στις 18 Απριλίου 1946 να υποβάλει την παραίτηση της.

Μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Πουλίτσα, το Λαϊκό Κόμμα σχημάτισε αυτοδύναμη κυβέρνηση, με Πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη και τη συμμετοχή των συνεργαζόμενων Στυλιανού Γονατά και Απόστολου Αλεξανδρή.

Κύριο μέλημα της κυβέρνησης Τσαλδάρη ήταν η επίσπευση των διαδικασιών, ώστε να διεξαχθεί το δημοψήφισμα για το πολιτειακό ζήτημα το συντομότερο δυνατό. Πράγματι, η κυβέρνηση αυτή, αφού έλαβε όλα τα αναγκαία μέτρα, όρισε ως ημερομηνία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος την 2α Σεπτεμβρίου 1946.

Το δημοψήφισμα διεξήχθη κανονικά την ορισθείσα ημερομηνία και απέβη

27 Σεπτεμβρίου 1946, Ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄, ο διάδοχος Παύλος και η βασίλισσα Φρειδερίκη αποβιβάζονται στο Φάληρο κατά την επιστροφή τους στην Ελλάδα

υπέρ της επανόδου στην Ελλάδα του βασιλιά Γεωργίου Β΄. Συγκεκριμένα ψήφισαν 1.660.497 άρρενες ψηφοφόροι (οι γυναίκες εκείνη την περίοδο δεν ψήφιζαν). Από τους ανωτέρω ψηφοφόρους, υπέρ της Βασιλείας ψήφισαν 1.135.492, ήτοι ποσοστό 68,3%, και κατά της Βασιλείας ψήφισαν 182.310 ψηφοφόροι, ήτοι ποσοστό 10,5%, ενώ βρέθηκαν στις κάλπες και 342.500 λευκά ψηφοδέλτια, ήτοι ποσοστό 21,2%.

Πανηγυρικά, λοιπόν, και με αρκετά μεγάλο ποσοστό ο ελληνικός λαός ψήφισε την επάνοδο του βασιλιά στην Ελλάδα, υστέρα από απουσία τεσσεράμισι ετών. Βέβαια, ο βασιλιάς δεν επέστρεψε αμέσως στην Αθήνα, ούτε ήθελε μεγάλους πανηγυρισμούς, επειδή επιθυμούσε να είναι βασιλιάς όλων των Ελλήνων.

Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος έδωσε την ευκαιρία να πανηγυρίσουν οι βασιλόφρονες, αλλά υπήρχε και αυστηρά κριτική. Ξένοι παρατηρητές διαπίστωσαν ότι υπήρχαν μεγάλες διαφορές. Έτσι στην Πελοπόννησο οι βασιλικοί πήραν ποσοστό πάνω από 90% ενώ στην Μακεδονία το ποσοστό ήταν 67%. Σε άλλες περιοχές όπως στο Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη και την Κρήτη πλειοψήφισαν οι αντιβασιλικοί.

Όμως η ουσία ήταν ότι ο βασιλιάς πήρε ένα μεγάλο ποσοστό 68% και έτσι στις 28 Σεπτεμβρίου 1946 επανήλθε πανηγυρικά στην Ελλάδα. Βέβαια, ο βασιλιάς Γεώργιος ξαναγύρισε στην Ελλάδα με ήρεμη διάθεση αλλά ήταν χολωμένος επειδή οι διαδοχικές αλλαγές των βρετανικών κυβερνήσεων τον είχαν κάνει να περιμένει τόσο πολύ. Εκείνο όμως που τον βασάνιζε περισσότερο ήταν η δυσκολία να πείσει τον Κ. Τσαλδάρη αρχηγό του Λαϊκού κόμματος για μία κυβέρνηση συνεργασίας και με άλλα κόμματα διότι τα προβλήματα που αντιμετώπιζε

η χώρα ήσαν πολλά και μεγάλα. Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα που αντιμετώπιζε ο βασιλιάς ήταν η δραστηριότητα των κομμουνιστών και η έναρξη του ανταρτοπόλεμου που είχε αρχίσει αμέσως με το δημοψήφισμα.

Η αντιμετώπιση λοιπόν των ανωτέρω προβλημάτων μαζί με τα άλλα εκκρεμή προβλήματα που υπήρχαν είχαν ανησυχήσει πολύ τον βασιλιά Γεώργιο τον Β'. Βέβαια, συμπαραστάτες είχε τους Άγγλους, οι οποίοι από κοινού με τον βασιλιά προσπαθούσαν να πείσουν τον Σοφούλη να μετάσχει σε κάποιο νέο Υπουργικό Συμβούλιο. Προς την ίδια κατεύθυνση πίεζε τον βασιλιά και ο πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Αθήνα Μακ Βη. Το ευχάριστο είναι ότι στις 25 Οκτωβρίου 1946 η αμερικανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι αναλαμβάνει τα ηνία να ενισχύσει οικονομικά την Ελλάδα και την Τουρκία.

Το γεγονός αυτό ικανοποίησε τόσο την κυβέρνηση όσο και τον βασιλιά διότι όλοι έβλεπαν καλύτερες ημέρες για το μέλλον του τόπου μας.

Το Δόγμα Τρούμαν - η Ελλάδα υπό την επιρροή των ΗΠΑ - νέος πρωθυπουργός ο Δημήτριος Μάξιμος

Από το τέλος του 1946 είχε διαφανεί ότι η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη (Λαϊκό Κόμμα) δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τα συσσωρευμένα προβλήματα της χώρας. Ειδικότερα, η κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος είχε να αντιμετωπίσει την απειλή των κομμουνιστών που είχαν βγει στα βουνά, καθώς και το οξύ οικονομικό πρόβλημα το οποίο αντιμετώπιζε η χώρα μετά τον πόλεμο. Η Μεγάλη Βρετανία, η οποία είχε αναλάβει την οικονομική ανασυγκρότηση της Ελλάδας, άρχισε να αντιμετωπίζει δικά της οικονομικά προβλήματα. Έτσι, την 21η Φεβρουάριου 1947, η αγγλική κυβέρνηση ειδοποίησε την ελληνική ότι η οικονομική κρίση που αντιμετώπιζε δεν της επέτρεπε να συνεχίσει την οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα και ότι από 1ης Απριλίου 1947 θα σταματούσε κάθε βοήθεια προς τη χώρα μας. Παράλληλα, για τους ίδιους λόγους, οι Άγγλοι ειδοποιούσαν ότι θα απέσυραν από την Ελλάδα όλα τα αγγλικά στρατεύματα.

Έπειτα από αυτό τον κεραυνό, η κυβέρνηση αιφνίδιαστηκε, αλλά δεν κάμφθηκε. Αμέσως στράφηκε προς την άλλη σύμμαχη χώρα, τις ΗΠΑ, απ' όπου ζήτησε οικονομική βοήθεια.

Τα πράγματα, όμως, για τις ΗΠΑ δεν ήταν τόσο απλά, διότι χρειαζόταν και η έγκριση του Κογκρέσου. Έπρεπε να προετοιμαστεί κατάλληλα το έδαφος. Αρχισαν οι συνεννοήσεις μεταξύ των δύο κυβερνήσεων και ο πρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, επισκέφθηκε γι' αυτό το σκοπό τις ΗΠΑ και συζήτησε την όλη κατάσταση. Πέραν τούτων, ο πρόεδρος Τρούμαν έστειλε στην Ελλάδα ειδική οικονομική επιτροπή, με επικεφαλής το δικηγόρο Πόρτερ, ο οποίος είχε μεγάλες αρμοδιότητες να διαπραγματευτεί τα πάντα. Εκτός των άλλων, ο Πόρτερ ζήτησε από τον πρωθυπουργό να δημιουργηθεί μια οικουμενική κυβέρνηση, με τη συμμετοχή και άλλων κομμάτων, υπό εξωκοινοβουλευτικό πρωθυπουργό.

Πραγματικά, η ηγεσία του Λαϊκού Κόμματος δέχτηκε την πρόταση αυτή και σχηματίστηκε Οικουμενική Κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Δημήτριο Μάξιμο,

τέως διοικητή της Εθνικής Τράπεζας και τη συμμετοχή εφτά άλλων κομμάτων της αντιπολίτευσης. Στην κυβέρνηση αυτή του Μαξίμου μετείχε και ο αρχηγός του Ενωτικού Κόμματος, Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Επίσης, μετείχαν οι Παπανδρέου, Βενιζέλος, Γονατάς, Αλεξανδρή και Ζέρβας. Περιττό να πούμε ότι στην κυβέρνηση αυτή μετείχε και ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης.

Η κυβέρνηση αυτή, η οποία ονομάστηκε «εφτακέφαλη», διότι την αποτελούσαν οι εφτά αρχηγοί κομμάτων του κοινοβουλίου, επιτέλεσε σημαντικό έργο, καθώς, εκτός των άλλων, διαπραγματεύτηκε και έλαβε από τις ΗΠΑ οικονομική βοήθεια, η οποία στην κυριολεξία έσωσε την Ελλάδα από πιθανή οικονομική καταστροφή και από ενδεχόμενη κατάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές.

Βέβαια, σημαντικό ρόλο για να πειστεί το Κογκρέσο και να εγκρίνει τη βοήθεια προς την Ελλάδα, η οποία έμεινε γνωστή ως «δόγμα Τρούμαν», έπαιξε μια μυστική έκθεση του πρεσβευτή των ΗΠΑ στην Αθήνα, Μακ βη, ο οποίος, μεταξύ άλλων, έγραφε και τα εξής: «Ο ανταρτοπόλεμος εις την Ελλάδα δεν είναι εμφύλιος πόλεμος, αλλά σοβιετική επανάσταση, μέρος γενικότερου σχεδίου κομμουνιστικής κυριαρχίας εις ολόκληρον τον κόσμο».

Αξιζει, όμως, να αναφέρουμε και μερικά σημεία από το μήνυμα που έστειλε στις 12 Μαρτίου 1947 ο πρόεδρος Τρούμαν προς το Κογκρέσο, όπου αναφέρονται και τα εξής: «Οι ΗΠΑ έλαβαν εκ μέρους της Ελληνικής Κυβερνήσεως επείγουσα έκκληση για οικονομική βοήθεια. Αι προκαταρκτικοί πληροφορίες από πλευράς της αμερικανικής οικονομικής αποστολής (...) και οι πληροφορίες του πρεσβευτή μας εις Αθήνας ενισχύουν την δήλωσιν της Ελληνικής Κυβερνήσεως, η οποία συνίσταται εις το ότι η βοήθεια είναι επιτακτική αν η Ελλάς πρόκειται να επιζήσει ως ελεύθερο έθνος (...). Η Ελληνική Κυβέρνησις δεν είναι εις θέσιν να αντιμετωπίσει την κατάστασιν (...) Χρειάζεται εφόδια και εξοπλισμό...».

Σε άλλο σημείο του μηνύματος προς το Κογκρέσο, ο πρόεδρος Τρούμαν γράφει τα εξής: «Ένα μόνο βλέμμα επί χάρτου αρκεί διά να αντιληφθώμεν ότι η επιβίωση και η ακεραιότητα του ελληνικού έθνους έχουν σοβαρότατη επίδραση επί ενός πολύ ευρύτερου πλαισίου. Εάν η Ελλάς τεθεί υπό τον έλεγχο μιας ενόπλου μειοψηφίας, αι συνέπειαι επί της γειτονικής Τουρκίας θα είναι άμεσαι και σοβαραί. Σύγχυσις και αταξία δυνατόν να εξαπλωθεί εις ολόκληρον την Μέση Ανατολή (...). Και τούτο θα έχει βαθιά επίδραση επί των χωρών εκείνων της Ευ-

Ο Δημήτριος Μάξιμος, ο οποίος ορκίσθηκε πρωθυπουργός υπερχοιματικής κυβερνήσεως με τη συμμετοχή όλων των κομμάτων της Βουλής

Ο πρόεδρος Τρούμαν, ο οποίος εξήτησε και το αμερικανικό Κογκρέσο ενέκρινε και εδόθησαν στην Ελλάδα 300.000.000 δολάρια.

ρώπης αι οποίαι αγωνίζονται να διαφυλάξουν την ελευθερία των, ενώ ανορθώνουν τας εκ του πολέμου καταστροφάς (...). Αυτή η ύπαρξις του ελληνικού κράτους απειλείται σήμερον από τρομοκρατικός ενεργείας μερικών χιλιάδων ενόπλων, υπό κομμουνιστική ηγεσίαν, οι οποίοι αψηφούν τας Αρχάς. Η Ελλάς πρέπει να λάβει βοήθειαν για να γίνει μια αυτοσυντήρητος δημοκρατία σεβόμενη εαυτήν (...). Αι Ηνωμένοι Πολιτεΐαι πρέπει να προσφέρουν την βοήθειαν αυτήν (...). Δεν υπάρχει άλλη χώρα προς την οποία δύναται να στραφεί η Ελλάς...»

Τελικά, το αμερικανικό Κογκρέσο ενέκρινε να δοθούν στην Ελλάδα 300.000.000 δολάρια και 100.000.000 στην Τουρκία. Η σχετική απόφαση υπογράφηκε από τον πρόεδρο Τρούμαν στις 2 Μαΐου 1947.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι, με άλλη απόφαση, ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Τζωρτζ Μάρσαλ, κάλεσε τις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες να βοηθήσουν μαζί με τις ΗΠΑ τις κατεστραμμένες από τον πόλεμο χώρες της Ευρώπης για να επανέλθουν στον προπολεμικό τρόπο ζωής. Η απόφαση αυτή του υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, γνωστή ως «σχέδιο Μάρσαλ», βοήθησε σημαντικά πολλές χώρες να βρουν το δρόμο της οικονομικής ανόρθωσης.

Έτσι, η Ελλάδα βοηθήθηκε σημαντικά από τις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα να εκσυγχρονίσει το οπλοστάσιό της και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Εάν δεν υπήρχε η βοήθεια αυτή από τις Ηνωμένες Πολιτείες, δε γνωρίζει κανείς ποια τροπή θα είχαν πάρει τα πράγματα. Το πιθανότερο είναι να είχαν επικρατήσει οι κομμουνιστές, οπότε η Ελλάδα δε θα ήταν ελεύθερη και θα είχε καταλήξει όπως οι άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Ο βασιλιάς Παύλος Α΄

Ο Παύλος Α΄, βασιλιάς των Ελλήνων, ανήλθε στο θρόνο την 1η Απριλίου 1947 μετά το θάνατο του αδελφού του Γεωργίου Β΄. Ήταν ο τέταρτος γιος του βασιλιά Κωνσταντίνου και της βασίλισσας Σοφίας και είχε γεννηθεί στην Αθήνα, στις 14 Δεκεμβρίου 1901. Όταν ενηλικιώθηκε φοίτησε στη σχολή Ναυτικών Δοκίμων και το 1917, όταν εξορίσθη ο πατέρας του Κωνσταντίνος, τον ακολούθησε στο

εξωτερικό. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά το θάνατο του αδελφού του Αλέξανδρου, του προσεφέρθη ο βασιλικός θρόνος και ο Παύλος δεν τον εδέχθη, ακολουθώντας πιστά τη γραμμή του πατέρα του Κωνσταντίνου. Μάλιστα, τότε είχε δηλώσει ότι «ο θρόνος ανήκει στον πατέρα μου και σε εκείνον έπρεπε να δοθεί». Το 1920, μετά το Δημοψήφισμα και την επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου στην Ελλάδα, επέστρεψε και ο Παύλος. Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα κατετάγη στο Ναυτικό και υπηρέτησε ως σημαioφόρος στο καταδρομικό «Έλλη». Μετά την επανάσταση του 1922, την εξορία και τον θάνατο του βασιλιά Κωνσταντίνου και την ανάληψη της βασιλείας από τον Γεώργιο Β', ο Παύλος ανακηρύχθηκε διάδοχος του ελληνικού θρόνου. Όταν το 1923 ανεκηρύχθηκε η

Ο νέος βασιλιάς Παύλος, ο οποίος ανήλθε στο θρόνο την 1η Απριλίου 1947

Αβασίλευτη Δημοκρατία, ο Παύλος μαζί με την βασιλική οικογένεια ανεχώρησε για το εξωτερικό, όπου παρέμεινε μέχρι το 1935. Τότε, μετά από Δημοψήφισμα, ο ελληνικός λαός με σημαντική πλειοψηφία εψήφισε υπέρ της Βασιλευόμενης Δημοκρατίας. Μετά το Δημοψήφισμα ο Γεώργιος Β' και ο διάδοχος Παύλος επανήλθαν στην Ελλάδα και παρέμειναν στο θρόνο μέχρι τον Απρίλιο του 1941, όταν η Ελλάδα κατελήφθη από τις γερμανικές δυνάμεις.

Εν τω μεταξύ, το 1938, ο διάδοχος Παύλος Α' ενυμφεύθη την πριγκίπισσα του Ανόβερου Φρειδερίκη, με την οποία απέκτησε τρία παιδιά, τη Σοφία, τον Κωνσταντίνο και την Ειρήνη.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου, ο διάδοχος Παύλος Α' υπηρέτησε στο Γενικό Στρατηγείο. Μετά την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα, ο Παύλος ακολούθησε τον βασιλιά Γεώργιο στην Κρήτη και στη συνέχεια μετέβη μαζί του στην Αίγυπτο. Στη συνέχεια εγκατεστάθη οικογενειακώς στο Κέιπ Τάουν, στη Νότιο Αφρική, όπου παρέμεινε μέχρι το 1946. Το 1946 και μετά το Δημοψήφισμα της 2ας Σεπτεμβρίου 1946 ο ελληνικός λαός απεφάνθη υπέρ της Βασιλείας, οπότε ο βασιλιάς Γεώργιος και ο διάδοχος Παύλος επανήλθαν στην Ελλάδα. Αργότερα και συγκεκριμένα την 1η Απριλίου 1947, ο βασιλιάς Γεώργιος απεβίωσε αιφνιδίως, οπότε στον βασιλικό θρόνο της Ελλάδας ανήλθε ο διάδοχος Παύλος, διότι ο αποθανών βασιλιάς ήταν άτεκνος.

Η ανάληψη της βασιλείας από τον Παύλο συνέπεσε με την έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου, τον οποίο διεξήγαγε η ελληνική πολιτεία εναντίον των ξενοκίνητων ελληνικών ανταρτικών ομάδων. Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι εκείνη την

περίοδο ο βασιλιάς Παύλος και η βασίλισσα Φρειδερίκη προσέφεραν πολλά στον εθνικό αγώνα των Ελλήνων, διότι με την πρωτοφανή δραστηριότητά τους προχώρησαν στη σύσταση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, τα οποία εξυπηρετούσαν όλους τους χωρικούς που είχαν εγκαταλείψει τα χωριά τους και είχαν εγκατασταθεί στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Παράλληλα, ο βασιλιάς Παύλος ασκούσε μεγάλη επιρροή στις ένοπλες δυνάμεις και με την παρουσία του ενίσχυε ποικιλοτρόπως τους Έλληνες αξιωματικούς και στρατιώτες που μάχονταν την πρώτη γραμμή. Ουσιαστική, όμως, ήταν η ανάμειξη του βασιλιά Παύλου και στην πολιτική. Έτσι, όταν υποψιάστηκε ότι ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος άρχισε να ενδιαφέρεται για την κάθοδό του στην πολιτική, ο βασιλιάς ήταν κάθεται αντίθετος, επηρεαζόμενος από στελέχη της βενιζελικής παράταξης, τα οποία τον περιέβαλαν. Έτσι, εκείνη την περίοδο ο βασιλιάς Παύλος και η βασίλισσα Φρειδερίκη ήταν εναντίον του Παπάγου και υπέρ των βενιζελικών κομμάτων. Και όλα αυτά διότι εφοβούντο μήπως ο στρατάρχης Παπάγος ανέλθει στην εξουσία και εξελιχθεί σε δικτάτορα, όπως έγινε στην Ισπανία με τον Φράνκο. Τελικά όμως, ο στρατάρχης Παπάγος, παρά τα εμπόδια που συνάντησε, κατήλθε στις εκλογές και το 1952 εξελέγη πρωθυπουργός και μάλιστα με σημαντική πλειοψηφία.

Μεγάλη όμως πολιτική παρέμβαση του βασιλιά Παύλου εθεωρήθη και εκείνη του 1955, όταν απεβίωσε ο πρωθυπουργός Αλέξανδρος Παπάγος και την πρωθυπουργία διεκδικούσαν οι δύο αντιπρόεδροι της κυβέρνησης Παν. Κανελλόπουλος και Στ. Στεφανόπουλος. Τότε, ο βασιλιάς Παύλος, για να μην διασπασθεί το κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού, επέλεξε ως πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο οποίος ήταν τότε ο πιο πετυχημένος υπουργός στην κυβέρνηση Παπάγου. Με την κίνηση αυτή ο βασιλιάς πέτυχε να διατηρηθεί η ενότητα του κόμματος του Ελληνικού Συναγερμού και να εξασφαλισθεί η πολιτική σταθερότητα της Ελλάδας για πολλά χρόνια. Πρέπει να τονισθεί, ότι ο Κ. Καραμανλής πήρε ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή και στη συνέχεια ίδρυσε δικό του κόμμα και κυβέρνησε τον τόπο για πολλά χρόνια.

Οι σχέσεις όμως του Κωνσταντίνου Καραμανλή με τα Ανάκτορα στην πορεία κλονίστηκαν σημαντικά. Μετά τις εκλογές του 1961, τις οποίες κέρδισε η ΕΡΕ του Κ. Καραμανλή και αμφισβήτησε η αντιπολίτευση, χαρακτηρίζοντάς τις ως «προϊόν βίας και νοθείας», τότε άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα σύννεφα στις σχέσεις του πρωθυπουργού με τα Ανάκτορα. Με αφορμή ένα ταξίδι του βασιλικού ζεύγους στην Αγγλία, ο πρωθυπουργός εξέφρασε τις αντιρρήσεις του, διότι η κα Αμπατιέλου, σύζυγος ενός εξόριστου κομμουνιστή, απειλούσε να δημιουργήσει επεισόδια στο Λονδίνο με αφορμή τους Έλληνες κομμουνιστές, που ήσαν εξόριστοι στα διάφορα νησιά της Ελλάδας. Έτσι, λοιπόν, στην πρόταση του πρωθυπουργού να μην πραγματοποιηθεί το ταξίδι στο Λονδίνο για να αποφευχθούν τα επεισόδια και ο διασυρμός της Ελλάδας στο εξωτερικό, το βασιλικό ζεύγος επέμενε, οπότε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής παραιτήθη με την κυβέρνησή του. Βέβαια, ο Καραμανλής εδικαιόθηκε, διότι οι βασιλείς απεδοκιμάστηκαν στο Λονδίνο από τις συγκεντρώσεις που είχε πραγματοποιήσει εκεί η κα Αμπατιέλου.

Μετά την παραίτηση του Καραμανλή ακολούθησε πολιτική κρίση και μετά από δύο εκλογικές αναμετρήσεις κέρδισε τις εκλογές ο Γεώργιος Παπανδρέου, τον οποίο πλέον στήριζαν τα Ανάκτορα. Βέβαια, η συνεργασία του βασιλιά Παύ-

λου με τον Γεώργιο Παπανδρέου δεν κράτησε επί πολύ, διότι τον Μάρτιο του 1964 ο βασιλιάς Παύλος απεβίωσε μετά από μακράν ασθένεια. Μετά το θάνατο του βασιλιά Παύλου στο θρόνο ανήλθε ο νεαρός διάδοχος Κωνσταντίνος Β΄, του οποίου η βασιλεία ήταν περιπετειώδης.

Η δημιουργία προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης ή Κυβέρνησης του Βουνού (1947)

Κατά το πρότυπο της κυβέρνησης της ΠΕΕΑ, της κυβέρνησης του Βουνού του 1943, ιδρύθηκε και η κυβέρνηση του Βουνού του 1947. Συγκεκριμένα, στις 27 Ιουνίου 1947, ο αντιπρόσωπος του ΚΚΕ Μιλτιάδης Πορφυρογένης, μιλώντας στο συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας, στο Στρασβούργο, μεταξύ άλλων είπε και τα εξής: *«Πρόθεση του ΚΚΕ είναι η δημιουργία λεύτερης Δημοκρατικής Ελλάδας, με δική της Κυβέρνηση και δική της κρατική υποστήριξη»*. Η δήλωση του Μιλτ. Πορφυρογένη που εξήγγειλε τη δημιουργία χωριστής κυβέρνησης, προκάλεσε μεγάλη ανησυχία σε όλους τους πολιτικούς κύκλους της Ελλάδας. Εκτός των άλλων ο Θεμ. Σοφούλης πήρε την πρωτοβουλία να συνεννοηθεί με τον πρωθυπουργό Δημ. Μάξιμο και με παράγοντες του ΕΑΜ. Την ημέρα, όμως, που πήρε την πρωτοβουλία ο Θεμ. Σοφούλης και άρχισε την επικοινωνία με διάφορα στελέχη του ΕΑΜ (9 Ιουλίου 1947), η κυβέρνηση απάντησε με μαζικές συλλήψεις, διωγμούς και εκτοπίσεις στελεχών του ΕΑΜ και του ΚΚΕ. Όμως οι κομμουνιστές δεν πτοήθησαν από τα κυβερνητικά μέτρα και προχώρησαν στις προετοιμασίες για την συγκρότηση κυβέρνησης σε κάποια αυτόνομη περιοχή. Εκτός των άλλων, την 16η Ιουλίου 1947, ο ραδιοφωνικός σταθμός της Ελεύθερης Ελλάδας μετέδωσε Διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό, με το οποίο προανήγγειλε την απόφαση για τη δημιουργία Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης. Και το Διάγγελμα κατέληγε ως εξής: *«Το συμφέρον της Ελλάδας και η εσχάτη προδοσία του φασισμού μας επιβάλλουν να πάρουμε επείγουσες και ριζικές αποφάσεις. Το έργο μας πρέπει να ολοκληρωθεί. Όλες οι προϋποθέσεις που χρειάζονται υπάρχουν. Και η ολοκλήρωση θα είναι ο σχηματισμός προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης στην περιοχή της Ελεύθερης Ελλάδας, όπου κυριαρχεί ο Δημοκρατικός Στρατός»*.

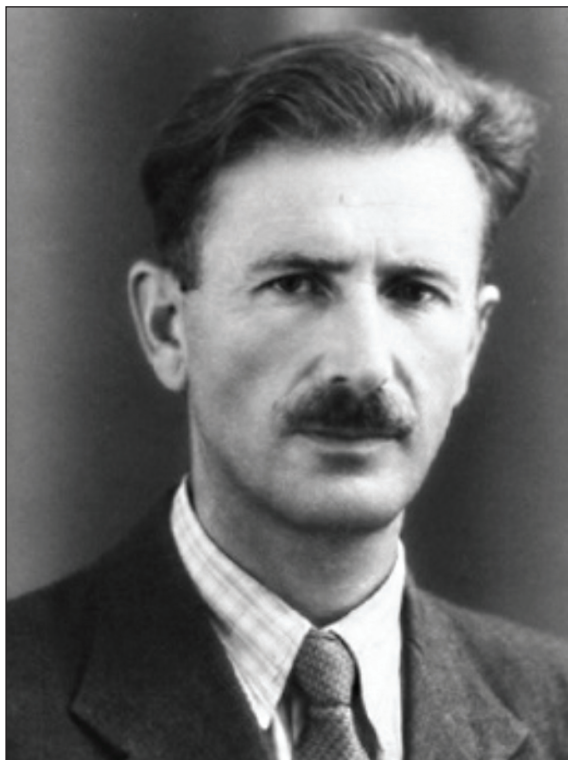
Μετά τις ανωτέρω ενέργειες και το Διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό, ακολούθησε η δημοσίευση πέντε πράξεων του Γενικού Αρχηγείου του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος. Οι πράξεις αυτές αφορούσαν τη Λαϊκή Δικαιοσύνη και την Αυτοδιοίκηση και δημοσιεύτηκαν τον Αύγουστο του 1947. Με τις πράξεις αυτές δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις για την «Οργάνωση της Λαϊκής Εξουσίας», την «Οργάνωση της Λαϊκής Δικαιοσύνης», τον «Αναδασμό της Γης», τα «Δάση» και την «Οργάνωση της Λαϊκής Εκπαίδευσης». Βέβαια, με τις πράξεις αυτές δημιουργούνταν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης. Πρέπει όμως εδώ να επισημάνουμε, ότι οι πράξεις αυτές επανέφεραν θεσμούς οι οποίοι είχαν καθιερωθεί και είχαν εφαρμοσθεί στην ύπαιθρο χώρα την περίοδο της Κατοχής. Εκτός όμως από τα ανωτέρω, οι πράξεις αυτές είχαν σαν στόχο να διακηρύξουν ότι στην Ελλάδα, εκτός από την κυβέρνηση των Αθηνών, υπήρχε και μία δεύτερη κυβερνητική εξουσία. Τέλος, με τις πράξεις

αυτές η ηγεσία του ΚΚΕ ήθελε να δείξει ότι όπως η ΠΕΕΑ επί Κατοχής είχε αναλάβει τον έλεγχο της υπαίθρου, όπου εφαρμόζονταν οι διατάξεις του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ, έτσι και η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση θα αναλάμβανε τη διακυβέρνηση των περιοχών που διοικούσαν με συγκεκριμένο τρόπο οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού.

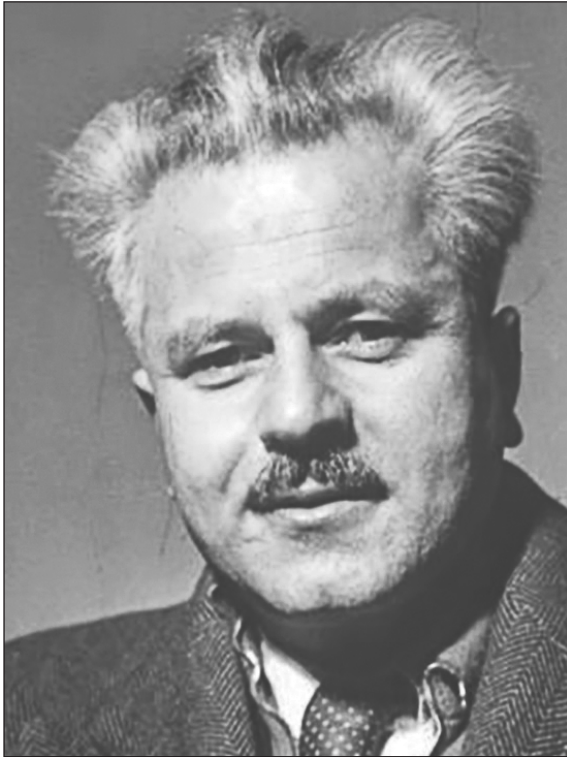
Είναι ανάγκη να αναφέρουμε, ότι οι ανωτέρω πράξεις έπρεπε να εγκριθούν από όργανα του ανώτερου κομματικού επιπέδου. Έτσι, στις 11-12 Σεπτεμβρίου 1947, οι ανωτέρω αποφάσεις εγκρίθηκαν από την 3η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ που συνεδρίασε στη Γιουγκοσλαβία. Πρέπει επίσης να διευκρινίσουμε, ότι στην ανωτέρω συνεδρίαση στη Γιουγκοσλαβία παρίσταντο μόνον 6 μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ. Στη συνέχεια όμως, οι αποφάσεις αυτές εγκρίθηκαν και από τα υπόλοιπα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής, τα οποία ευρίσκοντο στην Αθήνα.

Μετά τις εγκρίσεις από την 3η Ολομέλεια του ΚΚΕ και συγκεκριμένα στις 2 Δεκεμβρίου του 1947, το Δεύτερο Κλιμάκιο του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ είχε αποφασίσει ώστε μέχρι το τέλος του 1947 να έχει δημιουργηθεί η Προσωρινή Κυβέρνηση σε περιοχή της ελεύθερης Ελλάδας. Στη συνέχεια η απόφαση αυτή, στις 8 Δεκεμβρίου 1947, ανακοινώθηκε στο κλιμάκιο του Πολιτικού Γραφείου στην Αθήνα, με την εντολή να βολιδοσκοπηθούν από το ΕΑΜ για τη συμμετοχή στην κυβέρνηση και άλλων συνεργαζομένων κομμάτων. Τελικά, στην κυβέρνηση μετείχαν μόνον στελέχη του ΚΚΕ, χωρίς να υπάρχουν πληροφορίες εάν έγιναν προτάσεις και σε άλλα, εκτός ΕΑΜ, κόμματα. Μετά το τέλος όλων των διαδικασιών, η απόφαση για τη δημιουργία Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης ανακοινώθηκε από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος, στις 13 Δεκεμβρίου 1947, με άρθρο του Νίκου Ζαχαριάδη και με τον τίτλο «Πού τραβάμε». Στο άρθρο αυτό ο Ν. Ζαχαριάδης μεταξύ άλλων αναφέρει και τα εξής: «Το Δημοκρατικό Κίνημα συμπληρώνει το έργο του και ο σχηματισμός Δημοκρατικής Κυβέρνησης στη Λεύτερη Ελλάδα δεν είναι παρά ζήτημα ημερών».

Έτσι, μετά από όλα τα ανωτέρω, στις 24 Δεκεμβρίου 1947, ανακοινώθηκε από το ραδιοσταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» η ίδρυση της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης. Η σύνθεση της κυβέρνησης ήταν η εξής: πρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός των Στρατιωτικών ο Μάρκος Βαφειάδης, αντιπρόεδρος της κυ-

Την 24η Δεκεμβρίου 1947 ανακοινώθηκε από τον ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» η ίδρυση της Δημοκρατικής Κυβέρνησης του Βουνού με πρωθυπουργό τον Μάρκο Βαφειάδη

Στην πορεία η Κυβέρνηση του Βουνού γρήγορα ανα-
σχηματίσθηκε και στη θέση του πρωθυπουργού το-
ποθετήθηκε ο Μήτσος Παρτσαλίδης

βέρνησης και υπουργός των Εσω-
τερικών ο Γιάννης Ιωαννίδης,
υπουργός Εξωτερικών ο Πέτρος
Ρούσσος, υπουργός Δικαιοσύνης ο
Μιλτιάδης Πορφυρογένης, υπουρ-
γός Υγιεινής και Πρόνοιας και
προσωρινώς υπουργός Παιδείας ο
Πέτρος Κόκκαλης, υπουργός Οι-
κονομικών ο Βασίλης Μπαρτζιώ-
της, υπουργός Εθνικής Οικονομίας
και προσωρινώς υπουργός Επιστι-
σμού ο Λεωνίδας Στρίγκος, υπουρ-
γός Γεωργίας ο Δημήτρης Βλαντάς.

Από τους ανωτέρω υπουργούς
σε προηγούμενες κυβερνήσεις
είχαν μετάσχει ο Πέτρος Κόκκαλης
στην κυβέρνηση του Βουνού της
ΠΕΕΑ και ο Μιλτιάδης Πορφυρο-
γένης, ο οποίος μετείχε ως υπουρ-
γός Εργασίας στην κυβέρνηση
Εθνικής Ενότητας του Γεωργίου
Παπανδρέου εκ μέρους του ΚΚΕ.

Μετά τον σχηματισμό της Κυ-
βέρνησης του Βουνού ακολούθησε
Διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό,

όπου μεταξύ άλλων ελέγοντο και τα εξής: «Πρώτος και κύριος σκοπός της Προ-
σωρινής Κυβέρνησης είναι να κινητοποιήσει όλες τις δυνάμεις του λαού για τη
γρήγορη απελευθέρωση της χώρας από τους ξένους ιμπεριαλιστές και από τους
ντόπιους γραικύλους, για την κατοχύρωση της Εθνικής Κυριαρχίας, για την υπε-
ράσπιση της εδαφικής ακεραιότητας από κάθε ξένη ιμπεριαλιστική επιβολή και
για τη νίκη της Δημοκρατίας». Και συνεχίζει το Διάγγελμα: «Η διακυβέρνηση
των ελεύθερων περιοχών πάνω σε λαϊκές δημοκρατικές βάσεις και η παραπέρα
ανάπτυξη των θεσμών των Λαϊκών Συμβουλίων και της Λαϊκής Δικαιοσύνης,
που αποτελούν την πρώτη βάση για τη Δημοκρατική αναδημιουργία, θα είναι
ένα από τα κύρια καθήκοντά μας. Το ίδιο, η εθνικοποίηση των ξένων εταιρειών
των μεγάλων τραπεζών και της βαριάς βιομηχανίας. Η εφαρμογή της αγροτικής
μεταρρύθμισης, η αντιμετώπιση των επισιτιστικών αναγκών του λαού. Η ανα-
διοργάνωση της Εθνικής Οικονομίας και του Κρατικού Μηχανισμού πάνω σε
λαϊκές δημοκρατικές βάσεις. Η σταθεροποίηση της συμφιλίωσης και ενότητας
του λαού πάνω στη βάση της εξασφάλισης της εθνικής ανεξαρτησίας και του
σεβασμού των δημοκρατικών του δικαιωμάτων. Η αναγνώριση πλεύριας ισοτι-
μίας στις εθνικές μειονότητες και του δικαιώματος της ελεύθερης εθνικής τους
ανάπτυξης. Η δημιουργία γερού λαϊκού στρατού, στόλου και αεροπορίας μιας
ισχυρής Ελλάδας, ικανής να υπερασπίσει την εθνική μας κυριαρχία, ανεξαρτησία
και ακεραιότητα από κάθε ξένη ιμπεριαλιστική επιβολή, σε στενή αδελφική συ-
νεργασία με όλους τους Δημοκρατικούς λαούς της Ευρώπης».

Είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι η κυβέρνηση του Βουνού συνδέθηκε με

τη μάχη της Κόνιτσας, η οποία είχε αρχίσει την επόμενη ημέρα των Χριστουγέννων, 26 Δεκεμβρίου 1947. Στη σκέψη δε της ηγεσίας του ΚΚΕ ήταν μετά την κατάληψη της πόλης να εγκατασταθεί εκεί η κυβέρνηση του Βουνού και έτσι θα μπορούσε να δημιουργήσει αίσθηση σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο. Όμως η πολυήμερη επιχείρηση του Δημοκρατικού Στρατού για την κατάληψη της Κόνιτσας απέτυχε και έτσι η σκέψη για εγκατάσταση εκεί της Δημοκρατικής Κυβέρνησης του Βουνού εγκατελείφθη.

Τέλος, ανεπιτυχείς υπήρξαν και οι προσπάθειες του ΚΚΕ για αναγνώριση της Προσωρινής Κυβέρνησης του Βουνού από τις κυβερνήσεις των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Από την άλλη πλευρά η ελληνική κυβέρνηση αντέδρασε δυναμικά, έχοντας στο πλευρό της τους Δυτικούς συμμάχους. Μάλιστα, στις 29 Δεκεμβρίου 1947 η νεοσυστηθείσα Βαλκανική Επιτροπή του ΟΗΕ εξέδωσε απόφαση όπου αναφέρονταν και τα εξής: *«Η αναγνώριση ακόμα και ντε φάκτο της αυτοαποκαλούμενης Προσωρινής Δημοκρατικής Ελληνικής Κυβέρνησης, συνοδευόμενη και με άμεση ή έμμεση βοήθεια προς το ανταρτικό κίνημα, στρέφεται κατά της Ελληνικής Κυβέρνησης, παραβιάζει τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου και του ΟΗΕ και αποτελεί απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας».*

Η κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη με συμμετοχή του Λαϊκού Κόμματος

Η κυβέρνηση του Δημ. Μαξίμου κάτω από το βάρος των μεγάλων προβλημάτων αναγκάστηκε, την 29η Αυγούστου 1947, να υποβάλει την παραίτησή της. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι την περίοδο εκείνη είχε ωριμάσει το κλίμα για πολιτική υπερκομματική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό πρόσωπο το οποίο θα προήρχετο από το χώρο του Κέντρου. Όμως ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, στηριζόμενος στη μεγάλη πλειοψηφία που διέθετε στη Βουλή, εξήτησε και έλαβε εντολή για να σχηματίσει μονοκομματική κυβέρνηση παρά τις αντιρρήσεις μεγάλου αριθμού στελεχών του κόμματός του, όπως ο Στεφ. Στεφανόπουλος, ο Στ. Γονατάς, ο Απ. Αλεξανδρής κ.ά. Βέβαια, η κυβέρνηση που ορκίστηκε αυθημερόν ήταν πολύ «λειπή» και διατηρήθηκε μόνον μία εβδομάδα.

Εν τω μεταξύ εκείνες τις ημέρες έφθασε στην Αθήνα ο υφυπουργός των ΗΠΑ L. Hemderson. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι Αμερικανοί, οι οποίοι ανέλαβαν μεγάλες πρωτοβουλίες στην Ευρώπη και την Ελλάδα, προσπαθούσαν να βοηθήσουν τη χώρα μας για να βγει από τα αδιέξοδα στα οποία είχε οδηγηθεί (Εμφύλιος Πόλεμος, οικονομικό πρόβλημα, ανασυγκρότηση κ.λ.π.). Έτσι, ο Αμερικανός υφυπουργός ανέλαβε την πρωτοβουλία για δημιουργία μιας βιώσιμης κυβέρνησης με πρωθυπουργό προερχόμενο από το χώρο του Κέντρου. Προς τον σκοπό αυτό συναντήθηκε με τον βασιλιά Παύλο, τον πρωθυπουργό Κ. Τσαλδάρη και τον αρχηγό του κόμματος των Φιλελευθέρων Θεμιστοκλή Σοφούλη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο βασιλιάς εγνώριζε ότι ο Αμερικανός υφυπουργός είχε εντολή από την κυβέρνησή του να προωθήσει στην πρωθυπουργία τον Θεμιστοκλή Σοφούλη. Επίσης, ήταν γνωστό ότι ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος ήθελε να παραμείνει ο ίδιος στον πρωθυπουργικό θώκο, όμως δεν απέκλειε και τη συνεργασία με το κόμμα των Φιλελευθέρων.

Μετά τις ανωτέρω διαβουλεύσεις ο Hemderson επεσκέφθη τον Θεμιστοκλή

Σοφούλη και προσπάθησε να τον πείσει για να συνεργασθεί με το Λαϊκό Κόμμα. Μάλιστα ο Αμερικανός επίσημος του επεσήμανε ότι εάν δεν εδέχετο δεν θα έπρεπε να αποκλείσει μελλοντικά κάθε πολιτική δραστηριότητα. Στη συνέχεια ο Αμερικανός υφυπουργός επεσκέφθη και πάλι τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη, προς τον οποίο εδήλωσε ότι εάν δεν εδέχετο συνεργασία με τον Θεμ. Σοφούλη τότε οι Αμερικανοί θα προωθούσαν στην κυβέρνηση τον Σοφούλη σε συνεργασία με άλλες πολιτικές δυνάμεις. Προ αυτού του κινδύνου ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης υποχώρησε και εδέχθη να συνεργασθεί με τους Φιλελευθέρους. Έτσι, στις 7 Σεπτεμβρίου 1947, ορκίσθηκε η κυβέρνηση συνεργασίας Λαϊκών-Φιλελευθέρων με πρωθυπουργό τον Θεμ. Σοφούλη και αντιπρόεδρο της κυβέρνησης τον Κ. Τσαλδάρη. Η σύνθεση της νέας κυβέρνησης ήταν η εξής: Θεμιστοκλής Σοφούλης πρωθυπουργός, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης αντιπρόεδρος κυβέρνησης και υπουργός Εξωτερικών, Πέτρος Μαυρομιχάλης υπουργός Εσωτερικών, Χρήστος Λαδάς υπουργός Δικαιοσύνης, Στέφανος Στεφανόπουλος υπουργός Συντονισμού, Κωνσταντίνος Ρέντης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Δημήτριος Χέλμης υπουργός Οικονομικών, Παναγιώτης Χατζηπάνος υπουργός Μεταφορών, Αντώνιος Παπαδήμος υπουργός Παιδείας, Γεώργιος Βαρβούτης υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Αθανάσιος Παπαθανάσης υπουργός Γεωργίας, Απόστολος Ορφανίδης υπουργός Υγιεινής, Μιχαήλ Κοτσιάνος υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Θεόδωρος Κιζάνης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης υπουργός Εργασίας, Α. Μπιμάκης υπουργός Τ.Τ.Τ., Γεώργιος Στράτος υπουργός Στρατιωτικών, Αλέξανδρος Σακελλαρίου υπουργός Ναυτικών, Δημήτριος Δίγκας υπουργός Αεροπορίας και προσωρινώς Δημοσίων Έργων, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Εφοδιασμού, Δημήτριος Λόντος υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υπουργός Ανοικοδόμησης, Κωνσταντίνος Ροδόπουλος υπουργός Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδας, Μιχαήλ Μαυρογορδάτος υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ, Νικόλαος Μπαλτατζής-Μαυροκορδάτος υφυπουργός Τύπου και Πληροφοριών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στην κυβέρνηση αυτή δεν μετείχαν ο Στ. Γονατάς και άλλοι αρχηγοί κομμάτων, οι οποίοι μετείχαν της κυβερνήσεως Δημ. Μαξίμου.

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι η κυβέρνηση συνεργασίας μεταξύ Λαϊκών και Φιλελευθέρων διευκόλυνε τους Αμερικανούς να εφαρμόσουν το Δόγμα Τρούμαν. Βέβαια, το πλεονέκτημα αυτό εξεμηδενίσθηκε πολύ γρήγορα και συγκεκριμένα όταν η κυβέρνηση άρχισε να εφαρμόζει το σχέδιο κατευνασμού, ένα περίπου μήνα μετά την ανάληψη της εξουσίας. Μεταξύ των μέτρων κατευνασμού περιλαμβάνανετο και η παροχή αμνηστίας με αντάλλαγμα την ειρήνευση του τόπου.

Όμως η πολιτική του κατευνασμού απέτυχε, οπότε άρχισαν να εφαρμόζοντο σταδιακά οι πολεμικές επιχειρήσεις. Και ενώ άρχισαν οι επιχειρήσεις δεν υπήρχε αξιόμαχος στρατός. Τότε, με τη συνεργασία Αμερικανών και Βρετανών στρατιωτικών άρχισε η οργάνωση του νέου στρατού. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι αμερικανικός στρατός δεν υπήρχε στην Ελλάδα και οι Άγγλοι που υπήρχαν στο παρελθόν είχαν αποχωρήσει από την Ελλάδα. Έτσι, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις άρχισαν με αργό ρυθμό και κυρίως αμυντικό. Βέβαια, οι συνθήκες αυτές επέτρεπαν στους αντάρτες να επεκτείνουν τη δράση τους και να αναλάβουν πρωτοβουλίες επιθετικές. Αλλά ενώ πλεονεκτούσαν στον ανταρτοπόλεμο, μειονεκτούσαν στις τακτικές επιχειρήσεις, όπου ο τακτικός στρατός υπερείχε ση-

μαντικά. Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να τονίσουμε, ότι την περίοδο εκείνη ο αντάρτικος στρατός επεδίωκε να καταλάβει κάποιο αστικό κέντρο, μικρό, αλλά ευρισκόμενο σε επίκαιρη θέση, με το στόχο να το ανακηρύξουν πρωτεύουσα του κράτους του Βουνού. Έτσι, επέλεξαν για πρωτεύουσα την Κόνιτσα, η οποία ευρίσκετο πλησίον των συνόρων, όχι μόνον της Αλβανίας, αλλά και της Γιουγκοσλαβίας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τα καθεστώτα των δύο αυτών χωρών ήσαν κομμουνιστικά και βοηθούσαν τους Έλληνες αντάρτες. Παράλληλα, στις χώρες αυτές οι Έλληνες αντάρτες έμπαιναν ελεύθερα και από τις χώρες αυτές είχαν πάσης φύσεως βοήθεια, ακόμη και νοσοκομειακή. Προς υλοποίηση του σκοπού αυτού, ο αντάρτικος στρατός επετέθη εναντίον της πόλεως της Κόνιτσης, με στόχο να εγκατασταθεί εκεί η κυβέρνηση του Βουνού. Όμως, παρά τη μεγάλη προπαρασκευή και τις μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις που είχαν χρησιμοποιήσει, δεν κατάφεραν να καταλάβουν την πόλη της Κόνιτσας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι από τις 27 μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 1947 διεξήχθησαν στην Κόνιτσα σκληρές μάχες, αλλά οι αμυνόμενοι με επικεφαλής τον υποστράτηγο Δόβα απέτρεψαν όλες τις επιθέσεις των ανταρτών και έτσι η Κόνιτσα έμεινε ελεύθερη και τα όνειρα των ανταρτών για να εγκαταστήσουν εκεί την κυβέρνηση του Βουνού χάθηκαν, χάρις στις σκληρές μάχες που έδωσαν οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί του ελληνικού στρατού.

Είναι ανάγκη στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι η ηγεσία των ανταρτών, όταν προσπαθούσε να καταλάβει την Κόνιτσα είχε έτοιμη και την κυβέρνηση του Βουνού, την οποίαν ήθελαν να εγκαταστήσουν στην πόλη της Κόνιτσας, δημιουργώντας έτσι το δικό τους κράτος. Την κυβέρνηση του Βουνού την είχε δημιουργήσει ο Μάρκος Βαφειάδης τον Δεκέμβριο του 1947. Όμως η κυβέρνηση αυτή ανασχηματίστηκε και την προεδρία την ανέλαβε ο Μήτσος Παρτσαλίδης, με αντιπρόεδρο τον Γιάννη Ιωαννίδη. Μέλη της κυβέρνησης ήσαν οι εξής: υπουργός Δικαιοσύνης ο Μ. Πορφυρογένης, υπουργός Εξωτερικών ο Π. Ρούσσο, υπουργός Παιδείας και Υγείας ο Πέτρος Κόκκαλης, υπουργός Οικονομικών ο Λ. Στρίγκος, υπουργός Εσωτερικών ο Β. Μαρτζιώτης, υπουργός Στρατιωτικών ο Δ. Βλαντάς κ.ά. Τέλος, στην κυβέρνηση του Βουνού μετείχαν και δύο Σλαβομακεδόνες, ο Πασκάλ Μητρόφσκι ως υπουργός Επισιτισμού και ο Στ. Κότσεφ ως υπουργός Εθνικών Μειονοτήτων. Οι δύο τελευταίοι εκπροσωπούσαν την οργάνωση ΝΟΦ, το Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο Σλαβομακεδόνων, οι οποίοι μετείχαν «στον Αγώνα του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας», όπως και στον «ΕΛΑΣ».

Η νέα συμμαχική κυβέρνηση του Θεμ. Σοφούλη με αντιπρόεδρο τον Αλ. Διομήδη και αρχιστράτηγο τον Αλ. Παπάγο

Το 1948 ήταν ένας χρόνος πολύ κρίσιμος για την έκβαση του Εμφυλίου. Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Θεμιστοκλή Σοφούλη τον προηγούμενο χρόνο δεν είχε βελτιώσει σημαντικά τα πράγματα. Είχαμε μια ουσιαστική βελτίωση της κατάστασης, διότι γίνονταν η ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων, αλλά από την άλλη μεριά οι κομμουνιστές στα βουνά είχαν μετατρέψει τον ανταρτοπόλεμο σε πόλεμο τακτικών στρατιωτικών μονάδων. Ελάμβαναν και

*Ο βασιλιάς Παύλος συνομιλεί με τον αρχιστράτηγον Αλέξ. Παπάγον
και τον υπουργόν των Στρατιωτικών Π. Κανελλόπουλον*

αυτοί βοήθεια από τις γειτονικές κομμουνιστικές χώρες, όπως ελάμβανε και η ελληνική πολιτεία αρχικά από τους Άγγλους και αργότερα από τους Αμερικανούς.

Εκείνο, όμως, που έλειπε από τις ένοπλες δυνάμεις ήταν η ενιαία στρατιωτική διοίκηση. Η έλλειψη ενιαίας στρατιωτικής διοίκησης έβλαψε πάρα πολύ τη διεξαγωγή του αγώνα. Επιπλέον, έβλαψε τον αγώνα η ανάμειξη του υπουργού Στρατιωτικών σε όλες τις συσκέψεις των επιτελείων και η παρέμβαση του σε καθαρά στρατιωτικά θέματα.

Έπειτα από αυτές τις διαπιστώσεις άρχισε να συζητείται το θέμα της ενιαίας στρατιωτικής διοίκησης και η ανάθεση της ηγεσίας του στρατού σε έναν αρχιστράτηγο, με παράλληλη μείωση των αρμοδιοτήτων του υπουργού Στρατιωτικών.

Έτσι, στα τέλη του 1948, ο πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης αποφάσισε να διορίσει αρχιστράτηγο στις ένοπλες δυνάμεις. Ποιος, όμως, θα μπορούσε να αναλάβει τη μεγάλη αυτή θέση; Όλων οι σκέψεις πήγαιναν στον Αλέξανδρο Παπάγο, ο οποίος διεξήγαγε νικηφόρα τον ελληνοϊταλικό πόλεμο και ο οποίος ήταν αρχαιότερος απ' όλους τους εν ενεργεία αντιστράτηγους. Βέβαια, στην επιλογή αυτή αποφασιστικό ρόλο έπαιξε και ο βασιλιάς Παύλος, ο οποίος ήταν εμφανώς υπέρ του Παπάγου. Υπήρξαν, όμως, και ορισμένες αντιδράσεις εκ μέρους στελεχών του Λαϊκού Κόμματος, που ξεπεράστηκαν, και έτσι ο πρωθυπουργός ανέθεσε την αρχιστρατηγία στον Αλέξανδρο Παπάγο.

Έπρεπε, όμως, ο πρωθυπουργός να αντικαταστήσει και τον υπουργό Στρατιωτικών, διότι ορισμένες από τις αρμοδιότητες του υπουργού ο πρωθυπουργός θα τις ανέθετε με απόφασή του στον αρχιστράτηγο.

Βολιδοσκοπήθηκε για το Υπουργείο Στρατιωτικών ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο οποίος ήταν πρόθυμος να παραχωρήσει αρμοδιότητες στον αρχιστράτηγο, με τον οποίο διατηρούσε πάντοτε άριστες σχέσεις.

Έτσι, στις 20 Ιανουαρίου 1949 έγινε δεύτερος ανασχηματισμός της κυβέρνησης Σοφούλη. Στην κυβέρνηση αυτή, η οποία ονομάστηκε κυβέρνηση «εθνικής σωτηρίας», μετείχαν όλα σχεδόν τα κόμματα της Βουλής. Εκτός του Αλέξανδρου Διομήδη, ο οποίος ορκίστηκε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης για να διευκολύνει το έργο του γέροντα πρωθυπουργού, στην κυβέρνηση μπήκαν ο Σοφοκλής Βενιζέλος και ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Ο Κανελλόπουλος, όπως αναφέραμε και παραπάνω, ανέλαβε το Υπουργείο Στρατιωτικών, το οποίο εκείνη την περίοδο ήταν το πιο κρίσιμο Υπουργείο.

Η σύνθεση της νέας κυβέρνησης υπό τον Θεμ. Σοφούλη ήταν η εξής: Θεμιστοκλής Σοφούλης πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου, Αλέξανδρος Διομήδης αντιπρόεδρος κυβερνήσεως και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης υπουργός Εξωτερικών, Σοφοκλής Βενιζέλος υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και προσωρινώς υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Σπύρος Μαρκεζίνης υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Παναγιώτης Κανελλόπουλος υπουργός Στρατιωτικών, Γεώργιος Μελάς υπουργός Δικαιοσύνης, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Εσωτερικών, Κωνσταντίνος Ρέντης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Κωνσταντίνος Τσάτσος υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, Στέφανος Στεφανόπουλος υπουργός Συντονισμού, Δημήτριος Χέλμης υπουργός Οικονομικών, Αθανάσιος Καψάλης υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Σταύρος Νικολαΐδης Υπουργός Δημοσίων Έργων, Πάνος Χατζηπάνου υπουργός Μεταφορών, Εμμανουήλ Παπαδογιάννης υπουργός Ανοικοδόμησης, Δημήτριος Βουρδουμπάς υπουργός Τ.Τ.Τ., Χρήστος Γουλόπουλος υπουργός Γεωργίας, Κωνσταντίνος Ροδόπουλος υπουργός Υγιεινής, Κωνσταντίνος Καραμανλής υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Ευάγγελος Αβέρωφ υπουργός Εφοδιασμού και Διανομών, Ελευθέριος Γονής υπουργός Εργασίας, Γεράσιμος Βασιλειάδης υπουργός Ναυτικών, Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης υπουργός Αεροπορίας, Κωνσταντίνος Κοροζός υπουργός Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος, Μιχαήλ Αιλιανός υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υφυπουργός Τύπου και Πληροφοριών, Βασίλειος Στεφανόπουλος υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υφυπουργός Οικονομικών, Εμμανουήλ Λουλακάκης υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι οι δυο αυτές αλλαγές (ευρύς ανασχηματισμός της κυβέρνησης και ανάθεση της αρχιστρατηγίας στον Παπάγο) ήταν καταλυτικές για την έκβαση του αγώνα. Και τούτο διότι έγινε φανερό σε όλο τον κόσμο πως δεν ήταν μια «μοναρχοφασιστική» κυβέρνηση που καταδίωκε τους αντιπάλους της για πολιτικά οφέλη, αλλά ήταν μια κυβέρνηση στην οποία μετείχαν όλα τα κόμματα της Βουλής εναντίον μιας μικρής μειοψηφίας του ελληνικού λαού, που με ξένη υλική και ηθική βοήθεια επιχειρούσε να καταλάβει βίαια την εξουσία και να επιβάλει στον ελληνικό λαό το κομμουνιστικό καθεστώς. Από την άλλη πλευρά, η ανάθεση της αρχιστρατηγίας στον Παπάγο εμπέδωσε την τάξη και την πειθαρχία στις ένοπλες δυνάμεις. Ο αρχιστράτηγος, με απόλυτη δικαιοδοσία και ελευθερία κινήσεων ως προς το στρατιωτικό τομέα, αφού όρισε αρχηγό ΓΕΣ το στρατηγό Γ. Κοσμά, έθεσε σε εφαρμογή τη λεγόμενη τακτική «των κλοιών και των εγκλωβισμών».

Οι δύο αυτές κινήσεις της κυβέρνησης Σοφούλη ήταν η απαρχή της μεγάλης νίκης των ενόπλων δυνάμεων εναντίον του λεγόμενου Δημοκρατικού Στρατού.

Ο θάνατος του Θεμ. Σοφούλη και η νέα κυβέρνηση του Αλέξανδρου Διομήδη. Το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου

Την 24η Ιουνίου 1949 και ενώ οι επιχειρήσεις εναντίον των κομμουνιστών σε όλα τα μέτωπα έβαιναν προς το τέλος, απέθανε ο πρωθυπουργός Θεμ. Σοφούλης σε ηλικία 89 ετών. Ο θάνατος του πρωθυπουργού δημιούργησε μεγάλο κενό και μεγάλες ανησυχίες, διότι ήταν δύσκολο να ευρεθεί πρόσωπο για να ενώσει ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο και να συνεχισθεί με τον ίδιο ρυθμό ο πόλεμος εναντίον των εχθρών της πατρίδος. Προ αυτής της κατάστασης ο βασιλιάς Παύλος, σύμφωνα με την συνταγματική επιταγή, κάλεσε τους αρχηγούς των κομμάτων για να ακούσει τις απόψεις των. Πρώτος εκλήθη ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος, ο οποίος εκπροσωπούσε το μεγαλύτερο κόμμα στη Βουλή των Ελλήνων. Ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης πρότεινε συνεργασία στον Σοφοκλή Βενιζέλο. Όμως την επόμενη ημέρα ο Σοφ. Βενιζέλος διεμήνυσε ότι η κοινοβουλευτική ομάδα των Φιλελευθέρων είχε αποφασίσει να παραμείνει το παλαιό κυβερνητικό σχήμα, με πρωθυπουργό τον μέχρι τότε αντιπρόεδρο στην κυβέρνηση Σοφούλη, Αλ. Διομήδη. Ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης δεν συμφώνησε με την πρόταση των Φιλελευθέρων και αποφάσισε να προχωρήσει στον σχηματισμό μονοκομματικής κυβέρνησης, με πρωθυπουργό τον ίδιο και υπουργούς μέλη της κοινοβουλευτικής ομάδας του Λαϊκού κόμματος. Βέβαια, η πρόταση του Κ. Τσαλδάρη δεν άρεσε στους αρχηγούς των άλλων κομμάτων, αλλά δεν άρεσε και στους αμερικανικούς κύκλους, οι οποίοι την περίοδο εκείνη είχαν αποφασιστικό λόγο στην εξέλιξη των πολιτικών αποφάσεων. Έτσι, παρενέβησαν οι αμερικανοί παράγοντες, οι οποίοι υπέδειξαν στον αρχηγό του Λαϊκού κόμματος ότι έπρεπε να παραμείνει μέχρι το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου η ίδια κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Αλ. Διομήδη και δύο αντιπροέδρους. Μετά τις παρεμβάσεις των Αμερικανών, ο αρχηγός του Λαϊκού κόμματος υπαναχώρησε και η νέα κυβέρνηση υπό τον Αλ. Διομήδη ορκίσθηκε την 30ή Ιουνίου 1949 με την ακόλουθη σύνθεση: Αλέξανδρος Διομήδης πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης Α' αντιπρόεδρος κυβέρνησεως και υπουργός Εξωτερικών, Σοφοκλής Βενιζέλος Β' αντιπρόεδρος κυβέρνησεως και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Παναγιώτης Κανελλόπουλος υπουργός Στρατιωτικών, Γεώργιος Μελάς υπουργός Δικαιοσύνης, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Εσωτερικών, Κωνσταντίνος Ρέντης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Κωνσταντίνος Τσάτσος υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, Στέφανος Στεφανόπουλος υπουργός Συντονισμού, Δημήτριος Χέλμης υπουργός Οικονομικών, Γεώργιος Μαύρος υπουργός Εθνικής Οικονομίας και προσωρινώς υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ, Σταύρος Νικολαΐδης υπουργός Δημοσίων Έργων, Πάνος Χατζηπάνου υπουργός Μεταφορών, Ευάγγελος Παπαγιάννης υπουργός Ανοικοδόμησης, Δημήτριος Βουρδουμπάς υπουργός Τ.Τ.Τ., Χρήστος Γουλόπουλος υπουργός Γεωργίας, Κωνσταντίνος Ροδόπουλος υπουργός Υγιεινής, Κωνσταντίνος Καραμανλής υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Ευάγγελος Αβέρωφ υπουργός Εφοδιασμού και Διανομών, Εμμανουήλ Μαρινάκης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Εμμανουήλ Λουλακάκης υπουργός Εργασίας, Γεράσιμος Βασιλειάδης υπουργός Ναυτικών, Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης υπουργός Αεροπορίας, Μιχαήλ Αιλιανός υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υφυπουργός Τύπου και Πληροφοριών, Βασίλειος Στεφανόπουλος υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και

Μετά τον θάνατο του πρωθυπουργού Θεμ. Σοφούλη νέος πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Αλέξανδρος Διομήδης

υφυπουργός Οικονομικών, Κωνσταντίνος Καροζός υπουργός Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδας.

Βέβαια, η κυβέρνηση του Αλ. Διομήδη ακολούθησε την πολιτική της κυβέρνησης του Θεμ. Σοφούλη, στην οποία μετείχαν όλα τα πολιτικά κόμματα. Έτσι, ο ευρύς ανασχηματισμός της 20ής Ιανουαρίου και η ανάθεση της αρχιστρατηγίας στον Αλ. Παπάγο, υπήρξαν καταλυτικές στην έκβαση του αγώνα εναντίον του λεγόμενου «Δημοκρατικού Στρατού».

Από την άλλη πλευρά, η ανάθεση της αρχιστρατηγίας στον Αλέξανδρο Παπάγο εμπέδωσε την τάξη και την πειθαρχία στον ελληνικό στρατό. Ο αρχιστράτηγος, με απόλυτη δικαιοδοσία και ελευθερία κινήσεως στον στρατιωτικό τομέα έθεσε σε εφαρμογή τη λεγόμενη τακτική «των κλοιών και των εγκλωβισμών».

Οι δύο αυτές κινήσεις της κυβέρνησης «Εθνικής Σωτηρίας» ήταν η απαρχή της μεγάλης νίκης των Ενόπλων Δυνάμεων εναντίον του κομμουνιστικού στρατού. Έτσι, οι μεγάλες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του Αυγούστου του 1949 στον Γράμμο και στο Βίτσι εσήμαναν το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Στη συνέχεια και συγκεκριμένα από τον Σεπτέμβριο του 1949, τα υπολείμματα του Δημοκρατικού Στρατού αποσύρονταν στις Ανατολικές χώρες και ο κίνδυνος να περιέλθει η Ελλάδα υπό το κομμουνιστικό καθεστώς είχε οριστικώς αποτραπεί, αφού το έθνος υποχρεώθηκε να καταβάλει βαρύτατο τίμημα.

Η νίκη στο Γράμμο και στο Βίτσι. Το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου.

Η νίκη του Εθνικού Στρατού, νίκη της Ελλάδας

Το 1948 ήταν ένας χρόνος αμφίρροπος. Οι εθνικές δυνάμεις, ενώ κατάφεραν πολλά πλήγματα εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού, δεν είχαν πείσει ότι μπορούσαν να τερματίσουν νικηφόρα τον αγώνα. Προβλήματα, όμως, πολλά αντιμετώπιζε και το μέτωπο των αντάρτικων δυνάμεων. Η ελληνική κυβέρνηση, μετά τον ανασχηματισμό που έγινε στις 20 Ιανουαρίου 1949 και την ανάθεση της αρχιστρατηγίας των ενόπλων δυνάμεων στον Αλέξανδρο Παπάγο, ήταν αποφασισμένη να προχωρήσει στην τελική νίκη. Αλλαγές, όμως, είχαμε και στο αντίπαλο στρατόπεδο, όπου πραγματοποιήθηκε αντικατάσταση του Μάρκου Βαφειάδη, με την κατηγορία ότι το 1948 δεν μπόρεσε να πετύχει θεαματικά απο-

τελέσματα, παρά το γεγονός ότι είχε ενισχυθεί σημαντικά με υλικά μέσα και ανθρώπινο δυναμικό από τις γειτονικές χώρες. Ένα άλλο στοιχείο το οποίο δυσκόλεψε τον αγώνα των ανταρτών ήταν το κλείσιμο των συνόρων της Γιουγκοσλαβίας, που έγινε το 1949. Έτσι, η Γιουγκοσλαβία σταμάτησε τον ανεφοδιασμό των Ελλήνων ανταρτών και δεν επέτρεπε σε κανέναν να εισέλθει στο γιουγκοσλαβικό έδαφος.

Οι δύο αυτές σημαντικές αλλαγές βοήθησαν τις εθνικές δυνάμεις στο τελικό στόχο. Ο Αλέξανδρος Παπάγος, έχοντας ελευθερία κινήσεων στο στρατιωτικό τομέα, εφάρμοσε με επιτυχία τα σχέδια του, που ήταν η λεγόμενη τακτική «των κλοιών και εγκλωβισμών». Έτσι, ο εθνικός στρατός καταδίωκε ημέρα και νύχτα τους αντάρτες σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο.

Παράλληλα είχαν αρχίσει οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο από το τέλος του περασμένου χρόνου. Μέσα σε τρεις περίπου μήνες η 9η Μεραρχία κατάφερε να εξουδετερώσει όλες τις αντάρτικες ομάδες που δρούσαν εκεί.

Εκκαθαριστικές επιχειρήσεις είχαν αρχίσει, επίσης, στη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία. Εκεί οι αντάρτικες ομάδες καταδιώχτηκαν από τον εθνικό στρατό επί σαράντα ημέρες, με αποτέλεσμα να φτάσουν και να κρυφτούν στην οροσειρά της Πίνδου. Μεγάλη, όμως, επιτυχία θεωρήθηκε η εξόντωση του ιππικού των ανταρτών, η οποία έγινε πλησίον της Καρδίτσας, στις 6 Μαρτίου 1949.

Η τελική εκκαθάριση της Κεντρικής Ελλάδας πραγματοποιήθηκε από το Α' Σώμα Στρατού, του οποίου επικεφαλής ήταν ο στρατηγός Τσακαλώτος. Στις επιχειρήσεις αυτές χρησιμοποιήθηκαν περίπου 50.000 άντρες των ενόπλων δυνάμεων και χρειάστηκαν περίπου τρεις μήνες (4 Μαΐου-1 Αυγούστου) για την εκκαθάριση ολόκληρης της Κεντρικής Ελλάδας. Βέβαια, οι απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό και από τις δύο πλευρές ήταν ανυπολόγιστες. Αναφέρονται τρομεροί αριθμοί (στοιχεία ιστορικού αρχείου ΓΕΣ).

Μετά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία, οι αντάρτικες δυνάμεις συγκεντρώθηκαν στο Βίτσι και το Γράμμο, που θεωρούνταν απόρθητα οχυρά. Οι επιχειρήσεις στο Γράμμο και το Βίτσι άρχισαν αρχές Αυγούστου και τελείωσαν στο τέλος του ίδιου μήνα. Το σχέδιο που εφάρμοσαν οι εθνικές δυνάμεις (σχέδιο «Πυρσός») προέβλεπε τρεις φάσεις. Στην α' φάση (2-8 Αυγούστου) προβλεπόταν παραπλανητική επιχείρηση κατά του Γράμμου. Σκοπός της παραπλανητικής αυτής επιχείρησης ήταν

Ο στρατηγός Αλέξανδρος Παπάγος, ο οποίος ηγήθηκε των Ενόπλων Δυνάμεων κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου

να νομίσουν οι αντάρτες ότι αυτοί ήταν ο κύριος στόχος των εθνικών δυνάμεων και να αποσύρουν τις δυνάμεις από το Βίτσι, ώστε να ενισχύσουν το Γράμμο. Στη β' φάση (10-16 Αυγούστου) προβλέπονταν επιχειρήσεις στο Βίτσι και στην γ' φάση (24-30 Αυγούστου) θα γίνονταν οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στο Γράμμο.

Το σχέδιο «Πυρσός» ανατέθηκε από το στρατάρχη Παπάγο στο διοικητή της Α' Στρατιάς, στρατηγό Κ. Βεντήρη. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι οι σωματάρχες της Α' Στρατιάς που ανέλαβαν την εκτέλεση του σχεδίου «Πυρσός» ήταν: Α' Σώμα, στρατηγός Τσακαλώτος, Β' Σώμα, στρατηγός Μανιαδάκης, και Ε' Σώμα, στρατηγός Γρηγορόπουλος. Επίσης, πρέπει να τονίσουμε ότι ο εθνικός στρατός ήταν πλήρως εξοπλισμένος με σύγχρονα μέσα και είχε αεροπορική κάλυψη. Από την άλλη πλευρά, και οι αντάρτες ήταν εφοδιασμένοι με σύγχρονο οπλισμό, ο οποίος προερχόταν από τις ανατολικές χώρες και ιδίως από τη Σοβιετική Ένωση.

Τέλος, η εντολή που είχε δοθεί από την ηγεσία των ανταρτών ήταν αυστηρή και έλεγε «*άμυνα μέχρις εσχάτων, χωρίς εγκατάλειψη των θέσεων*». Επίσης, η ηγεσία των ανταρτών πίστευε ότι το Βίτσι και ο Γράμμος ήταν απόρθητα, διότι είχε πάρει όλα τα αναγκαία μέτρα και όλες οι διαβάσεις ήταν κλειστές, ώστε ο εχθρός να μην μπορεί να περάσει από πουθενά.

Καίτοι, όπως ελέχθη, οι αντάρτικες δυνάμεις είχαν πάρει όλα τα αναγκαία μέτρα, ο εθνικός στρατός, περισσότερο οργανωμένος και περισσότερο αποφασιστικός, κατάφερε έπειτα από σκληρές μάχες μέσα στις ημερομηνίες που είχε προγραμματίσει η ηγεσία του να καταλάβει το Βίτσι και το Γράμμο και να εκκαθαρίσει από εκεί τις κομμουνιστικές δυνάμεις. Η νίκη αυτή του εθνικού στρατού στο Βίτσι και το Γράμμο, ουσιαστικά, έκρινε και το τέλος του Εμφυλίου.

Βέβαια, τα θύματα και από τις δυο πλευρές ήταν πολλές χιλιάδες (νεκροί, τραυματίες, αιχμάλωτοι). Μάλιστα υπολογίζεται ότι οι επιζώντες αντάρτες που διέφυγαν στις γειτονικές χώρες ήταν 16.000. Εξ αυτών, 8.000 πήγαν στην Αλβανία, 5.000 στη Γιουγκοσλαβία και 3.000 στη Βουλγαρία.

Έτσι έληξε ο εμφύλιος σπαραγμός, ο οποίος επισώρευσε πολλά δεινά στον τόπο, διότι εκτός από τα θύματα και τις υλικές ζημιές κληροδότησε και ένα διχαστικό πνεύμα, το οποίο πληρώσαμε πολύ ακριβά.

Η νίκη στο Γράμμο και στο Βίτσι ήταν νίκη της Ελλάδας και της Δημοκρατίας

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι πολλοί Έλληνες έχουν διερωτηθεί γιατί έγινε ο Εμφύλιος και ποια από τις αντιμαχόμενες πλευρές είχε το δίκιο με το μέρος της. Βέβαια, αντικειμενική απάντηση δεν μπορεί να δοθεί, διότι και από τις δύο πλευρές έγιναν λάθη. Όσο, όμως, περνάει ο καιρός και βλέπουμε τα πράγματα πιο ρεαλιστικά και πιο αντικειμενικά, πειθόμαστε ότι η ηγεσία του ΚΚΕ διέπραξε πολλά λάθη, τα οποία αναγνώρισαν μεγάλα στελέχη του Κομμουνιστικού κόμματος. Όλοι αυτοί καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι θα μπορούσε να αποφευχθεί ο Εμφύλιος εάν δεν υπήρχε ο μεγάλος φανατισμός της εποχής εκείνης και εάν δεν παρασύρονταν οι ηγέτες του ΚΚΕ από τον ενθουσιασμό της στιγμής. Δηλαδή, εκείνη την περίοδο, έλειπε από το ΚΚΕ ο φωτισμένος ηγέτης που θα μπο-

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

*Η Ἑλλάς εἶναι δημοκρατικὴ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΑΝΟΣ Β. ΚΟΚΚΑΣ

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:Θ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, ΑΘΗΝΑΙ, ΓΡΑΦΕΙΑ: ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ ΣΕΡΒΙΑΣ 4

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΠΡΟΪΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 4* (ΚΑΤΟΧΜΕ) ΣΥΣ. 1-44 ΠΕΡΙΟΔΟΣ Ν° ΑΡΙΘ. 1532 ΤΙΜΗ ΑΡ. 500

ΕΠΗΛΘΕΝ Η ΠΛΗΡΗΣ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΜΟΡΙΤΙΣΜΟΥ

Ο ΓΡΑΜΜΟΣ ΗΛΕΥΘΕΡΩΘΗ

Κατέπαυσε κάθε αντίστασις τῶν συμμοριτῶν

**ΠΟΛΛΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗ-
ΡΟΝ ΤΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ ΣΥΜΜΟΡΙΑΚΗΣ
ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ ΕΙΣ ΧΕΙΡΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ**

ΤΕΡΑΣΤΙΑΙ ΑΙ ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΛΑΦΥΡΩΝ

Οι δυνάμεις δ' Γερμανίας ως άρτια οργανωμένη στρατιωτική τοποθεσία, ημετερόβλη γις υπό των νεκροφάγων έθελών άδυσπας κατόπιν κεραυνόβλητων έπιχειρημάτων, οι οποίοι έβρισκαν πέλεναι εν τω έργω.

Αυτοί τα έδωσαν υπό κατόχην δ' έλξης προέβλουν τα έκ κατόπιν του άλλου εις τα έκ κατόπιν του έθνικού στρατού) ύψος των βαλόντων όπλων, τα όποια είχαν συγκυρτωσθή εις τα Γερμανικά των ενόχων εις τας άμυνάς του.

Οι δυνάμεις άλλων έθνών άδυσπας έφαισαν εις τας όσάταιν αυτήν άκρότατον του συμμορισμού, ήσαν όμως ολίγοις ανδράσι εναντίον της εναντίον του στρατού μας άδυσπας υπό των άλλων περιέβλεπεν εις χείρας του.

Η ΠΕΡΙΛΑΨΗ ΠΡΟΣ ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Πῶς ἐκερδήθη ἡ μάχη

Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΗ- ΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΡΗΓΜΑΤΟΣ

Τοῦ στρατιωτικοῦ συγγράμματος μας
ἐκδοσιμαθήνιον κ. ΧΡ. Γ.ΤΣΙΓΑΝΙΔΕ

[illegible]

Τάγμα στρατού έβγαλε σήμερα τις τρεις χορδές του φερόμενου τού ελπίστου να τολμήσει διακρίνει συμφορές μισήρτες. Πενήντα έξι ατόμα φονέψαν και 20 συνέλαβαν αιχμαλώτοι.

Αι απόλοιποι τόν συμφορών

**Ο ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ Δ.ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΠΙΤΑΧΥΝΕΤΑΙ**

[illegible]

Ο ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ
ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗΝ

ΗΕΑ ΤΟΡΚΗ, 23. 11.66. 61. -
Ο γεννημένος στις 27. 12. 1916, στην
Αθήνα, Παναγιώτης, ο οποίος είχε την
πρώτη του αρρώστια στα 1940, λόγω
της αρρώστιας αυτής, έλαβε στην
Αθήνα, την 23. 11. 66, την 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863.

«ΕΛΕΥΘΕΡΑΝ ΑΑΡΑΝΙΑΝ»

Ὁ Φράσσαρι δὲν κατῶρθω-
σεν εἰσέτι νὰ συνεννοηθῇ
μέ τὴν ὁμάδα τῶν Σκοπίων

ΛΙΑΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΙ ΟΙ ΛΑΒΑ
ΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΛΗΛΑΖΣΗΝ ΑΙΟΖΗ ΑΕ

ΑΡΙΣΤΟΙ, 29 Αυγούστου. (Το έργο-ποίημά μας)
 Η ιστορία που λέγεται είναι ότι τρασαναλίζαται προς την τα-
 τροπική του Τίτου και προς την παντί ταύτη διαταγή
 νήκη θέσσεις ελε τον Άδριατική. Ό Τίτο, εν τούτοις, έ-
 λε πρώτον νήσους της πόλεως του κατά της σφεδερικής με-
 λης.

Κομνηνός, γινώσκω — έπορεύετο γὰρ εἰς σπυριδιόν —
— ὅτι εὐχόμενος περισσώτερον ἐπὶ διακρίσειτι ἄλλων οὐρανῶν.

καὶ πολυτὴν ἀποδοξά-
σας ἐκείνῳ ἐπὶ τῇ προφη-
σίᾳ καὶ τοῖς ὑστερίσιν
ἐκείνῳ κατὰ τὴν ἐγγυκαλοῦ-
μερίστων αἱ εἶπε τὴν
τῆς καὶ ὅς προέβλε-
ψαν προλήψεως διεντι-
νον κατὰ τὴν προέβλε-
ψαν τῆς. "Ενθα τοῦτο
ἐπὶ τῇ ἐκείνῳ εἰς οὐ-
ρανῶν.

[illegible]

ΕΠΙΚΕΝΤΡΟΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΕΤΟΠΙΣΘΗ

ο βαλκανικὸν πάλιν
εἰς τὸ προσκήνιον

ΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ ΜΕΤΕΤΟΠΙΣΘΗ

**Τὸ βαλκανικὸν πάλιν
εἰς τὸ προσκήνιον**

Α: ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝ

Η εφημ. Ελευθερία ανακοινώνει την κατάπαυση του πυρός και το τέλος του Εμφυλίου

ρούσε να πάρει τη μεγάλη απόφαση και να συγκρατήσει τους οπαδούς και τα στελέχη από το φανατισμό και το μίσος εναντίον των ομοεθνών αντιπάλων, οι οποίοι ανήκαν στην οργανωμένη πολιτεία. Ίσως, όμως, και από την πλευρά του κράτους να μην έγιναν οι κατάλληλοι χειρισμοί και να διαπράχτηκαν ορισμένα λάθη. Η ουσία είναι ότι ο Εμφύλιος δεν απεφεύχθη, με αποτέλεσμα να θρηνη-
σουμε δεκάδες χιλιάδες θύματα και από τις δυο πλευρές, να υποστεί η χώρα τε-
ράστιες υλικές ζημιές και να καθυστερήσει επί πολλά χρόνια η ανασυγκρότηση του κράτους.

Πάντως, εκ των υστέρων βγαίνει το συμπέρασμα ότι ορθώς η οργανωμένη πολιτεία και όλα τα πολιτικά κόμματα εκείνης της περιόδου, με εξαίρεση το ΚΚΕ, είχαν ταχθεί εναντίον των κομμουνιστών, οι οποίοι είχαν στρέψει τα όπλα εναντίον του κράτους.

Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι εκείνη την περίοδο η συντριπτική πλειονότητα του ελληνικού λαού, πλην των κομμουνιστών, ήταν με το μέρος της οργανωμένης πολιτείας. Αυτή δε η συμπαράταξη όλων των πολιτικών κομμάτων μαζί με τη συμπαράσταση του λαού ήταν η αιτία της νίκης των δυνάμεων του εθνικού στρατού. Βέβαια, κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει το δικαίωμα ορισμένων ατόμων να έχουν διαφορετική άποψη. Ίσως ορισμένοι να ήθελαν να εγκαθιδρυθεί στη χώρα μας μονοκομματικό κομμουνιστικό καθεστώς. Τούτο, όμως, δεν έπρεπε να επιδιώξουν να το επιβάλουν με τα όπλα. Διότι, όπως αποδείχτηκε, στόχος των Ελλήνων κομμουνιστών ήταν να μετατρέψουν την Ελλάδα σε Λαϊκή Δημοκρατία, σε κομμουνιστική χώρα. Επ' αυτού, ο Κανελλόπουλος στο βιβλίο του *Η Ζωή Μου* (σ. 98) γράφει τα εξής: «Ήταν δικαίωμα του Κομμουνιστικού

Κόμματος να επιδιώκει να μετατρέψει την Ελλάδα σε Λαϊκή Δημοκρατία. Δεν ξέρω, όμως, αν ήταν δικαίωμα του να υψώσει τα όπλα για να επιχειρήσει κάτι που ήταν άλλωστε εκ των προτέρων βέβαιο ότι θα αποτύγχανε ή, αν δεν αποτύγχανε, θα είχε ρίξει τη χώρα, όπως την έριξε, σε μια φοβερή αιματηρή τραγωδία, Εμείς δεν πιστεύαμε στην ανάγκη εγκατάστασης στην Ελλάδα ενός κομμουνιστικού μονοκομματικού καθεστώτος. Ας μας κρίνει όποιος θέλει. Και επομένως την ώρα εκείνη σκεφθήκαμε ότι είχαμε καθήκον να βοηθήσουμε».

Αυτή η σκέψη του Π. Κανελλόπουλου είχε επικρατήσει στη συντριπτική πλειονότητα του ελληνικού λαού. Και η σκέψη αυτή μετατράπηκε σε απόφαση, η οποία τελικά ενίσχυσε τις ένοπλες δυνάμεις να αγωνιστούν σκληρά, ώστε να μην επικρατήσει το κομμουνιστικό καθεστώς, το οποίο θα μετέτρεπε την Ελλάδα σε λαϊκή δημοκρατία, δηλαδή σε Αλβανία της περιόδου του Εμβέρ Χότζα.

Σήμερα, μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και τη δυνατότητα που έχουμε να κάνουμε τις αναγκαίες συγκρίσεις, όλοι διαπιστώνουμε ότι ορθώς η ελληνική πολιτεία και ο εθνικός στρατός αγωνίστηκαν ώστε να μην επικρατήσει το κομμουνιστικό καθεστώς στη χώρα μας. Διότι εάν είχε επικρατήσει, θα ήμασταν και εμείς σήμερα όπως είναι όλες οι ανατολικές χώρες και, σαφώς, όπως είναι η Αλβανία. Γι' αυτό όλοι σήμερα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι ήταν λάθος των κομμουνιστών ο Εμφύλιος και ορθώς ολόκληρος ο πολιτικός κόσμος και η πλειονότητα των Ελλήνων πολιτών ήταν εναντίον της επικράτησης του κομμουνιστικού καθεστώτος και της μετατροπής της χώρας μας σε λαϊκή δημοκρατία. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η νίκη στο Βίτσι και στο Γράμμο ήταν μία μεγάλη νίκη της Ελλάδας και της Δημοκρατίας.

Τι στοίχισε στην Ελλάδα ο Εμφύλιος Σπαραγμός 1946-1949

Ανυπολόγιστες είναι οι ζημιές που υπέστη η χώρα μας από τον εμφύλιο σπαραγμό, ο οποίος διήρκησε σχεδόν τριάμισι χρόνια (1946-1949). Βέβαια, για τον ακριβή αριθμό των θυμάτων και τον ακριβή υπολογισμό των υλικών ζημιών δεν μπορεί κανένας να μιλήσει. Από διάφορα δημοσιεύματα του αθηναϊκού, κυρίως, τύπου, από στοιχεία που παρατίθενται σε πολλά βιβλία τα οποία ασχολούνται με την περίοδο εκείνη, αλλά και από στοιχεία του Γενικού Επιτελείου Στρατού τα οποία έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς, προκύπτουν κατά προσέγγιση οι αριθμοί που παραθέτω κατωτέρω. Πάντως, οι αριθμοί είναι ενδεικτικοί και προσπάθησα να είμαι περισσότερο αντικειμενικός, χωρίς να γνωρίζω εάν το έχω επιτύχει απόλυτα. Αναγκάστηκα, όμως, να αναφέρω αριθμούς για να φανεί το μέγεθος της μεγάλης καταστροφής που υπέστη η χώρα τα τριάμισι χρόνια του Εμφυλίου.

Είναι ανάγκη να αναφερθεί ότι οι απώλειες σε ανθρώπους και οι υλικές ζημιές ήταν πολύ μεγαλύτερες από εκείνες του πολέμου του 1940-1941. Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι εξαιτίας του Εμφυλίου καθυστέρησε για πολλά χρόνια η αποκατάσταση των ζημιών από τη γερμανική κατοχή, καθώς και η ανάπτυξη της χώρας.

Ας έρθουμε τώρα στους αριθμούς για να δούμε αναλυτικά τι στοίχισε ο Εμφύλιος πόλεμος.

Υπολογίζεται ότι οι νεκροί αξιωματικοί και οπλίτες ήταν 15.969, οι τραυματίες 37.557 και οι αγνοούμενοι 2.001. Θύματα, όμως, είχε και η Χωροφυλακή. Οι νεκροί της Χωροφυλακής ήταν 1.515, οι τραυματίες 2.239 και οι αγνοούμενοι 159.

Από την άλλη πλευρά, την πλευρά του Δημοκρατικού Στρατού, οι νεκροί που βρέθηκαν στα πεδία των μαχών ήταν 36.839. Υπάρχει και μεγάλος αριθμός νεκρών που δε βρέθηκαν στα πεδία των μαχών, οι οποίοι μεταφέρθηκαν από συντρόφους τους βαριά τραυματισμένοι, αλλά στην πορεία εξέπνευσαν. Εάν στον ανωτέρω αριθμό προσθέσουμε και αυτούς, τότε ο αριθμός των νεκρών του Δημοκρατικού Στρατού ξεπερνά τις 50.000. Βέβαια δε γνωρίζει κανένας τον αριθμό των τραυματιών και γι' αυτό κανένας δεν τον αναφέρει.

Θύματα, όμως, είχαμε και μεταξύ του άμαχου πληθυσμού. Αναφέρεται ότι εκτελέστηκαν για διάφορους λόγους από το Δημοκρατικό Στρατό 4.123 άτομα. Επίσης, εκτελέστηκαν για διάφορους λόγους και 165 ιερείς· θύματα υπήρχαν και από τις νάρκες που τοποθετήθηκαν σε διάφορες περιοχές. Τα θύματα από τις νάρκες ανέρχονται σε 931.

Αναφέρεται, επίσης, ένας μεγάλος αριθμός ατόμων που απήχθησαν ή στρατολογήθηκαν παρά τη θέληση τους. Ο αριθμός των απαχθέντων ανέρχεται σε 20.000 άτομα. Μεγάλος, όμως, είναι και ο αριθμός των μικρών παιδιών τα οποία απήχθησαν και μεταφέρθηκαν σε διάφορες χώρες του ανατολικού μπλοκ (το λεγόμενο «παιδομάζωμα»). Ο αριθμός των παιδιών αυτών είναι 28.000 περίπου.

Μια άλλη συνέπεια του Εμφυλίου ήταν η μετακίνηση του πληθυσμού στις πόλεις. Πολλοί κάτοικοι των ελληνικών χωριών αναγκάστηκαν λόγω του Εμφυλίου να εγκαταλείψουν την ύπαιθρο και να συγκεντρωθούν στις πόλεις. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι ανέρχονται σε 750.000.

Πέραν των ανωτέρω, οι άντρες του Δημοκρατικού Στρατού λεηλάτησαν κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου 7.690 πόλεις και χωριά και κατέστρεψαν 476 οδικές γέφυρες. Επίσης, ανατίναξαν 525 σιδηροδρομικές γέφυρες και κατέστρεψαν 330 χιλιόμετρα γραμμής. Τέλος, κατέστρεψαν 50 εκκλησίες, 139 σχολικά κτίρια και 100.000 περίπου οικίες.

Εξ άλλου, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου προκλήθηκαν μεγάλες ζημιές σε γεωργικά μηχανήματα, σε κτηνοτροφικά προϊόντα, σε δάση, σε εργοστάσια, σε αυτοκίνητα και σε πολλά άλλα πράγματα. Όλες αυτές οι υλικές ζημιές, σύμφωνα με υπολογισμούς του Υπουργείου Συντονισμού το 1949-1951, ανέρχονται σε 14.710.000.000 δρχ. Αν οι καταστροφές υπολογιστούν σε δολάρια αγοραστικής αξίας του 1950 (τότε το δολάριο είχε 15 δρχ.), οι ζημιές ανέρχονται σε 900.000.000 δολάρια.

Όλα αυτά τα στοιχεία δείχνουν τις μεγάλες ζημιές που υπέστη η χώρα στη διάρκεια του εμφυλίου σπαραγμού. Μεγαλύτερη, όμως, είναι η ζημιά που υποστήκαμε ως χώρα στον τομέα της ανάπτυξης, διότι αμέσως μετά τον Εμφύλιο η Ελλάδα άρχισε να επουλώνει με καθυστέρηση τις πληγές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μαζί με τις πληγές του Εμφυλίου.

Όλα αυτά καθυστέρησαν πάρα πολύ την ανάπτυξη της χώρας μας, διότι, πέραν των άλλων, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου δεν έγινε καλή χρήση του σχεδίου Μάρσαλ, του δόγματος Τρούμαν και άλλων πόρων που δίνονταν για την αποκατάσταση των πληγών από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αλλά το τραγικότερο όλων ήταν ο χωρισμός των Ελλήνων σε δύο στρατόπεδα. Αυτό το διχαστικό πνεύμα ταλαιπώρησε τη χώρα μας επί πολλά χρόνια και μόνο από το 1974,

μετά τη μεταπολίτευση, άρχισαν σιγά-σιγά να επουλώνονται οι πληγές, να ξεχνιούνται τα πάθη του εμφυλίου σπαραγμού και να αποκαθίσταται η εθνική ενότητα και η εθνική συμφιλίωση.

**Μπορούσε να αποφευχθεί ο Εμφύλιος Πόλεμος;
Μια ιστορική ομολογία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου**

Μετά τη λήξη του Εμφυλίου, η ηγεσία του ΚΚΕ προσπαθούσε να βρει τους υπαίτιους της ήττας. Αρχικά προβλήθηκαν διάφορες δικαιολογίες, με στόχο να αποτιναχτούν οι ευθύνες για την ήττα. Ο Νίκος Ζαχαριάδης υποστήριξε, όπως γράφει στα απομνημονεύματά του ο Εμβέρ Χότζα, ότι «*το Βίτσι έπεσε από λάθος ενός συγκεκριμένου Διοικητή*». Αργότερα πολλοί κομμουνιστές ηγέτες πρόβαλαν άλλες δικαιολογίες, του τύπου ότι «*διέκοψαν τον πόλεμο για να μην καταστραφεί η χώρα*».

Στην ίδια κατεύθυνση με τις ανωτέρω δικαιολογίες ήταν και αυτή του Γενικού Αρχηγείου των ανταρτών, που σε διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό, στις 27 Οκτωβρίου 1949, έλεγε, μεταξύ άλλων, και τα εξής: «*Οι κύριες δυνάμεις του ΔΣΕ σταμάτησαν τις πολεμικές επιχειρήσεις. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει συνθηκολόγηση και υποταγή. Δεν σημαίνει ότι κατέθεσαν τα όπλα. Ο πόλεμος σταμάτησε, ο ανταρτοπόλεμος συνεχίζεται*».

Άλλοι κομμουνιστές ηγεσίας των ανταρτών εκείνης της περιόδου, για να δικαιολογήσουν την ήττα, επέρριψαν ευθύνες στο Γιουγκοσλάβο ηγέτη Τίτο, ο οποίος έκλεισε τα σύνορα και δεν υπήρχε η ευχέρεια της επικοινωνίας και της ενίσχυσης που είχε ο Δημοκρατικός Στρατός τα πρώτα χρόνια του Εμφυλίου.

Όμως όλες αυτές ήταν δικαιολογίες της στιγμής και καμία από αυτές δεν μπορούσε να πείσει τον ελληνικό λαό. Λέγονταν, όμως, για να δικαιολογήσουν τα αδικαιολόγητα και να απαλύνουν τις ευθύνες των ηγετών του ΚΚΕ, οι οποίοι ξεκίνησαν τον Εμφύλιο και αιματοκύλησαν τη χώρα χωρίς κανέναν ουσιαστικό λόγο. Η ευθύνη, βέβαια, βαρύνει εξ ολοκλήρου το ΚΚΕ και την ηγεσία της εποχής εκείνης και όλες οι δικαιολογίες που προβλήθηκαν έπεσαν στο κενό. Η ιστορία θα κρίνει με αντικειμενικότητα και θα αποδώσει τις ευθύνες σ' εκείνους οι οποίοι έπαιξαν εκείνη την περίοδο πρωταγωνιστικό ρόλο και ενέπλεξαν τη χώρα στον εμφύλιο σπαραγμό με τα γνωστά αποτελέσματα.

Μπορούσε, όμως, να αποφευχθεί ο Εμφύλιος Πόλεμος; Στο ερώτημα αυτό ήδη έχουν απαντήσει πολλοί και μάλιστα από το χώρο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας. Ένας εξ αυτών ήταν ο Δημήτρης Παρτσαλίδης, ο οποίος πριν από το θάνατό του είχε παραδεχτεί ότι ήταν λάθος του ΚΚΕ ο Εμφύλιος και μάλιστα είχε δηλώσει τα εξής: «*Έπρεπε να περάσουμε αυτά που περάσαμε, να πάθουμε αυτά που πάθαμε με τον Εμφύλιο Πόλεμο. Γιατί δεν έπρεπε σε καμία περίπτωση να φτάσουμε εμείς στον Εμφύλιο, όσο και εάν άλλοι έσπρωχναν σ' αυτόν, εμείς δεν έπρεπε να αφήσουμε να οδηγηθούμε στη γενική ένοπλη σύγκρουση. Έπρεπε, λοιπόν, να περάσουμε αυτά που περάσαμε για να δούμε μπροστά μας*». Αυτή η ομολογία του Παρτσαλίδη δείχνει την υπευθυνότητα του αγνού αγωνιστή του ΚΚΕ και αποδεικνύει το μέγεθος της υπευθυνότητας που διακατείχε ορισμένα στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος. Τέτοιες ομολογίες

υπάρχουν πάρα πολλές και από άλλα στελέχη του ΚΚΕ, που δείχνουν τα τραγικά λάθη του Εμφυλίου.

Λάθη, όμως, έγιναν και από την άλλη πλευρά, την κυβερνητική. Πολλοί υποστηρίζουν ότι εάν είχαν γίνει οι κατάλληλοι χειρισμοί, ίσως είχαν αποφευχθεί τα δεινά του εμφύλιου σπαραγμού. Τί, όμως, μπορούσε να γίνει και δεν έγινε; Συγκεκριμένη απάντηση δεν μπορεί να υπάρξει. Έχουν λεχθεί πάρα πολλά, τα οποία ίσως μελετηθούν λεπτομερέστερα από τον ιστορικό του μέλλοντος.

Πάντως, σε μια του «έκρηξη», ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος είχε ομολογήσει ότι «γίναν λάθη και από τις δύο πλευρές, τα οποία θα μπορούσαν να αποφευχθούν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η εκλογική αναμέτρηση του 1950 και η κυβέρνηση του Σοφοκλή Βενιζέλου

Η κυβέρνηση του Τζων Θεοτόκη που διεδέχθη τον παραιτηθέντα πρωθυπουργό Αλέξανδρο Διομήδη, προκήρυξε εκλογές για τις 5 Μαρτίου 1950. Οι εκλογές αυτές διεξήχθησαν με το σύστημα της απλής αναλογικής, πράγμα που ευνοούσε τη συμμετοχή πολλών κομμάτων. Έτσι σ' αυτές τις εκλογές μετείχαν 29 συνολικά κόμματα. Τα περισσότερα απ' αυτά ήταν μικρά κόμματα τοπικής εμβέλειας γι' αυτό τα περισσότερα δεν είχαν συνδυασμούς σε όλες τις περιοχές της Ελλάδος.

Μία καλή συνέπεια της απλής αναλογικής ήταν, ότι απεφεύχθησαν οι συνασπισμοί κομμάτων. Οι μόνοι που κατάφεραν να δημιουργήσουν Συνασπισμό ήταν ορισμένοι παράγοντες αριστερών, κυρίως κομμάτων που δημιούργησαν τη Δημοκρατική Παράταξη (Ι. Σοφιανόπουλος Αλ. Σβώλος Ηλ. Τσιριμώκος, Γρηγοριάδης, Χατζημπέης κ.ά.). Ο στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας που φιλοδοξούσε να δημιουργήσει μία μεγάλη παράταξη και να καλύψει ολόκληρο τον κεντροαριστερό χώρο απέτυχε, διότι προσέκρουσε στην άρνηση του αρχηγού των Φιλελευθέρων, Σοφοκλή Βενιζέλου. Η άλλη προσπάθεια του Αλ. Σβώλου να ηγηθεί των αριστερών κομμάτων πλην του ΚΚΕ απέτυχε, διότι αρνήθηκε ο στρατηγός μήπως θεωρηθεί «συνοδοιπόρος» των κομμουνιστών. Έτσι και ο Νικόλαος Πλαστήρας κατέβηκε στις εκλογές επικεφαλής του κόμματος, το οποίο δημιούργησε ο ίδιος υπό την επωνυμία ΕΠΕΚ (Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου).

Από την άλλη πλευρά το Λαϊκό κόμμα και αυτό κατέβηκε αυτοτελώς υπό την ηγεσία του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη. Αυτοτελώς κατέβηκαν και οι Παπανδρέου, Βενιζέλος, Κανελλόπουλος, οι οποίοι είχαν συνεργασθεί στις εκλογές του 1946. Έτσι ο Γεώργιος Παπανδρέου ηγήθηκε για το Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος, ο Σοφοκλής Βενιζέλος ηγήθηκε του κόμματος Φιλελευθέρων και ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος δημιούργησε μία καινούργια παράταξη υπό την επωνυμία ΜΕΑ (Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας) συνεργαζόμενος με τον ήρωα του Εμφυλίου Πολέμου στρατηγό Παπαδόπουλο και το ναύαρχο Σακελλαρίου.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος δεν κατέβηκε στις εκλογές, διότι ήταν εκτός νόμου. Συνέστησε όμως στους οπαδούς του να ψηφίσουν το κόμμα της Δημοκρατικής Παράταξης και όπου η Δημοκρατική Παράταξη δεν είχε συνδυασμούς να ψηφίσουν την ΕΠΕΚ χωρίς να βάλουν σταυρό προτίμησης στο στρατηγό Νικόλαο Πλαστήρα. Το ίδιο συνέστησε το ΚΚΕ και σε εκείνους που θα ψήφιζαν την Δημοκρατική Παράταξη. Δηλαδή να μην βάλουν σταυρό προτίμησης στα ηγετικά στελέχη Σβώλο, Τσιριμώκο, Σοφιανόπουλο, Στρατή κ.ά. Έτσι διαμορφώθηκαν τα μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα και με αυτές τις συνθήκες κατέβηκαν στις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950.

Ο νέος πρωθυπουργός (1950) Σοφοκλής Βενιζέλος

Βέβαια, υπήρχαν και πολλά άλλα μικρότερα κόμματα ή μέτωπα, ή ενώσεις ή παρατάξεις ή συνασπισμοί ομάδων ή μικρών κομμάτων.

Όμως τις εκλογές τις παρακολουθούσαν και πολλοί ξένοι παράγοντες, που ήθελαν να παίξουν κάποιο ρόλο και να επηρεάσουν τα πολιτικά πράγματα της χώρας μας. Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον είχαν επιδείξει οι Αμερικανοί, οι οποίοι είχαν βοηθήσει σημαντικά τη χώρα μας και ήθελαν οπωσδήποτε να παίξουν κάποιο ουσιαστικό ρόλο. Κύριο μέλημα των Αμερικανών ήταν να διεξαχθούν ομαλά οι εκλογές και να μην υπάρξουν αφορμές για αμφισβητήσεις του εκλογικού αποτελέσματος. Παράλληλα οι Αμερικανοί επεδίωκαν την αποδυνάμωση του Λαϊκού Κόμματος για να προπαρασκευάσουν το έδαφος για να κατέβει στις επόμενες εκλογές ο στρατάρχης Παπάγος.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ρίχτηκαν στη μάχη των εκλογών όλα τα κόμματα, μικρά και μεγάλα. Όμως όλοι εμφανίζονταν ως «σωτήρες» και όλοι φιλοδοξούσαν την επίλυση των πολλών και μεγάλων προβλημάτων που απασχολούσαν τον τόπο μας. Ο ελληνικός λαός παρακολουθούσε ψύχραιμα την προεκλογική μάχη, αλλά κανένας δεν προεξοφλούσε το προβάδισμα κάποιου κόμματος ή κάποιου ηγέτη. Ή μάλλον έλλειπε ο ηγέτης ή η προσωπικότητα εκείνη που θα έδινε το προβάδισμα και θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για μία αυτοδύναμη κυβέρνηση.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι από τα 29 κόμματα που μετείχαν στις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950, στη Βουλή εκπροσωπήθηκαν μόνο τα 10, ενώ ψήφισαν 1.688.923 άρρενες πολίτες, διότι οι γυναίκες την περίοδο εκείνη δεν είχαν ακόμη δικαίωμα ψήφου. Τελικά, τις ανωτέρω ψήφους τις μοιράσθηκαν ως εξής τα πολιτικά κόμματα:

- 1) Λαϊκό Κόμμα 317.512 ήτοι ποσοστό 18,8% και 62 έδρες.
- 2) Κόμμα Φιλελευθέρων 291.083, ποσοστό 17,29% και 56 έδρες.
- 3) ΕΠΕΚ 277.739, ποσοστό 16,44% και 45 έδρες.
- 4) Σοσιαλιστικό Κόμμα (Γεώργιος Παπανδρέου) 180.185, ποσοστό 10,67% και 35 έδρες.
- 5) Δημοκρατική Παράταξη 163.824, ποσοστό 9,70% και 18 έδρες.
- 6) ΠΑΠ (Κοτζιάς, Μανιαδάκης, Τουρκοβασίλης) 137.618, ποσοστό 8,15% και 16 έδρες.

Ο Κ. Καραμανλής επανεκλέγεται βουλευτής με το Λαϊκό Κόμμα στις εκλογές του 1950 και υπηρετεί ως υπουργός Εθνικής Αμυνας στην κυβέρνηση του Σοφοκλή Βενιζέλου

7) ΜΕΑ (Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας) (Κανελλόπουλος, Παπαδόπουλος, Σακελλαρίου) 88.979, ποσοστό 5,27% και 7 έδρες.

8) Εθνικό Κόμμα (Ναπ. Ζέρβας) 61.573, ποσοστό 3,67% και 7 έδρες.

9) ΠΑΕ (Μπαλτατζής, Μυλωνάς) 44.308, ποσοστό 3,62% και 3 έδρες.

10) Νέο Κόμμα (Σπ. Μαркеζίνης) 42.157, ποσοστό 2,5% και 1 έδρα.

Βέβαια, τα αποτελέσματα των εκλογών ήταν αναμενόμενα, με την κάθοδο 29 κομμάτων και την έλλειψη της μεγάλης προσωπικότητας που θα ένωνε τη μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων ψηφοφόρων. Εντυπωσιακή όμως ήταν η μείωση της δύναμης του Λαϊκού κόμματος, το οποίο στις εκλογές του 1946 είχε πάρει ποσοστό 55% και είχε κερδίσει 206 βουλευτικές έδρες. Βέβαια, το αποτέλεσμα αυτό ευνοούσε την κάθοδο στην πολιτική του στρατάρχη Παπάγου, διότι όλοι οι Έλληνες αναζητούσαν μία μεγάλη προσωπικότητα για να ενώσει την πλειοψηφία του ελληνικού λαού και να δώσει μία σταθερή κυβέρνηση στον τόπο.

Όμως ανάλογη διάσπαση των πολιτικών δυνάμεων έχουμε και στην Αχαΐα, όπου εξελέγησαν οι εξής βουλευτές: Αθ. Αντωνόπουλος και Βασίλης Παπαρρηγόπουλος από το Λαϊκό Κόμμα, Π. Κανελλόπουλος και Αχ. Γεροκωστόπουλος από το ΜΕΑ (Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας), Κ. Γκότσης και Τάσης Βγενόπουλος από το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου και Φωκίων Ζαΐμης από το κόμμα των Φιλελευθέρων.

Όπως ελέχθη η συμμετοχή 29 κομμάτων στις εκλογές της 5ης Μαρτίου είχε σαν αποτέλεσμα ώστε κανένα κόμμα να συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία και να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Έτσι, μετά από πολλές συνεννοήσεις κατάφερε να σχηματίσει κυβέρνηση ο αρχηγός των Φιλελευθέρων, Σοφοκλής Βενιζέλος, συνεργαζόμενος και με άλλα κόμματα. Η κυβέρνηση του Σοφ. Βενιζέλου ορκίσθηκε στις 23 Μαρτίου 1950 με την ακόλουθη σύνθεση: Σοφοκλής Βενιζέλος πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός Εξωτερικών, Παναγιώτης Κανελλόπουλος αντιπρόεδρος κυβέρνησης και υπουργός Στρατιωτικών, Ναυτικών και Αεροπορίας, Πausανίας Κατσώτας υπουργός Εσωτερικών, Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας υπουργός Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Οικονομικών, Δημήτριος Γόντικας υπουργός Εφοδιασμού και Διανομών, Ιωάννης Γκλαβάνης υπουργός Υγιεινής και Κοινωνικής Προνοίας, Γρηγόριος Κασιμάτης υπουργός Άνευ Χαρτοφυλακίου εις

τον ανατίθενται καθήκοντα υφυπουργού Τύπου και Πληροφοριών και προσωρινώς υπουργός Δικαιοσύνης και Εθνικής Οικονομίας, Νικόλαος Μπακόπουλος υπουργός Δικαιοσύνης, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός Συντονισμού, Θεόδωρος Χαβίνης υπουργός Δημοσίων Έργων, Οικισμού και Ανοικοδομήσεως, Χάρλαμπος Ψαρρός υπουργός Μεταφορών και Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων και Τηλεφώνων, Αθανάσιος Βαχλιώτης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Θεόδωρος Κιζάνης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Ευστάθιος Μαλαμίδας υπουργός Γεωργίας, Εμμανουήλ Κόθρης υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ, Παναγιώτης Καλογερόπουλος υπηρεσιακός υφυπουργός Στρατιωτικών, Περικλής Αντωνόπουλος υπηρεσιακός υφυπουργός Ναυτικών και Εμμανουήλ Κελαϊδης υπηρεσιακός υφυπουργός Αεροπορίας.

Η παραίτηση της κυβέρνησης Σοφοκλή Βενιζέλου και η ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Ν. Πλαστήρα

Η κυβέρνηση του Σοφοκλή Βενιζέλου, η οποία ορκίσθηκε μετά τις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950, είχε μικρό πολιτικό βίο. Και τούτο διότι μετά την ορκωμοσία της άρχισαν να βάλουν εναντίον της η ΕΠΕΚ του Ν. Πλαστήρα, ο Γεώργιος Παπανδρέου και τα κόμματα της Αριστεράς. Επίθεση, όμως, μεγάλη είχε υποστεί η κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου και από μεγάλη μερίδα του τύπου. Όλα αυτά τα γεγονότα επηρέασαν τους Αμερικανούς και έτσι ο πρεσβευτής των Ηνωμένων Πολιτειών απέστειλε επιστολή στον πρωθυπουργό, η οποία δημοσιεύθηκε και στις εφημερίδες. Βέβαια, για όλες αυτές τις ενέργειες αντέδρασε ο πρωθυπουργός, αλλά οι Αμερικανοί δεν έκαναν με κανέναν τρόπο πίσω. Μάλιστα είχαν απειλήσει ότι εάν δεν παραιτηθεί η κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου θα σταματούσαν τη βοήθεια προς την Ελλάδα. Βέβαια, ο πρωθυπουργός διευκρίνισε στην Ουάσιγκτον μέσω του εκεί Έλληνα πρεσβευτή Β. Δενδραμή τις προθέσεις του, αλλά οι Αμερικανοί ήσαν ανένδοτοι και επέμεναν στην παραίτηση της κυβέρνησης Βενιζέλου. Στη συνέχεια ο πρωθυπουργός συγκάλεσε την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματός του για να συζητήσουν την περίπτωση συνεργασίας με τον Ν. Πλαστήρα και τον Γ. Παπανδρέου. Η κοινοβουλευτική ομάδα των Φιλελευθέρων εξουσιοδότησε εν λευκώ τον πρωθυπουργό να διαπραγματευθεί την περίπτωση συνεργασίας με τον Ν. Πλαστήρα και τον Γεώργιο Παπανδρέου. Βέβαια, στις κινήσεις του Σοφοκλή Βενιζέλου για συνεργασία με τον Ν. Πλαστήρα αντέδρασε σθεναρά ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλος, ο οποίος αμέσως υπέβαλε την παραίτησή του, διότι δεν ήθελε να συνυπάρξει με τον Ν. Πλαστήρα, ο οποίος εθεωρείτο υπαίτιος της δολοφονίας των έξι του 1922, μεταξύ των οποίων ήταν και ο θείος του Δημήτριος Γούναρης. Ο Σοφοκλής Βενιζέλος απεδέχθη την παραίτηση του Π. Κανελλόπουλου και προχώρησε στις συζητήσεις για τον σχηματισμό κυβέρνησης με τη συμμετοχή του Ν. Πλαστήρα και του Γ. Παπανδρέου.

Τελικά, ο πρωθυπουργός Σοφοκλής Βενιζέλος επείσθη ότι οι Αμερικανοί δεν ήθελαν την κυβέρνησή του και έτσι στις 14 Απριλίου 1950, δηλαδή τρεις εβδομάδες μετά την ορκωμοσία της, υπέβαλε την παραίτησή του.

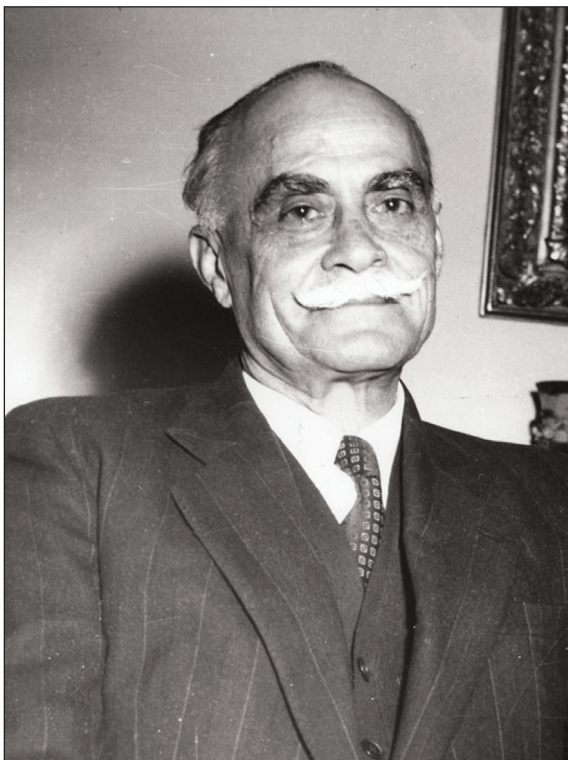
Μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Σοφοκλή Βενιζέλου έγιναν πολλές συ-

ζητήσεις για τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης. Συνεζητείτο πολύ να δοθεί η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Ν. Πλαστήρα. Στα ανάκτορα, ωστόσο, υπήρχαν μεγάλες αντιδράσεις για τον Ν. Πλαστήρα, διότι υποτιμούσε τον υπάρχοντα κομμουνιστικό κίνδυνο και είχε απόψεις αντίθετες με όσα η δεκαετής πείρα από τους αγώνες του έθνους είχε διδάξει. Τελικά, όμως, με παρεμβάσεις των Αμερικανών και τη συγκατάθεση του Βενιζέλου, ο βασιλιάς Παύλος υπαναχώρησε και έτσι η κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα ορκίσθηκε στις 15 Απριλίου 1950, χωρίς τη συμμετοχή του Σοφοκλή Βενιζέλου. Βέβαια, ο Σ. Βενιζέλος δεν μετείχε ο ίδιος στη νέα κυβέρνηση του Ν. Πλαστήρα, αλλά μετείχαν σ' αυτή πολλοί Φιλελεύθεροι. Η σύνθεση της νέας κυβέρνησης του Ν. Πλαστήρα είχε την εξής σύνθεση: Νικόλαος Πλαστήρας πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου και προσωρινώς υπουργός Εξωτερικών, Τύπου και Πληροφοριών, Γεώργιος Παπανδρέου αντιπρόεδρος και υπουργός Εσωτερικών, Θεμιστοκλής Τσάτσος υπουργός Δικαιοσύνης, Πέτρος Γαρουφαλιάς υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εμμανουήλ Τσουδερός υπουργός Συντονισμού, Γεώργιος Καρτάλης υπουργός Οικονομικών, Ιωάννης Μελάς υπουργός Εθνικής Οικονομίας, Δημήτριος Χατζηγιάννης υπουργός Γεωργίας, Θεόδωρος Χαβίνης υπουργός Δημοσίων Έργων, Χαράλαμπος Ψαρρός υπουργός Μεταφορών και Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων και Τηλεφώνων, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Ιωάννης Γκλαβάνης υπουργός Υγιεινής και Κοινωνικής Προνοίας και υπουργός Οικισμού και Ανοικοδόμησης, Κωνσταντίνος Μανέτας υπουργός Εφοδιασμού και Διανομών, Ιωάννης Μιχαήλ υπουργός Εργασίας, Φίλιππος Μανουηλίδης υπουργός Εθνικής Αμύνης, Λεωνίδας Ιασωνίδης υπουργός Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδας, Λουκάς Σακελλαρόπουλος υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ, Δημήτριος Γόντικας υφυπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υφυπουργός Στρατιωτικών, Λεωνίδας Μακκάς υφυπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υφυπουργός Ναυτικών, Μανούσος Βολουδάκης υφυπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και υφυπουργός Αεροπορίας.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα εξεδηλώθη επίθεση κομμουνιστικών δυνάμεων εναντίον της Κορέας, η οποία επίθεση είχε επιπτώσεις μεγάλες σε πολλές χώρες και πολλοί υπεστήριζαν

Ο Σοφοκλής Βενιζέλος παρέμεινε στην εξουσία μετά τις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950 για μικρό χρονικό διάστημα διότι άρχισαν να βάζουν εμπόδια όλα σχεδόν τα κόμματα καθώς και οι Αμερικανοί

Μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Σοφ. Βενιζέλου πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας

ότι ήταν ενδεχόμενο να προκληθεί και παγκόσμια σύρραξη. Πέραν όμως από τον πόλεμο στην Κορέα, η κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα πέρασε μία μεγάλη δόκιμασία, διότι με υπογραφή του ίδιου του πρωθυπουργού απελευθερώθηκαν από τη Μακρόνησο περίπου εκατό (100) στελέχη του ΚΚΕ, τα οποία εκρατούντο εκεί από πολλά χρόνια. Μόλις όμως δημοσιοποιήθηκε η απελευθέρωση των εκατό στελεχών του Κομμουνιστικού Κόμματος δημιουργήθηκε μεγάλο ρήγμα στην κυβέρνηση. Τότε ανέλαβε το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης ο Γεώργιος Παπανδρέου και για να γλυτώσει η κυβέρνηση από το θόρυβο που είχε δημιουργηθεί, διέταξε την εκ νέου μεταγωγή των απολυθέντων κομμουνιστών στη Μακρόνησο, παρά τις αντιδράσεις του πρωθυπουργού Ν. Πλαστήρα.

Πέραν όμως από τα ανωτέρω, η κυβέρνηση αντιμετώπιζε και πολλά

άλλα εσωτερικά προβλήματα, τα οποία είχαν δημιουργηθεί και τα οποία μετρούσαν τις ημέρες της κυβέρνησης στην εξουσία. Τελικά, το έναυσμα της παραίτησης εδόθη από την Τήνο, όπου ευρίσκετο ο πρωθυπουργός μετέχοντας στις γιορτές της Παναγίας την 15η Αυγούστου 1950. Εκεί ο πρωθυπουργός ετάχθη υπέρ της κατάργησης της ποινής του θανάτου, προσθέτοντας τα εξής: «Εξακολουθώ να πιστεύω εις την επιείκειαν όπως την αντιλαμβάνομαι, η οποία όμως, υπό την παρούσαν σύνθεσιν της Κυβερνήσεως, δεν είναι δυνατόν να εκφρασθή καθ' ολοκληρίαν». Την ανωτέρω δήλωση την πληροφορήθη ο Σοφ. Βενιζέλος από τις εφημερίδες και αποφάσισε με τη σύμφωνη γνώμη της κοινοβουλευτικής του ομάδας να αποσύρει την εμπιστοσύνη των Φιλελευθέρων από την κυβέρνηση Πλαστήρα. Βέβαια, ο Ν. Πλαστήρας αμέσως επεσκέφθη τον βασιλιά Παύλο, για να δώσει εξηγήσεις, όμως ο βασιλιάς ήταν ανένδοτος και εξήτησε από τον πρωθυπουργό να παραιτηθεί. Έτσι, μετά από όλα τα ανωτέρω, ο Ν. Πλαστήρας αναγκάστηκε στις 18 Αυγούστου να υποβάλει την παραίτησή του.

**Η παραίτηση της κυβέρνησης του Ν. Πλαστήρα και οι τρεις
συνεχόμενες κυβερνήσεις με πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο**

Στις εκλογές του 1950 μετείχαν όπως είναι γνωστόν 29 κόμματα, με συνέπεια

κανένα κόμμα να μπορεί να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Τελικά και μετά από πολλές διαβουλεύσεις σχηματίστηκε μία πολυκομματική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον αρχηγό της ΕΠΕΚ Νικόλαο Πλαστήρα. Αλλά και η κυβέρνηση αυτή δεν μπόρεσε να διατηρηθεί στην εξουσία επί πολύ, διότι ο πρωθυπουργός Ν. Πλαστήρας, ευρισκόμενος στην Τήνο την 15η Αυγούστου 1950, με δήλωσή του ετάχθη υπέρ της κατάργησης της ποινής του θανάτου.

Η δήλωση αυτή στενοχώρησε πάρα πολύ τον αρχηγό των Φιλελευθέρων, Σοφ. Βενιζέλο, ο οποίος εξήτησε τη σύγκλιση της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματός του, για να αποφασίσουν για τη στάση τους έναντι της κυβέρνησης του Ν. Πλαστήρα. Βέβαια, η κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος απεφάσισε να άρει την εμπιστοσύνη από την κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα. Από την πλευρά του ο πρωθυπουργός, όταν πληροφορήθηκε τις κινήσεις του Σοφ. Βενιζέλου, έσπευσε να ενημερώσει τον βασιλιά Παύλο για τις δηλώσεις που είχε κάνει στην Τήνο και να τονίσει τους λόγους στους οποίους απέβλεπε. Όμως ο βασιλιάς ήταν σύμφωνος με την άποψη του Σοφ. Βενιζέλου και άλλων παραγόντων και εξήτησε από τον Νικόλαο Πλαστήρα να υποβάλει την παραίτησή του.

Μετά από τις ανωτέρω εξελίξεις, ο πρωθυπουργός Ν. Πλαστήρας, την 18η Αυγούστου 1950, υπέβαλε την παραίτησή του. Στη συνέχεια, η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης εδόθη στον Σοφοκλή Βενιζέλο. Μετά την εντολή ο Σοφ. Βενιζέλος επικοινωνήσε με τον Εμμ. Τσουδερό και τον Γ. Παπανδρέου, οι οποίοι την περίοδο εκείνη ευρίσκοντο στην Αμερική. Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι ο Εμμ. Τσουδερός απεδέχθη την πρόταση Βενιζέλου καίτοι ήταν υπουργός Συντονισμού στην παραιτηθείσα κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα. Ο Γ. Παπανδρέου αρχικώς εξέφρασε ορισμένες αντιρρήσεις, αλλά αργότερα προσεχώρησε και ορκίσθηκε αντιπρόεδρος στη νέα κυβέρνηση του Σοφ. Βενιζέλου. Επίσης στην κυβέρνηση μετείχε και ο Ναπολέων Ζέρβας με το κόμμα του. Η κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου ορκίσθηκε σταδιακά. Το πρώτο κλιμάκιο ορκίσθηκε την 21η Αυγούστου 1950 με την ακόλουθο σύνθεση: Σοφοκλής Βενιζέλος πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός Εξωτερικών και προσωρινώς Εθνικής Άμυνας και Εσωτερικών, Νικόλαος Μπακόπουλος υπουργός Θρησκευμάτων και Παιδείας και προσωρινώς Δικαιοσύνης, Μεταφορών και Τ.Τ.Τ., Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Κοινωνικής Προνοίας και Υγιεινής, Οικισμού και Ανοικοδόμησης και προσωρινώς Συντονισμού και Οικονομικών, Ευάγγελος Αβέρωφ υπουργός Γεωργίας και προσωρινώς Εθνικής Οικονομίας και υπουργός Εφοδιασμού και Διανομών, Γρηγόριος Κασσιμάτης υπουργός Εργασίας και προσωρινώς Δημοσίων Έργων και υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ και Τύπου και Πληροφοριών και προσωρινώς Εμπορικής Ναυτιλίας, Λεωνίδα Ιασωνίδη υπουργός Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδας.

Τις επόμενες ημέρες προς συμπλήρωση των διαφόρων Υπουργείων ορκίστησαν οι εξής: Γεώργιος Παπανδρέου αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Κωνσταντίνος Ρέντης υπουργός Εθνικής Αμύνης, Γεώργιος Μόδης υπουργός Εσωτερικών, Αύγουστος Θεολογίτης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Ανδρέας Λαμπρόπουλος υπουργός Γεωργίας, Νικόλαος Έξαρχος υπουργός Μεταφορών, Ναπολέων Ζέρβας υπουργός Δημοσίων Έργων. Στη συνέχεια ορκίστησαν και άλλοι υπουργοί μέχρι να συμπληρωθεί ο αριθμός των κενών υπουργικών θέσεων.

Ύστερα από την παραίτηση της κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα, 18 Αυγούστου 1950, πρωθυπουργός ορκίστηκε ο Σοφοκλής Βενιζέλος

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι το νέο κυβερνητικό σχήμα με πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο δεν είχε μεγάλη διάρκεια ζωής. Λίγες ημέρες μετά την ορκωμοσία της η νέα κυβέρνηση προσήλθε την 6η Σεπτεμβρίου 1950 στη Βουλή και προανήγγειλε την καθιέρωση του πλειοψηφικού ως εκλογικού συστήματος, αφού διетύπωσε την απειλή περί διαλύσεως της Βουλής και προκήρυξης νέων εκλογών, με στόχο να εκφοβίσει τον αρχηγό του Λαϊκού Κόμματος και τους βουλευτές του. Στη συνέχεια και μετά την ολοκλήρωση των προγραμματικών δηλώσεων, η νέα κυβέρνηση του Σοφ. Βενιζέλου δεν κατάφερε να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης. Έτσι, στη διεξαχθείσα ψηφοφορία η κυβέρνηση καταψηφίστηκε, αφού έλαβε 106 ψήφους υπέρ και 124 ψήφους εναντίον. Μετά την καταψήφιση της κυβέρνησης Σοφοκλή Βενιζέλου, άρχισαν

οι συζητήσεις για τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης. Ύστερα από πολλές συζητήσεις συμφώνησαν να σχηματίσουν νέα κυβέρνηση το κόμμα των Φιλελευθέρων με το Λαϊκό Κόμμα και το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Γ. Παπανδρέου. Στη νέα Κυβέρνηση θα μετείχαν 10 Φιλελεύθεροι, 9 Λαϊκοί και 9 από το κόμμα του Γ. Παπανδρέου. Επίσης, συμφωνήθηκε πρωθυπουργός να είναι ο Σοφ. Βενιζέλος και οι δύο άλλοι αρχηγοί, Κ. Τσαλδάρης και Γ. Παπανδρέου, θα μετέχουν στην κυβέρνηση ως αντιπρόεδροι.

Έτσι, η νέα κυβέρνηση ορκίστηκε την 13η Σεπτεμβρίου 1950 με την ακόλουθη σύνθεση: Σοφοκλής Βενιζέλος πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Γεώργιος Παπανδρέου αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Ηλίας Λαγάκος υπουργός Δικαιοσύνης, Δημήτριος Γιαννόπουλος υπουργός Εσωτερικών, Αύγουστος Θεολογίτης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Νικόλαος Μπακόπουλος υπουργός Θρησκευμάτων και Παιδείας, Στέφανος Στεφανόπουλος υπουργός Συντονισμού, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός Οικονομικών, Ευάγγελος Αβέρωφ υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Εφοδιασμού και Διανομών, Ανδρέας Λαμπρόπουλος υπουργός Γεωργίας, Ναπολέων Ζέρβας υπουργός Δημοσίων Έργων, Νικόλαος Έξαρχος υπουργός Μεταφορών, Κωνσταντίνος Καλκάνης υπουργός Τ.Τ.Τ., Παναγιώτης Κοντζιάς υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Αλέξανδρος Κωστόπουλος υπουργός Υγιεινής, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Οικισμού και Ανοικοδόμησης, Μιλιτιάδης Μαντάς υπουργός Εργασίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής υπουργός

1951. Ο πρωθυπουργός Σοφ. Βενιζέλος με τον Παν. Κανελλόπουλο συζητούν με τον στρατάρχη Αλ. Παπάγο.

Εθνικής Αμύνης, Λεωνίδας Ιασωνίδης υπουργός Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος. Μαζί με τους υπουργούς ορκίσθησαν και πολλοί υφυπουργοί. Όμως και η κυβέρνηση αυτή, παρά το γεγονός ότι είχε μεγαλύτερη ομοιογένεια και ευρύτερη κοινοβουλευτική βάση από την προηγούμενη, εν τούτοις ο βίος της δεν ήταν μεγάλος. Θα παραμείνει στην εξουσία πενήντα περίπου ημέρες και μετά θα αναγκασθεί να παραιτηθεί, εξαιτίας ενός σκανδάλου που ξέσπασε και είχε σαν υπαίτιο το στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος, Χατζηπάνου. Μετά από το γεγονός αυτό, οι μετέχοντες στην κυβέρνηση βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος και ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Κωνσταντίνος Τσαλδάρης παραιτήθηκαν, οπότε προεκλήθη κυβερνητική κρίση, με συνέπεια να παραιτηθεί την 3η Νοεμβρίου 1950 και η κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου.

Μετά το σκάνδαλο Χατζηπάνου οι συνέπειες για το Λαϊκό Κόμμα ήταν μεγάλες. Ύστερα από την παραίτηση των εννέα υπουργών του Λαϊκού Κόμματος που μετείχαν στην κυβέρνηση, ακολούθησε η αποχώρηση 26 βουλευτών του Λαϊκού Κόμματος, οι οποίοι δημιούργησαν νέο κόμμα με επικεφαλής τον Στέφανο Στεφανόπουλο. Στην πορεία η ομάδα αυτή υπό τον Στ. Στεφανόπουλο ενώθηκε με το Ενωτικό Κόμμα του Παν. Κανελλόπουλου και δημιούργησαν νέο κόμμα με την ονομασία Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα, του οποίου συναρχηγοί ήσαν ο Παν. Κανελλόπουλος και ο Στ. Στεφανόπουλος.

Μετά από όλα τα ανωτέρω γεγονότα και την παραίτηση της κυβέρνησης Σοφ. Βενιζέλου, ο βασιλιάς, μετά από διαβουλεύσεις, έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης και πάλι στον Σοφ. Βενιζέλο. Η νέα κυβέρνηση του Σοφ. Βενιζέλου σχηματίστηκε, αφού τα Υπουργεία των παραιτηθέντων υπουργών ανέλαβαν οι εναπομείναντες υπουργοί. Η νέα κυβέρνηση του Σοφ. Βενιζέλου ενεφανίσθη στη Βουλή στις 13 Νοεμβρίου 1950 και έλαβε 164 ψήφους υπέρ και

54 κατά. Έτσι, η τρίτη κατά σειρά κυβέρνηση του Σοφ. Βενιζέλου είχε την εξής σύνθεση: Σοφοκλής Βενιζέλος πρωθυπουργός, υπουργός Εξωτερικών και προσωρινώς Εθνικής Αμύνης, Γεώργιος Παπανδρέου αντιπρόεδρος κυβερνήσεως, υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και προσωρινώς υπουργός Συντονισμού, Ηλίας Λαγάκος υπουργός Δικαιοσύνης και προσωρινώς Εργασίας και Δημοσίας Τάξεως, Αύγουστος Θεολογίτης υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Νικόλαος Μπακόπουλος υπουργός Θρησκευμάτων και Παιδείας και προσωρινώς Εσωτερικών, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός Οικονομικών και προσωρινώς Εθνικής Οικονομίας, Ανδρέας Λαμπρόπουλος υπουργός Γεωργίας, Ναπολέον Ζέρβας υπουργός Δημοσίων Έργων και προσωρινώς Εμπορικής Ναυτιλίας, Νικόλαος Έξαρχος υπουργός Μεταφορών, Αλέξανδρος Κωστόπουλος υπουργός Υγιεινής, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Οικισμού και Ανοικοδόμησης και προσωρινώς Ναυτικών, Λεωνίδας Ιασωνίδης υπουργός Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος, Αναστάσιος Βγενόπουλος υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και προσωρινώς υφυπουργός Αεροπορίας και Στρατιωτικών. Οι υπόλοιπες θέσεις συμπληρώθηκαν με άλλα πρόσωπα από τα συνεργαζόμενα κόμματα και άλλοι υπουργοί ορκίσθησαν σε άλλες ημερομηνίες. Τέλος, η ανωτέρω κυβέρνηση παρέμεινε στην εξουσία έναν περίπου χρόνο και παραιτήθη την 27η Οκτωβρίου 1951.

Οι δημοτικές εκλογές του 1951

Στις 15 Απριλίου 1951 διεξήχθησαν οι δημοτικές εκλογές μετά από 17 χρόνια, μιας και οι τελευταίες δημοτικές εκλογές είχαν διεξαχθεί το 1934. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η καθυστέρηση οφείλεται στη δικτατορία του Μεταξά, στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον εμφύλιο σπαραγμό. Πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι σε αυτές τις εκλογές ψήφισαν για πρώτη φορά οι γυναίκες, χωρίς περιοριστικούς όρους. Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε ότι τα δύο κόμματα του Κέντρου, δηλαδή η ΕΠΕΚ και το κόμμα των Φιλελευθέρων, δεν μπόρεσαν να συνεργασθούν σε κανέναν μεγάλο Δήμο. Έτσι, η ΕΠΕΚ επέλεξε να υποστηρίξει αυτόνομους συνδυασμούς, επιχειρώντας να καταγράψει την άνοδο της επιρροής της. Αντίθετα, το κόμμα των Φιλελευθέρων προτίμησε να συνεργασθεί με συνδυασμούς του Λαϊκού Κόμματος, συγκροτώντας συνδυασμούς «Εθνικοφρόνων παρατάξεων» στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδος.

Μία τέτοια συνεργασία μεταξύ του κόμματος των Φιλελευθέρων και των άλλων κομμάτων της Δεξιάς επετεύχθη στο Δήμο Αθηναίων όταν όλοι στήριξαν την υποψηφιότητα του Κωνσταντίνου Κοτζιά. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο Κ. Κοτζιάς είχε εκλεγεί δήμαρχος το 1934 και είχε γίνει υπουργός στη δικτατορική κυβέρνηση του Ιωάννη Μεταξά. Μάλιστα, ο Κ. Κοτζιάς συγκέντρωσε το 60,8% των ψήφων, εκλέγοντας και τους 30 δημοτικούς συμβούλους. Αντίθετα, οι υποψήφιοι των άλλων κομμάτων συγκέντρωσαν μικρότερα ποσοστά. Έτσι, ο υποψήφιος της ΕΠΕΚ Σταμάτης Μερκούρης (βουλευτής της ΕΠΕΚ) συγκέντρωσε το 20,2% των ψήφων, ενώ ο Γ. Σπηλιώπουλος, ο οποίος υποστηρίχθηκε από τα αριστερά κόμματα συγκέντρωσε το 16,7% των ψήφων του Δήμου Αθηναίων.

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρήθηκε και στη Θεσσαλονίκη, όπου τα δεξιά κόμματα (το Κ.Φ., το Δ.Σ.Κ., το ΛΕΚ, το Λ.Κ. και το ΠΑΠ) εξέλεξαν ως δήμαρχο τον Π. Πατρακάκη, που ανήκε στο κόμμα των Φιλελευθέρων με ποσοστό 49,8% των ψήφων εκλέγοντας 15 δημοτικούς συμβούλους. Δεύτερη παράταξη ήλθε η Δημοκρατική Συνεργασία με επικεφαλής τον Θεοφυλάκτου, ο οποίος συγκέντρωσε ποσοστό 28,6% και εξέλεξε 9 δημοτικούς συμβούλους. Ο Θεοφυλάκτου είχε υποστηριχθεί από τα κόμματα της Δ.Π., εκτός από το Σ.Κ., ΕΠΛ, το οποίο υποστήριξε τον υποψήφιο της ΕΠΕΚ και βουλευτή του κόμματος Μ. Πατρίκιο. Ο υποψήφιος της ΕΠΕΚ, οποίος ήταν και πρώην δήμαρχος Θεσσαλονίκης, συγκέντρωσε ποσοστό 21,6% και εξέλεξε 6 δημοτικούς συμβούλους.

Στις δημοτικές εκλογές της 15ης Απριλίου 1951 νικητής στο Δήμο Αθηναίων αναδείχθηκε ο Κωνσταντίνος Κοτζιάς με ποσοστό 60,8%

Αντίθετα με την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, στον Πειραιά το κόμμα των Φιλελευθέρων δεν συνεργάστηκε με τα κεντροδεξιά κόμματα. Εκεί κατέβασε δικό του υποψήφιο δήμαρχο, τον πρώην βουλευτή Π. Ντεντιδάκη. Αλλά και στον Πειραιά δήμαρχος εξελέγη ο βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος Γ. Ανδριανόπουλος, ο οποίος συγκέντρωσε ποσοστό 37,1%. Αντίθετα, ο υποψήφιος του κόμματος των Φιλελευθέρων συγκέντρωσε ποσοστό 27,8%, ενώ ο υποψήφιος της ΕΠΕΚ Αν. Βουλοδήμος περιορίστηκε στο 11,7%. Τέλος, ο Δ. Μαριόλης, υποψήφιος του Δημοκρατικού Συναγερμού συγκέντρωσε ποσοστό 23,4%.

Στην πόλη των Πατρών η λεγομένη δεξιά παράταξη είχε διασπασθεί με την κάθοδο δύο υποψηφίων δημάρχων. Τον Θ. Ζαφειρόπουλο και τον Νικόλαο Βέτσο. Έτσι, η διάσπαση αυτή βοήθησε τον Λαλάκη-Ρούφο, ο οποίος υπεστηρίχθη από την ΕΠΕΚ και τα αριστερά κόμματα και συγκέντρωσε ποσοστό 42,8%. Με το ποσοστό αυτό κατάφερε να εκλεγεί και πάλι δήμαρχος Πατρέων.

Πέραν όμως από την Πάτρα η ΕΠΕΚ κατάφερε να συσπειρώσει με δικούς της υποψηφίους την αριστερά και την κεντροαριστερά και να εκλέξει δημάρχους τον Δ. Καρανάσο στη Λάρισα (με 57,2%), τον Γ. Κοντοστάνο στο Βόλο (με 57,4%) και τον Μελισσάκη στη Καβάλα (με 49,4%).

Βέβαια, το κόμμα των Φιλελευθέρων, εκτός από τη Θεσσαλονίκη εξέλεξε δικό του δήμαρχο και στο Ηράκλειο Κρήτης, όπου δήμαρχος εξελέγη ο Γ. Γεωργιάδης. Τέλος, σε πολλές επαρχιακές πόλεις και σε περιοχές πέριξ των Αθηνών εξελέγησαν δήμαρχοι, οι οποίοι ανήκαν στον χώρο της φιλοκομμουνιστικής αριστεράς.

Στην Πάτρα δήμαρχος εξελέγη ο Βασίλειος (Λαλάκης) Ρούφος από το κόμμα της ΕΠΕΚ

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι οι εκλέγοντες δήμαρχοι εκπροσωπούσαν όλα τα κόμματα. Βέβαια, το μεγάλο κέρδος ανήκε στις εθνικόφρονες παρατάξεις, οι οποίες κέρδισαν τους τρεις μεγάλους Δήμους της χώρας (Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη). Μεγάλο όμως ήταν το κέρδος και της ΕΠΕΚ, κυρίως στις επαρχιακές πόλεις Πάτρα, Λάρισα, Καβάλα και Βόλο, όπου επεκράτησαν οι υποψήφιοι δήμαρχοι που στηρίχθηκαν από το κόμμα του Νικολάου Πλαστήρα.

Ανάλογο κέρδος είχαν και τα φιλοκομμουνιστικά σχήματα σε μικρότερες πόλεις της Ελλάδας και κυρίως στην περιοχή των Αθηνών. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι οι δημοτικές εκλογές του Απριλίου 1951 ήταν οι πρώτες εκλογές όπου το ΚΚΕ έκανε τα πρώτα δειλά του βήματα μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο.

Εκτός όμως από τις δημοτικές εκλογές, την περίοδο του 1951 σημειώθηκαν άλλα τρία σημαντικά γεγονότα, τα οποία απασχόλησαν την κοινή γνώμη: α) η ένταξη της χώρας στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, β) η εκτέλεση του Ν. Μπελογιάννη και των συντρόφων του και γ) η δίκη των Αεροπόρων.

Οι εκλογές του 1951 και η κυβέρνηση του Ν. Πλαστήρα

Όπως ελέγχθη στο προηγούμενο άρθρο, η κυβέρνηση του Σοφοκλή Βενιζέλου είχε δεσμευθεί να ψηφίσει την ενισχυμένη αναλογική και να διεξαγάγει εκλογές το Σεπτέμβριο του 1951. Οι δεσμεύσεις αυτές της κυβερνήσεως Βενιζέλου άνοιξαν διάπλατα το δρόμο για να κατέβει στις εκλογές ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος, τον οποίον βοηθούσε και ο αμερικανικός παράγων. Έτσι στις 29 Μαΐου 1951 αρχίζει η εφαρμογή του σχεδίου Παπάγου. Την ημερομηνία αυτή ο στρατάρχης Παπάγος υπέβαλε την παραίτησή του από τις Ένοπλες Δυνάμεις, η οποία ανακοινώθηκε την επομένη ημέρα.

Το βράδυ της ημέρας εκείνης εκδηλώθηκε από τους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων ένα περίεργο στρατιωτικό κίνημα με κατάληψη των Γραφείων του ΓΕΣ και του ΓΕΕΘΑ. Στη συνέχεια οι κινηματίες κατέλαβαν το Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών και απαγόρευσαν τη μετάδοση της είδησης για την παραίτηση του στρατάρχη Αλέξανδρου Παπάγου. Βέβαια, το κίνημα κατεστάλη τα ξημερώματα με παρέμβαση του ίδιου του Παπάγου. Ποιοι όμως έκαναν το κίνημα

αυτό; Τι επιδίωκαν; Κανένας δεν έχει δώσει επίσημη απάντηση. Βέβαια κυκλοφόρησαν τότε διάφορες φήμες ότι πίσω από το κίνημα αυτό ήσαν άνδρες της παραστρατιωτικής οργάνωσης του ΙΔΕΑ.

Όμως όλες οι ανωτέρω κινήσεις για αλλαγή του εκλογικού νόμου για επίσπευση των εκλογών, για κάθοδο στις εκλογές του Παπάγου είχαν ανησυχήσει τον Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος έβλεπε ότι με τα νέα δεδομένα δεν θα εξελέγετο ούτε ο ίδιος βουλευτής. Για τον λόγο αυτό σκέφθηκε να παραιτηθεί από την κυβέρνηση με στόχο να διαλυθεί η Βουλή και να οδηγηθεί η χώρα σε εκλογές χωρίς την αλλαγή του εκλογικού νόμου. Την ευκαιρία βέβαια του την έδωσαν οι Αμερικανοί, οι οποίοι παρενέβησαν για να μην δοθούν υψηλές τιμές στη συγκέντρωση σιταριού. Έτσι, ο Γεώργιος Παπανδρέου μαζί με τους τέσσερις υπουργούς και τους τρεις υφυπουργούς που μετείχαν στην κυβέρνηση παραιτήθηκαν την Κυριακή 2 Ιουλίου 1951 και δημιούργησαν πρόβλημα στην κυβέρνηση Βενιζέλου. Αμέσως ο πρωθυπουργός ανήλθε στα ανάκτορα για να υποβάλλει την παραίτησή του. Όμως η παραίτησή του δεν έγινε δεκτή από τον βασιλιά, ο οποίος του συνέστησε να παραμείνει στην κυβέρνηση και να μπορέσει να τη διευρύνει με άλλα πρόσωπα εν όψει των εκλογών.

Με τη νέα εντολή ο πρωθυπουργός Σοφοκλής Βενιζέλος εμφανίστηκε στην Βουλή, αφού συμπλήρωσε τις κενές θέσεις υπουργών που είχαν δημιουργήσει οι υπουργοί του Γεωργίου Παπανδρέου. Η νέα κυβέρνηση εμφανίστηκε στην Βουλή και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης, αφού υπεσχέθη την προσφυγή της χώρας σε εκλογές και την εφαρμογή της ενισχυμένης αναλογικής ως νέου εκλογικού συστήματος.

Και ενώ συνεχιζόταν στη Βουλή η συζήτηση για την ψήφο εμπιστοσύνης, εκδηλώθηκε ρήγμα στην ΕΠΕΚ με την αποχώρηση από το κόμμα του Εμμ. Τσουδερού με τους φίλους του βουλευτές Στ. Μερκούρη, Κ. Μαρή, Π. Πολυχρονίδη, Γ. Τσουδερού και Κ. Χλουβεράκη. Η ομάδα του Εμμ. Τσουδερού την 30ή Ιουλίου, ημέρα προκηρύξεως των εκλογών, ανακοίνωσε ότι προσχωρεί στο κόμμα των Φιλελευθέρων. Την ίδια δε ημέρα ο Εμμ. Τσουδερός ορκίστηκε αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως του Σοφοκλή Βενιζέλου.

Μετά την προκήρυξη των εκλογών, οι οποίες προγραμματίστηκαν για την 9η Σεπτεμβρίου 1951, ο αρχιστράτηγος Αλέξανδρος Παπάγος ανακοίνωσε ότι θα κατέβει στις εκλογές επικεφαλής του κόμματος του Ελληνικού Συναγερμού. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι στον Ελληνικό Συναγερμό δήλωσαν συμμετοχή ο αρχηγός του κόμματος των Προοδευτικών Σπύρος Μαρκεζίνης και οι συναρχηγοί του Λαϊκού Ενωτικού Κόμματος Παναγιώτης Κανελλόπουλος και Στέφανος Στεφανόπουλος. Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε ότι η κάθοδος στις εκλογές του Αλέξανδρου Παπάγου εξόργισαν τον βασιλιά Παύλο και τη βασίλισσα Φρειδερίκη, διότι λίγες μέρες πριν τον είχαν καλέσει στα ανάκτορα και εις ερώτηση εάν θα κατέβαινε στις εκλογές, ο στρατηγός είχε αρνηθεί. Το γεγονός αυτό είχε εξοργίσει τους βασιλείς, οι οποίοι κάλεσαν τον αρχηγό του ΓΕΣ στρατηγό Τσακαλώτο και του συνέστησαν να τιμωρήσει τον Παπάγο, διότι όφειλε ως στρατιωτικός να ζητήσει την άδεια του βασιλέως, επειδή ο βασιλιάς ήταν αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων. Εκτός όμως από τα Ανάκτορα, η κάθοδος του Παπάγου στην πολιτική στενοχώρησε πολύ και τον αρχηγό του Λαϊκού Κόμματος Κωνσταντίνο Τσαλδάρη, διότι διέβλεπε τη διάλυση του κόμματός του.

Πέραν όμως από τις ανωτέρω κινήσεις, σημαντική ήταν και η κίνηση που έγινε εν όψει των εκλογών και στα αριστερά κόμματα. Ύστερα από πολλές συζητήσεις επετεύχθη η ενοποίηση των αριστερών κομμάτων για την ίδρυση της ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) υπό την ηγεσία του Ιωάννη Πασαλίδη. Στην ΕΔΑ εντάχθηκαν τα εξής κόμματα: Το Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος (Ι. Πασαλίδης), ο Δημοκρατικός Συναγερμός (Δημ. Μαριόλης), το κόμμα των Αριστερών Φιλελευθέρων (Στ. Χατζήμπεης) και το Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα (Μιχ. Κύρκος). Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής της ΕΔΑ εξελέγη ο Ιωάννης Πασαλίδης. Οι Αλ. Σβώλος και Ηλίας Τσιριμώκος αρνήθηκαν να μετάσχουν στην ΕΔΑ φοβούμενοι τον έλεγχο από το Κομμουνιστικό Κόμμα, το οποίο ήταν εκτός νόμου και θα επιχειρούσε να ελέγχει το κόμμα την ΕΔΑ.

Ενώ λοιπόν, η λεγόμενη δεξιά παράταξη ενώθηκε με την ίδρυση του Ελληνικού Συναγερμού και η αριστερά με τη δημιουργία της ΕΔΑ, η κεντρώα παράταξη ήταν διασπασμένη σε πολλά μικρά κόμματα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι στο κεντρώο χώρο δεν έγινε καμμία προσπάθεια για συνεργασία των κεντρώων κομμάτων, διότι ήσαν νωπές ακόμα οι αντιθέσεις και οι αντιπαραθέσεις μεταξύ των αρχηγών Πλαστήρα, Βενιζέλου και Παπανδρέου. Έτσι, λοιπόν, στις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου κατήλθαν 9 κόμματα από τα 29 που είχαν κατέβει στις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950. Βέβαια, στην μείωση του αριθμού των κομμάτων βοήθησε σημαντικά και η ενισχυμένη αναλογική με την οποία διεξήχθησαν οι εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951.

Κάτω, λοιπόν, από αυτές τις συνθήκες και μέσα σε καλοκαιρινή περίοδο διεξήχθησαν οι εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951. Βέβαια, τα αποτελέσματα δεν ικανοποίησαν κανέναν. Ο Ελληνικός Συναγερμός ήλθε πρώτο κόμμα με μεγάλη διαφορά από το δεύτερο που ήταν η ΕΠΕΚ, αλλά δεν μπορούσε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Αναλυτικά τα αποτελέσματα είχαν ως εξής: Ελληνικός Συναγερμός (Αλέξανδρος Παπάγος) με ποσοστό 36,53% εξέλεξε 114 βουλευτές. ΕΠΕΚ (Ν. Πλαστήρας) με ποσοστό 23,49% εξέλεξε 74 βουλευτές. Κόμμα Φιλελευθέρων (Σοφ. Βενιζέλος) με ποσοστό 19,04% εξέλεξε 52 βουλευτές. ΕΔΑ (Ι. Πασαλίδης) με ποσοστό 10,57% εξέλεξε 10 βουλευτές. Λαϊκό Κόμμα (Κ. Τσαλδάρης) με ποσοστό 6,66% εξέλεξε 2 βουλευτές. Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος (Γ. Παπανδρέου) με ποσοστό 2,10% δεν εξέλεξε κανέναν βουλευτή. Συναγερμός Αγροτών Εργαζομένων (Μπαλτατζής) με ποσοστό 1,13% εξέλεξε 1 βουλευτή.

Ο αρχηγός της ΕΠΕΚ, Νικόλαος Πλαστήρας, ορκίστηκε πρωθυπουργός στις 28 Οκτωβρίου 1951

Στις εκλογές του 1951 έλαβε μέρος και το νέο κόμμα που ίδρυσε ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος λαμβάνοντας την πρώτη θέση με ποσοστό 36,53%

Σοσιαλιστικό Κόμμα (Αλ. Σβώλος) με ποσοστό 0,23% δεν εξέλεξε κανένα βουλευτή.

Τα αποτελέσματα αυτά δεν ικανοποίησαν κανέναν, διότι κανένα κόμμα, ούτε ο Ελληνικός Συναγερμός, μπορούσε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Έτσι η χώρα εισήλθε σε νέα περιπέτεια, διότι άρχισαν πάλι οι διεργασίες για κυβερνήσεις συνεργασίας, πράγμα το οποίο δεν είχε βοηθήσει καθόλου την προηγούμενη περίοδο.

Εις την Αχαΐα, τα αποτελέσματα ήσαν αντιπροσωπευτικά. Από τον Ελληνικό Συναγερμό εξελέγησαν οι Π. Κανελλόπουλος, Αθ. Αντωνόπουλος, Αχ. Γεροκωστόπουλος, Νικ. Διγενόπουλος. Από την Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου (ΕΠΕΚ) εξελέγησαν οι Αθανάσιος Γιαννόπουλος και Αριστοτέλης Φωτήλας και από το κόμμα των Φιλελευθέρων εξελέγη και πάλιν ο Φωκίων Ζαΐμης. Ο Γε-

ώργιος Παπανδρέου έλαβε μέρος στις εκλογές ως ανεξάρτητος, αλλά δεν κατάφερε να εκλεγεί.

Μετά την επίσημη ανακοίνωση των αποτελεσμάτων άρχισαν οι διεργασίες για σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας. Βέβαια, ο αρχηγός του Ελληνικού Συναγερμού Αλ. Παπάγος δεν εδέχθη να μετάρχει σε κυβέρνηση συνεργασίας με άλλα κόμματα και ζήτησε την αλλαγή του εκλογικού συστήματος, την ψήφιση του πλειοψηφικού ως εκλογικού νόμου, τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών. Όμως ο βασιλιάς έδωσε την εντολή στο δεύτερο κόμμα, την ΕΠΕΚ του Νικολάου Πλαστήρα, ο οποίος σχημάτισε κυβέρνηση συνεργαζόμενος με άλλα κόμματα. Η νέα κυβέρνηση του Νικολάου Πλαστήρα ορκίστηκε την 28η Οκτωβρίου 1951 με την ακόλουθο σύνθεση: Νικόλαος Πλαστήρας πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου, Σοφοκλής Βενιζέλος αντιπρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός Εξωτερικών, Γεώργιος Καρτάλης υπουργός Συντονισμού, Αλέξανδρος Σακελλαρίου υπουργός Εθνικής Αμύνης, Δημήτριος Παπασπύρου υπουργός Δικαιοσύνης, Κωνσταντίνος Ρέντης υπουργός Εσωτερικών, Ιωάννης Μιχαήλ υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Χρυσός Ευελπίδης υπουργός Οικονομικών, Σάββας Παπαπολίτης υπουργός Εμπορίου, Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας υπουργός Βιομηχανίας, Θεόδωρος Χαβίνης υπουργός Δημοσίων Έργων, Γεώργιος Μπουρδάρης υπουργός Συγκοινωνιών, Στυλιανός Αλαμανής υπουργός Γεωργίας, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Νικόλαος Κρασαδάκης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Γρηγόριος Κασσιμάτης υπουργός Εργασίας, Λεωνίδας Σπάης υπουργός Γενικού Διοικητού

Βορείου Ελλάδος, Γεώργιος Βαρβούτης υπουργός Άνευ Χαρτοφυλακίου, Ιωάννης Ζίγδης υπουργός Άνευ Χαρτοφυλακίου, Ανδρέας Ιωσήφ υφυπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως, Ευάγγελος Αβέρωφ υφυπουργός Εξωτερικών, Ιωάννης Τιρρής υφυπουργός Συγκοινωνιών, Πολυχρόνης Πολυχρονίδης υφυπουργός Εμπορίου, Γεώργιος Γρηγορίου υφυπουργός Οικονομικών.

Το Σύνταγμα του 1952 ή Σύνταγμα Κύρκου-Καραμαούντα

Όπως είναι γνωστόν, η Βουλή που προήλθε από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 συνήλθε την 13 Μαρτίου 1946 με την ονομασία «Δ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων». Η Βουλή αυτή, μετά από ένα μήνα, με το ψήφισμα Β' καθόρισε τον τρόπο άσκησης του αναθεωρητικού της έργου και συνέστησε ειδική 40μελής Επιτροπή με εκπροσώπηση όλων των κομμάτων, ανάλογα με τη δύναμη των βουλευτών που είχε κάθε κόμμα στη Βουλή.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η Δ' Αναθεωρητική Βουλή του 1946 ήταν Συντακτική Συνέλευση, όπως ήταν και οι Βουλές του 1910, του 1911, του 1926 και του 1936, παρά τις διαφορετικές ονομασίες (βλ. Κωνσταντίνου Γεωργόπουλου, *Συνταγματικό Δίκαιο*).

Πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι η 40μελής Επιτροπή για την αναθεώρηση του Συντάγματος που συνεστήθη με το Β' ψήφισμα συνήλθε στις 15 Ιουλίου 1946 και ασχολήθηκε επί δύο περίπου έτη με την αναθεώρηση του Συντάγματος. Έτσι, στις 24 Μαΐου 1948 η Επιτροπή παρέδωσε σχέδιο με 145 άρθρα, κατανεμμένο σε οκτώ μέρη. Οι περισσότερες διατάξεις του σχεδίου προέρχονταν από το Σύνταγμα του 1911, καθώς και από το Σύνταγμα του 1927. Όμως το σχέδιο Συντάγματος περιείχε και πολλές πρωτότυπες διατάξεις, σπουδαιότερες από τις οποίες ήσαν οι σχετικές με την άσκηση του νομοθετικού έργου της Βουλής από την ολομέλεια και τα τμήματα, με την καθιέρωση πάγιου εκλογικού συστήματος, με την καθιέρωση της ισοπολιτείας μεταξύ των δύο φύλων κ.ά. Σπουδαία επίσης διάταξη ήταν και η διάταξη που χαρακτήριζε ευθέως την μορφή του πολιτεύματος ως βασιλευομένης Δημοκρατίας, ενώ συγχρόνως υιοθετούσε το κοινοβουλευτικό σύστημα κυβερνήσεως, επαναλαμβάνοντας τις διατάξεις του Συντάγματος του 1927.

Μετά την κατάθεση του σχεδίου αναθεώρησης του Συντάγματος από την Επιτροπή, η Βουλή όρισε την 6η Ιουλίου 1948 ως ημέρα έναρξης των συζητήσεων στην ολομέλεια της Βουλής. Μία, όμως, εβδομάδα αργότερα, η Βουλή αποφάσισε να παραμερίσει το σχέδιο της Επιτροπής και να προχωρήσει στη συζήτηση με βάση το Σύνταγμα του 1911. Όμως και αυτή η συζήτηση προχώρησε με βραδύτατους ρυθμούς και ελάχιστα άρθρα είχαν ψηφιστεί μέχρι το θέρος του 1949. Τότε και επειδή πλησίαζε το τέλος του βίου της Βουλής, απεφασίσθη με το ΞΗ' ψήφισμα να συσταθεί νέα Επιτροπή, αποτελούμενη από 40 τακτικά και 20 αναπληρωματικά μέλη κατ' αναλογία της δυνάμεως των κομμάτων, για την αναθεώρηση των υπολοίπων άρθρων του Συντάγματος, με στόχο την κατάρτιση νέου Ενιαίου Κείμενου Σχεδίου Συντάγματος, το οποίο θα υποβαλλόταν για ψήφιση στη Βουλή στην επομένη σύνοδό της που θα άρχιζε την 1η Νοεμβρίου 1949.

Η Επιτροπή του ΞΗ΄ ψηφίσματος άρχισε το έργο της στις 3 Αυγούστου 1949 και τελείωσε στις 23 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, αφού πραγματοποίησε 67 συνεδριάσεις. Με βάσει τις προτάσεις της Επιτροπής, το νέο σχέδιο Συντάγματος αποτελείτο από 114 άρθρα και είχε σαν βάση το Σύνταγμα του 1911 και σε ορισμένα σημεία χρησιμοποιήθηκαν και άρθρα από το Σύνταγμα του 1927. Επίσης, ελήφθη υπόψη και το σχέδιο της Επιτροπής του Β΄ ψηφίσματος. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι δεν συζητήθηκαν καθόλου τα άρθρα 3-10 που είχαν ψηφισθεί από την Δ΄ Αναθεωρητική Βουλή.

Επίσης, πρέπει να σημειώσουμε ότι στις τελευταίες συνεδριάσεις της Επιτροπής έλαβαν μέρος και οι αρχηγοί των κομμάτων, οι οποίοι εξέφρασαν τις απόψεις τους. Τελικά, μόλις συμπληρώθηκε το έργο της Επιτροπής, ο πρόεδρος κατέθεσε το σχέδιο στη Βουλή, όμως την ίδια ημέρα διέκοψε τις εργασίες της μέχρι την 9η Ιανουαρίου του 1950. Έτσι, η τύχη του σχεδίου Συντάγματος έμελλε να κριθεί από την ολομέλεια της Βουλής μετά την έναρξη των εργασιών της.

Όμως την 8η Ιανουαρίου 1950, παραμονή της επανάληψης των εργασιών της Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, η Βουλή διαλύθηκε και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 5 Μαρτίου 1950. Το διάταγμα, ωστόσο, διάλυσης της Βουλής δεν ανέφερε τίποτε σχετικά με το θέμα, αν δηλαδή η νέα Βουλή θα είχε αρμοδιότητα να συνεχίσει το αναθεωρητικό έργο της προηγούμενης Βουλής. Έτσι, και με αυτή την εκκρεμότητα και χωρίς κανένα κόμμα να θέσει στο λαό συνταγματικό πρόβλημα κατά την προεκλογική περίοδο, προχώρησε η νέα Βουλή στη συνέχιση του αναθεωρητικού έργου της προηγούμενης Βουλής.

Βέβαια, μετά τις εκλογές της 5ης Μαρτίου 1950 έγιναν πολλές συζητήσεις για το αν και κατά πόσον η νέα Βουλή μπορούσε να χαρακτηριστεί ως συνέχεια της προηγούμενης Αναθεωρητικής Βουλής. Τελικά, το πρόβλημα ελύθη σε σύσκεψη στα ανάκτορα, όπου ενώπιον του βασιλιά Παύλου οι αρχηγοί των κομμάτων υπέγραψαν πρακτικό, σύμφωνα με το οποίο η Βουλή θα διαλύετο και η νέα Βουλή που θα προερχόταν από τις εκλογές, θα είχε την εξουσία στην πρώτη σύνοδό της να επικυρώσει στο σύνολό του ή να απορρίψει το Σχέδιο Συντάγματος της Επιτροπής του ΞΗ΄ ψηφίσματος και να ρυθμίσει την τύχη των συντακτικών πράξεων και των ψηφισμάτων που είχαν κατά καιρούς εκδοθεί.

Μετά την υπογραφή του πρακτικού που υπέγραψαν οι αρχηγοί των κομμάτων στα ανάκτορα, η Βουλή διαλύθηκε και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 9

Ο Νικόλαος Πλαστήρας επί πρωθυπουργίας του οποίου ψηφίσθηκε το Σύνταγμα του 1952

Σεπτεμβρίου 1951. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι στο διάταγμα περί διαλύσεως της Βουλής και προκηρύξεως νέων εκλογών ορίστηκε ότι η νέα Βουλή θα άρχιζε τις εργασίες στις 10 Οκτωβρίου 1951 και στο πρώτο δίμηνο του βίου της θα εφήρμοζε το περιεχόμενο του πρακτικού της 28ης Ιουλίου 1951, που όριζε ότι η νέα Βουλή στην πρώτη σύνοδό της θα επικύρωνε ή θα απέρριπτε το σχέδιο Συντάγματος της Επιτροπής του ΞΗ΄ ψηφίσματος.

Βάσει των ανωτέρω, η κυβέρνηση που προήλθε από τις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951, υπέβαλε στη νέα Βουλή σχέδιο ψηφίσματος «περί ψηφίσεως του από της Επιτροπής του ΞΗ΄ ψηφίσματος του 1949 της Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής συνταχθέντος νέου Συντάγματος» συνοδευόμενο από μακράν εισηγητική έκθεση. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι στην πρώτη συνεδρίαση της Βουλής ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης και πρόεδρος του κόμματος του Ελληνικού Συναγερμού Αλέξανδρος Παπάγος δήλωσε ότι το κόμμα του θεωρούσε τη Βουλή ως απλή και δεν της αναγνώριζε την αρμοδιότητα για την ψήφιση του Συντάγματος.

Βέβαια, την ίδια στάση τήρησε το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης κατά τη συζήτηση του σχεδίου ψηφίσματος που άρχισε στη Βουλή στις 18 Δεκεμβρίου και συνεχίστηκε για άλλες τρεις ημέρες (19, 20 και 21 Δεκεμβρίου 1951). Μάλιστα, κατά την πρώτη συνεδρίαση ο Ελληνικός Συναγερμός εδήλωσε την πλήρη αντίθεσή του και κατά την τελευταία συνεδρίαση οι βουλευτές του Ελληνικού Συναγερμού αποχώρησαν από την αίθουσα με την δήλωση ότι δεν εννοούν να συμπράξουν σε αντισυνταγματικές ενέργειες. Μετά την αποχώρηση του κόμματος του Ελληνικού Συναγερμού παρέμειναν στην αίθουσα μόνον 141 βουλευτές επί συνόλω 258. Εξ αυτών υπέρ της αναθεώρησης ψήφισαν 132, 8 ψήφισαν εναντίον και ένας αρνήθηκε την ψήφο. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι στους 132 ψήφους περιλαμβάνονται και οι δύο ψήφοι των βουλευτών της Αριστεράς, Κύρκου και Καραμαούνα, γι' αυτό το Σύνταγμα του 1952 πολλοί το όνομασαν «Σύνταγμα του Κύρκου και του Καραμαούνα». Έτσι ψηφίστηκε το Σύνταγμα το οποίο δημοσιεύθηκε την 1η Ιανουαρίου του 1952 και φέρει πλέον τον τίτλο «Σύνταγμα του 1952».

Ωστόσο το Σύνταγμα του 1952 δεν αποτύπωσε κείμενο πρωτότυπο. Ήταν αντιγραφή του Συντάγματος του 1911, ενώ είχε και λίγες διατάξεις που είχαν εμπνευσθεί από το Σύνταγμα του 1927. Πρέπει, επίσης, να σημειώσουμε ότι δεν είχε επηρεασθεί από τα νέα Συντάγματα, τα οποία είχαν ψηφισθεί τα τελευταία χρόνια στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και ως εκ τούτου ήταν ένα Σύνταγμα αναχρονιστικό και ασυγχρόνιστο. Όμως ήταν αναγκαίο να ψηφισθεί, διότι υπήρχε μεγάλο κενό.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι το κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού, το οποίο αρνήθηκε να ψηφίσει το Σύνταγμα του 1952, δεν επανήλθε στην αρνητική του θέση και σιωπηρώς το εδέχθη και το εφάρμοσε όταν έγινε κυβέρνηση μετά τις εκλογές του 1952.

Οι εκλογές του 1952, η μεγάλη νίκη του Ελληνικού Συναγερμού και η κυβέρνηση του Αλ. Παπάγου

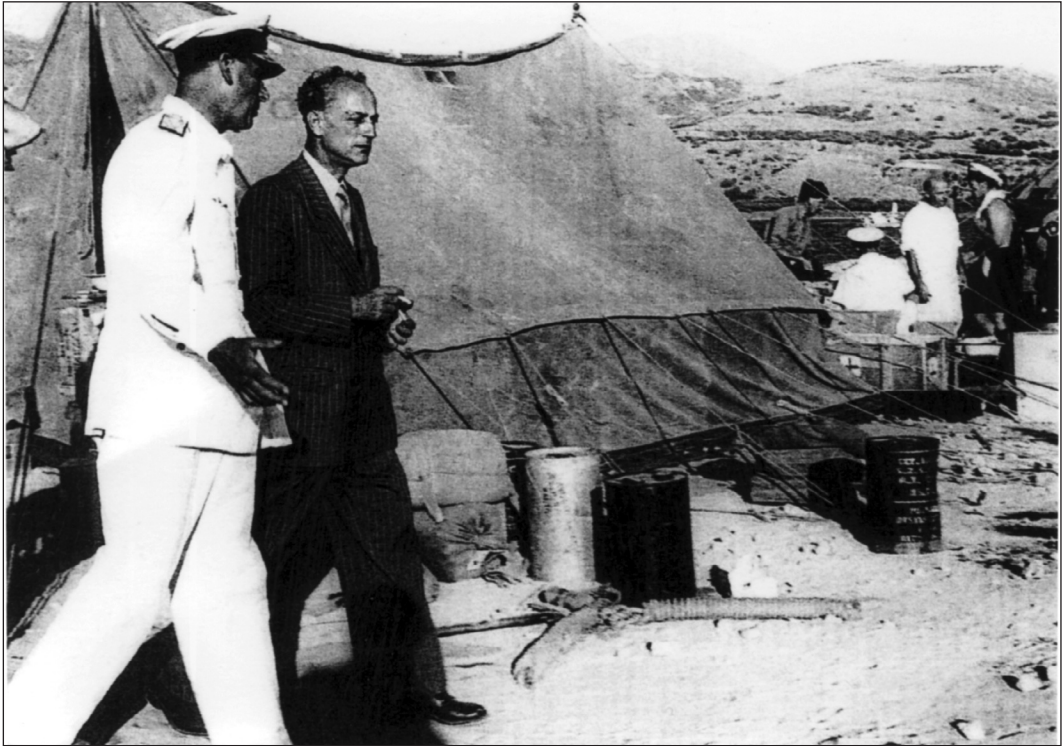
Μετά τις εκλογές του 1951, όπου ο Ελληνικός Συναγερμός του στρατάρχη Παπάγου δεν κατέφερε λόγω του εκλογικού συστήματος να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση, οι εκλογές επανελήφθησαν την 16η Νοεμβρίου 1952 με το νέο εκλογικό σύστημα, το πλειοψηφικό. Τις εκλογές του 1952 τις κέρδισε ο Ελληνικός Συναγερμός και με ποσοστό 49,22% εξέλεξε 240 βουλευτές. Δεύτερο κόμμα ήλθε ο Συνασπισμός των κομμάτων του Κέντρου (ΕΠΕΚ, Κόμμα Φιλελευθέρων, ΣΚΕΛΔ κ.λ.π.) που με ποσοστό 34,22% εξέλεξε 57 βουλευτές. Τέλος, εξελέγησαν και τρεις ανεξάρτητοι βουλευτές, ενώ τα άλλα κόμματα, Λαϊκό, ΕΔΑ κ.λ.π., δεν εξέλεξαν κανέναν βουλευτή. Ο Γεώργιος Παπανδρέου, αρχηγός του Σοσιαλιστικού Κόμματος, συνεργάστηκε με τον Ελληνικό Συναγερμό και εξελέγη βουλευτής Αχαΐας.

Η θριαμβευτική νίκη του Ελληνικού Συναγερμού στις εκλογές της 16ης Νοεμβρίου 1952 προσέφερε στον Αλέξανδρο Παπάγου την απόλυτη κυριαρχία στο ελληνικό κοινοβούλιο. Η νίκη αυτή δεν ήταν συγκυριακή, αλλά ήταν συνειδητή επιλογή του ελληνικού λαού, η οποία έμελλε να διαρκέσει 11 χρόνια (4 ο Παπάγος και 7 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, 1952-1963).

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η κυβέρνηση Παπάγου, η οποία ορκίσθηκε στις 19 Νοεμβρίου 1952, είχε μία ισχυρή συγκρότηση και απετελέσθη από δυναμικά στελέχη, τα οποία έμελλε να παίξουν κάποιον σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου μας. Έτσι, υπουργός Συντονισμού ορκίσθηκε ο Σπύρος Μαρκεζίνης, πρώην αρχηγός του κόμματος των Νέων, υπουργός Εξωτερικών ορκίσθηκε ο Στέφανος Στεφανόπουλος, στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος και συναρχηγός του ΛΕΚ και υπουργός Εθνικής Αμύνης ορκίσθηκε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, πρώην αρχηγός του Ενωτικού Κόμματος Ελλάδος και συναρχηγός του ΛΕΚ. Βέβαια, και τα υπόλοιπα Υπουργεία πλαισιώθηκαν από σημαντικά στελέχη, όπως ο Κ. Παπαγιάννης, υπουργός Οικονομικών, ο Θ. Καψάλης, υπουργός Εμπορίου, ο Π. Λυκουρέζος, υπουργός Εσωτερικών, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, υπουργός Δημοσίων Έργων, ο Γεώργιος Ράλλης, υπουργός Προεδρίας κ.ά.

Ενώ, λοιπόν, στην κυβερνητική παράταξη υπήρχε αισιοδοξία, στην πλευρά της αντιπολίτευσης υπήρχε κατήφεια, μιζέρια και μεγάλη απαισιοδοξία για το μέλλον. Η κατάσταση αυτή δημιούργησε μεγάλη αναταραχή σε όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης και άρχισαν το ένα κόμμα να κατηγορεί το άλλο και να επιρρίπτουν ο ένας τις ευθύνες στον άλλον. Έτσι, η ΕΠΕΚ κατηγορούσε την αριστερά για τη νίκη του Συναγερμού, ενώ η ΕΔΑ κατηγορούσε τα κόμματα του Κέντρου, διότι είχαν αρνηθεί να συνεργασθούν με την Αριστερά. Βέβαια, οι αλληλοκατηγορίες ήσαν δικαιολογημένες, διότι η ΕΔΑ δεν εξέλεξε κανέναν βουλευτή, ενώ στην προηγούμενη Βουλή είχε 10 βουλευτές. Ο αρχηγός της ΕΠΕΚ, Νικόλαος Πλαστήρας, ήταν εκτός Βουλής, ο Γεώργιος Παπανδρέου είχε εκλεγεί βουλευτής με τη σημαία του Συναγερμού και ο Σοφοκλής Βενιζέλος ήταν στη Βουλή με ακρωτηριασμένο κόμμα.

Πέραν των ανωτέρω, τα κόμματα του Κέντρου άρχισαν να συζητούν για το μέλλον τους. Έτσι, στο κόμμα των Φιλελευθέρων άρχισε να συζητείται η συγχώνευσή του με το κόμμα της ΕΠΕΚ, με αρχηγό τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Βέβαια

Ο υπουργός Εθνικής Αμύνης Παναγιώτης Κανελλόπουλος με τον Βρετανό ναύαρχο Μάουντμπάτεν σε καταυλισμό σεισμοπλήκτων στην Κεφαλλονιά τον Αύγουστο του 1953

ερίφθη και η ιδέα για να συνεργασθεί το κόμμα των Φιλελευθέρων με το Λαϊκό Κόμμα, αφού πολλές φορές τα δύο κόμματα είχαν συνεργασθεί στο παρελθόν και αφού ο Βενιζέλος ήταν δεδηλωμένος βασιλικός.

Ακόμα χειρότερη ήταν η κατάσταση στο κόμμα της ΕΠΕΚ. Η ασθένεια του αρχηγού της ΕΠΕΚ, Νικόλαου Πλαστήρα, και η μη εκλογή του στις εκλογές, επιδείνωσαν ακόμη περισσότερο την κατάσταση στο κόμμα. Μετά από αυτά τα γεγονότα στο κόμμα της ΕΠΕΚ, άρχισε να συζητείται το πρόβλημα της διαδοχής. Βέβαια, εκείνη την περίοδο συνεζητείτο το όνομα του Γεωργίου Βεντήρη, ανθρώπου των ανακτόρων, ως διαδόχου του Νικόλαου Πλαστήρα.

Όμως με το άνοιγμα της Βουλής ετέθη το θέμα της εκπροσώπησης στη Βουλή των κομμάτων ΕΠΕΚ Φιλελευθέρων, που είχαν συνεργασθεί στις εκλογές. Σε πρώτη φάση συνεφώνησαν και ορίστηκε κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος ο Σοφοκλής Βενιζέλος. Οι βουλευτές όμως της ΕΠΕΚ στην πορεία άλλαξαν γνώμη και ήθελαν δικό τους κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο. Έτσι, αρχικώς αποφάσισαν να ορίσουν τρεις κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους. Τον Σάββα Παπαπολίτη, τον Στέλιο Αλαμανή και τον Εμμανουήλ Μπακλατζή. Όμως η κατάσταση αυτή δεν άρεσε καθόλου στον Σοφοκλή Βενιζέλο, ο οποίος άρχισε και πάλι να παρυσιάζει τάσεις φυγής προς το εξωτερικό. Έτσι, μετά τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβερνήσεως Παπάγου και την ψήφο εμπιστοσύνης (231 υπέρ 52 κατά) ο Βενιζέλος έφυγε μαζί με τον Πλαστήρα για την Αμερική.

Βέβαια, η κατάσταση αυτή έγινε ακόμα χειρότερη για τα κόμματα της αντιπολίτευσης μετά την έκδοση των αποτελεσμάτων των αναπληρωματικών εκλογών. Έτσι, η πρώτη αναπληρωματική εκλογή που έγινε στη Θεσσαλονίκη την 18η Ιανουαρίου 1953, προκάλεσε μεγάλο πλήγμα στα κόμματα της αντιπολίτευ-

σης. Ο Ελληνικός Συναγερμός αύξησε τη δύναμή του σημαντικά και εξέλεξε την πρώτη γυναίκα βουλευτή, την Ελένη Σκούρα. Μεγάλη αύξηση σημείωσε και το κόμμα της ΕΔΑ, με υποψήφιο τον πρόεδρο του κόμματος, Ιωάννη Πασαλίδη. Τέλος, τα κόμματα του Κέντρου, με υποψήφια την Ελένη Ζάνα, θα υποστούν πανωλεθρία και θα χάσουν 8.000 ψήφους.

Μετά από τα ανωτέρω, το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή 6 βουλευτών στον Πειραιά και την εκλογή του Λύτινα στο Ρέθυμνο της Κρήτης. Στις αναπληρωματικές εκλογές, που έγιναν στις 29 Μαρτίου 1953, για τις ανωτέρω βουλευτικές έδρες ο Ελληνικός Συναγερμός θα κερδίσει και τις 7 έδρες, πράγμα το οποίο δημιούργησε πολλά προβλήματα στον χώρο των κεντρώων κομμάτων. Εκείνο όμως που δημιούργησε μεγάλα προβλήματα ήταν, η ήττα των κεντρώων κομμάτων στο Ρέθυμνο της Κρήτης, πράγμα το οποίο θεωρήθηκε προσωπική ήττα του Σοφοκλή Βενιζέλου.

Οι αλληπάλληλες όμως ήττες των κεντρώων κομμάτων έφεραν στην επικαιρότητα το θέμα της ηγεσίας των κομμάτων του Κέντρου. Ήδη αρχίζει να ενδιαφέρεται για την ηγεσία των κομμάτων του Κέντρου ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος είχε εκλεγεί βουλευτής Αχαΐας με τον Ελληνικό Συναγερμό. Μάλιστα, βρήκε την ευκαιρία να εκμεταλλευτεί την δίκη των Αεροπόρων, που δικάζονταν στο Αναθεωρητικό Στρατοδικείο για «σκευωρία στην Αεροπορία». Πρέπει εδώ να σημειωθεί, ότι η κοινή γνώμη ήταν με το μέρος των Αεροπόρων. Όμως ο Πλαστήρας και ο Βενιζέλος είχαν σιωπήσει, διότι στην πρώτη δίκη, το 1952, είχαν αποδεχθεί την άποψη ότι επρόκειτο για κομμουνιστική συνωμοσία. Έτσι, ο Γεώργιος Παπανδρέου βρήκε την ευκαιρία να εκφράσει το δημόσιο αίσθημα και να πάρει το μέρος των Αεροπόρων. Πρέπει εδώ να τονίσουμε, ότι με αφορμή τη δίκη των Αεροπόρων και την υποτίμηση της δραχμής από τον Σπύρο Μαρκεζίνη, ο Γεώργιος Παπανδρέου διαχωρίζει τη θέση του από τον Ελληνικό Συναγερμό και περνάει πλέον στην αντιπολίτευση.

Εν τω μεταξύ, οι αναπληρωματικές εκλογές στο Ρέθυμνο ήταν η αιτία για τη διάσπαση της ΕΠΕΚ. Με αφορμή την κριτική που ασκήθηκε από εφημερίδα που πρόσκειτο στον Γ. Καρτάλη, ο Πλαστήρας ζήτησε από την κοινοβουλευτική ομάδα της ΕΠΕΚ να καταδικάσουν τα δημοσιεύματα ως «κακόβουλα». Όμως οι Καρτάλης, Αλαμανής και Ασκούτσης αρνήθηκαν να υπογράψουν και διεγράφησαν από το κόμμα. Στη συνέχεια διεγράφη και ο τ. υπουργός Πατρί-

Οι Π. Κανελλόπουλος και Στ. Στεφανόπουλος προσέρχονται στη Βουλή με τον πρωθυπουργό Αλέξανδρο Παπάγο το 1953

κιος, διότι έκανε δηλώσεις στην εφημερίδα *Αυγή*, όπου ζητούσε να συνεργασθεί το Κέντρο με τα κόμματα της Αριστεράς.

Όλα αυτά τα γεγονότα, έχουν δημιουργήσει μία πολύ άσχημη κατάσταση. Οι αρχηγοί και των δύο κομμάτων του Κέντρου, Πλαστήρας και Βενιζέλος, είναι απογοητευμένοι. Επάνω στην απογοήτευσή του, ο Πλαστήρας προτείνει συγχώνευση του κόμματός του με το κόμμα του Βενιζέλου. Ο Βενιζέλος αρνείται και μάλιστα παραιτείται από κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της ΕΠΕΚ. Μετά την παραίτηση του Βενιζέλου, ο Πλαστήρας όρισε κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο τον Σάββα Παπαπολίτη, πράγμα το οποίο ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων, με αποτέλεσμα να αποχωρήσουν από την ΕΠΕΚ οι βουλευτές Γ. Γρηγορίου, Ι. Ζίγδης και Δ. Παπασπύρου, μαζί με άλλα εννέα κομματικά στελέχη.

Από την άλλη πλευρά, ο Βενιζέλος έχει βαρεθεί και σχεδιάζει να φύγει για το εξωτερικό. Στην απογοήτευσή του επάνω προτείνει να συγχωνευθούν το κόμμα των Φιλελευθέρων με το Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα. Τελικά επέρχεται συμφωνία για ισότιμη ηγεσία και ανταλλάσσονται επιστολές.

Εν τω μεταξύ, στις 26 Ιουλίου 1953 ο «Μαύρος Καβαλάρης» χάνει την μάχη της ζωής του. Με τον θάνατο του Νικόλαου Πλαστήρα ορφάνεψε στην κυριολεξία ο τόπος μας και η Ελλάδα έχασε έναν ανιδιοτελή και αγνό πολιτικό άνδρα. Μετά τον θάνατο του στρατηγού Πλαστήρα, εξελέγη προσωρινή Διοικούσα Επιτροπή, αποτελούμενη από τους Παπαπολίτη, Μπακλατζή και Ρέντη.

Τέλος, ο Ελληνικός Συναγερμός κερδίζει τις αναπληρωματικές εκλογές που έγιναν στον Έβρο, στη Θεσσαλονίκη και στη Φθιώτιδα, πράγμα το οποίο αποδεικνύει ότι το κυβερνών κόμμα έχει γερά ερείσματα στον ελληνικό λαό. Από την άλλη πλευρά, μετά τον θάνατο του Πλαστήρα και την προσωρινή αποχώρηση από την πολιτική του Σοφοκλή Βενιζέλου, ο Γεώργιος Παπανδρέου μένει κυρίαρχος στον χώρο του Κέντρου που στόχο έχει να ενώσει όλες τις Δημοκρατικές λεγόμενες δυνάμεις του Κέντρου.

Είναι ανάγκη, εκτός των ανωτέρω, να αναφέρουμε τη σύνθεση της πρώτης κυβέρνησης του Αλέξανδρου Παπάγου, η οποία ορκίσθηκε ενώπιον του βασιλέως Παύλου την 19η Νοεμβρίου 1952 με την ακόλουθο σύνθεση: Αλέξανδρος Παπάγος πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου, Σπυρίδων Μαρκεζίνης υπουργός Συντονισμού, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, υπουργός Εθνικής Αμύνης, Στέφανος Στεφανόπουλος υπουργός Εξωτερικών, Εμμανουήλ Τσουδερός υπουργός Άνευ Χαρτοφυλακίου, Δημήτριος Μπαμπάκος υπουργός Δικαιοσύνης, Παυσανίας Λυκουρέζος υπουργός Εσωτερικών, Σπυρίδων Θεοτόκης υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Κωνσταντίνος Παπαγιάννης υπουργός Οικονομικών, Θάνος Καψάλης υπουργός Εμπορίου, Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης υπουργός Βιομηχανίας, Κωνσταντίνος Καραμανλής υπουργός Δημοσίων Έργων, Χαράλαμπος Ψαρρός υπουργός Συγκοινωνιών, Ανδρέας Αποστολίδης υπουργός Γεωργίας, Κωνσταντίνος Αδαμόπουλος υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Πέτρος Λεβαντής υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Ελευθέριος Γονής υπουργός Εργασίας, Παναγιώτης Σιφναίος υπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως, Ανδρέας Στράτος υπουργός-Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος, Λάμπρος Ευταξίας υφυπουργός Οικονομικών, Παναγιώτης Παπαληγούρας υφυπουργός Εμπορίου και Αλέξανδρος Καραθόδωρος υπουργός Συγκοινωνιών.

Η υποτίμηση της δραχμής του 1953 από τον Σπύρο Μαρκεζίνη. Τα ληφθέντα μέτρα και τα ευεργετικά αποτελέσματα

Την 16η Νοεμβρίου 1952 ο ελληνικός λαός με μεγάλη πλειοψηφία (238 έδρες από τις 300) έδωσε τη μεγάλη νίκη στο κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού (του οποίου αρχηγός ήταν ο στρατάρχης Αλ. Παπάγος). Η κυβέρνηση Παπάγου είχε να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα, διότι ακόμα δεν είχαν επουλωθεί οι πληγές από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και από τον εμφύλιο σπαραγμό, ο οποίος ακολούθησε. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στα εννέα (9) χρόνια που είχαν ακολούθησει (1944-1953) το εθνικό μας νόμισμα παρακολουθώντας τις πολιτικές και οικονομικές περιπέτειες της χώρας, είχε υποτιμηθεί επτά (7) φορές, χωρίς ούτε η οικονομία μας να εξυγιανθεί, ούτε η δραχμή μας να γίνει αξιόπιστη. Την περίοδο εκείνη κυρίαρχο νόμισμα για τις συναλλαγές ήταν η χρυσή λίρα, το ισοζύγιο πληρωμών και ο προϋπολογισμός ήταν διαρκώς ελλειμματικός και το κράτος λειτουργούσε με τα χρήματα της αμερικανικής βοήθειας (Δόγμα Τρούμαν, σχέδιο Μάρσαλ κ.ά.). Με βάση αυτά τα δεδομένα και με τους οικονομικούς δείκτες όλους αρνητικούς, η κυβέρνηση Αλ. Παπάγου με υπουργό Συντονισμού τον Σπύρο Μαρκεζίνη, προχώρησε στην υποτίμηση της δραχμής. Συγκεκριμένα, την 9η Απριλίου, ημέρα των γενεθλίων του υπουργού Συντονισμού, Σπύρου Μαρκεζίνη, αναγγέλλει ο ίδιος από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό των Αθηνών την αναπροσαρμογή της δραχμής, η οποία έκτοτε συνδέθηκε με το δολάριο. Δηλαδή, το ελληνικό νόμισμα έφτασε να αντιστοιχεί ένα (1) δολάριο προς 30.000 δρχ. (ακολούθησε η περικοπή των τριών μηδενικών), ενώ πριν η αντιστοιχία ήταν ένα δολάριο προς 15.000 δρχ.

Είναι ανάγκη εδώ να επισημάνουμε, ότι η αναγγελία της υποτίμησης της δραχμής αιφνιδίασε ολόκληρο τον ελληνικό λαό, τα μέλη της κυβερνήσεως, καθώς και τον ίδιο τον βασιλιά Παύλο, ο οποίος την επομένη τον κάλεσε στα ανάκτορα για να τον ενημερώσει.

Μάλιστα, το βράδυ της 9ης Απριλίου 1953, ο ελληνικός λαός άκουσε από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό των Αθηνών τον Σπύρο Μαρκεζίνη να λέει τα εξής: «Αναγγέλλω προς τον ελληνικό λαό βαρυσήμαντον απόφασιν της Κυβερνήσεως. Από της ώρας ταύτης, 9ης εσπερινής, της 9ης Απριλίου, η επίσημος σχέσις της τιμής της δραχμής με την τιμήν του δολαρίου καθορίζεται από 15.000 δραχμάς εις 30.000 δραχμάς ανά δολάριον».

Εκτός όμως από τα ανωτέρω, ακολούθησε η ανακοίνωση και άλλων μέτρων, όπως η απελευθέρωση των εισαγωγών, η λήψη μέτρων για την συγκράτηση των τιμών, η έκδοση εσωτερικού δανείου κ.ά. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι με τα μέτρα αυτά η ελληνική οικονομία μπήκε σε μία νέα εποχή εξυγιάνσεως, ισορροπίας και ανάπτυξης. Όλα τα οικονομικά μεγέθη, αρχίζοντας από τον προϋπολογισμό, το ισοζύγιο, τον πληθωρισμό και τον ρυθμό ανάπτυξης, βελτιώθηκαν θεαματικά και από τότε άρχισαν να γίνονται επενδύσεις από τους επιχειρηματίες, ενώ έκαναν την εμφάνισή τους και τα πρώτα ξένα κεφάλαια. Ένα άλλο σημαντικό το οποίο επετεύχθη εκείνη την περίοδο, μετά την εξαγγελία των μέτρων ήταν η εξαφάνιση της μαύρης αγοράς και οι ελλείψεις ειδών στην αγορά. Ειδικότερα, πρέπει να επισημανθεί ιδιαίτερα ότι μετά τα μέτρα Μαρκεζίνη καταπολεμήθηκε ο πληθωρισμός που ήταν η μεγάλη πληγή της οικονομίας μας. Έτσι, την πρώτη χρονιά ο πληθωρισμός κρατήθηκε στο 15,1%, για να κατέβει στο

5,8% τη δεύτερη, στο 3,6% την τρίτη και να ακολουθήσει περίοδος νομισματικής σταθερότητας με μέσο πληθωρισμό στην περίοδο 1956-1963 μόλις στο 1,7%. Σημαντικό όμως ήταν και το επίτευγμα με την απελευθέρωση των εισαγωγών, πράγμα το οποίο επέτρεψε να πλημμυρίσει η αγορά με πλήθος αγαθών, πράγμα το οποίο ανέστησε τον ανταγωνισμό. Μέχρι τότε οι εισαγωγές πραγματοποιούνταν με ειδικές άδειες και για ορισμένες ποσότητες. Εισηγητής βέβαια του μέτρου της απελευθέρωσης των εισαγωγών ήταν ο Υπουργός Εμπορίου, Θάνος Καψάλης, ο οποίος υπήρξε στενός συνεργάτης του Σπύρου Μαρκεζίνη. Όμως είναι ανάγκη να επισημάνουμε, ότι η επιτυχία των μέτρων του Σπ. Μαρκεζίνη οφειλόταν στην αντιπληθωριστική πολιτική που με συνέπεια, παρά το πολιτικό κόστος, είχε εφαρμόσει σαν υποურ-

Ο Σπ. Μαρκεζίνης, ο οποίος στην κυβέρνηση Αλ. Παπάγου ορκίστηκε ως Υπουργός Συντονισμού. Επί των ημερών του προγραμματίστηκε η υποτίμηση της δραχμής

γός Συντονισμού στην κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα ο Γεώργιος Καρτάλης. Η πολιτική αυτή του Γ. Καρτάλη προετοίμασε κατά κάποιο τρόπο και εξασφάλισε την επιτυχία της υποτίμησης της δραχμής του Σπ. Μαρκεζίνη, διότι εάν δεν είχαν μειωθεί τα ελλείμματα στον προϋπολογισμό και στο ισοζύγιο πληρωμών, η υποτίμηση θα ήταν άλμα στο κενό. Βέβαια, όλα τα ανωτέρω τα έχει αναγνωρίσει ο ίδιος ο Σπύρος Μαρκεζίνης, γράφοντας πολλά για το έργο και την προσωπικότητα του Γεωργίου Καρτάλη.

Πρέπει όμως εδώ να τονίσουμε ότι από το 1944 που απελευθερώθηκε η χώρα από την γερμανική κατοχή μέχρι το 1955 που έγινε πρωθυπουργός ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ελληνική οικονομία άρχισε να βαδίζει τη λεωφόρο της ανάπτυξης, οι Άγγλοι αρχικώς και οι Αμερικανοί στη συνέχεια είχαν το βέτο στην οικονομική πολιτική που ασκούσαν οι ελληνικές κυβερνήσεις. Και τούτο διότι στη Νομισματική Επιτροπή, που ήταν το ανώτατο όργανο στη χάραξη και εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής, μετείχαν με δικαιώματα βέτο ο Άγγλος Gregor και ο Αμερικανός Gostanzo. Οι εκπρόσωποι αυτοί των Άγγλων και των Αμερικανών είχαν λόγο για όλα τα οικονομικά θέματα, όπως τα επιτόκια, τους μισθούς, τη νομισματική κυκλοφορία, τη χρηματοδότηση της βιομηχανίας και του εμπορίου, ακόμα και για τις εξαγωγές και τις εισαγωγές. Βέβαια, το καθεστώς εκείνο ήταν ένα καθεστώς υποτέλειας, που ήταν κατάλοιπο του Εμφυλίου Πολέμου και στηριζόταν στο γεγονός ότι ο προϋπολογισμός ισοσκελιζόταν χάρις αρχικώς στην αγγλική βοήθεια και από το 1947 στα χρήματα που ήρχοντο από της Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Δόγμα Τρούμαν, Σχέδιο Μάρσαλ κ.ά.).

Στο σημείο αυτό πρέπει επίσης να επισημάνουμε, ότι η επιτυχία της αναπροσαρμογής ηξήρτατο φυσικά από την συγκράτηση των τιμών, αφού ως γνωστόν υποτίμηση σημαίνει αυξήσεις σε όλα τα εισαγόμενα είδη. Βέβαια, ο Σπ. Μαρκεζίνης είχε θέσει ως στόχο η άνοδος του τιμαρίθμου να συγκροτηθεί κάτω του 17% για να αποτραπούν οι λαϊκές αντιδράσεις. Όμως λαϊκές αντιδράσεις υπήρχαν ακόμα και από τη ΓΣΕΕ. Ο πρόεδρός της, Φώτης Μακρής, ο οποίος είχε διορισθεί από το Λαϊκό Κόμμα, κήρυξε 48ωρη απεργία, παρά το γεγονός ότι οι απεργίες εκείνη την περίοδο απαγορεύονταν από το Σύνταγμα του 1952. Πέραν όμως από την 48ωρη απεργία, ο πρόεδρος της ΓΣΕΕ εξέδωσε ανακοίνωση, στην οποία μεταξύ άλλων έλεγε και τα εξής: *«Με κατάπληξη βλέπει η εργατική τάξις... και με πικρίαν παρακολουθεί τα λαμβανόμενα μέτρα εις τον εργατικόν και οικονομικόν τομέα, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την περικοπήν του πενιχρού εργατικού εισοδήματος, την επικίνδυνον πτώσιν του βιομηχανικού επιπέδου, την όξυνσιν της ανεργίας και την έντασιν του υφιστάμενου κοινωνικού προβλήματος. Τα μέτρα αυτά... δημιουργούν την εντύπωσιν ότι πρόκειται περί άνευ προηγουμένου επιθέσεως του κεφαλαίου και ότι κινδυνεύουν τα βασικότερα δικαιώματα των εργαζομένων».*

Βέβαια, μετά την εξαγγελία της ΓΣΕΕ και την ανακοίνωση του προέδρου της, Φώτη Μακρή, ακολούθησαν και άλλες ανακοινώσεις και οπωσδήποτε είχε δημιουργηθεί ένα άσχημο κλίμα. Μάλιστα, στο μικρό Υπουργικό Συμβούλιο ο υπουργός των Εσωτερικών Πausανίας Λυκουρέζος, απευθυνόμενος προς τον πρωθυπουργό ζήτησε να ληφθούν τα αναγκαία αστυνομικά μέτρα, διότι κινδύνευε να κλονισθεί το κύρος του στρατάρχη Παπάγου. Όμως ο Σπ. Μαρκεζίνης εξήτησε *«να μη ληφθεί κανένα μέτρο κατά της απεργίας, έστω και εάν αυτό επέβαλετο από το Σύνταγμα...»*. Ο Πρωθυπουργός edίσταζε. *«...Ας αναβληθεί για δύο μέρες η λήψη μέτρων. Είμαι βέβαιος ότι η απεργία στερείται ηθικής βάσεως και θα εκφυλισθεί. Εν πάση περιπτώσει δεν συμφωνώ με τη λήψη αστυνομικών μέτρων. Αν διαψευσθώ, θα παραιτηθώ και ας αναλάβει η Κυβέρνηση την ευθύνη»* (βλ. Σπύρου Μαρκεζίνη *Η πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Γ'). Τελικά, ο Σπ. Μαρκεζίνης δεν διεψεύσθη, διότι την επομένη ημέρα η απεργία εκφυλίσθηκε και έτσι η αντίδρασή του στη μη λήψη αστυνομικών μέτρων τον edικαίωσε.

Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι, ότι edικαιώθηκε η πολιτική του, διότι δημιουργήθηκε με την υποτίμηση της δραχμής ένα καθεστώς ισορροπίας και έτσι η ελληνική οικονομία επορεύθη με επιτυχία επί τριάντα περίπου χρόνια, αφού η επόμενη υποτίμηση έγινε το 1983 επί κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου, με υπουργό τον Γεράσιμο Αρσένη. Αναμφισβήτητα η απόφαση για την υποτίμηση της δραχμής ήταν μία μεγάλη πολιτική απόφαση, διότι από τότε και μετά η Ελλάδα έφυγε από τη μιζέρια και την υπανάπτυξη και προχώρησε σε αναπτυξιακή πορεία, με παράλληλη αύξηση του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού.

Αξίζει όμως να κλείσουμε το παρόν άρθρο με την περιγραφή που κάνει ο ίδιος ο Σπ. Μαρκεζίνης, γράφοντας τα εξής: *«Την αναπροσαρμογή την ανήγγειλα ο ίδιος διά του ραδιοφώνου από το σπίτι μου, το βράδυ της 9ης Απριλίου 1953. Μέχρι το πρωί της ημέρας εκείνης, ουδείς πλην του Παπάγου εγνώριζε το παραμικρό... Κατά την αναγγελία της αναπροσαρμογής εκείνης εχρησιμοποιήθη τόνος πανηγυρικός, ενώ στην πραγματικότητα το νόμισμα έχανε την αξία. Έκρινα ότι δεν υπήρχε λόγος να μελαγχολήσει η κοινή γνώμη, αντιθέτως έπρεπε να δει με αισιοδοξία το μέλλον. Την επομένη εξήτησε να με δει ο Βασιλεύς. Διε-*

μαρτυρήθη διότι δεν τον είχαν ενημερώσει προηγουμένως επί ενός τόσο σημαντικού μέτρου. Πράγματι, είχα αποφύγει να το πράξω, διότι δεν εμπιστευόμουν το ανακτορικό περιβάλλον. Μεγαλειότατε, το δικό μου καθήκον ήταν να ενημερώσω εγκαίρως τον Πρωθυπουργό. Αυτό και έπραξα. Τα παράπονά σας συνεπώς θα έπρεπε να τα απευθύνετε σε εκείνον, απάντησα. Ο Παπάγος, στον οποίον μετέφερα τον διάλογο, έδειξε ευχαριστημένος από την απάντηση. Ο Βασιλεύς όμως απέφυγε να τον καλέσει».

Οι δημοτικές εκλογές του 1954

Η θριαμβευτική νίκη του Ελληνικού Συναγερμού στις βουλευτικές εκλογές της 16ης Νοεμβρίου 1952, αλλά και οι μεγάλες νίκες του κόμματος του στρατάρχη Παπάγου στις αναπληρωματικές εκλογές, είχαν δημιουργήσει μεγάλες ανησυχίες στα κόμματα της αντιπολίτευσης. Σκέψεις όλων των κομμάτων ήταν η Ένωση της αντιπολίτευσης για την από κοινού αντιμετώπιση του μεγάλου κόμματος του Ελληνικού Συναγερμού. Βέβαια, μεγάλη ευκαιρία στα κόμματα της αντιπολίτευσης εδόθη με την προκήρυξη των δημοτικών εκλογών, οι οποίες είχαν προγραμματισθεί να διεξαχθούν την 21η και 28η Νοεμβρίου 1954. Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι από την Άνοιξη του 1954 είχαν αρχίσει οι συζητήσεις μεταξύ των κομμάτων της αντιπολίτευσης για τη δημιουργία ενός αντισυναγερμικού μετώπου. Πρώτο δείγμα αυτού του αντισυναγερμικού μετώπου ήταν η συνεργασία του ΔΚΕΛ με την ΕΔΑ. Η συνεργασία αυτή του ΔΚΕΛ με την ΕΔΑ παρέσυρε τις περισσότερες δυνάμεις της ΕΠΕΚ, παρά τις αρχικές αντιρρήσεις της ηγεσίας της. Έτσι, τα τρία αυτά κόμματα αποφάσισαν να προσδώσουν πολιτικό χαρακτήρα στις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου 1954.

Με την συμπαράταξη αυτή των τριών κομμάτων, συμπαράτάχθηκαν και τα περισσότερα στελέχη του κόμματος των Φιλελευθέρων, παρά την άρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου. Πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε ότι ο Γ. Παπανδρέου στις βουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου 1952 είχε συνεργασθεί με τον Ελληνικό Συναγερμό και είχε εκλεγεί βουλευτής Αχαΐας. Έτσι, ο Γεώργιος Παπανδρέου, συντασσόμενος με την κυβέρνηση, κατήγγειλε τη συνεργασία των τριών κομμάτων και την χαρακτήρισε ως «Νέο ΕΑΜ», θέλοντας έτσι να προσδώσει πολιτικό χαρακτήρα στις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου 1954.

Παρά τις αντιδράσεις του Γεωργίου Παπανδρέου, η συμπαράταξη των κομμάτων της αντιπολίτευσης διεμόρφωσε κοινές υποψηφιότητες στους μεγαλύτερους Δήμους της χώρας, με στόχο να αντιπαραταχθούν στους κυβερνητικούς υποψηφίους. Βέβαια, ο στόχος αυτός επετεύχθη στις περισσότερες περιπτώσεις, με κορυφαίο παράδειγμα τους τρεις μεγάλους Δήμους της χώρας. Βάσει αυτής της συμφωνίας, τα συνεργαζόμενα κόμματα της αντιπολίτευσης, για τον Δήμο Αθηναίων επέλεξαν τον Πausανία Κατσώτα, στρατηγό εν αποστρατεία και βουλευτή του κόμματος των Φιλελευθέρων.

Βέβαια, ο Π. Κατσώτας εξελέγη από τον πρώτο γύρο συγκεντρώντας ποσοστό 41% των ψήφων. Το ποσοστό αυτό ήταν το υψηλότερο ποσοστό που συγκέντρωσε η Κεντροαριστερά στην Αθήνα, αφού ακόμα και το 1951 η αθροιστική επιρροή της ΕΠΕΚ και της ΕΔΑ είχε φθάσει το 38%. Πρέπει εδώ να υπενθυμί-

σουμε, ότι στις δημοτικές εκλογές του 1951 ο υποψήφιος των δεξιών κομμάτων Κ. Κοτζιάς, είχε συγκεντρώσει ποσοστό 60%. Στις εκλογές όμως του Νοεμβρίου του 1954 οι συναγερμικοί υποψήφιοι ήσαν τρεις (ο απερχόμενος δήμαρχος Νικολόπουλος, ο οποίος διεδέχθη τον αποθανόντα δήμαρχο Κ. Κοτζιά, ο βουλευτής του Ελληνικού Συναγερμού Στ. Μερκούρης και της ακροδεξιάς ο Ν. Κρανιωτάκης). Μετά από αυτή τη διάσπαση η τρεις υποψήφιοι του Ελληνικού Συναγερμού συγκέντρωσαν ποσοστό από 12,7% έως 13,3% ο κάθε υποψήφιος και αθροιστικά συγκέντρωσαν ποσοστό 38,9%. Ενώ ο Ελληνικός Συναγερμός στις βουλευτικές εκλογές του 1952 είχε συγκεντρώσει ποσοστό 52,2%. Τέλος, πέμπτος υποψήφιος δήμαρχος στο Δήμο Αθηναίων ήλθε ο Δημήτριος Βρανόπουλος, ο οποίος ήταν ημιεπίσημος υποψήφιος του κόμματος των Φιλελευθέρων συγκεντρώσας ποσοστό 10,5%.

Ο στρατηγός Πανσανίας Κατσώτας, ο οποίος εξελέγη δήμαρχος Αθηναίων από τον πρώτο γύρο με ποσοστό 41% υποστηριχθείς από τα κόμματα της Κεντροαριστεράς

Στο Δήμο Θεσσαλονίκης υποψήφιος δήμαρχος για τα συνεργαζόμενα κόμματα της Κεντροαριστεράς ήταν ο τ. βουλευτής της ΕΠΕΚ Μ. Πατρίκιος. Ο Μ. Πατρίκιος την πρώτη Κυριακή συγκέντρωσε ποσοστό 36,8%, με αποτέλεσμα να μην εκλεγεί και να επαναληφθούν οι εκλογές. Βέβαια, τη δεύτερη Κυριακή ο υποψήφιος των συνεργαζόμενων κομμάτων Μ. Πατρίκιος συγκέντρωσε ποσοστό 56,6% και έτσι εξελέγη δήμαρχος Θεσσαλονίκης. Η δύναμη την οποίαν συγκέντρωσαν τα συνεργαζόμενα κόμματα την πρώτη Κυριακή ισοδυναμούσε με το ποσοστό το οποίο είχε πάρει σε αναπληρωματική εκλογή ο υποψήφιος της ΕΔΑ Ι. Πασαλίδης, πράγμα το οποίο είχε απογοητεύσει το επιτελείο των συνεργαζομένων κομμάτων. Αντίπαλος του Πατρικίου στο Δήμο Θεσσαλονίκης στον β' γύρο ήταν ο δωσίλογος υπουργός επί Κατοχής Σ. Γκοτζαμάνης, ο οποίος συγκέντρωσε στον α' γύρο ποσοστό 24,5% και ξεπέρασε τον απερχόμενο δήμαρχο και υποψήφιο του Ελληνικού Συναγερμού, ο οποίος συγκέντρωσε στον α' γύρο ποσοστό 16,1%. Τέλος, ο υποψήφιος του κόμματος των Φιλελευθέρων, με μερική υποστήριξη από την ΕΠΕΚ, Ον. Παπαβασιλείου, συγκέντρωσε ποσοστό 22,8%.

Η ίδια κατάσταση παρουσιάσθηκε και στην πόλη του Πειραιά. Δήμαρχος και εδώ εξελέγη από τον α' γύρο ο Δ. Σουπατζάκης, ανεξάρτητος συνεργαζόμενος με την ΕΔΑ, με ποσοστό 44,10%. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο συναγερμικός υποψήφιος και απερχόμενος δήμαρχος, Γ. Ανδριανόπουλος, περιορίστηκε στο 35,5%. Το ποσοστό αυτό ήταν πολύ μικρό σε σχέση με τα ποσοστά που είχε πάρει ο Ελληνικός Συναγερμός στις βουλευτικές εκλογές του 1952 (47%). Από

την άλλη πλευρά, τα ποσοστά που συγκέντρωσε ο Σαπουτζάκης αντιπροσώπευαν το σύνολο περίπου της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς. Τέλος, ο υποψήφιος του κόμματος των Φιλελευθέρων βουλευτής Π. Ντεντιδάκης συγκέντρωσε ποσοστό πολύ χαμηλό (3,8%). Έτσι και στον Πειραιά τα συνεργαζόμενα κόμματα εξέλεξαν τον δικό τους υποψήφιο. Βέβαια, εκτός των τριών μεγάλων Δήμων (Αθηναίων, Θεσσαλονίκης, Πειραιώς), τα ίδια περίπου αποτελέσματα είχαμε στις περισσότερες πόλεις της Ελλάδος, όπου επεκράτησαν υποψήφιοι των συνεργαζομένων κομμάτων της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς. Έτσι, στο Βόλο εξελέγη δήμαρχος από τον α' γύρο ο συναρχηγός του ΔΚΕΛ Γεώργιος Καρτάλης με ποσοστό 59,4%. Το ίδιο συνέβη και στη Λάρισα, όπου δήμαρχος εξελέγη από τον α' γύρο ο Φιλελεύθερος Δ. Χατζηγιάννης με ποσοστό 57,9%. Στην Καβάλα δήμαρχος εξελέγη ο πολιτευτής του κόμματος της ΕΠΕΚ Α. Βαβάλεσκος με ποσοστό 48,0% από τον α' γύρο.

Δήμαρχοι του Ελληνικού Συναγερμού εξελέγησαν στην Πάτρα ο Βασίλειος Ρούφος, ο οποίος το 1951 είχε εκλεγεί στηριζόμενος στα αριστερά κόμματα και στην Καλλιθέα ο Ν. Σκανδαλάκης. Τέλος, στο Ηράκλειο Κρήτης επανεξελέγη ο Γ. Γεωργιάδης, ο οποίος ανήκε στο κόμμα των Φιλελευθέρων.

Πρέπει τέλος, να σημειώσουμε ότι σημαντικές επιτυχίες σημείωσε η αντισυναγερμική παράταξη και σε άλλους Δήμους μεσαίου μεγέθους, κυρίως στις περιοχές γύρω από την Αθήνα και τον Πειραιά.

Ιδιαίτερα όμως ενισχυμένοι στις δημοτικές εκλογές αναδείχθηκαν τα κόμματα της ΕΔΑ και του ΔΚΕΛ και από την περίοδο εκείνη χρονολογείται η δυναμική παρουσία της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς στα Δημοτικά Συμβούλια όλης της χώρας.

Σαν τελικά συμπεράσματα των δημοτικών εκλογών διαφαίνεται η φθορά και ο κατακερματισμός των δυνάμεων του Ελληνικού Συναγερμού. Βέβαια, σημαντικές ήσαν και οι επιπτώσεις που είχαν οι δημοτικές εκλογές και στο χώρο του κόμματος των Φιλελευθέρων. Έτσι, μετά τις εκλογές σημειώθηκε πολιτική κρίση και άρχισε να διαφοροποιείται ο Σοφοκλής Βενιζέλος και τέλος να ιδρύει νέο κόμμα με την επωνυμία Φιλελεύθερη Δημοκρατική Ένωση (ΦΔΕ).

Όμως, ιδιαίτερη σημασία με σημαντικά πολιτικά συμπεράσματα είχαν οι δημοτικές εκλογές της Πάτρας. Στη μάχη των Πατρών μετείχαν πέντε (5) παρατάξεις, στις οποίες επικεφαλής ήσαν μεγάλες προσωπικότητες της τοπικής κοινωνίας. Έτσι, η κυβερνητική παράταξη, δηλαδή ο Ελληνικός Συναγερμός στήριξε τον Βασίλειο Ρούφο, ο οποίος είχε εκλεγεί δήμαρχος από το 1934 και ανήκε στη μεγάλη πολιτική οικογένεια των Ρούφων. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο Βασίλειος Ρούφος είχε εκλεγεί δήμαρχος και στις προηγούμενες εκλογές, του 1951, υποστηριχθείς από την ΕΠΕΚ και τα άλλα αριστερά κόμματα. Στις εκλογές του 1954 τα κεντρώα κόμματα και τα κόμματα της Αριστεράς στήριζαν τον νεαρό τότε δικηγόρο και μετέπειτα βουλευτή και υπουργό Γεώργιο Παπαγιαβή.

Πέραν όμως από τους ανωτέρω, στις εκλογές κατέβηκαν με δικούς τους συνδυασμούς και οι εξής: Νικόλαος Βέτσος, μετέπειτα δήμαρχος Πατρέων, ο Θεόδωρος Ζαφειρόπουλος, πρώην δήμαρχος, και ο Νίκος Γιαννακόπουλος.

Βέβαια, την πρώτη Κυριακή κανένας από τους υποψηφίους δεν κατάφερε να συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία, διότι οι πολίτες των Πατρών υπεστήριζαν όλους τους υποψηφίους. Έτσι, την πρώτη Κυριακή ο Βασίλειος Ρούφος

συγκέντρωσε 6.243 ψήφους, ο Γ. Παπαγιαβής 6.151, ο Ν. Βέτσος 5.229, ο Θ. Ζαφειρόπουλος 4.466 και ο Μ. Γιαννακόπουλος 1.573.

Μετά από αυτόν τον κατακερματισμό του εκλογικού σώματος, οι εκλογές, όπως προέβλεπε ο νόμος, επανεληφθήσαν την επόμενη Κυριακή, 28 Νοεμβρίου, μεταξύ των δύο πρώτων, δηλαδή του συνδυασμού του Βασιλείου Ρούφου και του Γεωργίου Παπαγιαβή. Η μάχη ήταν πολύ σκληρή, διότι πέραν των υποψηφίων μετείχαν οι κομματικοί παράγοντες, διότι εδόθη ιδιαίτερη πολιτική σημασία. Ο Ελληνικός Συναγερμός ήθελε να κερδίσει οπωσδήποτε ο Βασίλειος Ρούφος, για να έχει μία νίκη και η κυβερνώσα παράταξη. Ανάλογη κίνηση έγινε και από την πλευρά του Γεωργίου Παπαγιαβή, όπου όλα τα κεντρώα κόμματα και τα κόμματα της Αριστεράς έδιναν τη μεγάλη μάχη για να επικρατήσει ο υποψήφιος τον οποίον στήριζαν. Τελικά δήμαρχος εξελέγη ο Βασίλειος Ρούφος συγκεντρώντας ποσοστό 59,5%, ενώ ο Γεώργιος Παπαγιαβής συγκέντρωσε ποσοστό 40,5%.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΣΥΝΤΑΓΟΓΗΣ - ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ: ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ: 07.001 - 07.002 - 07.003
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ: 05001 - 05002, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ"

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1902

ΑΘΗΝΑΙ ΤΡΙΤΗ 23 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1954

ΛΕΠΤΟΤΕΡΕΣ ΓΕΓΡΟΤΕΣ ΑΠΟ ΣΑΒΑΤΟΥ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΕΚΔΙΔΟΥΝ
ΣΥΜΠΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΑΙ ΠΡΟΧΕΙΝΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΤΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ

ΕΚ ΤΩΝ 252 ΔΗΜΩΝ, ΜΟΝΟΝ ΕΙΣ 23 ΕΠΕΚΡΑΤΗΣΑΝ ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ
ΠΕΙΘΑΡΧΩΝΤΕΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΝΤΙΣΥΝΑΓΕΡΜΙΚΑ ΣΥΝΟΗΜΑΤΑ
ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΙΑ ΕΞΕΛΕΓΘΗΝ ΟΙ Κ.Κ. ΚΑΤΣΩΤΑΣ ΚΑΙ ΣΑΠΟΥΝΑΚΗΣ
ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΑΝΤΕΣ ΤΑ 40% ΧΑΡΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΤΗΜΗΣΙΝ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΨΗΦΩΝ

ΠΡΟΕΙΣΠΟΝΗΤΙΚΑΙ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΘΕΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΠΑΠΑΓΟΥ

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΠΕΡΙ ΚΑΘΕΜΕΡΙΝΗΣ

ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΤΩΝ ΦΙΛΑΕΛΛΕΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΙ ΔΕΙΝΗ ΚΡΙΣΙΝ
ΚΙΝΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΑΠΟΚΛΗΨΙΝ ΤΩΝ Κ. Κ. ΚΕΝΙΣΕΛΩΙ - ΠΑΠΑΝΑΥΤΟΥ

ΤΟΜΟΣ Γ' 1940-1967

163

Νίκη των Κατσώτα και Σαπουντζάκη στους δήμους Αθηναίων και Πειραιά αντίστοιχα. Εφημ. Καθημερινή, 23 Νοεμβρίου 1954

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Ο θάνατος του πρωθυπουργού Αλέξανδρου Παπάγου και η πρώτη κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή

Ο θάνατος του Αλ. Παπάγου (4.10.1955) προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στον ελληνικό λαό. Ο νικητής των δυο πολέμων, του Αλβανικού και του Εμφυλίου, δεν μπόρεσε να νικήσει το θάνατο. Και όχι μόνο δεν μπόρεσε να νικήσει το θάνατο, αλλά πεθαίνοντας άφησε πίσω του ένα πραγματικό χάος. Λίγο πριν από το θάνατό του και συγκεκριμένα πριν από ένα μήνα είχαν συμβεί τα μεγάλα γεγονότα της Κωνσταντινουπόλεως και της Σμύρνης, όπου ο τουρκικός όχλος επετέθη εναντίον των Ελλήνων, τους οποίους προπηλάκισαν, ατίμωσαν και τελικά έδιωξαν από την Τουρκία. Και ενώ συνέβαιναν αυτά στην Κωνσταντινούπολη, στο Λονδίνο ο έτερος αντιπρόεδρος Στ. Στεφανόπουλος ευρίσκετο σε σύσκεψη με τους υπουργούς Εξωτερικών της Αγγλίας και της Τουρκίας για το Κυπριακό. Πέρα όμως από τα γεγονότα αυτά, η κατάσταση και στο εσωτερικό ήταν απογοητευτική. Η κυβέρνηση για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν ακέφαλη και ο κάθε αντιπρόεδρος έπαιρνε πρωτοβουλίες, με αντικειμενικό σκοπό να κερδίσει την εμπιστοσύνη των βουλευτών για τη διεκδίκηση της ηγεσίας του Ελληνικού Συναγερμού.

Πρέπει επίσης να επισημάνουμε, ότι οι βουλευτές εκείνη την περίοδο επισκέπτονταν και τους δύο επίδοξους διαδόχους και έδιναν υποσχέσεις και στους δύο για μελλοντική στήριξη τους στην ηγεσία του κόμματος. Ο Στ. Στεφανόπουλος είχε κάποιο προβάδισμα έναντι του Π. Κανελλόπουλου, διότι είχε καταφέρει να κυκλοφορήσει κάποιο γράμμα του Αλ. Παπάγου που τον έχριζε αντικαταστάτη του. Βέβαια, η αυθεντικότητα του γράμματος αμφισβητήθηκε, διότι ο Αλ. Παπάγος εκείνες τις ώρες δεν πρέπει να είχε πνευματική διαύγεια. Ένας άλλος λόγος για τον οποίο είχε το προβάδισμα ο Στ. Στεφανόπουλος ήταν το γεγονός ότι προήρχετο από το Λαϊκό Κόμμα, το οποίο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν το μεγαλύτερο κόμμα στη χώρα μας. Πάντως, σημαντικός αριθμός βουλευτών ακολούθησαν και τον Αχαιό πολιτικό Π. Κανελλόπουλο.

Όμως ο βασιλιάς Παύλος είχε συνειδητοποιήσει ότι η ανάθεση της εντολής σε έναν εκ των δύο αντιπροέδρων θα προκαλούσε διάσπαση στον Ελληνικό Συναγερμό. Έτσι, με μια πετυχημένη κίνηση έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον τότε υπουργό Δημοσίων Έργων, Κ. Καραμανλή, ο οποίος ήταν ο πιο πετυχημένος υπουργός της κυβερνήσεως Παπάγου. Η κίνηση αυτή του βασιλιά ικανοποίησε όχι μόνο τους οπαδούς και τα στελέχη του Ελληνικού Συναγερμού, αλλά και ολόκληρο τον ελληνικό λαό.

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι ο Κ. Καραμανλής, εκτός του ότι ήταν πετυχημένος υπουργός, ήταν και σχετικά νέος σε ηλικία για το αξίωμα του πρωθυπουργού. Η ηλικία των σαράντα εφτά ετών ήταν πρωτοφανής για τα ελληνικά χρονικά και το γεγονός αυτό χαροποίησε ολόκληρο τον ελληνικό λαό, διότι στο ψηδάλιο

Από την άλλη πλευρά, ο Κ. Καραμανλής, χωρίς να κάνει καμία δήλωση, απεδέχθη την εντολή και σχημάτισε την κυβέρνησή του, η οποία ορκίσθηκε στις 5 Οκτωβρίου του 1955. Η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή είχε πολλούς νέους αλλά και παλαιούς υπουργούς.

Η σύνθεση της νέας υπό τον Κωνσταντίνον Καραμανλή κυβέρνησης ήταν η εξής: Κωνσταντίνος Καραμανλής πρωθυπουργός και υπουργός Εθνικής Άμυνας, Σπυρίδων Θεοτόκης υπουργός Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Αδαμόπουλος υπουργός Δικαιοσύνης, Ιωάννης Τριανταφύλλης υπουργός Εσωτερικών, Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ανδρέας Αποστολίδης υπουργός Οικονομικών και προσωρινώς Συντονισμού, Βασίλειος Παπαρρηγόπουλος υπουργός Εμπορίου, Λάμπρος Ευταξίας υπουργός Συγκοινωνιών και Δημο-

Η απόφαση του βασιλικού ζεύγους, Παύλου και Φρειδερίκης, για πρωθυπουργοποίηση του Κ. Καραμανλή δημιούργησε μια σειρά προβλημάτων

σίων Έργων, Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου υπουργός Γεωργίας, Γεώργιος Βογιατζής υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Σταύρος Πολυζωγόπουλος υπουργός Εργασίας, Γεώργιος Ράλλης υπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως, Λεωνίδας Δερτιλής υφυπουργός Οικονομικών, Δημήτριος Αλιμπράντης υφυπουργός Εμπορίου, Δημήτριος Δαβάκης υφυπουργός Συγκοινωνιών, Νικόλαος Σπέντζας υφυπουργός Οικισμού και Σεισμοπλήκτων Νήσων, Ανδρέας Δερδεμέζης υφυπουργός Γεωργίας και Γεώργιος Κατσαφάδος υφυπουργός Κοινωνικής Προνοίας.

Η νεοσυσταθείσα κυβέρνηση έκανε την πρώτη της δημόσια εμφάνιση στην κηδεία του αιμνήστου Αλ. Παπάγου και έτυχε θερμής υποδοχής από το λαό της Αθήνας.

Για την ιστορία πρέπει να αναφέρω, ότι μετά την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως συνήλθε η κοινοβουλευτική ομάδα του Ελληνικού Συναγερμού, στην οποία προήδρευσε ο Εμμ. Τσουδερός, ως ο αρχαιότερος βουλευτής. Εκεί ο Στ. Στεφανόπουλος ήταν τρομερά εκνευρισμένος, διότι είχε χάσει το παιχνίδι της διαδοχής και από τους 125 παρόντες βουλευτές ελάχιστοι τον χειροκρότησαν. Αντίθετα, όλοι οι παριστάμενοι χειροκρότησαν τον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος υπεστήριξε ότι ο βασιλιάς είχε το δικαίωμα να αναθέσει την εντολή σ' ένα στέλεχος του κόμματος και μάλιστα στον πλέον πετυχημένο υπουργό.

Αξίζει, τέλος, να αναφέρουμε ότι η εμφάνιση του νέου πρωθυπουργού στη Βουλή ήταν εντυπωσιακή και μετά τη συζήτηση επί των προγραμματικών δηλώσεων η νέα κυβέρνηση εξασφάλισε την εμπιστοσύνη της Βουλής, παίρνοντας 200 ψήφους από 205 που ήταν τότε η δύναμη του Ελληνικού Συναγερμού.

Οι κάλπες του 1956, η μεγάλη νίκη του Κωνσταντίνου Καραμανλή και η νέα κυβέρνηση του

Η νέα κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή από τις πρώτες ημέρες έδειξε στον ελληνικό λαό ένα πνεύμα ανανέωσης της πολιτικής ζωής του τόπου και μία προσπάθεια απολλακτισμού του παρελθόντος. Ο Κ. Καραμανλής έδειξε επίσης, ότι ήθελε να αποστασιοποιηθεί από τον εθνικό διχασμό του παρελθόντος και να προσανατολίσει τον ελληνικό λαό στην πρόοδο και την ευημερία, με στόχο την ανάπτυξη της χώρας. Επίσης, έδειξε ότι εκπροσωπούσε μία γενιά νέων πολιτικών, οι οποίοι δεν είχαν ιδιαίτερες σχέσεις με τη Μεγάλη Βρετανία και είχαν στραμμένα τα βλέμματά τους στη μεγάλη υπερδύναμη των ΗΠΑ.

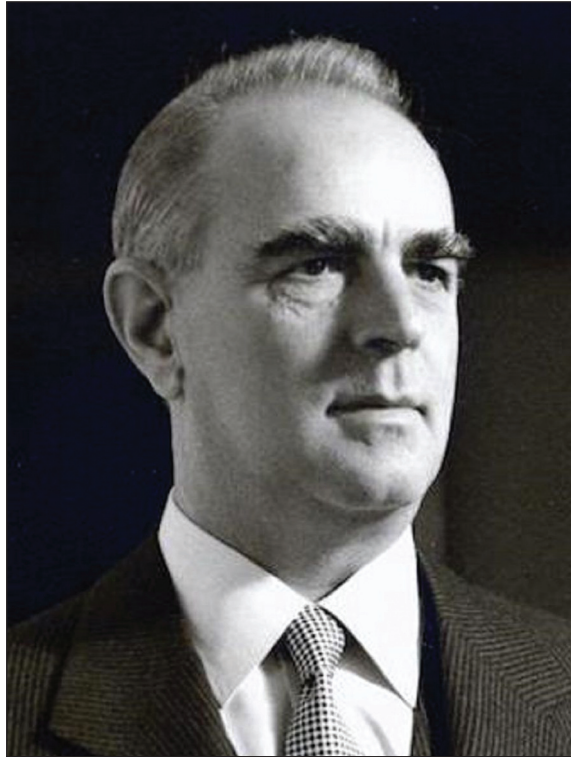
Προς αυτή την κατεύθυνση κινούμενη η νέα κυβέρνηση άρχισε να λαμβάνει και ορισμένα μέτρα. Έτσι στις 11 Οκτωβρίου 1955 ανακάλεσε το ελληνικό στρατιωτικό σώμα από την Κορέα και ζήτησε την τροποποίηση της ελληνοαμερικανικής συμφωνίας ως προς το δικαίωμα της ετεροδικίας, βάσει της οποίας οι Αμερικανοί στρατιώτες για αδικήματα που τελούσαν στην Ελλάδα δικάζονταν σύμφωνα με το δίκαιο της χώρας καταγωγής των.

Μεγάλη όμως ήταν και η παρέμβαση της νέας κυβέρνησης Καραμανλή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, οι οποίες είχαν οξυνθεί τον Σεπτέμβριο μήνα με τα μεγάλα επεισόδια που είχαν σημειωθεί τότε στη Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη. Μάλιστα, προς αποκατάσταση των σχέσεων οι Τούρκοι διοργάνωσαν μία γιορτή για να τιμήσουν την ελληνική σημαία, στην οποία παρέστησαν και Έλληνες επίσημοι. Σημαντική όμως ήταν η προσπάθεια της νέας κυβερνήσεως προς επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, με την προσπάθεια της κυβερνήσεως για ευόδωση των διαπραγματεύσεων Μακαρίου-Χάρντινγκ, οι οποίες είχαν αρχίσει από την προηγούμενη κυβέρνηση και είχαν φθάσει σε ένα καλό σημείο για εξεύρεση μιας αμοιβαίας αποδεκτής λύσης. Σπουδαία όμως ήταν η προσπάθεια του Καραμανλή και στο εσωτερικό μέτωπο, όπου εξήγγειλε διάφορα μέτρα επιείκειας.

Έτσι η κυβέρνηση προχώρησε στην αμνηστεία των καταδικασθέντων στη δίκη των Αεροπόρων, ενώ αποφυλακίσθηκαν 1.100 πολιτικοί κρατούμενοι κομμουνιστές, οι οποίοι εκρατούντο εις τις φυλακές. Τέλος, η νέα κυβέρνηση προχώρησε και σε περαιτέρω εφαρμογή των μέτρων επιείκειας, ώστε να μειωθεί σημαντικά ο αριθμός των πολιτικών κρατουμένων και των εκτοπισμένων.

Βέβαια, όλα αυτά τα μέτρα ελήφθησαν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα και έδειξαν ένα καινούργιο πρόσωπο και μία κυβέρνηση που ήθελε να προσφέρει πολλά στον τόπο της. Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή της κυβερνήσεως δεν μπορούσε να προχωρήσει περισσότερο, διότι ο πρωθυπουργός είχε υποσχεθεί αλλαγή του εκλογικού νόμου και προσφυγή στις κάλπες την Άνοιξη του 1956. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι όλα τα κόμματα είχαν ζητήσει να αλλάξει το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα, με το οποίο είχαν διεξαχθεί οι εκλογές του 1952 και να εφαρμοσθεί ένα καινούργιο σύστημα περισσότερο αντιπροσωπευτικό. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούμενη η κυβέρνηση, παρουσίασε την 21η Νοεμβρίου το νέο εκλογικό σύστημα, η ψήφιση του οποίου ολοκληρώθηκε την 19η Δεκεμβρίου 1955. Το νέο εκλογικό σύστημα η κυβέρνηση το ονόμασε «πλειοψηφικό με περιορισμένη εκπροσώπηση της μειοψηφίας», η δε αντιπολίτευση το ονόμασε «τριφασικό», λόγω του ότι στο σύστημα αυτό εφαρμοζόντουσαν

και τα τρία εκλογικά συστήματα, δηλαδή το «πλειοψηφικό», το «αναλογικό» και η «ενισχυόμενη αναλογική». Συγκεκριμένα, στις μικρές εκλογικές περιφέρειες, που εξελέγοντο τρεις βουλευτές, εφαρμόζετο το πλειοψηφικό. Στις περιφέρειες που εξελέγοντο από 4-10 βουλευτές εφαρμόζετο η ενισχυόμενη αναλογική με τον περιορισμό να εκλέγονται βουλευτές μόνον από το δεύτερο κόμμα ή τον συνασπισμό κομμάτων. Τέλος, στις περιφέρειες που εξελέγοντο από 10 βουλευτές και άνω εφαρμόζετο η απλή αναλογική, με τον περιορισμό ότι οι βουλευτικές έδρες θα διενέμοντο μεταξύ των δύο πρώτων κομμάτων, ανάλογα με τον αριθμό των ψήφων που θα έπαιρνε κάθε κόμμα στη συγκεκριμένη περιφέρεια. Ένας άλλος περιορισμός που προέβλεπε ο νέος εκλογικός νόμος ήταν το γεγονός, ότι για να μετέχει ένα κόμμα στη διανομή των

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος στις πρώτες εκλογές ως αρχηγός της ΕΡΕ, το 1956, τις κέρδισε εκλέγοντας 165 βουλευτές

εδρών έπρεπε να συγκεντρώσει ποσοστό τουλάχιστον 15% στην εκλογική περιφέρεια και 15% σε ολόκληρη τη χώρα. Βέβαια, το ποσοστό αυξανόταν σε 25% εάν επρόκειτο περί συνασπισμού κομμάτων. Όμως, ο εκλογικός αυτός νόμος ήταν εναντίον των μικρών κομμάτων, γι' αυτό η αντίδραση των μικρών κομμάτων, με πρώτη την ΕΔΑ, ήταν πολύ μεγάλη.

Μετά την ψήφιση του εκλογικού νόμου, ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής στις 4 Ιανουαρίου 1956 ανακοίνωσε την ίδρυση του νέου πολιτικού κόμματος, το οποίο ονόμασε Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ), ενώ οι εκλογές προγραμματίστηκαν για τις 19 Φεβρουάριου 1956.

Βέβαια, το νέο κόμμα που ίδρυσε ο Κ. Καραμανλής, δηλαδή η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση, είχε ως κύριο κορμό τον Ελληνικό Συναγερμό, ο οποίος μετά την ίδρυση της ΕΡΕ έπαψε να υπάρχει. Στο νέο κόμμα όμως, προσεχώρησαν πολλές προσωπικότητες από τον χώρο του Κέντρου. Συγκεκριμένα, αμέσως μετά την ίδρυση της ΕΡΕ προσεχώρησαν οι: Ευάγγελος Αβέρωφ, Κωνσταντίνος Τσάτσος, Δ. Μακρής, Στ. Κωτιάδης, Γρ. Κασιμάτης, Αύγ. Θεολογίτης, Α. Μανέντης κ.ά.

Εκτός ΕΡΕ έμεινε ο Στέφανος Στεφανόπουλος (ο οποίος πολιτεύτηκε με δικό του συνδυασμό στο Νομό Ηλείας, χωρίς να εκλεγεί) και ο Π. Κανελλόπουλος, ο οποίος με πολλούς φίλους πολιτεύτηκε με την ΕΡΕ και εξελέγη βουλευτής Αχαΐας ως ανεξάρτητος, συνεργαζόμενος με το κόμμα της ΕΡΕ.

Βέβαια, ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής προσπάθησε ώστε το κόμμα του να μην φανεί ως συνέχεια του Ελληνικού Συναγερμού. Ήθελε να δημιουργήσει

Ο νέος πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής με τη σύζυγό του Αμαλία Κανελλοπούλου

ένα νέο κόμμα με νέες αρχές, νέες ιδέες και με πολλά νέα πρόσωπα. Έτσι στους εκλογικούς συνδυασμούς οι μισοί περίπου υποψήφιοι δεν υπήρχαν στους συνδυασμούς του Ελληνικού Συναγερμού του 1952, αλλά ήσαν νέοι πολιτικοί που πολιτεύονταν για πρώτη φορά. Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα του νέου κόμματος, ήταν η διείσδυση στο χώρο του Κέντρου. Τούτο φάνηκε πέραν από τις διακηρύξεις και από τα πρόσωπα που πολιτεύθηκαν με την ΕΡΕ. Έτσι πέραν από τους Τσάτσο, Αβέρωφ, Κασιμάτη κ.λ.π., η Εκλογική Επιτροπή είχε ανάγκη να πλαισιωθούν οι συνδυασμοί με υποψηφίους από τον κεντρώο χώρο. Με αυτά τα δεδομένα η ΕΡΕ εμφανίστηκε σαν κεντροδεξιό κόμμα και αυτό το χαρακτήρα ήθελε να της προσδώσουν ο αρχηγός της Κωνσταντίνος Καραμανλής.

Από την άλλη πλευρά, οι παράγοντες των κομμάτων που αποτελούσαν τον κεντροαριστερό χώρο μετά την ψήφιση του εκλογικού νόμου, άρχισαν να ανησυχούν. Διεπίστωσαν και αυτοί ότι για να αντιμετωπίσουν τον Κ. Καραμανλή και το νέο του κόμμα έπρεπε να ενωθούν. Έτσι δημιουργήθηκε η μεγάλη κεντροαριστερά παράταξη, όπου ενώθηκαν όλα τα κόμματα, από την άκρα Δεξιά μέχρι την άκρα Αριστερά. Η νέα παράταξη, η οποία έλαβε το όνομα «Δημοκρατική Ένωση», αποτελέστηκε από τα εξής κόμματα:

1) Λαϊκό Κόμμα (Κ. Τσαλδάρης), 2) Κόμμα Φιλελευθέρων (Γ. Παπανδρέου), 3) ΕΠΕΚ (Σ. Παπαπολίτης), 4) Φιλελεύθερη Δημοκρατική Ένωση (ΦΔΕ Σοφ. Βενιζέλος), 5) Κόμμα Αγροτών Εργαζομένων (Αλ. Μπαλτατζής), 6) το Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού (ΔΚΕΛ, με συναρχηγούς τους Γ. Καρτάλη και Αλ. Σβώλο και 7) η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ, με Πρόεδρο τον Ι. Πασαλίδη).

Πέραν όμως από τη Δημοκρατική Ένωση στις εκλογές της 19ης Φεβρουάριου 1956 μετείχαν και πολλά μικρά κόμματα, όπως το κόμμα των Προοδευτικών του Σπ. Μαρκεζίνη, το Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα του Στ. Στεφανόπουλου, το Κόμμα Αρχών Ιωάννου Μεταξά, με αρχηγό τον Κ. Μανιαδάκη, το κόμμα της Χριστιανικής Δημοκρατίας του Ν. Ψαρουδάκη, το κόμμα των Εθνικοφρόνων με αρχηγό τον Θ. Τουρκοβασίλη κ.ά.

Βέβαια, ο προεκλογικός αγώνας διεξήχθη μεταξύ της ΕΡΕ και της Δημοκρατικής Ένωσης. Τελικά τις εκλογές τις κέρδισε η ΕΡΕ του Κωνσταντίνου Καραμανλή καίτοι η Δημοκρατική Ένωση συγκέντρωσε μεγαλύτερο ποσοστό. Έτσι η ΕΡΕ με ποσοστό 47,38% εξέλεξε 165 βουλευτές και η Δημοκρατική Ένωση με

ποσοστό 48,15% εξέλεξε 132 βουλευτές. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι τρεις βουλευτές εξελέγησαν από τα μικρότερα κόμματα, τα οποία είχαν καταρτίσει ψηφοδέλτια σε μεμονωμένους Νομούς. Επίσης, πρέπει να σημειώσουμε, ότι για πρώτη φορά ψήφισαν και οι γυναίκες με νόμο που είχε ψηφίσει η κυβέρνηση του Ελληνικού Συναγερμού του Αλέξανδρου Παπάγου.

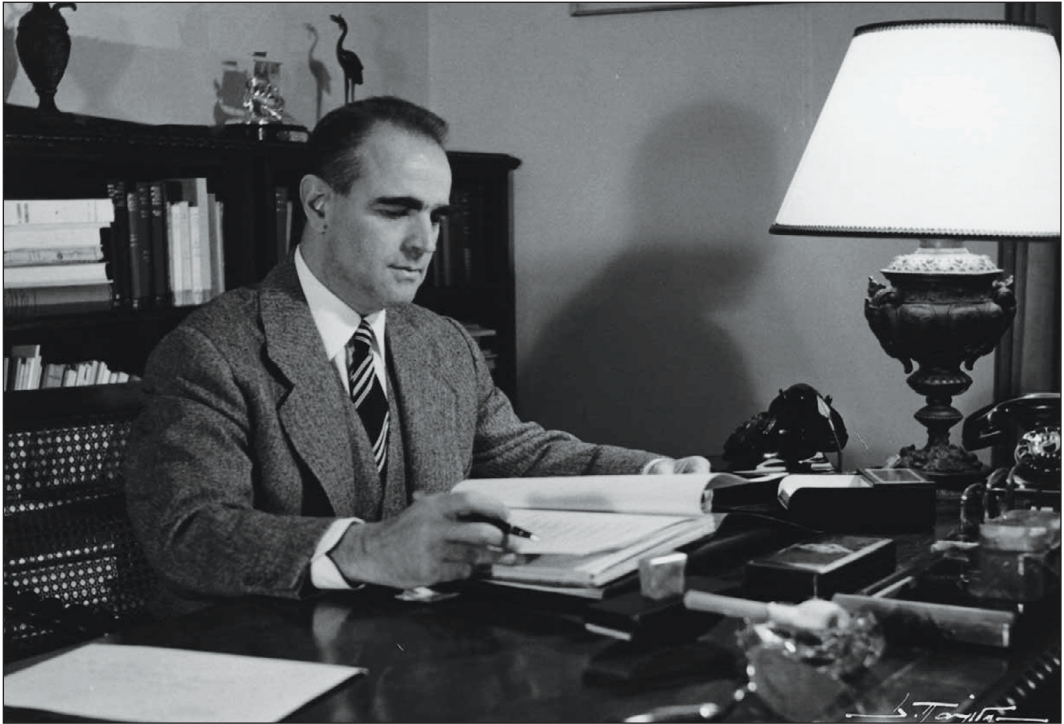
Τέλος, στην Αχαΐα η ΕΡΕ κέρδισε τις επτά από τις εννέα έδρες και δύο βουλευτές εξέλεξε η Δημοκρατική Ένωση. Από την ΕΡΕ εξελέγησαν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ως ανεξάρτητος συνεργαζόμενος και οι εξής άλλοι: Βασίλειος Παπαρηγόπουλος, Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος, Πολυζώης Οικονομίδης, Απόστολος Καρασπής, Ανδρέας Δεκής και Αναστάσιος Δρούλιας. Από τον Συνασπισμό της Δημοκρατικής Ένωσης εξελέγησαν ο Γεώργιος Παπανδρέου, αρχηγός του κόμματος και ο Αθανάσιος Γιαννόπουλος.

Μετά την ανακοίνωση των εκλογικών αποτελεσμάτων σχηματίστηκε η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή, η οποία ορκίστηκε την 29η Φεβρουάριου 1956 με την ακόλουθη σύνθεση: Κωνσταντίνος Καραμανλής πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου, Ανδρέας Αποστολίδης αντιπρόεδρος κυβερνήσεως, Δημήτριος Χέλμης υπουργός Συντονισμού, Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης υπουργός Εθνικής Αμύνης, Σπυρίδων Θεοτόκης υπουργός Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου υπουργός Δικαιοσύνης, Δημήτριος Μακρής υπουργός Εσωτερικών, Πέτρος Λεβαντής υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, Χρήστος Θηβαίος υπουργός Οικονομικών, Παναγιώτης Παπαληγούρας υπουργός Εμπορίου και προσωρινώς Βιομηχανίας, Γεώργιος Ράλλης υπουργός Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων, Ευάγγελος Αβέρωφ υπουργός Γεωργίας, Λίνα Τσαλδάρη υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Στέλιος Κωτιάδης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Λεωνίδα Μπουρνιάς υπουργός Εργασίας, Κωνσταντίνος Τσάτσος υπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως, Βασίλειος Παπαρηγόπουλος υπουργός Βορείου Ελλάδος, Γρηγόριος Κασιμάτης υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Δημήτριος Δαβάκης υφυπουργός Εθνικής Αμύνης, Νικόλαος Αθανασίου υφυπουργός Εσωτερικών, Δημήτριος Αλιμπράντης υφυπουργός Οικονομικών, Νικόλαος Μάρτης υφυπουργός Εμπορίου, Χρυσόστομος Καραπιπελής υφυπουργός Συγκοινωνιών, Τρύφων Τριανταφυλλάκος υφυπουργός Οικισμού, Διονύσιος Μανέντης υφυπουργός Γεωργίας και Ιωάννης Ψαρέας υφυπουργός Κοινωνικής Προνοίας.

Οι εκλογές της 11ης Μαΐου 1958 και η νέα κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή

Μετά την ψήφιση του εκλογικού νόμου της ενισχυμένης αναλογικής (29.3.1958), τα κόμματα ρίχτηκαν στον προεκλογικό αγώνα. Βέβαια, οι προετοιμασίες είχαν αρχίσει αρκετές μέρες πριν από τότε που ο πρωθυπουργός εξέφρασε τη βούλησή του για εκλογές. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι τα περισσότερα από τα μικρά κόμματα προσπάθησαν να ενωθούν μεταξύ τους, διότι ο νέος εκλογικός νόμος δεν βοηθούσε την ύπαρξη μικρών κομμάτων.

Έτσι αν εξαιρέσει κανείς την ΕΡΕ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση), η οποία δεν συνεργάστηκε με κανέναν άλλο κόμμα, όλα τα υπόλοιπα κόμματα προήρχοντο

Κ. Καραμανλής. Ο μεγάλος νικητής των εκλογών της 11ης Μαΐου 1958

από ένωση δύο ή περισσότερων κομμάτων. Τελικά, μετά τις συνεργασίες και τις ενώσεις, οι σχηματισμοί που μετείχαν στις εκλογές της 11ης Μαΐου 1958 ήσαν οι εξής:

1) Η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση, με αρχηγό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Το κόμμα αυτό, παρά τις αποχωρήσεις πολλών στελεχών κατήλθε στις εκλογές αυτοδύναμο και διεκήρυττε ότι είναι το μόνο σύγχρονο και προοδευτικό κόμμα, το οποίο εγγυάται την πρόοδο και την ευημερία ολόκληρου του ελληνικού λαού, ενώ όλα τα άλλα κόμματα ήσαν ταυτισμένα με το παρελθόν.

2) Το κόμμα των Φιλελευθέρων, με συναρχηγούς τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Το κόμμα αυτό προήρχετο από την ένωση του κόμματος των Φιλελευθέρων και της Φιλελεύθερης Δημοκρατικής Ένωσης (ΦΔΕ).

3) Η Ένωση Λαϊκών Κομμάτων, με συναρχηγούς τον Κ. Τσαλδάρη και τον Π. Κανελλόπουλο. Η ΕΛΚ προήρχετο από την ένωση των εξής πέντε μικρότερων κομμάτων: α) του Λαϊκού Κόμματος του Κ. Τσαλδάρη, β) του Ενωτικού Κόμματος του Π. Κανελλόπουλου, γ) του Λαϊκού Κοινωνικού Κόμματος του Στέφανου Στεφανόπουλου, δ) του κόμματος των Εθνικοφρόνων του Θ. Τουρκοβασίλη και ε) το Μεταρρυθμιστικό Κόμμα του Σ. Γκοτζαμάνη.

Όλα αυτά τα κόμματα ενώθηκαν στην Ένωση Λαϊκών Κομμάτων και αποτελούσαν υπολείμματα της πάλαι ποτέ υπαρξάσης αντιβενιζελικής παράταξης. Σε αυτή την Ένωση μετείχαν και οι περισσότεροι από τους 15 βουλευτές που είχαν αποχωρήσει από την ΕΡΕ. Με την ΕΛΚ πολιτεύτηκε και ο Παναγής Παπαληγούρας, ενώ ο Γεώργιος Ράλλης απείχε των εκλογών.

4) Η Προοδευτική Αγροτική Παράταξη (ΠΑΔΕ), η οποία δημιουργήθηκε αρχές Απριλίου 1958 και την αποτελούσαν τα εξής μικρότερα κόμματα: α) το κόμμα των Προοδευτικών, με αρχηγό τον Σπύρο Μαркеζίνη, β) το κόμμα των

*Εκλογές του 1958. Οι συναρχηγοί της «Ενώσης Λαϊκού Κόμματος»
Κων. Τσαλδάρης και Παν. Κανελλόπουλος*

Αγροτών Εργαζομένων, με αρχηγό τον Αλ. Μπαλτατζή, γ) η Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου (ΕΠΕΚ), με αρχηγό τον Σάββα Παπαπολίτη και δ) το Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζομένων Λαού, με αρχηγό τον Στέλιο Αλαμανή, ο οποίος διεδέχθη στην αρχηγία τον Αλ. Σβώλο και τον Γ. Καρτάλη.

5) Η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ), με πρόεδρο τον Ι. Πασαλίδη και κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο τον Ηλία Ηλιού. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ΕΔΑ ισχυροποιήθηκε σαν κόμμα το 1956, όταν συνεργάστηκε με όλα τα άλλα πολιτικά κόμματα, τα οποία είχαν ενωθεί για να αντιμετωπίσουν όλα μαζί την ΕΡΕ του Κ. Καραμανλή. Ένας άλλος λόγος που ισχυροποίησε την ΕΔΑ εκείνη την περίοδο ήτο το μεγάλο αντιαμερικανικό πνεύμα που είχε αναπτυχθεί εκείνη την περίοδο λόγω του Κυπριακού. Όλα αυτά είχαν ισχυροποιήσει την ΕΔΑ γι' αυτό πολλοί υπεστήριζαν ότι η ΕΔΑ θα γινόταν αξιωματική αντιπολίτευση.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια και ουσιαστικά με τα ανωτέρω πέντε κόμματα ή συνασπισμούς κομμάτων, διεξήχθησαν οι εκλογές της 11ης Μαΐου 1958. Βέβαια, πρώτο κόμμα με μεγάλη διαφορά από τα άλλα κόμματα ήλθε η ΕΡΕ του Κ. Καραμανλή. Συγκεκριμένα η ΕΡΕ με ποσοστό 41,16% εξασφάλισε 171 βουλευτικές έδρες. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι σε ποσοστά η δύναμη σε σχέση με το 1956 είχε μειωθεί, διότι τα ποσοστά της ΕΡΕ το 1956 ήταν 47,4%, ενώ στις εκλογές του 1958 τα ποσοστά μειώθηκαν σε 41,16%.

Παρά ταύτα όμως και χάρις στο εκλογικό σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής, ο αριθμός των εδρών είχε αυξηθεί. Από 165 που ήταν το 1956 έφθασε το 1958 στις 171. Έτσι η ΕΡΕ είχε εξασφαλίσει μεγάλη πλειοψηφία και θα μπορούσε να κυβερνήσει άνετα την χώρα.

Δεύτερο κόμμα στις εκλογές του 1958 ήλθε η ΕΔΑ, η οποία με ποσοστό 24,42% εξέλεξε 79 βουλευτές. Βέβαια, η άνοδος της Αριστεράς ήταν η μεγάλη

έκπληξη των εκλογών. Και ήταν η μεγάλη έκπληξη, διότι από το ποσοστό του 10% που είχε στις εκλογές του 1952 και του 1956, έφθασε περίπου στο 25%.

Τρίτο κόμμα στις εκλογές ήλθε το κόμμα των Φιλελευθέρων, το οποίο συγκέντρωσε ποσοστόν 20,67% και εξέλεξε 36 βουλευτές σε ολόκληρη την επικράτεια. Βέβαια, όλοι επέρριψαν τις ευθύνες στον Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος συμφώνησε με τον Καραμανλή και δέχθηκε ως εκλογικό σύστημα την ενισχυμένη αναλογική που βοήθησε σημαντικά την ΕΡΕ να ξαναγίνει κυβέρνηση και την ΕΔΑ να γίνει αξιωματική αντιπολίτευση.

Τέταρτη πολιτική δύναμη στις εκλογές του 1958 ήλθε το ΠΑΔΕ, το οποίο με ποσοστό 10,62% εξέλεξε 10 βουλευτές. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η μεγάλη δύναμη του ΠΑΔΕ ήταν η βόρεια Ελλάδα και κυρίως η Μακεδονία και η Θράκη.

Πέμπτη και τελευταία πολιτική δύναμη ήταν η Ένωση Λαϊκών Κομμάτων, η οποία παρά το γεγονός ότι είχε συγκεντρώσει πολλές προσωπικότητες, δεν μπορούσε να κερδίσει την εμπιστοσύνη του ελληνικού λαού. Έτσι, συγκέντρωσε ποσοστό μόνον 2,94% και εξέλεξε μόνον τέσσερις βουλευτές. Μεταξύ των εκλεγέντων ήταν ο Π. Κανελλόπουλος που εξελέγη στην Αχαΐα και ο Παναγής Παπαληγούρας που εξελέγη στη Κορινθία.

Βέβαια, τα αποτελέσματα των εκλογών της 11ης Μαΐου 1958, ανησύχησαν τους περισσότερους Έλληνες. Η μεγάλη δύναμη την οποία εισέπραξε η ΕΔΑ ήταν η αιτία να προβληματίσει ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο. Περισσότερο όμως προβληματίσε τα στελέχη του Κέντρου, τα οποία ερευνούσαν την αιτία της μεγάλης ήττας που υπέστησαν. Ασφαλώς όλα τα πυρά εστρέφοντο προς τον Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος εδέχθη το εκλογικό σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής. Πολλοί, ωστόσο, έστρεψαν τα βέλη τους και προς τον βασιλιά Παύλο, τον οποίο ευθέως κατηγορήσαν ότι με πράξεις και παραλείψεις είχε ενισχύσει την επανεκλογή του Κ. Καραμανλή. Τούτο δε αποδεικνύεται και από την επιστολή που έστειλε ο Σοφ. Βενιζέλος προς τον βασιλιά Παύλο, όπου μεταξύ άλλων έγραφε και τα εξής:

«Η Υμετέρα εύνοια προς την Κυβέρνηση Καραμανλή αρχίζει συν τω χρόνω να δηλητηριάζει την ατμόσφαιρα της πολιτικής ζωής του τόπου. Σας έκαμα, όταν μου εκάνατε την τιμήν να με καλέσετε κατά την τελευταία κυβερνητική κρίσιν και Σας εισηγήθην να αποφεύγετε, λόγω της διεθνούς καταστάσεως, τας εκλογάς. Σεις ελάβατε την απόφασιν να προχωρήσετε εις νέαν λαϊκὴν ετυμηγορίαν, δίδοντας την εντύπωσιν ότι η λύσις αυτή εδόθη διὰ να σωθεί ο διαλυμένος Καραμανλής και με αποτέλεσμα μίαν ανησυχαστικὴν διόγκωσιν της ΕΔΑ, της οποίας το ποσοστόν 24% να είναι ακόμα μεγαλύτερον από ό,τι ενεφανίσθη».

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι σε άλλα σημεία της επιστολής αναφέρονται και άλλα αιχμηρά λόγια, πράγμα το οποίο δείχνει το μέγεθος της ανησυχίας του συναρχηγού του κόμματος των Φιλελευθέρων και κατ' επέκταση ολόκληρου του πολιτικού κόσμου, ο οποίος ανησυχούσε πάρα πολύ για την αύξηση της δύναμης της ΕΔΑ.

Βέβαια, ανάλογα με τα Πανελλήνια αποτελέσματα ήσαν και τα τοπικά αποτελέσματα στην Αχαΐα, όπου η ΕΔΑ εξέλεξε για πρώτη φορά δύο βουλευτές. Πρώτη όμως δύναμη, όπως και στις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις ήλθε η ΕΡΕ, η οποία εξέλεξε τους εξής τέσσερις βουλευτές: τον Βασίλειο Παπαρρηγόπουλο, τον Αχιλλέα Γεροκωστόπουλο, τον Πολυζώη Οικονομίδη και τον Ανα-

στάσιο Δρούλια. Από το κόμμα των Φιλελευθέρων εξελέγησαν οι Γεώργιος Παπανδρέου και ο Φωκίων Ζαΐμης. Από την ΕΔΑ εξελέγησαν οι Γ. Σπηλιώπουλος και Γ. Πλαπούτας, ενώ από την Ένωση Λαϊκών Κομμάτων εξελέγη ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος.

Μετά τις εκλογές ο Κωνσταντίνος Καραμανλής σχημάτισε την τρίτη κυβέρνησή του, η σύνθεση της οποίας ήταν η εξής: Κωνσταντίνος Καραμανλής πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός Εθνικής Αμύνης, Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης υπουργός Συντονισμού, Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας υπουργός Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Καλλίας υπουργός Δικαιοσύνης, Δημήτριος Μακρής υπουργός Εσωτερικών, Γεώργιος Βογιατζής υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου υπουργός Οικονομικών, Λεωνίδα Δερτιλής υπουργός Εμπορίου, Νικόλαος Μάρτης υπουργός Βιομηχανίας, Σόλων Γκίκας υπουργός Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων, Κωνσταντίνος Αδαμόπουλος υπουργός Γεωργίας, Ανδρέας Στράτος υπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Γεώργιος Ανδριανόπουλος υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Αριστείδης Δημητράτος υπουργός Εργασίας, Κωνσταντίνος Τσάτσος υπουργός παρά τη προεδρία της κυβέρνησεως, Αύγουστος Θεολογίτης υπουργός Βορείου Ελλάδος, Γεώργιος Θέμελης υφυπουργός Εθνικής Αμύνης, Ευάγγελος Καλαντζής υφυπουργός Εσωτερικών, Δημήτριος Αλιμπράντης υφυπουργός Οικονομικών, Κωνσταντίνος Χρυσανθόπουλος υφυπουργός Εμπορίου, Θεόδωρος Κονίτσας υφυπουργός Συγκοινωνιών και Εμμανουήλ Κεφαλογιάννης υφυπουργός Οικισμού.

Αντιπρόεδρος της κυβέρνησεως Κ. Καραμανλή ο Π. Κανελλόπουλος

Μετά τις εκλογές της 11ης Μαΐου 1958 και τη νέα εμπιστοσύνη, με την οποία τον περιέβαλε ο ελληνικός λαός, ο Κ. Καραμανλής φρόντισε να δημιουργήσει μία κυβέρνηση με μεγάλες προοπτικές και μεγάλους στόχους. Ήδη σχημάτιζε την τρίτη κατά σειράν κυβέρνηση και ήθελε να προσφέρει όσον το δυνατόν περισσότερα στον ελληνικό λαό, ο οποίος του ενεπιστεύθη τη διακυβέρνηση της χώρας σε μία δύσκολη και κρίσιμη περίοδο. Πρέπει εδώ να πούμε ότι ο πρωθυπουργός ήταν ήδη απαλλαγμένος από εσωτερικές κομματικές αντιπαλότητες και ήδη ήταν κυρίαρχος μέσα στο κόμμα του. Έτσι μπορούσε να κάνει τις καλύτερες επιλογές και να τοποθετήσει το κατάλληλο άτομο στην κατάλληλη θέση. Εξαίρεση μόνον έκανε στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, το οποίο κράτησε ο ίδιος, θέλοντας έτσι να τονίσει την ιδιαίτερη σημασία που έδινε στις ένοπλες δυνάμεις. Από τους παλαιούς υπουργούς μόνον τρεις κράτησαν τα Υπουργεία που είχαν στην προηγούμενη κυβέρνηση. Ο Ευάγγελος Αβέρωφ, ο οποίος παρέμεινε στο Υπουργείο Εξωτερικών, ο Κωνσταντίνος Τσάτσος στο Υπουργείο Προεδρίας και ο Τάκος Μακρής στο Υπουργείο Εσωτερικών. Εκεί που έκανε μεγάλες αλλαγές ήταν τα οικονομικά Υπουργεία, διότι οι δύο υπουργοί, Δ. Χέλμης και Χρ. Θηβαίος, είχαν αποτύχει στις εκλογές, ο δε Παναγής Παπαληγούρας είχε αποχωρήσει από την ΕΡΕ.

Έτσι υπουργός Συντονισμού ορκίσθηκε ο Αρ. Πρωτοπαπαδάκης, υπουργός οικονομικών ο Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου, Εμπορίου ο Δ. Δερτιλής, Βιο-

μηχανίας ο Ν. Μάρτης και Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων ο Σόλων Γκίκας.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι όλοι οι υπουργοί ήσαν πρόσωπα της απολύτου εμπιστοσύνης του πρωθυπουργού και με όλους αυτούς συνεργάστηκε επί πολλά χρόνια, χωρίς κανένα πρόβλημα. Ωστόσο, ο πρωθυπουργός ήθελε να βρει μία μεγάλη προσωπικότητα να του αναθέσει την αντιπροεδρία της κυβερνήσεως, για να μπορεί να κινείται εύκολα στο εξωτερικό, διότι έβλεπε ότι η χώρα έπρεπε να προσανατολισθεί προς το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Επίσης, διέβλεπε ότι θα υπήρχαν προβλήματα με το Κυπριακό και ότι η χώρα έπρεπε να κάνει το μεγάλο άλμα προς την ανάπτυξη. Μετά από μεγάλη σκέψη αποφάσισε να κάνει την πρόταση στον τ. πρωθυπουργό Παναγιώτη Κανελλόπουλο, με τον οποίο είχε έλθει σε σύγκρουση στις τελευταίες εκλογές. Συναντήθηκε με τον Π. Κανελλόπουλο και ύστερα από μακρά συζήτηση κατέληξαν σε μία οριστική συμφωνία, να αναλάβει δηλαδή ο Κανελλόπουλος ως αντιπρόεδρος της κυβέρνησης με εποπτεία τον εσωτερικό τομέα. Και ο Καραμανλής να ασχοληθεί με τον τομέα της ανάπτυξης και τα εξωτερικά θέματα. Και ενώ συμφώνησαν ο Π. Κανελλόπουλος ζήτησε να ορκισθεί στις αρχές του επόμενου έτους, το 1959. Ο λόγος που ζήτησε αυτή την αναβολή της ορκωμοσίας ο Π. Κανελλόπουλος ήταν να ξεχασθεί η προεκλογική περίοδος, όπου είχαν εκσφενδονισθεί εκατέρωθεν ύβρεις και φράσεις που δεν εδικαιολογούνται.

Ένας άλλος λόγος που ζήτησε ο Π. Κανελλόπουλος την αναβολή ήταν διότι ήθελε να ρωτήσει τους φίλους του και συνεργάτες του αν συμφωνούσαν με την απόφασή του αυτή. Ζήτησε, λοιπόν, τη γνώμη των φίλων του και των στελεχών του από όλη την Ελλάδα. Ήλθε και στην Πάτρα και μάλιστα σε ανοικτή συγκέντρωση στελεχών του στο ξενοδοχείο «ΣΕΣΙΑ», όπου μονίμως έμενε, ζήτησε τη γνώμη των φίλων του και στελεχών του. Προσωπικά θυμάμαι ότι όλοι συμφώνησαν με την απόφασή του και όλοι του ευχήθηκαν καλή επιτυχία στη μεγάλη θέση που ανελάμβανε. Μετά από όλα αυτά και τη σύμφωνη γνώμη των φίλων του, ορκίσθηκε ως αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως την 1η Ιανουαρίου 1959.

Εν τω μεταξύ η κατάσταση στην Κύπρο μετά από μία περίοδο ηρεμίας που ακολούθησε την απελευθέρωση του Μακαρίου, άρχισε και πάλι να οξύνεται. Πέρα από τις αντιπαλότητες που υπήρχαν μεταξύ Ελλήνων (ΕΟΚΑ και ΑΚΕΛ) εμφανίσθηκαν στο προσκήνιο και οι Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι άρχισαν να κάνουν λόγο για διχοτόμηση του νησιού κ.λ.π. Και ενώ συνέβαιναν αυτά στην Κύπρο, η βρετανική κυβέρνηση προώθησε εκβιαστικά και αιφνιδιαστικά ένα νέο σχέδιο λύσης του Κυπριακού, που προέβλεπε μία τριπλή ελληνοτουρκική Διοίκηση στην Κύπρο. Το σχέδιο αυτό, το οποίο έφερε το όνομα του πρωθυπουργού της Αγγλίας «Μακ Μίλαν», προσπάθησαν να το επιβάλουν οι Άγγλοι με την συμπαράσταση των Τούρκων και των Αμερικανών.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ελληνική διπλωματία δεν μπόρεσε να πετύχει την συμπαράσταση των Αμερικανών, με αποτέλεσμα οι Έλληνες να απειλήσουν με αποχώρηση από το ΝΑΤΟ. Η όλη κατάσταση, πέραν των άλλων, προκάλεσε τη διαφοροποίηση του Μακαρίου από τις επιλογές της ελληνικής κυβερνήσεως.

Έτσι, ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος, για να αποτρέψει την εφαρμογή του σχεδίου «Μακμίλαν» εγκατέλειψε το αίτημα της αυτοδιάθεσης και αποδέχθηκε τον Σεπτέμβριο του 1958 τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κυπριακού κράτους, με

Ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής με τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησεως Παναγιώτη Κανελλόπουλο έξω από τη Μητρόπολη Αθηνών

ταυτόχρονο αποκλεισμό της Ένωσης και της Διχοτόμησης, πράγμα στο οποίο συμφωνούσε και η ελληνική κυβέρνηση από το 1957.

Η αλλαγή αυτή της πολιτικής του Μακαρίου με τη σύμφωνη γνώμη και της ελληνικής κυβέρνησης δημιούργησε τις προϋποθέσεις για να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις τον Δεκέμβριο του 1958 μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, χωρίς τη συμμετοχή των Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι μάλιστα κατέληξαν σε σύντομο χρονικό διάστημα στις συμφωνίες της Ζυρίχης 5-11 Φεβρουάριου 1959.

Οι συμφωνίες της Ζυρίχης για τη δημιουργία ανεξάρτητου κυπριακού κράτους έγιναν αμέσως δεκτές από την Μεγάλη Βρετανία και στη συνέχεια επεκυρώθηκαν με τη συμμετοχή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στη διάσκεψη του Λονδίνου που πραγματοποιήθηκε το διάστημα 17-19 Φεβρουάριου 1959.

Οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου προκάλεσαν την άμεση αντίδραση των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Μάλιστα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, για να εκφράσουν την αντίθεσή τους προς τις συμφωνίες, κατέθεσαν δύο προτάσεις μομφής. Την μία πρόταση την κατέθεσε το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, δηλαδή η ΕΔΑ και την άλλη την κατέθεσαν τα υπόλοιπα κόμματα του Κέντρου. Και οι δύο προτάσεις συζητήθηκαν από τις 25-28 Φεβρουάριου 1959 μέσα σε ένα μεγάλο κλίμα οξύτητας και έντονων διαξιφισμών. Τελικά, οι προτάσεις μομφής απορρίφθηκαν με 170 ψήφους υπέρ της κυβερνήσεως και 118 κατά. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η κυβέρνηση υπεστήριξε ότι η ίδρυση κράτους Κυπριακού αποτελεί ιστορικό γεγονός και όλοι έπρεπε να στηρίξουμε τη νέα αυτή προσπάθεια του κυπριακού λαού. Αντίθετα, η αντιπολίτευση και κυριότατα η ΕΔΑ υποστήριζε ότι με τις συμφωνίες η Κύπρος δεν κατέστη ούτε Δημοκρατία ούτε ανεξάρτητη Δημοκρατία. Πρέπει επίσης εδώ να σημειώσουμε

ότι η μοναδική φωνή που διαφοροποιήθηκε κατά τη συζήτηση της πρότασης μομφής ήταν ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος αν και καταψήφισε την κυβέρνηση για την γενικότερη πολιτική, εν τούτοις ανεγνώρισε και θετικά στοιχεία και στις δύο συμφωνίες.

Βέβαια, οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου είχαν και πολλά μειονεκτήματα. Όμως τα πλεονεκτήματα ήταν περισσότερα και εν πάσει περιπτώσει εξασφαλιζότο μία περίοδος ειρήνης και υπήρχε μία προοπτική να λειτουργήσουν καλύτερα οι θεσμοί και να ευημερήσει ο κυπριακός λαός.

Ένα άλλο μεγάλο επίτευγμα της νέας κυβερνήσεως Καραμανλή την περίοδο 1958-1961, ήταν η σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Για την επίτευξη αυτής της συμφωνίας βοήθησαν σημαντικά οι καλές σχέσεις που υπήρχαν μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας από το 1953 και ενισχύθηκαν με τη συμφωνία που υπέγραψαν οι δύο χώρες το Νοέμβριο του 1958. Επίσης σημαντικά βοήθησαν προς αυτή την κατεύθυνση και οι καλές σχέσεις που υπήρχαν εκείνη την περίοδο με τη Γαλλία, ιδίως μετά την άνοδο στην εξουσία του στρατηγού Ντε Γκωλ (1958) και την άφιξή του στην Ελλάδα.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η Γαλλία και η Γερμανία ήταν κυρίαρχες δυνάμεις της ΕΟΚ από την ίδρυσή της το 1957, όταν υπεγράφη το σχετικό πρωτόκολλο στη Ρώμη. Οι διαπραγματεύσεις για την ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα άρχισαν τον Ιούλιο του 1958 και ολοκληρώθηκαν μετά δύο χρόνια, με την υπογραφή της σχετικής συμφωνίας στην Αθήνα την 9η Ιουλίου 1961.

Βέβαια, η καθυστέρηση της υπογραφής οφείλεται στις δυσκολίες για την εναρμόνιση της αγροτικής πολιτικής προς τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Τελικά, με τη συμφωνία αυτή συμφώνησαν όλα τα κόμματα της Βουλής, εκτός της ΕΔΑ. Όμως, η επίσημη υπογραφή της συμφωνίας, όπως ελέγχθη έγινε στην Αθήνα την 9η Ιουλίου 1961, με την παρουσία όλων των ηγετών των κρατών-μελών της ΕΟΚ (Έρχαρτ, Σπάακ κ.ά.). Τέλος, η επικύρωση της συμφωνίας έγινε από την ελληνική Βουλή τον Φεβρουάριο του 1961 και η συμφωνία άρχισε να ισχύει από την 1η Νοεμβρίου του 1962.

Οι δημοτικές εκλογές του 1959

Η μεγάλη εκλογική νίκη της ΕΡΕ, αλλά και η άνοδος της ΕΔΑ, δημιούργησαν πολλά προβλήματα και πολλοί άρχισαν να ανησυχούν. Έτσι, στον χώρο της Κεντροδεξιάς άρχισαν να συζητούν για ενδεχόμενο κομμουνιστικό κίνδυνο, ενώ στον χώρο της Αριστεράς ανησυχούσαν για διείσδυση κεντρικών κομμάτων, γιατί κάπου έβλεπαν ότι η ΕΔΑ δεν θα μπορούσε να συγκρατήσει τη μεγάλη δύναμη που τους έδωσε ο ελληνικός λαός στις εκλογές της 11ης Μαΐου 1958. Βέβαια, τις ανησυχίες αυτές ενίσχυσαν ορισμένα ακροδεξιά στοιχεία και λέγεται ότι υπήρχε και μία έκθεση που συντάχθηκε το 1958 από την αμερικανική πρεσβεία. Όλα αυτά δημιούργησαν την «πόλωση» μεταξύ ΕΡΕ και ΕΔΑ, πράγμα το οποίο εμπόδιζε τη λειτουργία του Δημοκρατικού πολιτεύματος.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι την περίοδο εκείνη δημιουργήθηκαν διάφορες ακροδεξιές οργανώσεις και μεταξύ αυτών λέγεται ότι υπήρχε και σχετική

οργάνωση του Γεωργίου Παπαδόπουλου, που το 1967 κατέλυσε με το κίνημά του το δημοκρατικό μας πολίτευμα.

Πρέπει, επίσης, να σημειώσουμε, ότι εκείνη την περίοδο σημειώθηκαν πολλές εκρήξεις και πολλοί εμπρησμοί σε διάφορες επαρχιακές πόλεις, ενώ την ίδια περίοδο έγιναν και πολλές συλλήψεις. Εκείνη την περίοδο έγινε και η σύλληψη του Μανώλη Γλέζου, γραμματέα του ΚΚΕ και διευθυντή της *Αυγής*, ο οποίος παρέπεμφθη σε δίκη με την κατηγορία της κατασκοπείας και καταδικάσθη σε πενταετή φυλάκιση.

Πέραν όμως από την πόλωση μεταξύ ΕΡΕ και ΕΔΑ, την ίδια περίοδο είχε ξεσπάσει κρίση πολιτική και στα κόμματα του Κέντρου. Ιδιαίτερα στο κόμμα των Φιλελευθέρων η κρίση εκδηλώθηκε με δήλωση του Γεωργίου Παπανδρέου, ότι αποχωρεί από την ηγεσία του κόμματος απογοητευμένος από την ενδοκομματική εις βάρος του πολεμική. Την επομένη ο Σοφοκλής Βενιζέλος, με επιστολή του διαχωρίζει τις ευθύνες του από την πολεμική των φίλων του κατά του Παπανδρέου και προτείνει τη σύγκλιση Συνεδρίου. Το Συνέδριο συνήλθε στις 23-24 Νοεμβρίου και μεταξύ των θεμάτων συζητήθηκε και το θέμα της ηγεσίας. Επειδή δεν συγκέντρωσε και στις δύο ψηφοφορίες κανέναν απόλυτη πλειοψηφία, απεφασίσθη και εκλέχθηκε τριμελής Επιτροπή (Δ. Γούτικας, Ν. Μπακόπουλος, Δ. Παπαμιχαλόπουλος), με συγκεκριμένη εντολή να προετοιμάσει το έδαφος για σύγκλιση νέου Συνεδρίου.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι στη δεύτερη ψηφοφορία για την εκλογή αρχηγού, οι υποψήφιοι έλαβαν τους εξής ψήφους: Σ. Βενιζέλος 156, Κ. Μητσοτάκης 81, Γ. Τούμπας 18, Γ. Μαύρος 12 και λευκά 18.

Μετά από τα ανωτέρω ο Γεώργιος Παπανδρέου με 5 βουλευτές αποχώρησε από το κόμμα σχηματίζοντας νέο κόμμα με την ονομασία Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα. Μετά την αποχώρηση του Γεωργίου Παπανδρέου, ο Σοφοκλής Βενιζέλος παρέμεινε στο κόμμα με 20 από τους 34 βουλευτές και οι υπόλοιποι έμειναν ανεξάρτητοι (Κ. Μητσοτάκης, Γ. Μαύρος, Γ. Νόβας κ.λ.π.).

Βέβαια, διασπαστικές κινήσεις είχαμε και στον χώρο της ΕΔΑ, όπου απεχώρησαν 12 βουλευτές και προσεχώρησαν στη Δημοκρατική Ένωση του Ηλία Τσιριμώκου, ενώ πολλοί άλλοι έμειναν ανεξάρτητοι, όπως ο Σταμάτης Μερκούρης, ο Δ. Λεονάρδος κ.ά.

Μετά την ουσιαστική διάλυση του κόμματος των Φιλελευθέρων, κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις έμειναν η ΕΡΕ και η ΕΔΑ. Τα δύο αυτά μεγάλα κόμματα έπαιξαν ουσιαστικό ρόλο και στις δημοτικές εκλογές της 5ης Απριλίου 1959. Βέβαια, περισσότερο ανεβασμένη η δύναμη της ΕΡΕ, μετά τις επιτυχίες των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου, έμελε να παίξει ουσιαστικό ρόλο στις δημοτικές εκλογές. Όμως και η ΕΔΑ από την πλευρά της εκινήθη δραστήρια και προσπάθησε να εκμεταλλευθεί την έλλειψη μεγάλου κεντρώου κόμματος. Έτσι, επεχείρησε μεγάλες συνεργασίες σε όλη την Ελλάδα. Όμως δεν κατάφερε πολλά πράγματα, διότι δεν την ευνοούσε και το πολιτικό κλίμα το οποίο είχε δημιουργηθεί. Κατάφερε, όμως, να πετύχει σε ορισμένες περιπτώσεις (Θεσσαλονίκη, Πειραιά) και να εξασφαλίσει συνεργασίες με κόμματα και στελέχη από το χώρο του Κέντρου. Έτσι παρά την τροποποίηση του εκλογικού νόμου και την καθιέρωση της απλής αναλογικής, η εκλογική αναμέτρηση προσέλαβε διπολική μορφή ενός συνδυασμού που υποστηρίζοντο από την ΕΡΕ και ενός άλλου συνδυασμού που υποστηρίζοντο από την ΕΔΑ ή και ορισμένα στελέχη από το χώρο του Κέντρου.

Μέσα σε αυτό το πολιτικό κλίμα η ΕΡΕ κατάφερε να κερδίσει τους περισσότερους Δήμους σε ολόκληρη τη χώρα. Μεγάλη επιτυχία είχαν οι υποψήφιοι της ΕΡΕ στις μικρότερες πόλεις, όπου η Αριστερά δεν μπορούσε να κινηθεί λόγω του γενικότερου πολιτικού κλίματος. Όμως πέραν των μικρών Δήμων η ΕΔΑ υπέστη μείωση της δύναμής της και σε μεγάλους Δήμους, όπου τα ποσοστά της στις βουλευτικές εκλογές ήταν ανεβασμένα. Παράδειγμα η Λάρισα, όπου στις βουλευτικές εκλογές του 1958 είχε ποσοστό 51% και στις δημοτικές εκλογές εξελέγη με 58% ο φιλελεύθερης προέλευσης αλλά στηριζόμενος από την ΕΡΕ υποψήφιος, Δ. Χατζηγιάννης. Επίσης, φιλοκυβερνητικοί δήμαρχοι εξελέγησαν στην Πάτρα ο Νίκος Βέτσος και στο Βόλο ο Ιωάννης Κονταράτος. Το ίδιο συνέβη και στην Καβάλα, όπου δήμαρχος εξελέγη ο Α. Μάντσιος με συνεργασία του συνδυασμού της ΕΡΕ και του Κέντρου. Μόνον στο Ηράκλειο της Κρήτης εξελέγη δήμαρχος ο αντικυβερνητικός υποψήφιος, Ν. Κρασαδάκης, τον οποίον στο Δημοτικό Συμβούλιο στήριζαν οι δημοτικοί σύμβουλοι της ΕΔΑ.

Βέβαια, η μεγάλη επιτυχία που είχε η ΕΡΕ σε ολόκληρη την Ελλάδα επισκιάστηκε από τα αποτελέσματα τριών μεγάλων Δήμων. Έτσι, στην Αθήνα ύστερα από τρεις άκαρπες ψηφοφορίες εξελέγη δήμαρχος ο Άγγελος Τσουκαλάς υποστηριχθείς από τους δημοτικούς συμβούλους της ΕΔΑ. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι υποψήφιος της ΕΡΕ ήταν ο Δημήτριος Βρανόπουλος και ο πρώην δήμαρχος Πausανίας Κατσώτας, ο οποίος είχε κατέβει στις εκλογές ως ανεξάρτητος.

Εκεί όμως που είχαμε τη μεγαλύτερη πόλωση ήταν η Θεσσαλονίκη, όπου ο υποψήφιος της ΕΡΕ Α. Καζινάρης συγκέντρωσε ποσοστό 48,9% και ο υποψήφιος της ΕΔΑ, Ι. Παπαηλιάκης, πρώην βουλευτής του κόμματος των Φιλελευθέρων, συγκέντρωσε ποσοστό 46,3%, ενώ ο κεντρώος υποψήφιος συγκέντρωσε ποσοστό 4,8%. Τελικά δήμαρχος εξελέγη ο Ι. Παπαηλιάκης με την ψήφο του κεντρώου υποψηφίου.

Τέλος, στον Πειραιά ο υποψήφιος της ΕΡΕ Εμμ. Σκορδίλης συγκέντρωσε ποσοστό 45,4%, ενώ ο υποψήφιος της ΕΔΑ Π. Ντεντιδάκης με ποσοστό 43,6% εξελέγη δήμαρχος με τις ψήφους των κεντρώων δημοτικών συμβούλων.

Στην Πάτρα ο αγώνας για τη διεκδίκηση της Δημοτικής Αρχής ήταν πολύ σκληρός. Από τους τέσσερις συνδυασμούς που διεκδικούσαν τη δημαρχία πρώτος ήλθε ο συνδυασμός του Νικολάου Βέτσου, ο οποίος συγκέντρωσε 12.468 ψηφοδέλτια και ο οποίος είχε υποστηριχθεί από το κυβερνών κόμμα της ΕΡΕ. Δεύτερος ήλθε ο συνδυασμός του Ασημάκη Φωτίλα με 9.072 ψηφοδέλτια, τον οποίο είχε υποστηρίξει η ΕΔΑ και τα Αριστερά κόμματα. Τρίτος ήλθε ο συνδυασμός του Κ. Φαρμακίδη, ο οποίος είχε υποστηριχθεί από τα κόμματα του Κέντρου και ο οποίος συγκέντρωσε 7.674 ψηφοδέλτια. Τελευταίος ήλθε ο συνδυασμός του Τάκη Κοτρωνόπουλου, ο οποίος είχε κατέβει στις εκλογές ως ανεξάρτητος και ο οποίος είχε συγκεντρώσει συνολικά 5.528 ψηφοδέλτια. Τελικά, δήμαρχος εξελέγη ο Νικόλαος Βέτσος.

Τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών, με αύξηση της δύναμης της ΕΡΕ και με πρωταγωνιστή στον κεντροαριστερό χώρο την ΕΔΑ, προβλημάτισαν πάρα πολύ τις ηγεσίες των κομμάτων του Κέντρου. Όλοι έλεγαν ότι έπρεπε να βρεθεί τρόπος να ενωθούν όλα τα μικρά κόμματα για να δημιουργήσουν μία μεγάλη κεντρώα παράταξη. Και επειδή δεν υπήρχε πρόσωπο για να ενώσει όλες αυτές τις δυνάμεις, ο Σοφοκλής Βενιζέλος το φθινόπωρο του 1960 πλησίασε τον

Γεώργιο Γρίβα και του πρότεινε να ηγηθεί ενός κεντρώου κόμματος, για να παίξει το ρόλο του Πλαστήρα ή του Παπάγου. Βέβαια, όλες αυτές οι σκέψεις του Σοφοκλή Βενιζέλου στηρίζονταν στην αίγλη και στη δόξα που είχε αποκτήσει ο Γ. Γρίβας ως αρχηγός της ΕΟΚΑ. Έτσι το Νοέμβριο του 1960 ο Γ. Γρίβας με στόχο να δημιουργήσει μία εναλλακτική πολιτική πρόταση και να καλύψει το πολιτικό κενό που υπήρχε στο χώρο του Κέντρου, ίδρυσε νέο κόμμα, το οποίο ονόμασε Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ). Στο νέο κόμμα, τη ΚΕΑ, προσχώρησε ο Σοφοκλής Βενιζέλος και όλοι οι βουλευτές του κόμματος των Φιλελευθέρων, ο Στέφανος Στεφανόπουλος, ο τ. δήμαρχος Αθηνών Πανσανίας Κατσώτας με το κόμμα του (Προοδευτικό Εργατοτεχνικό Κόμμα), το κόμμα της ΕΠΕΚ κ.ά. Όπως ελέγχθη και πιο πάνω, στόχος του κόμματος αυτού ήταν να ενώσει όλα τα στελέχη του κεντρώου χώρου, τα οποία ήσαν διασκορπισμένα σε πολλά μικρά κόμματα ή ομάδες κομμάτων με αποτέλεσμα να γίνει αξιωματική αντιπολίτευση η ΕΔΑ.

Η σύνδεση και οι αγώνες για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Ο ρόλος του Παναγιώτη Κανελλόπουλου

Της οριστικής εντάξεως της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα προηγήθηκε η συμφωνία συνδέσεως της Ελλάδος με την Κοινή Αγορά των έξι. Η συμφωνία αυτή υπεγράφη στην Αθήνα, στην Αίθουσα Τροπαίων της Βουλής, την 9η Ιουλίου 1961, αφού προηγήθηκαν σκληρές διαπραγματεύσεις δύο ετών μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της Κοινής Αγοράς. Προς όφελος της πολιτικής ιστορίας αξίζει να σημειώσουμε ότι κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων σπουδαίο ρόλο, εκτός από τον τότε πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή, διαδραμάτισε και ο τότε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλος, ο οποίος παρακολουθούσε από πολύ κοντά όλες τις διαπραγματεύσεις, μέχρι την ημέρα της υπογραφής της σχετικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδος και ΕΟΚ.

Τη συμφωνία αυτή της συνδέσεως της Ελλάδος με την Κοινή Αγορά, όπως ελέγετο τότε, υπέγραψαν εκ μέρους της Ελλάδος ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλος και ο υπουργός των Εξωτερικών Ευ. Αβέρωφ. Εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας τη συμφωνία υπέγραψαν ο Λ. Έρχαρτ, αντικαγκελάριος και υπουργός Εθνικής Οικονομίας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, ως πρόεδρος του Συμβουλίου των Υπουργών της ΕΟΚ, και οι υπουργοί των έξι κρατών-μελών της Κοινότητας που παρίσταντο κατά τη διάρκεια της υπογραφής της συμφωνίας.

Μιλώντας κατά τη διάρκεια της τελετής για την υπογραφή της συμφωνίας συνδέσεως και απευθυνόμενος προς εκπροσώπους της ΕΟΚ και των κρατών-μελών, ο τότε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Π. Κανελλόπουλος, τόνισε τα εξής: *«Η σήμερον υπογραφομένη συμφωνία δημιουργεί την βάση της βαθμιαίας οικονομικής ενώσεως της Ελλάδος προς τας εξ χώρας σας, αι οποίοι βρίσκονται από απόψεως οικονομικής, κοινωνικής και επιστημονικής προόδου εις την πρωτοπορίαν της ανθρωπότητας. Ο ελληνικός λαός γνωρίζει τι σημαίνει τούτο. Γνωρίζει ότι οφείλει να καταβάλει μεγάλη προσπάθεια για να ανέλθει το ταχύτερον εις το επίπεδον της οικονομικής προόδου, η οποία θα καταστήσει την*

*Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησεως Παναγιώτης Κανελλόπουλος
ομιλεί λίγο πριν τη σύνδεση της Ελλάδος με τις χώρες της ΕΟΚ*

σήμερα πράξιν ωφέλιμον και εις τον εαυτόν του, αλλά και εις εκείνους τους λαούς, οι οποίοι έλαβον την απόφασιν να συνδεθούν μετ' αυτού. Ήδη τα βήματα, τα οποία πραγματοποίησε ο ελληνικός λαός κατά τα τελευταία έτη προς την κατεύθυνσιν της οικονομικής του αναπτύξεως, είναι σημαντικά, θα καταστούν έτι αποφασιστικότερα εις το μέλλον. Και εις τούτο θα συμβάλει ιδιαιτέρως, ως πηγή εμπνεύσεως και ως κατευθυντήριος γραμμή, η σημερινή συμφωνία».

Πέραν όμως της περιόδου εκείνης κατά την οποία ήταν αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως και υπέγραψε τη συμφωνία της Ελλάδος με την ΕΟΚ, ο Π. Κανελλόπουλος πάντοτε ηγωνίζετο για την οριστική ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Έτσι, κατά την περίοδο που ήταν αρχηγός της αξιωματικής αντιπολιτεύσεως (1963-1967), αλλά και μετά τη μεταπολίτευση του 1974, πάντοτε ηγωνίζετο για να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε η χώρα μας να ενταχθεί στην ΕΟΚ.

Κατά την ημέρα της υπογραφής της συνθήκης εντάξεως ήταν πλήρως ικανοποιημένος, διότι οι αγώνες τόσο του ιδίου όσο και πολλών άλλων Ελλήνων είχαν δικαιωθεί. Μιλώντας στη Βουλή, ως ανεξάρτητος βουλευτής Επικρατείας, κατά τη συζήτηση επικυρώσεως της συνθήκης εντάξεως της χώρας μας στην ΕΟΚ, εξέφρασε την ικανοποίησή του, διότι ένα όνειρο γινόταν πλέον πραγματικότητα.

Ασφαλώς στην ομιλία του εκείνη, στη Βουλή των Ελλήνων, αναφέρθηκε στην αποχώρηση των κομμάτων από την αίθουσα και τόνισε ότι το 1961, κατά την υπογραφή της συμφωνίας συνδέσεως, όλα τα κόμματα ήταν σύμφωνα και δεν είχε τότε σημειωθεί καμία διαφωνία. Στη συνέχεια ο Π. Κανελλόπουλος, αφού αναφέρθηκε στις δυσκολίες που αντιμετώπισε η χώρα μας από το 1961 μέχρι την οριστική ένταξη, καυτηρίασε την αποχώρηση από τη Βουλή του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και τόνισε τα εξής: «Δεν φανταζόμουν, αγαπητοί συνάδελφοι, ότι μετά την απο-

κατάσταση της Δημοκρατίας θα είχαμε νέα εμπόδια, ότι τα εμπόδια αυτά δεν θα έρχονταν από μία δικτατορία, αλλά από ένα κόμμα Δημοκρατικό και ότι τα εμπόδια θα ήταν τόσο έντονα, ώστε το κόμμα αυτό να θεωρήσει αναγκαίο να στρέψει την πλάτη του προς όλους μας και να αποχωρήσει από την αίθουσα αυτή. Και δεν το φανταζόμουν για έναν πρόσθετο λόγο: ότι με την ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα μειώνεται σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό ο κίνδυνος μιας νέας απόπειρας για την ανατροπή της Δημοκρατίας».

Αναφερόμενος στη συνέχεια της ομιλίας του στις αιτιάσεις ορισμένων ομιλητών, ότι θα μπορούσε η κυβέρνηση να καταφέρει περισσότερα απ' όσα κατάφερε, ο Π. Κανελλόπουλος τόνισε: «Εγώ προσωπικά, επιτρέψτε μου να πω, ότι δεν διεκδικώ την τιμή και τον τίτλο ότι θα μπορούσα να τα καταφέρω καλύτερα. Παρακολούθησα επί δύο χρόνια και παραπάνω τις διαπραγματεύσεις, καθ' ούς ήταν δυνατό να τις παρακολουθήσω. Και πρέπει να πω ότι απορώ γι' αυτήν την εντύπωση που έχει δημιουργηθεί, ότι όλα έγιναν εν κρυπτώ. Και οι εφημερίδες έγραφαν ποιες ήταν οι προτάσεις της Κυβερνήσεως, ποιες ήταν οι αντιπροτάσεις των μελών, είτε του Συμβουλίου των Υπουργών, είτε της Εκτελεστικής Επιτροπής. Όλα αυτά βρίσκονται πράγματι στις αποφάσεις που ελήφθησαν και βρίσκονται επομένως μέσα στο Σώμα της συνθήκης που υπογράφηκε στις 28 Μαΐου του 1979».

Τέλος, στην ομιλία του εκείνη ο Π. Κανελλόπουλος αναφέρθηκε και στο ερώτημα εάν έπρεπε να μπούμε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τόνισε τα εξής: «Τι επιλογή έπρεπε να γίνει: Ή έπρεπε να μπούμε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, όπως είχαμε αποφασίσει όλοι το 1961, ή έπρεπε να μπούμε σε κάποια άλλη ομάδα κρατών, ή έπρεπε να μείνουμε ολομόναχοι. Αγαπητοί φίλοι, θα επαναλάβω μία φράση που είπε ο Πρωθυπουργός για την αιώνια μοναξιά της Ελλάδος που πρέπει κάποτε να σταματήσει. Ήταν βέβαια ένδοξη και η αιώνια μοναξιά, αιώνια μέσα στο χρόνο βεβαίως αλλά ήταν οδυνηρή και δεν έχω παρά να σας παραπέμψω στο τραγικό έτος 1453. Εκτός τούτου, ολομόναχοι δεν έπρεπε να μείνουμε, διότι κανένα κόμμα, έως τώρα, δεν το είχε ισχυρισθεί. Βρήκα τι είχε πει ο Γεώργιος Παπανδρέου στις 19.6.1961, πριν υπογράψει η συνθήκη της συνδέσεως και τι είχε πει ο Ηλίας Ηλιού στις 24.7.1962, όταν άρχισε η συζήτηση για την κύρωση της συμβάσεως. Ο αείμνηστος Γεώργιος Παπανδρέου είχε υπερβάλει και είχε πει ότι έπρεπε να γίνει μία κινητοποίηση ανάλογη με αυτή που έγινε αυτόματα στις 28 Οκτωβρίου 1940. Τόσο σημαντικό θεώρησε το γεγονός της συνδέσεως, όχι καν της εντάξεως, ώστε να έπρεπε να γίνει μια τέτοια κινητοποίηση των πνευμάτων και των ψυχών. Αλλά παρά ταύτα είπε στο λόγο του: 'Απεδέχθημεν την σύνδεσιν με την Κοινή Αγορά, διότι φοβούμεθα ότι αι δυσμενείς συνέπειαι της απομονώσεως θα είναι σκληρότεροι από τας δυσμενείς συνεπείας της συνδέσεως'. Τας συνεπείας της συνδέσεως, όχι υπό την έννοια ότι είναι κακή η σύνδεση, αλλά υπό την έννοια ότι δεν είμεθα προπαρασκευασμένοι ακόμα για να συνδεθούμε. Αποδείχθηκε ότι είμαστε προπαρασκευασμένοι. Και αποδείχθηκε ότι σε όλους σχεδόν τους τομείς, παρά την διακοπή της ουσιαστικής ισχύος της συνδέσεως κατά το διάστημα της δικτατορίας, έγιναν σημαντικά βήματα και στον τομέα της βιομηχανίας και στον τομέα της γεωργίας. Στις 24.1.1962 ο Ηλίας Ηλιού είχε πει: 'Θα ήταν επικίνδυνος ρομαντισμός αν μέναμε μόνοι, είτε στον κόσμο, είτε και στην Ευρώπη. Δεν χρειάζεται λοιπόν περισσότερα για να αποκρουσθεί η λύση της παρατάσεως της αιώνιας μοναξιάς'».

Η εκλογική αναμέτρηση της 29ης Οκτωβρίου 1961, η νίκη της ΕΡΕ και η τέταρτη συνεχής κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή

Οι εκλογές της 29ης Οκτωβρίου 1961 έδωσαν ένα σημαντικό προβάδισμα στην ΕΡΕ, η οποία συγκέντρωσε ποσοστό 50,79% και εξέλεξε 176 βουλευτές. Η Ένωση Κέντρου-Κόμμα Προοδευτικών καίτοι δημιουργήθηκε τις παραμονές των εκλογών, συγκέντρωσε ποσοστό 33,69% και εξέλεξε 100 βουλευτές. Τρίτο κόμμα ήλθε το ΠΑΜΕ (Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδος), το οποίο συγκέντρωσε ποσοστό 14,65% και εξέλεξε 24 βουλευτές. Βέβαια, το ΠΑΜΕ, στο οποίο ήταν ενσωματωμένη η ΕΔΑ, υπέστη μεγάλη καθίζηση. Ενώ στις εκλογές του 1958 είχε συγκεντρώσει ποσοστό 25% και είχε εκλέξει 79 βουλευτές, στις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου του 1961 μειώθηκε κατά πολύ η δύναμή του. Από την άλλη πλευρά η Ένωση Κέντρου-Κόμμα Προοδευτικών, δεν μπόρεσαν να πείσουν τον ελληνικό λαό ότι μπορούσαν να κυβερνήσουν τον τόπο και αυτό ήταν η αιτία της μειωμένης δύναμης που συγκέντρωσαν στις εκλογές και τούτο διότι στις παραμονές των εκλογών ενώθηκαν 14 περίπου κόμματα και όλα αυτά τα κόμματα και οι ηγέτες των δεν μπόρεσαν να πείσουν τον ελληνικό λαό, ότι αποτελούσαν ένα ενιαίο κόμμα. Ένα άλλο γεγονός που δεν μπόρεσε να πείσει τον ελληνικό λαό ήταν, ότι το πρόγραμμα που ανακοίνωσαν ήταν πολύ πρόχειρα γραμμένο και δεν μπορούσε να πείσει ότι ήταν δυνατόν να εφαρμοσθεί. Το μόνο το οποίο κατάφεραν τα κόμματα που ενώθηκαν προεκλογικά, ήταν να περιορίσουν τη δύναμη της Αριστεράς και αυτό ικανοποίησε και τους ίδιους και άλλους πολλούς παράγοντες, όπως τους Αμερικανούς, τα Ανάκτορα κ.λ.π.

Ο μεγάλος όμως νικητής των εκλογών ήταν ο αρχηγός της ΕΡΕ Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος ενισχυμένος σημαντικά από τα αποτελέσματα των εκλογών, σχημάτισε την τέταρτη κατά σειρά κυβέρνησή του. Ήθελε όμως να σχηματίσει μία κυβέρνηση, που θα ανταποκρινόταν στις προσδοκίες του ελληνικού λαού. Έτσι, αντιπρόεδρος της κυβερνήσεώς παρέμεινε ο Π. Κανελλόπουλος, με εντολή να συντονίζει το κυβερνητικό έργο και να εκπροσωπεί την κυβέρνηση στη Βουλή. Ο Ευάγγελος Αβέρωφ διατήρησε το Υπουργείο Εξωτερικών και ο Σόλων Γκίκας το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων. Ο Αρ. Πρωτοπαπαδάκης παρέμεινε στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, ο Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και ο Δ. Μακρής στο Υπουργείο Προεδρίας. Στην κυβέρνηση επανήλθαν ο Παναγής Παπαληγούρας, ο οποίος ανέλαβε το Υπουργείο Συντονισμού και ο Γεώργιος Ράλλης το Υπουργείο Εσωτερικών, ενώ το Υπουργείο Οικονομικών ανέλαβε ο Σπύρος Θεοτόκος και υπουργός Εμπορίου ορίστηκε ο Π. Πιπινέλης. Τέλος, για πρόεδρος της Βουλής προτάθηκε και πάλι ο Κ. Ροδόπουλος, ο οποίος ήταν και πριν πρόεδρος του κοινοβουλίου. Στα υπόλοιπα Υπουργεία τοποθετήθηκαν οι εξής: Γρηγόρης Κασσιμάτης υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ζήσης Ζησάκης υπουργός Βιομηχανίας, Κωνσταντίνος Αδαμόπουλος υπουργός Γεωργίας, Ανδρέας Στράτος υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας, Στυλιανός Κωτιάδης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Κωνσταντίνος Χρυσανθακόπουλος υπουργός Εργασίας, Διονύσιος Μανέντης υπουργός Βορείου Ελλάδος, Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος υφυπουργός προεδρίας κυβερνήσεως.

Η μεγάλη όμως διαφορά των αποτελεσμάτων έδωσε την ευκαιρία στον Γεώργιο Παπανδρέου να εκμεταλλευθεί την περίπτωση και να αρχίσει να κάνει

Η νέα κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή

καταγγελίες με ανύπαρκτα περιστατικά. Μάλιστα, κατήγγειλε το αποτέλεσμα των εκλογών ως προϊόν βίας και νοθείας και τις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου 1961 ως εκλογικό πραξικόπημα. Ειδικότερα, σε συγκέντρωση στην κοινοβουλευτική ομάδα, ο Γεώργιος Παπανδρέου ανακοίνωσε ότι κηρύττει «ανένδοτο αγώνα». Πρώτη δε εκδήλωση του ανένδοτου αγώνα ήταν η απόφαση της Ενώσεως Κέντρου και της ΕΔΑ να μην προσέλθουν οι βουλευτές στην εναρκτήρια συνεδρίαση της Βουλής (4.12.1961), να μην πάρουν μέρος στην εκλογή του προέδρου της Βουλής, ούτε να παραστούν στη συζήτηση για τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησεως. Αμφισβητώντας με τον τρόπο αυτό τη νομιμότητα της Βουλής και της κυβέρνησεως, η Ε.Κ. απευθυνόταν ταυτόχρονα προς τον βασιλέα ζητώντας την άμεση επέμβασή του. Πέραν τούτων, οι βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου αποφάσισαν να απέχουν από όλες τις εκδηλώσεις των Ανακτόρων. Έτσι, στις 14 Δεκεμβρίου 1961, κατά την εορτή των γενεθλίων του βασιλέως Παύλου δεν παρέστη κανένας βουλευτής της Ενώσεως Κέντρου. Βέβαια, από αυτή τη γραμμή διαφοροποιήθηκε ο Σοφοκλής Βενιζέλος, ο οποίος ζήτησε από τον βασιλέα ακρόαση την 8.12.1961. Επίσης, την παραμονή της Πρωτοχρονιάς εδέχθη τους βασιλείς στο σπίτι του, στην καθιερωμένη δεξίωση προς τιμή του βασιλικού ζεύγους. Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε, ότι κατά την ημέρα της ορκωμοσίας των βουλευτών (17.11.1961) ορκίσθηκαν μόνο οι βουλευτές της ΕΡΕ, οι βουλευτές του Σπ. Μακεζίνη και 9 βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου. οι υπόλοιποι ορκίσθηκαν την 9.1.1962, την πρώτη ημέρα συνεδρίασης της Βουλής μετά τις διακοπές των Χριστουγέννων.

Πέραν όμως από την κοινοβουλευτική αντιπαράθεση, από τον Μάρτιο του

1962 άρχισαν να πραγματοποιούνται διάφορες συγκεντρώσεις στην Αθήνα και σε διάφορες επαρχιακές πόλεις, με ομιλητή τον Γεώργιο Παπανδρέου ή άλλα στελέχη της Ένωσης Κέντρου.

Εκτός όμως από τις ομιλίες που γίνονταν στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, μεγάλες «μάχες» εδόθησαν από τις αρχές του 1962 και στο ελληνικό κοινοβούλιο, όπου είχαν κατατεθεί προτάσεις μομφής κατά της κυβερνήσεως για τη *«βία και τη νοθεία που διεπράχθη στις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου 1961»*. Πέραν τούτων είχαν γίνει και προτάσεις για την παραπομπή στο Ειδικό Δικαστήριο του υπηρεσιακού πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Δόβα και των κυριότερων υπουργών της κυβερνήσεώς του, διότι τους θεωρούσαν και αυτούς υπαίτιους της βίας και της νοθείας. Βέβαια, στις επιθέσεις που έκανε τότε η Ένωση Κέντρου και προσωπικά ο Γεώργιος Παπανδρέου, δεν παρέλειπαν και τις Ένοπλες Δυνάμεις, τις οποίες κατηγορήσαν ότι είχαν ανάμειξη στο «εκλογικό πραξικόπημα» της βίας και της νοθείας. Μάλιστα, ο Γεώργιος Παπανδρέου είχε επιτεθεί και προς τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού, αντιστράτηγο Β. Καρδαμάκη, με τη φράση: *«Ποιος είσαι εσύ στρατηγέ Καρδαμάκη, ανάξιε ηγέτη του στρατεύματος»*.

Βέβαια, όλες αυτές οι ενέργειες είχαν δημιουργήσει μία πολύ άσχημη κατάσταση και όλα αυτά είχαν ανησυχήσει και την κυβέρνηση και προσωπικά τον ίδιο τον πρωθυπουργό, ο οποίος δεν μπορούσε να βρει τρόπο να αντιδράσει. Έτσι, η εξαγγελία διαφόρων μέτρων, όπως η κατάργηση των εκτάκτων μέτρων που είχαν καθιερωθεί από την εποχή του Εμφυλίου πολέμου και η απελευθέρωση πολλών κρατουμένων, μεταξύ των οποίων και του Μανώλη Γλέζου, ελάχιστη απήχηση είχαν. Επίσης, η κυβέρνηση τον Ιούνιο του 1962 υλοποίησε τον θεσμό των αγροτικών συντάξεων, ένα μέτρο πολύ σημαντικό, το οποίο όμως λόγω του γενικότερου κλίματος δεν βρήκε την απήχηση που έπρεπε να βρει. Πέρα όμως από τα ανωτέρω μέτρα, η κυβέρνηση έλαβε και άλλα μέτρα, τα οποία όμως δεν έβρισκαν καμία απήχηση και όλοι ησυχολούντο με τους λόγους του Γεωργίου Παπανδρέου και τα διάφορα ρητορικά πυροτεχνήματα, τα οποία εκτοξεύονταν στις διάφορες συγκεντρώσεις.

Όμως ήταν δικαιολογημένη αυτή η κατάσταση, η οποία είχε παραλύσει τα πάντα; Και εάν υπήρξε νοθεία, ήταν η νοθεία τόσο μεγάλη ώστε να δημιουργήσει αυτή τη θύελλα των αντιδράσεων; Κατ' αρχήν, πρέπει να δεχθούμε ότι βία δεν υπήρξε πουθενά, διότι δεν καταγγέλθηκε κανένα περιστατικό βίας. Όσον αφορά τη νοθεία, πρέπει να παραδεχθούμε ότι υπήρξαν ορισμένα περιστατικά σε στρατιωτικές μονάδες της Βορείου Ελλάδας. Ευθύνεται όμως για τα περιστατικά αυτά ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ή η ΕΡΕ; Νομίζω ότι κανένας ερευνητής δεν θα μπορέσει να επιρρίψει ευθύνες στον Κ. Καραμανλή ή στην ΕΡΕ γενικότερα, διότι δεν υπήρχαν συγκεκριμένα περιστατικά. Εάν όμως συνέβησαν τέτοια περιστατικά η ευθύνη βαρύνει την υπηρεσιακή κυβέρνηση του Κ. Δόβα, που είχε την ευθύνη των εκλογών και όχι την ΕΡΕ και την κυβέρνηση Κ. Καραμανλή, που έτρεχε από πόλη σε πόλη, όπως γίνεται τις προεκλογικές περιόδους.

Επί του θέματος αυτού είχα ασχοληθεί πολλές φορές στο παρελθόν και το είχα συζητήσει με τους αείμνηστους Π. Κανελλόπουλο και Γεώργιο Ράλλη, οι οποίοι είχαν τονίσει ότι το ήθος του Κ. Καραμανλή, του Π. Κανελλόπουλου και του Γεωργίου Ράλλη ποτέ δεν θα επέτρεπε να γίνουν τέτοια πράγματα. Μάλιστα, ο Π. Κανελλόπουλος είχε δηλώσει δημόσια τα εξής: *«Ο Καραμανλής και*

Ο Κ. Καραμανλής με τον πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας Σαρλ ντε Γκολ

εγώ, αλλά και όσοι απαρτίζαμε την ΕΡΕ δεν σκεφθήκαμε ούτε στιγμή να προβούμε σε ενέργειες οι οποίες ήταν δυνατό να νοθεύσουν το αποτέλεσμα των εκλογών. Δεν είχαμε και τη δυνατότητα, διότι δεν είμαστε Κυβέρνηση». Βέβαια, είναι πιθανόν ορισμένα στοιχεία στο στρατό, που όπως αποκαλύφθηκε αργότερα ήταν εκείνα που οδήγησαν στη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967, να προέβησαν σε ενέργειες νοθείας, ειδικότερα σε μονάδες της Βορείου Ελλάδος, όπου υπήρχαν και συγκεκριμένες καταγγελίες. Αλλά πόσο να ήταν αυτό το ποσοστό; Και εάν υποθέσουμε ότι αυτή η νοθεία ήταν ένα 3%, θα μπορούσε αυτό το ποσοστό να ανατρέψει το 51 % που είχε συγκεντρώσει η ΕΡΕ; Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η ΕΡΕ με βάσει τον ισχύοντα τότε εκλογικό νόμο, μπορούσε να σχηματίσει κυβέρνη-

ση με ποσοστό 42%. Άρα όσα υποστηρίζονταν τότε ήσαν αβάσιμα και επεδίωκαν απλώς να δημιουργήσουν θέματα, διότι δεν μπορούσαν διάφορετικά να αντιμετωπίσουν τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε, ότι το θέμα της βίας και της νοθείας απασχόλησε την ελληνική Δικαιοσύνη, η οποία με απόφαση του Αρείου Πάγου που εξεδόθη όταν πρωθυπουργός ήταν ο Γεώργιος Παπανδρέου το 1965, απεφάνθη ότι δεν υπήρξε ούτε βία ούτε νοθεία στις εκλογές της 29.10.1961.

Την περίοδο της οξείας αντιπαράθεσης κυβέρνησης και αντιπολίτευσης για τη βία και τη νοθεία, εμφανίσθηκε και η αντιπαλότητα μεταξύ του πρωθυπουργού και των ανακτόρων. Βέβαια, πολύ πριν είχαν εμφανισθεί σημεία που έδειχναν ότι οι σχέσεις δεν ήσαν ομαλές. Τον Οκτώβριο του 1962 ο πρωθυπουργός έστειλε στον βασιλέα Παύλο αναλυτικό υπόμνημα, όπου συνόψιζε τις διαφωνίες του σχετικά με «τη ζωή και τη δραστηριότητα του στέμματος», κυρίως όσον αφορά τις οικονομικές απαιτήσεις των Ανακτόρων. Σημείωνε επίσης, ότι «τα κείμενα των βασιλικών λόγων δεν είναι ακίνδυνον να γίνονται εν αγνοία της Κυβερνήσεως». Όμως, εξίσου σκληρή ήταν και η απάντηση του βασιλέως Παύλου, ο οποίος ανέφερε ότι «ουδείς άλλος σημερινός θρόνος υπάρχει λιτότερος του Ελληνικού» και ότι «ως αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, ου μόνον δικαιούμαι, αλλά έχω καθήκον να απευθύνω προς αυτάς τους λόγους τους οποίους θεωρώ κατάδηλους». Η διάσταση αυτή μεταξύ πρωθυπουργού και βασιλέως δεν δημοσιοποιήθηκε, αλλά απετέλεσε την απαρχή για την μεγάλη διάσταση μεταξύ ανακτόρων και πρωθυπουργού τον Ιούνιο του 1963, που οδήγησε σε παραίτηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Τέλος, στην Αχαΐα, στις εκλογές της 29.10.1961 η ΕΡΕ εξέλεξε τους εξής πέντε Βουλευτές: α) τον Π. Κανελλόπουλο, β) τον Απ. Καρασπήλιο, γ) τον Β. Παπαρηγόπουλο, δ) τον Γ. Σακελλαρόπουλο και ε) τον Αχ. Γεροκωστόπουλο. Από την Ένωση Κέντρου-Κόμμα Προοδευτικών εξελέγησαν οι εξής τρεις: α) Γ. Παπανδρέου, β) Τ. Βγενόπουλος και γ) Φωκίων Ζαΐμης. Τέλος, από το ΠΑΜΕ εξελέγη ο Ασημάκης Φωτήλας, γιος του πρώην βουλευτή Αριστοτέλη Φωτήλα.

Η διαφωνία βασιλιά-Κ. Καραμανλή, η παραίτηση του πρωθυπουργού και η κυβέρνηση του Παναγιώτη Πιπινέλη

Όπως είναι γνωστόν, τον Ιούνιο του 1963 το βασιλικό ζεύγος της Ελλάδος (ο βασιλιάς Παύλος και η βασίλισσα Φρειδερίκη) είχαν προγραμματίσει να επισκεφθούν την βρετανική πρωτεύουσα, κατόπιν προσκλήσεως της βασίλισσας της Αγγλίας. Στην επίσκεψη αυτή ήταν αντίθετη η ελληνική κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, διότι η σύζυγος του εξόριστου κομμουνιστού Αντ. Αμπατιέλου, η οποία ζούσε στο Λονδίνο, απειλούσε ότι θα ξεσήκωνε τις αριστερές οργανώσεις για να αποδοκιμάσουν τους βασιλείς της Ελλάδος, με αίτημα την απελευθέρωση του συζύγου της. Προ αυτής της κατάστασης ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής έπρεπε να ξεκαθαρίσει τη θέση του. Έτσι, στις 8 Ιουνίου 1963 επεσκέφθη τον βασιλιά στα ανάκτορα και συζήτησε τις λεπτομέρειες του ταξιδιού στο Λονδίνο. Μάλιστα, σε εκείνη τη συζήτηση ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έφερε τον βασιλιά προ των ευθυνών του και του ετόνισε με παρρησία ότι υπήρχε κίνδυνος να δημιουργηθούν μεγάλα έκτροπα εις βάρος του βασιλικού ζεύγους, πράγμα το οποίο θα είχε άσχημο αντίκτυπο για την Ελλάδα και τον ελληνικό λαό. Όμως από την πλευρά του ο βασιλιάς Παύλος έβλεπε ότι η συζήτηση οδηγούσε σε αδιέξοδα. Προ αυτής της κατάστασης και βλέποντας ο βασιλιάς τον Κωνσταντίνο Καραμανλή να επιμένει, του έθεσε ευθέως το ερώτημα: *«Και εάν επιμείνω, τι σκέπτεσαι να κάνεις;...»*. *«Θα παραιτηθώ Μεγαλειότατε»*. Η συζήτηση όμως αυτή με τον βασιλιά στεναχώρησε πάρα πολύ τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή. Δεν υπέβαλε αμέσως την παραίτησή του, αλλά όμως σκέφθηκε ότι δεν μπορούσε πλέον να συνυπάρξει με τον ανώτατο άρχοντα. Για το λόγο αυτό, έχοντας στην τσέπη του την παραίτησή του, θέλησε να καταβάλει μία τελευταία προσπάθεια. Ανήλθε και πάλι στα ανάκτορα, μετά από τρεις ημέρες (11 Ιουνίου 1963), για να ξεκαθαρίσει την κατάσταση. Βέβαια, κατά τη συζήτηση αυτή επήλθε οριστική σύγκρουση και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής εκείνη τη στιγμή υπέβαλε την παραίτηση της υπ' αυτόν κυβερνήσεως. Αλλά και ο βασιλιάς από την πλευρά του εδέχθη αμέσως την παραίτηση του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή και για να τον εξευμενίσει του πρότεινε να του απονεμίσει τον Μεγαλόσταυρο του Σωτήρος. Όμως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αρνήθηκε αυτή την προσφορά και λέγεται ότι μεταξύ τους έγινε ο εξής διάλογος:

Βασιλιάς Παύλος: *«Σας τον είχα προσφέρει και άλλοτε και μου είχατε πει ότι θα τον δεχόσαστε, όταν θα αποχωρούσατε από την Πρωθυπουργίαν»*.

Κ. Καραμανλής: *«Ναι, αλλά εάν αποχωρούσα υπό συνθήκας διαφορετικάς από αυτάς υπό τας οποίας τώρα απέρχομαι»*.

Ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής, ο οποίος διαφώνησε για το ταξίδι του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο. Μετά την επάνοδο του βασιλιά από το Λονδίνο υπέβαλε την παραίτησή του

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, μετά την παραίτησή του, εισηγήθηκε στον βασιλιά τη διάλυση της Βουλής, την προκήρυξη εκλογών με το πλειοψηφικό σύστημα και τον σχηματισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης.

Από την πλευρά του ο βασιλιάς Παύλος δεν εδέχθη τις προτάσεις Καραμανλή για διάλυση της Βουλής, σχηματισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης και προκήρυξη εκλογών, αλλά ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Παναγιώτη Πιπινέλη, ο οποίος ήταν υπουργός στην κυβέρνηση Καραμανλή και γνωστός για τα φιλοβασιλικά του αισθήματα. Βέβαια, η ανάθεση εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στον Παν. Πιπινέλη ενόχλησε πάρα πολύ τον αρχηγό της ΕΡΕ Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο οποίος αμέσως ανεχώρησε για τη Ζυρίχη, χωρίς να γίνει αντιληπτός από κανέναν. Φεύγοντας αμέσως για τη Ζυρίχη ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, όρισε Διοικούσα Επιτροπή του κόμματος της ΕΡΕ αποτελούμενη από τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλο, τον πρόεδρο της Βουλής Κωνσταντίνο Ροδόπουλο και τον υπουργό Συντονισμού (πρώτου τη τάξη υπουργού) Π. Παπαληγούρα. Από την πλευρά της η κυβέρνηση Π. Πιπινέλη, αφού ορκίσθηκε, προσήλθε στη Βουλή και ψηφίσθηκε μόνον από τους Βουλευτές της ΕΡΕ. Η σύνθεση της κυβέρνησης Π. Πιπινέλη είχε την εξής σύνθεση: Παναγιώτης Πιπινέλης πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός των Εξωτερικών, Κάρολος Αρλιώτης υπουργός Συντονισμού, Φίλιππος Δραγούμης υπουργός Εθνικής Αμύνης, Χαράλαμπος Παγουλάτος υπουργός Δικαιοσύνης, Χριστόφορος Στράτος υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γεώργιος Σωφρονόπουλος υπουργός Οικονομικών, Παναγιώτης Μαυρίκης υπουργός Εμπορίου, Γεώργιος Δροσόπουλος υπουργός Βιομηχανίας, Γεώργιος Μαρκάκης υπουργός Δημοσίων Έργων, Αναστάσιος Ποταμιάνος υπουργός Συγκοινωνιών, Δημήτριος Ταλέλλης υπουργός Γεωργίας, Ιωάννης Κυριακού υπουργός Κοινω-

Υστερα από την παραίτηση του Κ. Καραμανλή ο βασιλιάς έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Π. Πιπινέλη. Στο στιγμιότυπο με τον Σπ. Μαργεζίνη

νικής Προνοίας, Ευάγγελος Στρατήγης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Κωνσταντίνος Ρόκας υπουργός Εργασίας, Γρηγόριος Παπαφλέσσας υπουργός παρά τη προεδρία της Κυβερνήσεως, Χαράλαμπος Φραγκίστας υπουργός Βορείου Ελλάδος, Δημήτριος Παπανικολόπουλος υφυπουργός Εθνικής Αμύνης, Ιωάννης Δασκαλόπουλος υφυπουργός Εσωτερικών, Ανδρέας Γκότσης υφυπουργός Γεωργίας, Αθανάσιος Κανελλόπουλος υφυπουργός Εμπορίου.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι η ανάθεση εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στον Παν. Πιπινέλη ήταν λάθος επιλογή, διότι ο νέος πρωθυπουργός ήταν μέλος της ΕΡΕ και υπουργός της παραιτηθείσης κυβέρνησεως του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Με μια τέτοια κυβέρνηση η χώρα δεν μπορούσε να φθάσει στις εκλογές, διότι αντιδρούσαν όλα τα άλλα κόμματα

της Βουλής. Φαίνεται ότι εκείνη την περίοδο τα Ανάκτορα δεν τα απασχολούσε άλλο θέμα παρά μόνον το ταξίδι στο Λονδίνο. Και τούτο οπωσδήποτε θα το εξασφάλιζε η κυβέρνηση Παν. Πιπινέλη. Πάντως όλοι πίστευαν ότι η κυβέρνηση αυτή θα είχε σύντομο πολιτικό βίο και ότι γρήγορα θα αναλάμβανε άλλη κυβέρνηση για να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές.

Οι εκλογές του 1963 και η κυβέρνηση μειοψηφίας του Γεωργίου Παπανδρέου

Η κυβέρνηση του Π. Πιπινέλη δεν μπόρεσε να επιτελέσει κανένα συγκεκριμένο έργο, διότι σε κάθε βήμα της συναντούσε τις αντιδράσεις της Ενώσεως Κέντρου, η οποία ζητούσε συνεχώς την παραίτηση της κυβέρνησεως και την προκήρυξη νέων εκλογών. Όμως κατάφερε η κυβέρνηση να τροποποιήσει τον εκλογικό νόμο και να τον βελτιώσει. Βέβαια, η αξιωματική αντιπολίτευση μαζί με την ΕΔΑ ήθελαν την απλή αναλογική ως εκλογικό σύστημα. Η κυβέρνηση βέβαια, δεν εδέχθη το αίτημα της αντιπολίτευσης και προχώρησε στην τροποποίηση του υπάρχοντος εκλογικού συστήματος της ενισχυμένης αναλογικής. Τελικά η αντιπολίτευση αποχώρησε από τη Βουλή και το νέο εκλογικό νόμο τον ψήφισαν μόνο οι βουλευτές της ΕΡΕ.

Ο νέος εκλογικός νόμος (4322/1963) καθιέρωνε την τρίτη κατανομή, στην οποία μεταφέρονταν όσες βουλευτικές έδρες δεν είχαν παραχωρηθεί κατά τη

Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Γεώργιο Παπανδρέου, αν και με ισχνή πλειοψηφία οδήγησε στην παραίτηση του Κ. Καραμανλή από την ηγεσία της ΕΡΕ και την αναχώρησή για το Παρίσι

δεύτερη κατανομή. Μία άλλη τροποποίηση που έγινε στον ισχύοντα εκλογικό νόμο αφορούσε τους φραγμούς για τη συμμετοχή ενός αυτοτελούς κόμματος στη Β' κατανομή. Διατηρούσε βέβαια τα ποσοστά του 15%. Έτσι με το νέο νόμο συμμετείχαν στη Β' κατανομή και αυτοτελή κόμματα ανεξαρτήτως εθνικού ποσοστού, σε όποιες περιφέρειες (εφετειακές) είχαν συγκεντρώσει το 10% των ψήφων ή είχαν κερδίσει μία τουλάχιστον έδρα από την Α' κατανομή.

Επίσης, με το νόμο 4322/1963 καθιερώθηκε ότι οι ψήφοι των στρατιωτικών και των δημοσίων υπαλλήλων θα συνυπολογίζονται στις περιφέρειες όπου ήσαν εγγεγραμμένοι και όχι στις περιφέρειες όπου υπηρετούσαν, όπως ίσχυε με το νόμο του 1961. Τέλος, με το νόμο αυτό ρυθμίστηκαν και άλλα πολλά μικροθέματα και κυρίως ρυθμίστηκε το θέμα της απογραφής, οπότε με τις νέες εκλογές θα ίσχυε η απογραφή του 1961 και όχι η απογραφή του 1940.

Μετά την ψήφιση του εκλογικού νόμου (2.9.1963) η χώρα εισήλθε σε προεκλογική περίοδο. Το πρόβλημα τώρα ήταν, ποια κυβέρνηση θα διεξήγαγε τις εκλογές. Ο Κ. Καραμανλής συμφωνούσε να διεξαγάγει τις εκλογές η κυβέρνηση Πιπινέλη. Όμως ο Γ. Παπανδρέου ήταν κάθετα αντίθετος και απειλούσε με αποχή σε περίπτωση που διεξήγαγε τις εκλογές η κυβέρνηση Πιπινέλη. Προ αυτής της κατάστασης ο βασιλιάς συγκάλεσε στα ανάκτορα σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών (25.9.1963) και αφού άκουσε τις απόψεις τους, κατέληξε σε συγκεκριμένη απόφαση. Συγκεκριμένα, την επομένη της συσκέψεως στα ανάκτορα, δημοσιεύθηκε το Διάταγμα για τη διάλυση της Βουλής και τη προκήρυξη εκλογών για την 3η Νοεμβρίου 1963.

Δύο μέρες αργότερα η κυβέρνηση Πιπινέλη παραιτήθη και παραχώρησε τη θέση της στον Στ. Μαυρομιχάλη, πρόεδρο του Αρείου Πάγου. Βέβαια, ο ορισμός

υπηρεσιακού πρωθυπουργού και μάλιστα προσώπου το οποίο ικανοποίησε τον Γ. Παπανδρέου, θεωρήθηκε ως πολιτική μείωσης του Κ. Καραμανλή. Στη συνέχεια η υπηρεσιακή κυβέρνηση Μαυρομιχάλη έλαβε και σειρά μέτρων, τα οποία ικανοποίησαν απόλυτα την Ένωση Κέντρου, ενώ δυσaráεστησαν την παράταξη της ΕΡΕ. Τέτοια μέτρα, μεταξύ άλλων, ήταν ο αφοπλισμός των ΤΕΑ (Τάγματα Εθνικής Ασφάλειας), η αντικατάσταση των νομαρχών με εισαγγελείς, η προσωρινή αντικατάσταση των αρχηγών της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων κ.ά. Όλα αυτά δυσaráεστησαν τον Κ. Καραμανλή και παρά την απειλή του για αποχώρηση από την πολιτική, επανήλθε στην Ελλάδα την 28.9.1963, αναλαμβάνοντας και πάλι την ηγεσία της ΕΡΕ. Με την άφιξη του Κ. Καραμανλή στην Ελλάδα, στην ουσία άρχισε και η προεκλογική περίοδος. Έτσι, στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου 1963 μετείχαν τα εξής κόμματα:

1) Η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (Ε.Ρ.Ε.), με αρχηγό τον Κ. Καραμανλή. Στόχος της παράταξης του Κ. Καραμανλή ήταν ο χώρος του Κέντρου. Βέβαια προς αυτή την κατεύθυνση είχε βοηθήσει και η προσχώρηση πέντε βουλευτών της Ένωσης Κέντρου, οι οποίοι είχαν αποχωρήσει από το κόμμα τους, διότι διαφωνούσαν με τον ανένδοτο αγώνα. Οι πέντε αυτοί βουλευτές ήσαν: ο Α. Δερδεμέζης, ο Αθ. Γκελεστάθης, ο Ν. Κοντογιαννόπουλος, ο Χρ. Τσαντούλας και ο Κ. Χριστόπουλος.

2) Η Ένωση Κέντρου (Ε.Κ.), με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η Ένωση Κέντρου το 1963 εμφανίζεται πλέον ως ενιαίο κόμμα, πράγμα το οποίο δεν υπήρχε στις εκλογές του 1961. Το μόνο αδύνατο σημείο ήταν ο Σοφοκλής Βενιζέλος, ο οποίος εφέρετο σαν υπουργός της Ένωσης Κέντρου και εδραστηριοποιείτο ανάλογα με τις περιστάσεις.

3) Η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ), με πρόεδρο τον Ι. Πασσαλίδη. Βέβαια, στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου 1963 η ΕΔΑ εμφανίσθηκε αποδυναμωμένη, διότι τα περισσότερα στελέχη που είχαν συνεργασθεί με το ΠΑΜΕ στις εκλογές του 1961 και ήσαν κεντρώας προέλευσης αποχώρησαν και επανήλθαν στο κόμμα τους, το οποίο εμφανιζόταν αρκετά ενισχυμένο. Έτσι η ΕΔΑ εμφανίσθηκε σαν ένα καθαρό κομμουνιστικό κόμμα.

4) Το κόμμα των Προοδευτικών, με αρχηγό τον Σπύρο Μαρκεζίνη, το οποίο κατέβαινε στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου αυτόνομο, διότι με την Ένωση Κέντρου είχε διαρρήξει τις σχέσεις, επειδή ήτο αντίθετο με τον ανένδοτο αγώνα, ενώ πρότασή του για συνεργασία με την ΕΡΕ απερρίφθη από την ηγεσία του κόμματος. Έτσι, κατέβηκαν μόνοι τους με στόχο να μετρήσουν τη δύναμή τους.

Βέβαια, στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου 1963 κατέβηκαν τα ανωτέρω τέσσερα κόμματα, χωρίς ιδιαίτερες συνεργασίες.

Ο προεκλογικός αγώνας κύλησε σχεδόν ομαλά. Τα κόμματα πραγματοποιήσαν μεγάλες συγκεντρώσεις, χωρίς να φαίνεται καμία υπεροχή που να δίνει προβάδισμα σε κάποιο κόμμα. Ο Κ. Καραμανλής διεξήγαγε τον προεκλογικό του αγώνα με μεγάλη σοβαρότητα και μεγάλη αυτοσυγκέντρωση. Προέβαλε το έργο της οκταετίας, χωρίς να δίνει υποσχέσεις στον ελληνικό λαό. Ειδικότερα στις περιόδους του, τόνιζε το μεγάλο επίτευγμα στον οικονομικό τομέα, όπου για πρώτη φορά ο κρατικός προϋπολογισμός παρουσίαζε πλεόνασμα. Βέβαια, από την άλλη πλευρά ο Γ. Παπανδρέου έδινε μεγάλες υποσχέσεις και με δημαγωγικά συνθήματα προσπαθούσε να πείσει τον ελληνικό λαό να ψηφίσει την Ένωση Κέντρου. Αντίθετα, ο Κ. Καραμανλής, ο οποίος ποτέ δεν υπήρξε δημα-

γωγός, έλεγε στις ομιλίες του την αλήθεια, παρά τις πιέσεις που ασκούσαν οι συνεργάτες του, για να δώσει υποσχέσεις, όπως έπραττε ο Γ. Παπανδρέου. Μάλιστα πολλοί θυμούνται ένα περιστατικό που συνέβη στην Λάρισα. Λίγο πριν μιλήσει στη μεγάλη αγροτική συγκέντρωση, οι βουλευτές που τον συνόδευαν τον πίεσαν να δώσει κάποια υπόσχεση για τις τιμές των αγροτικών προϊόντων. Αντί να δώσει την υπόσχεση, κατήγγειλε τους βουλευτές του ότι τον πίεζαν να δώσει υποσχέσεις, «*όμως εγώ δεν αλλάζω τον χαρακτήρα μου*», τόνισε στην ομιλία του και κατέληξε: «*λέω πάντα την αλήθεια και αρέσκομαι στα έργα και όχι στα λόγια*».

Μέσα σ' αυτό το κλίμα διεξήχθησαν οι εκλογές, με αποτέλεσμα να έρθει πρώτο κόμμα η Ένωση Κέντρου, χωρίς να εξασφαλίσει την απαιτούμενη πλειοψηφία για να σχηματίσει κυβέρνηση. Ειδικότερα, η Ένωση Κέντρου συγκέντρωσε ποσοστό 42,4% και εξέλεξε 138 βουλευτές, ενώ η ΕΡΕ συγκέντρωσε ποσοστό 39,37% και εξέλεξε 132 βουλευτές. Τρίτο κόμμα ήλθε η ΕΔΑ με ποσοστό 14,34% και εξέλεξε 28 βουλευτές και τέταρτο κόμμα ήλθε το κόμμα των Προοδευτικών (Στ. Μαркеζίνη), το οποίο με ποσοστό 3,23% εξέλεξε μόνο δύο βουλευτές.

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963, δημιούργησαν πολλά προβλήματα στους κύκλους των Ανακτόρων. Κανένα κόμμα δεν μπορούσε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση, διότι δεν είχε την απαιτούμενη πλειοψηφία των 151 βουλευτών. Την κατάσταση βέβαια αυτή επεδείνωσε μία δήλωση του Γ. Παπανδρέου, η οποία έλεγε, ότι, δεν θα δεχθεί καμία συνεργασία με άλλα κόμματα, παρά μόνον θα δεχθεί προσχώρηση μεμονωμένων βουλευτών στο κόμμα του. Η δήλωση αυτή απεκάλυπτε και τις προθέσεις του αρχηγού της Ενώσεως Κέντρου, που επεδίωκε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως ως πρώτου κόμματος, την εξαγγελία παροχών προς τον ελληνικό λαό και την άμεση προκήρυξη νέων εκλογών, ώστε να κερδίσει την αυτοδύναμη πλειοψηφία και να σχηματίσει μία σταθερή κυβέρνηση.

Βέβαια, το γεγονός ότι δεν υπήρχε αυτοδυναμία για σχηματισμό μονοκομματικής κυβερνήσεως είχε προκαλέσει πονοκέφαλο στα Ανάκτορα. Ο βασιλιάς κατά το Σύνταγμα ήταν υποχρεωμένος να καλέσει τους αρχηγούς των κομμάτων για να ακούσει τις απόψεις τους. Πρώτος εκλήθη στα ανάκτορα ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος ζήτησε να του δοθεί η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως. Στη συνέχεια εκλήθη ο Κ. Καραμανλής, ο οποίος εξέφρασε τις απόψεις του στον βασιλιά και τον παρακάλεσε πριν δώσει την εντολή σχηματισμού στον Γ. Παπανδρέου, που δεν είχε απόλυτη πλειοψηφία, να συνεννοηθεί εκ νέου μαζί του. Βέβαια, ο βασιλιάς χωρίς να καλέσει εκ νέου τον Κ. Καραμανλή, όπως είχαν συνεννοηθεί, έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γ. Παπανδρέου.

Το γεγονός αυτό στενοχώρησε πάρα πολύ τον Κ. Καραμανλή, ο οποίος από εκείνη τη στιγμή πήρε την απόφαση να αποχωρήσει από την πολιτική, διότι έβλεπε ότι φανερά πλέον τα Ανάκτορα τον πολεμούσαν.

Έτσι είχαν τα πράγματα, όταν την 8η Νοεμβρίου 1963 ορκίστηκε η πρώτη κυβέρνηση μειοψηφίας της Ένωσης Κέντρου, με πρωθυπουργό τον Γ. Παπανδρέου και αντιπρόεδρο τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι ο Γ. Παπανδρέου διατήρησε και το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο είχε διευθύνει και το 1930-1932 στην κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου και ο Σοφοκλής Βενιζέλος ορκίστηκε αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως και υπουργός των Εξωτερικών. Σημα-

ντικές θέσεις στην κυβέρνηση ανέλαβαν όλα τα κορυφαία στελέχη, τα οποία μετείχαν στη Διοικούσα Επιτροπή του κόμματος, εκτός από τον Ηλ. Τσιριμώκο, ο οποίος εξελέγη πρόεδρος της Βουλής με ψήφους της ΕΔΑ και της Ενώσεως Κέντρου. Ο Στ. Στεφανόπουλος ορκίσθηκε Β' αντιπρόεδρος με ευθύνη τον Οικονομικό Τομέα, ενώ υπουργοί ορκίσθηκαν, ο Γ. Αθανασιάδης-Νόβας (Προεδρίας), ο Στ. Κωστόπουλος (Εσωτερικών), ο Σάββας Παπαπολίτης (Εμπορίου), ο Αλ. Μπαλτατζής (Γεωργίας) και ο Πausανίας Κατσώτας (άνευ Χαρτοφυλακίου). Τα υπόλοιπα Υπουργεία κατέλαβαν βουλευτές φίλα προσκείμενοι προς τον Γ. Παπανδρέου. Έτσι υπουργός Συντονισμού ορκίσθηκε ο Γ. Μαύρος, υπουργός Οικονομικών ο Κ. Μητσοτάκης, υπουργός Δικαιοσύνης ο Δ. Παπασπύρου, υπουργός Δημοσίων Έργων ο Στ. Αλαμανής, υπουργός Βιομηχανίας ο Ι. Ζίγδης, ο Ι. Τούμπας υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, ο Ν. Μπακόπουλος Συγκοινωνιών, ο Ν. Έξαρχος Βορείου Ελλάδος, ο Ι. Γιαννόπουλος άνευ Χαρτοφυλακίου, ο Στ. Χούτας Κοινωνικής Πρόνοιας και ο Π. Πολυχρονίδης Εμπορικής Ναυτιλίας.

Τέλος, στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου 1963, στην Αχαΐα εξελέγησαν βουλευτές οι εξής: Από την Ένωση Κέντρου ο αρχηγός της Γεώργιος Παπανδρέου και οι Τάσης Βγενόπουλος, Αναστάσιος Δρούλιας, Γεώργιος Παπαγιαβής και Φωκίων Ζαΐμης. Από την ΕΡΕ εξελέγησαν οι Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος και Βασίλης Παπαρηγόπουλος. Τέλος από την ΕΔΑ εξελέγη ο Γεώργιος Σπηλιώπουλος.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αποχωρεί οριστικά από την πολιτική. Νέος αρχηγός της ΕΡΕ εκλέγεται ο Π. Κανελλόπουλος

Οι πολλαπλές διαφωνίες μεταξύ βασιλιά και Κ. Καραμανλή είχαν πείσει το Σερραίο πολιτικό, ότι έπρεπε ή να έλθει ανοικτά σε ρήξη με τα Ανάκτορα ή να αποχωρήσει από την πολιτική. Εάν ακολουθούσε την πρώτη άποψη, θα δημιουργούσε μεγάλο ρήγμα στα πολιτικά πράγματα του τόπου μας. Προτίμησε όμως τη δεύτερη, δηλαδή την απομάκρυνσή του από τα πολιτικά πράγματα του τόπου μας. Στην απόφαση αυτή κατέληξε όταν εδόθη η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γ. Παπανδρέου, παρά τις επιφυλάξεις που είχε διατυπώσει κατά την επίσκεψή του στα ανάκτορα. Μάλιστα, ενώ είχε ζητήσει από τον βασιλιά να τον καλέσει εκ νέου πριν προχωρήσει στην εντολή, ο τελευταίος προχώρησε στην εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γ. Παπανδρέου, χωρίς να καλέσει τον τέως πρωθυπουργό, όπως του το είχε ζητήσει. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τα άλλα γεγονότα που είχαν προηγηθεί (επίσκεψη του βασιλικού ζεύγους στην Αγγλία, άρνηση του βασιλιά για προκήρυξη εκλογών μετά την παραίτηση Καραμανλή κ.λ.π.), οδήγησαν τον Κ. Καραμανλή να πάρει την απόφαση να απομακρυνθεί οριστικά από την πολιτική.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι κατά τις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου τα Ανάκτορα είχαν ταχθεί ανοικτά υπέρ της Ενώσεως Κέντρου του Γ. Παπανδρέου. Μάλιστα, οι κυρίες των τιμών μιλούσαν ανοικτά υπέρ του Γ. Παπανδρέου και εναντίον του Κ. Καραμανλή. Λέγεται επίσης, ότι η βασίλισσα Φρειδερίκη είχε ζητήσει από βιομηχάνους να στηρίξουν την προεκλογική εκστρατεία της Ενώ-

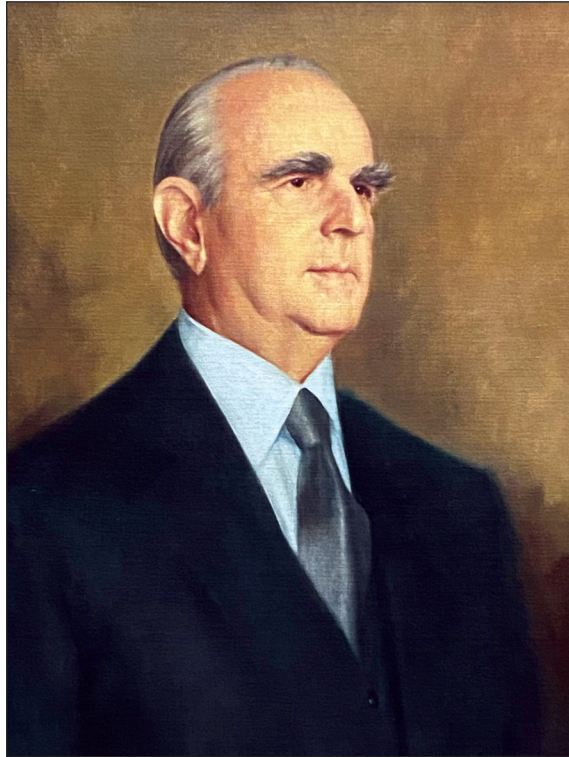
σεως Κέντρου. Όλα αυτά τα γεγονότα είχαν πικράνει πάρα πολύ τον Κ. Καραμανλή και τον ανάγκασαν να πάρει τη μεγάλη απόφαση να απομακρυνθεί από την πολιτική ζωή του τόπου.

Έτσι είχαν τα πράγματα, όταν στις 9 Δεκεμβρίου του 1963 κάλεσε στο σπίτι του τον Π. Κανελλόπουλο και του είπε τα εξής: «Μην προσπαθήσεις να με πείσεις. Δεν θα αλλάξω γνώμη. Κανένας άλλος δεν το ξέρει. Φεύγω για το Παρίσι». Μάλιστα, όπως έλεγε ο Π. Κανελλόπουλος, εκείνη τη στιγμή του έδωσε και μία επιστολή. Στο αεροδρόμιο τον συνόδευσε μόνο ο Π. Κανελλόπουλος και κανένας άλλος.

Ο Κ. Καραμανλής ταξίδευσε στο Παρίσι με άλλο όνομα (Τριανταφυλλίδης). Η μνεία αυτή κρίνεται απαραίτητη επειδή γι' αυτό το θέμα είχαν ειπωθεί πάρα πολλά. Την εξήγηση την έδωσε ο ίδιος ο

Π. Κανελλόπουλος στο βιβλίο του *Η Ζωή μου*: «Το έκανε για να μη γίνει γνωστή η αναχώρησή του. Δεν ήταν φυγή αυτή του Καραμανλή. Ήταν αποφυγή δραματικών εκδηλώσεων των φίλων του, οι οποίοι θα καθιστούσαν αδύνατη την αναχώρησή του, αν γινόταν το γεγονός αυτό γνωστό». Πρέπει εδώ να τονισθεί, ότι την απόφασή του για να απομακρυνθεί από την πολιτική ζωή του τόπου την είχε εκδηλώσει και τη νύκτα της 3ης Νοεμβρίου, όταν πληροφορήθηκε ότι η ΕΡΕ ήλθε δεύτερο σε δύναμη ψήφων κόμμα. Τότε με τη μεσολάβηση πολλών, συμπεριλαμβανομένου του Π. Κανελλόπουλου, απεφύχθη να γίνει η παραίτηση εκείνη τη βραδιά που ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα. Όμως η απόφασή του ήταν πλέον οριστική και καμία δύναμη δεν μπορούσε να αλλάξει τη γνώμη του. Φεύγοντας, είπε επίσης στον Π. Κανελλόπουλο να επικοινωνήσει αμέσως με τον Κ. Τσάτσο, ο οποίος υπήρξε από τους πλέον έμπιστους συνεργάτες του Κ. Καραμανλή. Στην επιστολή εκείνη όριζε ως διάδοχό του στην αρχηγία της ΕΡΕ τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο. Οφείλουμε στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, ότι η επιλογή του Π. Κανελλόπουλου δεν υπήρξε τυχαία. Την τελευταία τετραετία (1959-1963) οι δυο άνδρες είχαν συνεργασθεί κατά τρόπον άψογο και γι' αυτό το έργο της κυβερνήσεως της ΕΡΕ εκείνη την περίοδο ήταν παραγωγικότατο. Ο Π. Κανελλόπουλος ως αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα, τόσο μέσα στους κόλπους της κυβερνήσεως όσο και μέσα στη Βουλή, όπου καθημερινά έδιδε μεγάλες «μάχες», με κυριότερο αντίπαλο τον Γ. Παπανδρέου, ο οποίος ήταν αρχηγός της αξιωματικής αντιπολιτεύσεως.

Η ενασχόληση του Π. Κανελλόπουλου με όλα αυτά τα θέματα είχαν δώσει

Μετά τις εκλογές του 1963 ο Κ. Καραμανλής εγκατέλειψε την πολιτική και εγκαταστάθηκε οριστικά στο Παρίσι

την ευκαιρία στον πρωθυπουργό να ασχοληθεί με τα θέματα της εξωτερικής πολιτικής και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Έτσι, εκείνη την περίοδο εδόθη λύση στο Κυπριακό με τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου, υπεγράφη σύνδεση της Ελλάδος με την ΕΟΚ, ετέθησαν οι βάσεις για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και προγραμματίστηκαν πολλά και μεγάλα έργα σε ολόκληρη την επικράτεια. Γι' αυτό υποστηρίζεται ότι η ανάθεση της αρχηγίας της ΕΡΕ στον Π. Κανελλόπουλο δεν ήταν τυχαία. Ήταν το πρόσωπο το οποίο ετιμάτο από όλο τον πολιτικό κόσμο και ο Κ. Καραμανλής πίστευε ότι με αρχηγό τον Αχαιό πολιτικό η ΕΡΕ θα βάδιζε ενωμένη και δεν θα υπήρχε κανένας κίνδυνος διασπάσεως. Ο Π. Κανελλόπουλος, μετά την αναχώρηση του Κ. Καραμανλή, συναντήθηκε με τον Κ. Τσάτσο και το απόγευμα της ίδιας ημέρας συνεκάλεσε την κοινοβουλευτική ομάδα της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ενώσεως με θέμα την εκλογή νέου αρχηγού. Προέβη σ' αυτή την ενέργεια διότι, όπως έλεγε ο ίδιος, δεν ήθελε να είναι δοτός αρχηγός, αλλά ήθελε να τύχει και της εμπιστοσύνης της κοινοβουλευτικής ομάδας.

Στη συνεδρίαση της κοινοβουλευτικής ομάδας ανεγνώσθη η επιστολή του Κ. Καραμανλή και στη συνέχεια ο Π. Κανελλόπουλος ζήτησε να γίνει ψηφοφορία για την εκλογή νέου αρχηγού. Από τους παρόντες βουλευτές μόνο ένας διεφώνησε και είπε ότι το κόμμα πρέπει να διοικηθεί από τριμελή Επιτροπή. Βέβαια, η πρόταση αυτή απερρίφθη και στη συνέχεια έγινε η ψηφοφορία. Τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας ήταν υπέρ του Π. Κανελλόπουλου, διότι όλοι συνεφώνησαν με την πρόταση Καραμανλή και έτσι εξελέγη και τυπικά αρχηγός της ΕΡΕ ο Αχαιός πολιτικός.

Από την άλλη πλευρά, η ανάθεση της εντολής σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γ. Παπανδρέου έδωσε πραγματικά φτερά στο κόμμα της Ένωσης Κέντρου. Ο Γέρος της Δημοκρατίας εκμεταλλεύθηκε πολύ το γεγονός αυτό με ρουσφετολογικές παροχές και άλλες εξαγγελίες, διότι προπαρασκεύαζε το έδαφος για νέες εκλογές. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ, ότι οι παροχές και οι υποσχέσεις υπερέβησαν κάθε όριο. Πέραν του διπλασιασμού των μισθών των δικαστών και των άλλων τάξεων, υπεσχέθη νέο σύστημα εισαγωγής στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, λέγοντας ότι όποιος αποκτήσει το λεγόμενο «Ακαδημαϊκό Απολυτήριο» εισάγεται αμέσως στα Α.Ε.Ι. Οι υποσχέσεις αυτές, σε συνδυασμό με την αποχώρηση του Κ. Καραμανλή από την πολιτική εδημιούργησαν ένα κλίμα ευφορίας στην Ένωση Κέντρου και ο Γ. Παπανδρέου προσπαθούσε να βρει τρόπο για να προκηρύξει εκλογές, διότι η κυβέρνησή του δεν έπαυε να είναι μια κυβέρνηση μειοψηφίας.

Πέραν όμως από τα ανωτέρω, η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου είχε να αντιμετωπίσει πολλά εσωτερικά ζητήματα. Τα πρώτα προβλήματα εμφανίστηκαν με την εκλογή προέδρου της Βουλής, όταν ο υποδειχθείς από την Ένωση Κέντρου, Ηλ. Τσιριμώκος, εξελέγη με τις 28 ψήφους της ΕΔΑ, ενώ πολλοί βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου ή έριξαν στην κάλπη λευκό ή ψήφισαν άλλο υποψήφιο. Επίσης, λόγω της πίεσης που ασκούσαν πολλοί παράγοντες, ο Γ. Παπανδρέου αναγκάστηκε να τοποθετήσει και δεύτερο αντιπρόεδρο της κυβερνήσεως, τον Στέφανο Στεφανόπουλο.

Βέβαια, τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου δεν ήσαν μόνο εσωτερικά. Παρουσιάστηκαν προβλήματα στο Κυπριακό, πράγμα το οποίο ανησύχησε πολύ την ελληνική κυβέρνηση. Εξ αφορμής ενός μι-

κρού επεισοδίου, το οποίο έλαβε χώρα κατά τον έλεγχο από την Αστυνομία ενός αυτοκινήτου, στο οποίο επέβαιναν Τουρκοκύπριοι, δημιουργήθηκε κρίση στο Κυπριακό. Το επεισόδιο αυτό ήταν η αφορμή να ξεσηκωθεί το τουρκικό στοιχείο της Λευκωσίας, εναντίον των Ελλήνων και να απειληθούν μεγάλα επεισόδια. Με αφορμή τα επεισόδια αυτά, απεχώρησε από την κυπριακή κυβέρνηση ο αντιπρόεδρος Φ. Κιουτσούκ και η Τουρκοκύπριοι υπουργοί, οι οποίοι έγκαταστάθηκαν στην τουρκική συνοικία της Λευκωσίας. Βέβαια, τα επεισόδια αυτά ενισχύθηκαν με ένοπλες συμπλοκές μέχρι την 30ή Δεκεμβρίου 1963, οπότε με παρέμβαση της Αγγλίας ως εγγυήτριας δύναμης, υπεγράφη η Συμφωνία για την «Πράσινη Γραμμή» διαχωρισμού της κυπριακής πρωτεύουσας σε δύο τομείς, τον ελληνοκυπριακό τομέα και τον τουρκοκυπριακό.

Μετά την αποχώρηση του Κ. Καραμανλή αρχηγός της ΕΡΕ εκλέχθηκε ομόφωνα ο Π. Κανελλόπουλος

Από την πλευρά της η ελληνική κυβέρνηση παρακολουθούσε με μεγάλη αγωνία τα επεισόδια στην Κύπρο, ενώ παράλληλα πίστεψε πως εδόθη η μεγάλη ευκαιρία να προκηρύξει εκλογές για να ξεκαθαρίσει την κατάσταση. Απώτερος βέβαια στόχος της κυβερνήσεως, ήταν να πετύχει μία μεγάλη πλειοψηφία για να χειρισθεί υπεύθυνα και το Κυπριακό, αλλά και τα εσωτερικά προβλήματα.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι την περίοδο εκείνη όλα ευνοούσαν την Ένωση Κέντρου, διότι οι μεγάλες παροχές προς τις διάφορες κοινωνικές τάξεις και οι βαρύγδουπες υποσχέσεις για περαιτέρω παροχές, είχαν δημιουργήσει ένα κλίμα πολύ ευνοϊκό για τον Γεώργιο Παπανδρέου και το κόμμα του.

Έτσι ο Γ. Παπανδρέου, δραττόμενος της μεγάλης ευκαιρίας, λόγω της κρίσεως του Κυπριακού προβλήματος, εισηγήθηκε στις 30 Δεκεμβρίου 1963 τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών για της 16 Φεβρουάριου 1964.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Οι βουλευτικές εκλογές της 16 Φεβρουάριου 1964 και η θριαμβευτική νίκη της Ενώσεως Κέντρου

Στις εκλογές της 16ης Φεβρουάριου 1964 τα κόμματα κατέβηκαν όπως στις προηγούμενες εκλογές της 3ης Νοεμβρίου 1963. Η μόνη διαφορά ήταν η αλλαγή στην ηγεσία της ΕΡΕ, όπου μετά την οριστική αποχώρηση του Κ. Καραμανλή από την πολιτική, αρχηγός του κόμματος εξελέγη ο Π. Κανελλόπουλος. Ένα άλλο σημαντικό γεγονός ήταν ο θάνατος του συναρχηγού της Ενώσεως Κέντρου, Σοφοκλή Βενιζέλου, ο οποίος απεβίωσε αιφνιδίως μία εβδομάδα προ των εκλογών (7.2.1964) αφήνοντας τον Γεώργιο Παπανδρέου μοναδικό και αναμφισβήτητο ηγέτη της Ένωσης Κέντρου.

Είναι ανάγκη να σημειώσουμε ότι ο βασιλιάς Παύλος, αφού ανέθεσε διερευνητική εντολή στον Π. Κανελλόπουλο, προχώρησε στο διορισμό υπηρεσιακής κυβερνήσεως υπό τον καθηγητή Ι. Παρασκευόπουλο, διοικητή τότε της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδας. Ο νέος πρωθυπουργός μετά το διορισμό του (31.12.1963) προχώρησε στη διάλυση της Βουλής και στην προκήρυξη εκλογών για της 16 Φεβρουάριου 1964.

Έτσι, τα πολιτικά κόμματα μετά την προκήρυξη των εκλογών ρίχτηκαν στην προεκλογική μάχη. Βέβαια, από τις πρώτες ημέρες διεφάνη η υπεροχή της Ενώσεως Κέντρου. Η αποχώρηση του Κ. Καραμανλή, η ανάληψη της κυβερνήσεως από τον Γ. Παπανδρέου, οι μεγάλες παροχές που έδωσε η κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου στο διάστημα των ολίγων ημερών που ήταν στην εξουσία και οι μεγάλες υποσχέσεις που έδωσε ο πρωθυπουργός, δημιούργησαν ένα πολύ ευνοϊκό κλίμα και όλοι θεωρούσαν βεβαία τη νίκη της Ενώσεως Κέντρου.

Από την άλλη πλευρά το κόμμα της ΕΡΕ έκανε μία εξαιρετική παρουσίαση των θέσεών της και μία αυστηρή κριτική του αντίπαλου κόμματος, χωρίς βέβαια να μπορέσει να αναστρέψει το κλίμα. Ο νέος αρχηγός της ΕΡΕ, Π. Κανελλόπουλος, όργωσε στην κυριολεξία ολόκληρη τη χώρα, εκφωνώντας σημαντικούς λόγους και προσπαθώντας να πείσει τον ελληνικό λαό ότι η Ένωση Κέντρου εάν έλθει στην εξουσία θα διαλύσει το ελληνικό κράτος.

Όμως ο ελληνικός λαός επηρεασμένος από τις δημαγωγικές υποσχέσεις του Γεωργίου Παπανδρέου, παρεσύρθη στην κυριολεξία και έδωσε μία μεγάλη νίκη στην Ένωση Κέντρου. Το ποσοστό που πέτυχε στις εκλογές η Ένωση Κέντρου πλησίασε το 53% (52,8%) και εξέλεξε 171 βουλευτές. Η ΕΡΕ μείωσε τη δύναμή της σε σχέση με τις εκλογές του 1963 κατά 4% συγκεντρώντας ποσοστόν 35,2%. Με το ποσοστό αυτό το κόμμα της ΕΡΕ εξέλεξε 107 βουλευτές και κατέλαβε τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Τέλος, η ΕΔΑ μείωσε ακόμα τα ποσοστά της σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές, συγκεντρώνοντας ποσοστό 11,8% και εκλέγοντας 22 βουλευτές.

Οι εκλογές της 16ης Φεβρουάριου 1964 έδωσαν την ευκαιρία να αναδειχθούν

ΓΡΑΦΕΙΑ - ΤΙΠΟΓΡΑΦΕΙΑ : ΣΚΡΑΤΣΟΤΣ ΟΥ
ΠΕΤΕΡΓΙΑ : ΟΔΟΣ ΣΚΡΑΤΣΟΤΣ ΑΡΙΘΜΟΣ 87
ΤΕΛΕΡ. ΓΡΑΜΜΑ ΔΕΛ. ΚΕΝΤΡΟΥ : 897.511
ΑΝΤΙΣΤΡΩΦ. ΚΩΔΙΚΑΣ : ΠΙΛΑΝ ΤΕΛΕΡ. 102
ΠΙΛΑΤΡΑΦ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ"

ΕΤΟΣ ΨΕΦΑΡΑΚΟΤΩΝ ΠΕΜΠΤΟΝ, ΑΡΙΘ. 18792

ΑΘΕΝΑΙ ΔΕΥΤΕΡΑ 17 ΦΕΒΡΕΥΑΡΙΟΥ 1964

ΙΑΡΤΗΤΗΣ : ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΙΤ. ΒΑΛΩΝ

ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΧΘΕΣΙΝΗΣ ΕΥΤΥΜΗΓΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

**Η ΕΛΘΩΣΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΛΑΜΒΑΝΕΙ ΑΠΟΛΥΤΟΝ ΠΛΕΙΣΤΗΦΙΑΝ
Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΔΡΩΝ: ΕΚ 170 ΕΡΕ-ΚΠ 108 ΚΑΙ ΕΔΑ 22**

ΤΑ ΥΠΟΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΕΝ ΘΑ ΜΕΤΑΒΑΛΟΥΝ ΔΙΣΘΩΤΩΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗΝ

ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΨΗΦΙΣΤΕΣ ΕΙΣ ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΤΗΜΑΤΑ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΨΗΦΟΝ

«Ο Ελληνικός λαός κατέστησε σαφές την θέλησιν του να καθιερώσῃ ἀπὸ τῆς "Ενωτικῆς Δέσφειρας" ἡ συνταγματικὴ πλειοψηφία τῆς εἰναι μεγάλης καὶ ὁ κ. Κωνσταντῖνος Κανελλόπουλος πάλιν τὴν ἀπολυτοὴν αὐτοκυριαρχίαν τῆς ὁμοῦν ἐξέχουσας. Διὰ εἰναι ὁ σπυρὴν τῆς αὐτοῦ κατὰ πόσον ὁ λαὸς ὀρθῶς ἀνέγνω, ὡς καὶ ἀποφασίς εἰς τὴν ἀντιπαράστασιν τῆς "Ενωτικῆς Δέσφειρας", οἱ ὁμοῦν ἐκινεργήσαν τὸν πόσον ἐπὶ εἰναι πάλιν ἐπὶ, να καθιερώσῃσαν τὴν πάλιν ὁ λαὸς ὀρθῶς ἀνέγνω τῆς ἀλλοτρίᾳ. Ἡ νέα συνταγματικὴ πρὸς γραμματικὴν καθιερώσῃς ὡς εἰναι τῆς "Ενωτικῆς Δέσφειρας" "Ενωτικὴς τῶν ὁμοῦν τῆς εἰναι ἀπολυτοῦν αὐτοκυριαρχίας". Ὁμοῦν ὁμοῦν αὐτοῦ τῶν ἀποφασίς, ἀποφασίς, μετὰ τὴν ἀποφασίς τὸν πόσον καὶ μετὰ τῆς ἀποφασίς εἰς τὴν ὁμοῦν τῶν ἀποφασίς.

Τῆς 17ης κατωτέρω, ὁ ἀποφασίς τῆς "Ενωτικῆς Δέσφειρας" κ. Γ. Κανελλόπουλος, ἀπὸ τῆς ὁμοῦν ἀποφασίς, εἰς τὴν ἀποφασίς.

**ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
ΕΔΙΚΑΩΣΕ ΤΑΣ ΠΡΟΣΔΟΚΙΑΣ ΜΑΣ
Ο κ. ΠΑΝ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΤΟΝΙΖΕΙ:
ΕΙΝΑΙ ΣΕΒΑΣΤΗ Η ΘΕΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ**

**Η ΕΡΕ ΘΑ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙ ΝΗΘ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΙΚΑΝΗ
ΝΑ ΟΡΘΕΙΝΕΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΝΑ ΑΝΤΙΠΑΛΕΥΕΤΑΙ**

Τῆς 17ης κατωτέρω, ὁ ἀποφασίς τῆς "Ενωτικῆς Δέσφειρας" κ. Γ. Κανελλόπουλος, ἀπὸ τῆς ὁμοῦν ἀποφασίς, εἰς τὴν ἀποφασίς.

Η Ένωση Κέντρου κερδίζει τις εκλογές του 1964.

Εφημ. Καθημερινή, 17 Φεβρουαρίου 1964

και νέα κομματικά στελέχη. Έτσι, στην Αχαΐα εξελέγησαν για πρώτη φορά βουλευτές ο Κωστής Στεφανόπουλος και ο Ανδρέας Παπανδρέου, οι οποίοι έμελλε να παίξουν σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου μας. Ο πρώτος, όπως είναι γνωστό, εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας επί δύο συνεχείς πενταετίες, ο δεύτερος διετέλεσε πρωθυπουργός επί τρεις περίπου τετραετίες.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο Κωστής Στεφανόπουλος, γιος του Μίμη Στεφανόπουλου, τέως βουλευτή και υπουργού στις εκλογές του 1964 δεν ήθελε να πολιτευθεί επειδή είχε αποτύχει σε τρεις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις (1958, 1961, 1963). Παρενέβη όμως προσωπικά ο τότε αρχηγός της ΕΡΕ Παναγιώτης Κανελλόπουλος και τελικά επείσθη να είναι υποψήφιος και να εκλεγεί βουλευτής Αχαΐας. Είναι ανάγκη εδώ να τονίσουμε, ότι ο Κ. Στεφανόπουλος εξελέγη και σε καλή σειρά μετά τον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος εξελέγη πρώτος χωρίς σταυρούς προτίμησης.

Την ίδια περίοδο εξελέγη στο Νομό Αχαΐας και ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο οποίος πολιτεύθηκε για πρώτη φορά και εξελέγη πρώτος βουλευτής Αχαΐας συγκεντρώντας 27.000 ψήφους, πράγμα το οποίο μέχρι τότε δεν είχε συμβεί ποτέ στην Αχαΐα. Βέβαια, η μεγάλη αυτή επιτυχία οφείλετο και στο όνομα Παπανδρέου, διότι ο πατέρας του Γεώργιος Παπανδρέου είχε πολιτευθεί πολλές φορές στην Αχαΐα και διατηρούσε πολλούς φίλους και πολλά στελέχη. Πέραν των ανωτέρω, σημαντικό ρόλο στη μεγάλη επιτυχία του Ανδρέα Παπανδρέου έπαιξε και το γεγονός ότι είχε πολλούς τίτλους σπουδών και οπωσδήποτε θα καταλάμβανε μεγάλη θέση στη μελλοντική κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου.

Εκτός όμως από τον Κωστή Στεφανόπουλο και τον Ανδρέα Παπανδρέου, στην Αχαΐα στις εκλογές της 16ης Φεβρουάριου 1964 εξελέγησαν βουλευτές και οι εξής: Από την Ένωση Κέντρου εξελέγη ο Γεώργιος Παπαγιαβής, ο Αθανάσιος Γιαννόπουλος, ο Αναστάσιος Βγενόπουλος, ο Αναστάσιος Δρούλιας και ο Φωκίων Ζαΐμης. Από την ΕΡΕ ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος (αρχηγός της ΕΡΕ) και ο Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος.

Μετά τον εκλογικό θρίαμβο της Ενώσεως Κέντρου, ο αρχηγός του κόμματος Γ. Παπανδρέου εκλήθη στα ανάκτορα και έλαβε την εντολή σχηματισμού κυ-

Από την προεκλογική εκστρατεία της Ενώσεως Κέντρου

βερνήσεως. Η δεύτερη κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου που σχηματίστηκε στις 19.2.1964 δεν διέφερε σημαντικά από την προηγούμενη, τουλάχιστον ως προς τα βασικά Υπουργεία. Βέβαια, ο θάνατος του Σοφοκλή Βενιζέλου βοήθησε σημαντικά τον Γεώργιο Παπανδρέου στην κατανομή των Υπουργείων. Έτσι, αντιπρόεδρος της κυβέρνησεως έγινε ο Στεφ. Στεφανόπουλος, ο Γ. Μαύρος υπουργός Συντονισμού, ο Κ. Μητσοτάκης υπουργός Οικονομικών, ο Ι. Ζίγδης υπουργός Βιομηχανίας, ο Αλ. Μπαλτατζής υπουργός Γεωργίας, υπουργός Εξωτερικών ο Στ. Κωστόπουλος, ο Ι. Τούμπας υπουργός Εσωτερικών, ο Π. Πολυχρονίδης υπουργός Δικαιοσύνης, ο Π. Κατσώτας υπουργός Κοινωνικής Προστασίας, ο Στ. Αλαμανής υπουργός Συγκοινωνιών, ο Στ. Χούτας υπουργός Δημοσίων Έργων, ο Γ. Μπακατσέλος υπουργός Εργασίας και υπουργός Εθνικής Αμύνης, παρά τις αντιρρήσεις πολλών στελεχών, τοποθετήθηκε ο προσωπικός φίλος του πρωθυπουργού Π. Γαρουφαλιάς. Τέλος, το Υπουργείο Προεδρίας ανέλαβε ο Ανδρέας Παπανδρέου, χωρίς να διαθέτει καμία κοινοβουλευτική εμπειρία, διότι εξελέγη για πρώτη φορά βουλευτής. Βέβαια εκτός κυβέρνησεως έμειναν τα μεγάλα στελέχη της παράταξης Ηλ. Τσιριμώκος και Σ. Παπαπολίτης, οι οποίοι ως αρχηγοί κομμάτων συμμετείχαν στη Διοικούσα Επιτροπή της Ενώσεως Κέντρου. Εκτός, όμως, των ανωτέρω ορκίσθησαν και οι εξής: Γεώργιος Μελάς υπουργός Εμπορίου, Σταύρος Μπίρης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Κωνσταντίνος Ταλιαδούρος υπουργός Βορείου Ελλάδος, Μιχαήλ Στεφανίδης υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Ευάγγελος Αρβανιτάκης υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Παύλος Βαρδινογιάννης υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου, Αθανάσιος Κανελλόπουλος υφυπουργός Συντονισμού, Μιχαήλ Παπακωνσταντίνου υφυπουργός Εθνικής Αμύνης, Κωνσταντίνος Μαρής υφυπουργός Οικονομικών, Νικόλαος Κουντούρης υφυπουργός Εμπορίου, Άγγελος Αγγελούσης υφυπουργός Δημοσίων Έργων, Νικόλαος Μαλλιάρης υφυπουργός Γεωργίας, Ανδρέας

Η κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου

Κοκκέβης υφυπουργός Κοινωνικής Προνοίας, Νικόλαος Έξαρχος υφυπουργός Εσωτερικών και Γεώργιος Μυλωνάς υφυπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως.

Όμως η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου από τις πρώτες ημέρες άρχισε να αντιμετωπίζει πολλά εσωτερικά προβλήματα. Τα πρώτα προβλήματα εμφανίστηκαν κατά την πρώτη συνεδρίαση της κοινοβουλευτικής ομάδας, όπου πολλοί βουλευτές με επικεφαλής τον βουλευτή Αθηνών Ι. Παπαγεωργίου έβαλαν ευθέως κατά της ηγεσίας του κόμματος. Η μεγάλη, ωστόσο, διαφοροποίηση των βουλευτών εξεδηλώθη κατά την ψηφοφορία για την εκλογή προέδρου της Βουλής. Ο υποδειχθείς από το κυβερνών κόμμα Γ. Αθανασιάδης-Νόβας έλαβε 136 ψήφους από τους 166 που ήταν παρόντες στη συνεδρίαση. Δηλαδή 30 βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος δεν ψήφισαν τον υποψήφιο που υπέδειξε το κόμμα στο οποίο άνηκαν και στα ψηφοδέλτια έγραψαν τη λέξη Δημοκρατία. Μεταξύ των ανταρτών συμπεριλαμβάνονταν και τα ηγετικά στελέχη Ηλίας Τσιριμώκος και Σάββας Παπαπολίτης, οι οποίοι δεν είχαν υπουργοποιηθεί. Βέβαια, στη δεύτερη ψηφοφορία οι «αντάρτες» ψήφισαν τον Γ. Αθανασιάδη-Νόβα, ο οποίος έλαβε 166 ψήφους και εξελέγη πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων.

Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετώπισε η κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου τους πρώτους μήνες ήταν η παραίτηση του Γεωργίου Μαύρου από το Υπουργείο Συντονισμού για να αναλάβει τη Διοίκηση της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος. Η παραίτηση του Γεωργίου Μαύρου οφείλετο στις παρεμβάσεις του γιου του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου.

Βέβαια, οι παρεμβάσεις αυτές του Ανδρέα Παπανδρέου είχαν δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα, τόσο στη κυβέρνηση, όσον και στο κόμμα. Όλοι έβλεπαν ότι ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου ήθελε να προωθήσει το γιο του και το γεγονός αυτό είχε δυσареστήσει όλα εκείνα τα μεγάλα στελέχη, τα οποία αγωνί-

ζονταν από το 1961 για να δημιουργήσουν την Ένωση Κέντρου και στην πορεία να κάνουν το κόμμα κυβέρνηση.

Αλλά εκείνο το περιστατικό, το οποίο δημιούργησε μεγάλο ρήγμα στην κυβέρνηση και στο κόμμα, ήταν η ανάθεση του Υπουργείου Συντονισμού στον αντιπρόεδρο της Κυβερνήσεως Στ. Στεφανόπουλο, με αναπληρωτή υπουργό Συντονισμού τον Ανδρέα Παπανδρέου. Με την κίνηση αυτή διεφάνη ότι Ανδρέας Παπανδρέου από τη θέση αυτή θα ήλεγχε τα πάντα και θα ήταν υπερυπουργός, διότι ο Στ. Στεφανόπουλος και λόγω χαρακτήρα και λόγω άλλων ασχολιών (αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως) δεν θα μπορούσε να ελέγξει ή να παρακολουθήσει τον αναπληρωτή υπουργό Συντονισμού.

Όλα τα ανωτέρω μαζί με άλλες παρεμβάσεις του Ανδρέα Παπανδρέου σε τομείς πέραν της αρμοδιότητάς του, είχαν δημιουργήσει ένα κλίμα αποσύνθεσης στην κυβέρνηση και στο κόμμα και όλα έδειχναν ότι το κόμμα και η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου δεν θα είχαν ευοίωνα μέλλον.

Ο θάνατος του βασιλέως Παύλου. Νέος βασιλιάς ο Κωνσταντίνος Β΄

Όπως είναι γνωστόν, τον βασιλιά Παύλο Α΄ μετά τον θάνατό του τον διεδέχθη στον βασιλικό θρόνο της Ελλάδας ο γιος του Κωνσταντίνος Β΄. Ο νέος βασιλιάς Κωνσταντίνος ανήλθε στο θρόνο σε ηλικία 24 ετών (1940-1964) και κληρονόμησε μία πολύ άσχημη πολιτική κατάσταση. Πρέπει στο σημείο αυτό να αναφέρουμε, ότι τα παιδικά του χρόνια, τα χρόνια του μεγάλου πολέμου (1940-1945) ήταν πολύ άσχημα, διότι αναγκάστηκε να ακολουθήσει τους γονείς του στην Κρήτη, στην Αίγυπτο και μετά στο Κέιπ-Τάουν της Νοτίου Αφρικής. Εκεί έμεινε μέχρι το 1946. Το έτος εκείνο έγινε Δημοψήφισμα και η βασιλική οικογένεια επανήλθε και εγκατεστάθη μόνιμα στην Ελλάδα. Το 1947 ο πατέρας του Παύλος έγινε βασιλιάς και ο Κωνσταντίνος Β΄ διάδοχος του ελληνικού θρόνου. Στην πορεία και όταν ενηλικιώθηκε φοίτησε και τελείωσε και τις τρεις σχολές των Ενόπλων Δυνάμεων. Το 1960 έλαβε μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ρώμης, όπου κέρδισε το χρυσό μετάλλιο στην Ιστιοπλοΐα ως πηδαλιούχος στο σκάφος «Νηρέυς», με πλήρωμα τον Οδ. Εσκιτζόγλου και τον Γ. Ζαΐμη. Τον Σεπτέμβριο του 1964, έξι μήνες μετά την άνοδό του στον βασιλικό θρόνο της Ελλάδας, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄ ενυμφεύθη την πριγκίπισσα Άννα-Μαρία, κόρη του βασιλιά της Δανίας Φρειδερίκου. Με την Άννα-Μαρία ο βασιλιάς Κωνσταντίνος απέκτησε πέντε παιδιά. Την Αλεξία (1965), τον Παύλο (1967), τον Νικόλαο (1969), την Θεοδώρα (1983) και τον Φίλιππο (1986).

Όπως ελέγχθη στην αρχή, η άνοδος του βασιλιά Κωνσταντίνου στον βασιλικό θρόνο συνέπεσε με μία βαριά πολιτική κρίση της οποίας κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα ήταν η πόλωση που επικρατούσε μεταξύ του πρωθυπουργού, Γεωργίου Παπανδρέου, και του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

Για την ιστορία πρέπει να επισημάνουμε, ότι αρχικώς οι σχέσεις του νεαρού βασιλιά με τον υπέργηρο πρωθυπουργό ήταν πάρα πολύ καλές. Στην πορεία όμως, με τη παρέμβαση αυλικών συμβούλων, οι σχέσεις των δύο ανδρών άρχισαν να κλονίζονται. Βέβαια, οι σύμβουλοι του βασιλιά τον προέτρεπαν να κρατήσει

Την περίοδο εκείνη, μετά την έναρξη των Ιουλιανών, τα Ανάκτορα στήριζαν τις κυβερνήσεις των Αποστατών, οι οποίες αποτελούνταν από βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου και οι οποίοι έφευγαν από το κόμμα τους για να γίνουν υπουργοί. Απώτερος βέβαια στόχος των ανακτόρων ήταν να μη γίνουν εκλογές, διότι εάν γίνονταν εκλογές πανηγυρικά θα τις κέρδιζε η Ένωση Κέντρου του Γεωργίου Παπανδρέου.

Από την πλευρά του το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, η ΕΡΕ, με αρχηγό τον Π. Κανελλόπουλο, στήριζε τις κυβερνήσεις των Αποστατών, για να ωφεληθεί πολιτικά από την όλη κατάσταση όπως είχε διαμορφωθεί. Την ίδια πολιτική με την ΕΡΕ ακολούθησε και το κόμμα των Προοδευτικών του Σπύρου Μαρκεζίνη.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι η κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό τον Γ. Αθανασιάδη-Νόβα καταψηφίσθηκε από την πλειοψηφία των βουλευτών του ελληνικού κοινοβουλίου. Μετά την καταψήφιση της πρώτης κυβέρνησης των Αποστατών, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Ηλία Τσιριμώκο, υπουργό της κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου και παλαιό υπουργό της κυβέρνησης του Βουνού κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Όμως και η κυβέρνηση Τσιριμώκου είχε την ίδια τύχη και καταψηφίσθηκε και αυτή από τη Βουλή των Ελλήνων. Τρίτη απόπειρα για σχηματισμό κυβέρνησης των Αποστατών έγινε με τον Στέφανο Στεφανόπουλο, ο οποίος ήταν από τα πλέον προβεβλημένα ηγετικά στελέχη της Ένωσης Κέντρου. Βέβαια, η τρίτη κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό του Στέφανου Στεφανόπουλου κατάφερε να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης και να παραμείνει στην εξουσία μέχρι τον Δεκέμβριο του 1966.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι οι κυβερνήσεις των Αποστατών με την παρότρυνση του Γ. Παπανδρέου είχαν ξεσηκώσει τη μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού λαού εναντίον τους. Μαζί με τα στελέχη της Ένωσης Κέντρου συμπορεύονταν και τα αριστερά κόμματα και έτσι είχαν δημιουργήσει μία μεγάλη πλειοψηφία, η οποία είχε ανησυχήσει σε μεγάλο βαθμό το περιβάλλον των ανακτόρων και τον ίδιο τον βασιλιά Κωνσταντίνο. Η ανησυχία αυτή άρχισε να δημιουργεί διάφορες φήμες για ενδεχόμενο πραξικόπημα. Μάλιστα, πολλοί υποστήριζαν ότι το πραξικόπημα θα μπορούσε να γίνει από τον βασιλιά, με τη συμμετοχή πολλών ανώτατων αξιωματικών. Προς αποφυγή αυτής της κατάστασης υπήρξε κάποια συνάντηση και συνεννόηση μεταξύ του βασιλιά Κωνσταντίνου, του Γ. Παπανδρέου και του Π. Κανελλόπουλου. Στη συμφωνία αυτή απεφασίσθη να καταψηφισθεί η κυβέρνηση των Αποστατών και να ανατεθεί η πρωθυπουργία στον διοικητή της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας Ιωάννη Παρασκευόπουλο, με στόχο να ψηφίσει στη Βουλή το νόμο της απλής αναλογικής και να οδηγηθεί η χώρα σε εκλογές. Τελικά η συμφωνία δεν τηρήθηκε, η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου παραιτήθη και εδόθη εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Π. Κανελλόπουλο, με την υποχρέωση να διεξαγάγει εκλογές μέσα στον Μάιο του 1967. Πράγματι, ο Π. Κανελλόπουλος σχημάτισε κυβέρνηση και εξήγγειλε εκλογές για τις 28 Μαΐου 1968.

Και ενώ οι πολιτικές αντιδικίες μεταξύ της κυβέρνησης του Π. Κανελλόπουλου και της αντιπολίτευσης με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπανδρέου συνεχίζονταν, τη νύκτα της 20ής προς την 21η Απριλίου 1967 οι Συνταγματάρχες με επικεφαλής τον Γ. Παπαδόπουλο κατέλυσαν το Δημοκρατικό πολίτευμα και

Ο Κωνσταντίνος έχοντας ανακηρυχθεί κατά το Σύνταγμα βασιλιάς μετά το θάνατο του πατρός του, προσέρχεται στην Βουλή συνοδευόμενος από τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου για να δώσει τον νενομισμένο όρκο

εγκαθίδρυσαν τη Δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967. Τη νύκτα εκείνη ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ξύπνησε στις 2.30' και ενημερώθηκε τηλεφωνικώς για όλα τα γεγονότα από τον ναύαρχο Αθ. Σπανίδη, ο οποίος βρισκόταν στο Ναύσταθμο Σαλαμίνας. Συγκεκριμένα, ο ναύαρχος Αθ. Σπανίδης, εκτός από την ενημέρωση που έκανε στον βασιλιά, του πρότεινε να κατέβει στον Πειραιά να ηγηθεί του στόλου και να κατευθυνθεί προς την Κρήτη, σχηματίζοντας εκεί νόμιμη κυβέρνηση. Μετά τον ναύαρχο Σπανίδη ο βασιλιάς εδέχθη τηλεφώνημα και από τον Γεώργιο Ράλλη, υπουργό Δημοσίας Τάξης, ο οποίος ευρέθη στο Κέντρο Αμέσου Δράσεως της Χωροφυλακής στο Μαρούσι. Ο Γεώργιος Ράλλης πρότεινε στον βασιλιά να διαταχθούν στρατιωτικές μονάδες από τη Βόρειο Ελλάδα, κυρίως μονάδες της Αεροπορίας και να κινηθούν προς την Αθήνα, αποτρέποντας έτσι την επικράτηση των κινημα-

τιών. Βέβαια, ο βασιλιάς εκείνη τη στιγμή είχε καταληφθεί από μία αναποφασιστικότητα και απέρριψε και τις δύο προτάσεις, φοβούμενος μεγάλη αιματοχυσία. Πρέπει να τονίσουμε, ότι εκείνη τη στιγμή περισσότερο τον ενδιέφερε να πληροφορηθεί τα κίνητρα των κινηματιών. Έτσι, στις 5.30' το πρωί δέχθηκε τους επικεφαλής του πραξικοπήματος Γ. Παπαδόπουλο, Στ. Πατακό και Ν. Μακαρέζο. Βέβαια, η συζήτηση του βασιλιά με τους επικεφαλής του κινήματος ήταν διαπραγματευτικού χαρακτήρα και ο Ανώτατος Άρχων περιορίστηκε μόνον και επέμενε στη σύνθεση της κυβέρνησης. Ένα άλλο αίτημα του βασιλιά ήταν να συναντηθεί οπωσδήποτε με τον πρωθυπουργό Παναγιώτη Κανελλόπουλο, ο οποίος είχε συλληφθεί από τους πρώτους και εκρατείτο φρουρούμενος στο Πεντάγωνο. Τελικά οι κινηματίες επέτρεψαν στον βασιλιά να επισκεφθεί τον πρωθυπουργό Π. Κανελλόπουλο στο γραφείο όπου ήταν κρατούμενος. Εκεί ο Π. Κανελλόπουλος ενημέρωσε τον βασιλιά και είπε τις απόψεις του για την αντιμετώπιση της δημιουργηθείσας καταστάσεως. Συγκεκριμένα, ο Π. Κανελλόπουλος πρότεινε στον βασιλιά να αντισταθεί και ήλπιζε ότι ο στρατός και ο λαός θα τον ακολουθούσε. Όμως ο βασιλιάς εφάνη ότι δεν μπορούσε να ακολουθήσει τις απόψεις του Π. Κανελλόπουλου, φοβούμενος την αιματοχυσία.

Τελικά ο βασιλιάς ακολούθησε την άποψη του Σπύρου Μαρκεζίνη, ο οποίος ήταν αρχηγός ενός μικρού κόμματος στη Βουλή και ο οποίος του πρότεινε τη συνδιαλλαγή με τους κινηματίες. Έτσι, ο βασιλιάς, αφού τελείωσε τις επαφές με

Η νεογέννητη πριγκίπισσα Αλεξία στην αγκαλιά της μητέρας της βασίλισσας Άννας Μαρίας

διάφορους παράγοντες, πρότεινε στους κινηματίες ως πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Κόλλια, εισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Έτσι σχηματίστηκε η πρώτη δικτατορική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κ. Κόλλια, ενώ οι πρωτεργάτες του πραξικοπήματος κατέλαβαν τα σημαντικότερα Υπουργεία (Γ. Παπαδόπουλος Προεδρίας, Ν. Μακαρέζος Συντονισμού και Στ. Πατακός Εσωτερικών).

Αυτή ήταν η πορεία των πολιτικών εξελίξεων. Όμως όλα αυτά που έγιναν δεν εκπροσωπούσαν στην κυριολεξία τον βασιλιά Κωνσταντίνο. Ήταν φανερά αντίθετος με όλα αυτά, αλλά πίστευε ότι δεν μπορούσε να κάνει κάτι άλλο. Βέβαια, οι διαθέσεις του βασιλιά ήταν τελείως διαφορετικές και πολλάκις είχε εκφρασθεί εναντίον του καθεστώτος της 21ης Απριλίου 1967. Συγκεκριμένα, πέντε μέρες μετά την 21η Απριλίου (26 Απριλίου 1967) σε προσφώνησή του για το νέο καθεστώς των Συνταγματαρχών είχε δηλώσει τα εξής: «Είμαι βέβαιος ότι με την ευχή του Θεού, με την προσπάθεια υμών και προ πάντος με τη βοήθεια του λαού θα επιτευχθεί ταχέως η οργάνωσις του κράτους δικαίου, μιας αληθούς και υγιούς Δημοκρατίας». Αργότερα, όταν βρέθηκε στις ΗΠΑ για να επισκεφθεί τον πρόεδρο Τζόνσον και ερωτήθηκε από δημοσιογράφους για την κυβέρνησή του, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος απάντησε «δεν είναι Κυβέρνησή μου». Βέβαια, η απάντηση αυτή του βασιλιά δυσaráεστησε τη δικτατορική κυβέρνηση σε μεγάλο βαθμό, χωρίς όμως να έχουμε επίσημες αντιδράσεις.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε, ότι ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ήταν εναντίον του χουντικού καθεστώτος της 21ης Απριλίου 1967 και αναζητούσε τρόπους, ώστε να απαλλαγεί η χώρα από το δικτατορικό καθεστώς. Έτσι, την 13 Δεκεμ-

βρίου 1967 ετοίμασε αντικίνημα με πρόθεση να ανατρέψει την κυβέρνηση της 21ης Απριλίου. Όμως το αντικίνημα του βασιλιά είχε προδοθεί, διότι ενώ κατευθύνετο με την οικογένειά του και τον πρωθυπουργό Κ. Κόλλια προς τη Θεσσαλονίκη, πληροφορήθηκε ότι οι αξιωματικοί του κινήματος του είχαν συλληφθεί από χουντικούς αξιωματικούς. Για το λόγο αυτό αντί για Θεσσαλονίκη κατευθύνθηκε προς την Καβάλα, όπου μετά την προσγείωση προσπάθησε να ανασυντάξει τις δυνάμεις του, με στόχο την ανατροπή του δικτατορικού καθεστώτος. Από την Καβάλα ο βασιλιάς πληροφορήθηκε ότι το Ναυτικό και η Αεροπορία ήταν μαζί του, ενώ ο Στρατός ξηράς παρέμενε πιστός στη Χούντα των Συνταγματαρχών. Μετά τις ανωτέρω εξελίξεις και βλέποντας ότι εάν συνέχιζε την προσπάθεια θα είχαμε αιματοχυσία και αποδιοργάνωση του στρατού, σε μια κρίσιμη περίοδο όπου οι σχέσεις με την Τουρκία είχαν φθάσει σε άσχημο σημείο, αναγκάστηκε να υπαναχωρήσει και μαζί με όσους τον συνόδευαν αναχώρησε για τη Ρώμη, όπου ζήτησε πολιτικό άσυλο.

Βέβαια, η εγκατάλειψη από τον βασιλιά της Ελλάδος σήμαινε και την αποστασιοποίησή του από το καθεστώς της 21ης Απριλίου 1967. Έτσι, από τη Ρώμη ο βασιλιάς δήλωσε ότι η Χούντα επανειλημμένως είχε πλαστογραφήσει την υπογραφή του σε διάφορα επίσημα έγγραφα και πολλάκις τον είχαν εκβιάσει για διάφορα πράγματα, απειλώντας τον για τη ζωή των μελών της οικογένειάς του.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι μετά την αναχώρηση του βασιλιά και του πρωθυπουργού Κ. Κόλλια, πρωθυπουργός έγινε ο Γ. Παπαδόπουλος και αντιβασιλιάς διορίστηκε ο αντιστράτηγος Γ. Ζωϊτάκης. Βέβαια, το καθεστώς της Βασιλείας υπήρχε μέχρι την 1η Ιουνίου 1973, οπότε με Δημοψήφισμα καθιερώθηκε το καθεστώς της «Προεδρικής Δημοκρατίας». Όμως το καθεστώς αυτό της Προεδρικής Δημοκρατίας δεν το αναγνώρισε κανένα ελληνικό κόμμα. Έτσι, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος έπαψε να υπάρχει από την 1η Ιουνίου 1973 ως βασιλιάς των Ελλήνων. Τα πολιτικά, όμως, κόμματα δεσμεύτηκαν μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας να γίνει Δημοψήφισμα για να αποφανθεί ο ελληνικός λαός για την επιστροφή του βασιλιά στην Ελλάδα. Μετά τις ανωτέρω αλλαγές, πρόεδρος της Δημοκρατίας έγινε ο Γ. Παπαδόπουλος και πρωθυπουργός ορκίστηκε ο παλιός πολιτικός Σπύρος Μαρκεζίνης.

Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας (24 Ιουλίου 1974) και τις βουλευτικές εκλογές (17 Νοεμβρίου 1974), με απόφαση της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή αποφασίσθη να διεξαχθεί Δημοψήφισμα για να αποφανθεί ο ελληνικός λαός για τον βασιλιά Κωνσταντίνο και τη Βασιλευόμενη Δημοκρατία. Το Δημοψήφισμα διεξήχθη στις 8 Δεκεμβρίου και ο ελληνικός λαός με ποσοστό 69,2% απεφάνθη εναντίον της βασιλείας ενώ 30,8% ψήφισε υπέρ. Έτσι, ο βασιλιάς καταψηφίσθη και έστειλε από το εξωτερικό όπου ήταν το εξής μήνυμα: *«Έλληνες και Ελληνίδες. Πιστός στη διακήρυξή μου, επαναλαμβάνω ότι προέχει η Εθνική Ενότητα, χάριν της ομαλότητας, της προόδου και της ευημερίας της χώρας και εύχομαι ολόψυχα οι εξελίξεις να δικαιώσουν το αποτέλεσμα που προέκυψε από τη χθεσινή ψηφοφορία».*

Οι δημοτικές εκλογές του 1964

Η κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου, μετά τη θριαμβευτική νίκη στις εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου 1964, με ποσοστό 53%, άρχισε να ετοιμάζεται για τις δημοτικές εκλογές, οι οποίες είχαν προγραμματισθεί να γίνουν στις 5 Ιουλίου 1964. Βέβαια το κλίμα ήταν υπέρ του κυβερνώντος κόμματος, διότι δεν είχε αρχίσει να φαίνεται ακόμη η φθορά από την άσκηση της εξουσίας. Όμως τα όρια μεταξύ Κέντρου και Αριστεράς δεν είχαν διαχωρισθεί και έτσι ήταν δυσχερής η αυτόνομη παρουσία της Ενώσεως Κέντρου. Γι' αυτό στις περισσότερες περιπτώσεις, με κορυφαίο παράδειγμα τους τρεις μεγάλους Δήμους, η Ένωση Κέντρου, παρά το γεγονός ότι επιθυμούσε να κατεβάσει δικούς της υποψηφίους δεν το κατόρθωσε και έτσι εμφανίσθηκε διασπαμένη, είτε λόγω ιδεολογικών διαφορών είτε λόγω προσωπικών αντιθέσεων. Για όλους αυτούς τους λόγους η Ένωση Κέντρου απέφυγε να προσδώσει στις εκλογές κομματικό χαρακτήρα, πράγμα το οποίο διευκόλυνε τα στελέχη της να συνεργάζονται στις διάφορες περιοχές της χώρας με άλλους παράγοντες ανάλογα με τις κρατούσες συνθήκες.

Από την άλλη πλευρά το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, η ΕΡΕ, μετά τη μεγάλη ήττα στις βουλευτικές εκλογές, βρέθηκε βαρειά τραυματισμένη και τελείως απομονωμένη, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να συνεργασθεί με άλλα κόμματα. Έτσι η ΕΡΕ, αδυνατώντας να εξασφαλίσει ευρύτερες συμμαχίες, όπως είχε πετύχει το 1959, αναγκάστηκε στους περισσότερους Δήμους να στηρίξει ακραιφνείς κομματικούς υποψηφίους.

Περισσότερο όμως ευνοημένη στις εκλογές αυτές ευρέθη η ΕΔΑ, η οποία κατάφερε να διατηρήσει διαύλους επικοινωνίας στις περισσότερες περιοχές της χώρας και να διαμορφώσει ευρύτερες συμμαχίες που κατά κανόνα υιοθέτησαν την προσωπομυία «Δημοκρατικοί Συνδυασμοί». Έτσι η ΕΔΑ ωφελήθηκε πάρα πολύ και κατάφερε στις περισσότερες περιπτώσεις να διπλασιάσει τη δύναμή της σε σχέση με τις βουλευτικές εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου 1964.

Με βάση τις ανωτέρω συνθήκες διεξήχθησαν οι δημοτικές εκλογές σε ολόκληρη τη χώρα και σημειώθηκαν τα εξής αποτελέσματα:

Στο Δήμο Αθηναίων: πρώτος συνδυασμός ήλθε ο συνδυασμός της ΕΔΑ, με επικεφαλής τον βουλευτή της Ν. Κιτσίκη. Το ποσοστό που πήρε ο Ν. Κιτσίκης στο Δήμο Αθηναίων ήταν 30,1%, δηλαδή ποσοστό διπλάσιο από το ποσοστό που είχε συγκεντρώσει η ΕΔΑ στις βουλευτικές εκλογές στον ανωτέρω Δήμο. Τη δεύτερη θέση στο Δήμο Αθηναίων την κατέλαβε ο συνδυασμός της ΕΡΕ, με επικεφαλής τον Γ. Πλυτά, ο οποίος ήταν πρώτος βουλευτής της ΕΡΕ στον ομώνυμο Δήμο. Το ποσοστό το οποίο συγκέντρωσε ο Γ. Πλυτάς ήταν 26,7%, πολύ μικρότερο από το ποσοστό που πήρε η ΕΡΕ στις βουλευτικές εκλογές στο Δήμο Αθηναίων. Τρίτος συνδυασμός ήλθε ο υποψήφιος του κυβερνώντος κόμματος, στρατηγός ε.α. Πausανίας Κατσώτας, ο οποίος παραιτήθη από υπουργός για να διεκδικήσει το Δήμο της Αθήνας. Ο Πausανίας Κατσώτας συγκέντρωσε ποσοστό 25,1%, ενώ ο απερχόμενος δήμαρχος Αθηναίων Άγγελος Τσουκαλάς κατέλαβε την τέταρτη θέση με ποσοστό 13,7%.

Τελικά δήμαρχος Αθηναίων από το Δημοτικό Συμβούλιο της Αθήνας εξελέγη ο υποψήφιος της ΕΡΕ Γεώργιος Πλυτάς, τον οποίο στήριξαν ο Άγγελος Τσουκαλάς και οι μισοί δημοτικοί σύμβουλοι τον Πausανία Κατσώτα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο ίδιος ο Πausανίας Κατσώτας αρνήθηκε να ψηφίσει για δή-

μαρχο τον Γ. Πλυτά, διότι είχε υποστηριχθεί στις εκλογές από την ΕΡΕ.

Στο Δήμο Θεσσαλονίκης δήμαρχος εξελέγη ο Κωνσταντίνος Τσίρος (Αχαιός τη καταγωγή), ο οποίος συγκέντρωσε ποσοστό 49,7%. Βέβαια, ο Κωνσταντίνος Τσίρος εκτός από την ΕΔΑ υπεστηρίχθη και από ένα μεγάλο μέρος της Ενώσεως Κέντρου. Δεύτερος σε ποσοστό στο Δήμο Θεσσαλονίκης ήλθε ο υποψήφιος της ΕΡΕ, Αθ. Καζινάρης, ο οποίος συγκέντρωσε ποσοστό 33,5%, ενώ ο ίδιος ως υποψήφιος δήμαρχος το 1959, είχε συγκεντρώσει ποσοστό 46,3%. Τέλος, την τρίτη θέση στο Δήμο Θεσσαλονίκης κατέλαβε ο απερχόμενος δήμαρχος Ι. Παπαηλιάκης με ποσοστό 14,7%.

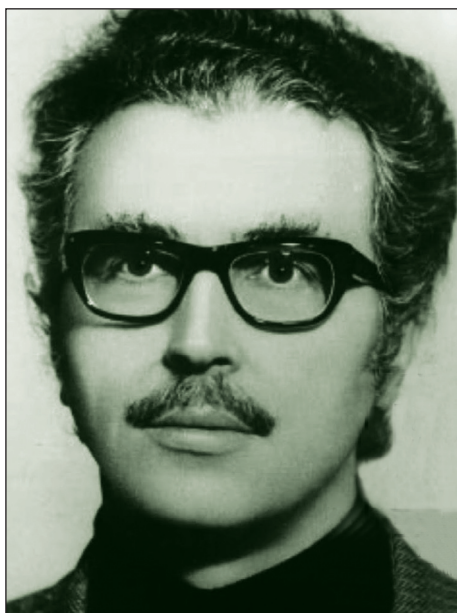
Ο εκλεγείς δήμαρχος Αθηναίων Γεώργιος Πλυτάς

Στο Δήμο Πειραιά πρώτος σε ποσοστό ήλθε ο υποψήφιος της ΕΔΑ Γ. Κυριακάκης, με 27%, ο οποίος τελικά εξελέγη δήμαρχος από το Δημοτικό Συμβούλιο, όπως όριζε ο νόμος. Τη δεύτερη θέση κατέλαβε ο υποψήφιος της ΕΡΕ Π. Λεούσης. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι το κυβερνών κόμμα της Ενώσεως Κέντρου είχε διασπασθεί, με αποτέλεσμα να κατέλθουν τέσσερις υποψήφιοι, οι οποίοι έλαβαν τα εξής ποσοστά: Ηρ. Σακαλής 16,8%, Αν. Βουλοδήμος 7,3%, Γρ. Θεοχάρης 7,7% και ο Θ. Ψυχογιός 6,9%.

Μεγάλες όμως επιτυχίες σημείωσε η ΕΔΑ και στις άλλες μεγάλες πόλεις της Ελλάδος. Συγκεκριμένα η ΕΔΑ κέρδισε με δικούς της υποψηφίους το Δήμο Λάρισας, όπου ο υποψήφιος Α. Χονδρονάσιος συγκέντρωσε ποσοστό 46,0%. Το ίδιο συνέβη και στην Καβάλα, όπου ο υποψήφιος της ΕΔΑ Κ. Τσολάκης συγκέντρωσε ποσοστό 47,7%. Επίσης, η ΕΔΑ εξέλεξε δικούς της δημάρχους και στις εξής ακόμη πόλεις: Στο Βόλο, όπου δήμαρχος εξελέγη ο Θ. Καψόπουλος με 65,3%, στις Σέρρες, όπου δήμαρχος εξελέγη ο Α. Ανδρέου με 30,3% και στο Ηράκλειο Κρήτης, όπου δήμαρχος εξελέγη ο Α. Καλοκαιρινός με 50,0%. Τέλος, στην Πάτρα δήμαρχος εξελέγη ο Θεόδωρος Άννινος, ο οποίος υπεστηρίχθη από το χώρο της Κεντροαριστεράς παράταξης, συγκεντρώσας ποσοστό 34%.

Μεγάλες όμως επιτυχίες εσημείωσε η ΕΔΑ και τα αριστερά κόμματα και στις περιοχές γύρω από την Αθήνα και τον Πειραιά, όπου κέρδισαν τους περισσότερους Δήμους. Η μεγάλη επιτυχία της ΕΔΑ σε όλους τους Δήμους της Ελλάδος ανησύχησε πολύ τους παράγοντες της πολιτικής ζωής του τόπου μας και πολλοί άρχισαν να επαναφέρουν στο προσκήνιο και να συζητούν για νέο κομμουνιστικό κίνδυνο.

Μεγάλη όμως μάχη μεταξύ των υποψηφίων δημάρχων εδόθη στην πόλη των Πατρών, όπου μετείχαν τρεις συνδυασμοί, όσα ήσαν και τα υπάρχοντα τότε μεγάλα κόμματα στην χώρα μας. Συγκεκριμένα, το κυβερνών κόμμα της Ένωσης Κέντρου, με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρέου είχε υποστηρίξει ως υποψήφιο δήμαρχο τον Κωνσταντίνο Φαρμακίδη, πιστό και παλαιό φίλο του αρχηγού του κόμματος. Η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ), με αρχηγό τον Παναγιώτη Κα-

Δήμαρχος Πατρέων εξελέγη ο νεαρός, τότε, μηχανικός Θεόδωρος Άννινος

νελλόπουλο είχε στηρίξει τον δήμαρχο Νικόλαο Βέτσο και η ΕΔΑ είχε υποστηρίξει τον ιατρό Θρασύβουλο Κωνσταντίνου.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι κανένας από τους τρεις υποψηφίους δημάρχους δεν κατάφερε να συγκεντρώσει το ποσοστό του 40% που προέβλεπε ο νόμος για να εκλεγεί δήμαρχος. Έτσι ο δήμαρχος θα εξελέγετο από τους δημοτικούς συμβούλους των δύο πρώτων συνδυασμών όπως απαιτούσε ο νόμος. Μετά από όλα τα ανωτέρω, ήταν αναγκαία η συνεργασία δύο κομμάτων ή η διάσπαση των δημοτικών συμβούλων του τρίτου συνδυασμού.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι πρώτος συνδυασμός ήλθε ο συνδυασμός του δημάρχου Νικολάου Βέτσου με 16.206 ψήφους. Δεύτερος συνδυασμός ήλθε ο συνδυασμός του Θρ. Κωνσταντίνου με 12.312 ψήφους και τρίτος συνδυασμός ήλθε ο συνδυασμός

του Κ. Φαρμακίδη, που στήριζε η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου.

Είναι ανάγκη εδώ να σημειώσουμε ότι αμέσως μετά τις δημοτικές εκλογές απεβίωσε ο επικεφαλής του συνδυασμού που στήριζε η ΕΔΑ, Θρασύβουλος Κωνσταντίνου, οπότε ετέθη το θέμα ποιος θα ετίθετο επικεφαλής για να διεκδικούσε το δημορχιακό θώκο.

Σύμφωνα με τον ισχύοντα νόμο, τον θανόντα υποψήφιο δήμαρχο έπρεπε να τον διαδεχθεί ο πρώτος επιλαχών, δηλαδή ο πλειοψηφής δημοτικός σύμβουλος του συνδυασμού. Τότε όμως, δημιουργήθηκε μεγάλο θέμα στην παράταξη Θρ. Κωνσταντίνου, διότι ο πρώτος σε σταυρούς προτίμησης δημοτικός σύμβουλος, Κ. Σερίφης, δεν είχε τα προσόντα για να γίνει δήμαρχος μιας μεγάλης και ιστορικής πόλης, όπως ήταν η Πάτρα. Για το λόγο αυτό επείσθη ο Κ. Σερίφης να παραιτηθεί από το αξίωμα του δημοτικού συμβούλου, για να τον διαδεχθεί ο επόμενος στη σειρά εκλογής. Όμως και οι επόμενοι κατά σειράν εκλογής δημοτικοί σύμβουλοι του συνδυασμού του Θρασύβουλου Κωνσταντίνου δεν είχαν τα απαιτούμενα προσόντα για να γίνουν δήμαρχοι στην πόλη της Πάτρας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι και οι επόμενοι μετά τον Κ. Σερίφη εκλεγέντες με το συνδυασμό της ΕΔΑ δημοτικοί σύμβουλοι (Διονύσιος Λυκιαρδόπουλος, Τάκης Σταθάτος και Παναγιώτης Μπακόπουλος) δεν ήταν κατάλληλοι για το αξίωμα του δημάρχου. Έτσι, μετά την παραίτηση και των ανωτέρω, φθάνουμε στον έκτο κατά σειρά δημοτικό σύμβουλο της παράταξης, που ήταν ο νεαρός τότε πολιτικός μηχανικός Θεόδωρος Άννινος. Βέβαια, ο Θεόδωρος Άννινος απεδέχθη την πρόταση να αναμετρηθεί στο Δημοτικό Συμβούλιο με τον υποψήφιο της ΕΡΕ, που ήταν ο δήμαρχος της προηγούμενης τετραετίας Νικόλαος Βέτσος. Ημερομηνία για την εκλογή του δημάρχου ορίσθηκε η 23 Αυγούστου 1964. Όμως τη συγκεκριμένη ημερομηνία, ενώ προσήλθαν στο Δημοτικό Μέγαρο οι δημοτικοί σύμβουλοι του πλειοψηφίσαντος συνδυασμού του Νικολάου Βέτσου, δεν προσήλθαν οι δημοτικοί σύμβουλοι των άλλων δύο παρατάξεων, διότι πολλοί

σύμβουλοι της παρατάξεως Φαρμακίδη δεν ήθελαν να ψηφίσουν ως δήμαρχο υποψήφιο προερχόμενο από την Αριστερά. Έτσι, η ψηφοφορία ανεβλήθη, σύμφωνα με το νόμο, για την επόμενη Κυριακή, 30 Αυγούστου 1964. Βέβαια, την 30ή Αυγούστου προσήλθαν όλοι οι δημοτικοί σύμβουλοι και εξέλεξαν ως δήμαρχο Πατρέων τον Θεόδωρο Άννινο, υποψήφιο της Αριστεράς.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, ότι οι δημοτικοί σύμβουλοι της παράταξης Φαρμακίδη, αναγκάστηκαν να ψηφίσουν ως δήμαρχο τον Θεόδωρο Άννινο, διότι παρενέβη ο κομματικός μηχανισμός της Ενώσεως Κέντρου για να μην εκλεγεί ως δήμαρχος ο Νικόλαος Βέτσος, ο οποίος είχε υποστηριχθεί από την ΕΡΕ. Έτσι, δήμαρχος εξελέγη ο Θεόδωρος Άννινος με 14 ψήφους των παρόντων δημοτικών συμβούλων. Βέβαια, οι παραιτήσεις των τεσσάρων δημοτικών συμβούλων για να βρεθεί ο κατάλληλος δήμαρχος, δημιούργησαν πολλές αμφιβολίες και υπεβλήθησαν πολλές ενστάσεις για την εγκυρότητα της εκλογής. Τελικά, η Νομαρχία Αχαΐας και τα Δικαστήρια απεφάνθησαν ότι οι διαδικασίες ήταν νόμιμες και έτσι ορκίσθηκε ως δήμαρχος Πατρέων ο Θεόδωρος Άννινος.

Η αποστασία και η πρώτη κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό τον Γ. Αθανασιάδη-Νόβα

Μετά τον οξύ διάλογο που είχαν στα ανάκτορα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου και την αποχώρηση του πρωθυπουργού, επακολούθησε η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον πρόεδρο της Βουλής Γεώργιο Αθανασιάδη-Νόβα. Βέβαια όλα ήταν έτοιμα και όλα έδειχναν ότι επρόκειτο για ένα καλοστημένο παιχνίδι. Και τούτο διότι η κανονική διαδικασία, η οποία έπρεπε να τηρηθεί, θα ήταν να κληθεί ο πρόεδρος της Βουλής για να ενημερώσει τον βασιλιά για τη δύναμη των κομμάτων και στη συνέχεια ο βασιλιάς θα έπρεπε να καλέσει τους αρχηγούς των εν τη Βουλή κομμάτων, για να ακούσει τις απόψεις τους.

Απ' όλα αυτά ο βασιλιάς δεν έκανε τίποτα, αλλά κατά παράβαση των ισχυόντων κανόνων έδωσε κατευθείαν την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γ. Αθανασιάδη-Νόβα αμέσως μετά την αποχώρηση του πρωθυπουργού από τα ανάκτορα. Για όλες αυτές τις παραλείψεις διαμαρτυρήθη έντονα ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης Π. Κανελλόπουλος. Όμως ο βασιλιάς είχε έτοιμο σχέδιο και γι' αυτό 45 λεπτά μετά την αποχώρηση από τα ανάκτορα του Γεωργίου Παπανδρέου έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γεώργιο Αθανασιάδη-Νόβα, ο οποίος είχε κληθεί στα ανάκτορα πριν από την αποχώρηση του Γεωργίου Παπανδρέου. Βέβαια, ο Γ. Αθανασιάδης-Νόβας απεδέχθη αμέσως την εντολή και αμέσως βρέθηκε πλαισιωμένος από πολλά στελέχη της Ενώσεως Κέντρου, τα οποία ήταν έτοιμα να υπουργοποιηθούν και να αποχωρήσουν από το κόμμα τους. Μεταξύ αυτών ήταν ο Κ. Μητσοτάκης, ο Δ. Παπασπύρου, ο Στ. Αλαμανής, ο Στ. Κωστόπουλος, ο Ι. Τούμπας κ.ά.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι ο τρόπος με τον οποίον εδόθη η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον Γ. Αθανασιάδη-Νόβα, καθώς και η αμέσως προχώρηση σε αυτήν αρκετών επωνύμων στελεχών από το χώρο της Ενώσεως Κέντρου, έδειξαν ότι υπήρχε ένα καλά οργανωμένο σχέδιο. Τούτο δε αποδει-

κνύεται και από την πρώτη δήλωση την οποίαν έκανε αμέσως μετά την εντολή ο Γ. Αθανασιάδης-Νόβας: «Είχαμε κάνει αλληπάλληλες εκκλήσεις προς τον κύριο Γεώργιο Παπανδρέου να αποτραπεί η κρίσις. Απέβησαν άκαρπες. Αποβλέπων ο Βασιλεύς σταθερώς να συνεργασθεί με την πλειοψηφία της Βουλής, μου ανέθεσε να σχηματίσω Κυβέρνηση εξ αυτής. Θα είναι αύτη αμιγώς της Ενώσεως Κέντρου και θα αποτελεί ιδεολογική και πολιτική συνέχεια της προηγούμενης Κυβερνήσεως». Βέβαια, η κυβέρνηση αυτή δεν κατάφερε να ψηφισθεί στη Βουλή, αφού έλαβε μόνον 131 ψήφους (99 της ΕΡΕ, 8 του κόμματος Μαρκεζίνη και 24 από ανεξάρτητους της Ενώσεως Κέντρου). Ενώ εναντίον ψήφισαν 167 βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου και της ΕΔΑ.

Για την ιστορία πρέπει να επισημάνουμε, ότι την κυβέρνηση Γεωργίου Αθανασιάδη-Νόβα την είχαν αποτελέσει οι εξής: Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας πρωθυπουργός και υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός Εθνικής Αμύνης και προσωρινώς Εξωτερικών, Ιωάννης Τούμπας υπουργός Δημοσίας Τάξεως, Κωνσταντίνος Μητσοτάκης υπουργός Συντονισμού και προσωρινώς Εμπορικής Ναυτιλίας, Δημήτριος Παπασπύρου υπουργός Δικαιοσύνης, Στέλιος Αλαμανής υπουργός Οικονομικών, Γεώργιος Μπακατσέλος υπουργός Εργασίας και προσωρινώς Βιομηχανίας, Αθανάσιος Ρουσόπουλος υπουργός Δημοσίων Έργων, Δημήτριος Κωστής υπουργός Συγκοινωνιών, Χρήστος Βασματζίδης υπουργός Γεωργίας, Αλέξανδρος Βερνίκος υπουργός Εμπορίου, Χρήστος Αποστολάκος υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας, Ιάκωβος Διαμαντόπουλος υπουργός Υγιεινής, Χρήστος Αβραμίδης υπουργός Βορείου Ελλάδος, Φώτης Πιτούλης υφυπουργός Οικονομικών, Ευάγγελος Δενδρινός υφυπουργός Συγκοινωνιών.

Είναι ανάγκη να τονίσουμε, ότι κατά τη διάρκεια της συζήτησης των προγραμματικών δηλώσεων της κυβερνήσεως Γ. Αθανασιάδη-Νόβα, εξεστομίσθησαν βαρείες φράσεις και έγιναν προσωπικές επιθέσεις εναντίον της ΕΡΕ και του αρχηγού της Π. Κανελλόπουλου. Ειδικότερα, κατηγόρησαν τον αρχηγό της ΕΡΕ, ότι μετείχε στη συνωμοσία για την ανατροπή του Γεωργίου Παπανδρέου. Αυτό όμως δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, διότι ο Π. Κανελλόπουλος δεν είχε μετάσχει σε καμία τέτοια σύσκεψη. Απλώς είχε από καιρό διακηρύξει ότι αφού ήταν ανίκανη η κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου, θα στήριζε οποιαδήποτε κυβέρνηση προερχόμενη από το κυβερνών κόμμα.

Ο Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας, ο οποίος ορκίσθηκε αμέσως ως πρωθυπουργός μετά τον οξύ διάλογο του βασιλιά Κωνσταντίνου και του Γ. Παπανδρέου

Αυτό είχε διακηρύξει και αυτό έπραξε ο Π. Κανελλόπουλος. Μάλιστα, στη συζήτηση στη Βουλή προκλήθηκε από τον ίδιο τον Γ. Παπανδρέου, ο οποίος του είπε επί λέξει τα εξής: «*Τολμήστε να βγείτε έξω από τη Βουλή να δείτε τι ζητάει ο λαός*». Την πρόκληση αυτή δεν την άντεξε ο αρχηγός της ΕΡΕ και παρά την αντίθετη άποψη πολλών βουλευτών της ΕΡΕ και του αρχηγού της Αστυνομίας, εξήλθε της Βουλής και περπάτησε ανάμεσα στα πλήθη, τα οποία είχαν συγκεντρωθεί στην πλατεία Συντάγματος και φώναζαν συνθήματα εναντίον του βασιλέως και του Γ. Αθανασιάδη-Νόβα, τον οποίον αποκαλούσαν προδότη. Ο Π. Κανελλόπουλος έφθασε μέχρι το κάτω μέρος της πλατείας Συντάγματος, χωρίς να πει κανένas εκ των διαδηλωτών κάτι εναντίον του. Βέβαια, η έξοδος του ήταν επικίνδυνη, αλλά ο αρχηγός της ΕΡΕ πίστευε στο λαό και γι' αυτό κανένas διαδηλωτής δεν εστράφη εναντίον του. Ο λαός αναγνώριζε το ήθος και την υπευθυνότητα του Π. Κανελλόπουλου και τον τιμούσε, ανεξάρτητα από κομματική τοποθέτηση.

Η δεύτερη κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό τον Ηλία Τσιριμώκο

Μετά την καταψήφιση της κυβερνήσεως Γ. Αθανασιάδη-Νόβα ανετέθη διερευνητική εντολή στον Στ. Στεφανόπουλο, ο οποίος τη δέχθηκε υπό τον όρο να εγκριθεί από την κοινοβουλευτική ομάδα της Ενώσεως Κέντρου. Βέβαια, η κοινοβουλευτική ομάδα της Ενώσεως Κέντρου ήταν αρνητική, οπότε ο Στ. Στεφανόπουλος κατέθεσε την εντολή χωρίς να κάνει άλλη προσπάθεια. Εν τω μεταξύ τα δύο μεγάλα στελέχη της Ενώσεως Κέντρου, Στ. Στεφανόπουλος και Ηλ. Τσιριμώκος, αποσπάσθηκαν από την Ένωση Κέντρου καταγγέλλοντας τον Γεώργιο Παπανδρέου ότι «*ταύτισε το κόμμα με την Κυβέρνηση και τη Δημοκρατία με τον εαυτό του και οδήγησε τη χώρα στη σημερινή κρίση*». Η απάντηση του Γεωργίου Παπανδρέου ήταν ακόμη πιο σκληρή διότι απεκάλεσε τα δύο ηγετικά στελέχη του κόμματος της Ενώσεως Κέντρου προδότες και την πράξη τους προδοσία.

Μετά από τα ανωτέρω γεγονότα και την αποτυχία της διερευνητικής εντολής προς τον Στ. Στεφανόπουλο, τα ανάκτορα εστράφησαν προς τον Ηλία Τσιριμώκο, στον οποίον ανέθεσαν την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως. Ο Ηλ. Τσιριμώκος απεδέχθη την εντολή και εσχημάτισε τη δεύτερη κυβέρνηση των «Αποστατών» με την εξής σύνθεση: Ηλίας Τσιριμώκος πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου και προσωρινός υπουργός Εξωτερικών και προεδρίας κυβερνήσεως, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός Εθνικής Αμύνης και προσωρινός Συντονισμού, Δημήτριος Παπασπύρου υπουργός Δικαιοσύνης, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Εσωτερικών, Στέλιος Αλαμανής υπουργός Οικονομικών και προσωρινός Δημοσίας Τάξεως, Ευάγγελος Σαββόπουλος υπουργός Εμπορίου και προσωρινός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Δημήτριος Παπαδημητρίου υπουργός Βιομηχανίας, Ιωάννης Τούμπας υπουργός Δημοσίων Έργων, Γεώργιος Στεφανόπουλος υπουργός Συγκοινωνιών και προσωρινός Γεωργίας, Θεόδωρος Μανωλόπουλος υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας, Μιχαήλ Γαληνός υπουργός Εργασίας και προσωρινός Υγιεινής, Αναστάσιος Δρούλιας υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και προσωρινός Εμπορικής Ναυτιλίας, Αγησίλαος Σπη-

λιάκος υφυπουργός Οικονομικών, Αχιλλέας Λιακόπουλος υφυπουργός Δημοσίων Έργων, Θεοχάρης Ρέντης Υφυπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως.

Ο Γ. Παπανδρέου, μετά τον σχηματισμό της κυβερνήσεως του Ηλ. Τσιριμώκου, κατηγόρησε ευθέως τον βασιλιά Κωνσταντίνο και τον αρχηγό της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλο, διότι ενώ δεν εμπιστευόταν τον Ηλ. Τσιριμώκο ως υπουργό Εσωτερικών, όταν τον είχε χρησιμοποιήσει στην κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου, τώρα τον εμπιστεύονταν για το αξίωμα του πρωθυπουργού. Όμως και η κυβέρνηση του Ηλ. Τσιριμώκου είχε την τύχη της κυβερνήσεως του Γ. Αθανασιάδη-Νόβα. Όταν παρουσιάστηκε στη Βουλή δεν έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης, διότι συγκέντρωσε μόνον 135 ψήφους, ενώ 159 ήσαν εναντίον του. Μετά την καταψήφιση της κυβερνήσεως του Ηλ.

Μετά την καταψήφιση της πρώτης κυβέρνησης των Αποστατών, η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης εδόθη στον Ηλία Τσιριμώκο

Τσιριμώκου, η κατάσταση οδηγείτο σε αδιέξοδο. Ο λαός των Αθηνών και συγκεκριμένα οι οπαδοί της Ενώσεως Κέντρου και της ΕΔΑ συγκεντρώνονταν σε καθημερινή βάση έξω από το Πανεπιστήμιο και εξεδήλωναν την αντίθεσή τους στις ενέργειες του βασιλέως και της κυβερνήσεως των Αποστατών, τους οποίους αποκαλούσαν «προδοτές», επειδή είχαν αποσπασθεί από την Ένωση Κέντρου.

Με όλες αυτές τις ενέργειες η κατάσταση είχε φθάσει στο απροχώρητο. Η Ελλάδα ήταν ακυβέρνητη και ο δημόσιος βίος είχε παραλύσει. Στην ουσία δεν λειτουργούσε τίποτε. Προ αυτής της κατάστασης ο Ηλ. Τσιριμώκος, ο οποίος παρέμενε ως υπηρεσιακός πρωθυπουργός, μαζί με την κατάθεση της εντολής, εισηγήθηκε στον βασιλιά τη σύγκληση του Συμβουλίου του Στέμματος. Η εισήγηση του Ηλ. Τσιριμώκου έγινε αποδεκτή και την 1η Σεπτεμβρίου 1965 συνεκλήθη στα ανάκτορα υπό την προεδρεία του βασιλέως Κωνσταντίνου. Σ' αυτό μετείχαν οι αρχηγοί των εν τη Βουλή κομμάτων και οι διατελέσαντες πρωθυπουργοί κοινοβουλευτικών και υπηρεσιακών κυβερνήσεων. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες υπεστήριζαν την άποψη ότι έπρεπε να σχηματισθεί κυβέρνηση από την υπάρχουσα Βουλή. Ο Γ. Παπανδρέου υπεστήριζε ότι έπρεπε να γίνουν εκλογές για να δώσει τη λύση ο λαός. Την άποψη αυτή φάνηκε να στηρίζει αρχικώς και ο αρχηγός της ΕΡΕ υπό τον όρο ότι τις εκλογές θα διενεργούσε κυβέρνηση της ΕΡΕ, με πρωθυπουργό τον Π. Κανελλόπουλο. Τότε ο βασιλιάς ρώτησε ευθέως τον Γ. Παπανδρέου εάν συμφωνούσε με την άποψη του αρχηγού της ΕΡΕ. Ο αρχηγός όμως της Ενώσεως Κέντρου βρέθηκε σε δύσκολη θέση, διότι δεν ήξερε πώς θα αντιδρούσαν τα στελέχη του κόμματός του. Εάν ο Γ. Παπαν-

δρέου είχε δεχθεί την πρόταση Κανελλόπουλου για να διεξαγάγει τις εκλογές κυβέρνηση της ΕΡΕ, τότε δεν θα είχαμε φθάσει στην 21η Απριλίου 1967. Βέβαια, στην πορεία ο Γ. Παπανδρέου άλλαξε γνώμη και την επομένη πήρε στο τηλέφωνο τον Π. Κανελλόπουλο και του είπε ότι συμφωνούσε να διεξαγάγει τις εκλογές κυβέρνηση της ΕΡΕ με πρωθυπουργό τον Π. Κανελλόπουλο. Όμως τότε ήταν αργά και ο αρχηγός της ΕΡΕ απάντησε αρνητικά στον Γ. Παπανδρέου, διότι εν τω μεταξύ διαφώνησαν με την άποψη αυτή μερικά στελέχη της ΕΡΕ και μερίδα του τύπου. Εάν όμως ο Γ. Παπανδρέου είχε αποδεχθεί την πρόταση στο Συμβούλιο του Στέμματος θα ευρίσκοντο όλοι προ τετελεσμένου γεγονότος και κανείς πλέον δεν θα έφερνε αντίρρηση. Έτσι χάθηκε μία μεγάλη ευκαιρία να εκτονωθεί η κατάσταση και να δοθεί λύση στο αδιέξοδο στο οποίο είχε οδηγηθεί η χώρα από τα αλλεπάλληλα λάθη των Ανακτόρων και των πολιτικών αρχηγών.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι μετά την τηλεφωνική επικοινωνία που είχαν οι δύο αρχηγοί, Γ. Παπανδρέου και Π. Κανελλόπουλος, επακολούθησε συνάντηση στο Καστρί, όπου ο αρχηγός της ΕΡΕ εξήγησε στον Γ. Παπανδρέου τους λόγους που καθιστούσαν αδύνατη πλέον τη διεξαγωγή των εκλογών με κυβέρνηση της ΕΡΕ. Βέβαια, σ' εκείνη τη συζήτηση ο Γ. Παπανδρέου είπε στον Π. Κανελλόπουλο: *«Αν κάνεις εσύ τις εκλογές θα είσαι ο δεύτερος Χαρίλαος Τρικούπης στη διενέργεια τίμιων εκλογών»*. *«Και βέβαια θα ήμουν...»*, απάντησε ο Π. Κανελλόπουλος, *«...αλλά χάσαμε πια την ευκαιρία. Δεν μπορώ να σύρω αυτή τη στιγμή την ΕΡΕ σε μία απόφαση, που είναι απρόθυμη να πραγματοποιήσει και ύστερα μάλιστα από τη φανερή εκδήλωση της απροθυμίας της»*.

Έτσι, τελείωσε εκείνη η συζήτηση των δύο ηγετών στο Καστρί, χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα. Ήταν όμως μία μεγάλη ευκαιρία να εξομολογηθεί ο ένας στον άλλον, να ανοίξουν τις καρδιές τους και να επιβεβαιώσουν τη μεγάλη εκτίμηση και την αδιατάρακτη φιλία που υπήρχε μεταξύ τους, μεταξύ δύο ανδρών, οι οποίοι, εκτός των άλλων, ήταν και συμπατριώτες, διότι και οι δύο κατήγοντο από την Πάτρα.

Η τρίτη κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό τον Στέφανο Στεφανόπουλο

Όπως ελέχθη σε προηγούμενο κεφάλαιο, το Συμβούλιο του Στέμματος, το οποίο συνεκάλεσε ο υπό παραίτηση πρωθυπουργός, Ηλ. Τσιριμώκος, την 1η Σεπτεμβρίου 1965 δημιούργησε μία νέα έκρυθμη κατάσταση και παρήγαγε νέα και μεγαλύτερα προβλήματα. Βέβαια, εδόθη από το Συμβούλιο Στέμματος μία συγκεκριμένη γραμμή: Να σχηματισθεί κυβέρνηση από την υπάρχουσα Βουλή. Έτσι, όλο το βάρος έπεσε στην εξεύρεση λύσης από την ομάδα των λεγομένων «Αποστατών». Η εξασφάλιση έξι ακόμα Βουλευτών έδωσε την ευκαιρία στα Ανάκτορα να δοκιμάσουν και τον Στ. Στεφανόπουλο, στον οποίο εδόθη η εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως. Πράγματι, ο νέος πρωθυπουργός σχημάτισε τη νέα κυβέρνηση, την οποία μάλιστα ονόμασε «Κυβέρνηση Εθνικής Ανάγκης». Η κυβέρνηση αυτή εμφανίσθηκε στη Βουλή και πήρε ψήφο εμπιστοσύνης χάρις στους έξι βουλευτές, οι οποίοι αποσπάσθηκαν από την Ένωση Κέντρου και προσεχώρησαν στην ομάδα των Αποστατών. Βέβαια, το αντάλλαγμα προς αυτούς τους έξι βουλευτές ήταν η άμεση υπουργοποίησή τους και μάλιστα σε ση-

μαντικά Υπουργεία. Όμως την κυβέρνηση Στεφανόπουλου τη στήριζε το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης (ΕΡΕ) και το κόμμα των Προοδευτικών του Σπ. Μαρκεζίνη. Μάλιστα, με πρόταση του Σπ. Μαρκεζίνη, την οποία απεδέχθη και ο αρχηγός της ΕΡΕ, στην κυβέρνηση Στεφανόπουλου, μετείχαν ως υπουργοί άνευ Χαρτοφυλακίου, ο Δημήτριος Βουρδουμπάς από την ΕΡΕ και ο Αλέξανδρος Καραθόδωρος από το κόμμα των Προοδευτικών. Τελικά η κυβέρνηση του Στέφανου Στεφανόπουλου ορκίσθηκε την 17η Σεπτεμβρίου 1965 με την ακόλουθη σύνθεση: Στέφανος Στεφανόπουλος πρωθυπουργός, Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και προσωρινός υπουργός Βιομηχανίας, Ηλίας Τσιριμώκος αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και προσωρινός υπουργός Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Μητσοτάκης

Ο Στέφανος Στεφανόπουλος, ο οποίος ηγήθηκε της τρίτης κυβέρνησης των Αποστατών και κατάφερε να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή

υπουργός Συντονισμού και προσωρινός Οικονομικών, Σταύρος Κωστόπουλος υπουργός Εθνικής Αμύνης, Δημήτριος Παπασπύρου υπουργός Δικαιοσύνης, Φωκίων Ζαΐμης υπουργός Εσωτερικών, Στέλιος Αλαμανής υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και προσωρινός Δημόσιας Τάξης, Ιωάννης Τούμπας υπουργός Δημοσίων Έργων και προσωρινός Βορείου Ελλάδος, Αθανάσιος Γιαννόπουλος υπουργός Συγκοινωνιών, Απόστολος Παγκαϊτσος υπουργός Γεωργίας, Γεώργιος Μπακατσέλος υπουργός Εργασίας και προσωρινός Εμπορικής Ναυτιλίας, Εμμανουήλ Κόθρης υπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως και προσωρινός Κοινωνικής Προνοίας, Σταμάτης Μανούσος υπουργός Υγιεινής. Τα υπόλοιπα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου ορκίσθησαν σε άλλες ημερομηνίες.

Αλλά και μετά την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης, ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου, Γεώργιος Παπανδρέου συνέχιζε τον αγώνα του εναντίον της κυβέρνησεως των Αποστατών και καλούσε διαρκώς το λαό εναντίον εκείνων που πρόσδωσαν το κόμμα τους για να γίνουν υπουργοί. Στις ομιλίες του ανά την Ελλάδα, ο αρχηγός της Ενώσεως Κέντρου έβαλλε εναντίον των Ανακτόρων και της ΕΡΕ, που στήριζαν την Κυβέρνηση των Αποστατών. Παράλληλα, σε όλες τις ομιλίες του ο Γ. Παπανδρέου ζητούσε την άμεση προσφυγή στις κάλπες, για να αποφανθεί ο ελληνικός λαός για το μέλλον του και να βγει η χώρα από το αδιέξοδο. Όμως η κυβέρνηση, παρά τις αντιδράσεις, συνέχιζε την πορεία της, χωρίς να παράγει ουσιαστικό έργο. Όλοι οι υπουργοί ησχολούντο με μικρορουσφέτια, χωρίς να παράγουν κυβερνητικό έργο.

Πρέπει όμως εδώ να σημειώσουμε, ότι η κυβέρνηση Στεφανόπουλου, παρά τις προσπάθειες να πλησιάσει το λαό, δεν τα κατάφερε, διότι όποιος πλησίαζε κυβερνητικό παράγοντα αμέσως έπαιρνε το στίγμα του προδότη και του αποστάτη. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί ήταν πολύ σκληροί και έτσι δύσκολα οπαδοί της Ενώσεως Κέντρου προσχωρούσαν στην κυβερνητική παράταξη. Είχε δημιουργηθεί μία πραγματική πόλωση και τα πάθη ήταν πάρα πολύ οξυμένα. Για το λόγο αυτό ο πρόεδρος της κυβερνήσεως ίδρυσε ένα νέο κόμμα, το οποίον ονόμασε «Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα». Στόχος της ιδρύσεως του κόμματος, πέραν των ανωτέρω, ήταν ο κατευνασμός των παθών και η αποκατάσταση της ψυχικής ενότητας μεταξύ των οπαδών της Ενώσεως Κέντρου. Το νέο κόμμα είχε ως στόχο να καταλάβει το χώρο του πραγματικού κέντρου και εχαρακτηριζέτο από τους ιδρυτές του ως το μοναδικό δημοκρατικό κόμμα. Βέβαια, στο νέο κόμμα προσχώρησαν όλα τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου (44 βουλευτές-υπουργοί) και αρχηγός του εξελέγη διά βοής ο πρωθυπουργός Στέφανος Στεφανόπουλος.

Όπως ήδη έχει λεχθεί, η πορεία της κυβερνήσεως Στεφανόπουλου δεν ήταν καθόλου ικανοποιητική. Από τα πρώτα βήματά της διέπραττε πολλά λάθη και ως εκ τούτου δεν ικανοποιούσε καθόλου τα κόμματα της ΕΡΕ και των Προοδευτικών, που τη στήριζαν. Μάλιστα, ο αρχηγός της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλος, είχε στείλει πολλές επιστολές στον πρωθυπουργό και επεσήμανε τα λάθη της κυβερνήσεως. Ο πρωθυπουργός όμως, από την πλευρά του κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να συντονίσει το κυβερνητικό έργο, αλλά δυστυχώς, δεν μπορούσε να κάνει τίποτε. Οι υπουργοί της κυβερνήσεως προσπαθούσαν να αποκτήσουν φίλους διά της «ρουσφετολογίας». Όμως, αυτός ο τρόπος δεν ήταν ο ενδεδειγμένος, με συνέπεια να μην μπορεί να αποκτήσει ερείσματα στο λαό. Ο καιρός περνούσε χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα και τότε πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι είχαν αρχίσει να κατηγορούν τα δύο κόμματα που στήριζαν την κυβέρνηση των Αποστατών.

Ετσι εξελίσσονταν τα πράγματα, όταν στις 6 Ιανουαρίου 1966 ο αρχηγός της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλος έστειλε στον βασιλιά Κωνσταντίνο ένα πολυσέλιδο υπόμνημα, στο οποίο περιέγραφε τα σφάλματα του παρελθόντος και εκχάραιζε την πολιτική του μέλλοντος. Στο υπόμνημα αυτό ο ηγέτης της ΕΡΕ δεν δίστασε να αναφερθεί και στα σφάλματα του βασιλέως προ της 15ης Ιουλίου 1965, που ήταν η αιτία και η αφορμή της κατάστασης που ακολούθησε. Ιδιαίτερα αναφέρθηκε στο ατόπημα του βασιλιά, που είχε τρεις μήνες να δεχθεί σε ακρόαση τον πρωθυπουργό και τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Επίσης, αναφέρθηκε και στο δικαίωμα των βουλευτών να φεύγουν από το ένα κόμμα και να πηγαίνουν στο άλλο και χαρακτηριστικά τόνισε ότι αυτό είχε συμβεί πολλές φορές και σε ευρωπαϊκά κόμματα. Στη συνέχεια, ο Π. Κανελλόπουλος ετάχθη και κατά του παρασκηνίου και υπεστήριξε ότι όλα αυτά δεν έπρεπε να γίνουν στο σκοτάδι, αλλά στο φως της δημοσιότητας. Μάλιστα, υπεστήριξε ότι οι βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου έπρεπε πρώτα να εκδηλώσουν την αντίθεσή τους μέσα στην κοινοβουλευτική ομάδα και μετά να αποχωρήσουν από το κόμμα τους. Το γεγονός ότι κάθε βουλευτής διαπραγματεύετο το Υπουργείο και μετά αποχωρούσε από το κόμμα του ήταν κατακριτέο και οπωσδήποτε κατεδικάζετο από την κοινή γνώμη, διότι η πράξη του εμπεριείχε το στοιχείο της συναλλαγής. Τέλος, ο αρχηγός της ΕΡΕ στο υπόμνημά του προς τον βασιλιά έκανε λόγο για

την ανυπαρξία κυβερνητικού έργου και την ενασχόληση των υπουργών μόνο με τη ρουσφετολογία, με στόχο την απόκτηση πολιτικών φίλων.

Βέβαια, το υπόμνημα αυτό ήταν μακροσκελές και αποσπάσματα αυτού έχουν δημοσιευθεί στο βιβλίο του Π. Κανελλόπουλου *Ιστορικά Δοκίμια*. Πάντως, το υπόμνημα αυτό έχει μεγάλη ιστορική αξία, διότι εκεί ο Π. Κανελλόπουλος ξεκαθάρισε τις θέσεις για όλα τα γεγονότα της περιόδου εκείνης και με παρρησία και θάρρος επεσήμανε τις πράξεις, τις παραλείψεις και τα λάθη των πρωταγωνιστών εκείνης της εποχής για να οδηγηθούμε στη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967. Βέβαια, αυτά τα οποία τόνισε ο αρχηγός της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλος, άρχισε να τα συνειδητοποιεί και ο ελληνικός λαός. Έτσι, η δυσφορία του λαού εναντίον της κυβερνήσεως των Αποστατών μέρα με την ημέρα ηύξανε, με αποτέλεσμα αυτή τη δυσφορία να την εισπράττει η ΕΡΕ και το κόμμα των Προοδευτικών, που στήριζαν την κυβέρνηση των Αποστατών.

Στην Πάτρα η μυστική συμφωνία για την ανατροπή της κυβέρνησης των Αποστατών

Η κυβέρνηση Στεφανόπουλου, η οποία το Σεπτέμβριο του 1966 συμπλήρωσε ένα χρόνο στην εξουσία, δεν είχε προσφέρει τίποτα το ουσιαστικό. Οι υπουργοί ησχολούντο περισσότερο με τα ρουσφέτια και τη μικροπολιτική παρά με τη δημιουργία προϋποθέσεων για την παραγωγή ουσιαστικού κυβερνητικού έργου. Η δυσφορία του λαού εναντίον της κυβερνήσεως των αποστατών ημέρα με την ημέρα ηύξανε, με αποτέλεσμα αυτή τη δυσφορία να την εισπράττει η ΕΡΕ που στήριζε την κυβέρνηση Στεφανόπουλου. Πολλοί βουλευτές της ΕΡΕ πίεζαν τον Π. Κανελλόπουλο να άρει την εμπιστοσύνη από την κυβέρνηση των αποστατών.

Και ενώ συνέβαιναν αυτές οι πολιτικές εξελίξεις, την 30ή Νοεμβρίου 1966, γιορτή του Αγίου Ανδρέου, πολιούχου της Πάτρας, συναντήθηκαν στο γραφείο του δημάρχου της πόλεως ο βασιλιάς Κωνσταντίνος με τον αρχηγό της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλο. Για την ιστορία πρέπει να σημειώσουμε ότι μετά τη λιτανεία, στην οποία είχε παραστεί ο βασιλεύς Κωνσταντίνος, ο πρωθυπουργός Στ. Στεφανόπουλος και ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολιτεύσεως Π. Κανελλόπουλος, ο Κωνσταντίνος ζήτησε να μιλήσει ιδιαιτέρως με τον Π. Κανελλόπουλο. Ήταν η στιγμή που οι επίσημοι είχαν συγκεντρωθεί στο Δημοτικό Μέγαρο, διότι θα επακολουθούσε το επίσημο γεύμα που παρέθετε ο δήμαρχος της Πάτρας προς τιμή των επισήμων που είχαν παρευρεθεί στη γιορτή του Αγίου Ανδρέου. Στη μυστική συζήτηση που ακολούθησε, ο βασιλεύς εξήγησε στον αρχηγό της ΕΡΕ ότι έπρεπε να βρεθεί τρόπος να εκτονωθεί η κατάσταση. Εκεί ο ανώτατος άρχων εξήγησε στον Π. Κανελλόπουλο ότι βρισκόταν σε επαφή με τον Γ. Παπανδρέου και ότι ήταν ανάγκη να συναντηθούν οι δύο αρχηγοί μεταξύ τους. Επίσης, ότι έπρεπε να σχηματισθεί μια νέα κυβέρνηση και να οδηγηθεί η χώρα σε εκλογές. Ο Π. Κανελλόπουλος συνεφώνησε αμέσως, διότι ήθελε και ο ίδιος να βρεθεί τρόπος για να βγει η χώρα από το αδιέξοδο.

Αμέσως το σχέδιο ετέθη σε εφαρμογή και σε λίγες ημέρες ειδοποιήθηκε ο Π. Κανελλόπουλος να ανέλθει στα ανάκτορα χωρίς συνοδεία και, εάν ήτο δυνατό,

Με πρωτοβουλία του βασιλέως Κωνσταντίνου Β΄ πραγματοποιήθηκε μυστική συνάντηση μεταξύ βασιλέως, Γ. Παπανδρέου και Π. Κανελλόπουλου με σκοπό την ανατροπή της τρίτης κυβέρνησης των Αποστατών

να οδηγεί ο ίδιος το αυτοκίνητο, διότι έπρεπε να τηρηθεί αυστηρά μυστικότητα. Το ίδιο έγινε και από την πλευρά του Γ. Παπανδρέου. Οι δύο πολιτικοί αρχηγοί συναντήθηκαν στο υπασπιστήριο των ανακτόρων και οδηγήθηκαν σε ένα δωμάτιο για να συζητήσουν. Μάλιστα, εκείνη τη στιγμή απουσίαζαν οι πάντες, εκτός από τον ταγματάρχη Αρναούτη, υπασπιστή και στενό συνεργάτη του βασιλέως, ο οποίος ανέλαβε και την υποχρέωση να τους κεράσει. Εκεί οι δύο πολιτικοί ηγέτες συνεφώνησαν σε όλα και αμέσως, παρά το γεγονός, όπως έλεγε ο Π. Κανελλόπουλος, ότι έμειναν περίπου μία ώρα κουβεντιάζοντας. Συνεφώνησαν, λοιπόν, ότι έπρεπε να γίνουν εκλογές με υπηρεσιακή κυβέρνηση και επροτάθησαν διάφοροι για την πρωθυπουργία.

Ο Π. Κανελλόπουλος πρότεινε κάποιον για υπηρεσιακό πρωθυπουργό, αλλά ο Γ. Παπανδρέου

χαριτολογώντας είπε ότι δεν έπρεπε να προσθέσουμε και άλλον έναν ανάμεσα στους τόσους υπηρεσιακούς πρωθυπουργούς που παρουσιάζονταν στη Μητρόπολη σε κάθε εθνική εορτή. Αστεειεύμενος μάλιστα, πρότεινε για τη θέση αυτή τον Ι. Παρασκευόπουλο, ο οποίος ήταν «γουρλής» για τον Γ. Παπανδρέου, διότι με αυτόν η Ένωση Κέντρου κέρδισε τις εκλογές του 1964.

Η συνάντηση αυτή ετηρήθη μυστική, διότι ο βασιλεύς δεν είχε ενημερώσει τον πρωθυπουργό, ο οποίος κατά το Σύνταγμα ήταν ο υπεύθυνος σύμβουλος του. Εάν ο ανώτατος άρχων είχε ενημερώσει τον πρωθυπουργό, υπήρχε κίνδυνος η όλη προσπάθεια να ετινάσσετο στον αέρα, διότι ο Στ. Στεφανόπουλος θα ήταν αντίθετος με μια τέτοια κίνηση. Βέβαια, η μυστικότητα συνέφερε και τον Γ. Παπανδρέου, διότι εάν διερρεε η πληροφορία ότι ο αρχηγός της Ενώσεως Κέντρου είχε επαφές με τον βασιλέα ο λαός θα εξεγείρετο εναντίον του, επειδή πριν από λίγο καιρό είχε ταχθεί κατά των ανακτόρων με βαριές φράσεις.

Μετά την πρώτη μυστική συνάντηση των δύο πολιτικών αρχηγών, επακολούθησε στις 18 Δεκεμβρίου νέα συνάντηση, πάλι στα ανάκτορα Τατοΐου, με την παρουσία του βασιλέως και του πολιτικού του συμβούλου Δ. Μπίτσιου, ο οποίος κρατούσε τα πρακτικά για τη σύνταξη της οριστικής συμφωνίας. Εκεί συνεφωνήθη ότι η χώρα έπρεπε να οδηγηθεί σε εκλογές με υπηρεσιακή κυβέρνηση, η οποία θα παρουσιαζόταν στη Βουλή, θα έπαιρνε ψήφο εμπιστοσύνης και θα ψήφιζε την απλή αναλογική, για να διεξαχθούν οι εκλογές με αυτό το σύστημα μέχρι το τέλος Μαΐου 1967.

Η συμφωνία αυτή ετηρήθη επίσης μυστική, παρά την αντίθετη άποψη που είχε διατυπώσει ο Π. Κανελλόπουλος. Οι δύο άλλοι παράγοντες, ο βασιλεύς και ο Γ. Παπανδρέου, για ξεχωριστούς ο καθένας λόγους ήθελαν να τηρηθεί μυστική η συμφωνία. Με βάση τα πρακτικά της συζητήσεως της 18ης Δεκεμβρίου 1966 διευτυπώθη ένα πρακτικό το οποίο υπέγραψαν ο Γ. Παπανδρέου και ο Π. Κανελλόπουλος. Στο πρακτικό αυτό προσετέθησαν τρεις χωριστές δηλώσεις. Πρώτη ήταν η δήλωση του Γ. Παπανδρέου ότι, εάν στις εκλογές που θα διεξάγονταν η Ένωση Κέντρου δεν συγκέντρωνε την απόλυτη πλειοψηφία, δεν θα δεχόταν να στηριχθεί από την ΕΔΑ για να σχηματίσει κυβέρνηση. Δεύτερη ήταν η δήλωση του Π. Κανελλόπουλου, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι δεν προτιμούσε ως εκλογικό σύστημα την απλή αναλογική. Εδέχθη όμως αυτό το εκλογικό σύστημα για τις εκλογές που θα γίνονταν μόνο και μόνο για να κατευνασθούν τα πάθη του λαού. Στο τέλος του πρακτικού υπήρχε τρίτη δήλωση, του βασιλέως, που έλεγε ότι, αφού άκουσε τις θέσεις των δύο αρχηγών, είχε την πρόθεση μετά την πτώση της κυβερνήσεως Στεφανόπουλου να αναθέσει το σχηματισμό υπηρεσιακής κυβερνήσεως στον Ι. Παρασκευόπουλο, με υπουργό Εθνικής Αμύνης τον ίδιο τον πρωθυπουργό, υπουργό Δικαιοσύνης τον πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας Χαρίλαο Μητρέλια, υπουργό Δημοσίας Τάξεως το στρατηγό ε.α. Σοφοκλή Τζανετή και υπουργό Εσωτερικών τον Χριστόφορο Στράτο. Τέλος, ο βασιλεύς ζήτησε από τους δύο πολιτικούς αρχηγούς να συστήσουν στους βουλευτές τους να ψηφίσουν την απλή αναλογική και να μην αποτελέσει αντικείμενο πολιτικού ανταγωνισμού το Κυπριακό, το οποίο τότε ευρίσκετο σε κρίσιμη φάση.

Η πτώση της κυβερνήσεως Στ. Στεφανόπουλου

Μετά την υπογραφή του πρακτικού από τους τρεις πρωτεργάτες, βασιλέα-Γ. Παπανδρέου-Π. Κανελλόπουλο έπρεπε να αρχίσει η διαδικασία για την υλοποίηση των αποφάσεων. Έτσι, δύο μέρες μετά την υπογραφή του πρακτικού, ο αρχηγός της ΕΡΕ συνεκάλεσε τους επιτελείς του κόμματος του (Πιπινέλη, Ροδοπουλο, Ράλλη, Θεοτόκη, Τσάτσο, και Βουρδουμπά) και τους ανακοίνωσε τις αποφάσεις του για άρση της εμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση Στεφανόπουλου και την προετοιμασία της χώρας για εκλογές. Βέβαια οι ανακοινώσεις αυτές δεν βρήκαν σύμφωνους όλους τους επιτελείς της ΕΡΕ. Συγκεκριμένα, οι Πιπινέλης και Ροδόπουλος ετάχθησαν εναντίον των αποφάσεων του αρχηγού της ΕΡΕ και υπεστήριζαν ότι πρέπει να παραμείνει στην εξουσία η κυβέρνηση Στεφανόπουλου. Αντίθετα, άλλοι από τους επιτελείς της ΕΡΕ, όπως ο Κ. Τσάτσο, ο Γ. Ράλλης και ο Τ. Μακρής είχαν προειδοποιήσει τον Π. Κανελλόπουλο ότι μετά τις γιορτές και με την έναρξη του νέου έτους 1967 θα δήλωναν ότι δεν συμφωνούσαν να συνεχίσουν την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση των Αποστατών.

Την άποψη αυτή συμμερίζονταν και πολλοί άλλοι βουλευτές, οι οποίοι είχαν και αυτοί διαμηνύσει στον αρχηγό της ΕΡΕ ότι η κατάσταση δεν μπορούσε να κρατήσει άλλο και ότι θα έπρεπε η ΕΡΕ να άρει την εμπιστοσύνη προς την κυβέρνηση Στεφανόπουλου. Την φθορά της κυβερνήσεως Στεφανόπουλου είχε

Ο πρωθυπουργός Στέφανος Στεφανόπουλος, ο οποίος ανετράπη ύστερα από απόφαση των βασιλέως Κωνσταντίνου-Γ. Παπανδρέου-Π. Κανελλόπουλου

αρχίσει να την εισπράττει η ΕΡΕ. Βουλευτές από την επαρχία διεμαρτύροντο και έλεγαν ότι οι υπουργοί της κυβερνήσεως είχαν αρχίσει να εξυπηρετούν με διάφορα ρουσφέτια τους οπαδούς της ΕΡΕ, διότι δεν μπορούσαν να προσεγγίσουν οπαδούς της Ενώσεως Κέντρου.

Μετά την ενημέρωση των στελεχών της ΕΡΕ, ο αρχηγός του κόμματος Π. Κανελλόπουλος ανέβηκε στα ανάκτορα και δήλωσε ότι αίρει την εμπιστοσύνη της ΕΡΕ προς την κυβέρνηση Στ. Στεφανόπουλου. Παράλληλα εξερχόμενος των ανακτόρων προέβη στις εξής δηλώσεις: «Ανακοίνωσα εις τον Βασιλέα ότι θεωρώ τερματισθείσαν την αποστολή της κυβερνήσεως Στεφανόπουλου». Η δήλωση αυτή σήμαινε την αυτόματη άρση της εμπιστοσύνης της ΕΡΕ από την κυβέρνηση, με αποτέλεσμα την άμεση πτώση της.

Βέβαια ο Στ. Στεφανόπουλος παρεξήγησε την στάση του αρχηγού της ΕΡΕ, αλλά όπως είχε εξηγήσει ο Π. Κανελλόπουλος η κατάσταση δεν πήγαινε άλλο. Ο Στεφανόπουλος παρέμεινε 15 μήνες στην εξουσία, χωρίς να προσφέρει τίποτα το σημαντικό. Δεν κατάφερε να επιφέρει καμία φθορά στον Γ. Παπανδρέου και στο κόμμα του, ούτε κατάφερε να κατευνάσει τα πάθη των Ελλήνων που δημιούργησαν τα γεγονότα της 15ης Ιουλίου 1965. Τέλος, όλο αυτό το διάστημα δεν είχε ποτέ συνεννοηθεί για κανένα θέμα με τον αρχηγό της ΕΡΕ. Εξ' άλλου έπρεπε και ο ίδιος να αντιληφθεί ότι η κυβέρνησή του δεν προσέφερε πλέον τίποτα στον τόπο, διότι αντί να διαλύσει την Ένωση Κέντρου διέλυσε το κράτος. Θα έπρεπε επίσης ο πρωθυπουργός να συμβάλει στην ομαλοποίηση της καταστάσεως, διότι η χώρα είχε οδηγηθεί στο απροχώρητο.

Η υπηρεσιακή κυβέρνηση του Παρασκευόπουλου και οι αντιδράσεις του Ανδρέα Παπανδρέου

Τη δήλωση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου για άρση της εμπιστοσύνης της ΕΡΕ προς την κυβέρνηση Στεφανόπουλου ακολούθησε η παραίτηση της κυβερνήσεως των Αποστατών. Μετά την παραίτηση ετέθη σε εφαρμογή η συμφωνία βασιλιά-Γ. Παπανδρέου-Π. Κανελλόπουλου. Τυπικά, βέβαια, ο βασιλιάς έπρεπε να καλέσει για διαβουλεύσεις όλους τους πολιτικούς αρχηγούς, συμπεριλαμβαν-

Ο αρχηγός της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλος συγχαίρει τον νέον πρωθυπουργόν Ι. Παρασκευόπουλο

νομένου του Ιωάννη Πασαλίδη, εκπροσώπου της ΕΔΑ. Αντ' αυτών, την 22α Δεκεμβρίου 1966 ο βασιλιάς ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στο διοικητή της Εθνικής Τραπέζης Ι. Παρασκευόπουλο, ο οποίος αυθημερόν όρκισε την υπ' αυτόν κυβέρνηση.

Η σύνθεση της κυβέρνησης Ι. Παρασκευόπουλου ήταν η εξής: Ιωάννης Παρασκευόπουλος πρωθυπουργός και υπουργός Συντονισμού και Εθνικής Αμύνης, Παύλος Οικονόμου-Γκούρας υπουργός Εξωτερικών, Ιωάννης Μανιάτης υπουργός Δικαιοσύνης, Χριστόφορος Στράτος υπουργός Εσωτερικών, Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πέτρος Στεργιώτης υπουργός Οικονομικών, Επαμεινώνδας Τσέλλος υπουργός Εμπορίου, Νικόλαος Τσαγκρίδης υπουργός Βιομηχανίας, Δημοσθένης Πίππας υπουργός Δημοσίων Έργων, Επαμεινώνδας Στασινόπουλος υπουργός Συγκοινωνιών, Νικόλαος Χριστοδούλου υπουργός Γεωργίας, Ιωάννης Χρυσικός υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής, Ανδρέας Κωστήρης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Χρήστος Σταμπέλος υπουργός Εργασίας, Νικόλαος Καρμίρης υπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως, Παναγιώτης Χρήστου υπουργός Βορείου Ελλάδος, Σοφοκλής Τζανέτης υπουργός Δημόσιας Τάξεως, Αντώνιος Μαντζαβίνος υφυπουργός Συντονισμού, Δημήτριος Νιάνιας Υφυπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως και Ηλίας Στεργιόπουλος υφυπουργός Συγκοινωνιών.

Μετά την ορκωμοσία της υπηρεσιακής κυβερνήσεως, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος απηύθυνε Διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό, όπου μεταξύ άλλων ανέφερε και τα εξής: «*Η Κυβέρνηση Παρασκευόπουλου είναι εξουσιοδοτημένη, όπως,*

εκθέτουσα ενώπιον της Βουλής το πρόγραμμά της, δηλώσει ότι αι εκλογαί θέλουσι διεξαχθεί περί τα τέλη Μαΐου 1967».

Πέραν αυτών, στη συνέχεια ο βασιλιάς ανέφερε ότι αυτός όρισε όχι μόνο τον πρωθυπουργό, αλλά και τους υπουργούς. Η φράση αυτή έδωσε την ευκαιρία σε πολλούς, οι οποίοι πολεμούσαν τον βασιλιά, να εκφρασθούν και πάλι εναντίον των Ανακτόρων, λέγοντας ότι ο Κωνσταντίνος θέλει να γίνει κυβερνήτης, αφού στο Διάγγελμά του ανέφερε ότι αυτός όριζε όχι μόνο τον πρωθυπουργό, αλλά και τους υπουργούς στην κυβέρνηση Παρασκευόπουλου. Έτσι δόθηκε η ευκαιρία σε πολλούς να εκφρασθούν και εναντίον της κυβερνήσεως του Ι. Παρασκευόπουλου. Μεταξύ αυτών συγκατελέγετο και ο Α. Παπανδρέου, ο οποίος δεν δίστασε να διαχωρίσει τη θέση του από αυτήν του πατέρα του. Μάλιστα, σε δηλώσεις του είχε τονίσει: *«Παρά τον σεβασμό και την αγάπη που τρέφω στον πατέρα μου, Γεώργιο Παπανδρέου, του απευθύνω έκκληση να αναθεωρήσει την πρόθεσή του να υπερψηφίσει το ανακτορικό κατασκευάσμα, που θα εμφανισθεί σε λίγες ημέρες ενώπιον της Βουλής».* Σε άλλο σημείο των δηλώσεών του ο Α. Παπανδρέου απηύθυνε έκκληση και προς τους βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου, για να καταψηφίσουν την κυβέρνηση Παρασκευόπουλου.

Τέλος, ο Α. Παπανδρέου στις ίδιες δηλώσεις του έλεγε ότι η ψήφιση της κυβερνήσεως Παρασκευόπουλου σήμαινε ταύτιση με τη Δεξιά και ευόδωση του σχεδίου των Ανακτόρων. Βέβαια, οι δηλώσεις αυτές εξόργισαν τον Γ. Παπανδρέου, ο οποίος δήλωσε ότι *«η πειθαρχία εις την χαραχθείσαν γραμμήν αποτελεί θέμα εμπιστοσύνης για τους Βουλευτές του κόμματος».*

Μέσα σ' αυτό το κλίμα εμφανίσθηκε στη Βουλή η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου, για να ζητήσει από τη Βουλή ψήφο εμπιστοσύνης. Τελικά, υστέρη από πενήνήμερη συζήτηση, η κυβέρνηση στις 14 Ιανουαρίου 1967 πήρε ψήφο εμπιστοσύνης. Συγκεκριμένα, υπέρ της κυβερνήσεως ψήφισαν 215 βουλευτές (Ένωση Κέντρου, ΕΡΕ), 61 βουλευτές κατά, ενώ απουσίαζαν 9 και απείχαν της ψηφοφορίας 15. Πρέπει να σημειωθεί, ότι η Ένωση Κέντρου έδωσε ψήφο με πολλές επιφυλάξεις, διότι η κυβέρνηση αρνήθηκε να πάρει θέση στο θέμα του αφοπλισμού των ΤΕΑ κατά την προεκλογική περίοδο.

Αιφνίδια παραίτηση της κυβερνήσεως Ι. Παρασκευόπουλου

Η κυβέρνηση Παρασκευόπουλου μετά την ψήφο εμπιστοσύνης, προχωρούσε προς υλοποίηση των ανηλλημένων υποχρεώσεων της. Συγκεκριμένα, έπρεπε κατ' αρχήν να ψηφίσει το νόμο της απλής ανλογικής και να προγραμματίσει εκλογές πριν από το τέλος Μαΐου 1967. Και ενώ έτσι είχε η κατάσταση ο εισαγγελεύς κατέθεσε αίτηση για άρση της ασυλίας των βουλευτών, Ανδρέα Παπανδρέου και Παύλου Βαρδινογιάννη, για να απαγγελθεί κατ' αυτών κατηγορία προς εκτέλεση πράξεως έσχατης προδοσίας. Το γεγονός αυτό αναστάτωσε την κοινή γνώμη και προκάλεσε θύελλα διαμαρτυριών. Η Ένωση Κέντρου σε ανακοίνωση της μιλούσε *«για διατεταγμένη δικαιοσύνη και ζητούσε να διεξαχθεί δίκη στη Βουλή για να λάμψει η αλήθεια».*

Η αίτηση του εισαγγελέως προς την Βουλή για άρση της ασυλίας των δύο βουλευτών της Ενώσεως Κέντρου ζητήθηκε από το Στρατοδικείο Αθηνών, όπου

κεκλεισμένων των θυρών διεξαγόταν η δίκη του ΑΣΠΙΔΑ, με κατηγορουμένους αξιωματικούς, οι οποίοι ανήκαν στο περιβάλλον του Ανδρέα Παπανδρέου. Μετά τα γεγονότα αυτά η κατάσταση έγινε ακόμη πιο κρίσιμη και κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει το μέλλον της κυβερνήσεως Παρασκευόπουλου, η οποία άρχισε να κλονίζεται.

Η όξυνση όμοιας της καταστάσεως μεταφέρθηκε και στη Βουλή, όπου τα δύο μεγάλα κόμματα, τα οποία στήριζαν την κυβέρνηση και είχαν αναλάβει την υποχρέωση να ψηφίσουν την απλή αναλογική, άρχισαν να διαφοροποιούνται. Αφορμή η ψήφιση του νομοσχεδίου για την απλή αναλογική. Αιτία η πρόταση τροπολογίας από μερίδα βουλευτών της Ενώσεως Κέντρου, (ώστε να εξασφαλίζεται η βουλευτική ασυλία και των βουλευτών και των υποψηφίων βουλευτών και μετά τη διάλυση της Βουλής. Πρέπει εδώ να διευκρινί-

Ο πρωθυπουργός Ι. Παρασκευόπουλος, ο οποίος παραιτήθηκε μετά την αντιδικία της ΕΡΕ και της Ένωσης Κέντρου στη Βουλή για την ψήφιση της σχετικής ασυλίας που προέβλεπε την παράταση της ασυλίας βουλευτών

σουμε ότι οι βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου ήθελαν η τροπολογία αυτή να ενσωματωθεί στο νομοσχέδιο πριν ολοκληρωθεί η συζήτηση στη Βουλή. Βέβαια σ' αυτή τη προσπάθεια αντετάχθησαν οι βουλευτές της ΕΡΕ, οι οποίοι υπεστήριζαν ότι οι τροπολογίες και οι προσθήκες συζητούνται μετά την ολοκλήρωση της συζητήσεως επί των άρθρων του νομοσχεδίου. Θα μπορούσε να συζητηθεί τροπολογία που αφορούσε κάποιο άρθρο του συζητημένου νομοσχεδίου. Επ' ουδενί όμως δεν ήταν δυνατόν να συζητηθεί μια τέτοια προσθήκη πριν ολοκληρωθεί η συζήτηση του νομοσχεδίου. Οι βουλευτές όμως της Ενώσεως Κέντρου επέμεναν στο να συζητηθεί η τροπολογία τους, διότι ήθελαν να προστατεύσουν τον Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος μετά την αίτηση του εισαγγελέως για άρση της ασυλίας του διέτρεχε άμεσο κίνδυνο.

Από την πλευρά τους οι βουλευτές της ΕΡΕ συνεπικουρούμενοι από τους συναδέλφους τους της ΦΙΔΗΚ και των Προοδευτικών συνέχιζαν να υποστηρίζουν ότι η προσθήκη μιας τέτοιας τροπολογίας στη συγκεκριμένη φάση της συζητήσεως ήταν και αντισυνταγματική και αντίθετη με τον κανονισμό της Βουλής. Έτσι δημιουργήθηκε ένα αγεφύρωτο χάσμα και καμία από τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις δεν έκανε πίσω. Αποτέλεσμα αυτής της αντιγνωμίας ήταν η παραίτηση της κυβερνήσεως Παρασκευόπουλου σε μια περίοδο, όπου τα πολιτικά πράγματα του τόπου μας είχαν φθάσει στο απροχώρητο και οι απειλούμενοι κίνδυνοι ήσαν πάρα πολύ μεγάλοι.

Πρωθυπουργός ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος

Μετά την παραίτηση του Ι. Παρασκευόπουλου, ο βασιλεύς edέχθη σε ακρόαση τους αρχηγούς των εν τη Βουλή κομμάτων. Από τις ακροάσεις αυτές δεν προέκυψε τίποτα το ουσιαστικό, διότι όλοι επέμεναν στις θέσεις τις οποίες από καιρό είχαν διατυπώσει. Τότε, ο παραιτηθείς πρωθυπουργός Ι. Παρασκευόπουλος ανήλθε στα ανάκτορα και πρότεινε στον βασιλέα να κληθούν οι αρχηγοί των δημοκρατικών κομμάτων σε μια κοινή σύσκεψη υπό την προεδρία του βασιλέως. Στη σύσκεψη αυτή, εάν επραγματοποιείτο, ο ανώτατος άρχων θα ενημέρωνε τους αρχηγούς των κομμάτων διά την κρισιμότητα της καταστάσεως και τους κινδύνους, εσωτερικούς και εξωτερικούς, που διέτρεχε η χώρα. Επίσης, εκεί ο βασιλεύς, πάντοτε κατά την άποψη του Ι. Παρασκευόπουλου, θα τους καλούσε να αναλάβουν τις ευθύνες τους ή να προτείνουν λύσεις για την έξοδο της χώρας από τα αδιέξοδα και τους κινδύνους που την απειλούσαν. Ούτε λίγο ούτε πολύ ο τέως πρωθυπουργός θα ήθελε να αναλάβουν οι πολιτικοί αρχηγοί το σχηματισμό μιας οικουμενικής κυβερνήσεως και να πάρουν στα χέρια τους την τύχη του τόπου. Ο σχηματισμός μιας τέτοιας κυβερνήσεως, εάν συνέβαινε, θα αποτελούσε και απάντηση στο αίτημα της Ενώσεως Κέντρου «να κυβερνά ο λαός και όχι ο βασιλεύς».

Την πρόταση του τέως πρωθυπουργού Ι. Παρασκευόπουλου απεδέχθη αμέσως ο βασιλεύς και έδωσε εντολή στο διευθυντή του πολιτικού του γραφείου, πρέσβη Δ. Μπίτσιο, να προσκαλέσει τους πολιτικούς αρχηγούς σε κοινή σύσκεψη υπό την προεδρία του. Πρώτος εκλήθη για τη σύσκεψη ο Γ. Παπανδρέου, διότι εκπροσωπούσε το μεγαλύτερο στη Βουλή κόμμα. Η απάντηση όμως του αρχηγού της Ενώσεως Κέντρου ήταν αρνητική, με το επιχείρημα ότι δεν μπορούσε να μετάσχει σε μία οικουμενική κυβέρνηση με τους άλλους ηγέτες, αφού μεταξύ τους υπήρχε πολιτικό χάσμα. Συγκεκριμένα, ο Γ. Παπανδρέου έλεγε ότι θα «ήταν τραγελαφικό σε μια τέτοια κυβέρνηση να συνεργάζονται τα κόμματα στο υπουργικό συμβούλιο και να υβρίζονται εις τας πλατείας».

Μετά την άρνηση του Γ. Παπανδρέου να μετάσχει σε εκείνη τη σύσκεψη, η πρωτοβουλία του βασιλέως ματαιώθηκε. Πάντως, εκ των υστέρων, εξάγεται το συμπέρασμα ότι, εάν είχε πραγματοποιηθεί εκείνη η σύσκεψη, ίσως πολλά από τα δεινά τα οποία επακολούθησαν να είχαν αποφευχθεί, διότι εκεί ο βασιλεύς θα απεκαλύπτε τις πληροφορίες που είχε για τους κινδύνους που απειλούσαν τη χώρα μας και ειδικότερα τις πληροφορίες που αφορούσαν τις κινήσεις των αξιωματικών στο στράτευμα. Δυστυχώς, εχάθη μια μεγάλη ευκαιρία για να βγει οριστικά η χώρα από τα αδιέξοδα τα οποία την πολιορκούσαν.

Μετά τις εξελίξεις που μόλις αναφέρθηκαν, η μοναδική λύση που έμεινε για τον βασιλέα ήταν να δοθεί εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως στον αρχηγό της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλο. Οι λόγοι που ώθησαν το βασιλέα στη λύση Κανελλόπουλου ήταν, πρώτον, ότι οι αξιωματικοί οι οποίοι σχεδίαζαν κάποιο πραξικόπημα δεν θα το τολμούσαν όταν κυβέρνηση θα ήταν η ΕΡΕ και, δεύτερον, διότι παλαιότερα ο Γ. Παπανδρέου είχε αποδεχθεί λύση Κανελλόπουλου για διεξαγωγή εκλογών.

Έτσι, λοιπόν, εκλήθη στα ανάκτορα ο Π. Κανελλόπουλος συνοδευόμενος από τον Π. Παπαληγούρα και τον Γ. Ράλλη. Επιβάλλεται να γίνει μνεία του γεγονότος ότι το αίτημα του βασιλέως ήταν να συνοδεύεται ο αρχηγός της ΕΡΕ

από τα δύο πρόσωπα τα οποία θα χρησιμοποιούσε στα υπουργεία Εθνικής Αμύνης και Δημοσίας Τάξεως και Ασφαλείας. Στη συζήτηση που έγινε στα ανάκτορα, ο αρχηγός της ΕΡΕ επεσήμανε ότι υπήρχε κίνδυνος να εκδηλωθεί πραξικόπημα από μερικούς αντιστρατήγους, οι οποίοι ήταν ενδεχόμενο κάποια στιγμή να επισκεφθούν τον βασιλέα και να του προτείνουν την αναβολή των προκηρυχθεισών εκλογών, διότι υπήρχε κομμουνιστικός κίνδυνος.

Για το λόγο αυτό, η πρόταση του αρχηγού της ΕΡΕ προς τον βασιλέα ήταν ότι έπρεπε να σχηματισθεί κυβέρνηση της ΕΡΕ, ώστε να μην υπάρξει κίνδυνος παρεμβάσεως των αντιστρατήγων, επειδή οι αξιωματικοί αυτοί θα είχαν εμπιστοσύνη σε μια «δεξιά» κυβέρνηση. Ποτέ όμως κανείς, ούτε ο βασιλέας ούτε ο Π. Κανελλόπουλος ούτε ο Ι. Παρασκευόπουλος, είχαν υποψιασθεί τους συνταγματάρχες, που έκαναν το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967. Συγκεκριμένα, ο Π. Κανελλόπουλος περιγράφει ως εξής εκείνα τα περιστατικά: *«Ο κίνδυνος να πάνε μερικοί αντιστράτηγοι και να πουν στον βασιλέα να κάνουν στρατιωτική κυβέρνηση, όχι μόνο θα είχε μειωθεί, αλλά θα είχε εξαλειφθεί. Γιατί, όπως είπα στον βασιλέα, εάν συμβεί κάτι τέτοιο, δεν θα είχε παρά να καλέσει εμένα, αφού θα ήμουν πρωθυπουργός, για να τους αντιμετωπίσουμε μαζί. Το ίδιο όμως δεν θα μπορούσε να κάνει ο Παρασκευόπουλος, που δεν εκπροσωπούσε κανένα κόμμα. Δεν φανταζόμουν εκείνη τη στιγμή ότι θα γινόταν πραξικόπημα με τη μορφή που έγινε την 21η Απριλίου. Επομένως, όταν στα τέλη Μαρτίου έγινε η συζήτηση στη Βουλή για την ασυλία, εξώθησα και εγώ κάπως τα πράγματα στο κυβερνητικό αδιέξοδο, για να σχηματιστεί κυβέρνηση της ΕΡΕ. Φιλοδοξία μου δεν ήταν να γίνω πρωθυπουργός, και μάλιστα μόνο και μόνο για τη διενέργεια εκλογών. Είχα γίνει το 1945 σε ηλικία σαράντα τριών ετών. Φιλοδοξία μου ήταν να προσφέρω κάτι στον τόπο μου».*

Αυτά έλεγε ο Π. Κανελλόπουλος και πίστευε ότι εκείνη την περίοδο δεν υπήρχε άλλη λύση από τη λύση της κυβερνήσεως της ΕΡΕ. Τα επιχειρήματα ήταν αδιάσειστα και τελικά επείσθη ο βασιλεύς και ανέθεσε στον αρχηγό της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλο την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως. Έτσι, στις 3 Απριλίου 1966 ορκίσθηκε η κυβέρνηση Κανελλόπουλου. Την ενέργεια αυτή του βασιλέως την κατέκριναν αμέσως τα κόμματα της εποχής εκείνης με πρώτο την Ένωση Κέντρου του Γ. Παπανδρέου, ο οποίος τον Σεπτέμβριο του 1965 είχε δεχθεί να σχηματίσει κυβέρνηση ο Π. Κανελλόπουλος και να διεξαγάγει και τις εκλογές. Πιο συγκεκριμένα, σε διάγγελμά του προς τον ελληνικό λαό ο Γ. Παπανδρέου είχε τονίσει μεταξύ άλλων τα εξής: *«Καταγγέλλω προς τον ελληνικό λαό το νέο πραξικόπημα. Ο βασιλεύς, δυστυχώς, επροτίμησε να γίνει κομματάρχης».*

Μετά όμως την ορκωμοσία της κυβερνήσεως Κανελλόπουλου, ο Γ. Παπανδρέου άλλαξε στάση και ήταν περισσότερο ήπιος στις δηλώσεις του. Μάλιστα, όπως διηγείτο ο πρόεδρος Π. Κανελλόπουλος, του έστειλε εκείνη την περίοδο ένα από τα καλύτερα στελέχη του, για να του διαμηνύσει ότι τον εμπιστευόταν για τη διεξαγωγή τιμών εκλογών και τον παρακαλούσε να βρίσκονται σε τηλεφωνική επικοινωνία εάν παρουσιαζόταν οποιοδήποτε πρόβλημα το οποίο θα διετάρασσε την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών. Ιδιαίτερα όμως σκληρή ήταν και η επίθεση του Στ. Στεφανόπουλου, ο οποίος ηγείτο στη Βουλή της ομάδος των αποστατών. Βέβαια, η στάση του Στ. Στεφανόπουλου ήταν αδικαιολόγητη, διότι η ΕΡΕ και ο αρχηγός της Π. Κανελλόπουλος τον στήριξαν ως πρωθυπουργό επί δεκαπέντε μήνες περίπου.

Εκείνο όμως που ενίσχυσε την κυβέρνηση Κανελλόπουλου και τον ίδιο τον πρωθυπουργό ήταν το τηλεγράφημα του Κ. Καραμανλή, ο οποίος μεταξύ άλλων έγραφε και τα εξής: «*Επωμίσθης την ευθύνη να εξαγάγεις τη χώρα από την τραγική περιπέτεια εις την οποίαν από τριετίας ερρίφθη. Είμαι βέβαιος ότι στη δύσκολη προσπάθεια που αναλαμβάνεις θα έχεις τη συμπαράσταση όλων των συνετών Ελλήνων*». Το τηλεγράφημα αυτό ενεθάρρυνε τους πάντες και ενίσχυσε σημαντικά την προσωπική πολιτική γραμμή του Π. Κανελλόπουλου. Ακόμα, ενήργησε και συσπειρωτικά, διότι πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι είχαν εκφράσει την αντίθεσή τους προς τη γραμμή την οποία είχε χαράξει και ακολουθούσε ο Π. Κανελλόπουλος. Έτσι, ολόκληρη η παράταξη ενωμένη και συσπειρωμένη πέριξ του αρχηγού και πρωθυπουργού Π. Κανελλόπουλου ρίχθηκε στην προεκλογική μάχη για την εκλογική νίκη.

Η κυβέρνηση Παναγιώτη Κανελλόπουλου και οι εκλογές της 28ης Μαΐου 1967 που δεν έγιναν ποτέ, λόγω του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967

Όπως είναι γνωστόν, την 30ή Νοεμβρίου 1966 μετά τη λιτάνευση της εικόνας του πολιούχου του Αγίου Ανδρέου, ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου Γεώργιος Παπανδρέου και ο αρχηγός της ΕΡΕ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση) Παναγιώτης Κανελλόπουλος συναντήθηκαν στο γραφείο του δημάρχου Πατρέων και συμφώνησαν να ενημερώσουν τον βασιλιά Κωνσταντίνο για την άρση έμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό των Στέφανο Στεφανόπουλο. Προς υλοποίηση της ανωτέρω συμφωνίας, οι δύο ανωτέρω αρχηγοί συναντήθηκαν μυστικά στα ανάκτορα του Τατοΐου και με τον βασιλιά Κωνσταντίνο και αποφάσισαν τα εξής: 1) Την άρση έμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση Στέφανου Στεφανόπουλου, 2) Τον διορισμό ως νέου υπηρεσιακού πρωθυπουργού του Ιωάννη Παρασκευόπουλου, 3) Την ψήφιση της απλής αναλογικής ως εκλογικού συστήματος και, 4) Την προκήρυξη των εκλογών πριν από το τέλος Μαΐου του 1967.

Και ενώ υλοποιήθηκαν οι ανωτέρω συμφωνίες και η Βουλή συνεδρίαζε για την ψήφιση της απλής αναλογικής ως εκλογικού συστήματος, ο εισαγγελέας κατέθεσε αίτηση στη Βουλή για άρση της ασυλίας των βουλευτών Ανδρέα Παπανδρέου και Παύλου Βαρδινογιάννη, κατηγορουμένων για ανάμειξη στην υπόθεση «ΑΣΠΙΔΑ» που εκδικαζόταν στο Στρατοδικείο Αθηνών με κατηγορουμένους αξιωματικούς, οι οποίοι ανήκαν στο περιβάλλον του Ανδρέα Παπανδρέου.

Μετά τα ανωτέρω οι βουλευτές της Ένωσης Κέντρου κατέθεσαν τροπολογία και ζήτησαν από το προεδρείο της Βουλής να σταματήσει η συζήτηση διά το νομοσχέδιο της απλής αναλογικής και να συζητηθεί η τροπολογία ώστε να εξασφαλισθεί η ασυλία του Ανδρέα Παπανδρέου και μετά τη διάλυση της Βουλής. Βέβαια, στην προσπάθεια αυτή των βουλευτών της Ένωσης Κέντρου αντετάχθησαν οι βουλευτές της ΕΡΕ, οι οποίοι υποστήριζαν ότι οι τροπολογίες συζητούνται μετά την ολοκλήρωση της συζήτησης επί των άρθρων του νομοσχεδίου. Οι βουλευτές της Ένωσης Κέντρου επέμεναν, διότι εφοβούντο μήπως γίνει η άρση της ασυλίας και συλληφθεί ο Ανδρέας Παπανδρέου.

ΓΡΑΦΕΙΑ - ΤΙΜΟΤΑΦΡΑΣΙΑ - ΠΙΣΤΩΤΗΡΙΑ
ΟΔΟΣ ΣΕΡΑΦΕΙΟΥ ΑΡΙΘΜΟΣ 57 (ΣΤ. 101)
ΤΗΛΕΦ. ΚΕΝΤΡΟΥ 537-411 (ΓΡΑΜΜΑΙ 10)
ΑΠΟΤΡΙΜΗΤΗΡ 523-554 ΤΗΛΕΦ. ΤΡΑΠΕΖΕΣ 232
ΤΗΛΕΓΡΑΦΙΚΗ ΑΓΙΩΤ. - "ΕΛΛΗΝΙΚΗ".

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΤΙΜΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΦΥΛΑΓΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΑ 1.50
ΣΤΕΦΑΝΙ ΣΥΜΜΑΙ ΣΕΡΦΕΙΟΥ ΔΡΧ. 400
ΣΕΡΦΕΙΟΥ Δ' ΑΠΟΤ. ΤΑΧΙΜΕΤΡΩ 4 25
ΑΠΟΤΡΙΜΗΤΗΡ ΑΠΟΤΡΙΜΗΤΗΡ ΤΥΠΗΤΗ 4 15
Δ. ΑΠΟΤΡΙΜΗΤΗΡ 4 54 Π. Α. ΑΠΟΤΡΙΜΗΤΗΡ 4 15

ΝΕΟΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΕΙΟΝ ΟΤΑΙΟΝ, ΑΡΙΘ. 16750

ΑΘΗΝΑΙ ΤΡΙΤΗ 4 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1927

ΛΕΥΤΕΡ: ΚΕΝΤΡΟΣ ΑΠΤ. ΒΑΛΚΩΝ

ΚΑΤΟΙΝΗ ΤΗΣ ΑΡΝΗΣΣΕΣ ΤΟΥ ΑΡΧΗΓΟΥ ΤΗΣ Ε.Κ. κ. Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΝΑ ΜΕΤΑΣΧΗ ΣΥΣΚΕΨΕΩΣ ΔΙ' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ

ΟΡΚΥΣΘΗ ΚΥΒΕΡΝΗΝΣΙΣ ΥΠΟ ΤΟΝ Κ. Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΝ

ΥΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟΝ ΚΡΑΤΟΥΣ ΙΣΧΥΡΟΥ ΘΑ ΟΔΗΓΗΣΗ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΕΙΣ ΟΜΑΛΟΤΗΤΑ

ΛΥΣΙΣ ΟΡΘΗ

ΘΑ ΕΜΦΑΝΙΣΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΧΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

ΑΝΤΥΧΗ ΠΕΙΛΕΙΑ ΘΑ ΕΜΠΛΕΞΗ ΨΗΦΙΣΤΗΝ ΤΗΣ ΑΔΑΛΟΓΗΣ

ΑΛΛΟΣ ΘΑ ΠΛΗΡΩΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ ΚΑΙ ΘΑ ΠΡΟΚΡΥΞΗΝ ΕΚΚΛΟΓΗΣ

ΔΕΝ ΕΛΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΠΛΗΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΗΦΟΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

1967. Νέα κυβέρνηση υπό του Π. Κανελλόπουλου. Εφημ. Καθημερινή, 4 Απριλίου 1967

Έτσι, δημιουργήθηκε ένα αγεφύρωτο χάσμα και καμία από τις αντιμαχόμενες παρατάξεις δεν έκανε πίσω. Αποτέλεσμα αυτής της μεγάλης αντιδικίας ήταν η παραίτηση της κυβέρνησης Ι. Παρασκευόπουλου, η οποία είχε οδηγηθεί σε πολιτικό αδιέξοδο.

Μετά τις εξελίξεις που μόλις αναφέρθηκαν, η μοναδική λύση που έμεινε για τον βασιλιά ήταν να δοθεί εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως, στον αρχηγό της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλο. Οι λόγοι που ώθησαν τον βασιλιά στη λύση Κανελλόπουλου ήταν πρώτον, ότι οι αξιωματικοί οι οποίοι σχεδίαζαν κάποιο πραξικόπημα δεν θα το τολμούσαν όταν κυβέρνηση θα ήταν η ΕΡΕ και δεύτερον, διότι παλαιότερα ο Γ. Παπανδρέου είχε αποδεχθεί λύση Κανελλόπουλου για διεξαγωγή εκλογών.

Έτσι, λοιπόν, εκλήθη στα ανάκτορα ο Π. Κανελλόπουλος συνοδευόμενος από τον Π. Παπαληγούρα και τον Γ. Ράλλη. Επιβάλλεται να γίνει μνεία του γεγονότος ότι το αίτημα του βασιλιά ήταν να συνοδεύεται ο αρχηγός της ΕΡΕ από τα δύο πρόσωπα τα οποία θα χρησιμοποιούσε στα Υπουργεία Εθνικής Αμύνης και Δημοσίας Τάξεως και Ασφαλείας. Στη συζήτηση που έγινε στα ανάκτορα, ο αρχηγός της ΕΡΕ επεσήμανε ότι υπήρχε κίνδυνος να εκδηλωθεί πραξικόπημα από μερικούς αντιστράτηγους, οι οποίοι ήταν ενδεχόμενο κάποια στιγμή να επισκεφθούν τον βασιλιά και να του προτείνουν την αναβολή των προκηρυχθεισών εκλογών, διότι υπήρχε κομμουνιστικός κίνδυνος.

Αυτά σημείωνε ο Π. Κανελλόπουλος και πίστευε ότι εκείνη την περίοδο δεν υπήρχε άλλη λύση πλην της κυβερνήσεως της ΕΡΕ. Τα επιχειρήματα ήταν ατράνταχτα και εν τέλει επείσθη ο βασιλιάς και ανέθεσε στον αρχηγό της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλο την εντολή σχηματισμού κυβερνήσεως. Έτσι, στις 3 Απριλίου 1967 ορκίσθηκε η κυβέρνηση Κανελλόπουλου. Η σύνθεση της νέας κυβέρνησης του Π. Κανελλόπουλου ήταν η εξής: Παναγιώτης Κανελλόπουλος πρόεδρος Υπουργικού Συμβουλίου και υπουργός Εξωτερικών, Παναγιώτης Πιπινέλης υπουργός Συντονισμού, Παναγιώτης Παπαληγούρας υπουργός Εθνικής Αμύνης, Κωνσταντίνος Τσάτσος υπουργός Δικαιοσύνης, Σπύρος Θεοτόκης υπουργός Εσωτερικών και προσωρινώς Υγιεινής, Γεώργιος Ράλλης υπουργός Δημοσίας Τάξεως και προσωρινώς Κοινωνικής Προνοίας, Γρηγόρης Κασιμάτης υπουργός Εθνικής

Παιδείας και Θρησκευμάτων και προσωρινώς παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως, Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου υπουργός Οικονομικών, Ιπποκράτης Ιορδάνογλου υπουργός Εμπορίου, Αλέξανδρος Θεοδοσιάδης υπουργός Βιομηχανίας, Κωνσταντίνος Ροδόπουλος υπουργός Δημοσίων Έργων, Αθανάσιος Φροντιστής υπουργός Συγκοινωνιών, Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας υπουργός Γεωργίας, Εμμανουήλ Κεφαλογιάννης υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Γεώργιος Σταμάτης υπουργός Εργασίας, Δημήτριος Βουρδουμπάς υπουργός Βορείου Ελλάδος, Ιωάννης Μπούτος υφυπουργός Συντονισμού, Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος υφυπουργός Εξωτερικών, Αριστείδης Καλαντζάκος υφυπουργός Οικονομικών, Αριστομένης Περρωτής υφυπουργός Εμπορίου, Παναγιώτης Κλης υφυπουργός Συγκοινωνιών και Κωνσταντίνος Ράλλης υφυπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως.

Μετά όμως την ορκωμοσία της κυβερνήσεως Κανελλόπουλου, ο Γ. Παπανδρέου άλλαξε στάση και ήταν περισσότερο ήπιος στις δηλώσεις του. Μάλιστα, όπως διηγείτο ο Π. Κανελλόπουλος, του έστειλε εκείνη την περίοδο ένα από τα καλύτερα στελέχη του, για να του διαμηνύσει ότι τον εμπιστευόταν για τη διεξαγωγή τιμών εκλογών και τον παρακαλούσε να βρίσκονται σε τηλεφωνική επικοινωνία εάν παρουσιαζόταν οποιοδήποτε πρόβλημα, το οποίο θα διετάρασσε την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών. Ιδιαίτερα, όμως, σκληρή ήταν και η επίθεση του Στ. Στεφανόπουλου, ο οποίος ηγείτο στη Βουλή της ομάδος των Αποστατών. Βέβαια, η στάση του Στ. Στεφανόπουλου ήταν αδικαιολόγητη, διότι η ΕΡΕ και ο αρχηγός της Π. Κανελλόπουλος τον στήριξαν ως πρωθυπουργό επί δεκαπέντε μήνες περίπου.

Η κυβέρνηση Κανελλόπουλου, παρά τις αντιδράσεις, ήταν αποφασισμένη να φέρει εις πέρας το έργο το οποίο είχε αναλάβει. Κατ' αρχήν, ήθελε πάση θυσία να αποφευχθεί τυχόν πραξικόπημα εκ μέρους των αντιστρατήγων και να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές μέχρι τέλος Μαΐου του 1967, όπως ήδη είχε συμφωνηθεί. Πάντως, πρόθεση του πρωθυπουργού ήταν να ψηφισθεί ο νόμος της απλής αναλογικής, όπως είχε συμφωνηθεί μεταξύ βασιλιά Γ. Παπανδρέου Π. Κανελλόπουλου, και σιη συνέχεια να οδηγηθεί η χώρα σε εκλογές. Τελικά όμως, ο πρωθυπουργός Π. Κανελλόπουλος διεπίστωσε ότι, εάν πήγαινε στη Βουλή για να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης, η Βουλή θα ήταν αρνητική, διότι όλα τα κόμματα ήταν αντίθετα με την απόφαση του βασιλιά να σχηματίσει κυβέρνηση ο αρχηγός της ΕΡΕ. Προ αυτής της καταστάσεως ο τότε πρωθυπουργός άλλαξε σκέψη και, αντί για προγραμματικές δηλώσεις και ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, προχώρησε στη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη βουλευτικών εκλογών για την 28η Μαΐου 1967.

Την απόφασή του αυτή ο πρωθυπουργός Π. Κανελλόπουλος προσπάθησε να τη δικαιολογήσει με εκτενείς δηλώσεις, όπου αναφέρθηκε στην άρνηση του Γ. Παπανδρέου για το σχηματισμό οικουμενικής κυβερνήσεως, ως και στην προσπάθεια του βασιλιά για σχηματισμό άλλου κυβερνητικού σχήματος με την ΕΡΕ και τα άλλα κόμματα, εκτός της Ενώσεως Κέντρου. Επίσης, στις δηλώσεις του ο πρωθυπουργός αναφέρθηκε στους εσωτερικούς και εξωτερικούς κινδύνους που απειλούσαν τη χώρα και κάλεσε ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο να συμβάλει, ώστε να συνεχισθεί αποτελεσματικά η ομαλή πορεία του έθνους. Η απότομη, όμως, τροπή όλης της καταστάσεως δημιούργησε την ανάγκη της διεξαγωγής των εκλογών με το υπάρχον τότε εκλογικό σύστημα, της ενισχυμένης αναλογι-

κής. Και τούτο, διότι η Βουλή δεν θα μπορούσε να ψηφίσει το νόμο της απλής αναλογικής, όπως είχε συμφωνηθεί, αφού μεσολάβησε η αιφνίδια παραίτηση της κυβέρνησεως Παρασκευόπουλου για τους γνωστούς λόγους. Έτσι, οι εκλογές που είχαν προσδιοριστεί για τις 28 Μαΐου 1967 θα διεξήγοντο με το ισχύον σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής.

Τελικά οι εκλογές αυτές της 28ης Μαΐου 1967 δεν έγιναν ποτέ, διότι οι Συνταγματάρχες με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπανδρέου την νύκτα της 21ης Απριλίου 1967 κατέλυσαν το Δημοκρατικό Πολίτευμα και εγκαθίδρυσαν το Δικτατορικό Καθεστώς της 21ης Απριλίου 1967.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
Εισαγωγή	9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η κήρυξη του πολέμου της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδας την 28η Οκτωβρίου 1940. Η επίδοση του τελεσίγραφου στον Ιωάννη Μεταξά και το περιεχόμενό του	21
Το μεγάλο ΟΧΙ του Ι. Μεταξά στο προκλητικό τελεσίγραφο του Μουσολίνι και η κήρυξη του πολέμου. Ο ιστορικός διάλογος Μεταξά-Γκράτσι και τα ληφθέντα μέτρα για τον πόλεμο	24
Η μεγάλη επίθεση του ιταλικού στρατού εναντίον της Ελλάδας την πρώτη ημέρα του πολέμου. Τα σχέδια επίθεσης των Ιταλών και η αρχική υποχώρηση και σύμπτυξη των ελληνικών μονάδων	26
Η ηρωική αντίσταση των Ελλήνων τη 2η ημέρα του πολέμου και οι ηρωικές προσπάθειες του Κ. Δαβάκη. Ο θρύλος του Κ. Δαβάκη παράδειγμα στην έκβαση του ελληνοϊταλικού πολέμου	28
Ο θάνατος του Ιωάννου Μεταξά και τα δημιουργηθέντα προβλήματα. Η συγκίνηση λαού και στρατού για το θάνατο του πρωθυπουργού και η αποφυγή των συνεπειών	30
Η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Αλ. Κορυζή και η εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα. Η μοιραία συνάντηση του βασιλιά με τον πρωθυπουργό και η αυτοκτονία του Αλ. Κορυζή.....	33
Ο νέος πρωθυπουργός Εμμ. Τσουδερός και η κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανούς. Η αποχώρηση από την Ελλάδα της κυβέρνησης, του βασιλιά και οι μεγάλες τους περιπέτειες	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Κατοχή – Πείνα – Εθνική Αντίσταση	41
Η πρώτη κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου και οι προβληθείσες δικαιολογίες. Οι παραιτήσεις υπουργών, η παραίτηση Τσολάκογλου και η ορκωμοσία της νέας υπό τον Λογοθετόπουλο κυβέρνησης	42
Ο νέος κατοχικός πρωθυπουργός Κ. Λογοθετόπουλος και τα εμφανισθέντα νέα οικονομικά προβλήματα. Η παραίτηση του Λογοθετόπουλου και η αναζήτηση νέου πρωθυπουργού από τον πολιτικό κόσμο	46
Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στην πρώτη γραμμή του αντιστασιακού αγώνα ιδρύει την ΠΕΑΝ και ενισχύει τον Δημήτριο Ψαρρό	48
Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ορκίζεται αντιπρόεδρος της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης	51
Άγγλοι και στρατιωτικοί ανατρέπουν τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο από την αντιπροεδρία της κυβέρνησης	52

Η κατοχική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ι. Ράλλη και οι θέσεις πολιτικών ανδρών για τις κατοχικές κυβερνήσεις	55
Η ίδρυση της ΠΕΕΑ ή κυβέρνησης του Βουνού	57
Το κίνημα του Ναυτικού και η παραίτηση Τσουδερού. Πρωθυπουργός ο Σοφοκλής Βενιζέλος	60
Η δωδεκαήμερη πρωθυπουργία του Σοφ. Βενιζέλου, η καταστολή των κινημάτων στο στόλο και στο στρατό και η αναγκαστική παραίτησή του	62
Πρωθυπουργός ο Γεώργιος Παπανδρέου	64
Οι δύο κυβερνήσεις του Γ. Παπανδρέου στο Κάιρο και οι αποφάσεις του Συνεδρίου του Λιβάνου. Οι ανησυχίες του πρωθυπουργού για την Ελλάδα και οι θέσεις του Τσώρτσιλ	66
Η ελληνική κυβέρνηση μεταφέρεται στην Ιταλία. Οι Αριστεροί μετέχουν στην κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Τα προβλήματα που δημιούργησε στην Ελλάδα η αποχώρηση των Γερμανών και η συμφωνία της Καζέρτας	73
Η αποχώρηση των Γερμανών και η επαναλειτουργία του ελληνικού κράτους. Σημαντικές πρωτοβουλίες του Π. Κανελλόπουλου πριν την άφιξη της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου	75
Η άφιξη στην Ελλάδα της ελληνικής κυβέρνησης και η ορκωμοσία της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου	77
Ο Στάλιν και ο Τσώρτσιλ «μοιράζουν» τα Βαλκάνια. Η Ελλάδα υπό την απόλυτη επιρροή των Άγγλων	79
Οι συνεχείς διαπραγματεύσεις πριν από τα Δεκεμβριανά και οι παλινωδίες της ηγεσίας του ΚΚΕ	82
Τα αιματηρά γεγονότα της 3ης Δεκεμβρίου 1944	84
Χριστούγεννα του 1944. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ φθάνει στην αιματοβαμμένη Αθήνα και παίρνει τολμηρές αποφάσεις για το μέλλον της Ελλάδας	87
Ο Δαμασκηνός ορκίζεται αντιβασιλιάς και ο Ν. Πλαστήρας πρωθυπουργός με παρέμβαση της αγγλικής πολιτικής	89
1945: Πολιτική αστάθεια με πολλές κυβερνητικές αλλαγές	91
12.2.1945: Η συμφωνία της Βάρκιζας και το τέλος του πρώτου γύρου του Εμφυλίου	93
Η δραματική παραίτηση της κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα και η ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Π. Βούλγαρη	95
Ο αντιβασιλιάς Δαμασκηνός ορκίζεται και πρωθυπουργός	98
Τέταρτος πρωθυπουργός μέσα στο 1945 ορκίζεται ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος σε ηλικία 43 ετών	100
Ο πέμπτος πρωθυπουργός για το 1945 Θεμιστοκλής Σοφούλης και η οριστική απόφαση να διεξαχθούν οι εκλογές στις 31.3.1946	104
Η εκλογική Αναμέτρηση του 1946 και οι κυβερνήσεις των Παναγιώτη Πουλίτσα και Κωνσταντίνου Τσαλδάρη	107
Το Δημοψήφισμα της 2ας Σεπτεμβρίου 1946 και η επάνοδος του βασιλέως Γεωργίου του Β'	110

Το Δόγμα Τρούμαν - η Ελλάδα υπό την επιρροή των ΗΠΑ - νέος πρωθυπουργός ο Δημήτριος Μάξιμος	112
Ο βασιλιάς Παύλος Α΄	114
Η δημιουργία προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης ή Κυβέρνησης του Βουνού (1947)	117
Η κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη με συμμετοχή του Λαϊκού Κόμματος	120
Η νέα συμμαχική κυβέρνηση του Θεμ. Σοφούλη με αντιπρόεδρο τον Αλ. Διομήδη και αρχιστράτηγο τον Αλ. Παπάγο	122
Ο θάνατος του Θεμ. Σοφούλη και η νέα κυβέρνηση του Αλέξανδρου Διομήδη. Το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου	125
Η νίκη στο Γράμμο και στο Βίτσι. Το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Η νίκη του Εθνικού Στρατού, νίκη της Ελλάδας	126
Η νίκη στο Γράμμο και στο Βίτσι ήταν νίκη της Ελλάδας και της Δημοκρατίας	128
Τι στοίχισε στην Ελλάδα ο Εμφύλιος Σπαραγμός 1946-1949	130
Μπορούσε να αποφευχθεί ο Εμφύλιος Πόλεμος; Μια ιστορική ομολογία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου	132

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η εκλογική αναμέτρηση του 1950 και η κυβέρνηση του Σοφοκλή Βενιζέλου	135
Η παραίτηση της κυβέρνησης Σοφοκλή Βενιζέλου και η ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Ν. Πλαστήρα	138
Η παραίτηση της κυβέρνησης του Ν. Πλαστήρα και οι τρεις συνεχόμενες κυβερνήσεις με πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο	140
Οι δημοτικές εκλογές του 1951	144
Οι εκλογές του 1951 και η κυβέρνηση του Ν. Πλαστήρα	146
Το Σύνταγμα του 1952 ή Σύνταγμα Κύρκου-Καραμαούνα	150
Οι εκλογές του 1952, η μεγάλη νίκη του Ελληνικού Συναγερμού και η κυβέρνηση του Αλ. Παπάγου.....	153
Η υποτίμηση της δραχμής του 1953 από τον Σπύρο Μαркеζίνη. Τα ληφθέντα μέτρα και τα ευεργετικά αποτελέσματα	157
Οι δημοτικές εκλογές του 1954	160

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Ο θάνατος του πρωθυπουργού Αλέξανδρου Παπάγου και η πρώτη κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή	165
Οι κάλπες του 1956, η μεγάλη νίκη του Κωνσταντίνου Καραμανλή και η νέα κυβέρνησή του	168
Οι εκλογές της 11ης Μαΐου 1958 και η νέα κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή	171
Αντιπρόεδρος της κυβέρνησεως Κ. Καραμανλή ο Π. Κανελλόπουλος	175
Οι δημοτικές εκλογές του 1959	178
Η σύνδεση και οι αγώνες για την ένταξη της Ελλάδαςστην ΕΟΚ. Ο ρόλος του Παναγιώτη Κανελλόπουλου	181
Η εκλογική αναμέτρηση της 29ης Οκτωβρίου 1961, η νίκη της ΕΡΕ και η τέταρτη συνεχής κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή	184
Η διαφωνία βασιλιά-Κ. Καραμανλή, η παραίτηση του πρωθυπουργού και η κυβέρνηση του Παναγιώτη Πιπινέλη	188

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αποχωρεί οριστικά από την πολιτική. Νέος αρχηγός της ΕΡΕ εκλέγεται ο Π. Κανελλόπουλος	194
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Οι βουλευτικές εκλογές της 16 Φεβρουάριου 1964 και η θριαμβευτική νίκη της Ενώσεως Κέντρου	199
Ο θάνατος του βασιλέως Παύλου. Νέος βασιλιάς ο Κωνσταντίνος Β΄	203
Οι δημοτικές εκλογές του 1964	209
Η αποστασία και η πρώτη κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό τον Γ. Αθανασιάδη-Νόβα	212
Η δεύτερη κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό τον Ηλία Τσιριμώκο	214
Η τρίτη κυβέρνηση των Αποστατών με πρωθυπουργό τον Στέφανο Στεφανόπουλο	216
Στην Πάτρα η μυστική συμφωνία για την ανατροπή της κυβέρνησης των Αποστατών	219
Η πτώση της κυβερνήσεως Στ. Στεφανόπουλου	221
Η υπηρεσιακή κυβέρνηση του Παρασκευόπουλου και οι αντιδράσεις του Ανδρέα Παπανδρέου	222
Αιφνίδια παραίτηση της κυβερνήσεως Ι. Παρασκευόπουλου	224
Πρωθυπουργός ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος	226
Η κυβέρνηση Παναγιώτη Κανελλόπουλου και οι εκλογές της 28ης Μαΐου 1967 που δεν έγιναν ποτέ, λόγω του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967	228
Πίνακας Περιεχομένων	233
Ευρετήρια	237
Παράρτημα: οι βουλευτικές εκλογές 1946-1964	251

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΡΩΝ*

- Ανάκτορα 18, 34, 36, 116, 139, 147, 151, 154, 157, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 193, 194, 200, 204, 205, 220
- Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 29
- Αβέρωφ, Ευάγγελος (1910-1990) 124, 125, 141, 142, 150, 169-171, 175, 181, 184, 230
- Αβραάμ, Νικόλαος (1888-1954) 79, 109
- Αβραμίδης Χρήστος (1892-1986) 213
- Αγγελόπουλος, Άγγελος (1904-1995) 58, 69, 71, 79, 83, 84
- Αγγελούσης, Άγγελος (1914-2012) 199
- Αγγλία (και Άγγλοι) 10-13, 16, 22, 23, 34-39, 42, 51-54, 61, 63-70, 73, 75, 76, 79-82, 85-89, 91-95, 97-99, 102-104, 106, 107, 112, 116, 121, 123, 158, 165, 168, 176, 177, 188, 194, 197· Κυβέρνηση 10, 13, 32, 52, 80, 97, 98, 102, 106, 112, 176
- Άγιοι, γέφυρα 28
- Αγίου Γεωργίου Καρύτση, ναός 42
- Αγροτών Εργαζομένων, κόμμα 168, 170
- Αδαμόπουλος, Κωνσταντίνος (1892-1962) 156, 167, 175, 184
- Αεροπορία 10, 33, 34, 40, 42, 43, 45, 48, 62, 63, 68, 79, 90, 95, 96, 100, 104, 105, 109, 119, 121, 124, 125, 137-139, 144, 206
- Αεροπόρων, δίκη 14, 146, 155, 168
- Αθανασιάδης-Νόβας, Γεώργιος (1893-1987) 18, 104, 137, 139, 149, 194, 202, 204, 205, 212-215, 217· Κυβέρνηση 18, 213-215
- Αθανασίου, Νικόλαος (1912-1989) 169
- Αθήνα (και Αθηναίοι) 12, 18, 19, 24-26, 41, 42, 44-47, 50, 55, 69, 73-75, 77, 78, 84-89, 93, 100, 102-104, 111-114, 117, 118, 120, 145, 146, 157, 160, 162, 167, 177, 178, 180, 181, 186, 200, 206, 210, 215, 224, 228· Δήμος Αθηναίων 144, 145, 158, 161, 209· Ραδιο-φωνικός Σταθμός 146, 157· Στρατοδικείο 18, 19, 224, 228
- Αιγιαλείας, επαρχία 76
- Αίγυπτος 38, 39, 51, 54, 57, 73, 92, 115, 203· Κυβέρνηση 37· Πρωτεύουσα 51
- Αιλιανός, Μιχαήλ (1896-1966) 124, 125
- ΑΚΕ (Αγροτικών Κόμμα Ελλάδος) 42
- ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) 176
- Ακρόπολη 41, 78, 101
- Αλαμανής, Στυλιανός (1910-2000) 149, 154, 173, 194, 195, 201, 212-214, 217
- Αλβανία 22, 23, 33, 53, 102, 122, 128, 130· Αλβανικό μέτωπο 30
- Αλεβιζάτος, Χ. 34
- Αλεξάνδρεια 37, 61, 62, 63, 97
- Αλεξανδρής, Απόστολος (1879-1961) 98, 107, 109, 110
- Αλεξανδρής, Γεώργιος (1900-1987) 13, 96, 100
- Αλεξανδρής, Κωνσταντίνος (1894-1976) 13, 61, 63, 87, 96, 98, 100, 104, 107, 109, 113, 120
- Αλέξανδρος Α΄ (1893-1920), βασιλιάς 115
- Αλιμπράντης, Δημήτριος 167, 171, 175
- Άμαντος, Κωνσταντίνος (1874-1960) 91
- Αμπατιέλος, Αντώνιος (1919-1995) 188
- Αμπατιέλου, Μπέτυ Μπάρτλετ 16, 116, 188
- Ανδρέου, Ανδρέας (1927-2019) 210
- Ανδριανόπουλος, Γεώργιος (1903-1980) 145, 161, 175
- Ανδρουλιδάκης, Γ., δημοσιογράφος 50
- Άννα-Μαρία (1946-), βασίλισσα 17, 203
- Άννινος, Θεόδωρος (1923-2010) 210-212
- Αντωνόπουλος, Αθανάσιος (1896-1952) 108, 137, 149

* Τα πολιτικά πρόσωπα, όπου ήταν δυνατόν, έχουν τεκμηριωθεί με ημερομηνίες γέννησης και θανάτου. Στα μη πολιτικά πρόσωπα σημειώνεται η επαγγελματική ή άλλη ιδιότητά τους (σημ. επιμ.)

- Αντωνόπουλος, Περικλής (1896-1961) 138
 «Απόσπασμα της Ηπείρου» 29
 Αποστολάκος Χρήστος (1913-1997) 213
 Αποστολίδης, Ανδρέας (1895-1986) 33, 156, 167, 171
 Αποστόλου, Λευτέρης (1903-1981) 42
 Αρβανιτάκης, Ευάγγελος (1907-1971) 201
 Αρβανίτης, Ιωάννης (1888-1947) 33
 Αργυρόπουλος, Περικλής (1881-1966) 63
 Άρειος Πάγος 187, 191, 207
 Αριστερών Φιλελευθέρων, κόμμα 148
 Αρλιώτης, Κάρολος (1895-1981) 189
 Αρσένης, Γεράσιμος (1931-2036) 159
 Αρχών, κόμμα 170
 Ασκούτσης, Νικόλαος (1892-1955) 58, 69, 71, 79, 83, 155
 ΑΣΠΙΔΑ, υπόθεση 18, 19, 204, 225, 228
 Αττική 74, 232, 235
 Αυγή, εφημ. 156, 179
 Αχαΐα 76, 108, 137, 149, 153, 160, 169, 171, 174, 188, 194, 200, 212
- Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 8, 47, 131, 144, 157, 165
 Βαλκάνια 31, 70, 79, 80
 Βαραζάκης, Γεώργιος 104
 Βαρβαρέσος, Κυριάκος (1884-1957) 37, 40, 92, 96, 97
 Βαρβούτης, Γεώργιος (1895-1975) 121, 150
 Βαρδινογιάννης, Παύλος (1925-1984) 19, 201, 224, 228
 Βασιλιάδης, Γεράσιμος (1886-1966) 63, 68, 124, 125
 Βασματζίδης, Χρήστος (1901-1967) 213
 Βαφειάδης, Μάρκος (1906-1992) 13, 118, 122, 126
 Βαχλιώτης, Αθανάσιος (1888-1966) 138
 Βγενόπουλος, Αναστάσιος 137, 144, 188, 194, 200
 Βελουχιώτης, Άρης (1905-1945) 68, 74, 77, 94
 Βενιζέλος Σοφοκλής (1894-1964) 11, 13, 14, 17, 40, 60-71, 100, 106, 108-110, 113, 124, 125, 135-144, 146-149, 153-155, 162, 170, 172, 174, 179-181, 185, 192, 193, 199, 201· Κυβερνήσεις 11, 14, 61, 62, 135, 137, 138, 141-144, 146, 147
 Βενιζέλος, Ελευθέριος (1864-1936) 7, 60, 101, 193
 Βεντήρης, Γεώργιος (1890-1954) 154
 Βεντήρης, Κωνσταντίνος, στρατηγός 128
 Βερνίκος, Αλέξανδρος (1916-1991) 213
 Βερολίνο 47
 Βέτσος, Νικόλαος (1897-1979) 145, 162, 163, 180, 211, 212
 Βηρυτός 39, 54
 Βίτσι 14, 110, 126, 127, 128, 130, 132
 Βλαντάς, Δημήτρης (1908-1985) 119
 Βλαντάς, Δημήτριος (1908-1985) 122
 Βλαχοθανάσης, Κωνσταντίνος (1885-1958) 79
 Βλάχος, Άγγελος (1915-2003) 101
 Βλάχος, Αγησίλαος, δικηγόρος 49
 Βογιατζής, Απόστολος 42
 Βογιατζής, Γεώργιος (1913-2003) 165, 175
 Βοΐλας, Βασίλειος (1884-1969) 100, 104
 Βόλος 145, 146, 162, 180, 210
 Βολουδάκης, Μανούσος (1880-1977) 105, 139
 Βορειοηπειρωτικό ζήτημα 54, 102
 Βούλγαρης, Πέτρος (1883-1957) 12, 40, 61, 63, 92, 95-99, 102· Κυβέρνηση 12, 92, 96-98, 100
 Βουλγαρία (και Βούλγαροι) 41, 45, 49, 70, 80, 81, 128
 Βουλοδήμος, Αν., υποψ. δήμαρχος 145, 210
 Βουνού, κυβέρνηση 11, 13, 57, 58, 117, 119, 120, 122, 205
 Βουρδουμπάς, Δημήτριος (1898-1982) 124, 125, 217, 221, 230
 Βουρλούμης, Παναγιώτης «Παναγής» (1867-1950) 101
 Βρανόπουλος Δημήτριος (1900-1980) 161, 180
- Γαβριηλίδης, Κώστας (1897-1952) 57, 58
 Γαλάνης, Δημήτριος Ν. (1899-1973) 104
 Γαληνός, Μιχαήλ (1911-1984) 214
 Γαλλία 95, 98, 117, 178
 Γαρουφαλιάς, Πέτρος (1901-1984) 17, 79, 139, 201, 204
 Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) 159
 Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ) 124, 127, 130, 146, 147, 186, 204

- Γερμανία (και Γερμανοί) 9, 11, 13, 24, 31, 33, 34, 36, 37, 39, 41, 42, 44-48, 55-57, 59, 67, 73-77, 79, 80, 82, 92, 95, 115, 178, 181
- Γεροκωστόπουλος, Αχιλλέας Κ. (1909-1988) 137, 149, 167, 171, 174, 184, 188, 194, 200, 230
- Γεωργάκης, Ιωάννης (1916-1993) 105
- Γεωργιάδης, Γεώργιος 145, 162
- Γεώργιος Β' (1890-1947), βασιλιάς 9-11, 13, 26, 33-40, 42, 48, 51, 52, 61, 65, 67, 70, 78, 88, 89, 97, 107, 110-112, 114, 115
- Γεωργούλης, Σπυρίδων (1890-1973) 104
- Γιαννακόπουλος, Νίκος, υποψ. δήμαρχος 162, 163
- Γιαννόπουλος, Αθανάσιος (1899-1993) 108, 149, 171, 200, 217
- Γιαννόπουλος, Δημήτριος (1887-1953) 142
- Γιαννόπουλος, Ιωάννης (1895-1972) 194
- Γιουγκοσλαβία 80, 81, 118, 122, 127, 128
- Γκελεστάθης, Αθ. 192
- Γκίκας, Σόλων (1898-1978) 175, 176, 184
- Γκλαβάνης, Ιωάννης (1892-1984) 90, 91, 137, 139
- Γκοτζαμάνης, Σωτήριος (1884-1958) 43, 46, 47, 161, 172
- Γκότσης, Ανδρέας (1906-1993) 190
- Γκότσης, Κωνσταντίνος (1861-1958) 76, 105, 137
- Γκράτσι, Εμμανουέλε, Ιταλός διπλωμάτης 9, 21, 24, 25
- Γλέζος, Μανώλης (1922-2040) 41, 179, 186
- Γληνός, Δημήτριος (1882-1943) 57
- Γονατάς, Στυλιανός (1876-1966) 13, 44, 56, 57, 87, 98, 107, 109, 110, 113, 120, 121
- Γονής, Ελευθέριος (1903-1973) 124, 156
- Γόντικας, Δημήτριος (1888-1967) 137, 139
- Γουίλσον, Χένρυ, Βρετανός στρατηγός 73, 77
- Γουλόπουλος, Χρήστος (1892-1961) 124, 125
- Γουναράκης, Πέτρος (1893-1976) 100
- Γούναρης, Δημήτριος (1867-1922) 138
- Γουντχάουζ, Κρίστοφερ Μόνταγκιου, Βρετανός πολιτικός 74
- Γράμμος 14, 27, 30, 110, 126, 127, 128, 130· Γραμμή άμυνας Γράμμος-Σταυρός-Σμόλικας 30· Ζώνη Γράμμου-Κόνιτσας 27
- Γρηγορίου, Γεώργιος (1909-1970) 150, 156
- Γρηγορόπουλος, Θ., στρατηγός 34, 128
- Γρίβας, Γεώργιος (1897-1974) 181
- Δαβάκης, Δημήτριος (1909-1989) 167, 171
- Δαβάκης, Κωνσταντίνος, στρατιωτικός 9, 28-30
- Δαμασκηνός, αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος (1891-1949) 12, 45, 46, 57, 67, 88-90, 92, 93, 95, 97-100, 103, 104, 107
- Δανία 17, 203
- Δασκαλόπουλος, Ιωάννης 190
- Δεδούση, Θύμιος (1911-1947) 56
- Δεκεμβριανά 69, 82, 85, 89
- Δεκής, Ανδρέας 171
- Δελβινακίου, Χάνι 27
- Δεμέστιχας, Ιωάννης (1882-1960) 62
- Δεμέστιχας, Παναγιώτης (1884-1960) 43
- Δενδραμής Βασίλειος (1883-1956) 100, 138
- Δενδρινός, Ευάγγελος (1910-2002) 213
- Δερδεμέζης, Ανδρέας (1913-1991) 167, 192
- Δερτιλής, Δ. 175
- Δερτιλής, Λεωνίδας (1904-1980) 167, 175
- Δημητρακάκης, Στ., δικαστικός 100
- Δημητρακόπουλος, Ανάργυρος 95, 100, 103
- Δημητράτος, Αριστείδης (1902-1986) 34, 175
- Δημοκρατική Ένωση, κόμμα 15, 162, 170-172, 179
- Δημοκρατική Παράταξη, συνασπισμός κομμάτων 135, 136
- Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού (ΔΚΕΛ) 160, 162, 170, 173
- Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα 148
- Δημοκρατικός Συναγερμός 145, 148
- Διάκος, Ιωάννης 30, 33-35
- Διαμαντόπουλος, Ιάκωβος (1905-1993) 213
- Διάσκεψη της Καζέρτας 11, 73
- Διάσκεψης της Βάρκιζας 91
- Διγενόπουλος, Νικόλαος (1896-1969) 104, 149
- Δίγκας, Δημήτριος (1876-1974) 121
- Διομήδης, Αλέξανδρος (1875-1950) 14, 122, 124-126, 135· Κυβέρνηση 14
- Δόβας, Κωνσταντίνος (1898-1973) 49, 186
- Δοξιάδης, Κωνσταντίνος (1913-1975) 105
- Δουμπάς, Ιωάννης (1881-1966) 105
- Δουρέντης, Ιωάννης (1888-1964) 33
- Δραγούμης, Φίλιππος (1890-1980) 67, 79, 189

- Δράκος, Μάρκος (1888-1975) 43, 96
 Δρίνου, κοιλάδα 27
 Δρομάδων, φυλάκιο 26
 Δροσόπουλος, Γεώργιος (1895-;) 189
 Δρούλιας, Αναστάσιος (1899-1982) 171, 174, 194, 200, 214
- Έβρος, ποταμός 154
 Εθνική Αντίσταση 9, 41, 42, 48, 82
 Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση (ΕΚΚΑ) 56, 58, 62, 74
 Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ) 176, 181
 Εθνική Πολιτική Ένωση 12, 108, 110
 Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου (ΕΠΕΚ) 15, 135, 136, 138, 141, 144-149, 153-156, 160-162, 170, 173, 181
 Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις (ΕΡΕ) 15-19, 116, 167-173, 176-178, 182-195, 197, 198, 205, 209-219, 221-230
 Εθνική Τράπεζα 13, 17, 33, 113, 197, 200, 205
 Εθνικής Ενότητας, κυβέρνηση 12, 59, 69, 74, 77-79, 82, 84, 119
 Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) 12, 42, 56-59, 61, 62, 68-71, 79, 82-84, 86-89, 91, 93, 94, 117, 118, 160
 Εθνικό Κόμμα 137
 Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ) 11, 42, 57, 58, 62, 68, 73, 74, 77, 82, 83
 Εθνικοφρόνων, κόμμα 170, 172
 Έθνος, εφημ. 67, 101, 113, 126
 Ειδικό Δικαστήριο Δοσίλογων 46, 47, 95
 Έλλη, καταδρομικό 115
 Ελληνικό Αίμα, εφημ. 95, 103
 Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό (ΕΛΑΝ) 94
 Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ) 11, 56-59, 68, 69, 73, 74, 77, 79, 82-84, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 118, 122
 Ελληνικός Συναγερμός, κόμμα 15, 116, 147-149, 152, 153, 155-157, 160-163, 165, 166, 169-171
 Ελληνοαλβανική μεθόριος 21
 Ελληνοϊταλικός πόλεμος 9, 27, 28, 30, 33, 115
 Ελληνοκύπριοι 177
- Εμπρός, εφημ. 29, 101
 Εμφύλιος πόλεμος 8, 12, 14, 66, 69, 77, 83, 84, 87, 93, 109, 110, 115, 120, 122, 125-135, 144, 146, 157, 158, 165, 186
 Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) 16-18, 148, 153, 155, 160-162, 169, 170, 173-175, 177-181, 184, 185, 190, 192-194, 196, 199, 209, 210, 211, 213, 215, 221, 223
 Ένοπλες δυνάμεις 14, 15, 24, 26, 39, 60, 64, 87, 116, 122-124, 126, 127, 130, 146, 147, 175, 186, 187, 203
 Ενωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων 110
 Ένωση Εθνικοφρόνων 108
 Ένωση Κέντρου 16-19, 135, 149, 173, 184-186, 190, 192-194, 196, 198 199-203, 205, 209, 210, 212-218, 221, 222, 224-226, 230· Κυβερνήσεις 199, 200, 202, 209, 213, 215
 Ένωση Κέντρου-Κόμμα Προοδευτικών 184, 188
 Ένωση Λαϊκών κομμάτων 16, 172, 174, 175
 Ενωτικό Κόμμα 50, 113, 143, 147, 153, 172
 Έξαρχος, Νικόλαος (1897-1976) 141, 142, 144, 194, 202
 Εξηντάρης, Γεώργιος (1887-1963) 63
 Έρχαρτ, Λούντβιχ, Γερμανός πολιτικός 181
 Εστία, εφημ. 102
 Ευελπίδης, Χρυσός (1895-1971) 104, 149
 Ευζωνικά τάγματα 11, 56
 Ευρωπαίος, Πέτρος (1885-1963) 105
 Ευρυτανία 58
 Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) 8, 16, 178, 181-183, 196
 Ευρώπη 113, 114, 119, 120· Ανατολική 114, 120
 Ευταξίας Λάμπρος (1905-1996) 156, 167
- Ζαΐμης, Φωκίων (1899-1967) 108, 121, 124, 125, 137, 141, 142, 144, 149, 175, 188, 194, 200, 214, 217
 Ζάκκας, Ανδρέας (1892-1971) 96, 100, 105
 Ζακυνθινός, Διονύσιος 96
 Ζαφειρόπουλος, Γεώργιος 34
 Ζαφειρόπουλος, Θεόδωρος 143, 162, 163
 Ζαφειρόπουλος, Κ., δημοσιογράφος 50
 Ζαχαριάδης, Νίκος (1903-1973) 107, 118, 132
 Ζέβγος, Ιωάννης (1897-1947) 69, 71, 79, 83, 84

- Ζέρβας, Ναπολέον (1891-1957) 13, 42, 73, 74, 77, 83, 108, 113, 137, 141, 142, 144
 Ζησάκης, Ζήσης (1898-1971) 184
 Ζιγδης, Ιωάννης (1913-1997) 150, 156, 194, 201
 Ζυγούρης, στρατηγός 53, 54
 Ζωϊτάκης, Γεώργιος (1910-1996) 208
- Ηλεία 76, 167
 Ηλιού, Ηλίας (1904-1985) 173, 183
 Ήντεν, Άντονι, Βρετανός πολιτικός 38, 80, 87
 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (και Αμερικανοί) 13, 14, 40, 62, 80, 82, 87, 89, 98, 99, 112-114, 120, 121, 123, 125, 136, 138, 139, 141, 147, 154, 158, 168, 176, 184, 207
 Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων (ΗΠΕ) 12, 107
 Ήπειρος 25, 28, 29, 34, 35, 41, 42, 44, 73, 74, 96, 102, 105· Βόρειος 102
 Ηράκλειο 145, 162, 180, 210
- Θέμελης, Γεώργιος (1897-1969) 175
 Θεμιστοκλής Σοφούλης 12-14, 36, 57, 86, 87, 90, 92, 99, 100, 103, 104, 106-108, 110, 117, 120-126, 166· Κυβερνήσεις 14, 93, 99, 103-107, 120, 124, 125
 Θεοδοσιάδης, Αλέξανδρος (1904-1977) 230
 Θεοδωρακόπουλος, Ιωάννης, ακαδημαϊκός 50, 103, 223
 Θεολογίτης, Αύγουστος (1892-1975) 79, 141, 142 144, 169, 175
 Θεοτόκης, Ιωάννης (Τζων) (1880-1961) 135· Κυβέρνηση 135
 Θεοτόκης, Σπυρίδων (1908-1988) 68, 109, 156, 167, 171, 229
 Θερμοπύλες 34
 «Θέρος», οργάνωση 49
 Θεσπρωτία 27
 Θεσσαλία 14, 22, 42, 127
 Θεσσαλονίκη 49, 56, 70, 74, 111, 145, 146, 154, 156, 161, 162, 179, 180, 208, 210· Δήμος 161, 210
 Θηβαίος, Χρήστος (1901-1958) 171, 175
 Θράκη 45, 70, 74, 105, 174· Δυτική Θράκη 45
- Ιασωνίδης, Λεωνίδας (1884-1959) 139, 141, 143, 144
 «Ιερά», αντιτορπιλικό 64
 Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών (ΙΔΕΑ) 97, 147
 Ιερός Λόχος 42, 73, 83, 86, 94
 Ιορδάνογλου, Ιπποκράτης (1909-1977) 230
 Ιουλιανά 204, 205
 Ισπανία 116
 Ιταλία (και Ιταλοί) 9, 11, 12, 21-30, 41, 56, 62, 67, 69-71, 77, 78, 82· Επίθεση 21, 26· Ιππικό 27· Κυβέρνηση 21-24· Στρατεύματα 9, 21, 23, 24, 26, 28· Φασισμός 24
 Ιωαννίδης, Γιάννης (1900-1967) 119, 122
 Ιωάννινα 28
 Ιωσήφ, Ανδρέας (1915-2006) 150
- Καβάλα 145, 146, 162, 180, 208, 210
 Καζαντζάκης, Νικόλαος (1883-1957) 105
 Καζέρτα 77· συμφωνία 73-75
 Καζινάρης, Αθ., υποψ. δήμαρχος 178, 210
 Καθεστώς της 4ης Αυγούστου 30-33, 36, 38, 39
Καθημερινή, εφημ. 87, 101, 163, 166, 200, 204, 215, 229
 Κάιρο 10, 11, 37, 40, 51, 53, 58, 60, 62-67
 Καισαριανή 45, 56· Σκοπευτήριο 45
 Καλάβρυτα 76
 Καλαμάς, ποταμός 27, 28
 Καλαμάτα 75-78
 Καλαντζάκος, Αλέξανδρος (1887-1976) 109
 Καλαντζάκος, Αριστείδης (1928-2017) 230
 Καλαντζής, Ευάγγελος (1904-1976) 175
 Καλλίας, Κωνσταντίνος (1901-2004) 50, 104, 175
 Καλλιθέα 162
 Καλογερόπουλος, Παναγιώτης, υφυπουργός 138
 Καλοκαιρινός, Ανδρέας, δήμαρχος Ηρακλείου 210
 Καλπάκι 27
 Καμπάς, Κωνσταντίνος (1883-1958) 96, 100
 Καναδάς 70
 Κανελλόπουλος, Αθανάσιος (1923-1994) 190, 201
 Κανελλόπουλος, Παναγιώτης (1902-1986) 9-19, 38, 39, 42, 44, 48-54, 60, 63-66, 68, 70, 71, 74-79, 83-87, 89, 92, 93, 98, 100-104,

- 108-110, 113, 116, 124, 125, 129, 130, 132, 135, 137, 138, 143, 147, 149, 153-156, 165-167, 169, 171-177, 181-184, 186, 188-190, 194-197, 199-201, 203, 205, 206, 210, 212-214, 216, 218-222, 226-230· Κυβερνήσεις 12, 92, 93, 102-104, 227-230
- Καραθόδωρος, Αλέξανδρος (1908-1981) 156, 217
- Καραμανλής, Κωνσταντίνος (1907-1998) 7, 15-17, 19, 116, 124, 125, 142, 153, 156, 158, 165-175, 181, 184, 186-196, 199, 208, 228· Κυβερνήσεις 15, 165, 167, 168, 171, 174, 178, 184, 185, 188, 189, 208
- Καραμαούνας, Λεωνίδας (1890-1963) 150, 152
- Καρανάσος, Δ. 143
- Καρανικολός, Θ., δημοσιογράφος 50
- Καραντάσης, Τρύφων (1886-1966) 96
- Καραπαναγιώτης, Βύρων (1894-1968) 39, 40
- Καραπιπελής, Χρυσόστομος (1912-1990) 169
- Καρασπής, Απόστολος (1908-1969) 169, 186
- Καρδαμάκης, Β., αντιστράτηγος 186
- Καρδίτσα 127
- Καρμίρης, Νικόλαος (1930-1977) 223
- Καρτάλης, Γεώργιος (1908-1957) 44, 68, 79, 104-106, 139, 149, 155, 158, 162, 170, 173
- Κασιμάτης, Γρηγόριος (1906-1987) 95, 96, 100, 103, 137, 141, 149, 169, 171, 184, 229
- Κατάβολος, Δημήτριος (1903-1962) 103
- Κατεβάκης, Ιωάννης 48
- Κατοχή 7, 9, 23, 41, 42, 45-48, 50, 55, 57, 66, 73, 77, 117, 118, 161, 205
- Κατσαφάδος, Γεώργιος (1904-1975) 167
- Κατσιμήτρος, Χαράλαμπος (1886-1962) 26, 28, 43
- Κατσώτας, Πανσανίας (1886-1991) 53, 54, 104, 137, 160, 161, 180, 181, 194, 201, 209
- Καφαντάρης, Γεώργιος (1873-1946) 87, 92, 104, 105-107
- Καψάλης, Αθανάσιος (1904-1981) 124, 153, 156, 158
- Καψόπουλος, Θ. 210
- Κέιπ Τάουν 37, 115, 203
- Κελαϊδής, Εμμανουήλ (1900-1989) 138
- Κεμπέκ 70, 80
- Κέρκυρα 24
- Κεφαλογιάννης, Εμμανουήλ (1914-2003) 175, 230
- Κηφισιά 21
- Κιζάνης, Θεόδωρος (1887-1958) 121, 138
- Κίνημα του Ναυτικού 11, 60-62, 97
- Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ), κόμμα 181
- Κιουτσούκ, Φαζίλ (1906-1984), Τουρκοκύπριος πολιτικός 197
- Κιτριλάκης, Στυλιανός, συνταγματάρχης 34, 49
- Κλης, Παναγιώτης (1912-2005) 230
- Κογκρέσο (ΗΠΑ) 13, 113, 114
- Κόθρης, Εμμανουήλ (1904-2000) 138, 217
- Κοινή Αγορά 181, 183
- Κόκκαλης, Πέτρος (1896-1962) 58, 119, 122
- Κοκκέβης, Ανδρέας (1909-1997) 201
- Κοκκινιά, συνοικία 56
- Κόλλιας, Κωνσταντίνος (1901-1998) 207, 208
- Κολυβάς, Νικόλαος (1884-1951) 90
- Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) 11, 13, 42, 58, 59, 60, 66, 68, 69, 71, 82-84, 86, 92, 93, 106-108, 117, 118-120, 128, 129, 132-136, 140, 146, 148, 179, 192
- Κομοτηνή 34
- Κόνιτσας-Κονίσπολης, ζώνη 27
- Κονταράτος, Ιωάννης (1883-;) 180
- Κοντογιαννόπουλος, Νικόλαος (1906-1984) 192
- Κοντοστάνος, Γεώργιος, δήμαρχος Βόλου 145
- Κορέα 139, 140, 168
- Κορινθία 174
- Κοροζός, Κωνσταντίνος (1896-1975) 124, 126
- Κορυζής, Αλέξανδρος (1885-1941) 9, 33-37, 43
- Κορυσχάδες 58
- Κορυτσά 27
- Κοσμάς, Γ. στρατηγός 43, 124
- Κοτζιάς, Κωνσταντίνος (1892-1951) 33, 36, 137, 144, 145, 161
- Κοτσιάνος, Μιχαήλ (1889-1965) 121
- Κουντούρης, Νικόλαος (1903-1990) 201
- Κουτσομητόπουλος, Παναγιώτης 96, 100
- Κρασαδάκης, Νικόλαος (1889-1971) 105, 149, 180

- Κρήτη 36, 37, 39, 41-43, 105, 111, 115, 145, 155, 162, 180, 203, 206, 210
 Κριμπάς, Ηλίας (1894-1981) 33
 Κρυονέρι 27
 Κυβερνήσεις των Αποστατών 8, 18, 204, 205, 212, 214, 216-219, 221, 228
 Κύπρος 174, 175, 195· Κυπριακό 54, 165, 168, 173, 176, 177, 196, 197, 221
 Κυριακόπουλος, Βασίλειος 100
 Κυριακού, Γεώργιος 33
 Κυριακού, Ιωάννης 189
 Κύρκος, Μιχαήλ (1893-1967) 15, 44, 148, 150, 152
 Κύρου, Αχιλλέας, δημοσιογράφος 102
 Κώης, Θεόδωρος 108
 Κωνσταντίνος Α' (1868-1923), βασιλιάς 115
 Κωνσταντίνος Β' (1940-), βασιλιάς 17, 117, 203, 205-208, 212, 215, 219, 223, 228
 Κωνσταντίνου, Θρασύβουλος, ιατρός 211
 Κωνσταντινούπολη 70, 165, 168
 Κωστήρης, Ανδρέας (1897-;) 223
 Κωστής, Δημήτριος (1910-1969) 213
 Κωστόπουλος, Αλέξανδρος (1909-;) 142, 144
 Κωστόπουλος, Σταύρος (1900-1968) 138, 139, 141, 142, 144, 194, 201, 212-214, 217
 Κωτιάδης, Στυλιανός (1912-1971) 169, 171
- Λαγάκος, Ηλίας (1899-1958) 142, 144
 Λαδάς, Χρήστος (1891-1948) 121
 Λαζανάς, Γεώργιος (1888-1969) 109
 Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο Σλαβομακεδόνων 122
 Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα 143, 147
 Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα 170, 172
 Λαϊκό Κόμμα (Λ.Κ.) 12-14, 95, 98-100, 106-113, 120, 121, 123, 125, 135-137, 142-145, 147, 148, 153, 154, 159, 165, 170, 172
 Λαμία 93
 Λαμπρινόπουλος, Γεώργιος 96
 Λαμπρόπουλος, Ανδρέας (1886-1960) 141, 142, 144
 Λάρισα 46, 145, 146, 162, 180, 193, 210
 Λεβαντής, Πέτρος (1892-1957) 91, 156, 171
 Λεβίδης, Αλέξανδρος (1895-1982) 100
 Λέκκας, Ιωάννης 51
 Λεούσης, Π. 210
 Λευκωσία 197
- Λήπερ, Ρέτζιναλντ, Βρετανός διπλωμάτης 64-66, 75, 86, 87, 91, 95, 97-99, 104-106
 Λιακόπουλος, Αχιλλέας (1927-1990) 215
 Λιβιεράτος, Αντώνιος (1896-1989) 43
 Λογοθετόπουλος, Κωνσταντίνος (1878-1961) 9, 42, 43, 46-48, 55· Κυβέρνηση 9
 Λονδίνο 10, 16, 32, 37, 38, 40, 53, 54, 63, 71, 87, 89, 97, 98, 116, 165, 177-179, 188, 190, 196· Συμφωνία του Λονδίνου 177, 179
 Λόντος, Δημήτριος (1888-1977) 68, 79, 121
 Λούης, Χρήστος 100
 Λουλακάκης, Εμμανουήλ (195-1966) 43, 124, 125
 Λυκουρέζος, Παυσανίας (1904-1968) 153, 156, 159
- Μαγκάκης, Γεώργιος Β. (1906-1991) 104
 Μαζαράκης-Αινιάν, Αλέξανδρος (1874-1943) 36
 Μακ Βη, Λίκορν, Αμερικανός διπλωμάτης 87, 99, 112, 113
 Μακ Μίλαν, Χάρολντ, Βρετανός πολιτικός 66, 73, 75, 77, 87, 174
 Μακαρέζος, Νικόλαος (1919-2009) 206, 207
 Μακάριος Γ' (1913-1977), αρχιεπίσκοπος Κύπρου 168, 176, 177
 Μακεδονία 22, 25, 42, 43, 49, 70, 111, 174· Ανατολική 42, 45, 104, 105· Δυτική 25
 Μακρής, Δημήτριος 171, 175
 Μακρής, Τάκος (1910-1981) 175, 221
 Μακρής, Φώτιος, πρόεδρος ΓΣΕΕ 159
 Μακρόνησος 140
 Μακρόπουλος, Ιωάννης (1883-1954) 91, 93
 Μαλαμίδας, Ευστάθιος (1890-1966) 104, 138
 Μαλλιάκας, Νικόλαος (1903-1984) 201
 Μαμόπουλος, Πέτρος 76
 Μανέντης, Διονύσιος (1903-1975) 171, 184
 Μανέτας, Θεόδωρος (1881-1947) 104, 105
 Μανέτας, Κωνσταντίνος (1879-1960) 139
 Μανιαδάκης, Κωνσταντίνος (1893-1972) 29, 30, 32-34, 37, 135, 170
 Μανιάτης, Ιωάννης 223
 Μανουηλίδης, Φίλιππος (1881-1968) 139
 Μάντακας, Εμμανουήλ (1891-1968) 57, 58
 Μαντάς, Μιλιτιάδης (1888-;) 142
 Μαντζαβίνος, Γεώργιος (1888-1975) 37, 62, 66, 95, 100, 223

- Μανωλόπουλος, Θεόδωρος (1900-1981) 214
 Μάξιμος, Δημήτριος (1873-1955) 13, 44, 87, 110, 112, 117, 120, 121· Κυβέρνηση 13, 110, 120
 Μαρής, Κωνσταντίνος (1912-1979) 147, 201
 Μαρινάκης, Εμμανουήλ (1892-1959) 125
 Μαριόλης, Δημήτριος 145, 148
 Μαρκάκης, Γεώργιος (1899-1988) 189
 Μαρκεζίνης, Σπυρίδων (1909-2000) 15, 18, 124, 137, 147, 153, 155-159, 170, 172, 185, 192, 205, 206, 208, 217
 Μάρκου, Νικόλαος 43
 Μαρούσι 206
 Μάρσαλ, Τζωρτζ, Αμερικανός πολιτικός 114· Σχέδιο 114, 131, 157, 158
 Μαρσέλος, Δημήτριος 105
 Μάρτης, Νικόλαος (1915-2033) 171, 175, 176
 Μαυρόγιαννης, Παν. 27
 Μαυρογορδάτος, Μιχαήλ (1891-1972) 91, 105, 121
 Μαυρομιχάλης, Στυλιανός (1899-1981) 191
 Μαύρος, Γεώργιος (1909-1995) 105, 125, 179, 194, 201, 202
 Μαχάς, Δημήτριος (1893-1975) 100, 104
 Μάχη της Πίνδου 30
Μαχομένη Ελλάδα, εφημ. 50
 Μεγάλη Βρετανία 25, 35, 67, 75, 78, 81, 85, 87, 88, 93, 97, 101, 106, 112, 168, 177
 Μεγάλη Βρετανία, ξενοδοχείο 78, 85-88
 Μεγάλης Πρέσπας-Γράμμου, ζώνη 27
 Μελάς, Γεώργιος (1894-1985) 91, 124, 125, 201
 Μελάς, Ιωάννης (1908-2004) 139
 Μερεντίνης, Αλέξανδρος (1880-1964) 96, 100, 104
 Μερκούρης, Γεώργιος (1886-1943) 44, 46, 106, 161
 Μερκούρης, Σταμάτιος (1895-1967) 104, 144, 147, 179
 Μερτζάνης, γέφυρα
 Μέση Ανατολή 49, 51, 53, 60, 64, 71, 113· Βρετανικό στρατηγείο 49
 Μεσόγειος 77, 80
 Μεσογέφυρας, γέφυρα 26, 27
 Μεταξάς, Ιωάννης (1871-1941) 9, 21, 24-26, 30-34, 36, 43, 44, 95, 107, 144, 170
 Μεταξάς, Πέτρος, διπλωμάτης 95
 Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας (ΜΕΑ) 135, 137
 Μητρέλιας, Χαρίλαος (1897-1988) 221
 Μητσοτάκης, Κωνσταντίνος (1918-2017) 179, 194, 201, 212, 213, 217
 Μικρά Ασία 51
 Μιχαήλ, Ιωάννης 139, 149
 Μιχαλακόπουλος, Αναστάσιος (1884-1960) 108
 Μόδης, Γεώργιος (1887-1975) 141
 Μόσχα 80-82
 Μουσολίνι, Μπενίτο 9, 21, 24, 25
 Μουτούσης, Σωτήριος (1894-1978) 43
 Μπακατσέλος, Γεώργιος (1906-1992) 201, 213, 217
 Μπακιρτζής, Ευριπίδης (1895-1947) 11, 57, 58, 68
 Μπακλατζής, Εμμανουήλ (1900-1971) 154, 156
 Μπάκος, Γεώργιος (1892-1945) 35, 43
 Μπαλάνος, Δημήτριος (1877-1959) 96
 Μπαλής, Γ., ακαδημαϊκός 44
 Μπαλτατζής, Αλέξανδρος (1904-1987) 137, 148, 170, 173, 194, 201
 Μπαλτατζής-Μαυροκορδάτος, Νικόλαος (1898-;) 121
 Μπαμπάκος, Δημήτριος (1893-1976) 156
 Μπελογιάννης, Νίκος (1915-1952) 14, 146
 Μπιμάκης, Α. 121
 Μπίρης, Σταύρος (1921-1999) 201
 Μπίτσιος, Δημήτριος (1915-1984) 226
 Μπορμπούλης, Κωνσταντίνος 33
 Μπουραζάνης, γέφυρα 26
 Μπουρδάρας, Γεώργιος (1888-1959) 39, 53, 54, 63, 105, 149
 Μπουρνιάς, Λεωνίδας (1908-1997) 171
 Μπούτος, Ιωάννης (1925-2004) 230
 Μυλωνάς, Αλέξανδρος (1881-1967) 68, 69
 Μυλωνάς, Γεώργιος (1919-1998) 38, 68, 69, 70, 71, 87, 90, 104, 137, 202
 Μυροφύλλου-Πλάκας, διάσκεψη 57
 Νάπολη 11, 71
 ΝΑΤΟ 14, 146, 176
 Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.) 57
 Νέα Φιλική Εταιρεία 42
 Νέο Κόμμα 137

- Νεολόγος Πατρών*, εφημ. 101
 Νέος Κόσμος 56
 Νέων, κόμμα 151
 Νιάνιαν, Δημήτριος (1921-2035) 223
 Νικολαΐδης, Γεώργιος (1874-1947) 33
 Νικολαΐδης, Σταύρος (1892-1967) 124, 125
 Νικόλαος Μπακόπουλος (1886-1969) 138, 141, 142, 144, 179, 194
 Νικόλαος Πλαστήρας (1883-1953) 12, 14, 15, 57, 87-93, 95-98, 135, 138-141, 146, 148, 149, 151, 153-156, 158, 166, 181· Κυβερνήσεις 12, 14, 15, 91-93, 95, 139-141, 146, 149, 158
 Νότια Αφρική 37, 51, 115
 Ντε Γκωλ, Σαρλ, Γάλλος πολιτικός 178
 Ντεντιδάκης, Παύλος (1895-1970) 145, 162, 180

 Οθωναίος, Αλέξανδρος (1879-1970) 44
 Οικονομόπουλος, Γεώργιος (1903-1981) 96, 103
 Οικονόμος, Γεώργιος (1883-1951) 100
 Οικονόμου, Άγγελος 33
 Οικονόμου-Γκούρας, Παύλος (1897-1991) 223
 Ομάδες Εφόδου 42
 «Όμηρος», οργάνωση 49
 Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) 106, 120
 Ορεινή Ταξιαρχία 83, 86, 93
 Ορφανίδης, Απόστολος (1890-1973) 121
 Ουάσιγκτον 138

 Πάγκαλος, Θεόδωρος (1878-1952) 44, 55-57
 Παγκράτι 56
 Παγουλάτος, Χαράλαμπος (1903-1989) 189
 Παναγιωτάκος, στρατηγός 36
 Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδος (ΠΑΜΕ) 184, 188, 192
 Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζόμενων Νέων (ΠΕΑΝ) 10, 42, 48, 49
 Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑ.ΣΟ.Κ.) 182
 Πανεπιστήμιο Αθηνών 45-47, 50, 104· Ιατρική Σχολή 46
 Παπαβασιλείου, Ιπποκράτης (1868-1951) 33
 Παπαγιαβής, Γεώργιος (1911-2011) 162, 163, 194, 200
 Παπαγιάννης, Ευάγγελος 125
 Παπαγιάννης, Κωνσταντίνος (1901-;) 153, 156
 Παπάγος, Αλέξανδρος (1883-1955) 8, 14, 15, 26, 30, 31, 34, 37, 43, 44, 116, 122-124, 126-128, 136, 137, 143, 146-149, 152-160, 165-167, 171, 181· Κυβέρνηση 15, 116, 153, 157
 Παπαδάκης, Ιωάννης 105
 Παπαδήμας, Νικόλαος (1890-1964) 31, 33-35
 Παπαδημητρίου, Δημήτριος (1910-1986) 109, 214
 Παπαδήμος, Αντώνιος (1893-1956) 109, 121
 Παπαδογιάννης, Εμμανουήλ (1889-1971) 124
 Παπαδόπουλος, Γεώργιος (1919-1999) 19, 43, 135, 137, 179, 205-208
 Παπαδόπουλος, Ιάσων, πλοίαρχος 43
 Παπαηλιάκης, Ιωάννης (1902-1974) 180, 210
 Παπαθανάσης, Αθανάσιος (1885-1960) 109, 121
 Παπακωνσταντίνου, Κωνσταντίνος (1907-1989) 167, 171, 175, 184, 230
 Παπακωνσταντίνου, Μιχαήλ (1919-2010) 201
 Παπαληγούρας, Παναγής (1917-1993) 16, 104, 156, 171, 172, 174, 175, 184, 189, 229
 Παπανδρέου, Ανδρέας (1919-1996) 8, 18, 19, 159, 200-204, 222, 224, 225, 228
 Παπανδρέου, Γεώργιος (1888-1968) 8, 11-13, 16-19, 38, 44, 56, 57, 59, 62-71, 73-75, 77-79, 82-89, 98, 108-110, 116, 117, 119, 135-142, 144, 147-149, 153, 155, 156, 160, 170-172, 174, 175, 178, 179, 183-188, 190-197, 199-206, 210-217, 219-222, 224, 226, 227, 229-231· Κυβερνήσεις 11, 12, 17, 59, 67-70, 82, 93, 202, 203, 205, 211
 Παπανικολόπουλος, Δημήτριος (-1987) 190
 Παπαπολίτης, Σάββας (1912-1973) 149, 154, 156, 170, 173, 194, 201, 202
 Παπαρρηγόπουλος, Βασίλειος (1895-1976) 108, 137, 167, 171, 174, 188, 194
 Παπασπύρου, Δημήτριος (1902-1987) 149, 156, 212-214, 217
 Παππάς, Γεώργιος 105
 Παρασκευόπουλος, Ιωάννης (1900-1984) 17, 18, 96, 100, 199, 205, 220, 223, 226-229· Κυβερνήσεις 19, 205, 223, 224, 229, 231

- Παρίσι 17, 195
 Παρνασσίδα 49
 Παρτσαλίδης, Δημήτρης (Μήτσος) (1905-1980) 87, 93, 94, 119, 122, 132
 Πασαλίδης, Ιωάννης (1885-1968) 148, 155, 161, 170, 173, 192, 223
 Πατακός, Στυλιανός (1912-2036) 206, 207
 Πάτρα 18, 28, 56, 76, 77, 78, 101, 145, 146, 162, 176, 180, 210, 216, 219
 Πατρακάκης, Π. 145
 Πατρίκιος, Μηνάς (1888-1960) 155, 161
 Πατριωτικό Μέτωπο 42
 Παύλος Α΄ (1901-1964), βασιλιάς 13-17, 31, 35, 111, 114-117, 120, 123, 125, 139-141, 147, 156, 157, 165, 174, 185, 187-189, 199, 203, 204
 Πειραιάς 21, 28, 88, 89, 111, 145, 146, 155, 161, 162, 179, 180, 206, 210
 Πελοπόννησος 14, 42, 74-78, 111, 127
 Πελτέκης, Ιωάννης (1904-1969) 105
 Πεπέλη (Κακαβιά) 26
 Περρίκος, Κώστας, στρατιωτικός (1905-1943) 10, 42, 48
 Περρωτής, Αθανάσιος (1888-1970) 109
 Περρωτής, Αριστομένης (1934-2031) 230
 Πεσματζόγλου, Μιχαήλ (1896-1983) 96, 100
 Πετιμεζάς, Ηρακλής (1903-1988) 105
 Πέτρος Μαυρομιχάλης (1887-1969) 44, 63, 99, 109, 121
 Πίνδος 27-30, 127
 Πιπινέλης, Παναγιώτης (1899-1970) 16, 54, 184, 188-191, 221, 229· Κυβέρνηση 188, 189, 191
 Πίππας, Δημοσθένης (1906-1987) 223
 Πιτούλης, Φώτης (1911-2002) 213
 Πλαπούτας, Γ. 175
 Πλάτων Χατζημιχάλης (1884-1978) 43
 Πλυτάς, Γεώργιος (1911-1997) 209, 210
 Πολίτης, Ιωάννης (1890-1959) 100
 Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) 11, 57-60, 68, 69, 71, 76, 117-119
 Πολύζος, Δ., στρατιωτικός 43
 Πολυζωγόπουλος, Σταύρος (1884-1967) 33, 167
 Πολυζώης Οικονομίδης (1895-1993) 108, 171, 174
 Πολυχρονίδης, Πολυχρόνης (1907-1985) 147, 150, 194, 201
 Πορτ Σάιντ 61
 Πορφυρογένης, Μιλτιάδης (1903-1958) 68, 69, 71, 79, 117, 119, 122
 Ποταμιάνος, Αναστάσιος (1901-1975) 189
 Πουλίτσας, Παναγιώτης (1881-1968) 12, 107, 109, 110· Κυβέρνηση 109, 110
 Πρέβεζα 28· λιμάνι 28
 Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωση (ΠΑΔΕ) 16, 172, 174
 Προοδευτική Αγροτική Παράταξη 172
 Προοδευτικό Εργατοτεχνικό Κόμμα 181
 Προοδευτικών, κόμμα 145, 168, 170, 182, 186, 190, 191, 205, 217, 219, 225
 Πρωτοπαπαδάκης, Αριστείδης (1903-1966) 121, 124, 125, 156, 171, 175, 184
 Πύργος 76, 77
 «Πυρσός», σχέδιο 127, 128
 Ράλλης, Γεώργιος (1918-2006) 11, 16, 57, 153, 167, 171, 172, 184, 186, 206, 221, 226, 229
 Ράλλης, Ιωάννης (1878-1946) 11, 45, 46, 55-58, 95
 Ράλλης, Κωνσταντίνος (1916-1979) 230
 Ράλλης, Περικλής (1891-1945) 68, 79, 87, 90, 93
 Ρέθυμνο 153, 243
 Ρέντης, Θεοχάρης (1925-1996) 215
 Ρέντης, Κωνσταντίνος (1884-1958) 68-71, 104, 105, 121, 124, 125, 141, 149, 156
 Ρίζος-Ραγκαβής, Νικόλαος (1882-1968) 43
 Ρίμινι 70, 73· ταξιαρχία 73
 Ροδόπουλος, Κωνσταντίνος (1896-1971) 121, 124, 125, 184, 189, 221
 Ρόκας, Κωνσταντίνος (1910-1981) 104, 190
 Ρουμανία 80
 Ρούσβελτ, Φραγκλίνος 80, 82
 Ρουσόπουλος, Αθανάσιος (1903-1983) 213
 Ρουσσόπουλος, Αναστάσιος, στρατιωτικός 43
 Ρούσσο, Γεώργιος (1868-1947) 39, 40
 Ρούσσο, Πέτρος (1908-1992) 119, 122
 Ρούφος Βασίλειος (Λαλάκης) (1880-1960) 145, 162, 163
 Ρώμη 11, 47, 62, 69, 71, 178, 203, 208
 Ρωσία 79-82, 87

- Σαββόπουλος, Ευάγγελος (1917-1995) 214
 Σαγιάς, Βασίλειος (1893-;) 108
 Σακαλής, Γεώργιος 67
 Σακαλής, Ηρ., υποψ. δήμαρχος 210
 Σακελλαρίου, Αλέξανδρος (1887-1982) 37, 38, 51, 121, 135, 137, 149
 Σακελλαρόπουλος, Λουκάς (1882-1958) 90, 139
 Σαλέρνο (Ιταλία) 71
 Σάντας, Αποστόλης 41
 Σαράφης, Στέφανος (1890-1957) 68, 73, 74, 77, 94
 Σβώλος, Αλέξανδρος (1892-1956) 11, 44, 57-59, 68, 69, 71, 79, 83, 84, 135, 136, 148, 149, 170, 172
 Σγουρίτσας, Χρήστος (1895-1966) 68
 Σέκερης, Ευάγγελος 40
 Σέρρες 210
 Σιάντος, Γεώργιος (1890-1947) 57, 58, 68, 69, 84, 87, 93
 Σιφναίος, Παναγιώτης (1904-1979) 156
 Σκανδαλάκης, Ν., δήμαρχος 162
 Σκαρामαγκάς 37
 Σκόμπυ, Ρόναλντ, Βρετανός στρατηγός 73-75, 77, 79, 85, 87, 88, 91, 93
 Σκούρα, Ελένη (1896-1991) 155
 Σματς, Γιαν, Νοτιοαφρικανός πολιτικός 37
 Σμπαρούνης, Νικόλαος (1888-1966) 96
 Σμύρνη 165, 168
 Σοβιετική Ένωση 62, 74, 79-81, 89, 106, 128
 Σολωμονίδης, Χρήστος (1897-1976) 105
 Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα 156
 Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΚΕ) 42, 135-137, 142, 148, 149, 153
 Σοφούλης, Εμμανουήλ (1892-1948) 39, 40
 Σοφιανόπουλος, Ιωάννης (1887-1951) 38, 46, 57, 87, 90, 91, 93, 96, 97, 104-106, 135, 136
 Σπάης, Λεωνίδας (1892-1980) 149
 Σπανίδης, Αθανάσιος, ναύαρχος 206
 Σπέντζας, Νικόλαος (1905-1959) 33, 167
 Σπηλιάκος, Αγησίλαος (1921-1996) 214
 Σπηλιωτόπουλος, Π., στρατιωτικός 49, 74
 Σπυρίδων Μάτεσις (1895-1974) 96, 100
 Σπυρίδων, μητροπολίτης Ιωαννίνων 44
 Στάλιν, Ιωσήφ 79-82
 Σταμάτης, Γεώργιος (1915-1986) 230
 Σταμπέλος, Χρήστος (1914-1985) 223
 Στασινόπουλος, Επαμεινώνδας (1900-1998) 223
 Στεργιόπουλος, Ηλίας 223
 Στεργιώτης, Πέτρος (1914-1999) 223
 Στερεά Ελλάδα 14, 127
 Στεφανίδης, Μιχαήλ (1907-2000) 201
 Στεφανόπουλος, Βασίλειος (1904-1952) 124, 125
 Στεφανόπουλος, Βάσος (1902-1952) 76
 Στεφανόπουλος, Γεώργιος (1904-2000) 214
 Στεφανόπουλος, Δημήτριος (1885-1973) 108, 109
 Στεφανόπουλος, Κωστής (1926-2036) 200
 Στεφανόπουλος, Στέφανος (1898-1982) 15, 18, 44, 79, 87, 107, 109, 116, 120, 121, 124, 125, 142, 143, 147, 153, 156, 165-167, 169, 170, 172, 181, 194, 196, 201, 203, 205, 214, 216-222, 227, 228, 230· Κυβέρνηση 18, 217-219, 221, 222
 Στρασβούργο 117
 Στρατήγης, Ευάγγελος (1895-1980) 190
 Στρατιά των Σκλαβωμένων Νικητών 42, 48
 Στράτος, Ανδρέας (1905-1981) 109, 156, 175, 184
 Στράτος, Γεώργιος (1887-1973) 121
 Στράτος, Χριστόφορος (1924-1982) 189, 221, 223
 Σύμβαση της Χάγης 34
 Συμφωνία της Βάρκιζας 12, 91-95, 97
 Συμφωνία της Πλάκας 74, 77
 Συναγερμός Αγροτών Εργαζομένων 148
 Συνέδριο του Λιβάνου 11, 56, 59, 66-68
 Σύνταγμα 5/42 10, 49
 Σύνταγμα Κύρκου-Καραμάνου 15, 150
Σύνταγμα του 1911 150-152· *Σύνταγμα του 1927* 150-152· *Σύνταγμα του 1952* 15, 150, 152, 159
 Συντάγματος, πλατεία 78, 214
 Συρία 10, 39, 54, 245
 Σωφρονόπουλος, Γεώργιος (1894-1975) 189
 Τάγματα Εθνικής Ασφάλειας (ΤΕΑ) 56, 69, 73, 74, 77, 192, 224
 Ταλέλλης, Δημήτριος 189
 Ταλιαδούρος, Κωνσταντίνος (1893-1978) 201
 Ταμπακόπουλος, Άγης (1892-1958) 33
 Τατόι 21, 28, 34

- Τζανέτης, Σοφοκλής (1908-2001) 221, 223
 «Τζούλια», Μεραρχία Αλπινιστών 27, 29
 Τήνος 140, 141
 Τιρρής, Ιωάννης (1899-1908) 150
 Τούμπας, Ιωάννης (1901-1995) 194, 201, 212-214, 217
 Τουρκία (και Τούρκοι) 13, 112-114, 165, 167, 176, 177, 208
 Τουρκοβασίλης, Θεόδωρος (1891-1975) 137, 170, 172
 Τουρκοκύπριοι 176, 177, 197
 Τράπεζας της Ελλάδος 17, 37, 75, 76
 Τριανταφυλλάκος, Τρύφων (1910-1990) 171
 Τριανταφύλλης, Ιωάννης (1900-1956) 167
 Τρικούπης, Χαρίλαος (1832-1896) 216
 Τρίπολη 76, 77
 Τρούμαν, δόγμα 13, 112-114, 121, 131, 157, 158
 Τσαγκρίδης, Νικόλαος (-1997) 223
 Τσακαλώτος, Θρασύβουλος (1897-1989) 49, 70, 147
 Τσαλδάρη, Λίνα (1887-1981) 171
 Τσαλδάρης, Κωνσταντίνος (1884-1970) 13, 14, 44, 87, 107-113, 120, 121, 124, 125, 135, 142, 143, 147, 148, 170, 172· Κυβερνήσεις 109, 110
 Τσαλδάρης, Παναγής (1868-1936) 44
 Τσαμαδός, Μιχαήλ (1879-1963) 96
 Τσαμουριά 23
 Τσαντούλας, Χριστόφορος (1906-1992) 192
 Τσάτσος, Θεμιστοκλής (1906-1970) 44, 50, 68, 79, 139
 Τσάτσος, Κωνσταντίνος (1899-1987) 50, 95-97, 104, 124, 125, 169, 171, 175, 195, 196, 221, 229
 Τσέλλος, Επαμεινώνδας (1898-1979) 40, 49, 223
 Τσιριμώκος, Ηλίας (1907-1968) 18, 42, 57, 58, 69, 71, 79, 83, 84, 93, 94, 135, 136, 148, 179, 194, 196, 201, 202, 205, 214-217
 Τσίρος, Κωνσταντίνος 210
 Τσολάκης, Κ. 210
 Τσολάκογλου, Γεώργιος (1886-1948) 9, 42-47, 55· Κυβέρνηση 9, 42, 45-47
 Τσουδερός, Εμμανουήλ (1888-1952) 9-11, 36-39, 42, 51-54, 57, 60, 61, 92, 100, 104, 105, 139, 141, 147, 156, 167· Κυβέρνηση 9, 37, 38, 60
 Τσουκαλάς, Άγγελος (1906-1996) 104, 180, 209
 Τσώρτσιλ, Ουίνστον 10-12, 38, 52, 63, 66, 67, 69-71, 79, 80, 82, 86-89, 93, 97
 Φαρμακίδης, Κωνσταντίνος (1903-1972) 180, 210-212
 Φθιώτιδα 156
 Φικιώρης, Π. 79
 Φιλελεύθερη Δημοκρατική Ένωση (ΦΔΕ) 162, 170, 172
 Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κέντρο (ΦΙΔΗΚ) 225
 Φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα 179, 218
 Φιλελευθέρων, κόμμα 15, 16, 36-38, 92, 101, 106, 108, 110, 120, 121, 125, 135-138, 140-142, 144, 145, 147-149, 153, 154, 156, 160-162, 170, 172, 174, 175, 179-181
 Φιλιάτες-Κονίσπολη 27
 Φλώρινα 27
 Φραγκίστας, Χαράλαμπος (1905-1976) 190
 Φρειδερίκη (1917-1981), βασίλισσα 31, 111, 115, 116, 147, 188, 194
 Φροντιστής, Αθανάσιος (1900-1979) 230
 Φωτήλας, Αριστοτέλης 149, 188
 Φωτήλας, Ασημάκης (1932-1997) 180, 188
 Χ, οργάνωση 97
 Χαβίνης, Θεόδωρος (1886-1960) 104, 138, 139, 149
 Χατζηγιάννης, Δημήτριος (1887-1973) 139, 162, 180
 Χατζήμπεης, Σταμάτιος (1895-1963) 58, 38, 135, 148
 Χατζηπάνος, Παναγιώτης (1885-1972) 79, 109, 121, 124, 125, 143
 Χέλμης, Δημήτριος (1894-1967) 109, 121, 124, 125, 171, 175
 Χίτλερ, Αδόλφος 31, 45, 92
 Χότζα, Εμβέρ 102, 103, 130, 132
 Χρήστου, Παναγιώτης (1917-1996) 223
 Χριστιανική Δημοκρατία, κόμμα 170
 Χριστοδούλου, Νικόλαος (1901-1987) 223
 Χρυσανθόπουλος, Κωνσταντίνος 175
 Χρύσανθος, αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος 42

Χρυσικός, Ιωάννης (1901-;) 223

Ψαρέας, Ιωάννης (1902-1982) 171

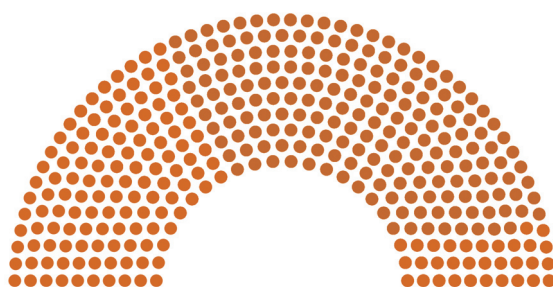
Ψαρουδάκης, Νικόλαος (1917-2006) 170

Ψαρρός, Δημήτριος (1893-1944) 48, 49, 56

Ψαρρός, Χαράλαμπος (1887-1972) 49, 103,
138, 139, 156

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1946-1964*

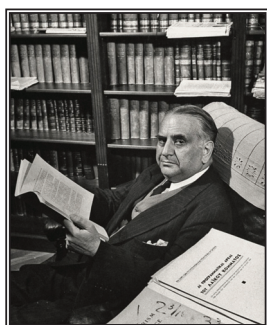
* Για τη σύνταξη του παραρτήματος χρησιμοποιήθηκαν:

Βασίλης Μπεκίρης, *Οι πολιτικές εξελίξεις και οι πολιτικές προσωπικότητες του 20ού αιώνα*. Τόμος Γ': 1940-1967, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 2021· *Μητρώο Πληρεξουσίων, Γερουσιαστών και Βουλευτών 1822-1935*, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 1986· *Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974*, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 1977· Υπουργείο Εσωτερικών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1953· Υπουργείο Εσωτερικών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1957· Υπουργείο Εσωτερικών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 11ης Μαΐου 1958, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1959· Υπουργείο Εσωτερικών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 29ης Οκτωβρίου 1961, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1962· Υπουργείο Εσωτερικών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1964· Υπουργείο Εσωτερικών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήναι 1965 (σημ. Επιμ.)

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 31ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1946				
Εκλογικό Σύστημα: Απλή αναλογική με ευρεία περιφέρεια Εκλογικός νόμος: Ν.5493/1932 όπως τροποποιήθηκε από τον Α.Ν. 1020/46 (ΦΕΚ 71/27.2.46) Εκλογικές περιφέρειες: 38 Σύνολο υποψηφίων: 1.540 Νόμιμος πληθυσμός: 7.232.543 Ψήφισαν: 1.121.693 Αποχή: 51,5%				
ΚΟΜΜΑΤΑ	ΑΡΧΗΓΟΙ	ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
		ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης	610.995	55,12	206
Εθνική Πολιτική Ένωσις	Σοφοκλής Βενιζέλος	213.721	19,28	68
Κόμμα Φιλελευθέρων	Θεμιστοκλής Σοφούλης	159.525	14,39	48
Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος	Ναπολέον Ζέρβας	66.027	5,96	20
Ένωσις Εθνικοφρόνων		32.538	2,94	9
Ένωσις Αγροτικών Κομμάτων	Αλέξανδρος Μυλωνάς	7.447	0,67	1
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων		12.036	1,09	2
Κόμμα «Χ» (Χιτών)	Κωνσταντίνος Ευσταθόπουλος	1.848	0,17	0
Κόμμα Εθνικής Ενώσεως	Δημήτριος Παπαπολύζος	15	0,00	0
Πατριωτικόν Κόμμα Εφέδρων	Διοικούσα Επιτροπή	63	0,00	0
Κοινωνικόν Κόμμα Ελλάδος	Διοικούσα Επιτροπή	13	0,00	0
Χριστιανική Ορθόδοξος Παράταξις Ελλάδος	Διοικούσα Επιτροπή	298	0,03	0
Αστικόν και Αγροτικόν Κόμμα Ιδιοκτησίας	Αχιλλέας Αντωνόπουλος	1.114	0,10	0
Μεμονωμένοι υποψήφιοι		2.833	0,25	0
Έγκυρες ψήφοι		1.108.473	100,00	354
Άκυρα λευκά		13.220		
Σύνολο		1.121.693		

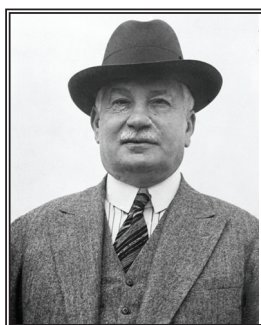
Μάρτιος 1946, Πειραιάς, νεαρός κουλουρτζής
δίπλα στις προεκλογικές αφίσες

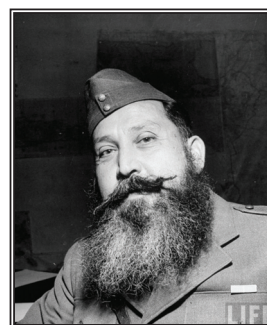
Κωνσταντίνος
Τσαλδάρης

Σοφοκλής Βενιζέλος

Θεμιστοκλής
Σοφούλης

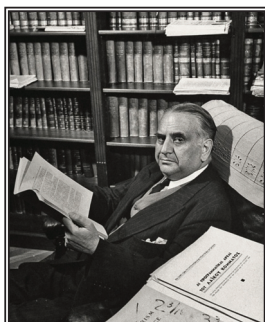

Ναπολέον Ζέρβας

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 5ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1950				
Εκλογικό Σύστημα: Απλή αναλογική με ευρεία περιφέρεια Εκλογικός νόμος: Ν.5493/1932 όπως τροποποιήθηκε από τον Α.Ν. 1020/46 (ΦΕΚ 71/27.2.46) Εκλογικές περιφέρειες: 39 Σύνολο υποψηφίων: 3.042 Νόμιμος πληθυσμός: 7.395.219 Ψήφισαν: 1.696.146				
ΚΟΜΜΑΤΑ	ΑΡΧΗΓΟΙ	ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
		ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Λαϊκόν Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης	317.512	18,80	62
Κόμμα Φιλελευθέρων	Σοφοκλής Βενιζέλος	291.083	17,24	56
Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου (Ν. Πλαστήρας, Εμμ. Τσουδερός, ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι)	Νικόλαος Πλαστήρας	277.739	16,44	45
Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου	Γεώργιος Παπανδρέου	180.185	10,67	35
Δημοκρατική Παράταξις (Αλ. Σβώλος, Ι. Σοφιανόπουλος, Ν. Γρηγοριάδης)	Διοικούσα Επιτροπή	163.824	9,70	18
Πολιτική Ανεξάρτητος Παράταξις (Κ. Μανιαδάκης, Θ. Τουρκοβασίλης, ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι)	Διοικούσα Επιτροπή	137.618	8,15	16
Μέτωπον Εθνικής Αναδημιουργίας (Π. Κανελλόπουλος, Αλ. Σακελλαρίου, Ν. Παπαδόπουλος)		88.979	5,27	7
Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος	Ναπολέον Ζέρβας	61.575	3,65	7
Παράταξις Αγροτών και Εργαζομένων (Αλ. Μπαλτατζής, Αλ. Μυλωνάς)		44.308	2,62	3
Νέον Κόμμα	Σπυρίδων Μαркеζίνης	42.157	2,50	1
Λοιποί		83.943	4,96	0
Έγκυρες ψήφοι		1.688.923	100,00	250
Άκυρα λευκά		7,223		
Σύνολο		1,696,146		

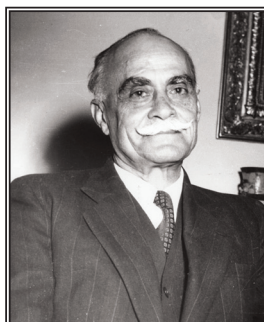
Μάρτιος 1950, Προεκλογικές αφίσες σε κεντρική αγορά

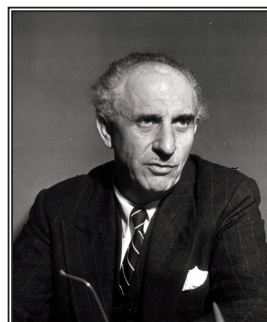
Κωνσταντίνος
Τσαλδάρης

Σοφοκλής Βενιζέλος

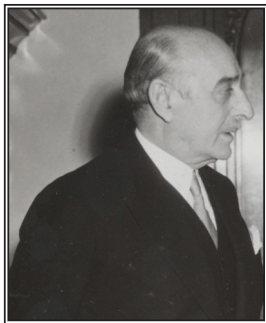

Νικόλαος Πλαστήρας

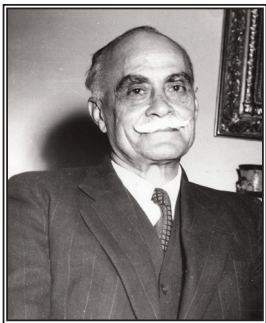

Γεώργιος Παπανδρέου

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 9ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1951				
Εκλογικό Σύστημα: Ενισχυμένη αναλογική				
Εκλογικός νόμος: Ν.5493/1932 όπως τροποποιήθηκε δια του Ν. 1878/1951 (ΦΕΚ 205/28.7.1951)				
Εκλογικές περιφέρειες: 39				
Σύνολο υποψηφίων: 3.042				
Νόμιμος πληθυσμός: 7.395.219				
Ψήφισαν: 1.696.146				
ΚΟΜΜΑΤΑ	ΑΡΧΗΓΟΙ	ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
		ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Ελληνικός Συναγερμός	Αλέξανδρος Παπάγος	624.316	36,53	114
Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου	Νικόλαος Πλαστήρας	401.379	23,49	74
Κόμμα Φιλελευθέρων	Σοφοκλής Βενιζέλος	325.390	19,04	57
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Διοικούσα Επιτροπή	180.640	10,57	10
Λαϊκόν Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης	113.876	6,66	2
Συναγερμός Αγροτών και Εργαζομένων	Αλέξανδρος Μπαλτατζής	21.009	1,23	1
Κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου	Γεώργιος Παπανδρέου	35.810	2,10	0
Σοσιαλιστικό Κόμμα-Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας	Αλέξανδρος Σβώλος	3.912	0,23	0
Σοσιαλιστικό Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα	Διοικούσα Επιτροπή	53	0,00	03
Συνδυασμοί Ανεξαρτήτων		1,554	0,09	0
Έγκυρες ψήφοι		1,708,904	100,00	258
Άκυρα λευκά		8,366		
Σύνολο		1,717,012		

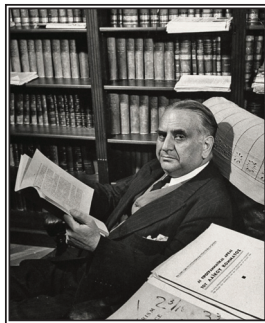
Αλέξανδρος Παπάγος

Νικόλαος Πλαστήρας

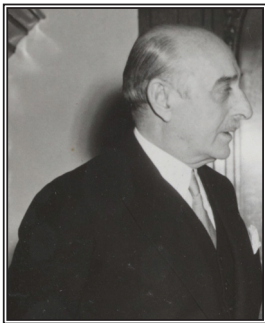

Σοφοκλής Βενιζέλος

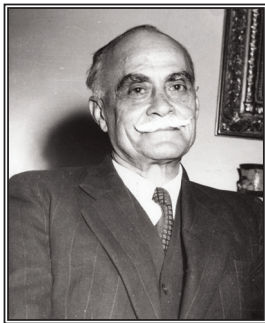

Κωνσταντίνος Τσαλδάρης

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 16ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1952				
Εκλογικό Σύστημα: Πλειοψηφικό με στενή περιφέρεια Εκλογικός νόμος: Ν.5493/1932 όπως τροποποιήθηκε δια του Ν. 2228/1952 Εκλογικές περιφέρειες: 99 Σύνολο υποψηφίων: 1,045 Νόμιμος πληθυσμός: 7.395.219 Ψήφισαν: 1,600,172				
ΚΟΜΜΑΤΑ	ΑΡΧΗΓΟΙ	ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
		ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Ελληνικός Συναγερμός	Αλέξανδρος Παπάγος	783.451	49,22	247
Ένωσις Κομμάτων Ε.Π.Ε.Κ.- Φιλελευθέρων	Νικόλαος Πλαστήρας Σοφοκλής Βενιζέλος	544.834	34,22	51
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Ιωάννης Πασαλίδης	152.011	9,55	0
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων		56.679	3,57	2
Λαϊκόν Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης	16.767	1,05	0
Συναγερμός Αγροτών και Εργαζομένων	Αλέξανδρος Μπαλτατζής	10.431	0,66	0
Αγροτικό Κόμμα	Απόστολος Παγκούτσος	691	0,04	0
Λοιποί		26.943	1,69	0
Έγκυρες ψήφοι		1.591.807	100,00	300
Άκυρα λευκά		8.365		
Σύνολο		1.600.172		

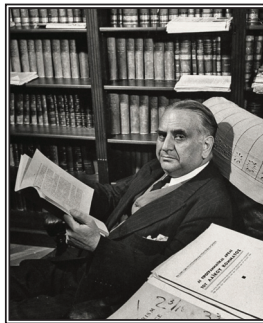
Αλέξανδρος Παπάγος

Νικόλαος Πλαστήρας

Σοφοκλής Βενιζέλος

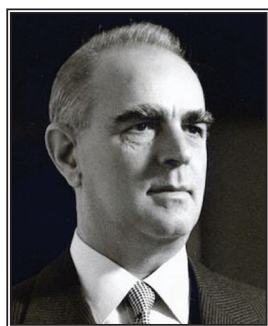

Κωνσταντίνος
Τσαλδάρης

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 19ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1956						
Εκλογικό Σύστημα: Απλή αναλογική με ευρεία περιφέρεια Εκλογικός νόμος: Ν.3457/1955 (ΦΕΚ 340/22.12.1955) Εκλογικές περιφέρειες: 39 Ψήφισαν: 3.379.445						
ΚΟΜΜΑΤΑ		ΑΡΧΗΓΟΙ		ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
				ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση		Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής		1.594.112	47,38	165
Δημοκρατική Ένωση		Συνασπισμός κομμάτων		1.620.007	48,15	132
1	Φιλελευθέρη Δημοκρατική Ένωση	Σοφοκλής Βενιζέλος				
2	Κόμμα Φιλελευθέρων	Γεώργιος Παπανδρέου				
3	Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού	Γεώργιος Καρτάλης				
4	Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Ιωάννης Πασαλίδης				
5	Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου	Σάββας Παπαπολίτης				
6	Κόμμα Αγροτών και Εργαζομένων	Αλέξανδρος Μπαλτατζής				
7	Λαϊκόν Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης				
Συνδυασμοί ανεξάρτητων				31.022	0,92	3
Κόμμα Προοδευτικών		Σπυρίδων Μαркеζίνης		74.545	2,22	0
Λαϊκόν Κοινωνικόν Κόμμα		Στέφανος Στεφανόπουλος		29.375	0,88	0
Χριστιανική Δημοκρατία		Νικόλαος Ψαρουδάκης		449	0,01	0
Κόμμα Αρχών Ιωάννη Μεταξά		Κωνσταντίνος Μανιαδάκης		-	-	-
Κόμμα Εθνικοφρόνων		Θεόδωρος Τουρκοβασίλης		-	-	-
Λοιποί				14,851	0,44	0
Έγκυρες ψήφοι				3.364.361	100,00	300
Άκυρα λευκά				15.084		
Σύνολο				3.379.445		

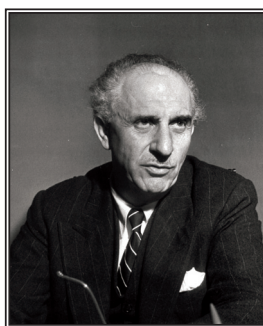
*Φεβρουάριος 1956. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής
συνομιλεί με αντιπροσωπεία γυναικών*

Κωνσταντίνος Γ.
Καραμανλής

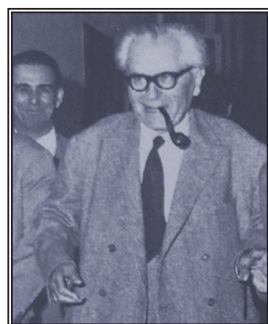
Σοφοκλής Βενιζέλος

Γεώργιος Παπανδρέου

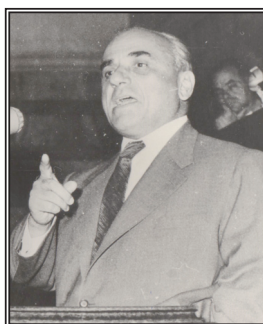
Γεώργιος Καρτάλης

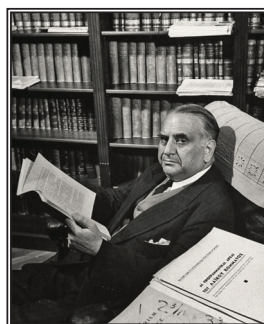
Ιωάννης Πασαλίδης

Σάββας Παπαπολίτης

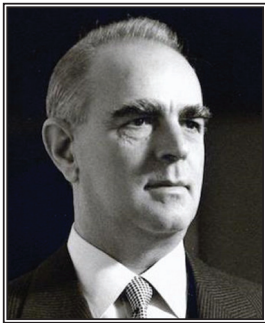

Αλέξανδρος
Μπαλτατζής

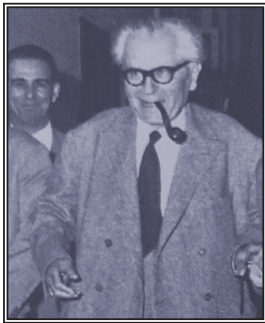

Κωνσταντίνος
Τσαλδάρης

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 11ης ΜΑΪΟΥ 1958				
Εκλογικό Σύστημα: Ενισχυμένη Αναλογική Εκλογικός νόμος: Ν.3822/1958 (ΦΕΚ 45/31.3.1958) Εκλογικές περιφέρειες: 55 Σύνολο υποψηφίων: 1,483 Νόμιμος πληθυσμός: 7.395.219 Ψήφισαν: 3.863.982				
ΚΟΜΜΑΤΑ	ΑΡΧΗΓΟΙ	ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
		ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής	1.583.885	41,16	171
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Ιωάννης Πασαλίδης	939.902	24,42	79
Κόμμα Φιλελευθέρων	Γεώργιος Παπανδρέου Σοφοκλής Βενιζέλος	795.445	20,67	36
Προοδευτική Αγροτική Δημο- κρατική Ένωση	Διοικούσα Επιτροπή	408.787	10,62	10
Ένωση Λαϊκών Κομμάτων		113.358	2,95	4
Ανεξάρτητο Ριζοσπαστικό Αγροτικό Κόμμα	Σωτήριος Ανθρακόπουλος	-	-	-
Ανεξάρτητος Τοπικός Συνδυασμός Κεφαλληνίας-Ιθάκης	Κυριάκος Αποστολάτος	-	-	-
Λοιποί		6.408	0,17	0
Έγκυρες ψήφοι		3.847.785	100,00	300
Άκυρα λευκά		16.197		
Σύνολο		3.863.982		

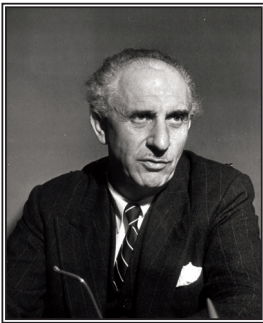
Κωνσταντίνος Γ.
Καραμανλής

Ιωάννης Πασαλίδης

Σοφοκλής Βενιζέλος

Γεώργιος Παπανδρέου

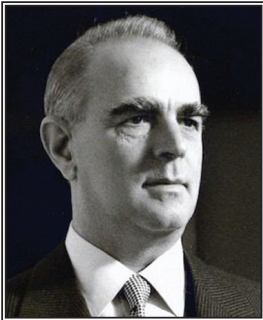

11 Μαΐου 1958. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής σε εκλογικό τμήμα

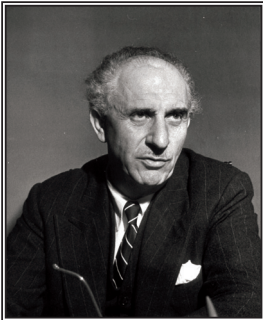

Ο πρόεδρος της ΕΔΑ Ι. Πασαλίδης (δεξιά) με τον Η. Ηλιού

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 29ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1961				
Εκλογικό Σύστημα: Ενισχυμένη Αναλογική Εκλογικός νόμος: Ν.4173/1961 (ΦΕΚ 104/27.6.1961) Εκλογικές περιφέρειες: 55 Σύνολο υποψηφίων: 995 Νόμιμος πληθυσμός: 7,643,808 Ψήφισαν: 4,640,512				
ΚΟΜΜΑΤΑ	ΑΡΧΗΓΟΙ	ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
		ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής	2.347.824	50,81	176
Συνασπισμός Ενώσεως Κέντρου-Κόμματος Προοδευτικών	Συνασπισμός κομμάτων	1.555.442	33,66	100
1 Ένωση Κέντρου	Γεώργιος Παπανδρέου			
2 Κόμμα Προοδευτικών	Σπυρίδων Μαρκεζίνης			
Πανδημοκρατικών Αγροτικών Μέτωπον Ελλάδος	Συνασπισμός κομμάτων	675,867	14,63	24
1 Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Ιωάννης Πασαλίδης			
2 Εθνικόν Αγροτικόν Κόμμα	Διοικούσα Επιτροπή			
Ένωση Φιλελευθέρων και Εθνικών Αγωνιστών	Μάρκος Τσαρλαμπάς	-	-	-
Ανεξάρτητοι		41,618	0,90	0
Έγκυρες ψήφοι		4,620,751	100,00	300
Άκυρα λευκά		19,761		
Σύνολο		4,640,512		

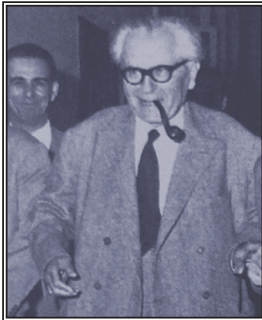
Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής

Γεώργιος Παπανδρέου

Σπυρίδων Μαρκεζίνης

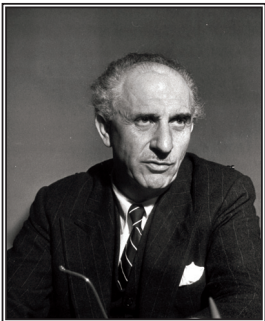

Ιωάννης Πασαλίδης

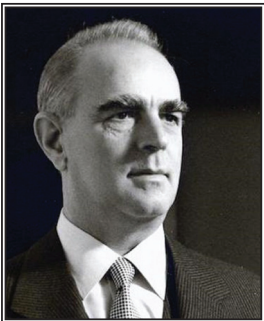

Οκτώβριος 1961. Προεκλογική συγκέντρωση της ΕΡΕ στη Σπάρτη

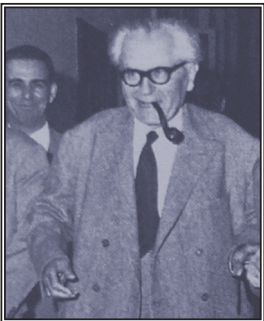
ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 3ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1963				
Εκλογικό Σύστημα: Ενισχυμένη Αναλογική Εκλογικός νόμος: Ν.4173/1961 και Ν.4322/63 (ΦΕΚ 104/11.9.1963) Εκλογικές περιφέρειες: 55 Σύνολο υποψηφίων: 995 Νόμιμος πληθυσμός: 7,643,808 Ψήφισαν: 4,640,512				
ΚΟΜΜΑΤΑ	ΑΡΧΗΓΟΙ	ΨΗΦΟΙ		ΕΔΡΕΣ
		ΑΡΙΘΜΟΣ	%	
Ένωσις Κέντρου	Γεώργιος Παπανδρέου	1.962.079	42,04	138
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής	1.837.377	39,37	132
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Ιωάννης Πασαλίδης	669.267	14,34	28
Κόμμα Προοδευτικών	Σπυρίδων Μαркеζίνης	173.981	3,73	2
Χριστιανική Δημοκρατία	Νικόλαος Ψαρουδάκης	1.267	0,03	0
Κίνημα της Δημοκρατίας και του Σοσιαλισμού	Στρατής Σωμερίτης, Ηλίας Μπρεδήμας	1.090	0,02	0
Ανεξάρτητοι		22.093	0,47	0
Έγκυρες ψήφοι		4.667.154	100,00	300
Άκυρα λευκά		41.637		
Σύνολο		4.708.791		

Γεώργιος Παπανδρέου

Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής

Ιωάννης Πασαλίδης

Σπυρίδων Μαркеζίνης

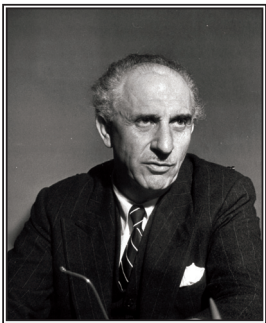

1963. Από προεκλογική συγκέντρωση του Γ. Παπανδρέου

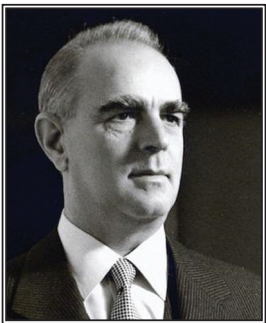

1963. Από προεκλογική συγκέντρωση του Κ. Καραμανλή

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 16ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1964				
Εκλογικό Σύστημα: Ασθενώς Ενισχυμένη Αναλογική Εκλογικός νόμος: Ν.4173/1961 και Ν.4322/63 (ΦΕΚ 104/11.9.1963) Εκλογικές περιφέρειες: 55 Σύνολο υποψηφίων: 909 Νόμιμος πληθυσμός: 8.404.080 Ψήφισαν: 4,626,396				
ΚΟΜΜΑΤΑ		ΑΡΧΗΓΟΙ		ΨΗΦΟΙ
				ΕΔΡΕΣ
				ΑΡΙΘΜΟΣ
				%
Ένωσις Κέντρου		Γεώργιος Παπανδρέου	2.424.477	52,72
Συνασπισμός Ε.Ρ.Ε.-Κόμματος Προοδευτικών		Συνασπισμός Κομμάτων	1.621.546	35,26
1	Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής		
2	Κόμμα Προοδευτικών	Σπυρίδων Μαρχεζίνης		
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά		Ιωάννης Πασαλίδης	542.865	11,80
Ανεξάρτητοι			9,951	0,22
Έγκυρες ψήφοι			4,598,839	100,00
Άκυρα λευκά			27,577	
Σύνολο			4,626,396	

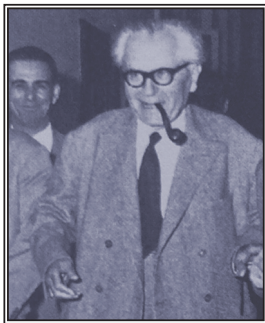
Γεώργιος Παπανδρέου

Κωνσταντίνος Γ.
Καραμανλής

Σπυρίδων Μαρχεζίνης

Ιωάννης Πασαλίδης

1964, Χίος. Από προεκλογική συγκέντρωση του Γ. Παπανδρέου

1964, Καρδίτσα. Από προεκλογική συγκέντρωση του Κ. Καραμανλή

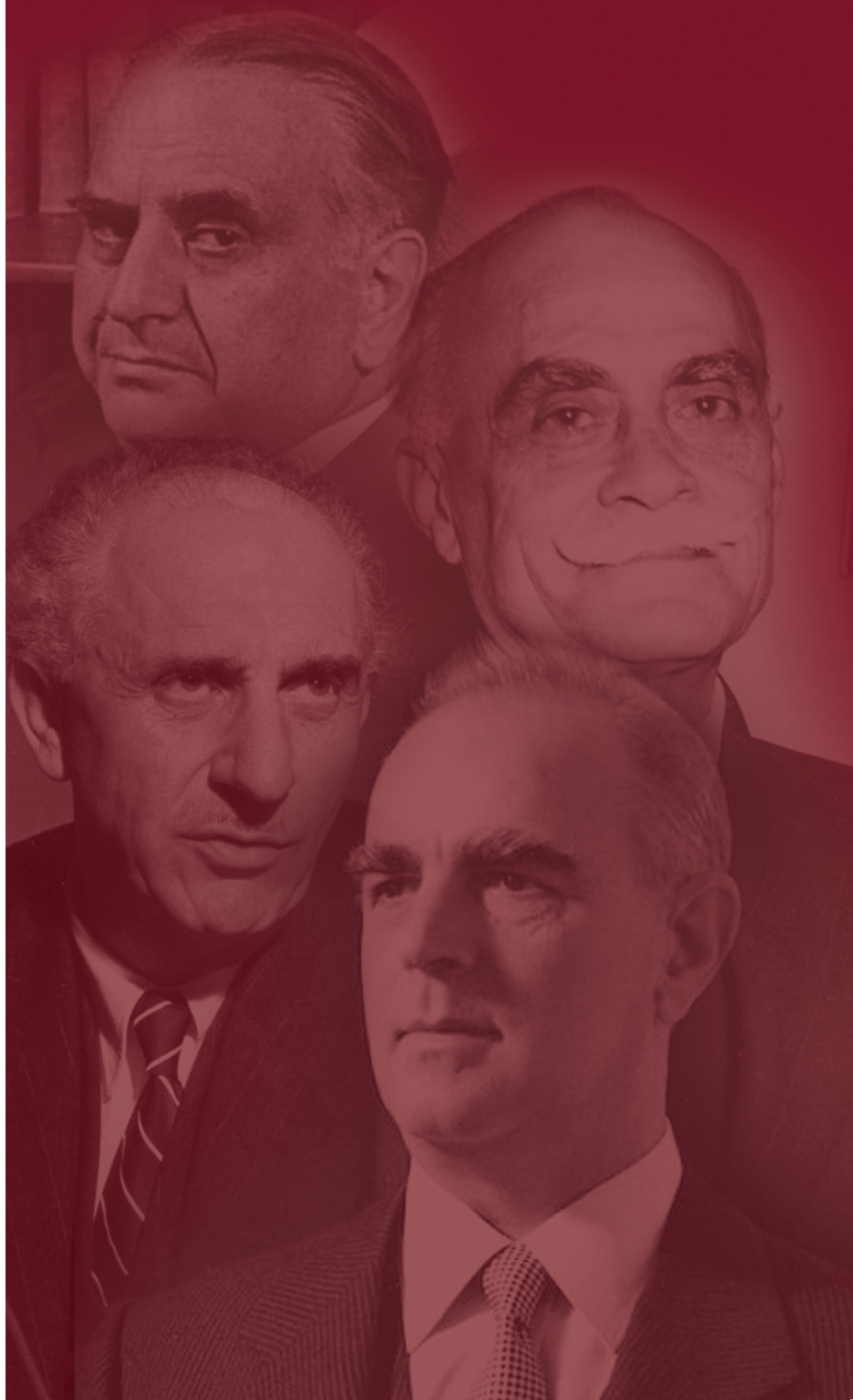
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ Β. ΜΠΕΚΙΡΗ

«ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ.
ΤΟΜΟΣ Γ΄: 1940-1967»

ΜΕ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΖΑΖΑ
ΚΑΙ ΜΕ ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΟ ΑΠΟ
ΤΟΥΣ Π. ΖΕΥΓΩΛΗ & Π. ΤΖΟΑΝΑΚΗ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ GFS
ELPIS, ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΘΗΚΕ ΜΕ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΓΡΑΦΗΣ 100
ΓΡΑΜΜΑΡΙΩΝ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 2021
ΣΕ 500 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΟΜΟΣ Γ' (1940-1967)

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ
ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

... Εις τον Γ' τόμο περιλαμβάνονται γεγονότα τα οποία σημάδεψαν την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας για το διάστημα 1940-1967. Πιο συγκεκριμένα στις σελίδες του παρόντος τόμου γίνεται προσπάθεια να φωτισθούν τα εξής:

- Η ιταλική επίθεση, η εποποιία του αλβανικού μετώπου, η Κατοχή, η Αντίσταση και η απελευθέρωση (1940-1945)
- Τα Δεκεμβριανά και η τραγωδία του Εμφυλίου πολέμου (1946-1949)
- Ο θάνατος του βασιλιά Γεωργίου του Β' και η ανάληψη του θρόνου από τον βασιλιά Παύλο Α' (1947)
- Οι πρώτες προσπάθειες ανοικοδόμησης της χώρας και επούλωσης των πληγών του Εμφυλίου τη δεκαετία του 1950 από τον Ελληνικό Συναγερμό
- Το ελληνικό οικονομικό θαύμα της δεκαετίας του 1950
- Οι εμβληματικές κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή (1955-1963)
- Οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου για την επίλυση του Κυπριακού (1959)
- Η επίτευξη οριστικής συμφωνίας για τη Σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα υπό τη μορφή τελωνειακής ένωση (1961)
- Η διαφωνία του βασιλιά Παύλου με τον Κ. Καραμανλή και την παραίτηση του τελευταίου και της κυβέρνησής του (1963)
- Ο θάνατος του βασιλιά Παύλου Α' και η ανάληψη του θρόνου από τον βασιλιά Κωνσταντίνο Β' (1964)
- Η εκλογική άνοδος της Ενωμένης Δημοκρατικής Αριστεράς
- Οι κυβερνήσεις της Ένωσης Κέντρου από τον Γεώργιο Παπανδρέου (1963-1965)
- Οι βουλευτικές εκλογές του 1946, 1950, 1951, 1952, 1956, 1958, 1961, 1963 και 1964
- Τα Ιουλιανά και τις πολιτικές αναταραχές του 1965
- Το αιφνιδιαστικό πραξικόπημα των Συνταγματαρχών και την εγκαθίδρυση του δικτατορικού τους καθεστώτος (1967)

ISBN 978-960-560-198-0

9 789605 601980